

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Livet i Klokkergaarden

Gammeldags falstersk Bondeliv

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck

Livet i Klokkergaarden

*Gammeldags falstersk Bondeliv
efter Lars Rasmussens Skildring*

ved

Frederik Lange Grundtvig

KOMMENTARDEL

ved

Else-Marie Boyhus

Chr. Lisse

Erik Høring Pedersen

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
København 1981

Livet i Klokkergaarden
Gammeldags falstersk Bondeliv
efter Lars Rasmussens Skildring
2. udgave delvis efter udgaven 1909
nr. 2 i serien »Danmarks Folkeminder«.

© Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S 1981

Forlagsredaktør: Ole Gammeltoft
Grafisk tilrettelægning: Erik Nørskov
Omslag: Kjeld Kjeldsen
Omslagsfoto: Jørgen Olrik
Fotos s. 291-314: Fig. 2, 3, 9 og 13 John Petersen.
De øvrige: Johan Henrik Piepgrass
Sat med Monophoto Baskerville hos
Mogens Raffel, København
og trykt hos Villadsen og Christensen, København
Printed in Denmark 1981
ISBN 87-17-02602-4

Bogen udgives i samarbejde med Foreningen Danmarks
Folkeminder og Lolland-Falsters Stiftsmuseum.

Omslagsbilledet viser Klokkergaarden set fra landevejen.
Det hører til den suite af billeder, som Jørgen Olrik optog
af gården i 1906. De øvrige 4 billeder bringes inde i
bogen på siderne 272-75.

Mangfoldiggørelse af indholdet af denne bog eller dele
deraf er i henhold til gældende dansk lov om ophavsret
ikke tilladt uden forudgående aftale med Nyt Nordisk
Forlag Arnold Busck.
Dette forbud omfatter enhver form for mangfoldiggørelse,
det være sig ved trykning, duplikering, fotokopiering,
båndindspilning m.m.

Indhold

Forord	7
Indledning	9
Navne	10
Bygninger	11
Søndre Længe 17 Østre Længe 31 Vestre Længe 34	
Nordre Længe 35 Omgivelserne 36 Haven 37	
Tyende	41
Fødsel og Barndom	42
Dyd og gode Sæder 48	
Maaltider	54
Sygdom og Lægedom	65
Klæder	69
Husdyr	75
Køretøj	91
Dage og Tider	94
Æventyr	105
Skytten Bryde 105 Rosenrød Vanvide 109	
Døden 111 Røverne 112	
Sagn	114
Dyr og Vækster	122
Bagning	129
Mælk og Smør	132
Brygning	135
Frugt	137
Slagtning	138
Lysestøbning	140
Spind	141
Vask	145
Hukommelsesøvelser	145
Død og Jordefærd	147

Skolen	149
Leg og Lyst	155
Gavn's Gærning	158
Møllen	160
Smedjen	164
Nykøbing	165
Kirken	168
Gilder	173
Bryllup	180
Markerne	183
Gærder 185 Drift 185 Pløjning 189 Saaning 192	
Harvning 193 Høst 193 Tærskning og Rensning 201	
Maal 205 Humle 206 Hør og Hamp 206	
Kartning 209 Pil 211 Tømmer og Brænde 212	
Tørv 215 Reb 216	
Herremænd og Bønder	217
Hoveriet	220
By og Sogn	221
Slutning	225

Kommentardel

BOGEN. Ved Erik Høvring Pedersen	229
Frederik Lange Grundtvigs levnedsløb	233
Lars Rasmussen	236
Folkemindeforskningen frem til Frederik Lange	
Grundtvig	239
Svend Grundtvig	245
Folkemindesamlere Frederik Lange Grundtvig .	248
Fuglene 249 Folkelivsskildringerne 253	
Livet i Klokkergaarden 254	

Videnskabsmanden Frederik Lange Grundtvig ..	257
VIRKELIGHEDEN. Ved Else-Marie Boyhus	265
Stedet	265
Gården	271
Husbygning	278
Indbo	281
Leksikon over indbo og redskaber	283

Billedsektion	291
Kilder og litteratur	315
SPROGET. Ved Chr. Lisse	317
Ordliste	322
<i>Noter til teksten</i>	355

Forkortelser

Flb. H. F. Feilberg. Ordbog over jyske Almuesmål.
1-4. 1886 ff.

Flb. B. H. F. Feilberg. Dansk Bondeliv. 1889.

G. M. Sv. Grundtvig. Gamle danske Minder. 1-3.
1854-61.

Ing. B. S. Ingemann. Levnedsbog. 1862.

Kp. J. Kamp. Danske Folkeminder. 1877.

Ln. Sk. C. Linné. Skånska Resa. 1874.

Mejb. R. Mejborg. Gamle danske Hjem. 1888.

Mlb. C. Molbech. Dansk Dialect-Lexikon. 1841.

Ordspr. E. T. Kristensen. Danske Ordsprog og Mund-
held. 1890.

Plnt. H. Jensen-Tusch. Nordiske Plantenavn.
1867-71.

Pot. C. Nyrop. Dansk Pottemageri. 1881.

Raw. O. J. Rawert og Garlieb. Bornholm. 1819.

Rhd. P. Rhode. Laalands og Falsters Historic. Udg. af
J. J. F. Friis. 1-2. 1859.

Rom. N. C. Rom. Den danske Husflid. 1871.

Rom. H. N. C. Rom. Vejledning i Landbohusflid.
1877.

Skg. Skattegraveren. (Det første Tal angiver Bindet).

Skg. E. Efterslæt til Skattegraveren. 1890.

Stolt. R. Mejborg. J. Stols Optegnelser. 1890.

Thl. J. M. Thiele. Danmarks Folkesagn. 1-3. 1843-60.

V.S.O. Videnskabernes Selskabs Dansk Ordbog. 1-8.
1793 ff.

Forord

Foreningen Danmarks Folkeminder har længe haft planer om at genudgive Frederik Lange Grundtvigs bog »Livet i Klokkergaarden«. Det helhedssyn på folkekulturen, som fremlægges heri, er i dag mere aktuelt end nogensinde, og tidens store interesse for almindelige menneskers kulturhistorie har aktualiseret behovet for dette værk. Sammen med Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck er et længe næret ønske om en genudgivelse nu realiseret.

Frederik Lange Grundtvigs tekst gengives her uændret efter udgaven fra 1909. Oplagte trykfejl er dog uden videre rettet, og mistænkelige steder er eftersat i trykmanuskriptet. Hvad angår noterne er kun de medtaget, som findes i originalmanuskriptet (DFS 1906/72), hvorimod de noter, der stammer fra Jørgen Olrik og viceskoleinspektør P. Petersen og som findes i førsteudgaven er udeladt. Det samme er tilfældet med Jørgen Orlis introduktion til bogen.

Hvad angår bogens illustrationer har man, hvor det har været muligt, valgt at erstatte førsteudgavens tegninger, udført af landskabsmaler J. F. Klein, med originalmanuskriptets tegninger, som Frederik Lange Grundtvig fik lavet af en snedker i Clinton, USA. I de tilfælde, hvor J. F. Kleins tegninger er bibeholdt er dette angivet i billedteksterne med *. I billedteksterne er Frederik Lange Grundtvigs egne rigssprogsortografiske ordformer fra bogens tekst indsat foran de falster-ske udtaleformer for at lette identifikationen. Enkelte steder (i teksterne til fig. 3, 6 og 11), hvor F. L. G.s stave-

måde er misvisende, er dog den officielle form brugt i stedet. Endvidere er førsteudgavens fotografier af Klokkergaarden flyttet til den nyskrevne kommentardel, mens alle øvrige fotografier er udeladt.

Af hensyn til de talrige citater fra og henvisninger til »Livet i Klokkergaarden« i faglitteratur og ordbøger er første udgaves sidetal vedføjet i margenen. For at tilfredsstille et ønske fra fagfolk, men også for at gøre stoffet mere tilgængeligt for den almindelige læser er andenudgaven forsynet med en kommentardel, hvor henholdsvis de historisk/folkloristiske, de historisk/etnologiske og de filologiske aspekter behandles.

En række institutioner og personer har bidraget med oplysninger, råd og vejledning i forbindelse med denne udgaves tilblivelse; det gælder Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek, Kort- & Billedafdelingen, Universitetsbiblioteket, Falsters Minder, Københavns Universitets institutter for Folkemindevidenskab og Dansk Dialektforskning, Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, Lolland-Falsters Stiftsmuseum, Nationalmuseet 3. afd., Udvandrerarkivet i Ålborg, Thorvald Hansen, Archivist, Grand View College Archives, Des Moines, Iowa, USA, Loren Hickerson, Director, Arts Center Relations, The University of Iowa, USA, museumsinsp. Alan Hjort Rasmussen, stud.mag. Kirsten M. Madsen, Kbh., C. Poulsen, Veggerslev Mark, Grenå, som hermed takkes for deres bistand.

Carsten Bregenhøj

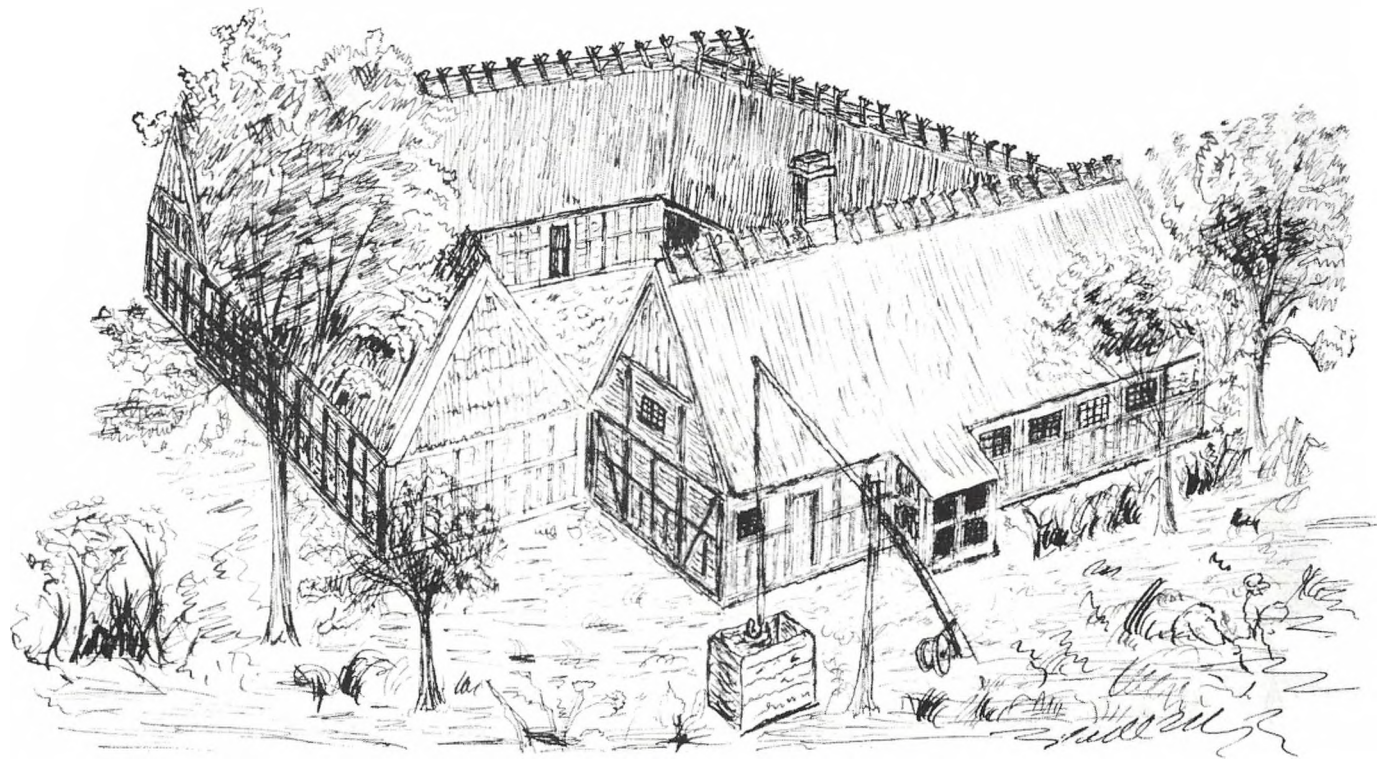

Fig. 1. Klokkergaarden. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

Indledning

- [13] Øen Falster har aldrig kunnet lægge Beslag paa den almindelige Opmærksomhed. Den frembyder slet intet særlig mærkværdigt; men dog er den ingenlunde blottet for Skønhed, og de danske Øers elskværdige Sanger, B. S. Ingemann, fik sikkert for en Del sit Præg af den Egn, hvor hans Vugge stod. Som Olding skrev han saaledes om Falster:

Du var mig hele Verden,
du lille grønne Ø
imellem de dybe Sunde
og brusende Østersø!
Med Pragt staar op fra Grønsund
din Sol hver Morgenstund;
ved Kvæld den til sit gyldne Slot
nedruller i Guldborg Sund.

Den rige Rugmark bølger
bag Vejens Pilehegn;
de susende Bøgeskove
er Sommerens Sejerstegn. --

Ingemann har i disse Linjer peget paa Falsters Skønhed, de frugtbare Marker, de levende Hegn, de yndige Smaaskove og det stolte Hav.

Naar man følger Landevejen fra Nykøbing til

Stubbekøbing, er den første By, man kommer til, Kirkebyen Systofte. Lige Øst for Systofte fører en lille »affar« (afar) Vej¹ mod Syd ned til Klokkergaarden, som i sin Tid er udflyttet fra Byen Bjørup i Systofte Sogn.

- [14] Paa Grund af de mange Piletræer ligner hele Eggen en Have. Klokkergaarden ligger »siddt«, og Træerne begrænser i høj Grad Udsigten. I Sommertiden dølger selv de nærmeste Byer, med Undtagelse af Systofte, sig bag det Grønne. Men Morgen og Aften mindes man om, hvad man ikke ser for sine Øjne. Da hører man altid Klokkerne fra Systofte, Sønder Kirkeby, Nørre Ørslev og Tingsted. Vistnok havde Sønder Kirkebys Klokke kun en sprukken Klang; men ikke desmindre vilde man sikkert have savnet den, om den ikke havde lydt i det vante Kor. Tingsted Klokker er vidt bekendte. De lød saa dybt og skønt fra det fjærne. Naar det var Vestenvind, kunde man aldrig høre Klokkerne i Nykøbing. Vestenvinden »suser« for stærkt, og skulde man høre dem, maatte det være »lydt i Vejret«. Det var ofte Østenvind, naar man hørte dem; men saa kunde man være vis paa, at Vinden var lige ved at vende sig. Det, at høre Nykøbings Klokker, blev betragtet som »et vist Med« (et sikkert Mærke), der altid var Forbud om Vestenvind.

Hvad der i det følgende skal fortælles, tilhører nu en

¹ Affar er Modsætning til alfar.

svunden Tid, og omfatter Aarene fra omkring 1830 til 1860. Den Gang var Klokkergaarden en Fæstegaard, en saakaldt Halvgaard paa fire Tønder »Hallkorn« (Hartkorn) under det nærliggende Herresæde Ourupgaard.

Før Udskiftningen laa midt i Byen Bjørup den saakaldte Kæmpegaard. Paa den anden Side af »Gaden« laa Skræddergaarden. Disse to havde nok i gamle Dage hørt sammen. Ved Udskiftningen blev Klokkergaarden bygget et Stykke Nord for Byen, og hertil henlagdes saa Kæmpegaardens Jorder og den gamle »Gaardsplads« med den derværende Frugthave. Stuehuset blev staaende, og her boede endnu i Lars Rasmussens Barndom Enken Stine Kæmpens, der fik »Undertægt« (Aftægt) fra Klokkergaarden.

[15] Lige vest for sidstnævnte Gaard var der et lille Vandsted, som i Almindelighed kaldtes »Smeehullen« (Smeddehulen); men som af flere kaldtes »Klækkerhullen«, og begge Navne skulde stamme fra, at der i gamle Dage paa dette Sted var støbt Kirkeklokker. Dette faar nu staa ved sit Værd; Lars Rasmussen mener snarere, at Gaardens første Fæster, allerede før han kom dertil, hed Lars Klokker. I saa Fald er Gaarden sikkert bleven opkaldt efter ham.

Lars Klokker stammede fra Skjolterup i Horbelev Sogn. Da han døde, overtoges Klokkergaarden af hans Søn Rasmus, der saa kom til at hedde »Rass Klåkkere«. Rasmus Klokker blev gift med Ane Margrethe Olsdatter fra Øverup i Tingsted Sogn. Lars Klokkers Enke, der var fra Skjolterup, overlevede sin Mand, og opholdt sig lige til sin Dødsdag i Sønnens Hus.

Lars Rasmussen, hvis Erindringer her skal gengives, var Rasmus Klokkers ældste Søn, og fødtes den 13. Febr. 1837.

Navne

Det faar staa hen, om Klokkernavnet stammer fra Gaarden eller den første Fæster. I de fleste Tilfælde vil det vistnok vise sig umuligt at udrede Oprindelsen til de falsterske Gaardnavne, men naar en Gaard havde faaet sit Navn, blev dette i Regelen bestemmende for senere Ejere eller Brugere.

Bonden i Køllegaarden hed saaledes »Køll«, Bonden i Skaftegaarden hed »Skavt«. I Sønder Kirkeby var der en Gaard, som kaldtes Jydegaarden. I Hullebæk var der en, som kaldtes Lollikegaarden. Anders Jydes Søn Jens blev nu gift med Per Lolliks Datter, og da han overtog dennes Gaard, kom han til at hedde Jens Lollik. Saaledes blev altsaa en Falstring forvandlet fra Jyde til Lollik.

Dog kunde Gaardnavnene skifte. Den omtalte Køllegaard hed saaledes tidligere Kælegaarden, og Bonden hed »Kæl«. Syd for Bjørup laa en Gaard, der i ældre Tid kaldtes »Ætterstigårin«. Nu hed den i Almindelighed [16] Skovgaarden, ikke fordi der var nogen Skov i Nærheden, men rimeligvis fordi den var overtaget af en Mand, der hed Skov.

I Omtale nævnede man ofte slet ikke Bondens Fornavn. Man sagde saa: Klokkeren, Køllen, Skaften. Husmændene havde sjælden et Efternavn som Bønderne, og allerede i Lars Rasmussens »Åpvåkst« (Opvækst) begyndte ogsaa disse at aflægge de gamle Navne og faa et »sen« i Steden.

Konen betegnedes som tilhørende Manden. Rasmus Klokkers Kone hed saaledes Ane Klokkers eller Ane Klokkerens. En Kone, hvis Mand hed Per Nielsen, kaldtes »Kestne Pe Nils«. En Kone, hvis Mand hed Mads, kaldtes »Karne Masse«. Nogen Vilkaarlighed var

der ofte, hvor man ikke havde at gøre med et af de rigtige Bondenavne.

Lars Rasmussen kunde som Dreng ikke hedde Lars Klokker. Det Navn var knyttet til Styret i Klokkergaarden. Derimod hed han Klokkerens Lars eller »Klåkkere-Lavs«. Det sidste syntes han slet ikke om; men han maatte finde sig i at høre det mange Gange, især i Skolen.

Moderen i Klokkergaarden kaldte Manden »vå Far« (vor Fader) eller »ham sæle« (selv). »Vå Far æ enne heme« (ikke hjemme)! »Dæ æ bæst, do vænter lestuŋ (lidt), tæ hanj (han) kåmmer hem, ham sæle!« Faderen kaldte Konen »vå Mor!« Han glemte ikke at tage sig selv med: »Jæ (jeg) å vå Mor!« Naar han omtalte hende, kunde han sige: »Heŋe (hende), jæ har«, eller: »Heŋe, jæ jeftee (gittede)«.

Rasmus Klokker var en »stæmple« (bestemt) Person, og sikkerlig var hans Vilje hans Kones Lov; men Forholdet imellem dem var ellers meget godt. Ane Klokkeres var stille og from, og det Forhold, der var mellem hende og hendes Mand, betragtede hun sikkert som det ene rette. Der var jo de Ægtefolk, om hvem det kunde siges: »Di rivs å biss tæ ænvær (enhver) Ti!« men i Klokkergaarden var der Fred og Enighed. Mand og Kone havde hver sit Omraade, og hver sit Arbejde. Manden stod saaledes for Pengene. Konen kom sjælden ud, og Manden købte, hvad der skulde købes i Staden. Ane Klokkeres plejede at sige: »Ale (alle) di Pænge, jæ har i minj Håŋ (min Haand) åm Åre, dæ æ en Skelleng vær (hver) Gang, di to Gange jæ går tæ Alts (Alters)!« Denne Skilling var jo til at komme i »Tavlen«. »Vor Mor« var ikke saa »pjanket« (pjanke), at hun gik og »padrede« (paree)¹ for sin Mand – det gjorde jo somme

¹ Kælede, især ved at bakke op med Lækkerier.

Koner, der ikke havde Børn –; men hun styrede Huset, saa det næppe kunde forlanges bedre.

Bygninger

- [17] Klokkergaarden laa i det sydvestlige Hjørne af den midterste Mark, der kaldtes »Faverknolden« (Faverknåliŋ).

Som Grundtegningen (Fig. 2) viser, bestod den af fire sammenbyggede Længer. Den var jo forholdsvis ny; men i det væsentlige var den indrettet som de ældre Gaarde.

Den, der havde forestaaet Tømmerarbejdet, naar en Gaard blev rejst, sagdes at have »hugget« den. Per Skaft havde »hugget« Klokkergaarden.

Ordningen af Tømmerværket var ens alle Vegne¹); men i Stuehuset var Væggene af »Tilsten« (Teglsten), i Udhusene af Ler.

Klokkergaarden laa i Grunden i en »Sekke« (Lavnŋing), og der kunde ikke være Tale om Kælder.

Fodtømmeret kaldtes »Sold« (Såll) eller »Soldtræ«. Under Solden lagdes der som oftest nogle Graasten, de saakaldte »Soldsten«. Aabningerne mellem disse fyldtes med »Moler«, som forhindrer Vand i at trænge igennem.

- [18] »Moler« er en egen Slags hvidt, kalkagtigt Ler, som findes adskillige Steder. Ved »Molershuset« i Nørre Ørslev Sogn var der en »Molersgrav«, som i sin Tid blev meget benyttet. »Moleret« er saa haardt, at man maa hakke det op.

¹ Sammenlign Billeder i Ln. Sk. 88.229.

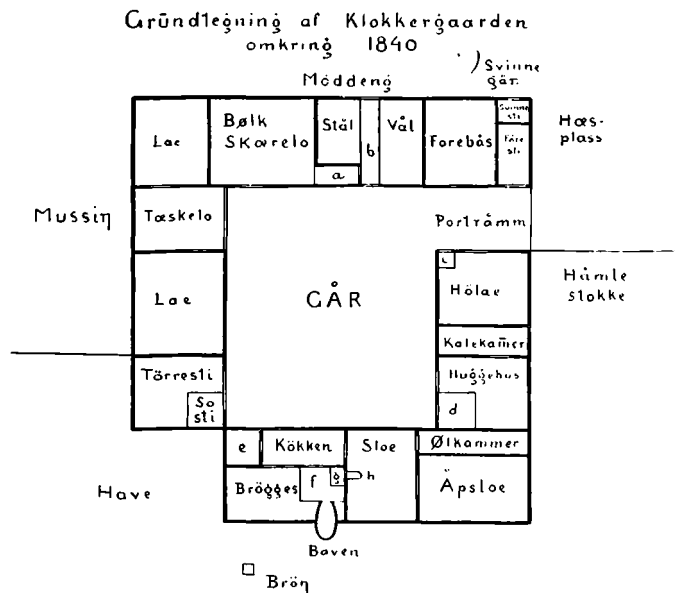

Fig. 2. Skematisk Grundrids tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. *Vestre Lønge*: Tørvesti, med Sosti. Løe. Tærskelo. Udenfor: Mosen. *Nordre Lønge*: Løe, med Bylk (Bølk), dvs. lavt Skillerum, ind mod Skørelø. Stald (Stål, dvs. Hestestald), med a. Hakkelsehutte, b. Groben (Gråven, dvs. Grebningen). Vaadel (Vål, dvs. Kostald). Fodrebaas. Faaresti. Svinesti. Udenfor: Mødding. Svinegaard. Hæsplads. *Østre Lønge*: Portrum. Hølade, med c. Hundehul (Højehull). Karlekammer. Huggehus, med d. Hønsesti (Hænsesti). Udenfor: Humlestykke. *Søndre Lønge*: Ølkammer. Opstue. Stue, med h. Kakkellov (Kakkellunn). Køkken, med e. Spisekammer. Bryggers, med f. Skorsten (Skåsten), g. Arne og Bageovn (Baven). Udenfor: Have og Brønd (Brøn). I Midten: Gaard (dvs. Gaardsplads).

Paa Solden rejstes Stolperne med omkring tre Alens Mellemrum. Over Stolperne lagdes »Læden« (Læen), som var en gennemskåret Bjælke. Mellemstykkerne kaldtes »Sidebånd« (Sibån) og »Dupper« (Dopper).

Hist og her, men særlig ved Enderne af Husene, var der en Skraastolpe, som kaldtes »Snedranke« (Snerånke). I

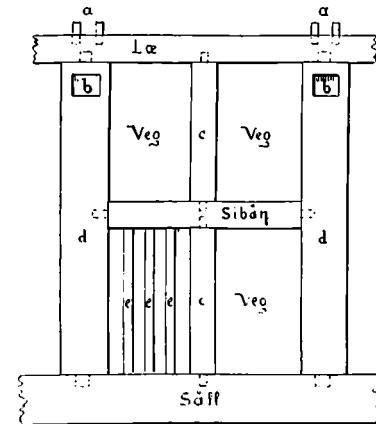

Fig. 3. Skematisk Tegning af Bindingsværk. Væg (Væg). Sidebånd (Sibån). Lejd (Læ). aa. Plads til Sparrer. bb. Huller til Bjælke. cc. Duppe (Doppe). dd. Stolpe (Stålpe). ee. Hæl.

saa Fald var der ingen Dupper. Tværbjælkerne laa ikke ovenpaa, men under Læden, næppe tre Alen fra Gulvet. Indskæringen hvor der er en Tap, kaldes en »Brystning« (Brøstning). I Enderne af Bjælkerne udhuggedes en Tap. Denne blev stukket igennem Huller, som var »stokkede« (stakke) i Stolperne, og Brystningen støttede sig til disse. Den Del af Tappen, der stak frem på Stolpernes Yderside, kaldtes »Bjælkehoved« (Belkehoe). For Udseendets Skyld blev det i Regelen afrundet. Endelig blev en eller flere Tværpinde drevne igennem det inde ved Stolperne.

Til hver Sparre indsattes i Læden to tykke Pinde. I Enden af Sparren udhuggedes en Tap, der passede til Rummet mellem Pindene. Brystningen støttede sig til disse.

Lidt ovenfor Læden blev nogle Kæppe fæstnede til Sparrerne, og ved disse Kæppe, der kaldtes »Knægte« eller »Tagknægte« (Taknægte), blev Sparrerne forlængede. Knægtene krummede sig lidt opad forneden og skulde være saa lange, at de kunde afgive Plads til to Lægter nedenfor Sparrerne. Derved dannedes »Tagskæget« (Taskege), der skulde skærme Væggene mod Tagdryp (Tadru).

I Lægterne og Sparrerne stokkedes der smaa Huller, og heri indsloges saa Pinde. Sparrerne støttedes ofte ved saakaldte »Sværlægter« eller »Tværlægter«, der kunde være en ni Alen lange.

Mellem Læden og den nederste Lægte paa Sparrerne blev der en Aabning, som kaldtes »Heldefag« (Hælefa). I Stuehuset, hvor der var Loft, var Heldefaget stoppet med Ler, i Udhusene med »Langhalmklepper« (Knipper).

[19] I Loerne var der ingen Tværbjælker under Læden; men i Steden for var der Bjælker oppe mellem Sparrerne. Disse, der kaldtes »Hanebjælker« (Hanebelker), sad vel som oftest omtrent halvvejs mellem Læden og Rygningen. Ogsaa andensteds var der hist og her en Hanebjælke; men ellers var Sparrerne oppe i Nærheden af Rygningen støttede ved nogle korte Tværtræer, de saakaldte »Hanebaand« (Hanebån).

I Klokkergaarden var alt »Nedentømmeret« (Næentæmre), nemlig Sold, Stolper, Sidebaand og Dupper, af Eg. Det »vestre Hus« var »lægtet« med El, som dog kun er ringe til saadant Brug, da det hurtigt raadner; men ellers

var alt »Oventømmeret« (Oentæmre), nemlig Bjælker, Læd, Sparrer og Lægter, af Fyr.

Naar et Hus var rejst, holdtes der »Rejsegilde« (Ræjsejille), og »Ovenningen« (Onengen)² blev prydet med en »Rejskrone«.

De Huse, der skulde »klines«, blev først »hælede«. I de fire »Vægge« mellem Sold, Stolper og Læd indsattes Kæppe, de saakaldte »Hæle«. I de underste Vægge var der til hver Hæl et Hul paa Undersiden af Sidebaandet, og paa Oversiden af Soldtræet var der en Rende, som udmundede ved den ene Ende, saaledes at Hælene kunde indsættes. I de øverste Vægge var der Huller i Læden og Rende i Sidebaandet.

Naar alt var færdigt, indbødes, endnu i Rasmus Klokkers Tid, alle Byens unge til at komme sammen og »kline«. Leret, der skulde bruges, blev æltet. Naar et helt Hus skulde klines, blev Leret »redet til« ved Hjælp af Heste. Ellers brugte man i Regelen Skovle. Det var meget almindeligt at blande Leret med Halm.

Imidlertid havde en Del af de unge været i Arbejde med at »vinde« (veje) Væggene. Ved Hjælp af Pilekviste, de saakaldte »Vænder« (Væjer), blev der dannet et Fletværk mellem Hælene. »Vænderne« var som oftest flækkede.

Naar Kliningens skulde foregaa, stillede man sig op, to og to, lige overfor hinanden, men paa hver sin Side af Væggen. Ved ens Fødder stod et Trug med Ler og en Spand med Vand. Af og til maatte man væde Vænderne, for at Leret bedre skulde hænge ved. Dertil brugtes en Kost af »Bladeris«. Man klaskede altid Leret fast med Hænderne. Det kaldtes at »hugge«. Der hørte et eget Tag

² Overdelen.

med til dette Arbejde, og der skulde hugges haardt. Helst skulde man hugge samtidig med sin Makker paa den anden Side Væggen, ellers udsatte man sig for at faa en Klat Ler i Ansigtet. Naar Væggen var klinet, blev den glattet, saa godt det lod sig gøre; men »snorret« blev den nok sjælden.

Arbejdet gik rask fra Haanden under Spøg og Latter, og naar man var færdig, samlede man til »Klinegilde«³.

[20] Naar Væggene blev tørre, var de slemme til at slaa

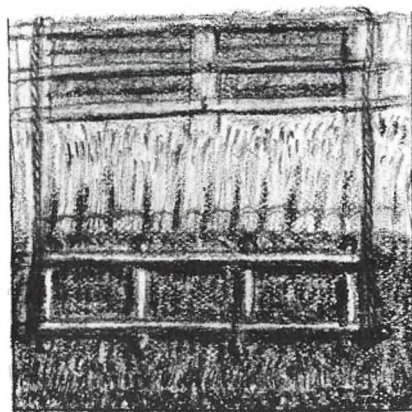

Fig. 4. Tækkelad (Tækkela). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. Se desuden foto s. 280.

Revner. Man maatte saa i Regelen flere Gange smøre dem over med en »Svåmm« af Vand og gammelt Ler. For at faa det gamle Ler, var man ofte nødt til at »slaa en Væg ud«.

Skorstenen i Stuehuset var opsat af ubrændte Sten, der

kaldtes »raa«. Dog var »Skorstenspiiben« (Skåstenspiiben), eller den Del af Skorstenen, der stak op over Taget, muret af »Tilsten« (Teglsten)⁴. Nederst paa Piben var der nogle Sten, der kaldtes »Skydsten« (Skysten). De ragede ud til Siderne og skulde »skyde Vandet«, saa det ikke trængte sig ned langs Skorstenen.

Naar Taget skulde lægges, kom der en »Tækkemand«. Et nybygget Hus blev jo tækket, naar det var færdigt; men ellers tækkedes der i Regelen om Efteraarct, naar man var begyndt at tærsk. Saa havde man jo frisk Langhalm.

I ældre Tid voksede der mange Steder Rør. Ogsaa i Klokkegaardens Have, i den saakaldte »Vængesmose« (Vængesmusc), havde der været nogle »Rørholme«. Men Rørene var efterhaanden forsvundne. Ellers havde man brugt at lægge Rør paa Lægterne under Tækkehalmen. Hvor der kun var Halm, kunde Taget aldrig blive saa godt »redt af« forinden. Enkelte Straa vilde altid stikke frem.

Tækkemanden gjorde det vigtigste Arbejde, men Gaardens Folk »passede ham op«. Først rejstes der en Stige, som naaede til Tagrygningen. Saa blev »Tækkeladet« (Fig. 4) hejset op. I hver Ende af Tækkeladet var der et Reb, som blev lagt over Rygningen. I Rebenes Ender hang som oftest tre eller fire »Ortrær« (Ryggetrær). Det var nok til at veje op mod Tækkeladet. Dette var formet omtrent som en Stige; men de to svære Sidestykker var kun forbundne med nogle faa, i Regelen fire, Tværstykker. Tækkemanden stod snart paa det øverste, snart paa det nederste Sidestykke. For at han ikke skulde skrabe sine Ben, naar han stod paa det nederste havde han i Regelen Puder ved Knæerne. Naar Taget lagdes paa

³ G. M. 2. 78. Skg. 6. 755. Sammenlign Billede i Ln. Sk. 229.

⁴ Røde Mursten.

»Knægtene«, støttedes Tækkeladet paa den ene Side af Stigen, paa den anden af en Stang, der naaede fra Jorden til Læden.

Tækkeladet var beregnet paa at række over en tre Fag, og et saadant Stykke kaldtes en »Stigegang« (Stigang).

Den Vinkel, der fremkom mellem Tagene, hvor Længerne stødte sammen, kaldtes en »Kvist«⁵. Her kunde Tækkeladet ikke bruges. I Steden for havde man den saakaldte »Kviststol«.

Tækkemanden begyndte sit Arbejde fra neden. Langhalmen blev lagt paa Lægterne saaledes, at Stubenden vendte nedad. Langs hver Lægte, ovenpaa Halmen, lagdes en Pilekæp, den saakaldte »Tækkevånd« (Tækkevån), og denne blev fastbundet til Lægten med fine Pilekviste, de saakaldte »Vidjer« (Veer), der i den tykke Ende var »hvættede« (spidsede) for lettere at kunne stikkes ind gennem Halmen. Paa Tækkeladet laa en Mængde af disse Vidjer, indstukne i et Hylster, der var dannet af en med en Pilekvist ombundet Halmvisk. Hylsteret med Vidjerne kaldtes en »Høg« (Høj).

»Tækkevænderne« dækkedes af Halmen fra den oven for liggende Lægte. For hver Lægte blev der, som man sagde, en »Bindning«.

Naar Tækkemanden var naaet til Rygningen, begyndte han at »skære ned«. I den ene Haand havde han da en »Tagkniv«, i den anden en »Tagfjæl« (Tafel). Med Tagkniven afskar han den overflødige Halm. Med Tagfjælen, i hvis ene Ende der sad nogle Søm, kastede han den til Side. Dette kaldtes at »rede af«.

Gammel Tækkehalm brugtes til Strøelse. Den gemtes i et Hjørne af Møddingen, og kaldtes »Tagvrag« (Tavra).

⁵ Saaledes bruges Ordet, mig bekendt, ingen andre Steder.

Naar der havde været Ildebrand, kunde man ofte langt fra Brandstedet finde forbrændt Halm, der var didført af Vinden. Dette kaldtes »Pire«. »Dæ æ svært, va (hvad) Pirene æ fløje lant!« blev der sagt.

Paa Husets »Ovenning« (Oneng) lagdes Tang. Dette Arbejde, der som oftest udførtes af Gaardens egne Folk, [22] kaldtes at »rande« (rånne), og selve Tanglaget kaldtes »Randing« (Rånneng). Over Randingen lagdes »Ortrær« af Eg⁶.

Hvor Taget endte i en Gavl, var der langs ned ad hver Side en »Slå«, en saakaldt »Vindesked« (Vejeske). Den fastsloges paa Enderne af Lægterne, efter at Tækkevænderne var bøjede ind derunder.

Tømmeret i Gavlene var det samme som i Husenes Sider. Dog var der ingen Dupper, men derimod i Regelen et Par Snedranker.

Husenes Sider deltes i »Fag« (Fa) eller »Spændrum« (Spænrråmm)⁷. Det sidste var nok det ældste. Et Fag var Stykket mellem to Stolper. Spændrum betegnede vel egentlig Afstanden mellem to »Spænd«. Et Spænd er et Par opsatte Sparrer. For Gavlens Vedkommende taltes der ikke om Fag, men kun om »Vægge« (Vege).

Stuehusets Gavle var murede op af »Tilsten« til Hanebjælkerne. Disse var ved hver Ende støttede af et lodret Stykke Tømmer, der stod paa Læden. »Snippen« (Snebbing)⁸ over Hanebjælkerne var lukket med Fjæle. I hver af Gavlene var der et Fag Vinduer, for at der kunde komme Lys ind paa Loftet.

⁶ I Regelen bortfalder v foran o. »Ortrær« er næppe Overtrær, men vistnok snarere »Vortrær«, Trær, der skal vare paa Taget. ⁷ Synes efter Udtalen at være to Ord. ⁸ Bruges mest om en Trekant, men en saadan hedder ogsaa »Tresnippe«.

Udhusenes Gavle var klinede til Læden. Mellem Læden og Hanebjælken var der indsat Hæle, og ved Hjælp af disse var der dannet et Fletværk af »Halmviske« eller Tang. De fleste Steder nøjedes man med Halmviske; men disse var altid fulde af Musereder. Gavle, hvori saadant Fletværk fandtes, sagdes at være »viskede op«. Den søndre Gavl af det vestre Hus var »visket op« lige til Rygningen; men ellers var »Snippen« over Hanebjælkerne lukket med Fjæle.

De klinede Vægge var udvendig oversmurte med »Moler« i Steden for Kalk. Det saa godt nok ud, saa længe det varede; men naar der kom en rigtig »Slagregn« (Slavræjn), saa regnede det af.

Med Undtagelse af Læden, der skjultes under Taget, var alt Tømmeret i Væggene sværtet. Saa længe Lars var Dreng, sværtede hans Fader med de saakaldte »Smeddeskæl« (Smeeskæl); men disse havde, ligesom Moleret, ondt ved at staa sig i Regnvej. Siden brugte Rasmus Klokker at sværte med Kønrog, som han ved Hjælp af Brændevin udrørte i Vand.

Under Tagene, paa Bjælkehovederne, laa eller hang adskillige Sager. Paa den vestre Længe, ind til Gaarden, hang »Haver« og »Smækker« til en gammel »Stikkekanen«. Her hang ogsaa en Stige med 21 »Trin«. Mindre Stiger var der i Løerne. Paa den nordre Længe, ud til Møddingen, hang en Harve. Paa den østre Længe, ud til »Humlestykket«, hang to »Brandhager« (Brånhaer).

Paa Tagene var der slet ingen Udbygninger. Andensteds saa man smaa »Udsæt« med Luger. De kaldtes »Svaler« (Svåller). Paa Klokkergaardens Tage voksede i Regelen baade »Mos« og »Husløg« (Huslø)⁹.

⁹ Sempervivum tectorum.

Porte og Døre var alle simple. Selv Dørene i Stuehuset var »slette« (slætte)¹⁰, uden »Spjeld« (Spel)¹¹ eller andre Vidtløftigheder. Øsknerne, ved Hjælp af hvilke Dørene hang paa Jernkrogene i »Dørkarmen« (Dærkarming), kaldtes »Hængsler«. Jernkrogene kaldtes »Stabler« eller »Dørstabler« (Dærstavler).

Dørene lukkedes ved en »Klinke« (Klenkje), en »Vredel« (Vræl) eller en »Krog« (Krå).

»Vredelen« var en lille Træklods, der sad paa Stolpen eller Karmen og kunde dreje sig om et Søm.

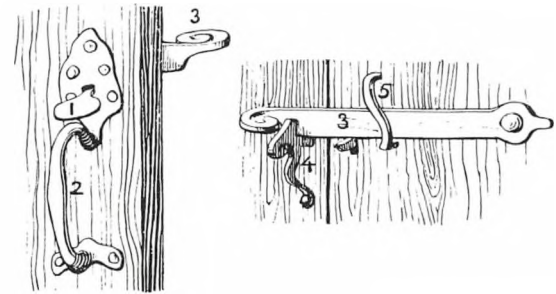

Fig. 5. Klinke. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.*

1: Klinkegæk (Klenkejækk). 2: Haandtag (Håntæj).

3: Klinke (Klenkje). 4: Klinkehak (Klenkehakk).

5: Klinkefald (Klenkefall).

»Klinken« (Fig. 5) er noksom bekendt. Det Haandfang, der sad udvendig, og som gik gennem Døren og lettede Klinken, kaldtes »Klinkegæk« (Klenkejækk). Jernet, hvori Klinken faldt, naar den lettedes, kaldtes »Klinkefald« (Klenkefall). Faldt Klinken for dybt, indsattes forneden i Klinkefaldet et lille Stykke Træ. Det

¹⁰ Glatte, uden Stads. ¹¹ Spejl.

kaldtes en »Huskone« (Huskonne). Paa sine Steder var der ingen Klinkegæk; men Klinken løftedes udefra ved Hjælp af et »Klinkebaand«, som hang ud gennem Døren ovenover Klinken. I Enden af Baandet var der en Pind. Paa den indvendige Side af Døren var der et Haandtag, hvormed man kunde trække den til.

Vinduerne var, som Dørene, hængte paa »Stabler« eller »Vindvestabler« (Venjvestavler). To Vinduer, adskilte ved en »Vindvespost«, kaldtes et »Fag«. I hvert Vindue var der seks smaa Ruder. I hele Klokkergaarden var der kun fire Vinduer, der kunde aabnes. De to var i »Stuen«, og de to i »Opstuen«. Krogen, der holdt det aabne Vindue i »Stilning«, kaldtes »Stormkrog«.

Søndre Længe

[24] I den søndre Længe var Stuehuset, der udgjorde otte Fag. Skorstensfaget var imidlertid bredere end de andre. Saaledes som Stuehuset nu skal skildres, var det i Lars Rasmussens Barndom.

[25] Indgangen fra Gaarden var igennem et Par Halvdøre, som lukkedes ved en Klinke. Naar man pænt havde »pikket« paa, og var kommen indenfor, stod man i Køkkenet. Tærskelen kaldtes af de gamle »Tærskuld« (Tæskul), men ellers ogsaa »Dørtræ«.

Var det nu i den Tid, Gæssene laa paa Æg, blev man modtaget med fuld Musik: »Tjat, tjat, tjat!« Langs den nordre Væg var der nemlig et Køkkenbord med muret Fod. Her var tre »Gåsereder«; og en var der i et lille Rum mellem Bordet og den østre Væg. Saa snart som Gæssene hørte Lænkehunden gø, saa vidste de Besked, og straks begyndte de saa smaat at »tjatte« (kægge). Var den

fremmede sluppen vel forbi Hundene, saa havde han endnu de arrige Gæs til gode.

Om Vinteren var Gæssene Spejdere for Hundene. Naar der var aabent Vande, opholdt de sig da i den saakaldte »Mose« (Musse), lige vest for Gaarden, og ellers sad de, for at varme sig, paa Møddingen. Begge Steder kunde de have Øje med fremmede, der nærmede sig til Gaarden. Saa snart de blev nogen var, gav de sig til at stemme op, og saa vidste Lænkehunden Besked. Han kom ud af sit Hul, og begyndte saa smaat at »mundvere sig« (knurre)¹². Saa snart der rørtes ved Portlaagen, var han parat til for Alvor at gjø.

Moderen var meget ked af, at fremmede skulde gaa ind gennem Køkkenet og løbe Spidsrod forbi Gæssene. Tilsidst maatte Rasmus Klokker »krybe til Korset« (krue tæ Kåsse) og i den nordlige Ende af Dagligstuen indrette en lille »Forstue« (Fåstoe) med Indgang fra Gaarden.

Saadanne Forandringer var ham ellers meget imod. Hans Hjærte var knyttet til det gamle. Han og Lars gik en Gang forbi Hans Skafts ny Gaard. »Det er en kjon Gaard, Hans Skaft har bygget!« sagde Lars. »Aa, ja, saamænd!« sagde Faderen, »men havde jeg saadan en Gaard, saa havde jeg ikke mere noget Hjem!«.

I Køkkenet var der et Fag Vinduer ud imod Gaarden. Karmen og Vindusrammerne var blaamaalede.

Gulvet i Køkkenet var af Brosten. I alle de andre Rum var det af Ler. Det var ikke mange Bønder, der i de Dage havde »Fjælegulv« (Felegoll).

Lige indenfor Døren, mellem denne og Køkkenbordet, havde Kosten sin Plads. Det var en »Riskost«, lavet af fine Pileris og ombundet med »Vidjer«. Kasteskaffet kaldtes

¹² Rimeligvis en Fordrejelse af »movere«.

»Kostestage« (Kostestae). Paa et Søm oven over Kosten hang »Hakkebrædtet«, hvorpaa der hakkedes Kaal og [26] Kød, det sidste særlig til Medisterpølse. »Hakkekniven« hang paa et Søm ved Skorstenen.

Det omtalte »Køkkenbord«, der af den gamle Farmoder, saavidt erindres, kaldtes »Frabordet« (Från-bore), bestod af et tykt »Bordblad« af Træ, der var lagt paa en muret Fod. Som allerede bemærket, naaede Bordet ikke helt hen til den østre Væg. Bordet og Væggen var imidlertid forbundne med Fjæle, der dog laa lavere end Bordbladet. Dette Sted kaldtes »Snutten« (Snod-din). Flere Ting havde her deres stadige Plads, men ellers hed det om mangt og meget: Aa, sæt det hen paa Snutten! Her stod »Skosmørelsen«, der var lavet af Tælle, »Madfedt«, Tran og Kønrog, og var god til at »skyde Vand«. Her laa en gammel sløv Kniv, hvormed man skrabe Snavset af ved Saalen, og her laa endelig en »Skostrug« (Skostru), hvormed man smurte. Skostrugen var en gammel Hosesok eller en »Lasking« (Lasskeng)¹³ af uldent Tøj. Hvis man »strøg« sit Skotøj med Linned, saa fik man ikke det Linned, man kunde slide.

Paa Gulvet, langs den østre Væg, mellem Snutten og Stuedøren var »Gryderne« (Grøerne) opstillede. Deres Haandfang, som var af Jern, kaldtes »Grebe« (Greve). Her laa ogsaa Kærnen, naar den ikke blev brugt.

[27] I Højde med Køkkenbordet begyndte det saakaldte »Fadrik« (Farekk), som naaede lige til Loftet. Her var Lerfadene og »Brikkerne« opstillede. Her var Potter og Krukker og Dunke og meget andet.

De almindelige Potter var røde og glasserede. De lavedes vist paa Falster. Man havde dem i mange

forskellige Størrelser. De fleste var uden »Ben«. Enkelte havde »Hanke«; men de fleste havde kun smaa Haandtag paa Siderne, de saakaldte »Øren«. Nogle af de største havde kun et »Øre«. Det var saaledes Tilfældet med nogle Potter, hvori Smør til Vinterbrug blev opbevaret. Hankepotterne havde Laag af samme Stof som Potterne; men der var ingen Hankepotter i Klokkergaarden. Skulde man bære de almindelige Potter, lagde man en »Træbund« eller en Tallerken over dem. De bares i et saakaldt »Pottebaand«, der vævedes paa et »Spjeld« (Spel). Baandet blev draget gennem Ørerne og dernæst knyttet sammen. Tog man saa i Baandet, strammede det over Laaget og hindrede dette i at falde af.

I Potterne opbevaredes alle Slags Fødevarer.

Moderen havde en lille trebenet Flødepotte, hvori hun kogte Fløden til Kaffen.

I Fadrikket stod en meget høj »Stenpotte«. Den var smal forneden, men nogenlunde bred foroven. Den havde hverken Øren eller Ben. Den brugtes særlig til det saakaldte »Språdøl« (Språøll).

Paa Markedet i Nykøbing fik man sorte »Jydepotter«¹⁴. Af og til brugtes de til at koge Mad i. Stærk Ild taalte de ikke; men man kunde sætte dem paa Gløder. I Klokkergaarden brugtes de mest til Opbevaring af Svinefedt.

»Krukke« kaldtes en Slags buget Lerkande med Øre og Tud.

Af »Dunke« (Dånke) havde man flere Slags, haade »butede« og »tynde«; men alle var de af »Sten« og havde et Øre. Efterhaanden blev det almindeligt at bruge dem i

¹³ Las, værdiløs Klud.

¹⁴ Formen var som i Pot. 161(6).

Steden for »Lejler«. Nogle sagde »Pøs« i Steden for Dunk.

I Fadrikket stod »Kaffekanden«. Her var »Fyrtønden«, som ellers ingen Lighed havde med en Tønde. Det var et lille Trug med tre Rum¹⁵. I det ene var der »Fyrstål« og »Flintesten«. I det andet var der »Tinder« (Tejer)¹⁶ af »danske Pile«. »Fyrsvump« (Fyrsvomp)¹⁷ brugtes ikke meget, da det kostede Penge. I det tredje var der »Svovlstikker« (Svovstekker), Pinde, som man selv havde dyppet i Svovl. Naar man slog Ild, tændte man først Tønderet, og derved tændte man saa Svovlstikken.

[28] I Fadrikket var de saakaldte »Madskeer«, store Træskeer, hvormed man rørte i Gryderne og opøste Maden. I Enden af Skafterne var der et lille Hak, hvori de kunde hænge.

I Fadrikket var endelig nogle »Muslingskaller«, som Moderen brugte, naar hun skulde skrabe Gryderne. Andre brugte en »Skrabe« af Jern. Muslingskallerne fik man fra Østersøen.

Mellem Fadrikket og Stuedøren var der et Par Søm. Paa det ene hang en »Øreskaal«, hvori man »toede« sine Hænder. Skaalen var af glasseret Ler og havde et Øre. Paa det andet hang et »Haandklæde« (Håndklæ).

Ved Skorstensmuren stod »Vandspanden« (Vandspand). To af »Stavene« var foroven længere end de andre, og disse Forlængelser kaldtes »Øren«. I Ørerne var der Huller, og heri sad en »Grebe« af »Sejpil«. Enderne af Greben var indvendig fra stukne ud gennem Hullerne, og et Par Pinde var indpressede ved Siden af Enderne for at holde paa dem. Paa et Søm over Spanden hangt en »Strippe«. Den ene »Stav« var længere end de andre og dannede et »Håndtag« (Håndtæg), hvori der var

et Hul. Strippen maatte ikke ligge i Spanden, for saa blev den »vanddrukken.«

Skorstenen var forneden over tre Alen bred. Langs den østre Væg var »Arnen« (Arni), og denne skiltes fra Køkkenet ved en Mur. Ellers var der fra Køkkenet aabent ind til Skorstenen. Der var ikke noget som helst »Lukke«; men til den, der havde faaet en sort Streg i Panden, blev der sagt: »Du har nok stjaalet Skorstensnøglen!«¹⁸

Over Aabningen ud til Køkkenet laa en svær Tværbjælke, den saakaldte »Skorstenshammer.«

Arnen var belagt med flade Kampesten. Fra Arnen fyredes der i Kakkellovnen, som stod i Stuen. Der var ingen Ovnsdør. Man hjalp sig med en stor flad Sten. Lige i »Ovenkanten« af Kakkellovnen var der et Hul, der kaldtes »Trækhul«. Herfra var saa et Hul igennem Muren ud til Skorstenen. I de gamle sparsommelige Dage brændtes næsten kun Tørv paa Arnen, og man sørgede for, at ikke en »Tørvegnatting« (Tørregnatteng)¹⁹ gik til Spilde. Brænde brugtes i Almindelighed kun for at faa Tørvene til at »fænge«. Men man maatte jo rigtignok ogsaa passe paa, at det ikke kom [29] til at brænde, saa det »luskede« (flammede), for saa kunde der gerne gaa Ild i Soden og »Randstængerne« (Rånstængerne). Med Ild var man meget forsigtig. Om Aftenen glemte Rasmus Klokker sjældent at spørge sin Kone: »Ha do sløkke (slukket) Illin a?« Somme Tider hed det endnu: »Æ do åssc vess å (på), å hañ (han) æ ræjde (rigtig) sløkke, så hañ enne illner åpp ijæn (igen)?«

I Ilden kunde man høre mangt og meget. Somme Tider kunde det ligesom »pludre« (plure) i den brænden-

¹⁵ Billede af lignende Indretning, Stolt. 98. ¹⁶ Tønder. ¹⁷ Fyrsvamp.

¹⁸ Do ha nåkk stålle Skåstensnøjlj. ¹⁹ Stykke af en Tørv.

de Tørv. Da hed det: »Dæ æ æn Slare (Sladre) i Illij!« og saa var der ingen Tvivl om, at der kom en »Sladder-taske« (Slaertaske), som havde noget at »rende med«²⁰.

Til Arnen hørte »Ildtøjet«, nemlig »Ildtang« og »Ildskovl« (Illskul).

De Kar, der kunde taale Ild, kaldtes »Ildkar.«

Paa Arnen stod der en »Trefod« af Jern. Herpaa sattes Potter og Pander. Gryder og Kedler hang i en saakaldt »Kedelskrog« (Kæjlskrå) af Jern²¹. Denne, der efter Behag kunde gøres kort eller lang, hang paa en Bjælke, der laa over Arnen i Retningen Nord og Syd. Denne Bjælke kaldtes den »nederste Randstang.«

Lige overfor Arnen, paa den vestre Skorstensmur, hang »Panderne«. Haandtaget paa disse, og paa en lille »Kobberpote«, kaldtes »Stjert« (Stært). Her var »Stegepander«. Her var »Nonnepanden« (Nunepanjen), hvori der bagtes »Nonner« eller Æbleskiver. Her var en gammel Pande, hvori der brændtes Kaffeboenner. Ved Siden af hang »Vaffeljernet« og en saakaldt »Kastråle« (Kasserolle). »Kastrålen« var af »Blik« (Blækk), men med en »Grebe« af Jern. Endelig hang paa dette Sted »Laskinger«, der brugtes til hvad som helst, og finere Klude, de saakaldte »Fadklude« (Karklude).

»Fårekyllingen« var en frygtet Gæst i Skorstenen. Den ansaas for at være et Varsel om Død i Huset. Moderen havde en Gang ved Arnen hørt en Faarekylning, og den lille Lars gik da i lang Tid i en frygtelig Angst for, at hun skulde dø; men den Gang blev den slemme Spaamand gjort til Skamme.

Lidt oppe i Skorstenen var en Bjælke med Retningen

Øst og Vest. Den kaldtes den »øverste Randstand«. Lige under denne, paa den nordre og søndre Skorstensmur, var der nogle fremspringende Sten. Naar »Maltet« skulde tørres, dannedes her en saakaldt »Kølnesti«. Fjæle lagdes da fra Bjælken til de fremspringende Sten. I Højde med Bjælken var den saakaldte »Kølnelem« (Kølne-læmm), som førte ind til Loftet. Herigennem bragtes Maltet ind paa »Kølne«.

[30] Endnu højere oppe i Skorstenen var der to Bjælker ved Siden af hinanden. Tværs over disse laa de saakaldte »Sulspid« (Sulspe), paa hvilke »Sulet« hang, naar det skulde røges. Sulspiddene blev indstukne mellem de store Sener paa Dyrenes Bagben. Ved Hjælp af Pinde, de saakaldte »Spilcr«, holdtes de forskellige Stykker Sul ud fra hverandre, for at Røgen kunde faa Plads til at komme imellem.

I den søndre Skorstensmur var Aabningen ind til »Bageovnen« (Bavniñij), det saakaldte »Bageovns-gab« (Bavensgav). Ovnens skød sig gennem Bryggerset ud i Haven, hvor den var dækket af et Halvtag. Under dette Halvtag stod i Regelen nogle »Masketønder«. »Ovnsgabet« var sat af Mursten, men selve Ovnens var »hugget op« af Ler. Det havde ikke saa lidt at sige, om man fik den rette »Maksel« (Form) paa Ovnens, og de fleste brugte derfor en »Skabelon« (Skabbelonn). Ovnsgulvet kaldtes »Bageovnsarnen« (Bavensarnij).

Fra Køkkenet var der en Dør ind til et lille »Spisekammer«. Dette Navn var dog nok ikke gammelt. I Spisekammeret var der et Vindue ud til Gaarden. Op mod den ene Væg var der et Bord, og ovenover nogle Hylder. Under Bordet stod der tre store Kedler med »Greber« af Jern. Paa Hylderne hensattes forskellige Sager. Her stod i Regelen »Kopperne«. Her stod en

²⁰ Skg. 8. 932. ²¹ Billede i Flb. B. 44 (F.12). Dog efter Rasmussens Mening omvendt.

»Morter« med dertil hørende »Støder« (Støere). Begge var af »Malm«. Her stod ogsaa en »Peberkværn«²². Paa Gulvet stod adskillige Tønder med »grønsaltet« Flæsk, der laa i »Lage« (Lae). Det var det saakaldte »Småsul«, der ikke kom i »Suleoldnen«.

Spisekammeret blev senere indrettet til Mælkekammer, og om Vinteren indsattes da en Gryde med Gløder, for at Mælken ikke skulde fryse.

Fra Køkkenet var der ogsaa en Dør ind til »Bryggerset«. Paa andre Steder havde man her en indmuret Bryggekedel; men naar der skulde brygges i Klokkergaarden, ophængtes en Kedel over Skorstensarnen.

Ved Siden af Døren til Bryggerset var der en Trappe op til Loftet.

I det nordvestlige Hjørne af Bryggerset stod en »Håndkværn« (Fig. 6), som i Almindelighed kun kaldtes »Kværnen«. Paa et Slags Bord med fire Ben laa den underste Møllesten, den saakaldte »Ligger« (Leggere). Den øverste Møllesten, den saakaldte »Løber« (Løvere), hvilede paa et Langjern, der var fastgjort i den saakaldte »Segl« (Sil) eller »Segling« (Silej), et Jern, indlagt i Løberens »Øje«. Langjernet drejede sig paa den saakaldte »Bro«, et Stykke Tømmer, der hvilede i Huller, som var »stokkede« i to tykke Slaaer, der var fæstnede til Kværnens Ben, et Stykke fra Gulvet. Det ene Hul var langt, saaledes at Broen, ved Hjælp af Kiler, kunde hæves eller sænkes. To lodrette Slaaer hindrede Broen i at give sig til nogen af Siderne. Et Sted oven i Løberens Rand var der et Hul. Staven, hvormed Stenen drejedes, kaldtes »Mandel« eller »Kværnmandel« (Kværnmajel). Den endte forneden i en Pig, der passede til det omtalte Hul.

²² Billede i Flb. B. 58 (F. 29).

Foroven var Mandelen indstukket i et Hul i en Slaa mellem to Bjælker. Over Kværnen var der intet Laag;

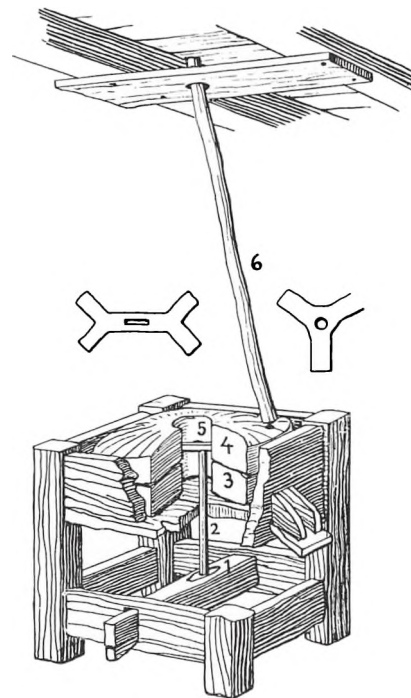

Fig. 6. Haandkværn. (Stykke af Bordet og Stenene er for Anskuelighedens Skyld udtaget). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning, men med Benyttelse af Originaler i Museerne ved Lyngby.*

1. Bro. 2. Langjern. 3. Ligger (Leggere). 4. Løber (Løvere). 5. Øje. 6. Mandel. – Over Kværnen to Former af Sejle (Sile).

men Bordet havde opstaaende Rande, og der dannedes derved som en Kasse omkring Liggeren. Ved den ene Side var i Underlaget et Hul, hvorigennem det maled

kunde udlades. Man naatte være to til at trække Kværnen. I to af Kassens Hjørner stod et »Hånde« (Hånje). Deraf tog man Kornet og fyldte det i »Øjet.« Det var bedst, naar man, som Moderen i Klokkergaarden, forstod at »lade i« (la i) med begge Hænder. I Rasmus Klokkers Tid malede man selv baade Gryn og Malt. Senere brugtes Kværnen kun til det sidste.

[32] Bag Kværnen hang paa »Spigere« (Spire) flere saakaldte »Ballestole« og »Karstole.« De sidste var større end de første, men ellers af samme Slags. Sædet paa disse Stole var en tyk, i passende Længde afsavet »Sule«²³. I Klokkergaarden brugtes Suler af Æbletræ. Under Sulen var der tre Ben.

Langs den vestre Væg stod et Bord med en meget tyk Bordplade. Det var det saakaldte »Tvættebord«, der brugtes til alt hvad der kunde skade det finere Køkkenbord. Her lagdes »Mælkekanden«, naar den var skyllet. Her bankedes Klæderne, naar der vaskedes. Her foretoges til daglig Brug al Slags Opvask. Ordet vaske brugtes aldrig. I Regelen sagdes »to«. At vaske Fade, Bøtter og deslige, kaldtes at »to op«. Det første Vand, hvori Fade vaskedes, kaldtes »Tovand«. Det gemtes til Svinene. Det andet Vand kaldtes »Skyllevand.«

Gulvet i Bryggerset var af Ler. Heri var en Rendesten, som førte ud i Haven. Hvad man ellers kalder en Vask, fandtes ikke i Klokkergaarden.

Under »Tvættebordet« var der en Hylde. Her var alle de tomme »Bøtter« opstablede. Bøtterne blev lavede af Bødkere; men ny »Bånd« lagde man selv om i Klokkergaarden. Det kaldtes at »bånde« (bånje). Mange Steder tog man »Båndkæppe« af Hassel; men i

²³ Kløftet Gren.

Klokkergaarden brugtes Sejpil. Skuren, hvori Bunden blev indsat, kaldtes »Krydsme gang.« Til at »rive« en saadan, brugtes et »Krydsmejern« (Krøsmejærn). Enden af »Stavene«, under Bunden, kaldtes »Kim« (Kem). De samme Benævnelser brugtes ved Baller, Kar og Tønder.

Naar Bøtterne blev for tørre, var de slemme til at »tedre« (tære) eller lække. Ordet »rinde« brugtes, naar de lækkede stærkt. Blev Bøtterne gamle, vilde de »rinde ved Kimene.« Saa tættede Moderen dem ved Hjælp af smeltet »Vognskav« (Vonskav)²⁴, hvormed hun neden fra fyldte Revnerne ved Bunden; men det hjalp ikke stort, da det gjerne vilde »losne« (låsne), naar Bøtterne blev vaskede. Var de nærved at »falde i Stave«, maatte man passe i Tide at faa Stavene mærkede med Tal. Ellers vilde Bødkerne ikke prøve paa at sætte dem sammen. Blev der indsat en ny Bund, blev der ogsaa »revet« en ny »Krydsme gang«.

Bøtterne, især Mælkebøtterne, maatte samvittighedsfuldt gøres rene. Ellers vilde de »surne« ved »Kimene«. Ordene »rubbe« og »skrubbe« brugtes vel omtrent i Flæng. Dog angav »skrubbe« vist en større Nøjagtighed end »rubbe«. Man brugte en gammel Kost til »Rubbekost«. Dermed »rubbede« man en snavset Dør eller et Kar, hvori der havde været »Skrå«.

[33] Men man »skrubbede« en Bøtte, og brugte dertil en saakaldt »Skrubber« eller »Karskrubber« (Karrskrobber). De bedste Skrubbere var lavede af Lyng, der kaldtes »Skrub«; men Lyng fandtes ikke i Nærheden af Klokkergaarden. Vistnok kunde man købe dem; men man var bange for alle unødvendige Udgifter. I

²⁴ Gammel Tjære i Hjulnavet.

Klokkergaarden lavede man Skrubbere af »Pennefjer« (Pennefer). Man afskar Fanerne, og dannede saa, ved Hjælp af Traad, et lille Bundt af Penneposerne. Naar Bøtterne var skrubbete, blev de »skurede« med en »Halmvisk«, der dyppedes i Vand og Aske. Endelig blev de skyllede.

Oven over Tvætdebordet hang nogle »Kornsold« og et »Hårsold«. Ligeledes »Driftetruget« og »Sældebunden«.

I den søndre Væg var der et Vindue og dernæst en Heldør, som førte ud til Haven. Lige udenfor var Brønden. Paa Bunden af denne var lagt et »Kors« (Kåss) af svært Egetræ. Siderne var dannede af løst opstablede Kampesten. Foroven var der et Rækværk, det saakaldte »Brøndværk«. I den ene Ende af »Brøndvippen« hang der en gammel Slibesten, i den anden var der en Krog til Spanden.

Naar Fremmede kom ind i Huset gennem Køkkenet, var de, som sagt, udsatte for at blive modtagne af Gæssene; men ikke bedre var det, om de kom ind gennem Bryggeriset. Lige indenfor Døren stod der nemlig en Tønde, og heri rugede den saakaldte »Bryggersgås«. Den var saa nær ved Døren, at den nok kunde naa at »nippe« de Indtrædende i Armen. Øst for Døren stod den plumpe »Mostperse«.

Henne under Trappen laa Kar og Baller. De mindre Baller havde Haandtag, og kaldtes »Øreballer« eller »Såer«.

Ved Bageovnen stod en Række »Masketønder« med »Mad« til Kør og Svin. Til Køerne gemtes særlig »Æblemask« (Evlmask) og »Ruste« (Roste)²⁵. Den Tønde, hvori »Rusten« opbevaredes, kaldtes »Rustetøn-

²⁵ Malt, hvorpaa der er brygget.

den«. »Mask« var alt hvad der kom i Masketønderne. Det var en Blanding af de mest forskellige Sager, »Tovand«, »Bærme« (Bjærme) og alle Haande Levninger. Paa Randen af Masketønderne hang i et lille »Hak« en Slags Træske, der kaldtes »Tobe« (Tåve). Den havde næsten Form som en Øse; »Sløvet«²⁶ var stort og dybt og Skaftet var kort.

Oppe paa »Lofitet« (Lote) var der mange Ting. Her laa det udtærskede »Korn« i store »Bunker« (Bånker), ogsaa Ærter og Vikker. I Kornbunkerne var »Leer« og »Mejejern« nedstukne, dels, sagde man, for at de ikke skulde »rustne«, og dels, for at ingen skulde komme til Skade. Det skarpe »Tørvejern« var stukket ind bag en Sparre. I Kornbunkerne stod »Skuffer«, hvormed Kornet blev »rørt«. Skufferne var af Træ. Bladet kaldtes »Skuffesløv« og Skaftet »Skuffeskaft«.

Andensteds paa Loftet laa »Hørkrandsene«. Ved en Side stod »Dejnetruget«, hvori Rugbrødene var opstillede. Saa var der en »Ørken«, en stor »fladlaaget« (flaluc) Kiste med Jernbeslag. Deri laa paa Rughalm det røgede Sul. Saa var der adskillige gamle »rundlagede« (runluc) Kister med »Lukke«. I nogle af dem havde Moderen sine »Gemmeæble« (Gæmmeevle); men først laa de en Tid paa Fjæle mellem et Par Hanebjælker. Det var et fristende Syn. Lille Lars krøb en Gang op for at »snappe« et af de kønneste; men saa »drattede« han ned, og det værste var, at Æblerne fulgte efter. En, to, tre, der laa »hele Klavisen«, og det gav et »Rabalder«, saa Moderen kom løbende op ad Trappen. Det kan nok være, hun fik travlt med at »sanke Æble«. Videre var der paa Loftet nogle »Gryntønder«. De var lavede af Halm paa lignende

²⁶ Skebladet.

Fig. 7. Stuen i Klokkergaarden. Tegnet paa Grundlag af Lars Rasmussens Meddelelser.

Maade som den senere omtalte »Sældebund«; men i Formen lignede de Tønder. De brugtes især, da man ikke længere selv malede Gryn. I et Hjørne laa nogle »Kartoffelkurve«. Saa var der en gammel »Såkurv«, en firkantet »Hindelygte« med Træ foroven og forneden, fire Træstolper og »Svinehinder« i Steden for Glas²⁷, og for Resten en Mængde af al Slags »Skramleri«.

²⁷ Lignende Lygte omtales hos Stolt. 89.

Fra Køkkenet var der endelig en Dør ind til »Dagligstuen« eller »Stuen« (Stoen), som de Gamle kaldte den (Fig. 7).

Af og til, naar man »gik i Toget« (jækk i Tåve), kunde man give sig til at prøve paa at aabne Døren ved den forkerte Side. Saa hed det straks: »Du vil nok vise, at du ingen Penge har i Lommen!«

Gulvet i Stuen var af Ler; men det var altid rent og pænt og strøet med Sand.

Mellem Døren og »Kakkelovnen« (Kakkelunnit) stod den gamle Farmoders »Kippe«. Kippen var et fladlaaget Skrin, mindre end en Kiste. Ellers var den indrettet paa samme Maade. I den ene Ende var der en »Læddike«. Her havde Farmoderen sine Klæder. Paa Laaget, hvorover der var lagt et »Hynd« (Høj), havde hun sit Sæde.

Kakkelovnen var en norsk Jernovn. Under Løven, der klamrede sig til Hellebarden, stod: Egelands Jernværk, 1736.²⁸ Bunden i Kakkelovnen hed »Kakkelovnsarnen«. Ellers taltes der om »Forstykke«, »Sidestykker« og »Dæksel«. I »Nedenkanten« af Dækselet var der en »Rende«, hvori de andre Stykker gik op. Foran var der under Kakkelovnen en muret Fod. Desuden »styredes« (støttedes) den af en Stage, der naaede fra Dækselet til [35] Loftet. Denne Stage kaldtes »Pindtræ« (Pent træ) og somme Tider »Hængetræ«. Hængetræ har dog vist oprindeligt været noget andet. Paa sine Steder betegner det, hvad der i Klokkergaarden kaldtes »Sulspid«. Om et Barn, der var slemt til at ville bæres, eller som altid hængte i sin Moders Skørter, hed det: »Du er dog et rigtigt Hængetræ!«

I Pindtræet var der flere Tværpinde, den ene over den anden. Paa disse hængtes alle Slags til Tørre. Om Efteraaret var her Krands af Æble- og Pærestykker.

Paa Ovnens Dæksel laa om Vinteren nogle »Strandsten«. Her lagde Moderen ofte en Glød og overdryssede den med tørrede Lavendler og Rosenblade. Det gav god Lugt i Stuen.

Foran Ovnens hang Tranlampen i en saakaldt

[36] »Lampeskagle« (Lampeskale). Lampen var af Blik og bestod af to Beholdere. Den øverste, som var den egenlige Lampe, var dækket med et Laag, og havde paa den ene Side en lang, skraat opstaaende lukket Tud, hvori Vægen sad. Den underste, hvori den øverste stod, var bestemt til at opfange den Tran, der, uden at forbrændes, sivede ud gennem Tuden. Under denne var der da en Rende, som førte ned til den underste Beholder, der var forsynet med et Par »Øren«, hvori Lampen hang. Naar Trannen svandt, blev der »trædet« en Ring paa Tuden, og denne blev ved Ringens Vægt tvunget nedad, saaledes, at Trannen, selv om den stod lavt i Beholderen, kunde komme ud i Vægen. Lidt efter lidt flyttedes Ringen udad mod Tudens Ende. Væger snoede man selv af Bomuld. »Lampeskaglen« var lavet af Træ, men lignede ellers en »Kedelskrog« og kunde som denne gøres kort og lang. Den hang i en »Marne« (Malle) i Loftet.

Tranlampen gav kun et døsigt Skin, og Lys var meget bedre; men de Lys, man støbte, naar man slagtede, skulde være hele Aaret igennem, og naar det for Arbejdets Skyld kunde lade sig gøre nøjedes man derfor med Tranlampen. Til »Lysestagen« havde man en »Lysefod« af Træ. Paa tre korte Ben laa en Træplade. Fra Midten af denne hævede sig en Stolpe, der bar en anden Træplade, der var som et lille Bord, paa hvilket der var Plads, ikke blot til Lysestagen, men ogsaa til Moderens Sysager. Et Fællesnavn for alt, hvad der anvendtes til Belysning, var »Seelse«. Den gamle Farmoder brugte det stadig.

Syd for Ovnens, op imod Væggen, stod den saakaldte »lange Stol« med »Hynd« og »Rygstyr« (Rygstød). Alle »Stolehyndene« var vistnok stoppede med Halm. I andre Gaarde fandt man ofte en »Slagbænk«; men en saadan havdes ikke i Klokkergaarden. Stolene i Stuen var kun til

²⁸ Aarstallet er muligvis ikke rigtigt.

at sidde paa. Lars fik ikke Lov til at »strække Bænke«²⁹.

Paa Væggen over den lange Stol hang Billedet af en drabelig Rytter.

[37] Ved Siden af Stolen stod i Lars Rasmussens Barndom en gammel »Klokke«, der lignede dem, der kaldes Bornholmere. Det var saa hyggeligt at høre den »dikke« og slaa de høje Slag, naar Timen var omme. Det er kun de store Ure, der »dikker«. De smaa siges at »pikke«. Hver ottende Dag, naar Klokken skulde »trækkes«, aabnedes Døren, og Lars fik et Glimt at se af de store »Blylotter« (Blilåtter). Naar Klokken gik for langsomt eller for stærkt, sagde man: »Hun taber sig!« eller: »Hun fremmer sig!« I Steden for »stille« brugtes i Regelen Ordet »sætte«. Saaledes hed det: »Jeg vil sætte min Klokke efter din!« »Kan du ikke sætte Klokken tilbage?« Klokkeskiven gik for at være en »Sølvskive«. Der var kun en Viser; men denne var saa meget des længere. I den ene Ende var den spids, i den anden bar den en Messingplade. Derfor kaldtes den for Spøg en »Stegevender«. Lige under Skiven stod der med gule Bogstaver:

For hvert et Slag, at Klokken slår,
vi nærmere til Graven går.

Da Lars havde lært at læse, var Klokken borte; men da han en Gang traf Levningerne oppe paa Loftet og læste disse Ord, gjorde de et uudsletteligt Indtryk paa ham. Da han her i det Fjærne en Nytaarsdag vilde sige nogle Ord i en større Forsamling, saa begyndte han sin Tale med de gamle Linjer, der havde gjort Indtryk paa ham i hans Barndom.

²⁹ Ligge og dovne.

Gudelig Læsning fandtes ikke saa sjældnen over Døre, paa Skabe og andensteds³⁰; men dette var ellers ikke Tilfældet i Klokkergaarden. Ofte kunde man træffe Læsning af anden Art. Per Madsen vilde gjerne have malet sit Hængeskab. I den Anledning gik han til Per Aage. Hverken Per Madsen eller hans Kone var i Stand til at læse; men ikke des mindre skulde der være Læsning paa Skabet. For Resten overlod han til Per Aage at bestemme, hvad der skulde staa. Senere voldte det ham dog nogen Fortrydelse, da andre sagde ham, at der stod:

Per Madsen, den Flab,
lod male sit Skab,
hans Kone, den So,
hun gad det ej to³¹.

Foruden Læsning var der i Regelen paa Skabene Blomster og alle Slags »Krydsemysser« (Kruseduller).

I det sydvestre Hjørne stod der et saakaldt »Madskab«, omtrent halvtredje Alen højt og halvanden Alen bredt. I dette havde, blandt meget andet, Brændevinsflasken, en saakaldt »Klukflaske«, sin Plads. Under Madskabet havde Moderen sine »Sko«.

I den søndre Væg var der to Fag Vinduer. Rammerne og Karmene var graamaalede. Ruderne var indfattede i Bly.

[38] I Karmene var der altid fuldt op af Blomster. Moderen var en rigtig Blomsterelsker. Om Sommeren var der ogsaa Blomster i »Opstuen«; men da der ikke var nogen Kakkellovn, blev der for koldt om Vinteren.

³⁰ Skg. 9. 644.

³¹ Dette Rim synes at have været brugt adskillige Steder i Danmark.

Først og fremmest var der »Rosner« (Roser). Klokker-gaarden var bekendt for sine Roser, og som der om Sommeren var et Rosenflor i Haven, var der om Vinteren et Rosenflor i Stuen. Flest var der af de saakaldte »Månedsrosner«. Naar Børn var døde, smykkedes Kisterne gerne indvendig med Roser og Buksbomkviste. Ved saadanne Lejligheder tyede mange til Klokker-gaarden. Næst efter Roser holdt Moderen mest af »Kristi Blodsdraaber«³². Af dem var der ogsaa adskillige. Men der var mange andre, hvis Navne nu ikke erindres. Altid var der »Jørrenlakk« (Gyldenlak) og »Sæmpelfi«³³.

Mellem de to Fag Vinduer hang der et lille Spejl. Det var ikke meget indbydende for Forfængeligheden; men at staa og spejle sig var heller ikke de Gamles Skik. Naar de Unge syntes at fryde sig ved at se deres eget Billede, saa hed det: »Va står do å skår (skåder) døj så længe ætter (efter)?«

Under Spejlet var der en lille Kasse til Kammene. Bag Spejlet blev Spiseskeerne stukne ind.

Under Vinduerne var Væggen beklædt med saakaldte »Måtter« (Måter), som var flettede af forskelligt farvede Fyrrespaaner.

Ved det østre Fag Vinduer var der en fast Bænk, som naaede næsten helt hen til den østre Væg. Foran Bænken stod det lange, firkantede Spisebord, og her var den »øverste Bordende«. Her sad derfor »han selv« (Manden). Kun naar Faderen var ude, turde Børnene vove sig til at sidde paa den fornemste Plads; men hvor upassende det ansaas for at være, mindes man om ved Ordsproget:

³² Fuchsia. ³³ Dette er sikkert en Forvanskning af Semperviv; men for øvrigt maa jeg lade det være uafgjort, hvilken Urt der menes. *Sempervivum tectorum* er det ikke. »Semperfi« skal visse Steder være Navn paa Aloë. Plnt. 282.

»Nå Maij æ bårte, seer Møjhækkerne få Boræij« (naar Manden er borte, sidder Møghækkerne for Bordenden)³⁴.

Under Bænken var et Rum, som lukkedes ved en Klapp, der var fæstet ved Hængsler foroven.

I andre Gaarde havde man en saakaldt »Bænkekiste« for Bordenden. Det var en fladlaaget Kiste, bredere end en Bænk, men bestemt til at sidde paa.

I Stuens sydøstre Hjørne var der et »Hængeskab«. Det hang i en »Lænke« paa en »Spiger«, og var vel henvend en Alen bredt og halvanden Alen højt. Hovedfarven var grøn; men hist og her var der røde Forsiringer. Midt paa Døren var der en dejlig »Tulepande« (Tulipan). Indenfor var der to Skuffer. Heri forvaredes blandt andet [39] Faderens Penge og gamle og ny Kalendere. Under Døren var der endnu en Skuffe. Oven paa hvert af Skabets Forhjørner stod der en Malmysestage, som brugtes ved højtidelige Lejligheder.

Den østre Væg var beklædt med grønmalet Panel, der naaede næsten helt op til Loftet. Her hang adskillige Sager, saaledes et Par »Spjeld« (Spel)³⁵ i kønne Baand, og nogle blanke Tinforme til »Æggeost«. Disse Forme var kordannede; men mellem Korsenes Arme var der smaa »Udsæt« (Usætt).

Oven over Panelet var der et »Rik« (Rekk), hvor Husets pæne »Tallerker« (Tallerkener) var opstillede. Disse Tallerkener brugtes aldrig, men var kun »til en Hæd« (Hæ)³⁶. De var, som man sagde, af »Statin«.

Mange havde en Vinkelhylde, en saakaldt »Tave-lætt«³⁷, hvor Kopper og andre fine Sager var stillede til

³⁴ Væggerløse: Møghækkerne (Møgdyngerne). Skg. 4. 687. P. Syv har nok: Møghækkerne. ³⁵ Baandvæv. ³⁶ Til Stads. ³⁷ Billeder i Flb. B. 56–7.

Skue. Det var ikke fri for, at Moderen i Klokkergaarden havde ønsket sig en saadan.

Hvor »Rikket« var opsat, var Væggen kalket. Alle Vegne i Stuen, hvor Væggene traadte frem, var de kalkede og hvidtede.

Langs den østre Væg, ved Siden af Bordet, var der en fast Bænk.

Bordet var et saakaldt »Kistebord«. »Bordbladet« laa paa en Fod, der dannede som et Skab. Heri var der en Hylde, paa hvilken Brødet, Brødkniven og Dugene laa. Paa Siden af Skabet, inde under den »nederste Bordende«, hang Faderens Støvler.

Paa Bordet stod altid i Lars Rasmussens Barndom en »Drikkepotte«, det vil sige en Potte med »Drikke« (tyndt Øl). Senere fik man et Krus af »Statin«, hvorover der laa et løst Trælaag. Naar der var Fremmede, fremsattes et Glaskrus med Tinlaag.

Paa den nederste Bordende stod den saakaldte »Flødespand«, hvori Fløden samledes til der skulde kærnes.

Ved den nordre Væg var der to Senge. Oppe paa Loftet laa Levningerne af Moderens gamle »Himmelseng«, fire Stolper og selve Himlen. Den Fjæl, der havde vendt udad mod Stuen, var i Midten forsynet med et »Udsæt«, og for øvrigt var den malet og prydet med Roser.

[40] De nuværende Senge havde ingen Himmel. Foran dem stod der lange »Sengskamler«. Den ene var af samme Længde som Sengen. Den anden var en Smule kortere, saaledes at der blev en lille Aabning ved Køkkendøren. Gennem denne Aabning slap man Katten ind, naar der var Mus, og det var der af og til, især om Vinteren. Som allerede bemærket, havde man ingen Kælder, og det lune

Rum under Sengene brugtes derfor til Kartoffler. Med en »Stage« fordeltes de paa Lergulvet, efter at Sengskamlerne var borttagne. Nogle forvaredes i Rummet under Bænken ved den øverste Bordende.

Foran Sengene var oprejst tre »Støtter«. De var nedrammede i Lergulvet og foroven fæstede til Bjælkerne. Paa disse Støtter var fastsømmet en »Sengefjæl«, der var fælles for begge Senge. Ved Hjælp af et Par Fjæle mellem den midterste af disse Støtter og en anden ved den nordre Væg dannedes et Skillerum, der dog ikke var højere end at Lars, medens han var lille, kunde kravle fra den ene Seng over i den anden. Op mod Skillerummet var begge Senges »Benender«.

Paa de tre Støtter, under Loftet, var fastsømmet en stærk Kæp, der bar »Omhængene«, som efter Behag kunde drages for og skydes til Side. Kæppen var dækket af en »Sengekappe« af samme Slags Tøj som Omhængene.

Sengene var ganske ens. Paa Lergulvet laa, ved »Hovedende« og »Benende«, nogle store Sten. Over disse var lagt nogle tykke Pilestænger. Herved var der dannet hvad man kaldte en »Sengsti«. Tværs over Stængerne laa nogle »Langhalmklipper« og over dem nogle »Småhalmklipper«. Man brugte altid Rughalm. Laa man paa Hvedehalm, fik man rødhaarede Børn³⁸. Over Halmen var lagt en Dyne med »Hampevår«. Dernæst kom en Dyne med »Ulmerdugsvår« (Olmedossvår). Paa den var det, man laa. Ved Sengens Hovedende var anbragt en Tværpude, paa hvilken man lagde en eller flere »Hovedpuder«. Herved dannedes »Hovedgærdet« (Hoejære). Et »Laren« (Lagen) havde man under sig og et andet over sig. Lagenerne var sammensyede af to

³⁸ Hveden er jo rødlig i Aksene.

Bredder »Lært« (Lærred). Naar de blev slidte i Midten, sprættede man dem op, og sammensyede de Ægge, der tidligere havde vendt udad. Det kaldtes at »æggevende« (egevænje). Øverst i Sengen laa en Dyne, der i alle Maader var finere end de andre. »Dynevåret« (Dønnevårre) var i Regelen smykket med forskelligt farvede Striber og anden Stads.

I en Dyne skulde der helst være tolv Pund Gaasefjer. De saakaldte »Rivefjer« paa Vinger og Hale blev ikke brugte i Klokkergaarden, men bortgaves til Fattige. [41] »Urosfjerene«, de lange Fjer, der sidder under Vingerne, blev bortkastede. Kom nogle af disse i Dyner eller Hovedpuder, kunde man ikke sove³⁹. Det samme gjaldt om alle Hønsfjer⁴⁰. Dyner og Puder var godt fyldte; men særlig saa man dem »pyse op« (opsulme) imod Regnvejrr. Naar man brugte Ordet »Sengetøj«, mente man dermed baade Dyner, Puder og Lagener.

Tværs over Sengene, paa den øverste Dyne, laa selv til Hverdagsbrug et lille Klæde af samme Slags Tøj som Omhængene. Det naaede ikke helt ned til Sengskamlerne, men endte i en Bort af »Træder«. De saakaldte »Træder« flettedes i en »Bue« af Sejpil. Et stakkels gammelt »Almisshoved« (Allmossehoe), »Snae-Kistne«, der havde krogede Hænder og for Resten ikke et velskabt Lem paa hele sin Krop, var, underligt nok, meget dygtig til at flette Træder (flæte Træer). Det omtalte Klæde var jo kun »til en Hæd«.

I den ene Seng laa den gamle Farmoder og den lille Lars. Over Farmoderen hang der et Reb, som var fastgjort i Loftet. Det kaldtes »Sengbånd«. I Enden af dette var der en Knude, som holdt paa et lille Haandtag,

³⁹ G. M. 2. 89. ⁴⁰ Skg. 5. 330.

en saakaldt »Hyldeputte« (Hølletute), det vil sige, et Stykke af en Hyldegren, hvoraf Marven var udtaget. Ved Hjælp af »Sengbåndet« kunde Farmoderen vende og løfte sig selv.

I den anden Seng laa Forældrene. Rasmus Klokke var vel bevæbnet. Paa Bjælken over Benenden hang der et gammelt »Skydetøj«. Over Hovedgærdet var der en Sabel og et »Spyd«. Spydet var som en lang Syl. Den tykke Ende var ombøjet og dannede en Bøjle, der brugtes som Haandtag. Spydet var, efter Rasmus Klokkers Mening, et godt Vaaben; men han havde ellers benyttet det, da han var Brandfoged og gik omkring med »Skorstensmændene«. I Skorstene og Bageovne var ofte dybe Revner; men der var dem, der fyldte dem med Ler, naar de skulde synes. Saa var det godt at have et Spyd, hvormed man kunde prøve dem.

Paa Kakkellovnen havde hvert Medlem af Familien sin »Strandsten«. Dermed opvarmede man sit Leje. Først lagde man den oppe under Ryggen, og siden flyttede man den lidt efter lidt nedad imod Fødderne. Nogle brugte Mursten; men de var slemme til at slide paa Sengetøjet. De glatte Strandsten var meget bedre. En godt opvarmet Strandsten kunde holde Varmen hele Natten igennem.

Mange Steder klagedes der over »Væggelus« (Vege-lus); men de var ukendte i Klokkergaarden.

To løse Stole var der i Stuen. Den ene var rød, og den [42] anden hvid. Som paa Fællessproget taltes der om »Stoleben« og »Stolesæde«; men Rygstødet kaldtes »Styr« eller »Stolestyr«.

Loftet var af umalede Fjæle. Heller ikke Loftsbjælkerne var malede. Da Stuen var paa to Fag, fandtes der jo en Bjælke i Midten. Paa hver Side af denne Bjælke var der en Hylde. Her stod Mælken, naar den skulde »skyde Fløde«.

I Lars Rasmussens tidligste Barndom stod den i Bøtter, senere i sorte Lurfade. Paa Hylderne var blandt andre Sager »Smørtruget« og »Strygejernet« med to »Strygebolte«.

I Bjælken hang der i Snore tre Ringe, og i »Støtten« mellem Sengene var der en Krog. Til Tidsfordriv øvede man sig i at kaste Ringene saaledes, at de blev hængende paa Krogen. Det kaldtes at »kaste til Rings«. Rasmus Klokker var særlig snild til at kaste Ringene. Naar han havde gjort et godt Kast, kunde det hedde: »Det var ikke saa ringe!« Men saa faldt en anden ind: »Nej, Klokkeren er Ringere!«

Enkelte Steder, men ikke i Klokkergaarden, hang der i Bjælken en saakaldt »Uro«⁴¹.

Fra Stuen var der en Dør ind til et lille Rum, der blev brugt til »Ølkammer« og »Sulekammer«. I Regelen gik det under Navnet »Kammerset«. Ud imod Gaarden var der et Vindue. Paa Stænger laa Øltønderne. Bagved stod den saakaldte »Suleolden« (Suleålen), et Trug, der var saa langt, at det kunde rumme mere end en almindelig Flæskeside. For Resten var der en Mængde forskellige Sager. Der var flere Kurve, baade »Nykøbingskurven«, »Skolekurven« og »Grebekurven«. Ogsaa »Uldhækken« havde her sin Plads. Lige indenfor Døren stod »Lysefoden«. Paa en »Knakk« (Knage) af Træ hang Staldlygten. I Bunden var en »Lygtepibe« (Løgtepive), der var indrettet til Lys. Paa Søm hang »Mangletøjet« og en »Bismer« af Træ.

Fra Stuen var der ogsaa en Dør ind til »Opstuen«, der af og til kaldtes »Stadsstuen«, skøndt der ikke var megen Stads.

⁴¹ Billede i Flb. B. 54.

[43] Op mod den vestre Væg, syd for Døren, stod Moderens Kiste, der var »rundlåget« (runflue). Senere hen, da hendes Datter voksede til, kom dennes »Kommode« til at staa ved Siden af Kisten.

I den søndre Væg var der to Fag Vinduer. I det vestre Hjørne stod der en »Ørken«, hvori der var Klæder. Mellem Vinduerne var der et firkantet Bord og fire Stole. I det østre Hjørne, der dannedes af en Seng og den søndre Væg, stod Faderens Kiste. Indvendig, paa det buede Laag, var der et Billede af Fanden og »onde Birte«. Det var noget for Børnene.

Foroven, i den ene Ende af Kisterne, var der en saakaldt »Læddike« (Læke), en lille Kasse med Laag, hvori Smaating kunde gemmes.

Ved den østre Væg var der to Senge.

Ved den nordre Væg stod Moderens »Dragkiste« (Dravkiste) med fire Skuffer. I den øverste, der ikke var saa dyb som de andre, laa Bibelen. Ellers brugtes den særlig til Opbevaring af Lin. Oven paa Dragkisten var der et Spejl, og ellers var der en Opstilling af fine »Spølkummer«⁴² og andre Herligheder.

Ved siden af Dragkisten stod et gammelt »Skætåll« fra »sytten Hundrede og Hvidkål«. Henne i Hjørnet ved Døren hang paa et Søm Faderens grønskafte Pisk, der lignede en »Svøbe«.

I Opstuen indsattes til Hverdagsbrug en Mængde Sager, hvortil man ellers ikke havde Plads. Her stod saaledes Rokken og »Garnvinden«, naar de ikke blev brugte. Langs Bjælken var der Søm. Her hængte man sine »Kisteklæder«, naar man havde været ude. De skulde nemlig børstes og ses efter, før de nedlagdes i Kisterne.

⁴² Kopper uden Hank.

Her hang Garnnøglerne til de skulde til Væveren. Familien opholdt sig sjælden eller aldrig i »Opstuen«, undtagen naar der var Fremmede.

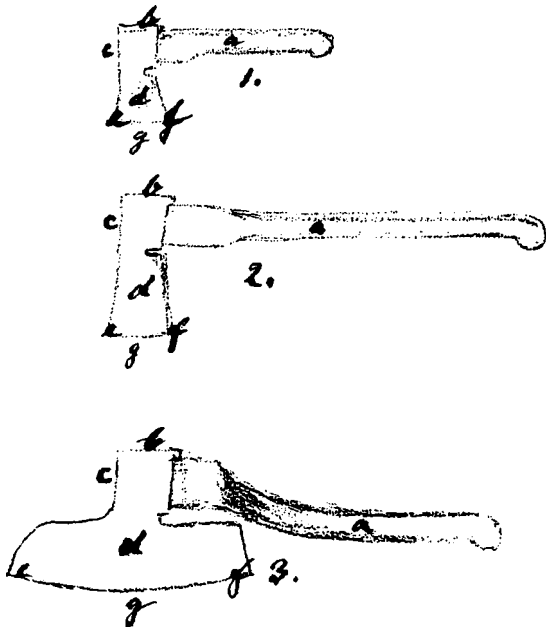

Fig. 8. Økser. Tegnede efter Lars Rasmussens Anvisning.

1. Stavreøkse. 2. Bindeøkse (Benøkse). 3. Tælgeøkse (Tælleøkse). a. Skaft (Skavd). b. Hammer. c. Øje. d. Bid (Be). e. Fornæb (Fånæbb). f. Bagnæb (Banæbb). g. Æg (Eg).

Østre Længe

Som det vil ses af Grundtegningen, var der »Huggehus« i den søndre Ende af den østre Længe. Et lille Rum med egen Indgang var afstængt til »Hønsesti«.

Døren fra Gaarden ind til Huggehuset var en Heldør.

Til Højre for Døren, mellem denne og Hønsestien, var der et »Sandhul«. Her laa Gulvsandet, som blev hentet fra Østersøen. Oven over Sandhullet, ud til Gaarden, var der en lille »Lem«.

I Huggehuset fandtes en Mængde forskellige Sager. Paa nogle Kroge i den nordre Væg hang »Seletøjet«. Her laa ogsaa en hjemmelavet »Børste« (Bøste), hvormed [44] man smurte Læderet. Paa Pinde, der hist og her var indsatte i Væggen, hang dels Værktøj, dels andre Ting. Her var saaledes en gammel ormstucken, udhulet Træklods, en saakaldt »Klæppetutte« (Klæppetute). Her var tørrede »Væderpunge« (Væjerpånge), hvori man gemte alt Slags »Pilleri«. Til mindre Værktøj var opsat to »Slåer«, i hvilke der var Huller. Værktøj var der nok af; men Rasmus Klokker var ikke videre »fingernem«, og han havde slet ingen Lyst til Træarbejde.

Af Økser (Fig. 8) var der »Bindeøkse«, »Stavreøkse« og »Tælgeøkse« (Tælleøkse). Den tynde Ende af en Økse kaldes »Bid« (Be). Selve Skarpen kaldes »Æg« (Eg). Den opadvendte Spids hedder »Fornæb«, den nedadvendte »Bagnæb«. Den tykke Ende kaldes »Hammer«. Hullet til Skaftet hedder »Øje«. At sætte et Skaft paa en Økse kaldes at »skafte«. »Bindeøksen« var en stor Økse med langt Skaft. Man brugte den, særlig naar der skulde »slinges«, og afhuggede dermed det groveste. At »slinge« er at tilhugge Tømmer. I Klokkergaarden blev Bindeøksen brugt, naar der skulde fældes Trær. »Buløksen«, den egentlige Skovøkse, er ellers lidt forskellig fra Bindeøksen. Skaftet er længere og sværere. Selve Øksen er længere og smallere. Om Vinteren, naar »Vandningen« frøs til, saa man ikke kunde vande Kreaturerne, brugte man Bindeøksen til at »vække« en »Våge« (Våe). »Stavreøksen« var en mindre Økse med kortere Skaft. Den brugtes

især, naar man skulde »hvætte Stavre«⁴³ og »styre Pile« (sty Pille)⁴⁴. »Tælgeøksen« var meget bred i »Biddet«. Lidt under Øjet var der et »Knæ« paa det korte Skaft. Ellers kunde man ikke komme til, naar man skulde »slinge«, og dertil var det Tælgeøksen blev brugt. Skulde man »skarve« (skare) Tømmer, det vil sige, forlænge det ved et Stykkes Tilsætning, saa maatte man i Klokkergaarden laane en »Skarvøkse«. Det mærkeligste ved denne er jo, at Bladet ligger paa tværs af Skaftet. Foruden de egentlige Økser var der i Huggehuset en »Hultengsle« (Hultængsle)⁴⁵, en lille Økse, der sidder paa Skaftet ligesom »Skarvøksen«. Den brugtes, naar man vilde »hule« Trug.

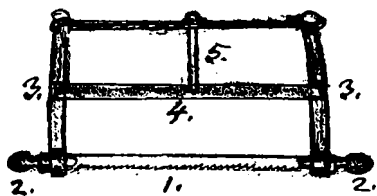

Fig. 9. Bugsav (Busav). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Savblad (Savbla). 2. Krykke (Krøkke). 3. Arm. 4. Bjælke (Belke). 5. Stillepind (Stellepen).

[45] I Huggehuset var der videre en stor Kølle, der kaldtes »Nødde« (Nøe). Det var en firkantet Træklods, der sad paa et Skaft. Den brugtes til at inddrive Kiler. Kiler var der baade af Jern og Træ. De første kaldtes »Vækker«, de sidste »Kiler« (Killer).

Af Save var der en »Skørssav« og en »Bugsav« (Busav,

Fig. 9). »Skørssaven«, der ogsaa kaldtes »Skovsav«, var en Tømmersav med et Haandtag i hver Ende. Bugsavens Klinge kaldtes »Savblad«, Haandtagene »Krykker«, Sidestykkerne »Arme«, Tværstykket »Bjelke« og Stramrepinden »Stillepind«. Det Skaar, »Savtænderne« gør i Træet, kaldes »Skørr« eller »Savskørr«. Det kunde saaledes hedde: »Lægg Savin lett u, få han tar enne Skørr nok!« I Steden for »save«, sagde man ofte »skære Sav«. Det hed saaledes: »No skal vi u å skære Sav!«

I Huggehuset var der flere »Hamre«. En lille Trækile, man drev ind for at fæstne en Hammer, naar den sad løst paa Skaftet, kaldtes en »Blæde« (Blæe). Man sagde ogsaa: »Ka do' nne blæ mæ (mig) dæj Hammer?«

Der var flere »Stokkejern«, det vil sige Huggejern eller Stemmejern. Man sagde »Do ka jo stække e Holl!«

Der var en »Høvl«. Naar man skulde »pløje Fjæle«, laante man en »Plovhøvl«. At høvle med en saadan kaldtes at »trække Plov«. Mærkeligt er Udtrykket: »Pløje Fjæle«. Pløje hedder ellers »plove« (ploe).

Der var flere Knive. Den stumpede Kant paa et »Knivsblad« kaldes »Ryg«. Ellers bruges, som ved andre skarpe Redskaber, Navnene »Bid« og »Æg«. Tynde Flager, der hist og her efter Slibning kan sidde paa en Kniv eller andet Redskab, men maa bortskaffes, kaldes »Rådæg« (Råeg). Om en Kniv kan man sige, at den er »skarp«; men oftere hedder det: »Han bider godt!« eller: »Han er god til at bide«. Ordet »hvas« bruges kun i en enkelt Forbindelse. »Sløv« bruges aldrig. Man siger: »Kniven er fordærvet!« »Det er en rigtig Dødbider (Døbiere)!« »Han kan ikke bide!« Et Hak i en Kniv kaldtes et »Skår«.

I Huggehuset hang en »Båndkniv«, der brugtes paa »Skærebænken« og af nogle kaldtes »Skærekniv«. Med

⁴³ Spidse dem. ⁴⁴ Stævne dem. ⁴⁵ Billede hos Rom. H. 116 (127).

[46] »Båndkniven« tildannede man blandt andet »Bånd« til Bøtter og Baller. Den saakaldte »Snittekniv«, der brugtes til hvadsomhelst, var et gammelt Knivsblad, der var sat paa et Skaft. »Tjørnekniven« (Tørnekniv) havde et stærkt krummet Blad, der sad paa tværs af Skaftet. »Seglen« (Sili) var et Stykke af et gammelt »Lejern«, der med Nagler var fastgjort i en Flække i den ene Ende af et lige Skaft, der var omkring en Alen langt. Seglen brugtes, hvor man ikke kunde komme til med en Le. Moderen afskar dermed Vikker til Grisene.

Der var flere Slags »Navre« eller store Bor. Der var en »Stennaver«, hvormed man borede i Sten. Der var en »Træskonaver«, hvormed man udhulede Træsko. Der var et »Spigerborsskaft« med tilhørende »Spigerbor« (Spirborr)⁴⁶.

Der var »Knibtang« og »Næbtang«⁴⁷, »Fil« og »Rasp«.

Der var en »Koldmejsel« (Kållmæksel), hvormed man overhuggede koldt Jern, og en »Koldbråd« (Kållbrått), hvormed man huggede Huller.

Endelig var der jo en Mængde »Bolte«, »Nagler«, »Spiger«, »Søm« (Sæmm), og »Skruer«, der vistnok som oftest kaldtes »Møtteker«⁴⁸. Duppen kaldtes altid »Hoved«. Saaledes hed det: »Ka do'nne se, dæ stegger et Sæmmhoe fræm?«

Paa en Hylde laa et Par »Flis«. »Flis« kaldtes en Brynsten, hvormed man »flisede« (hvæssede) Knive og Sakse, naar de var »fordærvede«.

Paa Gulvet stod en »Slibesten« med tilhørende »Slibetrug«. Drejetræet kaldtes »Svinget«.

⁴⁶ Billeder hos Rom. H. 38 (43-4). ⁴⁷ Billede hos Rom. H. 39 (50). ⁴⁸ Møttrik kaldtes »Møttreng«.

Videre stod der en »Skærebæk«⁴⁹, en »Huggeblok« og en »Savblok«. Savblokken var dannet af to med Tværtræer forbundne »Savbukke«. En Savbuk var sammensat af to Planker, saaledes at de dannede som et latinsk X.

Videre var der to »Hjulbøre« (Hyllbøre), en »Slåbør« og et »Skudkar« (Skokarr)⁵⁰. I et Hjørne stod den saakaldte »Rebvogn«.

Af Redskaber, der opbevaredes her, skal nævnes: »Møggrebe« eller »Brydegrebe« (Brøgreve), »Møghakker«, »Strøgrebe«, »Humlehakker«, »Hyppejern«, »Skuffejern«, »Skovle« (Skule) med »Jernsko«, »Spader«, Træriver og »Brager« eller »Hørbrager« (Hørrbraer).

Et Mylder var der af »Krogstager«, »Halmsuler«, »Tøjrepæle« (Kyrpæle) og »Slikker«. En »Slikke« var et lille Stykke Træ, langagtigt, og i den ene Ende tyndt og skærpet. Slikker brugtes særlig til Rensning af Spader og Skovle, hvortil Jord havde fæstnet sig.

Ved en Side stod der en »Tjærefjerding« (Kærefjæring) med tilhørende »Tjærestrippe«.

Bag Høsehøuset laa »grovhugget« »Namtræ« eller »Gavntræ«, særlig saadant, der brugtes til »Hjuleger« og [47] »Hjulfølge« (Hyllfele). Endelig var der en Mængde »Slåer« af Pil og Ask.

Fra Huggehuset var der en Dør ind til »Karlekammeret«, som havde Vinduer ud til Gaarden. Her stod to Senge. I den ene laa Karlen, naar der var nogen, i den anden laa de gamle Mænd, der gik paa Omgang i Sognet. Efter en af disse kaldtes den »Klæmpesengen«. Pigeammer fandtes ikke i Klokkergaarden⁵¹.

⁴⁹ Billede hos Rom. H. 12. ⁵⁰ Kassebør. ⁵¹ Skg. E. 262.

Ved Siden af Karlekammeret var en »Hølade« med Heldør ud til »Portrummet«. I Ladens nordvestre Hjørne havde Lænkehunden sin Plads. Herfra førte et lille Hul ud til Portrummet. Oppe paa »Stænget« var der Hø.

»Portrummet« eller, som det ogsaa kaldtes, »Agerummet«, spændte over to Fag. Her stod i Regelen to Vogne langs Væggen ind til Høladen. Midt i Portrummet var der en »Rendesten«.

Porten naaede fra Grunden til Læden. I den nordre Ende af Porten var der en Stolpe, lige saa lang, som Porten var høj. Om denne Stolpe var der forneden lagt en Jernjord, og den endte saa i en Jernpig, der passede til et Hul i en stor Graasten. Foroven var den omsluttet af en Jernbøjle, som var fastgjort i Husets sidste Stolpe op mod den nordre Længe. I denne Bøjle kunde Porten svinge. Porten aabnedes kun, naar der skulde køres ind eller ud. Det var en stor Uorden, om Porten ellers stod »gavlaaben« eller »på vid Gavt«. I den søndre Ende af Porten var en »Portlåge« (Portlue), som man brugte, naar man gik. Laagen naaede ikke helt op til Læden. Oven over Laagen var Porten med en Krog fæstnet til Stolpen. Ikke langt fra Grunden, paa den indvendige Side af Porten, var der et Tværtræ, en saakaldt »Revle«. En anden »Revle« var der i Linje med Laagens Overkant, og mellem disse var der en »Skrårevle«, altsammen for at styrke Porten. Paa Laagen var der to Revler. Laagen lukkedes med en Klinke. Forneden var der et lille Hul til Hundene. Naar Porten skulde aabnes, aftoges Portkrogen, og Laagens Klinke blev lettet. Naar Laagen var lukket, kunde Porten ikke aabnes. Derfor var det nok om Natten at fæstne Laagen. Det skete ved Hjælp af en »Hasp«. Hullet i Haspen passede til en »Marne« (Malle) i Stolpen, og i Marnen sattes en Jernpind.

Vestre Længe

Den vestre Længe bestod som den østre af syv Fag.

[48] Længst mod Syd var »Tørvestien« (Tørrestien) med Heldør til Gaarden. I det sydøstre Hjørne var afstænget en lille Sti til »Grisesoen«. Den kaldtes »Sosti«. Ud til Gaarden var den saakaldte »Sostidør«.

I Tørvestien stod Slæden. Ellers var den jo særlig Opbevaringssted for Tørvæne. Desuden var der i Regelen lidt »Bøgebrænde«, som købtes ved Skovauktionerne. Andensteds havde man en egen »Brændesti«.

Ved Siden af Tørvestien var en større »Lade«, der brugtes til Hvede. Fra denne Lade førte en Dør ind til

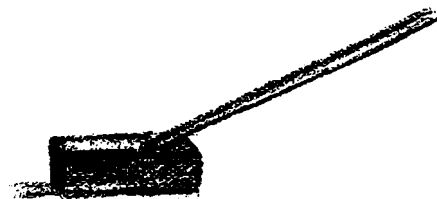

Fig. 10. Loklappe. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

»Tærskeloen« med Port ud til Gaarden. Her havde tidligere været et Portrum, og Gaarden var da ogsaa saa lille, at man ikke kunde vende med en Høstvogn. I Tærskeloen tærskedes i Regelen kun lidt Havre. Andet Korn blev tærsket i Skæreloen, der var større. I Tærskeloen stod om Sommeren »Kørevognen«, den Vogn, der i Almindelighed brugtes til at køre i. Desuden var der nogle saakaldte »Høkurve«. I det ene Hjørne hang paa en »Knak« en hel Del gamle »Stærebånd« (Stærrebånd)⁵².

⁵² Baand af Stargræs.

Paa Lergulvet i Loerne var der ofret en hel Del Arbejde. Først blev Leret godt »redet til« med Heste. Saa blev det »sværdet« med et »Sværd« (Sværr) af Bøgetræ. Dette Sværd var vel halvtredje Alen langt. Selve Bladet var to Alen, og Haandtaget vel en halv. Sværdet var fortræffelig skikket til at klaske med i Leret; men ved Slagene fremkom stadig Rande ved Siderne. Disse udglattedes saa tilsidst med en »Loklapp« (Fig. 10), et Stykke af en Planke af Eg eller Bøg. I Midten af Planken var fastgjort et skraat stillet Skaft.

Paa Stænget i den vestre Længe var Havre.

Nordre Længe

Den nordre Længe bestod af elleve Fag. Paa den søndre Væg, ud til Gaarden, hang tre »Dueslag«. Her kunde Duerne rigtig fryde sig i Solskinnet.

Fra Portrummet, for at begynde Vandringeren der, var der en Heldør, som førte ind til »Fårestien«. Ved den ene Væg var opsat en »Hækk«, hvori Faarene fik deres Hø. Hækken var dannet af to lange Stager, forbundne med Tværslåer. Den nederste Stage hvilede mod Væggen, den øverste stod vel en Alen ud derfra. Andensteds, hvor man havde bedre Plads, var der en Hæk midt paa Gulvet, og denne Hæk havde to Sider. Under Hækken var der i Regelen en Krybbe, hvori det, der ellers spildtes, kunde falde.

I den nordre Ende af Faarestien var der et Skillerum, og indenfor dette var der »Svinesti«. Svinene fik Æde i et »Trug«.

Fra Svinestien var der et Hul ud til Møddingen, hvor der ved Hjælp af et »Stengærde« var dannet en »Svinegård«.

Møddingen havde tidligere været inde paa Gaardspladsen, men strakte sig nu langs den nordre Længes Nordside. Mellem Væggen og »Møddingepølen« (Møddingepølin) var den saakaldte »Møddingebro«, en smal Jordremse, brolagt med Sten.

Ved Siden af Faarestien, med Heldør ud til Gaarden, var den saakaldte »Fodrebås«. Her laa om Vinteren Rughalm og Havrehalm, der udgjorde en væsentlig Del af Køernes Foder. Om Sommeren var her »Gåsesti«, og her blev Gæssene fedede. Her afstængtes ogsaa somme Tider et lille Rum til Kalve.

Ved Siden af Fodrebaasen var Stalden med Halvdøre ud til Gaarden og Heldør ud til Møddingen. Andre Steder var der to Stalde, en til Hestene, »Stolden« (Stålin), og en til Køerne, »Vådlen« (Vålin); men i Klokkergaarden var der kun en. I Stalden var der Stengulv. Midtgangen fra Syd til Nord kaldtes »Grogen« (Gråven) og var vel et Par Alen bred. Paa den østre Side af Grogen stod Køerne, paa den vestre Hestene. I hver »Kobås« var der to Køer. »Kokrybben« (Kokreppen) stod paa Gulvet. Mellem Kobaasene var der intet Skillerum, kun en »Spilbom« og et Tværstykke. Skillerummet mellem »Hestbåsene« kaldtes »Spilto« (Spilto). Den nordre Væg var i den derværende Hestebaas' Længde beklædt med Fjæle, for at Hesten ikke skulde »sparke Væggen ud«, hvad ellers nok kunde lade sig gøre. I hver Hestebaas var der en Krybbe, og over denne en »Hækk« eller »Hestehækk«. Langs den søndre Væg, indtil Grogen, var der et smalt, afstængt Rum med Aabning ind til »Skæreloen«. Det var den saakaldte »Hakkelsehutte« (Hakkelsehotte). Her stod en »Hakkelseskuffe« af Træ. Ved den nordre Dør hang en »Strigle« og en Hestebørste, der kaldtes »Kadæss«. Uden for Døren var »Mugetøjet«,

et »Skudkar«, en »Mugegreb«, en »Skul« (Skovl) og en »Riskost«. »Mugegreben« havde tre »Horn« (Tænder). Hornene var af Træ; men der var »Jernsko« på Enden⁵³. Skovlen var af Træ uden Skoning. Skaftet kaldtes »Skulskaft« og Bladet »Skulblad«. Kosten var grovere end den, der brugtes i Køkkenet; men den var lavet paa samme Maade.

Ved Siden af Stalden var »Skæreloen«, der ogsaa kaldtes »Hestelo«. Ud til Gaarden var der Halvdøre. I den nordre Væg var der en Lem, den saakaldte »Lolem«, som aabnedes, naar man skar Hakkelse. Ellers kunde man ikke faa »Lysning« nok. Skæreloen brugtes hvert Aar som Tærskelo; men da var »Skærekisten« i Vejen. »Skærekisten« eller som den vel tiere kaldtes, »Hakkelsekisten«, stod midt paa Gulvet. Selve Kniven kaldtes »Skærekniv« eller »Hakkelsekniv«. Den sidder i en »Skagle«. Jernet, der skal forhindre, at man skærer Haanden, kaldes »Mulejern«. Jernet, der skyder Straaet frem, hedder »Tungen« (Tången).

Da man fik en »Harpe«, blev den opstillet i Skæreloen. Her laa altid »Jerntyvene« (Jærrkyvene)⁵⁴, naar de ikke blev brugte. »Hornene« laa paa Læden, og »Stagerne« var stukne om bag en Sparre. »Jerntyvstagerne« skulde helst være lette; men de maatte ikke være »føle« (bøjelige).

Ved Siden af Skæreloen var der en Lade, der brugtes til Rug. Oppe mellem Stolper var der en Aabning ind til denne; men fornedet var der lukket med Fjæle. Dette kaldtes en »Bylk« (Bølk)⁵⁵. Naar et Føl somme Tider var kommet til Verden meget tidlig om Foraaret, stod det sammen med Moderen inde i Laden, men ved Bylken.

⁵³ Billede hos Rom. H. 105. ⁵⁴ Høtyvene. ⁵⁵ Balk.

Fra Laden var der en Dør ind til Tærskeloen.

Oppe paa Stænget var der Byg.

Omgivelser

Udenfor Porten, op mod den nordre Længes Gavl, var »Hæspladsen«, hvor der om Sommeren var »Hampe-land«. Her stod om Vinteren »Hæssene«.

I Rasmus Klokkers Tid, da Hestene fik utærsket Havre, stod »Havrehæsset« paa fire Støtter. Herved dannedes en »Skyne« (Skur), og her stod saa i Regelen »Kørevognen« om Vinteren.

[51] Lige ved Hæspladsen laa et lille »Hørhus«. Det var en »Skyne« uden Vægge. Taget var dannet af Humlestænger og Halm. I Hørhuset opbevaredes Hørren, fra den var høstet, til den kunde blive taget under videre Behandling. For Resten var her i Regelen en Harve og et Par Plove.

Udenfor Porten, langs den østre Længe, strakte sig et »Humlestykke«, der mod Syd stødte op imod Haven.

Langs den nordre Længe var jo Møddingen.

Langs Størstedelen af den vestre Længe var en »Vandning«, den saakaldte »Mose« (Musse), hvor Heste og Køer blev vandede. Mellem Mosen og Huset var en Række høje Popler. Ved Mosens Rand stod ogsaa en Del gamle »Sejpile«. Mellem Tørvestien og Laden begyndte Haven og strakte sig et Stykke mod Vest.

Langs den vestre Ende af Haven var der et »Humlestykke«.

Størstedelen af Haven var Syd for Stuehuset, hvor den gik over i en lille Mose, der kaldtes »Vængesmosen«.

Haven var omgivet af en »Vold« (Vål). Paa denne Vold var et Gærde, dels af Tjørneris og dels af Pileris. I

Gærdet stod et Par Æbletrær, et Pæretræ, som ikke var »impet« (æmpe)⁵⁶, og en »Bænnevie« (Benved). Sidstnævnte Træs Ved brugtes til Skeer, særlig Gildeskeer. De smukke røde Frugter kaldes »Lusbær«.

Haven

Haven var Moderens Glæde. Mange Trær og Buske havde hun selv »ophædet« (åpphæ)⁵⁷, og alt, hvad hun plantede, syntes at »æres« (trives) godt. Gangene i Haven blev »skuflede«, saa snart der viste sig Græs eller »Ukrudt«. Bedene blev med stor Omhu »lugede«.

Fig. 11. Spade (Spæ). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. a. Krykke (Krøkke). b. Hals. c. Spadeslev (Spaesløv). d. Søm (Sæm). e. Nittenagle (Nættnavl).

⁵⁶ Podet. ⁵⁷ Opelsket.

Hvor der skulde være Blomster eller Køkkenurter, blev der gravet om Foraaret. Med nogle Aars Mellemrum blev Jorden »kuldkastet« (kulegravet).

Haandtaget paa de gamle Spader (Fig. 11) var kun en Tværpind, der kaldtes »Krykke«. Bladet kaldtes »Spadesløv« og Hylsteret til Skaftet »Hals«. Paa Forsiden af Skaftet strakte Halsen sig højere op end paa Bagsiden. Øverst oppe var den fæstet med en saakaldt »Nittenagle« (Nættnavl), der gik igennem Skaftet, og hvis Ende var udbanket paa en lille Jernplade, en »Nitskive«. At udbanke Enden af en Nagle kaldtes at »nitte« (nætte). Under Naglen var der to Søm, hvis Ender var indbøjede i Træet. At bøjede Enden af et Søm kaldtes at »vege« (væje).

[52] Efter at der var gravet, blev der revet, og saa blev Bedene »trippede af« saa »snorret« som muligt.

Et Bed til Blomster kaldtes vistnok i Regelen »Bed« (Be); men et Bed til Køkkenurter kaldtes »Urteland«. Navnet »Blomst« brugtes kun om selve Blomsten. Planten hed altid »Urt«. I Steden for Blomsterkost sagde man »Urtekost«. Man vilde ikke sige: »Sikke pæne Blomster!« men: »Sekke pænne Urter, do har!«

Ved Siden af Gangene var der Hække af smaa Buske. Midtgangen fra Nord til Syd var kantet med »Lavendler« (Lævænler). Under Frugttræerne var der Græs.

Fra gammel Tid af var Falster bekendt for sine mange Frugttrær⁵⁸. Ved Klokkergaarden var der adskillige, særlig Æbletrær; men flere var der paa den gamle »Gaardsplads« i Bjørup. Her deltes Frugten mellem Rasmus Klokke og Stine Kæmpens.

Et Æbletræ kaldtes »Avl« (Abild) eller »Evletræ«. Af Æblerne i Klokkergaardens Have skal nævnes: »Gravel-

Et Æbletræ kaldtes »Avl« (Abild) eller »Evletræ«. Af Æblerne i Klokkergaardens Have skal nævnes: »Gravel-

⁵⁸ Raw. 30.

sten« (Gravensten), »Gravelstens-Horeunge«, »Båstrepe«
»Junkeræble«, »Honningæble«, »Jernæble« og
»bedskesødt Æble«.

»Gravelstens-Horeungen« var kønnere at se til end
»Gravelstenen«; men den var sej i »Skrættingen«
(Skrællen).

»Båstreppen«⁵⁹ var et mindre, gulagtigt »Gemmeæ-
ble«.

»Junkeræblet« (Jånkerevle) var et stort »hvidt«, hist og
her lidt »rødmusket« Gemmeæble. Det var ualmindelig
tyndt i Skrættingen.

»Honningæblet« (Hannengevle) var et stort »hvidt«
Æble, i Regelen lidt »rødmusket« paa den ene Side. Det
var udmærket for dem, der holdt af søde Æbler.

»Jernæblet« var et mindre, helt rødt Æble. Naar det
plukkedes, var det meget haardt, men blev godt ud paa
Vinteren og kunde gemmes meget længe.

»Bedskesødt Æble« var ikke til at spise; men det var
godt til at blande i Most. I Form og Farve lignede det et
Flaskeæble. Naar det var »modt« (modent), og man
rystede det, kunde man høre Kærnerne rasle.

Paa Gaardspladsen i Bjørup fandtes det saakaldte
»Brøndæble« (Brøjevle). Det var et stort, hvidt Æble
med mange smaa brune Pletter. Det var rigtig godt,
baade sødt og saftigt.

Bjørup var særlig bekendt for sine Pærer; men i
Klokkergaardens Have var der kun to Pæretrær. Det ene
bar »Sukkerpærer«, det andet »Trykkepærer«. Sukker-
pæren var en mindre Sommerpære, grøn, i Regelen rød
paa den ene Side.

[53] Trykkepæren (Trøkkepæren) var en stor, gul Pære.

⁵⁹ Navnet »Båstrepe« er sikkert en Forvanskning af Borsdorfer.

Den var smuk nok at se til, men den »snerpede« Munden
sammen. Den brugtes i Most. Paa Gaardspladsen i
Bjørup fandtes »Pompære«⁶⁰. Det var en god, stor, gul
Pære.

Af Blommer var der i Klokkergaardens Have »Spillin-
ger«, »gule Blommer«, »Sommerblommer«, »Kødblom-
mer«, »Svedsker« og »Vinterblommer«.

»Spillingen« (Spellenj) ⁶¹ var en stor, langagtig
Blomme, gul med store, rødagtige Pletter. Træet kaldtes
»Spillingetræ«.

Den »gule Blomme« var lille, rund og sød.

»Sommerblommen« var grøn, lidt rødmusset hist og
her. Den var rund som den gule Blomme, men større.

»Kødblommen« var ogsaa rund, men mørkeblaa. Den
flækkede ualmindelig let. Den var syrlig og ansaas for at
være sund.

Svedsken er noksom bekendt. Den blev tørret til
Vinterbrug. Træet kaldtes »Svesketræ«.

»Vinterblommen«⁶² var en sildig moden Blomme, ikke
meget større end Slaaen. Den tørredes som Svedsken. I
Vinterblommetræerne saas ofte de saakaldte »Troldko-
ste« (Marekoste).

Af Kirsebærtrær var der kun et Par Stykker. Det ene
bar røde, det andet sorte Kirsebær. De sidste var smaa og
kaldtes »Syltekirsebær« (Søltekøsebær); men i Klokker-
gaarden syltedes de ikke.

Af Frugtbuske var der »Stikkelstræ«, hvis Frugt i
Regelen kaldtes »Stikkels«, »Ribstræ«, »Solbærtræ« og
»Hindbærtræ« (Hemmhærrtræ). Brombær og Jordbær

⁶⁰ Muligvis Pundpære. Rasmussen mener at have hørt den kaldt
»Pombepære« (Pumpepære). ⁶¹ Navnet forekommer i gammeldansk.

⁶² Prunus institia.

dyrkedes ikke. Brombærranker fandtes ved »Skindlæppemosen«. De kaldtes »Sortenbærtræer«⁶³.

Af Hasselbuske var der nogle enkelte. Derimod var der ingen Valdnøddetræer (Vållnøtræer).

Af Køkkenurter var der en Mængde. Der var nogle faa Kartofler; de fleste havde man paa Marken. Ellers var der: Spinat, stor og lille Kørvel (Kørrel), Petersille (Pæselle), Sukkerærter, Snittebønner, »valske« Bønner, »Pudeløg« (Pueløj)⁶⁴, hvis »Snøde« (Snø) eller Top spistes, »Purreløg« (Porreløj), »Skælåtter«, Rødløg, Hvidkaal, Grønkaal, »Krussekaal«, den bedste Grønkaal med fine, krusede Blade, Gulerødder, Peberrod, Silleri, »Pindnakker« (Pastinakker)⁶⁵, Rødbeder (Røbeer), Agurker, Sennep, Kommen, Merian (Merrejan) og [54] Timian (Timmejan), der brugtes i Pølser⁶⁶, og Malurt⁶⁷, der sattes paa Brændevin.

Dels til Pryd og dels for Sundhedens Skyld havde man flere Hyldebuske, hvis Blomster brugtes til Hyldethe. Hyldeblomsterne (Hølleblåmsterne) tørredes i Solen. Paa samme Maade tørredes Kamilleblomster (Kamæjlsblomster)⁶⁸, der ogsaa fandtes i Haven og brugtes til Kamillethe (Kamæjlste). Den hvide Lilje (Vielelle)⁶⁹ var en dejlig Prydplante, og dens Blade tørredes til Lægebrug. Megen Pris satte Moderen paa et »Salvietræ« (Salvie)⁷⁰. Dets Blade blev tørrede, og man brugte dem,

⁶³ I Horbelev skal Brombær hedde Brimbær eller Bringbær. Solbær omtales under Navn af Sortenbær. Plnt. 207. 334. ⁶⁴ Rimeligvis, hvad der ellers kaldes Purløg eller Græsøg. »Pueløg« anføres i Plnt. som Navn dels paa Allium schoenoprasum og dels paa A. porrum. 13. 281. ⁶⁵ Pastinaca vulgaris. ⁶⁶ Origanum majorana og Thymus vulgaris. Skal ogsaa paa Falster kaldes Pølseurter. Plnt. 322. 345. ⁶⁷ Artemisia absinthium. ⁶⁸ Matricaria chamomilla. ⁶⁹ Lilium candidum.

⁷⁰ Vistnok: Salvia officinalis.

naar man skyllede Munden. Det var godt for Tænderne og hindrede Skørbug. Af Rølliker (Røllekker)⁷¹ var der altid flere. De brugtes ogsaa som Lægeurter.

Af Buske, der var til Pryd, fandtes adskillige. Særlig var der mange »Rosentræer«. Ellers var der Sirener, der kaldtes »tysk Hyld«, og »Skærsmine« (Jasminer). I et af Bedene stod et »Pebertræ« (Pævertræ)⁷² med røde Blomster. Saa var der to »Buksbomtræer« (Bosbåmtræer), med hvis Blade der pyntedes. Saa var der et »Hjortetakketræ« (Jærtetakketræ)⁷³. Det var højstammet og havde kønne, takkede Blade, men ingen Blomster.

»Sevenbom«⁷⁴ blev meget omtalt, men fandtes sjældent, da den sagdes at være brugt til Fosterfordrivelse. Herom havdes Rimet:

Sevenbåm
jør månn æn Pie horefråm.

Sevenbom
gør mangen en Pige horefrom.

Enkelte Steder saa man de smukke Kastanietræer (Kristanjetræer)⁷⁵.

I Klokkergaardens Have var der Blomster fra det tidlige Foraar til det sildige Efteraar.

Den første Blomst var jo »Sommergækken«⁷⁶. Det hed

⁷¹ Achillea millefolium. ⁷² Vistnok: Daphne mezereum. ⁷³ Er muligvis: Taxus baccata. I saa Fald har man jo opfattet s i Takstræ som Ejeformsmærke. ⁷⁴ Juniperus sabina. ⁷⁵ Aesculus hippocastaneum. ⁷⁶ Vintergækken.

sig, at den sprang ud en bestemt Dag, men hvilken erindres ikke. Siden kom Paaskelilje (Påskelelle)⁷⁷, »Fiål«, »Kragelæg« (Kralæg)⁷⁸, »Tulepande« (Tulipan), »Tusindpiger« (Tusenpier)⁷⁹ og Stifmodersblomst. Den sidste havde Børnene travlt med at se paa. Her sad Stifmoderen (Stemoren) og bredte sig paa to Stole; hendes egne Børn havde hver sin, men Stifbørnene maatte nøjes med en. Videre var der Liljekonval (Lellekåmvåll)⁸⁰, Pinselilje (Penselelle), Brandlilje (Brangolelle)⁸¹, Kejserkrone (Kæjsenkronne)⁸², Reseda [55] (Rissta), Nellike, Fløjelsnellike (Fløjelsnelleke), hvis Blomsterblade var som Fløjel⁸³, Jomfruen i det Grønne (Jåmfruen i dæ Græne)⁸⁴, blaa og hvide »Klokkcurter«⁸⁵, Valmue (Vållmoe), Grine-til-Middags (Grinne-tæ-Meddes), en hvid Blomst, der kun var aaben midt paa Dagen⁸⁶, »Hovmod« (Homo) med mange smaa, vellugtende røde Blomster⁸⁷, »Ræverumpe« med røde Blomster, der ligner en Hale⁸⁸, »Gabflab« eller »Gabmule«, hvis Blomst er forskelligt farvet og har faaet sit Navn af, at den ligesom aabner Flaben, naar man trykker den paa Siderne⁸⁹, »Danmark« med hvide, vellugtende Blomster⁹⁰, »Stavrekøller«, der i Formen minder om de Køller, hvormed man nedrammer Gærdestavre⁹¹, »Knapurt«, en gul Blomst af Form som en Knap⁹², »Fingerbøl«, med

⁷⁷ *Narcissus pseudonarcissus*. ⁷⁸ Blomsten var rød. Maaske: *Avrikel* (*Primula auricula*). ⁷⁹ Den dobbelte: *Bellis perennis*. ⁸⁰ *Convallaria majalis*. ⁸¹ »Brangolelle« er muligvis »brandgul Lilje«. I Plnt. skrives »Brankellie«, 130. *Lilium bulbiferum*. ⁸² *Fritillaria imperialis*. ⁸³ »Fløjelsblomst« i Plnt. er *Tagetes patula*. 240. ⁸⁴ *Nigella damascena*. ⁸⁵ *Campanula*. ⁸⁶ Vistnok: *Ornithogalum umbellatum*. ⁸⁷ Vistnok: *Lychnis chalcidonica*. ⁸⁸ Vistnok: *Amaranthus caudatus*. ⁸⁹ Vistnok: *Antirrhinum majus*. ⁹⁰ Vistnok: *Hesperis matronalis*. ⁹¹ *Tropæolum majus*. ⁹² Vistnok en dobbelt *Ranunkel*.

røde, hvidplettede Blomster⁹³, »Dronningskø«, baade blaa og hvide, i hvis Taa der paa lange Stilke sidder nogle smaa søde Knopper, som Børnene spiste⁹⁴, »Bonderose« (*Burjosen*)⁹⁵, Pæon (*Pian*)⁹⁶, »Solsikke«, »Evighedsblomst«, som var bleggørn⁹⁷, og Asters.

For de stærkt vellugtende Blades Skyld var der »Balsamtræer«⁹⁸, *Ambra* (*Ambrått*)⁹⁹ og *Sisenbrand* (*Sisenbrånj*)¹⁰⁰. Endelig var der »Stribegræs« (*Strivegræs*) med hvidstribede Blade¹⁰¹.

Foruden alle disse, der dyrkedes, stod der under Frugttræerne og ved Gærderne en Mængde vilde Planter, af hvilke nogle frededes. For Blomsternes Skyld frededes »Skovkragelæg« (*Kodriver*)¹⁰² og *Sankt Hans Urt* (*Sænte Hans Urt*)¹⁰³. »Bugsmitte« (*Busmette*)¹⁰⁴ var en lille Plante, hvis Blade lignede et Stykke Skind paa Koen, der kaldtes saaledes. Under Frugttræerne stod der en Mængde »Bugsmitter«, som frededes, fordi de var en Lækkerbidsken for Soen. »Bynke« (*Bønke*)¹⁰⁵, der blev en halvanden Alen høj, brugtes til Viske. Særlig brugtes den i Bageovnen.

Af Planter, der ikke frededes, men var til Morskab for Børnene, kan nævnes »Trolldurt« (*Løvetand*)¹⁰⁶, »Sul-ting«¹⁰⁷, »Tordenskræppe«¹⁰⁸, »Burre«¹⁰⁹ og »Skærrkyer« (*Skarntyde*)¹¹⁰.

⁹³ Vistnok: *Digitalis purpurea* eller en Afart af denne. ⁹⁴ *Aconitum napellus*. ⁹⁵ *Althæa rosea*. ⁹⁶ *Pæonia officinalis*. ⁹⁷ *Gnaphalium*. ⁹⁸ Vistnok: *Tanacetum balsamita*. ⁹⁹ *Artemisia abrotanum*. ¹⁰⁰ Vistnok: *Mentha viridis*. ¹⁰¹ Afart af *Digraphis arundinacea*. ¹⁰² *Primula officinalis* & *elatior*. ¹⁰³ *Sedum telephium*. ¹⁰⁴ Vistnok: *Aegopodium podagraria*. ¹⁰⁵ *Artemisia vulgaris*. ¹⁰⁶ *Leontodon taraxacum*. ¹⁰⁷ *Plantago lanceolata*. ¹⁰⁸ Synes at maatte være en *Lappa*, skønt Rasmussen ikke mener det. ¹⁰⁹ *Lappa*. ¹¹⁰ Vistnok: *Anthriscus*.

Af Trolldurtens Stilke lavedes Ringe og Fløjter. Naar Planten var afblomstret og stod med sin Kugle af Fnug, der kaldtes »Dun«, saa blæste Børnene om Kap. Den, der var dygtigst til at blæse, blev belønnet med Knapper.

[56] Drengene sloges med Sultingens lange Blomsterstilke. Den, hvis Stilk holdt sig længst, fik i Regelen en Knap. Bladene af den store Vejbred¹¹¹ kaldtes »Hvedebrødsblade« (Veebrøsblla), fordi de lignede de Hvedebrød, som »Hvedebrødskonerne« solgte¹¹². Blomsteraksene kaldtes af nogle »Kæmper«.

Af de almindelige »Skræpper«¹¹³ var der mange, men »Tordenskræpper« stod der kun Øst for Gaarden. Bladene var meget store. »Strunken« (Strånkin)¹¹⁴ var tyk og kødfuld og brugtes til Ladning i »Kartoffelbøssen«.

Med Burrerne sloges man.

Af »Skærrkyeren«s Strunke lavedes de saakaldte »Skærrkyerspipper« (Fløjter).

Skarpt forfulgte blev »Hedenelder« (Heenæller)¹¹⁵, »Tidsler« og »Tudsehatte« (Tasehatte)¹¹⁶.

Ved Møddingen og paa Hæspladsen var mange »Pileurter«¹¹⁷ og »Melurter«¹¹⁸, som forøvrigt ogsaa fandtes paa Markerne.

I den saakaldte »Mose« Vest for Gaarden var der fuldt af »Andemad« (Ånjema)¹¹⁹, »Tudsespyt« (Tasespøtt)¹²⁰ og al Slags »Grøde«.

¹¹¹ Plantago major. ¹¹² Er dog nok et af de mange Forsøg paa at finde Mening i Ordet Vejbred. ¹¹³ Rumex. ¹¹⁴ Stilken. ¹¹⁵ Urtica.

¹¹⁶ Agaricus. ¹¹⁷ Polygonum. ¹¹⁸ Chenopodium. ¹¹⁹ Lemna.

¹²⁰ Vistnok nærmest: Conferva.

Tyende

I Klokkergaarden var der langt fra altid »Tyende«; men somme Tider havde Faderen en Karl, og somme Tider havde Moderen en Pige.

Efter Konfirmationen kom mange ud at tjene som »Dreng«. Senere hed man »Knøs« eller »Knøsing« og endelig »Karl« (Kal).

Naar man var »tjenlig« (kænle) til alt, hvad der med Rimelighed kunde forlanges, var man en »før« Karl. »Jæ ha kænnt få før Kal i flere År!« kunde der siges.

En lille Pige, der kom ud at tjene, kaldtes vistnok først »Tøs« og siden »Lillepige«. Endelig blev hun en »før« Pige.

I Høstens Tid »tingede« eller »hyrede« man i Regelen en »Høstmand«. Somme Tider havde man ogsaa en »Høstkone«. Naar man brugte Ordet »tinge«, tænkte man vel nærmest paa, at man havde sikret sig Vedkommende; naar man brugte Ordet »hyre«, tænkte man vel nærmest paa Lønnen. Høstmandens Løn kaldtes »Høsthyre« og bestod af fra to til tre Tønder Korn. Høstkonen fik Dagløn. Af og til taltes om »Daghyre«. »Ho mæje få do i Davhyre?« Dog blev »Dagløn« vistnok oftere brugt. Man vilde i visse Forbindelser aldrig bruge Hyre. Det hed saaledes: »Jæ får kâns æn lelle Davlænn!«

[57] Om det faste Tyendes Løn brugtes Ordet Hyre næppe. Man talte ikke om at »hyre«, men om at »fæste« en Karl.

Naar man havde faaet »Spørgning« (Spörrneng) paa en god Karl, som vilde »skifte Plads«, og som ikke var alt for »påståelig med Lønnen«¹, saa søgte man at »komme til Rette« og gav endelig »Fæstepenge«. Det skete jo ellers

¹ Ublu i sine Fordringer.

ogsaa, at en Karl selv kom og bød sig til. »Jæ jækk u på Løkke å Fråmme; mæn jæ fækk mæ in go Plass ilæjen (alligevel)!« kunde der blive sagt.

Fardage var i Regelen »Majdag« (Maidav) og »Alle-Helgene« (Ale-Hællene); men som oftest fæstede man »for et helt År«.

En »før« Karl eller Pige fik ofte i Løn »et Faar født og en Fjerding Hørsaad« (e Får fött å in Fjæren Hörrså), foruden lidt i Penge.

En Karl fik somme Tider »et Faar født og Blaarlærred (Blålært) til et Par Bukser«, en Pige: »Et Faar født og Blaarlærred til en Nederdel«. Nederdel (Nændel) kaldtes jo den nederste Del af Særken. Blaarlærred var godt til at »rubbe« Laarene paa; men det hed sig almindelig: »Des grovere Særk, des finere Laar«.

Naar en Karl eller Pige ikke ejede et Faar, fik de i Regelen et »til Hælvstens« (tæ Hælltens) hos Bonden. De fik saa det halve af Uld og Lam. Enkelte Karle ejede flere Faar, og der var Husmænd, der nok kunde skaffe et Faar Føden, der var glade ved at tage et »Hælvten-Faar«.

Naar en Karl ikke havde sit Hjem eller et andet »Tilty« i Nærheden, saa maatte han se at faa sig en »Bødekone«, som kunde »to« og »bøde« (istandsætte) for ham.

En Pige skulde jo gjerne selv sørge for sit Tøj; men i Regelen havde hun kun grumme lidt Tid til sin egen Raadighed. Hun havde Lørdag Aften og saa en lille Stund af og til. Om Vinteren kunde hun efter »Midaften« i Mørkningen faa Lov til at »lænke« lidt paa sin Hose; men naar der blev tændt Lys, skulde hun til Rokken.

Mange Koner var der jo, som var slemme til at »herse« omkring med deres Piger. Der kunde nok være den Mand, der sagde: »Do må enne hærre få galt med heje, do ka jo jøre heje helt tåsse!« Men for øvrigt var

Mændene jo tit ikke bedre mod deres Karle. Der var Bønder, der havde grumme vanskeligt ved at faa en Karl, især saadanne, der, som man sagde, var »gale på Tider« eller »grillegale«.

Bange var man for de Karle og Piger, der var slemme til at ville »føjte« og »fare«. »Han æ så bessegal, så ængin ka hålle ham!«² »Hån (hun) æ æn ræjde Galrøjsel!«

[58] »En Gang er ikke alle Gange!« og man kunde nok bære over med en og anden Forvildelse; men de Unge er »vanskelige« (vånskelie), og »det er ikke godt, naar de en Gang kommer i Vildrede (dæ æ 'nne gått, nå di jin Gang kåmme i Vellree)«.

Bedst syntes man jo om dem, der var stille og sparsommelige. Det var slemst, naar det skulde siges om en Karl: »Han våser mæ sænne Klæjer (Klæder)!« »Han rotter mæ sænne Pænge!« »Man sko tro, han's Låmme vå bunjøs!« Derimod var det en Ros, naar det hed: »Dæ æ in Kal, såm æ javnfære å samnhållen (stille og sparsommelig)!«

Fødsel og Barndom

Moderen i Klokkergaarden havde haft travlt med at skære og sy, for paa bedste Maade at kunne modtage den lille Gæst, som blev ventet.

»Jordemoderen«, hvis Mand hed »Jordefader«, skulde jo »tage imod« Barnet; men foruden hende var der ved en Fødsel altid to Koner tilstede. Om dette kunde der blive sagt: »Jeg var i Kvindestue i anden Aftes (jæ vå i

² Have ham.

Kvejstoe i åin Avds)!«¹. I Kvindestue maatte ingen komme, som ikke selv havde født et Barn. Naar Fødselen nærmede sig, satte Moderen sig efter gammel Skik i en »Armstol«, hvor Barnet kom til Verden.

Somme Tider kunde der tales om »et vanskeligt Barnfødsel«; men naar en Moder hentydede til, hvor haard en Fødsel havde været, vilde hun i Regelen udtrykke sig paa anden Maade. Hun kunde saaledes sige: »Det var en streng Pige at faa!«

Lille Lars blev ikke født med »Sejerskind« (eller »Sejerskjorte«). Han kunde derfor ikke være sikker paa at staa for Skud; men selv de, der fødtes med Sejerskind, kunde da for Resten faa deres Banesaar, naar der blev skudt med en »Sølvknap«.

Der var i det Hele taget intet mærkeligt ved den lille Drengs Fødsel. Han blev rimeligvis som andre Børn født med »Arpe« paa sit Hoved; men derom melder dog Historien intet. Snart laa han i »Våggen« i sit »Svøb«, forsynet med en lille Ble².

»Gidde-Ane« var en af de første fremmede, der saa ham: »Næ, ve man se, han æ, mæn Sel, allree stålt!« Mange Bemærkninger faldt der jo om »det lille Nor«, der laa og »blikkede« (blinkede) med Øjnene, naar man nærmede sig med Lyset. »Sekk ij lelle Gløje, va han ser lysvæn u!« Ja, Øjnene var tidlig paa Færde, og skal man [59] blive »kendsbar« (kænspar), er det godt at se sig for i Tide. »Var det ikke for Synets Skyld, var det lige meget med Øjnene«.

Altid var Lars jo ikke i godt Humør. Somme Tider kunde han ligge og »vrakke« (give sig), uden at det var muligt at opdage Grunden. Somme Tider kunde han

¹ I forgaars Aftes. ² Ordet Ble brugtes aldrig. Man sagde »Pesseklu«.

»kvidre« (kvire)³ saa ynkeligt, at Moderen blev »kyst«.

Men »det lille Pus (Poss)« blev større og større, »pattede« saa det var en Lyst, og savlede ned ad sin »Savlesmække« (Salesmekke). Det varede heller ikke længe, før han fandt paa at »sue« paa sin Finger, og saa fik han en »Gantepose« (Sut), som nok var værd at lege med.

Dagen efter Fødselen holdtes der, som Skikken bød, »Konegilde« (Konnejille) for alle Byens Koner, som da fik Kaffe og Spise⁴. Siden kom de saa med »Pottemad« til Barselkonen, saa længe hun laa i Sengen.

Da Barnet skulde døbes, maatte Faderen ud og »dreje med Hatten«. Saaledes hed det for Spøg, naar der indbødes til »Kirkegangsgilde«⁵.

Om Morgenen kom »Gudmoderen« for at følge med til Kirke. Hvis Gudmoderen ikke selv gav Die, var der en »Pattemoder«, som i Kirken satte sig ved hendes Side. »Kirkegangskonon« sad den Dag andensteds.

Som alle andre Børn kom lille Lars i »Kristentøjet«, en Pose, der naaede til op under Armene. Enkelte var der, som havde »Kristentøj«, og de laante det ud til andre. Ole Madsen i Systofte havde i sin Tid et. Det var mørkt i Bunden, men der var paasyet gyldne Baand, Kors, Stjerner, Englehoveder, en »Bibelbog« og flere Ting.

Gudmoderen med Barnet gik lige efter Præsten ind i Kirken; men Moderen, som skulde »ledes ind«, maatte [60] blive siddende i det kolde Vaabenhus til midt i første Salme, da Præsten viste sig paa »Dørtræet«.

Lars blev som alle Drengene baaret frem til Højre for Døbefonten. »Huen« blev »taget af« af en kvindelig Slægtning.

³ Bruges kun om at klage sig. ⁴ Skg. 6. 754. ⁵ Ing. 96. Skg. 5. 764, 796.

Efter Daaben gik man »til Offers«.

Naar man siden kom hjem, blev der holdt Kirkegangsgilde. Degnen og Gudmoderen sad da sammen for den øverste Bordende. »Gudmodersens« (Gumosens) Mand, som kaldtes »Gudfader«, maatte nøjes med en ringere Plads. Foran Gudmoderen stod en stor »Fladkage«, den saakaldte »Gudmoderskage«, som var pyntet med »Gumosens« Navnetræk og anden Stads.

Kirkegangsgildet blev ikke afsluttet før Mandag Aften, da man fik sig en lille Svingom. Gudmoderen skulde danse første Dans med den, der havde kørt for hende til Kirke.

Moderen sang sikkert mange Vuggevers for sin »søde lille Glut (Glott)«, men de er for længe siden glemte, hvor »husom« (god til at huske) Lars end altid har været.

Siden prikkede hun ham paa Pande, Næse, Mund, Hage og Hals og sagde: »Æble, Pære, Blomme, Kirsebær, stikke, stikke, stik!« Somme Tider hed det: »Pajeben, Øjensten, Næsetepp, Munlæpp, Haeflæpp, dekke, dekk!« Det sidste var jo, hvad det lille »Snuttehoved« ventede efter. Naar Moderen nappede i Øret, havde hun ogsaa noget at sige; men det er glemt. Naar hun klemte i Næsen, brugte hun en Remse, der begyndte saaledes: »Hvor bor Viben?« I Fingrene trak hun og sagde: »Tåmmeltått, Slekkenpått, Langemañ, Gullebrañ, lelle Pe Janses Spællemañ«. »Mosens Kelendægge« (Moderens Kæledægge) var ikke ret gammel, før han havde lært at »drage Handsker«⁶.

Naar han red paa Moderens Knæ, saa hed det:

⁶ Skg. 5. 4.

Ric, ric, ranke,
tæ Möllerins Banke,
dæ vå engin heme
uen lelle Lene,
seer ujer Kværnen
å bier å æn Mus
å tapper Øll i e Krus.

*Ride ride ranke,
til Møllerens Banke,
der var ingen hjemme
uden lille Lene,
sidder under Kværnen
og bider paa en Mus
og tapper Øl i et Krus.*

Naar Moderen lod ham hoppe paa sit Skød, saa sagde hun:

Dånse, dånse Dokker⁷ minn⁸,
Selkesærk, Ærmelinn,
smørr dænne Sko om Avtniñij,
sætt dãm i dænn Stoe,
snakk så mæ dænn Frue!

*Danse, danse Dukker min,
Silkesærk, Ærmelin,
smør dine Sko om Aftningen,
sæt dem i din Stue,
snak saa med din Frue!*

⁷ Dukke hedder ellers »Dokke«. »Min« hedder ellers »minj«.

[61] Føst kámm haŋ,
så kámm hån,
så kom Bærte Fæstiŋs Maŋ.
Fra den I, tæ dæŋ Bøj,
Böjen bærr de græne Løj⁹
i Skoiŋ ám Sámmeriŋ.

*Først kom han,
saa kom hun,
saa kom Birte Fæstens Mand.
Fra den Eg, til den Bøg,
Bøgen bær det grønne Løv
i Skoven om Sommeren.*

Somme Tider hed det:

Dånse, dånse Dámmernekk,
få æn Skæppe Hámmernekk,
få iŋ Griss,
få æn Gås,
få æn Kiste, lokk¹⁰ i Lås,
få æn lelle bette Pie å læje mæ!

*Danse, danse Dummernik,
for en Skæppe Hummernik,
for en Gris,
for en Gaas,
for en Kiste, lukket i Laas,
for en lille bitte Pige at lege med!*

⁹ Opgivet: »Böjen Bærde Græneløj«. Hvad dette var, vidste Rasmussen ikke. ¹⁰ Rimeligvis: »Lokke«, lukket.

Hvad Meningen var med disse Remser, forstod Lars ikke, men de satte sig alligevel fast i Mindet. En af dem, han helst vilde høre, var følgende:

Dæ bodde iŋ Maŋ i Ore,
haŋ hå fire Får, å di vå store,
så kámm dæ iŋ Olf i haŋs Går,
å be åle haŋs Får,
sånær sám dæŋ gamle Væjer,
ham sætte haŋ å siŋ Lo,
å haŋ kænte ham hull å tro
få Pølse å få Pænge,
tæ hans Öjen blev lisså røe som Strænge.

*Der bode en Mand i Ore,
han havde fire Faar, og de var store,
saa kom der en Ulv i hans Gaard,
og bed alle hans Faar,
saa nær som den gamle Vædder,
ham satte han paa sin Lo,
og han tjente ham huld og tro,
for Pølse og for Penge,
til hans Øjne blev røde som Streng.*

»Ore« sagdes at være Landsbyen Oure i Aastrup Sogn. Ofte hørte Lars den over hele Danmark bekendte:

Vi faa Ræjn!
sa Pe Dæjn.
Jø vi de?
sa Pe Sme.
Kru i Luun (kryb i Læ)!
sa Pe Duun.

Næ, jæ vell ekki,
 sa Pe Helleke.
 Saa ka do la være,
 sa Pe Skrære (Skrædder).
 De ve jæ osse,
 sa Pe Tässe.

I denne, som i mange andre Remser, er Sproget blandet. Ordet »ikke« bruges saaledes aldrig i daglig Tale. I Stedet for siges »enne«.

Snart begyndte Lars jo at forstaa et og andet af hvad han hørte. Naar Moderen sagde: »Kan du komme med Pusselankerne!« saa blev de smaa Ben stukket frem. Naar det hed: »Dæ må do'nne røre, få de bier (bider)!« saa vidste den lille »Gnatting«¹¹ Besked.

»Hyphest«, »Buko«, »Bælam« og »Vovvov« havde han let ved at adskille.

Det var jo en slem Overgang, da Tænderne begyndte at komme; men det hjalp alligevel, naar Moderen gav sig til at snakke om »de smaa Bisser«.

Da Lars kom ud af Svøbet, fik han en lang »Kjole« (Kjol) paa. Siden traadte en saakaldt »Grønkjole« (Grønkjol) i Stedet. Den var af Vadmél eller Hvergarn og naaede til midt ned paa Skinnebenet. Under Grønkjolen var en Slags Bukser af samme Tøj, men de var aabne paa passende Steder. Da Lars havde lært at »krede sig« (kre sæ) og sige: »Æ, æ, æ!« naar der var noget vigtigt i Gære, saa forsvandt Grønkjolen og de ufuldstændige Bukser. Lars fik da en lille Trøje og fremtraadte som en rigtig lille »Buksetold« (Boksetål). At man maa »kravle« saa længe, til man kan gaa, lærte han af sit eget Livs

¹¹ Stump.

Erfaring. Det var jo en stor Begivenhed, da han begyndte at kunne støtte paa Benene. Han fik saa et »Følgebaand« under Armene. Heri var der to »Hanke«, for at den gamle Farmoder, der lærte ham at gaa, ikke skulde nødes til at bukke sig for meget. Saa »trippede« den lille »Rolling« (Rålleng) afsted og syntes jo sikkert, at han var en »farlig

Fig. 12. Dreng med Faldehat (Dræj mæ Fallehat). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.*

Karl«. Da han paa egen Haand skulde prøve sin Lykke, fik han en »Faldehat« paa (Fig. 12). Det kunde jo være haardt nok at falde paa Stengulvet i Køkkenet, hvor den lille, der havde »Modersyge« (Morsyge), gerne vilde færdes. Faldehatten var en Krans, der laa omkring Hovedet. Den var tykkest foran over Panden. To Baand,

der var forbundne med Kransen, laa korsvis over »Jessingen« (Jessenin)¹².

Slog den lille Lars sig paa en Stol, var det altid en Trøst, naar Moderen tog den lille Haand og sagde: »Så, no ska vi jy (give) ham Dada!« Ellers hed det: »Kåmm la mæ blæse!« og det var mærkværdigt, hvor det hjalp, naar Moderen havde blæst. Klagede han over, at han havde faaet noget i Øjet, saa Moderen: »Å, si do basens (bare) tre Gange: »Skarn a me Öje i minj Ætje!«¹³ Men Lars var et rigtigt lille »Hængetræ«, og somme Tider blev han alt for »paahængen«, saa Moderen ikke kunde faa Lov til at »syste«. Saa fik han at vide, at han var »utidig« (utie), og saa bar han sig ad som et lille »Flæbbehoved« (Flæbehoe). Saa kunde det gerne træffe, at der blev talt om »Busemanden«, og saa var det godt at kunne krybe op til den gamle Farmoder.

Sproget voldte jo Lars, som saa mange andre, en hel Del Besvær, og han snublede tit og mange Gange over de vanskelige Ord. Nils Væver i Nørre Ørslev havde en lille Dreng. Naar man spurgte ham: »Hvad siger Hanen?« [63] saa svarede han: »Jæverijs Pett-i-Hutt-Hane!«¹⁴ Det blev tit fortalt, for at gøre Nar af Lars. Men endelig lærte han jo at »snakke redigt« (ree). Dog havde han sine Barneord for mangt og meget. Mørket kaldte han saaledes »Kyttet« (Kydde), og Møllens »Akselhoved« kaldte han »Hokken« (Håggin)¹⁵. Drengens første Legetøj var vel en »Rangle«. Fra Markedet kom Faderen hjem med en »Sprættemand« (Sprællemand) og saadan en morsom »Abekat« (Avekatt), der kunde gøre Kunster; men ellers blev der ikke anvendt mange Penge paa

¹² Issen. ¹³ Mænn Røj. ¹⁴ Væverens Pis-i-Hose-Hane. ¹⁵ Det faar staa hen, om disse Ord var selvlavede. Jeg antager det ikke.

saadanne Sager. Der var i Hjemmet Ting nok at lege med. Der var et gammelt »Hornbæger«. Det var ganske tyndt og gennemsigtigt. Faderen fortalte, at det tidligere havde været brugt til at drikke Brændevin af. Seks Snapse af dette Bæger var nok en Pæl. Der var et gammelt »Kridthus«¹⁶, der tidligere havde været brugt i Steden for Pengepung. Det var af Blik (Blækk), en underlig langagtig »Tingest« med Laag i begge Ender; Rummet indvendig var ved en Tværvæg delt i to. Saa var der Moderens »Hovedvandsæg« (Håvanseg); men det skulde omgaas med Varsomhed. Oppe paa Loftet var den gamle »Hindelygte«. Før Lars kunde tale rent, havde han afrettet en stor Kat til ved visse Trylleord at gøre Kunster. Sagde han: »På dinj Pätt (Post)!« saa sad Katten straks ovenpaa Lygten. Sagde han nogle andre Ord, saa sad Katten indeni Lygten.

Hjem fra Marken bragte Faderen »Stjerner«¹⁷ og »Tordenpile«¹⁸. Lars var ganske sikker paa, at »Stjernerne« kom med Stjernes kud og »Tordenpilene« med Lynet.

Underligt nok brød Lars sig ikke om »Kæpheste«. Anderledes var det med en lille Søster, han senere fik. Hun vidste intet bedre. Hun havde baade »flakkede« (flakee)¹⁹, sorte og hvide. Om Sommeren morede den lille »Gumpe« sig med at sætte dem paa Græs, tøjre, flytte og vande dem.

Naar Lars skulde lege med hende, vilde han hellere »lege Sypiger«. Saa »prikkede« man Huller i Blade og syede dem sammen med Straa.

¹⁶ Billede i Flb. B. 314. ¹⁷ Forstenede Søpindsvin. ¹⁸ Vættelys. ¹⁹ Plettede.

Dyd og gode Sæder

Det var især den gamle Farmoder, der i Lars' tidligste Barndom maatte tage sig af hans Opdragelse. Moderen havde jo saa travlt alle Vegne, baade i Hus og Gaard. »Æmmerhænn (immerhen) æ dæ noe!« kunde hun sige, og dermed mente hun noget Arbejde, som skulde gøres af hende.

[64] Lars var ingen særlig Ynder af at blive »toet« og »kæmmet«. Gjorde han sig »galstyrig« (balstyrig) og vægrede sig ved at faa Haaret redt, saa hed det, at Kragen kom og skreg: »Skurvnakke, Skurvnakke (Skornakk)!«²⁰ og Skurv var han bange for, efter alt hvad han derom havde hørt. Det var ganske indbydende at tage et Sold paa Hovedet; sikken en dejlig Hat det kunde blive! Men Lars vidste nok, at saa fik man Skurv²¹. Hans lille Søster var ikke saa klog: en Dag »smak« hun ham et Sold over Hovedet. Han fik det jo af i en Fart; men i lang Tid gik han og følte efter, om han ikke havde faaet Skurv.

Naar Lars var skikkelig og lod Kammen gøre sin Gerning, saa sagde Farmoderen, at der kom en Fugl – hvilken erindres ikke – og sang: »Sølvhår, Sølvhår!«²²

Alt det udkæmmede Haar blev brændt; men hvorfor, fik Lars aldrig at vide²³. Derimod vidste han nok, hvorfor man ikke maatte bide paa et Haar. Kom man nemlig til at »sølle« (svælge) det, kunde det gerne blive forvandlet til en »Bændelorm«.

Mange Steder kunde man se »snoppede« (snåbbee)²⁴ Unger, som altid gik og »støbte Lys«, men Lars lærte

²⁰ Skg. 2. 224. »Sturrenak« staar der, vel ved en Trykfejl. ²¹ Skg. 8. 269.

²² Skg. 2. 224. Her synes det at være Musvitten. ²³ G. M. 2. 102. Skg. 8. 266. ²⁴ Snottede.

tidlig at »snyde« sin Næse. Han vidste ogsaa, at man ikke maatte gaa og »snuse op«. Det lød saa fælt.

Men Snavs var det vanskeligste at undgaa. Snart faldt han »næsegrus« om i »Skidtet« og kom »brølende« ind. »Næ, va do æ skitt (skiden), dij lelle Grisshas!« lød det saa. Snart havde han uden at vide af det sat sig i Møddingen. »Va æ då (dog) de, do hå sett (siddet) i, dij Skitthas?« Snart havde han stukket »Benet« (Foden) i et Vandhul, og Vandet »svuppede« i Træskoen. »Så, no hå han våen (været) på Spæll ijæn! Æ han enne lueje vå (ludende vaad) dæj lelle Slaskehas!« Somme Tider afveksledes der med andre Udtryk, som »pølende våd« og »dryppende våd« (drepperje vå). Snart havde han paa en eller anden ubegribelig Maade faaet sit Tøj »jasket til«. »Då æ da åsse æn ræjde Møjhåkke (Møgdyng), så tæjaske do æ!« Snart havde han faaet slæbt nogle Sager ind i Stuen, som han selv syntes var saa meget dejlige. »Va ve do mæ de Snateri i Stoen, dæ æ 'nne tæ noe ilæjen (alligevel)!«

Snart kom han farende »lige bums ind ad Døren«. Moderen kunde blive helt forskrækket. »Do kåmm så badus på mæ!«

[65] Snart fór han ud, men kom saa »akavet« afsted, saa han nær havde »rullet« med det samme. »Ka do 'nne ta e le setje (lidt sindig)!« lød det saa. Men var han ude at gaa med Fader og Moder, saa var det tit at han »sakkede« bagud. »Se, va han kåmm drattenes ætter (efter), dæj Drølehas!« Løb han og »vimsede« (væmsee) omkring, saa hed det: »Han har nok saa travlt som en Mus i Barselseng!« Stod han stille og søgte at fordrive Tiden med at øve sig i at skræve, saa hed det: »Skræv enne så vett (vidt), så do ka sprænge dønn Sule (Skræv)!«

Det var slet ikke saa let at lære at bære sig ordentlig ad.

Man skulde gaa saa »lige som et Lys«. Kom Armene for langt ud til Siden, saa hed det: »Se, va han går å styler mæ Alboene!« Kom Hovedet for langt ned paa Brystet, saa hed det: »Se, va han går å skrutter!« eller: »Kan han ikke andet, saa kan han da skyde Ryg!« Kom den ene Skulder højere op end den anden, saa hed det; »Se, va vejt (vindt) han går!« Værst var det dog med Fødderne. Man maatte ikke »gaa ud til Bens« paa sit Fodtøj, og man maatte heller ikke »gaa ind til Bens«; men hvad skulde man saa?

Dørene havde en stor Tiltrækningskraft for lille Lars. Men naar han havde faaet aabnet en Dør »paa Klem«, saa fik han en ubetvingelig Lyst til at »staa og lirke med den«²⁵, og det maatte han ikke. Endnu mindre maatte han jo slaa den op »paa vid Gav!«. Dog bar Moderen over med mange af hans »Narrestreger« og kaldte ham kun en lille »Gøglefas« (Jöjlefas).

Men somme Tider gjorde han jo for meget »Styl« (Styr). Saa kunde der nok blive sagt en Smule strengt: »Va går do hær å råmmstere ætter? Dæ æ då æn fåfærdele Stohøj! No legger all Ting væll holler til boller!«

Naar der var andre Drengene i Besøg, kom Lars jo ikke saa sjælden og beklagede sig for sin Moder; men saa fik han kun en daarlig »Trangbod« (Trambo)²⁶. »Va striss I no oer?« Ja, det var jo det og det. »Å, dæ æ væll dæj, dæ hå arre (irret) ham!« Nej, det var det da ikke. »Ja, ka I enne fåliss, få I biss!«

Lille Lars var jo somme Tider saa »påhængen«, at han ikke kunde lade være at trække sin Moder i Skørtet, og tit var der noget han havde paa Hjærte. »Va står do no å tryller (trygler) ætter?« Ja, der var jo det eller det. Saa

kunde Moderen nok i sin Utaalmodighed falde paa at sige: »Å, do golper å galer da åsse allti!«. Det var ellers Kragen, der sagde at »gulpe« og »gale«^{26a}. Gav Lars sig nu til at »flæbe« (flæbbe), saa hed det tit: »Nå, va piver do no ætter?«

Dæ æ bæjer å klønke å enne skå,
åm prale å enne hå.«

*Det er bedre at klynke og intet skade,
end prale og intet have.«*

[66] Ofte fik den lille Lars jo noget af det, han bad om, men syntes ikke, at det var nok. Saa kunde han staa i en Krog og »smaamukke«. Moderen sagde vel først: »Va står do no å bråmler oer, skamer do dæ då enne?« Men gav han sig saa til at »vridse« (vresse)²⁷ eller maaske endogsaa til at »vrænge Mule« (skære Ansigter) saa »vankede« (vånkee) der jo en lille »Vinkop«, og Moderen kunde nok give sig til at »skælle« (skænde) paa sin »vrakkede« Unge. Et Ørefigen var jo et Ørefigen, enten Navnet saa var »Vinkop«, »Pilått«, »Lusing« eller »Øretæve«, og Smaagen var jo den samme.

Moderen slog ikke gerne; men somme Tider var der vel intet andet Raad. Hendes Grundsætning var denne: »Man maa ikke slaa Børn af Vrede, for saa slaar man Djævelen ind i dem!«

Naar Lars havde faaet sin Vinkop, kom han ofte til at »hænge med Hovedet« og »bede om godt Vejr«; men det hændte sig jo ogsaa, at han blev »mut« (mott) og satte sig

²⁵ Svinge den frem og tilbage. ²⁶ Trøst.

^{26a} Skg. 7. 322. ²⁷ Vise Misfornøjelse eller Arrigskab ved hurtig og gentagne Gange at vride sin Krop.

hen at »maabe« (måve) som en lille »Surmule«. For Resten holdt han slet ikke af, om man sagde, at han var »sur som en Eddikebrygger (Æekebrøggere)«.

Kom Faderen ind, saa var Lars »i Klemme«. Faderen havde ikke Moderens Taalmodighed. Kunde Lars nu ikke skjule, at han var »vripen«, saa hed det straks: »Nå, va æ dæ no på Fære?« og saa gjaldt det om at finde paa et eller andet. Noget maatte der svares, og det i en Fart. Ellers hed det: »Hå do helt tavt Mæle?« Fremstammede Lars saa noget om, at han havde ondt i Ryggen, saa svarede Faderen: »Å, do hå engiñ Røgg så længe diñ Far lever!«

Naar Faderen var tilstede, var der ikke megen Snak frem og tilbage. Saa hed det straks: »Do æ fra å tæ lissæm Vaje (Vandet) i e Tru!« »Do æ u å enj (ind) lissæm Kång Vållemosses Ænje (Kong Valdemars Ende)«²⁸. Eller somme Tider:

Dæñ dor tæ ænte i Låje,
såm værken ve de jænne ælle de ånje.

*Den duer til intet i Landet,
som hverken vil det ene eller det andet.*

Lars havde en stor Ærefrygt for sin Fader; men det var ikke helt fri for, at den var blandet med Skræk. Naar Faderen sagde: Kom! saa hed det ikke: »Ja, jæ kåmmer rætt strass!« eller: »Jæ kåmmer lie på Stæinj (Steden)!« men saa kom han øjeblikkelig. Naar Faderen sagde: Ti! saa sagde han ikke et Muk (Mokk). »Døkk (dy) dæ no!« var en Paamindelse, der sjælden kom forgæves. Var der alligevel

²⁸ Røj.

den mindste Antydning af, at Lars ikke vilde »agte«, saa fik han »Hug« (Hogg). Moderen kunde nok forsøge at lægge sig imellem og minde om, at »en Gang er ikke alle Gange«; men ofte maatte Lars dog smage »Kæppen« eller »Riset«. »Såm do reer (reder), sådden legger do!« [67] plejede Faderen at sige. Kæppen var jo slem nok, men Riset var værre. Det formelig »svirkede«.

Havde Lars fortjent sine »Prygl« ved at gøre, hvad han gjerne vilde men ikke maatte, saa kunde Faderen sige: »Ja, ætter dæñ søe Kle (Klø) kåmmer dæñ sure Svie«.

Lars kunde være saa bange for sin Fader, saa han »bævrede«; men ikke des mindre holdt han meget af ham. Noget egentligt Fortrolighedsforhold var der dog ikke imellem dem. Lars havde altid meget at hviske om til sin Moder. Han mindes aldrig at have hvisket til sin Fader. Naar han hviskede højt, sagde Moderen: »Do vesker såm dæ ræjner i Skræpper!« Men Lars lærte snart at hviske sagte.

Næst efter Ulydighed var Næsvished Faderen mest imod, og da særlig Næsvished overfor de Gamle. Han plejede at sige: »I gamle Dage hed det: De Unge skal man lære, og de Gamle skal man ære; men nu har Verden forandret sig, nu hedder det: De Unge skal man ære, og de Gamle skal man smøre i Enden med Tjære«²⁹.

Han holdt ikke af, at der blev »kælet« (kele) for meget for Børnene. Kom der en og anden, som gav sig for meget af med dem, saa kunde han gjerne falde paa at sige: »Ja, dæ æ inj ræjde Børnejankere, såm enne hå bæjer Fåstanj!«

Man maatte hverken være »visnæset« eller »vismun-

²⁹ I gamle Dage he dæ: Di Ange ska manj lære, å di Gamle ska manj ære; mæn no hå Værden låanjre sæ, no heer dæ: Di Ange ska manj ære, å di Gamle ska man smörre i Røjen mæ Kære.

det«. Visnæset var man, naar man trængte sig ind paa andres Omraader, naar man pillede ved andres Sager eller gloede, hvor man ikke maatte. »Va glori do ætter?« hed det saa. »Do glori jo såm æn Stængeråtte!«³⁰

Vismundet var man, naar man blandede sig i de Gamles Samtale eller sagde, hvad der ikke passede sig for et Barn. »Håll diij Mule i!« hed det saa. »Do hå nåkk få mæje a Muiij!« »Do sko hå æn Spile (Knevel) i Muiij (Munden)!« »Fær (før) do snakker mæ, sko do se å blic tær (tør) ba Ørnene (Ørnerne)!«

Selv om Børnene egenlig ikke var vismunderede, maatte de nødigt snakke for meget. »Ti stille, diij lelle Pjattehas!« »Pjatten (Munden) går jo på dæ lissom Klæppen i e Hyll (Hjul)«. »Dæ æ da fåfærdele, såm do hæspær åpp!« »Do æ lissom iij Skæe i Rompen!«³¹ Skaden har jo den Vane altid at »jumpe« (vippe) med sin Hale.

Man maatte ikke være besværlig ved sine Spørgsmaal. Spurgte man: Hvad er det? eller: Hvem er det? fik man ofte affejende Svar. Naar Lars saaledes spurgte: Hvem er dog det? saa maatte han mange Gange nøjes med den tvivlsomme Oplysning: »Det er Plette-Lovise med det koparrede (kåpparree) Skørt!«

Naar Børnene viste sig »kæphøje«, saa regnede det ned over deres syndige Hoveder. »Næ se, va hanj måpsær sæ åpp!« »Va kæjler do dæ få?« »Do hå'ne nøje (nødig) å kæjle dæ så højt!« »Do beller dæ nåkk enj, do æ klære (klogere) åm (end) anjre (andre); do æ nåkk rompedry (rumpedroj)!«

Var Børnene uenige om et eller andet og snakkede i Munden paa hverandre, saa hed det: »Å, va æ no dæ få noc? æ dæ noc å bræmsine³² oer?«

³⁰ Ordspr. 91 (2447). ³¹ Røjen. ³² Primsigne.

Naar Børnene snakkede om, hvad de ikke skulde, saa hed det: »Do æ da åsse e ræjde lelle Balrehoe, såm balre u mæ alt, va do ve (ved)!« »Do æ iij ræjde Skvattehas, såm plomper u mæ bæe tøkt å tont (tykt og tyndt)!«

Sladder maatte man ikke gerne føre. »Diij lelle Slarehas, hå do no fåe noe å ræje (rende) mæ!«

Heller ikke maatte man »hegle« (hæjle) på andre. »Vær æ go få sæj! sa Pe Navr åm sænn Æske«³³. Det var »Madæsken«, han talte om.

Naar andre snakkede, maatte man ikke sidde og »grine«. »Va grinner do a, diij Grinnebiere?« En Hest, der griner, har jo i Sinde at bide.

I det Hele taget maatte ens Latter ikke være højroset. Saa sagde Faderen: »Do grinner jo lissæm æn Håssegnarre (Horsegnadre)!« »Ti då stelle, dønn Håssegnarre!« At Horsegnadre var en Fugl, vidste Lars nok; men hvilken, vidste han ikke³⁴.

Noget meget slemt var det jo at »vrænge efter« Folk, efterabe deres Færd eller Tale.

Men selv om man nu ikke gjorde noget af alt dette, var der maaske alligevel lidt at bemærke. Saa kunde det være Tonen, der ikke var den rigtige. »Jæ sønns (synes), do snakker så pive (pibende)!« »Hodden (hvordan) æ e då do dræver?« »Hå do Mel i Muiij (Munden)?«

Faderen syntes ikke om, naar der kom nogen, der var slemme til at »bandes« (bande). Den lille Lars var jo flink til at »nemme Ord« (mærke Ord). Meget, der i vore snerpede Dage ikke kunde taales, blev i Klokkergaarden sagt uden mindste Anstød; men kom nogen i Børnenes Nærværelse med »Språkkeri« eller »uartig Snak«³⁵, saa

³³ Ordspr. 419 (279). ³⁴ Horsegøgen (Gallinago media). ³⁵ Virkelig usædelig Tale.

skulde Faderen nok minde om, at »små Grøer (Gryder) hå åsse Øren«. Der var jo adskillige »love« (flåve) Fyre, som kunde sige en Del, der var rigtig »ledt« at høre.

[69] Raahed var der ikke saa lidt af. Lille Lars kunde blive saa bange, at han rystede, naar en eller anden Karl tog sin Kniv og truede ham med, at han skulde »gildes« (jæles).

Faderen holdt ikke af dumme Svar. »Va æ no dæ få dåmt Tøj, do kåmmer mæ?« »Do svar (svarer) jo i Ny å Næjer (Næ)!« »Dæ æ jo noe ræjde Pølsesnakk!«

Naar Lars maatte sige: »Dæ ka jæ'nne huse (huske)!« saa lød det: »Ja så ka do sætt e i Hæss!«

Bar han sig rigtig dumt eller klodset ad, saa fik han at vide, at han var »Mage til Broge«. Dog vidste han ikke, hvad »Broge« var. Vilde han siden gøre det godt, saa hed det: »Ja, ba ætter kåmmer dæ tøjje Øll«.

De gamle skulde tiltales med »I«. Farmoderen sagde »I« til alle dem, der var gifte. Brugen af »I« begyndte ellers allerede i Lars' Opvækst at gaa af Mode. Der var dem, der naar de af de yngre blev tiltalte med »I«, kunde falde paa at sige: »Do ska'nne sie »I« tæ mæj, de sier man tæ to Lus«³⁶.

De gamles almindelige Hilsen var: »Guds Fred!« Dertil skulde svares: »Tak!« Enkelte, der ikke tænkte over hvad de sagde, udtalte Ordene som: »Guss Bre«. Dette var saaledes Tilfældet med en Degn i Hullebæk. Derfor var der dem, der, naar de hilste, sagde for Løjer: »Guss Bre! sier Hollebække Den!«

Kom de gamle forbi nogen, der var i Færd med et Arbejde, sagde de: »Guds Fred og Gud hjælp!«³⁷

³⁶ Ordspr. 139. (3725). ³⁷ udtales saaledes: »Guss Fre å Go hjælp«. Kunde efter Udtalen synes at være »god Hjælp«, men er det dog næppe.

De yngre brugte som i Fællessproget Ordene: Godmorgen, Goddag og Godaften!

Kom man ind et Sted, hvor nogen sad og spiste, skulde man sige: »Singgodt (sænngått)!«

Julehilsenen var: »Gud give jer en glædelig Jul og et godt Nyaar, Helsen og Sundhed!« Hertil skulde svares: »Tak, i lige Maade!«³⁸

Som Dreng kom Lars en Gang i Juletiden ind til sin Farbroder, Nils Væver i Nørre Ørslev. Da han saa, de sad og spiste, blev han meget forlegen. Nu gjaldt det om at faa sagt rigtig alt, hvad der skulde siges; men Lars skød Hjærtet op i Livet, og »dæ æ jo lie mæje, hodden dæ går, nå bare dæ går gått«³⁹. Saa begyndte han: »Go Dav! sænngått! Vå Hærre jy jer æn glæle Jul å e Gått Nyår, Hælsen å Surhe!« Det kneb, men det gik, og hvem der var stolt, det var Lars.

Man havde ellers mange Fortællinger om, hvordan Hilsnerne var komne paa tværs. Naar det regner med store Dryp (Drepper), og Vand, hvori de falder, sætter Blærer (Blaser), saa siger man, at det »bobler« (boler). En [70] Mand var en Gang ude at søge om en Vædder. Saa kom han ind et Sted, hvor de sad og spiste. Han sagde: »Dæ ræjner go Dav tæ dæ boler i jer Møddengepøl! Hå I enne set noe tæ ij blesse sænngått Væjer?«⁴⁰

Naar man var ude om Aftenen og skulde hjem, saa var det nok nymodens at sige Godnat. Flere af de gamle sagde da ogsaa, naar der blev budt Godnat: »Pess i Hatt, så pesser do'nne i dønn Hue!«

Det var altid med Ængstelse, at Moderen tog lille Lars med sig ud til Gilde. Bare han nu vilde »skikke sig godt!« Det manglede da heller ikke paa Formaninger: »La mæ

³⁸ Skg. 5. 4. ³⁹ Ordspr. 189. (5044). ⁴⁰ Skg. 11. 470.

no se, do åvder dæ væll!« »Bærr dæ no'nne a som inj lelle Plomphas!« »La dænne Fåællre no'nne få Skam a dæ, mæn skå (skaad) dæ gått!« Lille Lars var »kisteglad«, naar han fik Lov til at være med; men naar han saa kom ud, var det vanskeligt for ham at skille sig fra sin Moders Skørt, selv naar der blev sagt: »Du skal ikke være saa fremmed her!«

Noget af det vigtigste var efter Maaltidet at række Haanden – endelig ikke »Kejten«, men »den rigtige Haand« – til Mand og Kone, og sige: »Tak for Mad!« Var der gamle i Huset, skulde man ogsaa takke dem.

Ordet »Farvel« brugtes nok; men mest, naar man var ude. Saa kunde der ogsaa blive sagt: »Hels heme!« Vilde man gaa for tidlig hjem fra et eller andet Samlag, saa regnede det ned med Vittigheder. Naar man sagde: »Nu gaar jeg!« saa hed det: »Ja, så betaler jæ Vonlæje (Vognleje)!«⁴¹ Ogsaa: »Ja, do hå jo Davinj (Dagen) få dæ!« Eller: »Do hå jo Davinj å Væjij (Vejen) få dæ!« »Ta så enne Væjij mæ dæ!« Var der nogen, der sagde: »Dobbe (vent) lett, så ka vi følls a!« saa blev der ofte svaret: »Jæ hå'nne Ti å bie, mæn jæ tar jo'nne Væjij mæ mæ!« Første Gang man mødte en af dem, hos hvem man havde været til Gilde, skulde man give Haanden og sige: »Tak for sidst!« Der var dem, der saa for Spøg rakte Kejten frem og sagde: »Jæ jyr dæ dænj væjstre Hån, få dænj åij (anden) jyr jæ ænvær Kælldræng (Kæltring)«.

Ved den mindste Anledning skulde man sige Tak. Havde en eller anden gjort en en Tjeneste, kunde man dog nok, før man sagde Tak, føle sig for, om der ikke ventedes Betaling. Ofte lød følgende: »Va ska do ha få

dæ?« »Å, dæ ska jæ'nne hå noe få!« »Ja, så ska do hå Takk; mæn så må jæ se å spælle dæ e Skælmstøkke inj åij (anden) Gang!« Vilde nogen spise en af med Tak, hvor der nok kunde være Grund til at »vise en lille Villighed« (give Betaling), var det ofte, at den, der sagde: »No ska do hå Takk!« fik til Svar: »Ja, dæra dæ Smeijns (Smedens) Katt!« Det var en Gang, at en Smed, da han skulde hjem at spise, bandt sin Kat ved Døren til Smedjen og sagde: [71] »Kan du nu passe paa, saa skal du have Tak«; men da han kom tilbage, var Katten død.

I Hjemmet sagde man hverken Godmorgen, Godnat, Goddag eller Farvel. Naar Rasmus Klokker kørte til Staden, sagde han altid: »Ja, så tar jæ astæ (afsted)!« og Moderen svarede: »Ja, ja!«

I visse Tilfælde var det ellers uhøfligt at sige: Ja, ja! Var der saaledes en, der sagde: »Jeg kommer i Aften!« saa maatte man endelig ikke svare: »Ja, ja!« Gjorde man det alligevel, saa hed det: »Dæ æ dæ same sãm å sie: Slekk mijn Æne!«

I et enkelt Punkt var Moderen og Farmoderen uenige. Den gamle sagde »æde« (ee) baade om Dyr og Mennesker. Moderen holdt bestemt paa, at man skulde sige »spise« om Mennesker.

Visse Ord var ikke saa lidt »gangsbare« i overført Betydning, men maatte dog paa ingen Maade bruges saaledes. Ordene »gal« og »tosset« betød i Grunden vanvittig. »Gal« brugtes dog ofte i Steden for »vred«, og »tosset« i Steden for »dum« og lignende. Hørte Moderen nogen sige: »Va æ do gal over?« saa skyndte hun sig at tillægge: »Føj, vå Hærrer bevaes få å blie gal!«

En Mængde Regler var der at iagttage i det daglige Liv. Naar Lars begyndte at synge om Morgenen, saa hed det: »Do må'nne sjånge så tile, få så kãmmer do tæ å græe

⁴¹ Skg. 9. 218.

egen Avten!«⁴² Hvad der ikke kunde lykkes for en i tre Gange, maatte man helst opgive. »Ale goe Gange æ tre«. »Ve (vil) dæ'nne falle tæ i tre Gange, så ka do lie så jærne (gerne) jy e åpp!« Hvad der laa paa Vej, maatte man aldrig røre uden først at have spyttet paa sine Fingre⁴³. Naar de gamle spyttede, sagde de altid: »Pøj!« Visse Ting skulde man slet ikke befatte sig med. Man skulde saaledes ikke prøve paa at klemme et Æg i Stykker ved at trykke paa den spidse og den buttede Ende. »Dæñ, dæ ka knue e Eg i Støkker ætter Æñe, ska ha in Udø (Udød)«⁴⁴. Legede Lars med Ild, saa fik han at vide, at det vilde gaa ham galt i Sengen om Natten.

Det var ikke let for den gamle Farmoder at passe den lille Gavtyv. Naar han blev ved at »vimse« omkring, saa kunde hun somme Tider blive helt utaalmodig og sige: »Do stær (steder)⁴⁵ då hæller allre (aldrig)« Stor Lyst havde han til at krybe op paa Bænken ved Bordenden. En Gang lykkedes det ham ubemærket at kravle gennem Vinduet ud i Haven; men saa maatte Farmoderen hjælpe ham ind. Og han skulde ind gennem det samme Vindue, af hvilket han var krøbet ud, ellers vilde han komme til at »staa i Stampe«.

Tidlig og silde prædikede Farmoderen for ham om dog at være forsigtig. Snart kom han jo alligevel med en »Knude« (Bule) i Panden. Snart havde han »slaaet sin

[72] Næse til Blods«. Snart havde han faaet en »Spalt« (Splint) i Fingeren. Snart havde han klemt sig og fik »Klemmelus«⁴⁶. Farmoderen holdt ikke af, at han legede med Hammeren. Han kunde let faa en »Kurrenegl« (Kårrnæjl). Kurreneglen er en vanskabt Negl, der

⁴² Skg. 4, 618. ⁴³ Skg. 4, S. 91. ⁴⁴ Voldsom Død. ⁴⁵ Standser, slaar sig til Ro. ⁴⁶ Blodfyldte Vabler.

fremkommer, naar selve Negleroden er beskadiget. Nederdrægtig ondt gjorde det jo at »slaa Skank« med Træskoene. Som Middel mod dette fik Lars en ulden Traad om det bare Ben.

Ikke saa sjælden kunde Lars faa Ord for at sidde og »falde i Staver« ligesom en gammel Bøtte; men ofte var han nok i Færd med for sig selv at gentage, hvad han havde hørt de gamle sige, og derfor mindes han det ordret endnu den Dag i Dag.

Mangt og meget var der at lære; men det, der var Grundtonen i Klokkergaarden, der »hørte til den gamle Verden«, var i Samklang med Kirkeklokkerne, og den fromme Moder glemte ikke først og fremmest at vende den lilles Tanker til ham, fra hvem al Velsignelsen kommer. Hun havde en dyb Ærbødighed for alt hvad der efter hendes Mening var helligt. Hun taalte ikke en Gang, at et Blad af en Salmebog laa i Snavset. Faderen kunde ikke læse; men Moderen læste flittigt i »Bibelbogen« og lærte sin lille Dreng at folde Hænderne til Bøn.

Hun plejede at sige: »Små Børn, å små Sårre (Sorger), store Børn, og store Sårre!«, men Lars lovede atter og atter sig selv, at han ikke vilde gøre sin Moder Sorg, naar han blev stor.

Maaltider

»Dæ lakker a Dav!« hed det, naar det begyndte at lysne som Varsel om, at det egenlige »Dagbræk« var i Vente, og Tiden fra Dagbrækket til det blev rigtig Dag kaldtes »Dagningen«.

I Klokkergaarden »sad« de gamle tidlig »op«; men

Lars holdt nok af at sove længe, og naar Moderen for Spøg sagde:

Åpp, lelle Jæns, åpp, lelle Jæns,
no sjånger Lærker!

*Op, lille Jens, op, lille Jens,
nu sjunger Lærker!*

saa havde han lært at svare:

Næj, lelle Mor, næj, lelle Mor,
dæ æ Dæren, dæ knærker!

*Nej lille Mor, nej, lille Mor,
det er Døren, der knirker!*

[73] Han vilde gerne ligge lidt og »ratte sig« (summe sig); men snart kom han dog »over Ende« og fik fat i »Hoserne« (Husserne). Naar det kneb med at faa dem paa, saa havde han jo den gamle Farmoder til at »smøge dem«¹. Skulde han siden have sig strakt, maatte han se at gøre det, før Faderen kom ind. Ellers hed det: »Føj, dæ ser så doent (dovent) u å tøj sæ!«

Faderen var ude at »syste«, Moderen var i Færd med at malke. Det var ikke fri for, at »den lille Madpose« længtes efter »Davre«. Det var sjælden, at han ikke var »tidig« (tie) til et »Mål« (Maaltid).

»Hånger (Hunger) æ inj tång (tung) Kåst«; men i Klokkergaarden havde man altid det nødvendige til

¹ Vrangen vendes ud paa Hosen, og Foden trykkes lidt op i Skaftet. Saa stikkes »Benet« ind, og Hosen krænges op derover.

Livets Ophold, og skøndt man levede tarveligt, saa levede man godt. Enkelte Steder kunde der jo være en »Slatte«, der var saa »skidtfærdig« (skittfære), at man tabte »Madlysten«, hvor god end »Levemaaden« ellers var, og saadanne Steder kunde ordenlige Folk jo ikke »opnære sig« (nære sig); men Moderen i Klokkergaarden var en »renfærdig« Kone, og der vankede aldrig noget, »såm Hænsene (Hønsene) velle vrie mæ Næbbin (Næbet) a«. For Resten sagde man ikke saa sjælden: »Lett Skitt i mæje Ma smas (smages) enne.«² Ofte var Maden renlig nok, og dog var den ikke velsmagende. Der var jo dem, der lavede noget løjerligt »Pur-i-Hob« (Por-i-Håv)³; men Lars Rasmussen mindes aldrig at have smagt saa »nydelig« (nøle) Mad som den, der blev lavet af hans Moder. Og Maden var rigelig. Man havde ikke »Smalhans« til »Køkkenskriver«, og den, der tjente i Klokkergaarden, behøvede ikke at sige: »Dæ æ bæjer å få lett åm Mårniñin åm (end) bie (bie og bide) hele Davin«⁴. Der var nok baade tidlig og silde. Moderen holdt derfor heller ikke af, at Tjenestefolkene skulde tage det saa helt urimeligt nøje. Der var en Gang en Karl, som næsten aldrig kunde blive færdig med at pille et Ben. Moderen sagde til ham, at han skulde tage sig et andet Stykke; men Karlen blev ved sit: »Manj peler lett a e Ben, mæn enne a inj Sten«. Folk, der ikke var gerrige, vilde nødigt faa Udseende af at være det. Derfor vilde ingen have en Karl, som, naar han satte sig til Bords, altid plejede at sige: »Da vå jæ tie (tidig) tæ dette Mål!« Det var jo som om han ellers blev sultet. Man satte i det Hele taget en Stolthed i, at Tyendet maatte give sin Madmoder den Ros, at man fik en »god Føde«.

Det at være gerrig nedsatte i høj Grad Folk i det

² Skg. 4. 593, 656. ³ Rørsammen. ⁴ Skg. 4. 659.

almindelige Omdømme, Og dog var der mangan »rig Knabe« (Knaven), som var gerrig. »Han æ så jere (gerrig)«, kunde der blive sagt, »så han ka jærne (gerne) ee (æde) de, han sæle (selv) jør (gør)«. Men det at være [74] ødsel var jo ikke saa grumme meget bedre. I Klokkergaarden blev der hverken »ruttet« eller »våset« med, hvad man havde, og man søgte at »sætte Stævne efter Ævne«. »La enne Tæjerne gå får (foran) Hæjerne!« var en Grundsætning, som ansaas for den ene rigtige. Og man skulde tænke paa Fremtiden. Man skulde ikke lade fem være lige, men altid sørge for at have noget i »Vargærde« (Varjære). Moderen sagde: »Vi ska spænte å spare, få (så) de ka længe vare«. Om den, der i sin Tankeløshed ikke bekymrede sig om Fremtiden, sagde man; »Han æ gla, nå (når) basens han får noe i Skråtten«. Den Slags Folk spiste al Ting *straks*:

Vi eer vå Ost, når han å væsst,
å vå Gåsesul, nå de æ bæsst.

*Vi æder vor Ost, naar han er værst,
og vort Gaasesul, naar det er bedst.*

I Klokkergaarden blev der kun ved højtidelige Lejligheder »bakked op« i Ordenes almindelige Mening. Ellers sagde en lille Pige: »Jæ ska hem å hæle (hjælpe) mæn Mor lett, få hån ska bakke åpp tæ miñ Far!« »Va ska hån da bakke åpp?« »Vangrø!«

De, der vilde slaa stort paa, men som i Virkeligheden var »Stimpere« (Stæmpere), blev almindelig foragtede.

Stort å fætt ska de væe,
mæn mavert å banstæt æ e.

*Stort og fedt skal det være,
men magert og bandsat er det.*

Fordærvet Mad var en Uting, som ikke taaltes i Klokkergaarden. I den varme Tid kunde Sulet let blive »harskt« (hast), men saa blev det ogsaa vraget. At det var »skimlet« (skæmle), havde intet at betyde. Naar man børstede »det skimlede« af, var det lige saa godt som før. Hvad der var »mullet« (mule) eller »mugget« (mogge), var derimod fordærvet. »Skimmel« var hvidt, og »Mul« var grønt. »Mugg« var noget, der særlig kendtes paa Lugten eller Smagen. Man talte om »mullet« Brød og Ost, men om »mugget« Mel og »mugne« Æbler. Om Surdej brugtes Ordet »fordærvet« (fådærre).

At have »Madlyst« var et Tegn paa Sundhed. Det var derfor meget slemt, naar man maatte sige: »Jæ hå ræjde Malee (Madlede)!« eller: »Jæ æ rent male!«

Skulde man gøre en god Dags Arbejde, maatte man spise godt. »No ska do ee noe, så do ka hålle u!« »Ja, la våss (os) få noe å følle (fylde) Skråtten åpp mæ!«

»Kræsen« maatte man ikke være. Naar Lars blev ved at tygge, ligesom om han betænkte sig paa at synke hvad han havde i Munden, saa hed det: »Föj, va do seer (sidder) å gåmler!« Men ellers skulde man jo give sig fornøden Tid til at tygge. Gjorde man det ikke, saa hed det: »Do hå jo enne gått å diñ Ma, do tværrtøgger ham jo kånsl!« Børnene maatte ikke sidde og »snate« (rage) i Maden. Saa hed det: »Snat!« og saa kan det nok være, at [75] de fik travlt med at spise ordenligt. Naar lille Lars vilde prøve at snyde sig til Fløde og lade Mælken ligge, saa fik han at vide, at han var en rigtig »Slikmule«. Tog man glubsk for sig af Retterne, saa hed det: »Do snør i dæ sãm

æn fåsulten So!« Man skulde helst spise meget Brød til »Sulet«, og det blev skaaret tykt. »Hær har do in̄ ræjde Hompel, mån do ka gave oer ham?« Man maatte intet levne. »I må enne sætte Gnattenger!« Fandtes der et eller andet Sted et lille Stykke, hed det: »Hær står in̄ Gnatteng, vess æ han?« Det ansaas for at være en stor Dyd ved Flæsket, om det bragte en til at spise meget Brød. Saa sagde man: »Dæ suler gått!« Stygt ansaas det for at være at spise Sul uden Brød og bruge meget Smør. Om den, der gjorde det, sagde man: »Han spisser så usnø«. Et ordenligt Foder var en vel undt; men der var jo alligevel en Grænse. »Mæ Måe (Maade) æ all Teng gått!« Til Børnene blev der sagt: »Ka do 'nne hålle Måe?« »Do ska 'nne stråppe (stoppe) dæ så mæje!« Faderen holdt sjelden op med at spise, før han sagde: »No ka jæ 'nne hasse (overkomme) mer!« men Moderens Grundsætning var: »Man maa aldrig spise saa meget, at man ikke endnu kan spise et Stykke Brød«. Hun holdt ikke af at høre Børnene »ræbe« (ræve), fordi de havde spist mere end de havde godt af.

Meget slemt var det jo at spille Guds Gaver. Børnene maatte ned paa Gulvet, for at finde den mindste »Brødsmule«, de havde tabt. »Små Smuler æ åsse Brø«, og ingen véd, hvordan han en Gang kan blive stillet. Der var en Pige, som var ude at tjene. De Folk, hos hvem hun tjente, havde givet hende et Brød, som hun en Søndag skulde bringe hjem til sine fattige Forældre. Men saa kom hun til et Sted, hvor der var snavset. Da hun var bange for, at hendes Sko skulde blive »skidte«, lagde hun Brødet midt i »Sølet« og traadte derpaa. Men i samme Øjeblik sank hun ned i Jorden. Hun raabte og skreg, og Præsten blev hentet. Da han kom, havde hun endnu Hovedet

oppe, og han »læste for hende«; men ned maatte hun, da hendes Synd var for stor. Dette blev fortalt Børnene til Skræk og Advarsel.

Værst var det at spille Salt, da »ingen Dyr vil sanke det op«. Saa mange »Saltkorn«, man spilder, saa mange Hug vil man faa af sin Kone, naar man en Gang bliver gift.

Naar der spistes, var der altid Dug paa Bordet. Til Hverdagsbrug havde man en almindelig »Lærredsdug« (Lærtsdu); men ved Gilder bredtes en saakaldt »Gaaseøjensdug«, en fin Dug, vævet paa en egen Maade, med smaa Huller, der kaldtes »Gaaseøjen«. Paa alle Duge var der »Træder« for Enderne.

Naar Bordet skulde dækkes, blev der sagt: »No ka do [76] bre (brede) Du!« eller: »Gå en̄ å bre Du!« Det at sætte Maden frem kaldtes at »sætte paa Bordet«. Naar en Fremmed ikke vilde have noget at spise, kunde han sige: »I ska 'nne sætte på Bore få mændn Skøll (Skyld)!«

Naar man satte Maden frem, var det jo slemt at spille. Kom man med Undskyldninger, hed det: »Spelle (Spilde) ska ha sin̄ Part! sa Kunnen, hån spelte alt, va hån hae«⁵. Der kunde ogsaa blive sagt: »Ja, do snakker gått få dønn (din) sye Moster!«⁶

Før man spiste, maatte man ikke glemme at vaske sig. Børnene vilde jo somme Tider prøve at »smøge af sig«; men saa hed det: Gå u å to dø! kåmm då 'nne tæ Bore mæ såddne Hæjer!«

Faderen var den første, der hentede sin Træske bag Spejlet, og derefter satte han sig ved den øverste Bordende. Her sad ogsaa Moderen; men den gamle Skik var ellers, at Kvinderne stod foran Bordet. Skeerne

⁵ Ordspr. 435. (597). ⁶ Ordspr. 307. (8198).

lavede man ofte selv; men ellers var der ogsaa »Skemagere«. Skebladet kaldtes »Sløv« eller »Skesløv«. Udsiden af dette kaldtes »Bag«. Haandfanget hed »Skaft«. Gaffel brugtes aldrig. Man redte sig med Fingrene og sin »Låmmekniv«⁷. Nøje maatte man passe, at ikke to Knive kom til at ligge »overkors«. Skete det, blev der sikkert Klammeri.

Alt, hvad der spistes med Ske, ogsaa Grød, kaldtes »Søbemad« (Suema), og det kom ind i et gult, glasseret Lerfad, hvortil alle maatte stikke. Kød, som man fik til Maaltiderne, ogsaa Flæsk og Fisk, kaldtes »Sul«. Det kom i Regelen ind i et Fad, men fordeltes saa til hver enkelt. Stegte Sild kom dog ofte ind i »Stegepanden«. Saa blev der lagt en »Fadklud« under Pandens »Ben«. Ogsaa »Dyppelse« (Deppelse)⁸ kom ofte ind i Panden.

I Steden for Tallerkener brugtes »Brikker«, smaa aflange Træskiver, hvis fire Hjørner var afskaarne, saaledes at hvert Skaar dannede en indadvendt Halvkreds⁹. Hist og her havde man Brikker, der var lige saa lange som Bordet, og paa disse kunde man se indtil fire Mand tumle med deres Sild eller hvad andet der vankede.

Rasmus Klokke syntes ikke om Tallerkener (Tallærker). De var, mente han, kun til at ødelægge sine Knive paa.

Til »Davre« fik man i Regelen først Sild og tørt Rugbrød. Hertil drak Mændene en Snaps; men dette var dog ingen »sæt Moss« (fast Regel) i Klokkergaarden, undtagen naar der var en Karl. Der kunde gaa lange Tider, da der ikke saas Brændevin (Bræven) paa Bordet. Lars fik først sin Snaps, da han var konfirmeret.

⁷ Skg. 2. 282. ⁸ Sovs. ⁹ Andensteds var de runde. Skg. 2. 82. Omtales 1701. Aarb. for dansk Kulturhist. 1894, 24.

[77] Foraar og Efteraar fik man fersk Sild, som saa blev stegt. Ellers fik man salt. Foraarssilden var for tør til at salte, saa det var Efteraarssilden, der havde størst Betydning. I den varme Sommertid saa man af og til om Aftenen nogle Lysglimt, som kaldtes »Sildelyn« (Selleløj)¹⁰. Der kunde være saa mange Sild, at de rigtig »myldrede« (mølree), og naar Sildene vendte sig, fremkom »Klarningen«. Saa man om Sommeren mange »Sildelyn«, blev der god Sildefangst om Efteraaret. Silden købtes i Nykøbing. Man gav fra tre til fire Mark for »Olen« (Olij)¹¹.

Den salte Sild kaldtes »Spegesild« (Spæjesell). At »spege« (spæje) en Sild var et Udtryk, der brugtes om at gøre den i Stand til at spises. »Ve do'nne spæje mæ æn Sell!« lød det stadig. Man »nippede« Finnerne af, aftog Skindet og Hovedet og udtog Indvoldene. »Mælken« spistes i Regelen ikke, men »Ravnen« (Ravnij)¹² var der mange, som »led«. For den saakaldte »Sjæl« maatte man vogte sig. Den var »forgiftig« (fåjeft)¹³. De større Sild deltes i tre Stykker: »Hovedstykke«, »Midtstykke« og »Rumpestykke«. Midtstykket var det bedste. Hovedstykket var ringere; men dertil hørte »en lille Bitte«, den saakaldte »Sildenakke«, som »knasede under Tænderne«. Den »satte« Faderen »stor Pris paa«. Rumpestykket var i alle Maader det ringeste.

Silden blev ofte »ristet« paa Gløder. Hist og her havde man en »Silderist«; men i Klokkergaarden brugte man Ildtangen.

I Slagtetiden fik man ofte andet »Davresul« end Sild. Snart fik man »Plukkemad« (Plåkkema), fersk Kød, der

¹⁰ Muligvis ogsaa »Sellelynn« og »Sellelyssneng«. ¹¹ 80 Stykker.

¹² Rognen. ¹³ Skg. 6. S. 80.

var skrabet af Kødben eller Griseben. Snart fik man »Finker«, som bestod af Svinelever og andre af Svinets indvendige Dele. Snart fik man »Fedtegrever« (Fættegreer), Kødklumper, hvoraf der var kogt Fedt, dels af Svin og dels af Gæs.

Tilsidst fik man »Øllebrød«¹⁴, eller, som det oftere kaldtes, »Drikkebrød«, da det var lavet af »Davredrikke«. Heri kom lidt Mælk, men intet »Sødt« (Sukker). Til Øllebrødet spiste man »Smørrebrød« eller »Fedtebrød«. Der blev jo gerne sparet paa Smørret. »No hå vi de mæjle (meget) Fætt, så no ka vi sat (sagtens) få Smielse!«¹⁵ Ordet »smøre« brugtes ikke af de Gamle, naar der var Tale om at smøre paa Brød. Da sagdes altid »smide« (smie). Saalcdcs hed det: »Ve do smie mæ c Stukke Smørrebrø?« »Do smier så tønt (tyndt) på!«

Midt paa Bordet stod et »Smørfad« og en Stabel afskaarne »Rundtenommer« (Rugenåmmer). Ligesom i Fællessproget taltes der om »Skorpc« og »Endeskive«.

[78] Det indvendige af Brødet hed »Krummen«. Børnene holdt jo ikke saa meget af Skorpen, men den var den kraftigste, sagde man.

I Stedet for Drikkebrød fik man en sjælden Gang, i alt Fald ved Højtiderne, saakaldt »tværet Øl«. Det var Øl »tværet« (jævnet) med Æg, og siden kogt. Faderen holdt nok af denne Ret, og somme Tider kunde han falde paa at sige: »Jy mæ le (lidt) tvære Øll mæ døgte Søtt i!«

Efter Davre gik enhver til sit Arbejde; men omtrent ved Titiden spiste man igen, og Maaltidet kaldtes »Klokken Ti«. Her var ingen varme Retter, men Brød, Smør eller Fedt, og forskellige Slags Tilmad som Ost, Medisterpølse (Mætisterpølse), Spegepølse (Spæjepølse),

Spegekød eller Spegeflæsk.

Smurte man Smør eller Fedt paa Brødet, var der ikke Tale om Tilmad.

Om Sommeren havde man tit skaaret »Løgsnød« (Løjsnø) af den saakaldte Pudeløg. Heri »sølede« man saa Spegeflæsk, og spiste det til tørt Brød.

Naar Børnene fik et Stykke Flæsk, men Moderen var bange for, at det skulde blive spist før Brødet, saa plejede hun at dele det i smaa Stykker og lægge hvert Stykke paa et lille Stykke Brød. Disse Brød- og Flækestykker kaldtes »Ryttere« eller »Kammerater« (Kåmeratere). Ved det »Lag« Klokken Tolv fik man »Mad« eller »Middagsmad« (Meddesma). Naar der kaldtes til Davre, hed det: Kom ind og faa Davre! men ved Middagstid: »Kåmm hem å få Ma!« eller »Kåmm ej å få Ma!« Moderen holdt ikke af at vente, saa Maden skulde staa paa Ilden og »snærre«, hvorved den mistede sin Smag. For Resten sagde hun ogsaa: »Mainj står å snærper å blier tæ ængen Teng«.

At spørge om, hvad man skulde have til Middag, var næsvist. Spurgte Lars: »Va – nåmm – ska vi hå tæ Meddes?« saa lød Svaret: »Åppstuee Murmæstersnuer!«¹⁶ Naar man vidste, hvad man skulde have, maatte man ikke raabe det ud. Tillod Lars sig at sige: »I Dav ska vi hå sø Vælleng!« saa hed det: »Ja, sø Vælling a inj Kæpp!«

Naar Faderen havde sat sig ved Bordenden, plejede Moderen at synge:

Fader, tak for dine Gaver,
som vi se her for os staa!

¹⁴ Skg. 5. 4. ¹⁵ Noget at smøre med.

¹⁶ Skg. 9. 209.

Tænk paa dem, som ikke haver
Brød til sig og sine Smaa!
At vi her saa trygt kan bo,
og faa Mad i Fred og Ro,
deri vi din Godhed kender,
og vor Tak til dig opsender.

[79] Somme Tider sagde hun:

I Jesu Navn gaa vi til Bord,
at spise og drikke paa dit Ord,
dig, Gud, til Ære, os til Gavn,
saa faa vi Mad i Jesu Navn¹⁷.
Velsign os Gud Fader, velsign os Guds Søn,
velsign os Gud den Helligaand! Amen.
Og Gud velsign vort Øl og vort Brød,
og Gud lad os aldrig lide Nød!
Milde Herre Jesus fri os fra Synd,
som føder den evige Død!

Først spiste man Søbemad. En eller to Gange om Ugen fik man »Sulevælling«. Det var Suppe, kogt paa salt Sul sammen med Grøntsager og friske eller tørrede Æbler og Pærer. Mellem Sulet skulde der for Smagens Skyld være lidt »Gaasesul«. Endelig var der »Klimpe« (Klæmpe), dannede af Mel og Æg og tagne med en Ske. Klimpene var saa store, at man i Regelen maatte dele dem i flere Stykker, naar de skulde spises. »Do tar så stor inj Klytteng så do ka'nne gave oer Skeen«.

Det Fedt, der blev »flødet« (fløe) af, naar man kogte Suppe, kaldtes »Madfedt« og blev brugt til mangt og

¹⁷ Forekommer allerede hos Hans Thomissøn.

meget. Hvad der ellers flød ovenpaa, kaldtes »Sulsod« (Sulso).

Fik man i Ugens Løb to Gange Sulevælling, fik man den to Dage i Rad, og den sidste Dag var den opvarmet.

I Slagtetiden, og naar man af og til slagtede en »Spædekalv« eller en Høne, fik man fersk »Suppe« med »Klimpe«.

En Gang om Ugen fik man Kaal.

Af og til fik man »Fedteærter«, graa Ærter, kogte med Flæsk. Aftenen forud blev de sat i »Støb« (Støv). Naar de skulde i Gryden, lagde man dem vaade paa en Tallerken og lod dem langsomt trille ned, saa man kunde faa Lejlighed til at »tese« dem eller tage de daarlige fra.

En Gang om Ugen fik man Grød. Hvilken Slags Grød det end var, skulde der altid være et »Smørhul«.

Dæ ska Smørr i Søgrø,
fåde haṅ æ dæ vær,
dæ ska Smørr i Vanjgrø,
fåde haṅ æ så tær,
å dæ ska Smørr i Kernegrø,
fåde dæ hå våen dæ fær.

*Der skal Smør i Sødgrød,
fordi han er det værd,
der skal Smør i Vandgrød,
fordi han er saa tør,
og der skal Smør i Kærnegrød,
fordi det har været der før.*

Der kunde nok være de Husmødre, der af og til vilde prøve paa at spare Smørret. Saaledes lyder en gammel Klage:

Jiŋ Dav vå vå Mor vre,
å jiŋ Dav vå hån enne,
jiŋ Dav fækk vi Smørr i Grø,
å jiŋ Dav fækk vi enne.

*En Dag var vor Moder vred,
og en Dag var hun ikke,
en Dag fik vi Smør i Grød,
og en Dag fik vi ikke.*

[80] Men Moderen i Klokkergaarden var ikke saa »lunefulde«.

At kunne koge god Grød var noget af det, en Husmoder satte sin Ære i. Det var en slem Dadel, naar der blev sagt til en Pige: »Do hå'ne rørt i Groiŋ (Grøden), haŋ æ svitt tæ Grøen (Gryden)!« Det, der saaledes havde fæstnet sig, kaldtes »Svede« (Svee). Hvad der ellers satte sig i Gryden, især paa Bunden, kaldtes »Grydeskrab«. Naar Grøden ved at koge satte Bobler foroven, hed det: »Hør, va dæ plutter!« Ellers havde hver Slags Grød sit eget Sprog. »Skvatt! skvatt! sier Vangrøiŋ«¹⁸.

Naar man slagtede Lam, fik man, dels til Middag og dels til Middag, en Grød, der kaldtes »Svede« (Svee). Den var kogt i Blod i Stedet for Vand. I en Krans langs Randen af Fadet laa de saakaldte »Talggrever« (Tallegreer), Klumper, af hvilke der var kogt Talg. De spistes til Grøden.

En Gang om Ugen fik man »Klimpemælk« (Klæmpemælk)¹⁹, Mælk, hvori der var Klimpe. Næsten kogende

kom den ind paa Bordet, men der dannede sig snart ligesom et Skind foroven. Dette blev af mange betragtet som en Lækkerbidsken. Det kaldtes »Soveskind« (Soesken), og det hed sig, at man blev søvrig af at spise det. Der var en Karl, som tjente hos en Gaardmandsenke. Karlen var dygtig til sit Arbejde, og Enken tænkte paa at gifte sig med ham; men da han ikke kunde lade være med altid at nappe Soveskindet fra Børnene, saa blev det forbi med Venskabet, og »Soveskindet jog Karlen fra Gaarden«. »Smørlage« blev altid gemt. Naar man fik Klimpemælk, indsattes et Glas med Smørlage, hvormed man efter Behag kunde salte Mælken.

Af og til fik man »Vælling«. En egen Slags Vælling var »Pimsing« (Pæmmseng); men den fik man grumme sjælden. Det var ogsaa en Ret, som Lars ikke »stod Hu ad« (sto Hu a)²⁰. Saa vidt erindres var Pimsing den samme Ret, der ogsaa kaldtes »Melpapp«. For Spøg kaldtes den somme Tider »Møllersteg«. Det var en meget tyk Vælling af Mel og Mælk. Det var vist ikke helt umuligt at spise den med en Syl. Ellers hed det jo som noget latterligt: »Ve do mæ, så hæng ve, sa Guŋs Præst, haŋ o (åd) Vællenŋ mæ iŋ Syll«. Andre sagde: »Haŋ søv Ærter med Baiŋ (Bagen) a Skeen«. »Guŋ« skal nok være Gundslev.

Naar der blev aget Møg, og ellers en sjælden Gang, fik man »Mælkkage« (Mælkae).

Naar Søbemaden var kogt paa Kød eller Flæsk, var dette »Middagssul«. Af og til kunde Kødet være ligesom en Samling af Traade. Saa kaldtes det »trædet« (træe). Dette Ord brugtes ogsaa om Rødder. Naar Søbemaden ikke var kogt paa Kød eller Flæsk, fik man som oftest

¹⁸ Skg. 12. 698. ¹⁹ Bollemælk.

²⁰ Holdt af.

[81] »Stegesul« (Stæjesul), nemlig stegt Flæsk. Til Middagssulet spiste man tørt Rugbrød.

Fiskesuppe blev foragtet, og det spiste man aldrig. Naar man mente, at noget vilde ende daarligt, sagde man: »Dæ ska nåkk rive u tæ en Tåskesoppe!« Derimod fik man af og til Fisk som Middagssul. Fiskemad kaldtes ellers »Fiskeri«. Torsk, Rødspætter og Flyndere fik man fra Nykøbing, Aal, Gedder og Karudser fik man fra Omegnen. I den saakaldte »Sprydkilde« (Sprykilde) paa en af Klokkergaardens Marker var Gedder (Jætter), og man plejede at fange dem i »Kartoffelkurve«. I et Vandhul bag Bjørup Have var der fuldt af Karudser (Karuser).

Somme Tider fik man Kartoffler med »Dyppelse« (Deppelse). Kartofflerne kom ind i et af de gule Lurfade, og enhver tog saa til sig paa Brikkerne. Skar man Skallen af raa Kartoffler, kaldtes det at »skrætte« (skrælle), men tog man Skallen af kogte Kartoffler, kaldtes det nok som oftest at »skalle« (skale). Dog kaldtes Skallerne altid »Skrættenger«.

Dyppelsen kom i Regelen ind i Panden, og deri dyppede alle. Den bedste Dyppelse var lavet af Smør og Sennep.

Under Maaltidet skulde Børnene opføre sig ordentligt. De maatte ikke komme med overflødig Snak. Saa hed det: »La våss då no få Maro!«

Naar Maaltidet var til Ende, sang Moderen:

Lad os Takken aldrig glemme,
hjælp os, Jesus, at vi maa
Sjælens Trang i os fornemme,
at den og sin Føde faar.

Havde vi, o Jesus Krist,
ikke dig, vi døde²¹ vist!
Hjælp, at vi i Naadens Dage
dig, du Livsens Brød, maa smage!

Kvinderne sov aldrig »til Middags« (tæ Meddes), men Mændene tog sig om Sommeren »en lille Lur«, medens Maden sank.

Omtrent ved den Tid, da Lars blev konfirmeret, blev det Skik at drikke Kaffe efter Middagssøvnen. I hans tidligste Barndom drak man kun Kaffe om Julen, i Høsten og ved festlige Lejligheder. Moderen havde da heller ingen Kaffemølle. Bønnerne lagdes i et Lurfad og knustes med den tykke Ende af en Flaske. Den gamle Farmoder drak aldrig Kaffe; men anderledes var det med Moderen, der i sit Hjem i Tingsted Sogn var bleven vant til at faa sig en Kaffetaar. I Stedet for Kaffe drak hun til Hverdagsbrug en Drik, der var kogt paa brændt Rug.

Ordet »Grums« brugtes nok, men ikke om hvad der kunde være i Kaffen. Det kaldte man: »Dæ tække paa Buij (Bunden)«. I god Ro og Mag skulde man sidde og drikke sin Kaffe; stod man op, saa hed det sig, at man fik store »Knæ«²². Dermed drillede man særlig Pigerne.

Ved det Maaltid, der kaldtes »Midaften« (Meavten), blev der, medens Lars var Dreng, bedet til og fra Bords ligesom ved Middagen.

I de lange Dage fik man »Midaften«, før man »syslede«; men da havde man jo ikke meget andet at gøre end at malke. I de korte Dage spiste man, naar man havde »afsyslet« (asøle). I Regelen var det mellem Kl. tre og fire.

²¹ Meddelt: Saa døde vi. ²² Skg. S. 8. 327.

Til Hverdagsbrug fik man det samme som »Klokken Ti«. Dog vankede der af og til ogsaa andre og tildels varme Retter.

Snart fik man »Stegesul« med Kartofler eller »Ruskingsnusk« (Roskengsnosk). Dette sidste var en Blanding af Mel, Smør, Ærter og Kartofler. Snart fik man Kartofler og Dyppelse. Naar der slagtedes en »Spædekalv«, fik man »Større«. Det var en Ret, der paa egen Maade blev kogt sammen af forskellige Dele af Kalven. Naar den var færdig, dannede den en Kage, der blev skaaret i Stykker. Slagtede man en Kvie, spiste man »Kallunet«. Af og til købte man et Kallun, der kostede en Daler. Naar der slagtedes Lam, fik man adskillige Ting til Middaften. Man fik »Lammegrimer«; men det var Faderens »Livret«, saa dem beholdt han i Regelen for sig selv. En »Lammegrime« er den ene Halvdel af et flækket Lammehoved. Man fik »Lammehjerning« (Jærneng)²³, der spistes som en Lækkerbidsken. Man fik »Væddernoser« (Væjernässer), der i Regelen spistes af Faderen og Børnene. Naar der var slagtet Svin, fik man »Blodpølse«. Længe havde man de Pølser, der var lavede i de store »Krølletarme«. De skares i tykke Siver og stegtes i Smør.

I Høstens Tid fik man »Stumpgrød«, en egen Slags tyk Grød, kogt med Urter. Den dypedes i Sirup og Smør.

Af og til, og særlig naar der agedes Møg, fik man »Æggeost« (Eggeost).

Ofte fik man Vafler eller »Pandekager«. »Tynde Pandekager« lavedes i Regelen af Hvedemel. Bedst var de saakaldte »Løftespandekager« (Lyttspanjekaer). De var tykkere end de andre og lavedes af »Grobbmel«, som er Mel af Byg, der først har været paa Skallekværnen.

²³ Hjerne.

[83] Af og til, i alt Fald i Høsten og ved Højtiderne, fik man »Nonner« (Nuŋer), der er det samme som Æbleskiver. De stegtes i Regelen i Fedt i den dertil indrettede »Nonnepande«. Somme Tider slog man en Snaps i en flækket Æbleskive, der saa blev kaldt en »Svupsak« (Svobbsakk). Mere yndede end de almindelige Nonner var de saakaldte »Fedtenonner«, der blev kogte i Fedt.

Naar »Middaften« var spist, »gled« det jo »imod Aftenrydet« (Avtenrye)²⁴. Nadver (Nare) spiste man i de lange Dage, naar der var »afsyslet«. I de korte Dage var »Systetiden« jo før Middaften. Ved Nadveren var der ikke stor Omveksling med Hensyn til Maden. Der havde man sine »satte Retter« (sætte Retter) og sit »jævne Pas« (jævne Pass). Den ene Dag fik man nykogt Vandgrød; Mælken, som hørte til, kom i Regelen ind i en Bøtte. Den næste Dag fik man Levningerne af Grøden som Klumper i varm Mælk. Denne Ret, der ikke var særlig yndet, kaldtes »skoldet Mælkgrød« (skåle Mællgrø).

Vand alene drak man aldrig i Klokkergaarden. Naar man var ude og gik ind et Sted, fordi man blev »tørstig« (tøste), saa bad man om »iŋ Tår å drikke«; men selv de fattigste bød en ikke Vand, naar de havde noget andet.

Af og til drak man Mælk. Faderen kunde flere Gange om Dagen komme til Moderen og sige: »Har do iŋ Del, jæ ka få å drikke a?« »Ka do'ne jy (give) mæ e Håŋe (Haande)!«

Men den Drik, der brugtes mest, var Øl i sine forskellige Udgaver. Ved de to Maaltider, »Klokken Ti« og »Middaften«, fik man »Øll«, men ellers maatte man nøjes med »Drikke«. Af og til drak man »Most«, blandet med Vand. Som tidligere omtalt stod »Drikkepotten«

²⁴ Tusmørket.

hele Dagen paa Bordet i »Stuen«. Om Sommeren kunde Drikket ellers let blive surt. Naar det lige netop havde begyndt at »surne«, kunde der blive sagt: »Jæ ka smæ (smage), å de hå vree (vredet) sæj!« Børnene havde fri Adgang til Drikkepotten; men de maatte ikke drikke for meget ad Gangen. Saa hed det: »Føj, va do då bæller i døj!« Faderen kunde ikke udstaa, naar de drak, saa det klukkede. Saa hed det: »Dæ lyer då fælt, do drekker jo lissæm ij Hest!«

Om Høsten stod altid i de tomme »Hestkrybber« to Potter med Øl. Dertil søgte man saa, naar man var tørstig. I den ene Potte var der almindeligt Øl, i den anden var der »gammelt Øl«.

Fra ældre Tid af havde man to »Lejler« (Læjler) i Klokkergaarden. De brugtes særlig i den Tid, man skulde »til Hove«, men Faderen tog ofte en af dem med sig i Marken. De blev altid fyldte med Øl.

[84] Lejlerne kunde være af forskellig Størrelse. I Regelen var »Stavene«, hvoraf de var sammensatte, vel en fire Tommer høje og Bundene en ti Tommer brede. Om Stavene var lagt to Baand. Lejlerne var runde som Tønder, og naar man fastholder denne Sammenligning, maa man sige, at de, ved Hjælp af to »Klamse« (Træklodser) stod paa den ene Side. Lige ovenfor, paa den modsatte Side, var der to Huller, som lukkedes med Pinde. Naar man vilde drikke, toges Pindene ud. Det ene Hul var til at drikke af, det andet var egentlig et Lufthul; men i Regelen kom Næsen ned deri. Paa hver af Siderne, mellem Fodstykkerne og Hullerne, var der en »Klams«, hvori et Bærebaand blev bundet.

I Høstens Tid, og naar der var Fremmede, fik man af og til en Drik, der kaldtes »Hysing«. Det var en Blanding

af gammelt Øl, Rom og Sukker. Sukkeret kom jo i for at »mildne« (melne) det lidt.

De Gamle talte om en herlig Drik, der kaldtes »Koldskål«; men den var ganske gaaet af Brug.

Skumringen, eller som den kaldtes, »Mørkningen«, var kommet, Dagen var til Ende. Tusmørke, der kaldtes »Aftenryd«, lagde sig over Jorden, og lille Lars blev »søvnic« (søjne). Men selv om man kunde »prikke ham paa Øjnene«, og selv om han ikke kunde lade være af og til at »blunde« (blunje), saa blev han dog ingenlunde altid glad, naar det hed: »Trækk a dæj²⁵ å gå i Sæng!« Var det Moderen, der sagde det, vovede han nok at gøre Indvendinger; men naar det siden hed: »No ska do gå i Sæng, ælles kåmmer Ole Lokkøje!« saa kan det nok være, at han fik travlt. For Ole Lukøje var han grumme bange. Han havde en Slægtning, som hed »Gregg-Ole«²⁶, og af en eller anden Grund havde han sat sig i Hovedet, at det var Ole Lukøje. Saa snart han saa ham nærme sig Gaarden, saa fór han hen til sin Moder og raabte: »Nu kommer Ole Lukøje!« og Moderen havde ondt ved at tysse paa ham.

Naar Lars var kommet i Seng, bad Moderen Fadervor med ham. De Gamle sad ikke længe oppe. Snart slukkedes Ilden paa Arnen og Tranlampen under Loftet. Menneskene sov; men Hundene vaagede. Rasmus Klokke holdt meget af Hunde. Han havde altid to eller tre. Før han gik i Seng, »slap« han den, der »stod fast«²⁷. Klokkergaarden var jo en Udflyttergaard, og den laa lidt ensomt, saa det var ikke af Vejen at have gode Vægtere.

²⁵ Klæd dig af! ²⁶ Fra Greggegaarden ved Sønder Vedby. ²⁷ Lænkehunden.

[85] Der var jo et Hul i Portlaagen, saa Hundene kunde komme alle Vegne, baade i og udenfor Gaarden. Ikke saa sjælden stod Faderen op om Natten, aabnede et Vindue mod Haven og kaldte paa Hundene. Naar de kom, fik de et Stykke Brød. Der bagtes altid »Hundebrød«, der var grovere end andet. Saa raabte Faderen højt: »Herom!« og Hundene fór »bjæffende« (bjæffene) omkring Gaarden. Folk skulde høre, at der var nogen, der vaagede.

Rasmus Klokker kørte tit efter Jordemoder for Smaafolk, som ikke selv havde Køretøj; men naar de kom om Natten, stod de altid udenfor og raabte. De turde ikke komme længere for Hundene.

Sygdom og Lægedom

Læge var en ukendt Gæst i Klokkergaarden. Naar man ikke befandt sig vel, var det vel nærmest for Spøg, at man sagde: » Jæ trænger tæ å kåmme tæ Værrmæsterij (Værkmesteren)!« Ordet »Værkmester« brugtes som en almindelig Betegnelse for den, der kunde gøre noget i Stand. Læge søgte man kun i yderste Nødtilfælde.

Der var heller ikke mange Penge, der gik til Køb af Lægemedler. Dog havde Rasmus Klokker altid den saakaldte »røde Lægebensolje« (Rø-Læjebensålle), som smurtes paa Saar, for at faa Randene til at trække sig sammen, og »Kåffensissplaster«, hvormed de »lægtes«.

Den indbildt syge eller den, som man, dog ofte med Urette, mente ikke fejlede noget videre, maatte døje mange Spottegloser. Sagde nogen: »Jæ tror, jæ ska snar dø!« saa hed det tit: »Aa, dæ æ'ne kåmme Kraedø

(Kragedød) ænno!«¹ Man tænkte jo som saa, at Kragen, der varslede om Død, i Regelen selv gik Ram forbi.

Sygdomme var næppe saa hyppige som nu; men Saar var det jo ikke muligt at undgaa ved det daglige Arbejde. Naar Blodet »valt« (væltede) ud, gjaldt det jo om at faa det stille, at det ikke skulde »forløbe« (fåløve) en. Støvet af den saakaldte »Føsbult«² kunde i mindre haardnakke- de Tilfælde »stilne Blodet«. Ellers maatte man have Bud efter en af de kloge. Da Faderen engang havde Næseblod, stak den gamle Stine Kæmpens ham frisk Griseskarn³ op i Næsen.

Materie kaldtes i alt Fald til Dels »Røde« (Røe). Dette Navn brugtes altid om den Materie, der om Morgenen kunde sidde i »Øjenestet« (Øjenæste)⁴. Skorpen paa et Saar kaldtes »Roge« (Roe). Man sagde ofte: »Såre ve'ne sætte Roe, de røer enno!« Meningen var jo, at der flød Materie.

[86] Mod Saar havde man mange Husraad. Man brugte Pulver af den »hvide Liljes« tørrede Blade sammen med Brændevin. Brandsaar smurte man med Svinefedt, og man dækkede dem med friske Blade af den Plante, der kaldtes »Sæmpelfi«. Særlig naar man havde faaet »Knivsaar«, plejede man om det paagældende Lem at »vøve« (vøje)⁵ »Sejerskind« af Kalve eller tørret »Svinehinde«, oplødt i Brændevin.

Naar Hænderne indvendig var »flækkede« (flækkee) af strengt Arbejde, eller naar de udvendig var »kirrede« (kerree)⁶ af Kulde, brugtes Fedt eller »Lægebensolje«.

Var man kommen til Skade med en Finger, bar man for at bevare den en Fingerhytte, en saakaldet »Fenger-

¹ Ordspr. 174. (4626). ² Lycoperdon bovista. ³ »Ij nyjort Grisselort«. ⁴ Øjenkrogen ved Næsen. ⁵ Svøbe. ⁶ Revnede.

vatt« af Lærred. Om Vinteren brugte man en »Skenjvatt«, i Regelen en Lap af en gammel Pels med Ulden vendende indad.

Ved Slagsmaal blev Folk jo somme Tider »lemlestede« (læmmlestee), og ikke saa sjældent kom de slemt til Skade. To Karle havde slaaedes. Den ene blev siden meget syg, men man vidste ikke, hvad han fejlede. Han havde en »Sørpe« i sig, det vil sige »størknet Blod« (størkne Blo), hvad man saa, da han nogen Tid derefter fik »Blodopstyrting«, og Blodet kom op i store »Laskinger«.

Naar der et eller andet Sted viste sig en lille »Boppe« (Knop), saa man til den med stor Mistænksomhed. »Va æ dæ få æn Båbbe, do har paa Kæjen (Kinden)? Æ hån mæføtt?« En Boppe blev jo ofte kun til en »Blist«⁷, men den kunde ogsaa blive til en »Byld« (Bøll). At hoven kaldtes at »trudne« (tronne), og hoven hed »truden« (troen). Man sagde saaledes: »Ka do'ne feje (føle), å Tanjærnerij (Tandgærdet) æ troen?« Ordet bulne brugtes kun om hvad der udvidede sig ved Fugtighed, særlig Træ. Naar en Byld trak til, og det smertede, brugtes derom mest Ordet »jage«. »Dæ æ svært, va dæ javer i mæn Hån!« Naar der gik Hul, sagde man: »Det bryder!« »Dæ æ gråv, va Fejerij æ troen, mæn no æ han bjønt (begyndt) å brøe«. Aabning af Huden ved Buldenskab kaldtes »Brud«. Der taltes om »Fingerbrud«, »Benbrud« og »Brystbrud«. Det sidste var især almindeligt hos Mødre. »Dæ æ fåfærdele, va Brøstbro hån har! Orterne (Vorterne) brøer så mæje«. For Buldenskab brugtes »Omslag«. Den gamle Farmoder var altid ude før

⁷ Synes at betegne baade Filipens og Bygkorn. For det sidste kender Rasmussen intet eget Navn.

Midsommer (Mesåmmer) og samle Lægeurter, særlig »Omslagsurter«. Hvilke Urter hun samlede, kan desværre ikke erindres. Megen Tiltro havde hun til det lange graalige »Mos« paa Træerne og den saakaldte »Bukkeblad«⁸. Naar Hævelse faldt, brugtes Ordet »slagne« (slavne). »Jæ hæ æn slæmm Knue i Tvejen (Tindingen), mæn no æ hån slavne«. Naar Skindet, idet Hævelsen faldt, trak sig sammen, brugtes Ordet »rimpe«. »Se, va Skeje rempes paa Anjelkoen (Ankelkoden)!«

[87] Al Slags Betændelse kaldtes med et Fællesnavn »Uting«. »Jæ æ bange få, dæ æ Uteng i Håvten (Hofte)!«

Forstrækkelser af en Sene eller lignende kaldtes »Senesprænge«. Var der noget i Vejen med Foden, fordi man havde traadt fejl, saa hed det: »Jæ hå fåsprængt mett Ben!« Naar man havde »forløftet sig« (fålytte sæ), og i den Anledning havde Pine i »Lænderne« (Læjerner)⁹, blev man »taget op«. Det var noget, Jørgen Smed forstod sig paa; men det kunde ellers være temmelig farligt, og Rasmus Klokker havde nær ved en saadan Lejlighed faaet sig en slem »Smøre«. Man skulde lægge sig ned paa Ryggen, saa lang man var. Saa tog Smeden en op i sine Arme, og før han satte en til Jorden, stødte han en tre Gange ud fra sig med et voldsomt Sæt, saa det var som al Ting skulde vende sig i en.

Naar der var noget i Vejen enten med Mennesker eller Dyr, var det meget almindeligt at prøve Aareladning, og det var tit, at det hjalp. Rasmus Klokker lod sig altid »lade« (lae) to eller tre Gange om Aaret. Dertil brugtes et »Ladejern« med en saakaldt »Sneppert« (Snæppert).

Det var ikke saa sjældent, at Børn ikke ret vilde trives. En saadan lille Vantrivning kaldte man ofte en

⁸ Menyanthes trifoliata. ⁹ Enkelttal bruges ikke.

»Vitting«. Omtrent i samme Betydning brugtes Ordet »Pes«. »Dæ æ å blier kâns in lelle Pes«. Hvad der særlig kunde forknytte Børn i Væksten, var den Sygdom, der kaldtes »Skæver«¹⁰. For denne Sygdom smurte man med den saakaldte »Skæversalve« (Skævesale); men der var ogsaa dem, der lod kloge Koner »signe over« (sine oer) Børnene.

Man betragtede det altid som et daarligt Tegn, naar Børnene var blege. »Va ska vi jøre mæ dæj lelle Blæjfis?« Værre var det, naar Farven blev gulagtig. »Han æ vesst enne ræjde rask, han seer allti så mistre u!«

Børnene skulde helst blive fede. Det var Tegn paa Sundhed. Men det laa til nogle Slægter, at de altid var magre. Om den, der var af en Slægt, der havde Anlæg til at blive fed, hed det: »Han æ a æn trivele Slæjt!« Naar et Barn var i god Stand, kunde man sige; »Sekke då in botte (buttet) Dræng! Dæ æ svært, va han gror i!«

Med Hensyn til Fedme var der jo dog en Grænse, som nødig maatte overskrides. En tør, indskrumpen Person kaldtes en »Vissenpes« (Vissenpind), men ogsaa de, der var »smældfede«, fik Øgenavne. En svær, fed Kone kaldtes saaledes en »Fedsmakke« (Fesmakke) eller en »Bredfese« (Brefese). Det var ikke kønt at have »knøkkede« (knoklede) Hænder; men det var heller ikke kønt at have »Hænder som Puder«.

[88] Ansigtssfarven skulde helst være frisk. En Pige skulde være »rødmusket« og have »Smilehøller i Kæjerne«. Om hun var lidt »bredfældet« (brefælle)¹¹, havde mindre at sige. Til at betegne en mørk, ikke ren Ansigtssfarve brugtes Ordet »murret«. »Dæ æ støggt, va hån ser morre u«. »Grimet« (gremme) brugtes mest om den underlige

¹⁰ Engelsk Syge. ¹¹ Bred i Ansigtet.

Ansigtssfarve, Kvinder ofte faar, naar de »laver til« og skal »ha små«. Der sagdes ogsaa: »No hå hån fåe Gremmen på!« Noget af det værste, man kunde sige om en Pige, var: »Hån har in le Åje!«¹²

Mange Sygdomme var jo »medfødte«. Adskillige havde fra Fødselen af Anlæg til »Krampe« eller »Krampeslag« (Krampeslav). Ikke faa havde »Ligfald« (Lifall) og kunde i lang Tid være »helt henne« (besvimedede).

Det, Børnene oftest fejlede, var jo, at de havde »ondt i Maven«, det vil sige Kneb, som fulgte med »løst Liv«. Lille Lars maatte ofte »krympe sig som en Orm«. Og saa fik han Kvalme. Den Maade, hvorpaa dette blev udtrykt, var i Regelen: »Dæ kvalmer saa ujerle få mæ!« Og det endte jo med, at han maatte »ulke« (kaste op). Naar man paa en pæn Maade vilde melde, at man i Nattens Løb havde været ude mange Gange, saa sagde man: »Jæ hå kørt Møj få Smein (Smeden) hele Natten!«

Fik man Hovedpine, mente man, det var fordi »Issen« (Jessenin) var »sunket ned« (sønge ner). Saa skulde den »løftes op«. Det skete ved, at man paa vedkommende Sted tog nogle stærke Nap i Haaret, saa det gav ligesom et »Knæk« (Knekk).

Af og til fik jo Børnene »Kuld« (Forkølelse) med »Snive« (Snue) og »Hoste«. Da var det godt at drikke »Hyldetevand«. Det var slemt, naar Næsen vilde »drive« (drue); men det var værre, naar man skulde gaa og »harke«¹³. Moderen holdt jo ikke af Spytteklatter. »Føj, sekk in stor Harklaskeng!« De Gamle gik ofte omkring med tør Hoste, der kaldtes »Kny« eller »Pokkhoste«. »Jæ ka' nne vee (vide), ho længe hån ska gå å kny!«

¹² En Aande, der stinker. ¹³ Hoste og spyttede smaat, men stadigt.

Somme Tider blev man jo saa »hæs« (hes), at man stadig maatte gaa og »rønne sig« (rømme sig). »Han går altid å rønner!« Og saa kunde Halsen være saa »hås« (ru)¹⁴. »Minj Hals æ så hås, så dæ æ'ne ujerle, å jæ æ hes«. Kunde man slet ikke tale, mente man, det var fordi »Galepinden« (Drøbelen) var »sunket ned«. Saa blev den løftet op med »Skaftet« af en Ske; men det var noget, som ikke enhver kunde gøre.

Det almindeligste Middel mod »Kuld« var Rødløg kogt i Mælk.

For »Orm« var man meget bange. Naar »Ormene lægger sig paa Madgulvet (Magolle)¹⁵«, saa maa man dø.

[89] »Ringorm« var temmelig almindelige hos Børnene. Man gned dem med »Smørlage« eller med Blade af den saakaldte »Gaasefedteurt«, der voksede i »Lyngen« (Tørvemosen). Gaasefedteurtens Blade sad i en Krans ved Jorden og var meget fedtede¹⁶.

»Skurv« (Skorr) var der jo adskillige der havde, og man hørte af og til om »Fnatte«. »Hedetøj« (Heetøj) var meget almindeligt, især om Sommeren.

En slem Gæst var jo Koldfeber, der kaldtes »Feberen« (Fæberen). Den kunde ordentlig »trække en igennem (ijæmmel)«, og naar man endelig blev den kvit, var man altid forfærdelig »afredt« (aret), afkræftet og afmagret.

»Gigt« (Jegt) var almindelig, men især hos de Gamle. De havde ofte »Værk i alle Leddene« (Værk i ale Leene). Særlig var det jo galt imod Vejrskifte. Rasmus Klokke sagde: »Vær Sky paa Hemlenij ska ijæmmel mæ!« Mod

Gigt brugtes gammelt »Tovværk« (Toværk), som man fik hos Skibstømmerne.

En gammel Kone i Bjørup gav sig af med at »trine for Hold« (trinne få Hål). Man lagde sig ned paa Maven, og hun »sokkede« en saa paa Ryggen.

Ondt for Hjertet kaldtes »Hjærtetfærd« (Jartefær). Deraf led især Konerne.

Rasmus Klokke led i lang Tid af »Takkesyge«¹⁷, som han havde faaet ved at sidde paa en kold Sten. Til sidst blev han dog helbredet ved Hjælp af varme Humleposer.

Te, der var lavet paa »Bukkeblade«, blev drukket mod Vattersot.

Pulver af en »Tordenpil« sagdes at kunne fordrive »Stær« (Stærr).

Husløg¹⁸ og Røllike var Lægemedler, men det erindres ikke hvorfor.

Om Pesten var der adskillige Sagn. Den begyndte nok med, at man nøs. Derfor sagde man endnu, naar nogen nøs: »Hjælp Gud (hæll Gu)!« Naar man nøs i Pestens Tid, saa saa man ned til Neglene. Begyndte de at blive sorte, saa vidste man Besked. En Mand gik og pløjede. Da han nøs og saa, at Neglene blev sorte, standsede han Ploven, kastede Tømmen og løb alt, hvad han kunde, for at komme ind paa Kirkegaarden og dø der. Saa var han da sikker paa at komme i »kristen Jord«. Paa Horbelev Kirkegaard var der en gammel »Pestkule«, fuld af Ben og Kalk¹⁹.

[90] Ordet »Smerte« brugtes ikke i daglig Tale. I Steden for sagde man »Pine« (Pinne). For at udtrykke, at en Pine tog af, brugte man Ordene »linde« (lænne) og »lette«

¹⁴ Vistnok Udtale af »hvas«. ¹⁵ Mellemgulvet. ¹⁶ Maa vel være Vibefedt (Pingvula vulgaris). »Fedturt« skal ellers paa Falster betegne Anemone nemorosa. Plnt. 18. Skg. 5. 510.

¹⁷ Vistnok: Hæmorrhoider. ¹⁸ Plnt. 224. ¹⁹ Falster blev i ældre Tid mange Gange hjemsoget af Pest. Rhd. 1. 29 fg.

(lætte). Det sidste var vel et stærkere Udtryk end det første. Man sagde: »Lænner e enne lett?« »Jo, dæ lænner!« »Hodden æ e mæ Tappinnen?« »Å, hån æ lætte inj go Del; mæn Tærjerne småmogger ænno!«

Varsler om Menneskets Skæbne fandt man i mangt og meget. Tit har Lars Rasmussen tænkt paa hvad der sagdes om den, der havde en vid Aabning mellem de to midterste »Oventænder«: »Høj ska vitt åm i Værreten (Verden) få å samle sett Brø«²⁰.

Klæder

»Dæ æ skitt, nå Klæjerne ska jøre Maij (Manden)«; men ikke des mindre har Klæderne jo meget at sige for Mændene, og endnu mere for Kvinderne.

I Klokkergaarden brugtes ikke meget »Købetøj«. I Hjemmet blev der »verke (virket) sammen tæ Klæjer«, og »dæ hemjorte (hjemmegjorte) Tøj æ liegått åsse dæ bæste«.

Naar Hør og Uld var spundet, bragtes det til Væveren i Systofte. Det, som skulde »stampes« og farves, bragtes senere til »Farveren« (Farij) i Nykøbing. Her fik man ogsaa Tørklæder »trykkede« med Blomster og andre Herligheder. De kaldtes saa »Trykketørklæder« (Trøkke-tærklær). I Hjemmet vævedes dog nogle Baand paa det saakaldte »Spjæld«, og Moderen farvede selv sine Hoser sorte ved Hjælp af »Brunspaan« og »Blaasten«.

Klæderne blev syede i Hjemmet; men af og til var der dog Brug for en »Skrædder«, og en sjælden Gang for en

»Sypige«. Skrædderen boede i Systofte. Rasmus Klokker fortalte tit om en gammel Skrædder, som stammede. Han plejede at sige: »Dæ æ ængen Sa (Sag) å kleppe, kleppe å sy, sy, mæn dane, dane (danne)«. Ordet »danne« brugtes om at give Klæderne Form, saa de passede. Nogle var der jo, som syede »for Vokst« (få Våkst). Saa kunde man let faa Trøjen paa, men saa »slørede« (hang) den om en. Andre var der, som syede, saa det strammede baade her og der. Saa maatte der indsættes »Kiler«. Derfor kaldtes den Slags Skræddere »Kileskræddere« (Killeskrære).

Skrædderen med sit »Persejern« og sin »Syring« var Genstand for mange Løjer. Særlig gik det ud over hans formentlige Mangel paa Mod. For øvrigt var man jo ikke langt fra at mistænke ham for, at han gerne stak lidt af Tøjet til Side. Man havde et skønne Rim om Skrædderen, Skomageren og »Skinderen« (Garveren). »Dæ va dæj føste (første)! sa Fåij (Fanden), høj køl Skrærij på Lote (Lofstet)«¹.

»Skinderen«, som bode i Nykøbing, beredte Lamme-kindene, der skulde bruges til Pelse eller andet.

Mange Steder lavede man selv sine Træsko; men i Klokkergaarden købtes de hos »Træskomageren« i Bjørup.

Støvler og Sko købtes hos Skomageren i Systofte. Lars Rasmussen kom der ikke saa sjælden; men han mindes kun lidt af Skomagersproget. Traaden, de brugte, kaldtes jo »Risp«, og paa Enden var der en »Svinebørste«. At sy Overlæderet fast til »Bindsaalen« kaldtes at »spanne«. Dertil brugtes en krum Syl, der kaldtes »Spannesyl«. De Træstifter, hvormed den egenlige Saal fæstedes til

²⁰ Skg. 8. 290.

¹ Ordspr. 470 (1263).

Bindsaalen, kaldtes, som paa Fællessproget, »Pløkke«, og Sylen, man dertil brugte, hed »Pløkkesy!«.

Moderen i Klokkergaarden vilde nødig se, at noget skulde gaa til Spilde. Saa længe det kunde lade sig gøre, blev Klæderne stoppede og lappede; og naar de kun var hele, kunde man godt være dem bekendt. Derimod var det en Skam at gaa med Klæder, der var »revne« eller »laskede«. En Trøje var »reven«, naar et helt Stykke var flænget ud. Der var en Tysker, som plejede at gaa i »revne« Klæder, men som helst vilde tiltales med »De«. En af Bønderne sagde: »Jæ sier enne Di tæ iñ reven Skenpæls!« »Lasket« er det samme som laset. Ordet »pjaltet« brugtes næppe af de gamle. Dog hørte man af og til, at en »Kludekræmmer« blev kaldt en »Paltekræmmer«. Bukser eller Skørter, som var lasede forneden, sagdes at være »flossede« (flåssee) eller »talkede« (talkee).

Naar Lars kom og bad Moderen stoppe et Hul paa sin Hose, saa kunde hun nok falde paa at sige: »Do ka skære jet (et) ve Sien a, så kruer (kryber) di sammen a dām (dem) sæ!« men hun mente det jo ikke, og hun gav sig aldrig af med at »snerpestoppe«, saaledes som visse »Slusker« havde for Skik, hun tog sig Tid til at »vævestoppe«, og det er det ene rigtige.

Ordet »Lap« brugtes vistnok særlig om et Skindstykke. En »Bitte« Tøj, der kunde bruges til at lappe med, kaldtes »Bødeklud«, og i Steden for »lappe« sagdes »bøde« (bøe). Man tog omhyggeligt vare paa alt hvad der kunde bruges til »Bødeklude«. Hvad der var ringere, kaldtes »Laskinger«. Ordet »Klud« betegnede jo næsten altid et Stykke Tøj, dog fik det i en enkelt Forbindelse ofte videre Betydning. Man talte saaledes ikke blot om en »kludebødt« (klubøt) Trøje, men om et Par »kludebødte« Støvler. Ordet »Bod« brugtes om alt hvormed et Hul blev

[92] lukket. Man talte om at »sætte æn Bo« paa en Trøje, men lige saa vel kunde man sige: »Jæ ska hå sætt æn Bo på miñ Kæjl (Kedel)«.

Naar man vilde vide, om en Karl eller en Pige var ordenlig, saa havde man sine visse Mærker. »Iñ Kal ska manj se ætter ve Halsiñ å æn Pic ve Benene«. Var Karlen snavset ved Halsen, og var Pigens Skørt »talket« ved Fødderne, saa vidste man Besked. Der var mange, som kunde »strunke« (strånke) sig op med fine Klæder, og som alligevel ikke kunde staa for den Undersøgelse.

En ordenlig Karl eller Pige skulde holde sit Tøj godt i »Hæd« (Hæ)². Det var det vigtigste. Men det var jo heller ikke ligegyldigt, hvordan Klæderne sad. Det var en Skam, naar det skulde hedde om en Pige: »Klæjerne hænger på heñe lissæm på iñ Stavre«. For Resten var der jo dem, om hvem det kunde siges: »Va Klæjer di får å (på), di hæer (klæder) dām«.

En Pige, der ikke var ligegyldig, men renlig og ordenlig, blev kaldt en »snyk« (snøkk) Pige. Til de ligegyldige havde man flere pæne Navne. »Jo, jæ takker, hån æ æn ræjde Sloskeborre!« Af Karlene forlangte man ikke saa meget som af Pigerne. Om en Karl, der holdt sig net, kunde der blive sagt: »Dæ æ iñ Kal, dæ hæer sæ!« Og om en anden: »Dæ æ då iñ ræjde Sloskhas!«

De gamle forargede sig jo i høj Grad over, som mange af de unge overdrev det med Pynt og indførte Moder fra Købstaden. »Dæ æ æn Harm å se på, såm di skaver dām!« Den, der havde været en kort Tid i en eller anden Stad, kunde jo komme tilbage og være »afmaalsk« (amålsk)³ og »købstadklædt« (købstæklæt) fra Top til Taa. Og saa skulde de andre abe efter! Der var en Tid, da Pigerne

² Hævd. ³ Have forladt sit Sprog.

havde fundet paa, at det var fint, naar man gik, at give et »Svads« (Svass)⁴ med Skørtet. Pigerne i Købstaden gik jo gerne og »trissede«⁵ og »svadsede«, men de havde ogsaa Skörter derefter. De stive Skörter, der brugtes paa Landet, var ikke indrettede til saadanne Kunster.

Rasmus Klokke saa med Foragt paa de unges Pyntesyge. Selv tog han i Regelen til Marked i sine gamle Klæder, skønt han havde ny i sin Kiste.

For Resten var allerede i Lars Rasmussens Barndom ikke blot de unges, men ogsaa de gamles Dragter forskellige, og skøndt Moder paa Landet ikke skiftede saa hurtigt som i Staden, og heller ikke var saa afstikkende, saa gjorde de sig alligevel gældende, især med Hensyn til Farver.

Forskellighederne i de gamles Dragter stod vistnok i Forhold til deres Alder. Enhver syntes i det væsenligste at have fastholdt den Dragt, der var paa Moden i hans Ungdom.

[93] Rasmus Klokke gik i Hjemmet næsten altid, baade Sommer og Vinter, med lange, hvide »Blaarlærredsbukser« (Blålærtsbukser). Sandt at sige syntes han dog først om dem, naar de var blevne snavsede. Foran var de til at aabne ved en Klap, den saakaldte »Bukssmække« (Bokssmekke). Bukser af Blaarlærred havde i Regelen den Fejl, at der var et eller andet i dem, der kunde »gnibbe« (gnebbe), saa man blev »kirret« paa Laaret. Man kunde ikke saa sjælden høre Faderen sige: »No æ dæ galt ijæn! Dæ æ da fåfærdele såm di Bokser gnaver mæ ej (ind) tæ Lårs!«⁶

Bukserne holdtes oppe ved Hjælp af »Dragtehaand« (Seler).

Om Vinteren brugte Rasmus Klokke i Regelen et Par Underbukser, ogsaa af Blaarlærred. Andre bar et Par Skindbukser, de saakaldte »Langbukser«, som var af Faareskind med det »lukkede« (lokkee)⁷ vendt indad.

Enkelte gamle bar »Knæbukser« baade af Blaarlærred og Skind. De var forneden fæstede med et Spænde ret under Knæet. Skindbukser var i ældre Tid meget almindelige. Man brugte endnu den Talemaade: »Dæ bier (bliver) enne Bokser a de Sken!«

Paa Overkroppen bar Faderen først sin Skjorte, derover en »Nattrøje« med lange Ærmer, og endelig en Vest. Frakke brugtes ikke til Hverdagsbrug.

Skjorten naaede ned over »Knæene«. Nederdelen kaldtes »Gere« eller »Skjortegere« (Sjortejere).

Nattrøjens »Bul« (Boll) var af »Valm« (Vadmel). »Nattrøjeærmerne« var »lænkede« (strikkede).

Forsiden af Vesten var af Vadmel, Bagsiden af »Hørlærred« eller »Blaarlærred«. Senere brugtes i Regelen det saakaldte »Smitlærred« (Smittlært), sort, skinnende blankt »Købetøj«, som dog ikke var fri for at »smitte«. Paa Bagsiden af Vesten var der i ældre Tid to »Klapper«, hvori der sad smaa blanke Ringe. I disse Ringe var der »Snørelidser«. Senere fik man Spænder.

Nogle bar om Vinteren Veste af »Sælhundeskind« (Selhuesken), paa hvilke Haarene vendte udad.

Enkelte gamle, der gik med Knæbukser, havde i Steden for Vest en saakaldt »Brystdug«, der naaede ned paa Hofterne og havde udstaaende »Skøder« (Skøer). Den var af Vadmel baade for og bag.

Om Halsen havde Faderen altid et »Halstørklæde« (Halstærklæ), hvis Snipper laa ned under Vesten.

⁴ Kast. ⁵ Med smaa Skridt. ⁶ Paa Indersiden af Laarene.

⁷ Laadne.

Moderen maatte give ham det paa og »knyde« (knø) det. »Ve do'nne vøje mæ mett Halstærrklæ åm, jæ ka'nne få mænne Hænger tæbae!«

[94] Paa Benene havde Faderen hvide Hoser, der ved »Hosebaand« (Hussebån) hindredes i at »krænge ned«. Hosebaandene vævedes i Hjemmet paa det saakaldte »Spjæld«. Hosefoden kaldtes »Sok« eller Hosesok« (Hussesåkk), og det øvrige »Skaft« eller »Hoseskaft«. At »sætte Sokker til gamle Hoseskafter« kaldtes at »forføde« (fåføe).

Paa Fødderne havde Faderen Træsko. Den forreste Del af Træskoen kaldtes »Næse«. Jernbaandet over Vristen kaldtes »Træskogjord« (Jor). Træklodserne under Hælen og Foden kaldtes »Træskoklamper«. Under disse var der Horn eller Jern, som fæstnedes med en egen Slags Søm, de saakaldte »Træskosøm«. At foretage dette Arbejde kaldtes at »sko Træsko«. Somme Tider satte man for Sliddets Skyld en Plade under Næsen. Den kaldtes »Næseplade« (Plæ). Var der en Revne i Træskoene, saa »skrattede« de. »Jæ sønns dænne (dine) Træsko skratte, æ di itu?« Revnen lukkedes ved Hjælp af en i Enderne bøjet Staaltraad, en saakaldt »Træskokrampe«. Var der en Revne i Næsen, forsynedes den ofte med en »Næsegjord«.

I Træskoene havde man som oftest Halm. Børnene havde dog tit en gammel »Pelselap«, som var limet fast til Bunden med »Vognskav« (Vonskav)⁸.

Om Vinteren havde Rasmus Klokker, naar han var ude, sjælden »bare Hænder«. Han bar enten »Fingervanter« eller »Bælgvanter« (Bællvanter). I de sidste var der kun en Finger, nemlig »Tommelen« (Tåmmliŋ).

Paa Hovedet bar Faderen i Regelen en almindelig

»Hue«. Flere af de gamle brugte »Tophuer«. Nogle var røde, andre sorte med et rødt »Smøg« (Smøj). Om Vinteren bar Faderen somme Tider en »Lukhue« (Logghue)⁹. »Pulden« (Pollin) var af Læder; men der var et »Smøg« eller Opslag af Hundeskind, paa hvilket »Lukket« vendte udad. Foran var der en »Læderskygge« (Læjerskøge).

De gamle redte Haaret tilbage, men allerede i Rasmussens Barndom blev det Skik at »rede det i Skel«. Det at have Skilning skulde nok hedde »at have Haaret i Skel«, men flere af de gamle sagde til de unges Morskab »at have Skel i Haaret« (å hå Skæll i Håre). Et Navn paa Skilning, der nok stammede fra de gamle, var »Lusallé« (Lusallæj).

[95] De fleste ældre Mænd havde en Rand af Skæg under Ansigtet, hele »Omgangen«. Det havde Rasmus Klokker da ogsaa haft. Han var imidlertid ikke videre dygtig til at rage sig. Snart tog han et »Glamm« her og snart hist, saa Randen blev ødelagt, og tilsidst hed det: »Jæ ve'nne ha de Skitt!« Saa beholdt han kun lidt Skæg oppe ved Ørerne. Ragetøjet var ellers heller ikke det bedste, og naar han havde raget sig, stod der jo i Regelen nogle »Stabe« (Stubbe) hist og her. Grøn Sæbe brugte han altid og havde dertil en lille Kost af Svinebørster. »Ovenskæg« (Oenskæg) var ukendt blandt Bønderne.

Naar Rasmus Klokker skulde ud, iførte han sig et Par mørke Vadmelbukser. Han havde et Par, der var lyseblaa, og de havde tidligere været paa Moden; men dem syntes han ikke om, og han byttede dem ved Lejlighed bort for et Ur. I Lars Rasmussens Ungdom blev det almindeligt at have Bukser med Rand (Rån), det vil

⁸ Gammel Tjære fra Hjulnavet.

⁹ Laadden Hue.

sige med en Stribe ned langs Udsiden af Benet. Striben var sort, og Bukserne i Regelen graa eller brune. Nattrøjen og Vesten beholdt Rasmus Klokkes paa; men derover drog han en »Frakke« af mørkt Vadmél. Frakken var temmelig lang. Bagpaa var en »Splitte«. Paa Ærmerne ved Hænderne var der »Opsmøg« eller Opslag.

Foder kaldtes i Almindelighed »Dræt«. Foder i Ærmerne kaldtes »Ærmdræt«. De gamle Frakker var ikke »drætede« forneden; men da det blev Skik ogsaa at »dræte« dem her, saa indkom Navnet »Foder« (For). I en af Frakkelommerne havde Faderen altid et »Lommeørklæde«. Skulde han være rigtig fin, som naar han gik til Alters eller Begravelse, var han iført sin gamle »Brudefrakke«. Den var af mørkeblaa Vadmél og naaede til midt ned paa Læggene. Over Sidelommerne var der »Lommeklapper«. Paa Ryggen sad over Splitten to store Knapper, der, som Knapper i Almindelighed, var blanke. Hvor gammel og »fnugget« (fnogge) end Brudefrakken var, blev den ved med at være fin i Rasmus Klokkers Øjne.

Om Vinteren brugte han i Regelen ingen Frakke. Naar han tog ud, iførte han sig i Steden for en lang Pels af Lammeskind med »Lukket« vendt indad. Paa Skind talte man om »Haarside« og »Kødside«; men til daglig Brug omtaltes Haarsiden mest som »det lukkede«. Ordet »laadden« brugtes aldrig. »Dij lukkne Hunj!« var et Skældsord, hvori »lukken«, ligesom ellers laadden, betød fordækt eller svigefuld. De ældre Pelse havde Krave, men ingen Kantninger eller Yderlommer. Disse indførtes omtrent ved den Tid Lars blev konfirmeret. Kantningerne, ogsaa paa Yderlommerne, var da ligesom Kraven af sort Lammeskind.

Nogle bar om Halsen et saakaldt »Overtørklæde«.

Enkelte gamle, der gik med Knæbukser, havde i Steden for Frakke en saakaldt »Sidtrøje« af hvidt Vadmél. Det var den gamle Stadsdragt, og den var meget lang. »Sidtrøje« kaldtes den i Modsætning til »Stumptrøje«, der tidligere ogsaa blev baaret af Mændene, men nu kun af Drengene. Da Rasmus Klokke blev konfirmeret, bar han Sidtrøje.

Baade over Sidtrøje og Pels bar de gamle ofte et »Slag« (Slav) af mørkeblaa Vadmél, som naaede til Albuerne, og som foran ved Halsen holdtes sammen med et Spænde. Der var en stor Krave til at slaa op.

[96] Naar Rasmus Klokke skulde ud, satte han Træskoene til Side og trak lange Støvler (Støjle) paa. Under Hælene var der smalle, krumme Jern, der kaldtes »Støvlesinker« (Støjlesenker). At sætte en ny Fod i en Støvle kaldtes at »forføde«. I ældre Tid brugtes de saakaldte »Tungestøvler« (Tångestøjle), paa hvilke Foden ikke gik i et med Skaftet. Fra Foden gik der ligesom en Tunge op over »Vristen«, og derved blev de lettere at »danne«. I Lars Rasmussens Barndom begyndte man at bruge Støvler, der gik ud i et, og var »valkede« (vålkee) over Vristen. De blev kendte under Navn af »ungerske Støvler« (ångeske Støjle).

Naar Faderen skulde være fin, bar han ikke Hue, men en høj, sort »Filthat«, som var bred forneden, men meget smal foroven. Hatten var gammel, og det var ikke fri for, at baade »Hatteskygget« og »Hattepullen« hist og her var »skalnavede«.

Da Lars voksede til, skammede han sig paa Faderens Vegne, baade over Brudefrakken og Hatten; men Rasmus Klokke skammede sig ikke. Det er Dyden ved Tøj, at det er »varende« (varejcs).

Naar Faderen gik ud, havde han gjerne en »Kæp«, en saakaldt »Knartekæp« i Haanden.

Kvindernes Dragt var mere ejendommelig end Mændenes¹⁰.

Under »Skørtet« bar de en eller to »Klokker«. Hverdagsskørtet var som oftest af sort Vadmel. Den nederste Del af et Skørt kaldtes »Skørtegere«. Skørtet endte i Regelen med en tilsyet Rand af samme Tøj som det øvrige. Naar Skørtet blev slidt, paasattes en ny Rand. Dette Arbejde kaldtes at »sko det op«, og selve Randen kaldtes »Sko«. Den saakaldte »Spritte« (Split) foroven, sad hos de gamle lige foran, hos de yngre paa den ene Side. Foran, hvor »Forklædet« kunde »dølge« (dølle), var af Sparsommelighed indsat et Stykke Lærred, som kaldtes »Forbred« (Fåbre). Forklædets Farve kunde være forskellig. Ved »Mitteken« (Midjen) var der en »Linning«, og i denne var der Baand, hvormed Forklædet var knyttet paa Ryggen. For Brystet dækkede den saakaldte »Forklædesmække« (Fåklæsmække), der var forbundet med Forklædet. Smækken holdtes oppe ved et Par Baand, der laa over »Akslerne«.

»Særken« var i Regelen delt i to Dele. Overdelen kaldtes »Oplød« (Äpplø) og Nederdelen »Nedendel« (Næendel). Den nederste Rand kaldtes »Særkegere«. Opløden var som oftest af Hørlærred, Nederdelen af Blaarlærred.

Over Særken bares en mørk »Lænketrøje« (strikket Trøje) med Ærmer, der naaede til Albuerne. Over Lænketrøjen var der en »Bul« (Boll) af sort eller grønt [97] Vadmel. Bullen gik forneden ud over Skørtet og var paa Ryggen fæstet til dette ved Hjælp af et Par »Hægter« og

¹⁰ Ing. 98. Rhd. 2, 75.

»Maller«. Foran var Bullen dækket af Forklædesmækken. Ved Arbejdet i Hjemmet var Armene fra Albuerne af i Regelen blottede. Forresten havde man løse Ærmer, de saakaldte »Mammelukker« (Mamelokker). Disse brugtes ved Høstarbejdet, for at Armene ikke skulde blive forstukne af »Stevlet« (Stubbene).

Paa Fødderne havde Moderen i Hjemmet Træsko, Trætøfler eller et Par gamle »Slæver« (Sko).

Om Halsen var bundet et simpelt Tørklæde, somme Tider et Trykkekørklæde, hvis Snipper hang ned ad Ryggen.

Baade inde og ude bar Koner og Piger i Hjemmet en lille Hue, den saakaldte »Baghovedshue« (Bahoshue) med »Huebaand«, der i en »Sløjfe« (Sløffe) blev bundne under Hagen. Paa Konernes Huer var Baandene sorte, paa Pigerne i Rasmussens Barndom røde, men senere grønne. Naar det var koldt, og man skulde ud, kunde der siges: »Ta iij Klu oer dett Hoe, så do'ne ska få Kull!« men i Regelen nøjedes man med Huen.

Tidligere havde Kvinderne langs Panden et »Haarbaand«, ofte »flettet« (flæte) af Hestehaar, og forøvrigt blev Haaret redt tilbage under Huen. Man saa blev det Mode at rede Haaret »i Skel« og ned over Tindingerne (»Tvejerne«). Naar de ældre saa en Pige, der havde forladt den gamle Skik, sagde de tit: »Så, no hå hån åsse fæe Lusalløj!«

Ved festlige Lejligheder var Kvinderne mere »herske«¹¹ (hæske) end ellers. Da bar de pæne, sribede eller tærnede Hvergarntskørter, hvis Hovedfarve i Regelen var grøn, blaa eller sort. Og Skørterne var omhyggelig »pibede« (pivee) eller lagte i »Folder« (Fåler). Disse

¹¹ Fine.

[98] Folder fandtes med smaa Mellemlum. Naar der bagtes, pressede man dem med de varme Brød. Saa »stod« de udmærket. Brugtes Skørterne ikke, fæstedes Folderne med tre »Ritraade«.

Länketrøjens korte Ærmer skjultes for Størstedelen af brede, tætpibede Opslag, de saakaldte »Ærmkantninger«, der naaede næsten helt op til Akslerne. Forklædet havde ingen Smække. Tværs over Brystet var en bred Kantning, den saakaldte »Brystkantning«, som var pibet foroven. Kantningerne var løse og fæstedes med Naale. Til Hverdagsbrug laa de i Dragkisten.

Senere gik Brystkantningen af Mode. Man havde saa Smække paa Forklædet, og denne Smække var ofte kantet med de saakaldte »Gråmaner«, som købtes opvundne paa Ruller.

Mammelukker og Halstørklæde var som oftest af Silke.

Gik man til Alters, skulde Forklæde og Tørklæde være hvidt.

Paa Fødderne havde baade Koner og Piger lave »Lædersko«.

Om Halsen havde Pigerne ofte en »Perlcrans« (Pællekråns) af »Rav«.

Huen var en »Linhue«. Frem over Panden stak et langt, hvidt Lin med brede Kniplinger.

Det tidlige brugte »Korsklæde« var nok ogsaa et Lin; men det gik helt ned paa Halsen.

Et Overstykke, som om Vinteren brugtes af de ældre, var den saakaldte »Spænse«. Det var en Slags Trøje. Den »stylede« ud over Albuerne og var rynket i Skuldrene. Foran ved Halsen var den fæstet ved en Krog og en Lænke under Plader af Messing eller Sølv. Om Livet fæstedes den foran som ved Halsen og bagpaa ved to Baand af

samme Tøj som det øvrige. Mellem Halsen og Livet var der Maller og Hægter.

Flere af de yngre havde en saakaldt »Frakke«. Dens Overdel var som en Spænse, men saa var der en Nederdel, der var pibet som et Skørt, om end ikke saa tæt.

Paa Spænsen og Frakken var der i Regelen en »Bort« af Fløjelsbaand.

Til nogle Spænser hørte et »Slag« med »Frynder« (Frønsjer), der bestod af lange »Dallringer«.

Ane Klokkerens havde en Spænse, men intet Slag. Naar hun kørte hjem om Aftenen, slog hun ofte Skørtet op over Hovedet, og det gjorde mange andre.

Nogle af de mest »fremragende« Bønderkoner havde en »Kåbe« (Kåve) af sort eller grønt Vadmél, foret med Vat. De yngres Kåber var i Regelen af »stortærnet Hvergarn«. Til Kaaberne hørte et Slag.

[99] Over Linhuen bar man, naar man var ude, en »Hætte« af Pap. I denne Hætte var der et Par »Hagebaand«. Pappen dækkedes af et »Hættetørklæde«.

Men saa kom »Kyserne« i Brug, og dermed forsvandt Linhuerne. Kyserne syedes i Hjemmet og havde rundt omkring hvad man kunde kalde et »Tagskæg«. Skønt de Gamle holdt igen, sejrede Kyserne. En Moder sagde: »Vå Dåtter (Datter) ve hå æn Kyse!« Faderen svarede: »Kyse! Ja, hån ska mænd Sel (Sjæl) hå æn Læjerhue lissøm Jæjerne (Jægerne)!«

Husdyr

Det varede ikke længe, inden den lille Lars var fortrolig med alle Husdyrene.

Rasmus Klokke holdt som sagt meget af Hunde. Dog fik de sjældent Lov til at komme ind i Stuen, vel især fordi de havde Lopper. Man sagde, at »Bregner« (Bræjner) skulde være gode til at fordrive det langbenede »Utøj«. Saa »ruskede«¹ man da en Gang nogle Bregner og lagde dem ind i Hundehullet. Det er muligt, at de fordrev Lopperne; men det er sikkert, at de fordrev Lænkehunden, som ikke vilde lægge sig derinde, før de blev borttagne. Lille Lars holdt nok af Hunde; men han var slem til at drille Lænkehunden. Atter og atter blev der sagt: »Do må'ne nare Hunj!¹« Alles Yndling var en Hund, der hed »Lille-Sik« (Lelle-Sekk). Den kom af og til ind i Stuen; men saa maatte man have Øjnene med sig. Ser man, at en Hund er i Færd med at lægge sig saaledes, at »Forbenene« kommer til at vende mod Udgangsdøren, saa maa man skynde sig at jage den væk, da der ellers i Aarets Løb vil blive bragt Lig over Tærskelen. Lars vilde gjerne have Lov til at give Hundene Mad. Og saa kan det nok være, de var venlige. De »virrede« (logrede) med »Rumpen«, satte »Labbene« (Poterne) frem, og slikkede sig om »Snuden« (Snuen). Somme Tider var de saa utaalmodige, at de gav sig til at »bjaffe« og »gø« (jy). Men vilde Lars forstyrre dem, naar de aad, saa kunde det gjerne være, de »knurrede« (knorree). Og snart var de færdige. »Di hå slobre all Maij i sæ, å no slekker di Fae!¹«

Naar man kaldte paa en Hund, sagde man »Sik« (Sekk)! Naar man vilde »pudse« (posse) den paa et eller andet, sagde man »Suk« (Sokk)! De gamle sagde dog vist oftere: »Puds« (poss)!

Vilde man betegne Hundenes Køn, sagde man »Hanhund« og »Hunhund« (Hånhun); men i Regelen

sagde man blot Hund og omtalte den altid som »han«. Ordet »Tæve« brugtes kun som et slemt Skældsord til Kvinder. Endnu værre var »Skærrtæve«. Ordet »Hvalp« var kendt, men ikke videre brugt. Man sagde »Hundeunge« (Hunjeånge). Om Hunhunden kunde der siges: »Høj æ mæ Ånger«.

[100] Flere Slags Hunde var der jo; men de blev i Regelen ikke betegnede med særlige Navne. En lille Hund med »dobbelt Snude« kaldtes »Splitnæse«. En stor Hund kaldtes »Bulbider« (Bollbiere). Navnet »Køter« brugtes kun som et Skældsord til Mennesker.

Hundene var jo baade ensfarvede og plettede. Man brugte Ordsproget: »Dæ æ flere flagee (flakkede)² Hunje åm Prestjns«³.

En Hund maatte ikke gerne blive ret gammel. Blev den over tolv Aar, saa sagdes den at »leve paa Mandens Alder«.

Hunde var der nok af i alle Gaarde. Om Aftenen hørtes der næsten altid »Hundeglan« (Glam).

I Klokkergaarden var der fire »Katte«; men de opholdt sig næsten altid i Udhusene. De fik kun Lov til at komme ind i Stuen, naar der var Mus. Ordet »Killing« brugtes ikke. De »Katunger« (Kattånger), der kom til Verden i Maj, blev »sænkede« (sænte)⁴. I Klokkergaarden brød man sig ikke om at »krænge«⁵ dem for at bruge Skindet. »Majkatte« vilde man ikke have, for de blev »klatøjede«. De saa kun daarligt og kunde derfor ikke fange Mus.

Kattene fik jo af og til en »Slatt« Mælk, og da kan det nok være, at de kunde »lakke« (labe). Saa slikkede de sig om »Næsen«, skød Ryg og satte sig til at »spirde« eller

¹ Trak op.

² Plettede. ³ Ordspr. 125. (3358). ⁴ Drukuede. ⁵ Flaa.

»snurre«. Men midt om Natten hørte man dem »skrige« (mjave).

Til at forudsige Vejret var Kattene ikke saa ringe. Saa man dem »to sig«, det vil sige slikke og gnide sig, saa blev det godt Vejr; men saa man dem »hvætte« deres Klør ved at rive med dem i Træer eller andet, saa blev det Blæst⁶.

Kattene var uundværlige paa Grund af Rotter og Mus, der jo er »alle Vegne, ligesom onde Penge«. Forresten havde man en »Rottefælde« (Råttefæle) med »Vippe«, og af og til kom en saakaldt »Rottekonge«, som »satte for Rotter«. Saa kunde man se dem komme »dinglende« op for at drikke.

I Juletiden maatte man ikke bruge Navnene Rotter og Mus. Vilde man tale om dem, skulde man sige »de store« og »de smaa Utede« (Utee)⁷.

Om Rotternes Lyd brugtes Ordet »skrige«.

Musene var om Vinteren meget nærgaaende. Kunde de se deres Snit, saa »gnalrede« (gnallree) de i Osten og drev deres Spil mellem Kartofflerne under Sengene. Da lille Lars skiftede Tænder, saa kastede han de gamle ind gennem den Aabning, der ved den ene Sengskammel var til Katten, og sagde: »Mus, Mus, jy mæ in Bentan få in Gulltan!«⁸ Det havde han lært af sin Farmoder.

Naar Musene glædede sig i deres Leg, sagdes de at »pippe«, men var de bange, sagdes de at »pibe« (pive).

I den lille »Hønsesti« var Hønsene og Ænderne. Moderen havde altid en pæn »Flok« Høns. Om Natten sad de paa en »Hønsstige« (Hønsstie). Naar de havde sat sig til Rette om Aftenen, hed det: »No æ Hønsenc flutt (fløjet) tæ Sæe (Sæde)!« Noget af det første, Moderen foretog sig om Morgen, var at »lukke Hønsene ud«.

⁶ Skg. 4. 112. 9. 8. ⁷ G. M. 2. 98. ⁸ Skg. 8. 295.

Dette betroede hun aldrig til nogen anden. Børnene fik dog Lov til at komme med og se paa dette Skuespil, der gentog sig hver Morgen, men som var morsomt endda. Først lod Moderen »Hanen« (Haniņ) komme ud. Saa stillede hun sig i Døren, saa hun kunde »dølge (dølle) hele Stien«, og saa skulde hun »finde Høns« (fejje Hæns)⁹. Hver Høne, hun fik fat paa, skreg jo »gudsjammerligt«, og Hanen for da som en rasende op ad Moderens Ryg. De, der skulde »gøre« (jøre)¹⁰, fik ikke Lov til at komme ud. Trods al Forsigtighed havde Hønsene dog Reder rundt omkring, baade i Gaard og i Have. Saa gjaldt det om at »hitte« dem. Var der en Høne, hvis »Rede« Moderen ikke kendte, saa lod hun den blive i Stien, til den var rigtig »gøretræng« (jøretræng). Saa lukkede hun den ud og fulgte efter. Men Hønen var »sløv« (sløj)¹¹. Saa længe som muligt lod den som ingen Ting, og gav sig Udseende af, at den tænkte paa alt andet end at »gøre«. Under andre Omstændigheder vilde den gerne »kakke«, men nu var den ganske tavs. Der skulde ikke saa lidt Taalmodighed til, som det hed, at »vågte æn Hæne tæ Res (Redes)«; men tilsidst var Moderen dog i Regelen den der gik af med Sejren.

Hanen kaldtes ogsaa »Kukkehane«, og om dens Galen brugtes Ordet »kukke« oftere end »gale«. »Stolt« var den jo, naar den gik og skrabede paa Møddingen og »drankede« (dranke) sine Høns. Af og til kunde en Høne falde paa at gale; men saa lod Rasmus Klokke den øjeblikkelig slagte. Ellers vilde det bringe Uheld¹². En Hane maatte ikke gerne blive ret gammel. Blev den syv Aar, saa sagdes den at lægge et Æg, hvorefter der kom en »Basilisk«¹³.

⁹ Føle, om de havde Æg. ¹⁰ Lægge Æg. ¹¹ Snu. ¹² Skg. 5. 327. ¹³ Skg. 5. 328.

Moderen havde forskellige Navne til sine Høns. En lille vraltende Høne var der, som kaldtes »Vrattehænen«. Af og til kunde man se en Høne, der slæbte med et Straa, der havde hængt sig fast ved dens »Rumpe«; men saa var man ogsaa sikker paa, at man snart skulde spørge Lig¹⁴.

Moderen var meget ked af, naar Hønsene lagde »Vindelæg« (Vejeleg). Det var Æg med Hinde i Steden for Skal.

[102] Naar Hønen havde lagt sit Æg, saa sagde den: »Jæ jore igår, jæ jore idav, å jæ fækk enne Ta-a-k!«¹⁵.

Naar man fandt en »Hønserede« (Hænseree), saa skulde Æggene »klares«. Det skete ved et Lys. Var Æggene »liggede« (rugede), var der ikke meget ved dem at gøre. De »halvliggede« (hallegee) spistes vel af nogle; men Moderen i Klokkergaarden »smak« dem væk. »Blommen« af halvliggede Æg kan nok »staa« paa Panden. Blommen af Æg, der er mere end halvliggede, »render ud«. De ganske klare Æg var ikke »drankede«¹⁶.

Naar en Høne var »udgjort« (ujort) og vilde »ligge« (ruge), saa begyndte den at plukke Dun. »Jæ tror, dæg tåppee Hæne ve legge, hån hå bjønt (begyndt) å dunne!«

Hønen lagdes altid paa et ulige Antal Æg, i Regelen tretten¹⁷.

Naar Hønen gik med Kyllinger, sagdes den at »klukke« (klokke). Om Kyllingernes Lyd brugtes Ordet »vippe«.

Naar man kaldte paa Hønsene, sagde man: »Putterne, putt, putt!« Naar man kaldte paa »Kyllinger« (Køllenger): »Kølle, Kølle!«

»Kalkuner« (Kalkoner) var der ikke i Klokkergaarden, og de saas kun sjældent. Ellers var det jo noget for

Lars at se, naar Hanen »stylede« med sine Halefjer. »Næ se då, va han pyser sæ åpp!«

»Ænderne« boede, som sagt, hos Hønsene. Andrikken kaldtes »Drage« eller »Anddrage« (Anndrae). Ænderne laa næsten hele Dagen i »Mosen« Vest for Gaarden. Der skiftedes de til at »rappe« og »snage« (snae). Naar man kaldte paa Ænderne, sagde man: »Pritterne, pritt, pritt, pritt!« Andefjerene brugtes lige saa vel som Gaasefjerene.

I Klokkergaarden havde man i Regelen fem »Gæs« (Jæss) og en »Gase«. Om Vinteren opholdt de sig om Natten i »Faarestien«, hvor der var varmt at »sidde«. Om Dagen var de paa Møddingen eller i »Mosen« Vest for Gaarden. Om Morgenen hed det: »Ka do jave Jæssene u?« om Aftenen: »Ka do jave dåm en!« Ved »Kyndermisse« (Kønnermøsse)¹⁸ begyndte Gasen at »dranke« Gæssene¹⁹. Petersdag (Pæjesdav)²⁰ skal en god Gaas have tre Æg i sin Rede. Gæssene laa, som andetsteds nævnt, i Køkkenet og Bryggerset. Kom man i Nærheden af dem, medens de laa, eller naar de havde Gæslinger, saa strakte de Halsene frem og sagde: »Hææ, hææ, hææ!« Det kaldtes at »hæsse« (hvæse).

Medens Gæssene laa, maatte Gasen om Natten sidde i Hønsstien. Det var han meget »ked af« (ki a), og han følte sig dybt fornærmet over, at Hønsene grisede ham til.

[103] Naar Gæslingerne skulde ud af Skallen, men var for svage til at hjælpe sig selv og heller ikke fik tilstrækkelig Hjælp af Gaasen, saa maatte Moderen ofte »språ« for dem, det vil sige, pikke Hul, hvor Skallen var begyndt at briste.

¹⁸ 2den Februar. ¹⁹ »Kønnermøsse får Gåsij sij Pekk«. ²⁰ 22de Februar.

I den første Tid var »Gæslingerne« (Jæsslengerne) i Køkkenet. Var det koldt, fik de Lov til at komme ind i »Stuen«, og saa blev der skaaret en »Græstørv«, som de »nippede« af. Siden kom de om Dagen ned til »Vængesmosen«, hvor de laa og »battede sig« i Solen. Gæssene blev tøjrede, for at de ikke for tidlig skulde føre Gæslingerne til Vandet. Tøjret var et tyndt, hjemmelavet »Hørreb«, der var bundet om Gæssenes ene Ben. Gasen gik frit omkring, for at den bedre skulde kunne forsvare sin Yngel.

Lars var glad, naar han fik Lov til at gaa ud og »smulde« (småle) lidt Brød til Gæslingerne.

Saa snart de var saa store, at man ikke behøvede at frygte for Rotterne, kom de om Natten ind i »Fodrebaasen«.

Lars fik ofte Lov til at »jage dem ind«, og det var pudsigt at se dem alle, store og smaa, »duve (due) med Hovedet«, naar de gik ind gennem Døren.

Naar Gæslingerne blev store, maatte man »styd« (sty)²¹ deres Vinger. Saa kom de paa Græs, først i Brakmarken og siden i »Skindlæppemosen«; men saa var Lars slet ikke saa henrykt over at skulle vogte dem. Det er et »drygt« (dryt) Arbejde at vogte Gæs. De »vratter« (vralter) og »tjatter« (kækker) og gør alle mulige Kunster for at komme ind i Kornet. Og kommer de derind, er det ikke nok med hvad de æder, men de »søler« saa meget »ned«.

Om Morgenen tidlig stod de parate ved Fodrebaasens Dør. De trippede og trippede af Længsel efter at komme ud. Det er vel denne Trippen, der tænkes paa i

²¹ Stække.

Ordsproget: »Dæ æ iij sen Dø å la Jæss trinne sæ ihel (ihjel)«.

Naar Høsten var »taget ind«, fik Gæssene Lov til at gaa i »Avren« (Avriij)²². Saa hørte man dem »tjatte« om de efterladte Aks: »Tar do de, så tar jæ de! tar do de, så tar jæ de!«

Nogle af Gæssene blev somme Tider ved at gaa i »Avren«, til de slagtedes. De kaldtes »Aversgæs« eller »Stubbegæs«. Levegæssene gik der jo saa længe, de vilde. Naar man kaldte dem ind om Aftenen, og naar man ellers kaldte paa dem, sagde man: »Kom, Gaas, kom!«

De fleste, og i Regeln alle, Gæs, der skulde slagtes, kom paa Sti for at fedes. Ved Hjælp af Humlestænger indrettedes et Aflukke i »Fodrebaasen«. Stængerne sad saa tæt sammen, at Gæssene lige netop kunde stikke Hoved og Hals ud imellem dem. Udenfor stod ved hvert Hjørne af Stien et Trug med Havre. Midt imellem disse [104] stod et Trug med Vand. Døren til Fodrebaasen holdtes lukket, saa der var mørkt derinde; men skulde Gæssene blive rigtig fede, maatte de ikke se »Dagsens Lys« (Davsijns Lyss). Naar en Gaas havde faaet en Skæppe Havre²³, skulde den være slagtefærdig. Før Slagtedagen kom Gæssene ud for at »tos«. Det var et ynkeligt Syn at se dem. De kunde knap »vratte«, og naar de saa Vandet, prøvede de forgæves at slaa med Vingerne for at komme hurtigere afsted. Sank de saa dybt ned i Vandet, at det gik over Halsen mellem denne og Kroppen, saa var de »velfedede« (vællfete).

Til eget Brug slagtede man ikke Gæs før henimod Mortensaften; men Haandværkerne i Nykøbing, i alt Fald Skræddere og Skomagere, skulde have sig en

²² Paa Stubbene. ²³ Gammelt Maal.

»Lysegaas« til »Mikkelsmisse« (Møkkemøse)²⁴, da deres »Aftensæde«²⁵ begyndte.

Om Gæssenes Fjer er talt andensteds. De fleste af »Pennefjerene« solgtes til en omvankende »Kludekræmmer«.

»Gaaseskraldren« og »Gaaselapperne« (Fødderne) brugte man til forskellige Ting.

Fedt, der sad lige under Skindet, kaldtes »Spæk«. »Dæ æ jo bar Spækk!« kunde der siges. I Klokkergaarden fik man »over en Bank« (oer iñ Bank) et Pund Fedt af hver Gaas. Af nogle fik man mere, af andre mindre, men »de jænne (ene) bøer å (paa) de ånje (andet)«.

Ligesom Hønsene havde Gæssene deres forskellige Navne. En var der, som Moderen kaldte den »torbagede« (tårbaee) Gaas. Den var hvid i Hovedet, men havde en sort Plet bag i Nakken.

Som tidligere omtalt hang der flere Dueslag under Tagskægget ind til Gaarden paa det »nordne (norne) Hus«. Her hørte man stadig »Durikken« (Durkiñ) »buldre« (bolre) og »Duerne« »kurre«. Dog var det først, da Lars blev større, at der ret kom Fart i Dueavlén.

Foruden »Maanedsduer« (Månesduer), der var de almindeligste, var der »Skader« (Skaer), baade »Rødskaeder«, »Blaaskaeder«, »Gulskader« og »Sortskaeder«, »Skorstensfejere« (Skåstensfejere), som var sorte og hvide med lyse Øjenringe, »Tumlinger« (Tåmmlenger) og »Kalotter«. Kun de sidste var »toppede«. Alle de andre var »sletnakkede«.

Lars havde nøje Rede paa alle Duerne, som var hans. Han vidste, hvilke der var »magede« (maee), og han

morede sig ved at fødre de smaa »Pibeunger« (Piveånger), der endnu ikke kunde »flagre« (flavre).

Fjerkræet havde jo en Mængde Forfølgere.

»Høgen« (Højij)²⁶ var værst efter Duerne. »Uglen« (Ullen)²⁶ ansaas for at være uskyldig, men var det sikkert ikke. »Musevåren« (Musvaagen) kneb sig af og til en [105] Høne. »Maaren« (Måriñ) var frygtet af alle, men var ikke almindelig. Mest forhadte var »Ræven« og »Glænten« (Glenten). De var saa slemme efter Gæslinger. Kunde Dreng faa fat i Glenteæg, saa plejede de at gaa omkring og vise dem i Gaardene, og saa var der ikke mange, der vilde nægte dem et Hønsæg. Endnu bedre var det, om man kunde faa fat i en Ræveunge. Da Rasmus Klokker var Dreng, havde han og en anden Dreng, der hed Jørgen, fanget en lille »Mikkel«. Saa skulde de jo ud og prøve deres Lykke. Saa snart der var »tilsaaet«, gav de sig ud paa Vandring, og de kom først tilbage, da det »lakkede« mod Høst. Mange Byer gæstede de, og meget fik de at se. Den ene tog Vare paa Ræveungen, den anden bar en Kurv, hvori der var Hakkelse. Naar de kom ind et Sted, fremviste de deres Dyr, og sagde: »Ve I enne jy e Eg, få å Ræviñ ska enne ta Jere (Eders) Jæsslenger?« Et eller to Æg fik de i Regelen, og snart var Kurven fuld. En Gaardkone var der, som gav dem tre Æg. Da de kom uden for Porten, sagde Rasmus: »Ve do va, Jørrén! dæñ Konne æ vesst enne så gojøreñe. Jæ æ sekker å, di Eg æ rånne (raadne). Åm do ve stekke de jænne (ene), så ve jæ stekke di ånjre (andre)?« Ja, det kunde saa godt lade sig gøre, og snart var Porten pyntet med raadne Æg, der løb fra »Læden« og ned til Jorden. Naar Kurven var fuld, blev Æggene i Regelen solgte i Præstegaardene; men

²⁴ 29. September. ²⁵ Arbejde ved Lys.

²⁶ Fællesnavn for flere Rovfugle.

somme Tider gik Knøsene ind i en »Kro« (Kru) og fik sig en Snaps. Værst var det at skaffe Mad til Ræveungen. Den var saa græsselig forslugen. Somme Tider maatte de give den nogle af de Hønsæg, de havde faaet. En Gang kom de til et Hus, hvor der boede en gammel Mand. Lige udenfor Huset stod der et Træ, og i Træet var der en Skaderede, som saa ud til at være fuld af Unger. Det var Mad for Mikkel, og Rasmus krøb op og kastede Ungerne ned. Men »sekk æn Stohøj!« Da Skaderne »skrikkede«, kom den gamle Mand ud og var vred som en Tysker. Han udkældte Knøsene for »Tyvetøj« og »Ravneunger« og det som værre var, at de havde taget de Skadeunger, han skulde have haft til »Skadesuppe«.

Som tidligere omtalt, holdt Rasmus Klokker meget af Hunde; men hans »Livlyst« var Heste. Derimod brød han sig ikke videre om Køer.

Da Lars var lille, stod der fire sorte »Øg« (Øj) i Stalden. »Øg« var det Navn, der brugtes om Hoppen. Faderen holdt af sorte Øg; men han havde dog ogsaa af og til anderledes farvede Heste. En Gang havde han et »museblakket« Øg. Museblakket kaldtes en Hest, der i Farven lignede de store Mus, der gik under Navn af »Blakker«. De var brungraa og havde en sort Stribe langs hen ad Ryggen²⁷. En »skimlet« Hest kaldtes ofte »Skimlen« (Skæmmliñ). Der taltes om »snuppede« (snåbbee), »blissede« og »stjærnedede« Heste. Var en Hest hvid om »Mulen«, sagdes den at have en »Snupp«. »Bliss« (Bless) kaldtes en hvid Stribe i Panden, »Stjerne« en hvid Plet.

»Hest« var Fællesnavn for alle Hingste. »Vrinsker« (Vrensker) betegnede en Hingst, der var »vrinsk«, det vil

²⁷ Brandmusen (Mus agrarius).

sige, ikke skaaret. Man talte om at »skære« en Hest; men de Gamle sagde rigtignok »gilde« (jæle). Dette Ord brugtes om Vædder, Hund og Kat. Naar en Hest skulde skæres, blev den »kullet« (kastet om). En Klaphingst kaldtes »Klapphest«; men de Gamle sagde »Søkk«. Ordet Hoppe brugtes ikke. I Steden for sagdes altid »Øg«.

Navnet »Hors« brugtes kun i enkelte S sammensætninger. Saaledes kaldtes en Pandeskal af en Hest »Horsepande« (Håssepane). »Mær« brugtes særlig som Skældsord til Kvinder. Hest betød det dog i enkelte S sammensætninger. »Bæst« (Best) brugtes kun som Skældsord²⁸.

Navnet »Smakke«, som jo i ældre Tid betegnede en Skovhest, forekom maaske i »Fedsmakke«, en svær, fed Kone.

»Udgang søg« (Ugangsøj) kendtes alene som Betegnelse for en Pige, der, især paa Grund af manglende Dygtighed, kun blev sat til »Slask og Slæv« (Slask å Slæv), til simpelt og snavset Arbejde.

Om et Par daarlige Heste kunde siges: »Dæ æ då e Parr jammerlie Pelleker!« En gammel »skindmager« Hest blev kaldt en »Skindpippe« (Skenpipbe). Af og til brugtes Udtrykket: »En gammel Kule«.

Det var bedst, om det »hestegalne« »Øg« blev ført til »Hesten« »paa Ny« (naar det var Ny). Saa fik det tidligere Føl. Var Øget med Føl, kaldtes det »ifolet« (ifole). Føllene skulde helst fødes tidlig om Foraaret, saa de kunde have Lejlighed til at græsse hele Sommeren. Et Føl, der fødtes i Sommerens Løb, kaldtes en »Sildeføding« (Selleføeng). Føllene kaldtes ellers »Hesteføl« og »Øgeføl«. Nogle Føl kom til Verden med en saakaldt

²⁸ Har maaske paa Falster aldrig betegnet en Hest.

»Følham«. Føllene sagdes at være »blindfødt«. Skønt deres Øjne er aabne, ser de først den niende Dag. Et Øg, der havde Føl, kaldtes »Føløg« (Følløj). Naar Føllet gik i sit andet Aar, kaldtes det »Plag« (Plakk). Dette Navn er dog næppe gammelt paa Falster²⁹. Et to Aar gammelt Føl kaldtes en »Toaaring«. Saa snart det kunde lade sig gøre, blev en Hest »tilkørt« og »tilredet« (tærett).

[107] Visse Ord maatte man hverken bruge om Heste eller andre Husdyr. Man maatte gerne sige, at de var »smukke« (småkke) eller »skønne« (skæne), men ikke, at de var »pæne« (pænne) eller »nette« (nætte). Det »førte« altid Uheld.

Ordet »vrinske« brugtes meget sjælden om Hestens almindelige Lyd. I Regelen sagdes: »Gnække«. Om andre Lyde brugtes Ordene »plustre« og »fnyse« (fnysse).

Naar Heste viser Tænder og vil bide, sagdes de at »grine« (grinne).

En Hest kan være »trivsom« eller »utrivsom«; men Arbejdet tager jo paa dem alle. »Dæ æ gråv, va Hestene ble arete (afredte) a dæj Tur!« »Øjene ska nåkk sætte (afmagres) i Plotien (Pløjetiden)«. Om alle Kreaturer sagde man: »Di taver sæ!« eller: »Di kåmmer sæ!« eftersom de blev magrere eller federe. Hesten skulde helst være »godt fyldt ud i Lysken« (gått føllt u i Lysken), saa var den »lysketrind«. Ellers sagdes den at være »lysketynd« eller »optaget« (åpptæ). Et Kreatur, der ingen Ting kunde taale, sagdes at være »aandesyg« (ånesy).

Rasmus Klokke saa helst, at en Hest førte sig godt og knejsede med Hovedet. »Dæ æ gråv, va hanj møjser (knejser)!« »Dæ æ in mande (mandig) Hest«. Det var »skidt«, naar man skulde »ruske« en Hest i »Mulen«, for

at »mule ham op«. En Hest maatte ikke ligge for stærkt paa Tømmen, saa hed det: »Do ska'ne væe så hesse (hidsig)!« Man holdt ikke meget af dem, der var »stivmulede«. Men værst var det jo med dem, der var sky, stædige eller løbske. »Hovedsky« (hoesky) kaldtes den Hest, der let blev forskrækket. Ellers sagde man ikke: »Hesten blev sky!« men: »Hestij ble kysst!« En enkelt Hest var ikke »stædig« (stæe), naar man kørte, men blev stædig, naar man red. En saadan Hest kaldtes »redstædig« (restæe). Om en Hest, der havde den Vane at løbe løbsk, sagde man: »Dæj Hest æ losse!« I Steden for »løbe løbsk« sagde man: »løve losse«.

Man regnede ikke, om en Hest af og til »slog Enden i Vejret« (slo Æin i Væjre); men slemt var det, naar den havde den Vane at stejle. Herom brugtes somme Tider Udtrykket »stige« (stie); men i Regelen sagdes »kegle«. »Dæj Hest æ slem tæ å kæjle sæ«.

Selv den bedste Hest kunde »snuble« (snobble), naar der laa et eller andet i Vejen; men der var de Heste, der uden ydre Grund sank i Knæ. Det kaldtes at »nejle«. »Dæj Hest æ'ne go tæ å rie å, hanj æ så slæmm tæ å næjle!« Ordet »nejle« betød ellers i al Almindelighed at synke i Knæ. »Øje ble så bange, så de fårmele næjlee«.

Af og til kunde en Hest jo blive »bovlam« (bulamm). »Halt« hed ellers »lumpen«. »Jæ sønns, de tæmmes (den nærmere) lomper lett, ka do'ne se, åm dæ æ in Sten ujer Hoiij (Hoven)!«

[108] Naar der, idet man kørte, hørtes en klukkende Lyd i Hestene, hed det: »Mellten (Milten) skrier i dåm!«

Ordet »Manke« brugtes kun om det Skind, hvori Mankehaarene sidder. Selve Mankehaarene kaldtes »Mann«.

Den Dusk Haar, der bagtil sidder over Hestenes Hove, kaldtes »Hovskæg« (Hoskeg).

²⁹ I Steden for brugtes sikkert tidligere Ordet »Klådd«.

Ordet »Hestepærer« brugtes ikke. En Dynge Hestemøg kaldtes en »Hestemåkke«.

Det var en stor Begivenhed, da Lars første Gang fik Lov til at ride. Han lærte snart at sidde »stolt« paa den »nøgne« (nøjne)³⁰ Hest, og han faldt ikke af, skønt han »hoppede op og ned«, naar den »stødte«. Morsomt var det jo at ride i »Galoppe«, men man blev af de andre Drengene betragtet som en »Kærnekarl«, naar man ikke var bange for at »ride Firspring«.

Rasmus Klokker havde kun »Forsko« under sine Heste, og naar Vinteren kom med glat Føre, saa »brækkede« han Skoene »fra«. Det var ikke mange, der lod Hestene »skarpe« (skarpe).

Om Sommeren brugte man jo altid at »græsse« sine Heste. Naar Efteraaret kom, skulde de »tages ind« (tas ej). Saa maatte man passe paa, at de ikke var vaade, for var de det, vilde Haarcne siden ikke »falde«. Man kunde da hele Vinteren igennem strigle og børste saa meget man vilde, de blev alligevel ikke glatte³¹. Naar Hestene var komne ind i deres Baase, gned Rasmus Klokker dem af med »friske Rughalmsviske«. Til hver Hest »vred han en ny Visk«, og naar han havde brugt den, »smak« han den ind under Hesten. Hvorfor han gjorde det, fik Lars aldrig at vide.

Det gamle »Grimetøj« var simpelt. Det var en »Hampegrime« med et Reb, der kaldtes »Grimeskaft« (Gremmeskaft). Senere kom »Lædergrimer« med Ring, hvori der fæstedes en tynd Jernlænke, en saakaldt »Grimetøj«. For at Lænken ikke skulde sno sig, var der hist og her et saakaldt »Lægende« (Lænje).

I Rasmussens Barndom fik Hestene aldrig løs Havre.

³⁰ Uden Dækken eller Sadel. ³¹ Skg. 4. 103.

Havren til Hestene blev ikke tærsket, og Størstedelen blev foreløbig sat i Hæs. Til sine fire Heste sørgede Rasmus Klokker for at have et Forraad af to »Neger« (Næjer) for hver Dag til Udgangen af Maj. Hver Morgen tidlig blev der skaaret Hakkelse. Hakkelsekniven skulde altid være skarp. Naar den begyndte at blive sløv, saa kunde den ikke overskære de underste Straa, der da blev hængende. Saa hed det: »Do ska slive, få Kniviñ saler (savler)!« Hvad der for en Dag blev skaaret til Hestene, kaldtes en »Blandning« (Blånng). Hertil medgik foruden de to [109] »Havreneg« to »Smaahalmsklipper«, i Regeln Rug, og et »Ælteknippe«. Hakkelsen blev »blandet« ved Hjælp af en »Halmsule«. Skar man Havrenegene op til Hakkelse, mente man, at Hakkelsen blev mere »dryg« (dry)³² end ellers.

Enkelte Heste havde den slemme »Vane« (Våne) at staa og bide i Krybben. De kaldtes »Krybbebidere« (Krebbiere). Om et urimeligt og paastaaeligt Menneske plejede man at sige: »Dæ æ iñ ræjte Krebbiere!«

Naar en Hest med Læberne gennemsgøgte Foderet for at finde Havren, sagdes den at »mimre med Mulen« (mæmre mæ Muliñ).

Naar Hestene var kræsne og ikke vilde æde alt Foderet, sagde man: »Di ore (urede) så mæje i e!« Det, der blev tilbage, kaldtes »Ore«.

Naar man havde det, lagde man om Aftenen lidt Kløver eller Ærtehalv i »Hækken« over Hestenes Krybbe. Ærtehalv var noget, Hestene satte Pris paa; men det gav dem ofte en daarlig Mave.

At give Hestene kaldtes som paa Fællessproget at »fodre« (føre). At give dem sidste Dagsfoder kaldtes at »fodre af«.

³² Drøj.

Hestene fodredes altid fra Skæreløen. Hakkelsen tog man i »Skuffen« og fordelte den saa i Krybberne, over hvilke der var en tilstrækkelig stor Aabning i Skillerummet ind til Løen. Hestene vandedes i »Mosen« Vest for Gaarden.

Naar man skulde op i Baasen, men Hesten ikke gav en tilstrækkelig Plads, saa sagde man: »Humme dig!« eller: »Hum dig!« (håmm dæ).

Om aftenen »strøede« man under Heste, Køer, Faar og Gæs. Under Heste strøede man tit med »Tagvrag« eller »Fåreore«.

Fig. 13. Hestetøj (Hestekyr). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Hestebøjle (Hestebøjl). 2. Bøjlepind (Bøjlepen). 3. Klip (Klepp). 4. Tøjr (Kyr). 5. Tøjrjul (Kyrehyll).

Om Foraaret kom Hestene paa Græs lidt senere end Køerne. Den Dag, Hestene skulde »sættes ud« (sætts u), slog Rasmus Klokker Kors over Døren og lagde en Økse med »Biddet« ind under Tærskelen. Hestene skulde gaa ud over Øksen, men de maatte jo nødig komme til Skade.

Straks, naar Hestene kom paa Græs, blev de tøjrrede. Siden fik de Lov til at gaa løse.

Til »Tøjr« (Kyr) brugtes »Haarreb« (Fig. 13). Om det ene Ben laa der en saakaldt »Hestebøjl« af »Sejpil«. Bøjlen var lukket med en »Bøjlepind«. Den saakaldte [110] »Klip« (Klepp) var et Stykke af en Gren, som oftest af »Abild« (Avl). I den ene Ende var der et Hul, og gennem

dette gik Bøjlepinden. I den anden Ende var der et »Opsæt«, det vil sige en Bøjning opad. Tog man ikke til Klip et Stykke af en Gren, der havde den ønskede Form, saa vilde »Opsættet« straks brækkes af. Det kom da til, som det hed, at »staa over Spaan« (stå oer Spån). Gennem Opsættet var der et Hul til Tøjret. Rebet var fastgjort i »Tøjrehjulet« (Kyrehyll), et ganske lille Hjul, der laa op imod Klippen og formindskede Sliddet paa Rebets Ende. Tøjrehjulet var i Regelen af Ask. »Tøjrepælen« (Kyrepælin) blev nedrammet med en »Tøjrekølle«.

Naar Hestene gik løse, havde de om det ene Forben en »Slæbeklipp« (Slæveklepp). Det var et Stykke Træ, større end »Tøjreklippen«, men ligesom denne fastgjort ved Hjælp af Bøjle og Bøjlepind. Slæbeklippen skulde hindre Hestene i at »brække ud« gennem Gærderne.

Noget af det første, Hestene gjorde, naar de kom ud, var næsten altid at »trille sig« (trelle sæ). Naar de var løse, holdt de meget af at staa to og to og »gnibbes« (gnebbes). De stillede sig saaledes op, at de kunde nappe hinanden i »Manken«. Længe stod de tit i dette »Stille« (denne Stilling), og kun naar Fluerne af og til blev for nærgaaende, standsede de et Øjeblik og »virrede med Hovedet« (værree mæ Hoe).

Adskillige af Bønderne havde nogle af de saakaldte »Stykheste« (Støkkheste), som tilhørte Hæren.

Hestene var udsatte for mange Sygdomme. Naar et Kreatur var sygt, men man ikke ret kunde komme paa det Rene med hvad det fejlede, sagde man ofte: »Dæ har væll fåe noe Skarn i sæ!«

»Kuller« (Koller) var jo noksom bekendt, og det baade »Flyvekuller« (Flykoller) og »Dødkuller«. Naar Hesten fik et Anfald af Kuller, plejede man at tage tre stærke Nap

i »Nuppen«, saa det hver Gang gav ligesom et »Knæk« (Knekk). »Nuppen« (Nobbin) kaldte man Pandelokken.

Naar Rasmus Klokke var ude, satte han ikke sine Heste i Stald, men bandt dem til nogle Ringe, han havde i »Haverne« paa sin »Kørevogn«. Kom de i Stald, var han bange for, de skulde faa »Krop« (Kråpp). For denne Sygdom brugtes Omslag af varm Malt. »Krop« sagdes at kunne gaa over til »Kværk« en endnu mere ondartet Halssygdom. Naar en Hest har »Kværk«, saa »skryder« (skryer) det i Halsen.

Baade Heste og Køer kunde faa en Øjensygdom, der kaldtes »Hav«. Den begyndte i »Nestet«, og derfra bredte sig en Hinde ud over Øjet. Gennem denne Hinde kunde de, der forstod det, stikke en »Stoppenaal«, hvori der sad en »Naalstraad«. Ved nu at trække i Traaden sprængte man Hinden³³.

[111] »Spatt« var noksom bekendt. En underlig Sygdom var »Mug« (Mogg). Den afaad Haarene paa Hestens Ben et Stykke fra Hoven og op imod »Hasen« (Hasi).

Naar en Hest var død, blev den begravet paa Marken. Man fandt derfor heller ikke saa sjældent en gammel »Hesterad« (Hestera).

I Klokkergaarden havde man fra fire til seks Køer, men ingen »Tyr« (Kyr). Køerne havde forskellige Farver. De fleste var sorte eller røde. Nogle var plettede, eller som det hed, »flakkede« (flagee). »Sortflakket« kaldtes den der var hvid med sorte Pletter, »rødflakket« den der var hvid med røde Pletter. Ordet »grimet« (gremme) brugtes om en sort Ko med hvidt Forhoved. I Klokkergaarden havde man en Ko, der kaldtes den »jysede« (jøssee) Ko, fordi den var »jysset«. Dermed

³³ Skg. 4. 109. 111.

betegnedes en skidengraa Farve. En anden kaldtes den »uldede« (ullee) Ko, fordi den var »uldet«. Dermed betegnedes en uldagtig Haarvækst. De uldede Køers Farve faldt som oftest i det graa eller blaa; men selve Navnet hentydede ikke til Farven.

Køer, der havde meget stift Haar, kaldtes »ildhaarede« (illhåree).

Den gildede Tyr kaldtes »Stud« (Stu).

Navnet »Kreatur« (Kretur) omfattede baade Køer, Heste, Faar og Svin. »Kvæg« (Kvæg) dcrimod brugtes kun om Køerne. Man spurgte ikke om, hvor mange Køer, men hvor meget »Kvæg« en Mand havde.

Navnene Nød, Hoved og Kræ brugtes ikke. »Okse« brugtes nok kun i Ordet »Oksekød«. »Fæ« brugtes særlig som Skældsord. Ellers forekom det i en enkelt Forbindelse som i Udtrykket »Folk og Fæ«.

En gammel, mager Ko kaldtes ofte »en gammel Skrimpe« (Skrempe).

Naar den »tyregale« (kyregalne) Ko havde været hos den »villige« (vellee) Tyr, saa sagdes den at være »loven« (loen)³⁴. Fik den ingen Kalv, var den »overloven« (oerloen). Der kunde ogsaa blive sagt: »Dæj røflakee Ko løv oer ifjor!« Var Koen med Kalv, hed den »ikalvet« (ikale) Man maatte endelig ikke skære »Rumpen« af en Ko, for saa blev Kalven »stumprumpet«³⁵. Fødte Koen for tidlig, sagdes den at »kaste Kalven« (kaste Kalin). Naar Tiden nærmede sig, at den skulde kælte, saa man paa, at den begyndte at »løge« (løe). Somme Kalve fødtes med »Sejerskind«. Det blev »vøvet« (vøje)³⁶ om en Kæp og tørret for siden at bruges paa forskellig Maade. Efterbyrden, der kom fra »Bærendet« (Bæreje), kaldtes

³⁴ Løben. ³⁵ Skg. 4, 104. 7. 120. ³⁶ Viklet.

[112] »Skarn«. Saa snart en Kalv var født, blev den oversmurt med Salt. Man sagde, det var for at Koen, naar den slikkede Kalven, skulde blive nødt til at æde Saltet; som den havde godt af. En Ko, der nylig havde kælvet, kaldtes en »nybærre Ko«. Kalvene kaldtes »Tyrekalv« (Kyrekal) og »Kviekalv«. Naar Kviekalven var et halvt Aar

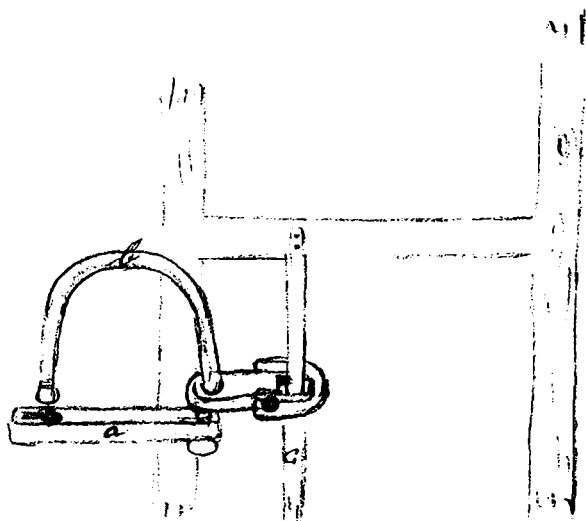

Fig. 14. Koklove (Kokloe). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. a. Naal. b. Bøjle (Bøjl). c. Rendepæl (Ræjepæl). (Naar Bøjlen er lukket, ses Enden nedenunder Naalen).

gammel, kaldtes den »Kvie« (Kvi). Først naar den havde faaet sin anden Kalv, kaldtes den »Ko«.

Til Koens Skønhed stillede man ikke store Fordringer. Dog syntes man ikke om, naar en Ko var alt for »svejrygget« (svæjrøgge)³⁷. Heller ikke led man »kullede« (kullee) Køer. Værre var det jo, naar en Ko ved at

³⁷ Buet i Ryggen.

»stødes« (støes)³⁸ eller paa anden Maade havde mistet det ene Horn. Dog gjorde det ingen Skade, om kun »Steglingen« (Stilerjij)³⁹ var urørt; men sprang denne op at bløde, var Koen om en Hals. Saa kunde Blodet gerne »forløbe« hende.

Naar man købte en Ko, saa man jo mest paa »Jygeret« (Jyre)⁴⁰.

Om Efteraaret, naar Køerne blev »taget ind«, fik de »Skorstenssod«⁴¹ og salt Sild, dyppet i Tjære⁴². Var der ikke Sild i Huset, fik de Tjære paa Brød, og for at gøre det

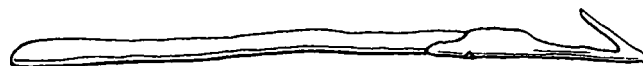

Fig. 15. Høkgrog. Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

rigtig godt stak Rasmus Klokker dem »Tjærekosten« (Kærekostij) i Halsen og drejede den rundt.

I hver Baas var der som sagt to Køer. Om Halsen havde Køerne en »Klove« (Fig. 14) eller »Koklove« (Kokloe), der aabnedes, naar de skulde ud at vandes i »Mosen«. Klovens »Bøjl« var i Regelen af Sejpil. Paa den saakaldte »Rendepæl« kunde Kloven glide op og ned.

Køernes vigtigste Foder var Hø og Hakkelse af Byghalm og Havrehalm. Men desuden fik de Avner og »Skraa«. Naar der var brygget, fik de »Roste«; naar der var lavet Most, fik de »Æblemask«. Af og til fik de »Drank« (Drank) eller »Spøl«⁴³, som købtes i Nykøbing.

Høet blev trukket frem med en »Høkgrog« (Fig. 15). Krogen var af Jern og Skaftet af Træ.

³⁸ Stanges. ³⁹ Hornets Brusktap. ⁴⁰ Yveret. ⁴¹ Skg. 4, 107. ⁴² Skg. 4, 106, 7, 139. ⁴³ Affald ved Brændevinsbrænding.

Hakkelse og Avner bares i en saakaldt »Høkurv« (Høkorre), der var flettet af »Pilevidjer« (Pilleveer), som ikke var »skavede«. Kurven var rund, halvanden Alen høj og temmelig bred foroven. Paa Siderne var der to »Øren«. Under Bunden var der et »Kors«, dannet af to Kæppe.

[113] »Skraa« blev malet paa Møllen. Før Kørerne fik det, blev det sat i »Støb« (Støv) i et Kar.

At give Kørerne kaldtes at »røgte«. At give dem det sidste Dagfoder kaldtes at »røgte af« (røjte a).

Kørerne fodredes fem Gange om Dagen. Morgenfoderet kaldtes »Davre«. Foderet mellem Davre og Middag kaldtes af de Gamle »Andetid« (Ånjeti). Saa kom »Middagsæde« (Meddesec), »Efteræde« (Ætterec) og endelig »Nadver« (Nare).

Naar Kørerne laa i Stalden og længtes efter Foder, saa gav de ofte en dump Lyd fra sig. Dette kaldtes at »båme«.

Stod en Ko, saa man ikke kunde komme op i Baasen, saa sagde man: »Skippe dig (skeppe dæ)!« Kører maatte man altid tage med det gode. Det hjælper at »tærsk« en Hest, men ikke en Ko.

Der blev jo strøet under Kørerne; men alligevel kunde de om Morgenen have nogle slemme »Laarkager«. Navnet »Kokasse« brugtes ikke. I Steden for sagdes »Komåkke«.

Kørerne havde en underlig Maade at strække sig paa. »Se, va hån tøjer sæ!« Somme Tider kunde de ligesom »vide sig ud« (vie sæ u) og give et »Sprætt« for at ryste Snavs af »Klovene« (Kloene)⁴⁴. Sparkede de, brugte man Udtrykket »slaa ud«.

Kører og Kalve blev vandede i »Mosen«. Naar de

skulde slippes ud eller ind, brugtes Udtrykkene: »Luk dem ud!« og »Luk dem ind!«

Naar Foraaret kom, og Kørerne skulde »sættes ud«, saa slog Rasmus Klokker et Kors over Stalddøren og lagde en Økse ved Tærskelen⁴⁵. Ogsaa fik de Sod og Sild, men desuden fik de et Glas Vand, hvori der flød et Lag Terpentin af en Species Tykkelse. Hertil brugtes et

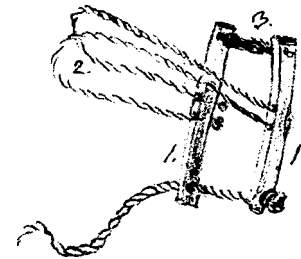

Fig. 16. Klapgrime (Klappgremme). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Klaptræ. 2. Hovedstolereb (Hostolerev). 3. Jernlænke.

gammelt Glas uden Fod. Det kunde rumme saa meget som seks Snapseglass.

Straks, naar Kørerne kom paa Græs, var de ligesom Hestene tøjrrede. Ellers foraad de sig. Til Tøjret hørte en saakaldt »Klapgrime« (Klappgremme, Fig. 16). Klapgrimen bestod af to Stykker Træ, der sad paa hver sin Side af Hovedet og kaldtes »Klaptræer«. Fra disse udgik et tyndt, hjemmelavet »Hørreb«, det sakaldte »Hovedstolereb«, der laa bag Koens Øren. Foroven var Klaptræerne forbundne med en Jernlænke, der laa over Koens »Snude«, og forneden med et Reb, der laa under dens

⁴⁴ Klov hedder Klo, men i Flertal nok baade »Kloene« og »Kløjene«.

⁴⁵ G. M. 2. 33. Skg. 7. 121.

[114] »Mule«. Solve Tøjret var en tynd Jernlænke. Rasmus Klokkers Køer var nemlig slemme til at »æde Reb« (ee Rev). Det Stykke, som Tøjret rakte, kaldtes en »Sætte«. Der blev sagt: »Jy heje (hende) hal (halv) Sætte!« eller: »Jy heje hel Sætte!« Var det Kløver, tøjredes der saaledes, at Koen lige naaede det med Forbenene. Aad den for meget af ny Kløver, fik den »Trommesyge«.

Naar Køerne blev slupne løse, fik de et »Aag« (Å) af Træ om Halsen, for at de ikke skulde »brække ud«. Særlig »uvane« (uvåne) Køer kom i »Hornnik« (Hornnekk), et Reb, der var bundet om Hornene og det ene Ben. Saadanne Køer kaldtes ofte »ravgalne«. Ordet »ravgal« brugtes ellers ogsaa om Mennesker. Der var en Kone, som kaldtes »Karne Ravgals«.

Paa Marken nedgravedes en »Støtte« med en tre, fire »Stabe« (Grenstumper), som Køerne kunde have at »gnibbe sig« paa. Naar Fluerne var slemme, kunde Køerne næsten ikke faa Ro til at »tygge Drob« (tøgge Dråv)⁴⁶. De »vøftede« (vøjdee) med Halen og slikkede sig med deres »håse« (ru) Tunge, og endda kunde de ikke holde Fluerne fra Livet. Bremserne fik dem jo af og til til at »bisse« (besse).

Ud paa Sommeren fik flere af Køerne, og det sagdes at være de bedste, nogle underlige Knopper i Skindet. De kaldtes »Verner«. I Knopperne var der hvide Orme med sorte Hoveder⁴⁷.

Om at drive en Ko brugtes Ordene »jage«, »drive« og »genne«. »Jav dæj Ko u a Kløre (Kløveret)!« »Driv Køerne tæ Vaŋs (Vands)!« »Jænn Koen hæn tæ Slavderiŋ (Slagteren)!« »Genne« er vel det lempeligste Udtryk.

Køerne blev malkede tre Gange om Dagen. Om den

Lyd, de gav, naar Yveret var spændt, og de længtes efter at malke, brugtes Ordet »brøle«. »Blødmælket« sagdes en Ko at være, naar Mælken »drøv« af »Patterne«, og den var let at malke. En Ko, med hvilket dette ikke var Tilfældet, kaldtes »haardmælket«. Naar en Ko kun gav lidt Mælk, brugtes Ordet »strippe« i Steden for »malke«. »Hån ska jo da streppes!« Naar en Ko ikke gav Mælk, sagdes den at være »gold« (gål). I passende Tid ophørte man med at malke Koen rent ud, for saaledes at hjælpe den til at blive gold. Dette kaldtes at »sætte«. Men der var Køer, som ikke kunde »sættes«.

Naar man kaldte paa Køerne, sagde man: »Kumme-ko, kumme-ko!«⁴⁸ Naar man kaldte paa Kalve: »Kumme-kal!«

Hvor en Tyr gik ude, hørte man den ofte give en stærk, men dump Lyd. Det kaldtes at »brumme« (bråme).

Somme Tider led Køerne af »Rygblod«. De var da forfærdelig »ømme« (æmme) paa det Sted, hvor Blodet havde samlet sig.

Af og til kan det give som et »Plutt« (Puf), idet der stiger »Dunster« (Dånnster) op af Jorden. Traf et Kreatur nu at være paa vedkommende Sted, blev det »jordskudt« (jorskott)⁴⁹. I Klokkergaarden var der engang en Kalv, som var bleven jordskudt. Først skød man over den; men det hjalp ikke. Saa skød man under den, og da kan det nok være, at der kom Liv i den syge. Kalven gav et Brøl, sprang omkring og var rask.

I Klokkergaarden havde man sædvanlig en halv Snes »Faar« og en »Væder« (Væjer). En gildet Væder kaldtes »Bede« (Bee). Lammene kaldtes »Væderlam« og »Gim-

⁴⁶ Tygge Drøv. ⁴⁷ Bremselarver.

⁴⁸ Muligvis: Kom min Ko! ⁴⁹ G. M. 2. 33, 103.

merlam«. »Gimmer« (Jæmmer) hed et Faar, til det havde faaet sit første Lam.

Naar Lam kom tidlig til Verden, var det somme Tider saa koldt, at de ikke kunde være i Faarestien. Der blev da med en »Fjælehav« afstængt et Hjørne af »Stuen«. Paa Gulvet blev der lagt Halm. Her kunde saa en to eller tre Lam have deres Ophold. Af og til maatte man tage et »Dæggelam«, et Lam, som man af en eller anden Grund blev nødt til at opføde. Mælk fik Lammet gennem en saakaldt »Lammepatte«, et Kohorn, i hvis Spids der var dannet en lille Patte af Læder. Spidsen var gennemboret, og Mælken, der hældtes i Hornet, sivede gennem en »Pennefjer«, der sad i Hullet, ned i Patten.

Ikke saa sjældent døde Lammene, især tidlig om Foraaret, og mange havde saa den underlige Skik at lægge dem op i en »Sule« (Kløft) i et af Frugttræerne i Haven⁵⁰.

En lille Vantrivning af et Lam, som af andre Dyr, kaldtes en lille »Vitting«.

Om Vinteren opholdt Faarene sig i den lille, varme Faaresti, men om Dagen var de ofte ude. Naar Faarene skulde ud eller ind, hed det: »Ka do jave Fårene u!« eller: »Ka do jave Fårene ej!«

I »Hækken« i Faarestien lagdes særlig Hø og Ærtehalm. Faarene aad dog af Ærtehalmen ikke andet end Bælgene. Halmen, der blev tilbage, kaldtes »Fåreo-re«.

Faarene vandedes i et Trug. Deres Skarn kaldtes »Faareperler« (Fårepæller)⁵¹.

Naar Faarene var ude, var de altid samlede to og to, enten tøjrede eller »hildede«. Til Faaretøjret hørte et

⁵⁰ G. M. 2. 91. ⁵¹ Piller hedder »Peller«.

»Faarelægende« (Fårelænge) (Fig. 17). Det bestod af en [116] Jernring, hvori der var tre Huller. I hvert af Hullerne var der et »Lægende«. I det ene »Lægende«s Ring var der et, ikke hjemmelavet, Reb, og i dette sad Tøjrepælen. I de andre »Lægende«s Ringe var der to tynde Jern. Faarene havde om Halsen Bøjler af Sejpil. De omtalte Jern sad paa Bøjlepindene.

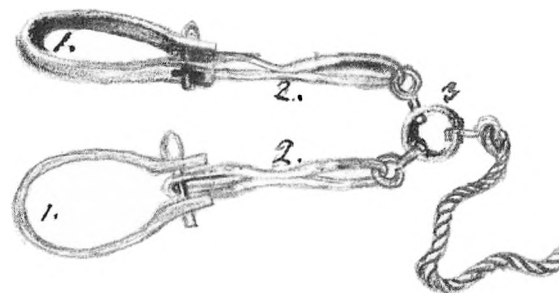

Fig. 17. Faarchilde (Fårchele). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Faarebøjle (Fårebøjl). 2. Jern. 3. Faarelægende (Fårelænge).

I den Tid Faarene »løb« (løv), tøjredes de skiftevis sammen med Vædderen.

Naar Faarene var »hildede« (helee), havde de en tyk, men smal Fjæl, et saakaldt »Hildetræ« (Heletræ) imellem sig. I begge Ender af Hildetræet var der et Hul, og gennem Hullerne gik Bøjlepindene. Bøjlerne laa om Faarenes Halse.

Især naar Faarene var ude, plagedes de af Mider, de saakaldte »Faarelus«. Somme Tider blev de næsten som helt ude af sig selv og gav sig til i et væk at »bræge« (bræe).

Kom Faarene paa Steder, hvor de ikke maatte, raabte

man efter dem. Saa hed det: »Ka do'ne hue ætter dâm!«

Baade Foraar og Efteraar blev Faarene klippede⁵². Foraarsulden kaldtes »Lod« (Lo) og Efteraarsulden kaldtes »Uld«. »Loden« var ringere end »Ulden«, men daarligst var Uld af de saakaldte »ildhaarede« Faar. Den lignede mere Haar end Uld. Den brugtes ikke til Vadmæl, men kunde nok bruges til Hoser.

Før et Faar blev klippet, kom det i et Kar og blev vasket. I Klokkergaarden brugtes det store Bryggekar. Faarene blev vaskede i Lud, den saakaldte »Faarelud«. De »rubbedes af« med en »Rubbekost« eller en Græsvisk. I Klokkergaarden var der engang en Pige, der altid, naar hun vaskede Vædderen, »gned« ham om »Næsen«, der tit var »snoppet« (snottet), og sagde: »No renser jæ dønn Næse, fåde do ska jøre månne Jæmre å Bokke!« Navnet »Buk« brugtes ellers aldrig om Vædderen.

Faarene klippedes med en »Uldsaks«. De Faar, der skulde slagtes, blev ikke slagtede straks efter at de var klippede. Ulden skulde have Tid til at vokse ud, saa Skindene kunde blive brugte til Pelse.

I Klokkergaarden var der altid en »Leveso«. Systofte havde en »Byorne«, der ejedes af et »Ornelag« (Årnelav). Ordet Svin betegnedes baade Orner, »Søer« og Grise. En gildet Orne kaldtes »Galt«; en halvgildet Orne: »Søkk«. Naar Soen ikke vilde »løbe«, gav man den Surdejg og »branket« (brånke) Havre. Grisene kaldtes »Galtgrise« (Galgrisse) og »Sogrise«. De Sogrise, der skulde fedes, blev »skaarne i Siden«, og »Frykornet«⁵³ udtoges. Saa blev de ikke »ornegalne«. En skaaren Sogris kaldtes en »Snitte«. En So, der første Gang skal have Grise, kaldes en »Gylt« (Jyllt).

⁵² Skg. 8. S. 16. ⁵³ .Eggestokkene.

[117] I Regelen solgte Rasmus Klokker Grisene som »Pattegrise« med Undtagelse af to, som han til eget Brug fedede og slagtede henimod Jul.

Saa længe »Grisesoen« havde Pattegrise, fik den Lov til at komme ud i Marken. Siden blev den skilt fra sine Grise og kom saa til at »kukelurke« (kukkelorke) i »Sostien«. Grisene kom ind i Svinestien, hvorfra der var Adgang til Svinegaarden. Da de ikke fik Lov til at komme andensteds, blev de ikke »ringede«.

Svinenes vigtigste Foder var hele Ærter, som de fik i deres Trug. Blev det knapt med Ærterne, fik de »Skraa«, som blev malet af det mindste og daarligste Korn, det saakaldte »Smaakorn«⁵⁴. Nogle købte i Møllen det saakaldte »Svinemel«. Det var Mel, som under Malingen satte sig rundt omkring i Møllen, og som siden støvedes ned og fejedes op; men den, der købte det, fik altid i Tilgift en Mængde Træskosnavs og lignende gode Sager. Nedfaldne Æbler syntes Svinene godt nok om i Førstningen, og de bragte dem ogsaa til at vokse; men naar Svinene havde begyndt at faa Ærter eller Skraa, saa vragede de Æblerne. Grønt fik de ikke saa lidt af. Medens de var smaa, skar Moderen Vikker til dem. Af vilde Planter fik de særlig »Bugsmitte« og »Skørtidsel«. Fattigfolk gik omkring ved Grøftevoldene og samlede »Surblade« af den saakaldte »Sure« (Syre)⁵⁵. Dem kogte de til Grisene.

I »Masketønderne« samledes jo alle Slags Levninger til Svinene, og »Masken« blev baaret ud i en saakaldt »Svinespand«. Grisene, der skulde fedes, fik ogsaa »Drank«.

Der var jo snart ikke det, som Svinene ikke vilde

⁵⁴ Kaldtes ogsaa »Forkorn«. ⁵⁵ Vistnok: Rumex acetosa.

»slabbre« i sig. Den lille Lars syntes, det var morsomt at give de graadige Dyr et »Smøg« over »Trynen« (Trønnen) og høre dem »tage til Vejrs« (ta tæ Væjrs) med at »grynte« (grønte). Men somme Tider blev de jo saa vrede, at de »stylede Børster« (stylee Bøster).

Den ornegale So havde en ejendommelig Lyd. Den sagdes at »ruffe« (roffe).

Af og til fik Svinene ny Halm at ligge paa. Det kaldtes »Lejre«. Der kunde saaledes blive sagt: »Hå do jye Soen noe Læjre?« »Ja, hån har fåe Læjre!«

»Levesoen«, der førte sin ensomme Tilværelse i Sostien, fik af og til Lov til at komme udenfor; men saa var hun lænket. Naar man kom for at lægge »Halsrebet« paa hende, satte hun Trynen op og lagde Ørerne tilbage. I Halsrebet fastgjordes et andet Reb med et »Lægende«. Naar hun skulde ind, blev Halsrebet »smøgt af« (smøjt a). Om Vinteren blev Sneen »øst« væk udenfor Sostien, [118] og naar hun kom ud, blev der strøet »Skæle« til hende paa Jorden. Saa var der rigtig Gilde for Spurvener.

Rasmus Klokker fodrede selv Hestene. Saa længe Farmoderen var i Stand dertil, røgtede hun Køerne. Moderen sørgede altid for Kalvene og Fjerkræet.

Køretøj

Rasmus Klokker havde tre »Lundstikkevogne« (Fig. 18). Den ene var ikke stort bedre end den anden; men den bedste brugtes til »Kørevogn«.

»Lundstikkerne« var af Jern. Flere brugte Lundstikker, paa hvilke der foroven var en ombøjet Plade, som skulde hindre Snavset i at vælte ned og ødelægge Tjæren,

hvormed Hjulene var smurte. De kaldtes »Kappelundstikker«.

Vognene var meget smalle forneden. Bunden var som oftest en bred Fjæl, der kaldtes »Underbund«. Sidestykkerne kaldtes »Haver« eller »Vognhaver«. De almindelige Sidestykker var af »Fjæle« og kaldtes »Fjælehaver«; men man havde ogsaa »Stikkehaver«. De saakaldte

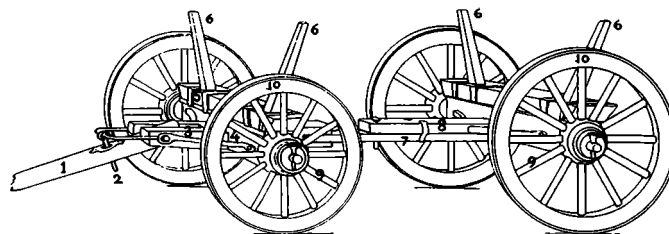

Fig. 18. Lundstikkevogn (Lunstikkevev). Original i Dansk Landbrugsmuseum.* 1. Stang (Stag). 2. Hammelsbolt. 3. Sule. 4. Forduppe (Fådroppe). 5. Kæpstok (Kæpståkk). 6. Vognkæp (Vonkæpp). 7. Langvægende (Langvæne). 8. Bagduppe (Bådoppe). 9. Eger (Ier). 10. Hjulfælg (Hyllfel).

»Høsthaver« var altid Stikkehaver. Forsmække og Bagsmække brugtes kun paa Kørevognen.

Bunden laa paa de to saakaldte »Kæpstokke«. Den forreste Kæpstok laa paa den saakaldte »Brofjæl« (Brofel)¹, der var fæstet til »Forakselen« (Fåakslin) med Pinde. I Midten af Kæpstokken var et Hul. Gennem dette og lignende i Brofjælen, den saakaldte »Forduppe«, og Forakselen gik den saakaldte »Hovedbolt« (Hoebålt).

¹ Kaldtes muligvis ogsaa »Vrideskammel«.

Den bageste Kæpstok laa umiddelbart paa »Bagakselen«.

I Enderne af Kæpstokkene sad de fire »Vognkæppe« til Støtte for Vognhaverne. Sad Vognkæppene løse i Hullerne, sagdes de at være »lirkeløse«.

[119] Hele Undervognen kaldtes »Underrede« (Unerree). Den forreste Del kaldtes »Forrede«, den bageste »Bagrede«.

Akslerne var af Træ. Paa disse laa bag Hjulene Jernplader, der bøjede sig opad. Det var de saakaldte »Bolsterjern«. Det Træstykke, der laa under Brofjælen, kaldtes, saa vidt erindres, »Forduppe« (Fåduppe). Baade for og bag var det støttet ved »Stivere«. I dets Forende var »Sulen«, hvori Vognstangen sad. I dets Bagende var et Indsnit, hvori den ene Ende af det saakaldte »Langvægende« (Langvænge)² laa. Det fastholdtes ved en »Nagle«. Den saakaldte »Bagduppe« laa paa Bagakselen og strakte sig fremefter. Under Bagduppen laa den anden Ende af »Langvægendet«. Foran var det fastholdt ved en »Nagle«, i hvilken der var en »Splitte«. Bagud laa det i en Bøjle, der var fastgjort paa Bagduppen.

Hjulet var dannet af de saakaldte »Hjulfælge« (Hyllføle)³. Rasmus Klokke brugte ikke Hjulringe. Fælgene var omgivne af Jernskinner, de saakaldte »Hjulskiner« (Hyllskener), der paasattes ved Hjælp af Søm. Det mente Rasmus Klokke var bedre. Egerne kaldtes »Ier«; men de var jo ogsaa af »Ietræ« (Egetræ). Naar Egerne sad løse i Fælgene, hed det: »Dæ æ græv, va Hyllierne klæppe!« I »Hjulnavet« (Hyllnave) var der en »Bøsning«. Oven paa Akselen var der paa Hjulstedet en

² Langvogn. ³ »Fel« udtales ens, enten det saa betyder Fælg eller Fjæl. »Fel«, der betyder Fjæl, er dog Hunkøn, medens »Fel«, der betyder Fælg, vakler mellem Hunkøn og Intetkøn. Fælg har sagtens tidligere været udtalt »Fæl«.

Jernplade, der strakte sig saa langt frem, at »Lundstikken« gik derigennem.

I »Sulen eller »Vognsulen« sad »Vognstangen« og fastholdtes ved den saakaldte »Stangbolt«. Naar Stangen sad løs i Sulen, kunde man sige: »Stangen æ lirkeløs«. Oftere sagdes dog: »Stangen æ slør i Sulen«. Naar Stangen »lod efter« (lo ætter)⁴, kunde man sige: »Dæ æ svært, va hån tøjer sæ!«

Paa Stangen sad »Hammelstøjet« (Fig. 19) eller »Hamlen« (Hamlin). »Hammelstokken« var fæstet til Stangen ved Hjælp af »Hammelsbolten«. »Brakkerne«⁵

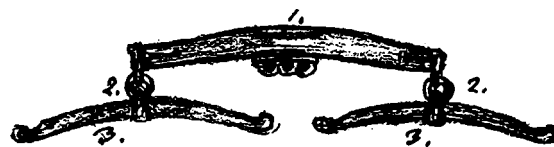

Fig. 19. Hammelstøj. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Hammelstok. 2. Laasring. 3. Brakke.

var fæstede til Hammelstokken ved Hjælp af »Laasringe«, Ringe, der kunde aabnes. Paa Hammelstokken var der Jernbeslag i Midten og ved Enderne. »Rækkerne«⁶ fastgjordes paa »Brakkerne«.

Henimod Stangens Ende var den saakaldte »Stødnagle« (Stønagl), der skulde »møde« Ringen til Halskobbellet⁷.

[120] Hjulene smurtes med Tjære. Man begyndte at smøre ved »det framigs⁸ Forhjul« (de fråmmes Fåhyll), gik saa omkring og endte ved »det tilmigs⁹ Forhjul« (de tæmmes

⁴ Gav efter, bøjede sig. ⁵ Svinglerne. ⁶ Skaglerne. ⁷ Hindre den i at glide ned. ⁸ Fjærmer. ⁹ Nærmer.

Fåhyll). En saakaldt »Smørebuk« (Smørrebokk) løfte- de Akslerne. Den gamle Hjultjære kaldtes »Vognskav«. Den gemtes og blev brugt til flere Ting.

En god Vogn kaldtes ofte en »skrap Vogn«. Sagdes der om en Mand: »Han æ skrapp køreje!« saa tænktes der dog nok baade paa Vognen og Hestene.

Andensteds er talt om Kørevogn, Møgvogn og Høstvogn.

Skulde man hente Grus eller Sand, var der ingen Smækker paa Vognen; men ved hver Ende lagdes et Halmknippe for at »møde« (møe). Da Lars blev voksen, fik man til saadan Kørsel en »Fjælekasse« (Felekasse).

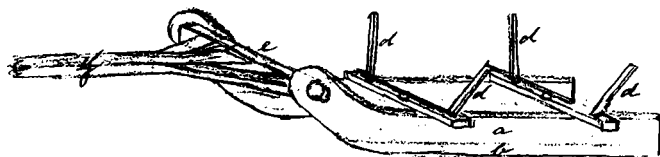

Fig. 20. Slæde (Slæc). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. a. Slædemede (Slæmee). b. Andning (Ånjeng). c. Slædeaagende (Slæåenje). d. Kæp. e. Hals. f. Stang.

At gøre en Ting i Stand kaldtes at »lave« den. Var en Vogn itu, kunde der saaledes blive sagt: »Vi må hå Vonij lave!«

Slæden (Fig. 20) var meget simpelt indrettet. »Slædemederne« (Slæmeerne) var i Regelen af Egetræ. Blev de slidte, paasattes en saakaldt »Andning« (Ånjeng) af Bøgetræ. Dette Arbejde kaldtes at »ande«. Senere blev det almindeligt at lægge Jern under Mederne, og saa blev der ikke saa megen »Slinger« paa Vejen. Tværs over Mederne laa de saakaldte »Aagender« (Åenje) eller »Slædaagender«. I Enderne af disse sad fire »Kæppe«,

der støttede »Haverne«. Foran i Mederne var der Huller. Heri laa en Stok, den saakaldte »Hals«, som frit kunde dreje sig. I »Halsen« sad Stangen, støttet af to Skraastivere. Nyere Slæder havde fast »Hals«, og paa denne var der saa en Sule, hvori Stangen blev indsat og fæstnet med en Nagle. Men Rasmus Klokke foretrak de gamle. Det var jo ofte, at Slæden frøs fast. Naar man saa skulde afsted, lod man i Regelen Hestene give et »Vrik« (Vrekk) til Siden. Saa gik det ikke saa sjældent ud over de nye Slæders Sule.

I Klokkergaarden var der en gammel »Stikkane« (Stekkåne). I Haverne var der Stikker, omtrent som i de saakaldte »Høsthaver«. Bagtil buede Haverne sig opad, saa »Bagsmækken« næsten var dobbelt saa høj som »Forsmækken«. I Smækkerne var der ikke Stikker, men smalle »Slaer«. I Midten af Bagsmækken var der en bred Slaa med et udskåret Hjerte og adskillig anden Stads. Kanen var til én Hest. Man sad paa en »Halmklippe«.

Vistnok brugtes Udtrykkene »Kaneføre« og »Slædeføre«; men oftere blev der sagt: »Slædevej«. Saaledes kunde det hedde: »Dæ ska nåkk blie go Slævæj i dæj Uc, såm enkåmmer (næste Uge)!«

Om »Sletøjet« skal kun siges et Par Ord.

De fleste af de gamle kørte altid med »slet Tømme« (slætt Tømme)¹⁰. Hestenes Hoveder var saa forbundne ved en »Mellemtømme«. Rasmus Klokke brugte dog »Liner« (Linner), saaledes som det nu er almindeligt. Da Lars var Dreng, brugte han altid »Rebliner«; senere fik han ogsaa Læderliner. Hovedtøjet, hvori Linerne spændtes, kaldtes »Hovedstol« (Hoestol). »Hovedlag« (Hoe- lav) betegnede et Hovedtøj med Tøjler, der brugtes, naar

¹⁰ Enkelt Tømme.

man red. Bidsel kaldtes »Milende« (Milene). Rasmus Klokker brugte altid et »slet Milende«, det vil sige et Bidsel med enkelt Led. For stivsnudede og ustyrlige Heste brugtes ellers forskellige Bidsler, saasom »Krogmilende« (Kråmilene) og »Trækmilende«. I Milendet var der Ringe, der var fastspændte i Hovedstolen. Rasmus Klokker havde et Par gamle »Skyklapper« af Læder; men de brugtes sjælden eller aldrig. Paa Skyklappernes Udside var der syet som et »Timeglas«.

Stangen holdtes oppe ved Hjælp af »Halskobler« (Halsgoller)¹¹, som var af Læder. I Halskoblerne var der Lænker, som samledes i en Ring, der blev »trædet« paa Stangen op imod »Stødnaglen«.

Paa det saakaldte »Mankestykke« var der en »Mankepude«. Over denne laa et »Dæksel«, og i dette var der to Ringe, gennem hvilke Linerne gik.

Paa »Bringestykket« sad en Slags store Spænder med den saakaldte »Seletorn«.

»Rækkerne« var af Reb. I den ene Ende af Rækken dannede man et Øje, idet man paa to Steder førte Rebets Ende ind gennem selve Rebet. Dette Øje sattes paa Seletornen. Man kunde gøre Øjet større eller mindre og derved forkorte eller forlænge Rækken. Dette kaldtes at »gøre ind« (jøre en) og »gøre ud«. I den anden Ende af Rækken dannede man et lille Øje paa samme Maade som ovenfor omtalt. Dog stak man kun Rebets Ende en Gang gennem Rebet. Ved Hjælp af Øjet dannede man en »Klanke«, som man satte om »Brakken«. Der var dem, der af Magelighed forkortede Rækken ved at »slaa et Kast« om Brakken; men derved ødelagde man Rebet.

¹¹ Udtalen »Halsgoll« er ganske mærkelig. Da Bringekobbel blev indført, kaldtes det »Brenjekåvl«.

Udtrykket »spænde« brugtes jo, hvor der virkelig blev spændt. Der taltes om at »spænde ind«, »spænde ud« og »spænde om«. »Do kåmmer te å spærje Bujoren enj!«

Den nærmer Hest kaldtes »de tæmmes«, den fjærmer »de fråmmes«¹².

Naar Hestene skulde gaa eller standse, brugte man de samme Lyde som andensteds i Danmark. Skulde de rykke, sagde man: »Røgge dæ!« eller: »Røgg!« Var de urolige, sagde man: »Ho, ho!«

Ordet »køre« brugtes særlig om den, der havde Tømmen. Ellers sagdes »age« (ae). Det hed altid: »Må jæ ae mæ dæ!« De Gamle plejede ved passende Lejlighed at sige: »Jæ sønns, jæ hå Kle (Klø) i Æen, jæ kåmmer vesst snar u å ae!«

Dage og Tider

»Alle-Helgene« (ale Hællene)¹ var kommet! Det var Fardag for Tjenestefolk og Fardag for Solskin og milde Vinde. Snart »immede« (imnee) det »i Vejret«, Himlen kom til at se saa »murret« (morre) ud, og Regnen begyndte at falde. Vinden var omme i »Pøjtehjørnet« (Pøjtehørne)². Det begyndte maaske at »fnuge« (fnue), men snart var det i Lag med at »fnuskregne« (fnoskræjne), og saa gav det sig til at »øse Vand ned, som det var med Skuffer«. Af og til hørte man om, hvordan en »Vandpost« (Vanpåsst)³ havde gjort Ulykker.

Lille Lars var glad »med« at sidde inde i Stuen, mens »Slagregnen« slog mod Ruderne. Det var et »Herrens

¹² Underforstaaet: Øg. ¹ Iste November. ² Sydvest. ³ Skypumpe.

Vejr« (Hærris Væjr). Endelig syntes det at skulle »bedage sig« (bedave sæ). Regnen begyndte at »hofne« (håffne), og Solen kom frem. Men hvad var det? Der stod jo en »Vejrstub« (Væjrstobb)⁴! Ja, saa var der nok Storm i Vente! Og Vinden gik om til Nord. Det blev »masendes koldt« (masenes kålt). De mørke »Vejrskyer« jog hen over Himlen, og en »Hørrevind« satte Liv i de gule Straa og fik Pilene til at »svaje«.

Jo, jeg takker! det var Vinteren, der havde »Udridere« i Marken.

Men under alt det kom »Mortensaften« (Mårtinsavten)⁵. Faderen var til Hestemarked i Nykøbing og ventedes ikke hjem før henimod »Midaften«. Some Tider blev der ventet længe, og Lars begyndte at blive sulten; men endelig kom jo Rasmus Klokker. Saa blev der »sat paa Bordet«. Gaasesteg fik man kun sjælden. Moderen grønsaltede Gæssene for siden med deres Kød at sætte Smag paa Sulevællingen. Men man fik »Gåsekraser« og »Groffenbrad« (Gråfenbra). »Gåsekraser« var Hoved, Vinger, Hjærte og Lever af Gæssene. Groffenbrad var hele Pærer, kogte i Fedt⁶. Lars fik sig en »Springgaas«. »Gaaseskraldrene« (Halsene) var gode til »Pipper« (Fløjter), og deri kunde man næsten frembringe alle Gaasens Lyde; men Moderen vilde gerne have dem til Vindsler. Naar »Gaaseskraldren« var »stukket sammen« til en Krans, blev den tørret. Var der et Par Ærter i den, morede det Lars at rasle med Nøglet, som derpaa blev vundet.

»Gåsekraser« var Mortensaften en staaende Ret.

Noget skulde man jo have af Gæssene til Minde om, at de havde frelst Morten Luther. Engang havde han maattet skjule sig i en Gaasesti. Han havde lagt sig lige indenfor Døren. Her stimlede Gæssene sammen, da hans Forfølger kom med Lys. Gæssene stod og trippede paa Morten Luther, og saaledes undgik han at blive opdaget.

»Mortensdag« begyndte man at »sidde Aftensæde« (see Avtensæe). Saa blev der tændt Lys om Aftenen, og Rokken kom rigtig i Gang.

Og saa »hældede« (hælcce) det »imod Jul« (emo Jul). Farmoderen og andre gamle sagde »Jyl«.

Sikken en Fryd det var at se den første »Sne«! Og hvor tindrede ikke Stjernerne om Aftenen! Det var saa morsomt at se de mange Stjernesked; men Lars vidste ellers nok, at for hver Stjerne, der »randt ned« (rant ner), saa døde der et Menneske⁷. Alle skulde hen til Ruderne, naar der var en »Gaard« omkring Maanen, og det havde nok ogsaa sin Betydning.

Om Julen har Karen Toxværd givet en god Beretning⁸, som i det væsentlige stemmer overens med, hvad der kunde siges om Julen i Bjørup. Her skal derfor kun berettes et og andet.

Ved den store Bagning for Jul bagtes særlig »Søsterkage«, »Fladkage«, Kringler, »Pebernødder« (Pævernøer) og andet »Julebrød«.

Naar Julen nærmede sig, skulde alle Redskaber tages hjem fra Marken. Særlig maatte Ploven ikke staa ude. Saa kom Jerusalems Skomager og satte sig paa den. Lille Lars syntes ellers, det var Synd, at han, der havde maattet vandre saa længe, ikke skulde have Lov til at hvile sig, naar alle andre var glade. Moderen lærte ham den lange

[123]

⁴ Stykke af en Regnbue. ⁵ 10de November. ⁶ Denne Forklaring er næppe rigtig; men den fastholdes bestemt af Rasmussen. I Bjørup fik man ikke Groffenbrad i Julen. Skg. 2, 752. 5, 4.

⁷ Skg. 5. S. 192. ⁸ Skg. 5. 4.

Vise om Jerusalem's Skomager⁹. Ved at høre om den gamle Jødes sørgelige Skæbne fik han en stor Rædsel for at komme til at tale bespotteligt om Vorherre.

[124] Natten før Juleaften var Rasmus Klokker oppe en Time efter Midnat for at skære Hakkelse til Julen. Der skulde ikke skæres saa lidt, da det skulde række til fjorten Dage. »Hakkelschutten« var snart fyldt, men da der ikke tærskedes i Juletiden¹⁰, kunde den øvrige Del af Hakkelsen godt blive liggende i en »Bunke« paa Logulvet.

Naar der Juleaften var kimet med Systofte Klokker, saa kom Jørgen Klokker altid til Klokkergaarden for at ønske glædelig Jul. Han plejede da at sige: »Ja, det har aldrig været fornægtet, at den ene Klokker besøger den anden!« Jørgen Klokker var en ældre Mand. Allerede i Lars Rasmussens Barndom begyndte han at blive »tykhør« (køkkhør); men »ludhør« (lohør) havde han maaske aldrig været. Nogle kaldte ham »Skrutt-Jørren«, fordi han var »skrutrygget« (skruttrøge). Naar Jørgen havde faaet noget at spise, saa tog han sin gamle Filthat som for at gaa, men han satte den paa Gulvet, lige indenfor Døren, og lagde sine Vanter deri. Saa lukkede han sine Øjne og sang sin Julevise. Skrive kunde han ikke, saa sine Viser maatte han gemme i Hjerneboksen. Julevisen var saa lang, at han næppe selv vidste, hvor lang den var. Han havde i Grunden kun én Tone til alle sine Viser, men somme Tider maatte han jo trække den lidt langt ud og somme Tider bide den lidt kort af for at faa den til at passe. Julevisen begyndte nok saaledes:

Vor Frelser vi ej forglemme,
han blev født i Julenat.

⁹ Har i sin Tid været trykt i Ugebladet »Nær og Fjern«. ¹⁰ G. M. 2. 105.

Siden taltes der om Hyrderne:

De Hyrder laa paa Marken
og vogted deres Hjord (Jår),
Herrens Klarhed om dem skinned,
saa de ej i Mørke var (vår).

Endelig om de hellige tre Konger:

De hellige tre Konger
vi ej forglemme vil (ve),
de faldt i stor Forundring,
de den Stjerne fik at se.
De gjorde dem straks rede
og drog ad Vejen frem,
og heller ikke standsed de,
før de kom til Byen Betlehem.

[125] Ved den sidste Linje knob det svært med Tonen. Medens han sang, kom Moderen lidt god Mad i hans Kurv, og Lars saa at faa nappet et Stykke Skraatobak fra sin Fader og lagde det ved Siden af. Det var noget, Jørgen Klokker satte stor Pris paa. Den meste Tid maatte han nøjes med Cigarstumper, som Karlene i Sognet samlede sammen til ham. Før han gik, sang han en Takkevise. Den begyndte med mange Velsignelser over »Husbond« og »Madmoder«, som han udtrykte sig, og endte med følgende:

Jeg kommer igen i Aare (ad Aare),
hvis Gud vil, jeg leve maa!
Hvis ej jeg leve skal,
saa lader jeg Herren raade,
han bor i Himlens Sal.

Og atter og atter kom Jørgen Klokker igen og sang sine Viser. I Løbet af Julen gik han omkring til alle Sognets Bønder og de velstaaende Husmænd. Desuden gik han til Degnen og Mølleren.

Naar han kom, havde han altid mange Nyheder at fortælle; men han sagde gerne, at han havde det fra en »vis« Kone eller Mand i den eller den By. Han skulde nok vogte sig for at nævne deres Navne.

Naar Rasmus Klokker syntes, at de unges Fornøjelser blev for kostbare, saa plejede han at fortælle om, hvordan de havde kunnet more sig i hans unge Dage. Jørgen Klokker boede alene i et lille Hus. Der samledes saa de unge. Madse-Hans blev hentet til at spille, og saa gik Dansen lystigt paa Lergulvet til Tranlampens Skin. Hele Gildet kostede hver af Karlene fire Skilling. Jørgen Klokker fik den ene som Betaling for Husly og »Seelse«. Saa var han godt fornøjet.

Ved Bryllupperne mødte Jørgen Klokker altid op og sang en Vise, og saa vankede der jo »immer« lidt. Han plejede at sige: »Naar det regner paa Præsten, drypper det paa Degnen, og saa falder der lidt af til Klokkeren med«.

Uden for sit Hus havde han en lille Blomsterhave, og af og til gav han Bønderkonerne en Blomst i Urtepotte. Han plejede at sige: »Jeg faar det for min Blomst, som andre ikke faar for deres Skilling!«

Flere smaa Indtægter forstod han at skaffe sig. Paa Kirkegaarden voksede en Del af den saakaldte »Hvidepil« (Viepil), som er »hvid i Barken« (vi i Barken). Det er en lille Busk med meget smidige Kviste. Jørgen Klokker skar dem af helt nede ved Roden, og saa flettede han »Kartoffelkurve« (Katøffelkorre), som han siden solgte. Kartoffelkurvene var runde og havde »Grebe«. Om

Vinteren snurrede Rokken i hans Hus. Saa spandt han Haar til Reb for Bønderne.

[126] Da Jørgen Klokker endelig døde, var der mange, der fulgte ham til Graven. Blandt dem var ogsaa Borker Skytte¹¹, men det var nu ikke saa underligt, for ham havde Jørgen Klokker taget meget Hensyn til. Naar Borker Skyttes Folk var i Marken, saa rettede de sig altid efter »Aftenklokken«. Vidste Jørgen Klokker nu, at Borker Skytte havde travlt, saa skulde han nok trække det ud med Ringningen, saa længe han turde. Naar Borker Skytte kørte Møg ud, saa var Jørgen Klokker altid »Møgpind«, og saa blev der jo slet ikke ringet.

Den Grød, man fik til »Nadver« Juleaften, var »Sødgrød« af bedste Slags og kaldtes »Juleaftensgrød«.

I Bjørup var der en Kone, som hver Jul, og vistnok Juleaften, gik ud og rystede sine Frugttræer. Saa troede hun, at hun næste Aar skulde faa megen Frugt¹².

Julenat, Klokken tolv, hed det sig, at alle Køer, og selv den mindste Kalv, »nejlede« (knælede) i Stalden.

Naar Faderen tidlig Julemorgen, efter at have været ude, kom ind i Stuen, saa sagde han: »Våhærre jy våss æn glæle Jul å e gått Nyår, Helsen å Surhe!« Lars laa da i Regelen endnu i Sengen. Det var ham næsten det højtideligste Øjeblik i Julen. Saa sagde han til sig selv: »Ja, no æ e Jul!« Lidt efter begyndte Kirkeklokkerne at kime.

Saa blev der sat paa Bordet, og saa fik man Davre. I Steden for »Drikkebrød« fik man altid »tværet Øl«, som blev drukket til Smørrebrød. Hele Julen igennem skulde helst det saakaldte »Saltmadsfad« (Sallmasfa) være fremme. I Klokkergaarden var det en oval, grønmalet

¹¹ Sognefoged og Kirkeværge. ¹² G. M. 2. 87. Skg. 7. 429.

Bøtte med Hjerter og andre Udsæringer paa Siderne. Heri skulde altid være et halvt Grisehoved, der kaldtes »Sennepssul«. Desuden: Stykker af Lammekød og Oksekød, Gaasesul, en Rullepølse og en Medisterpølse¹³. Naar Julen nærmede sig, blev der ofte sagt: »No kårmer Julen, så ska vi ha Sænnebssul å Majorbrø (Sigtebrød)!«¹⁴.

Hele Julen igennem levede man bedre end ellers, og ingen, der besøgte en, maatte gaa, uden at der først blev »sat paa Bordet«. Gik man uden at faa noget at spise, saa »bar man Julen ud«.

Husmændene var jo ikke altid fri for at misunde »Bønderne«, det vil sige Gaardmændene. En Husmand, som hed Morten Stub, kom engang ind til Rasmus Klokke og sagde:

Nå vi når dæg store Jul,
så går di mæ Snuden full,
dæ jør ale sådne Kale,
ja, de hele År omkring!

*Naar vi naa den store Jul,
saa gaar de med Snuden fuld,
det gør alle saadanne Karle,
ja, det hele Aar omkring!*

»Det er Bønderne!«, føjede han til.

[127] »Julebukken«¹⁵ viste sig ikke mere; men de gamle fortalte om alle hans Løjer. Ved Sammenkomsterne i Julen havde man megen Morskab for, og Børnene fik Lov til at være med. Baade smaa og store gav sig af med at

»lege Nødder i Hænder« (læje Nøer i Hæjer)¹⁶. Man tog nogle Nødder i sin Haand, og en og anden skulde saa gætte paa, om Antallet var lige eller ulige: »Æffen eller uæffen?« Gættede han rigtigt, fik han Nødderne; ellers skulde han af med lige saa mange, som man havde i Haanden.

Nytaar var ingen særlig Højtid for Børnene; men nok for de unge.

Hellig tre Kongers Aften¹⁷ var den egentlige Afslutning paa Julen. Da stillede der mellem Middagen og Nadver et saakaldt »tregrenet Lys« paa Bordet i Stuen. Det var et Lys, hvis Stamme et Stykke oppe delte sig i tre. Saadan et Lys blev hvert Aar støbt i Klokkergaarden¹⁸.

Efter Hellig tre Kongers Dag begyndte man igen med sit vanlige Arbejde; men halvt regnede man dog endnu Julen til »Knudsdag« (Knusdav)¹⁹. I alt Fald sagde man: »Knu driver Julen u!«

Da Lars var lille, kom han ikke meget ud om Vinteren. Han kunde kun daarlig »ty« (døje) den stærke Kulde. Der skulde ikke meget til, før han kom ind og sagde: »Annemor, dæ stækker i min Arm!« Lars sagde altid »Mor« til den gamle Farmoder. Sin egen Moder kaldte han »Annemor«, hvad han senere tit blev drillet med i Skolen.

Naar det udenfor var »bidende koldt«, naar det »fnugede« (fnuee)²⁰, og Sneen »røg« sammen i »Snedryer« (Snedriver), naar »Istappene« hang ned fra »Tagskæget«, og der var Isblomster paa Ruderne, saa var det bedst at sidde som lille »Askepot« ved Kakkellovnen og høre det »knage« og »sprage« i Ilden. Naar Sneen

¹³ Skg. 2. 282. ¹⁴ Ordspil. »Majorbrø« kan være Madjordbrød, Brød, der stammer fra Madjorden den fede Muldjord. ¹⁵ Ing. 95.

¹⁶ Ing. 94. ¹⁷ 5te Januar. ¹⁸ Ing. 83. Skg. 5. 4. ¹⁹ 13de Januar. ²⁰ Sneeede fint.

rigtig føg forbi Ruderne, saa kunde Farmoderen sige:
»Nå, no æ Bol (Bodil) Føjtijs da ræjte på Fære!«

I Vinterens Løb gik det løs med Fortællinger, og Lars var lutter Øre. Somme Tider blev de gamle dog trætte. Naar Faderen blev »tryglet« til at fortælle, saa var det ikke saa sjældent, at han begyndte: »Dæ vå ij Gang ij Prest!« Og saa »tagte« (tav) han. Lars ventede og ventede, men gav saa tilsidst sin Utaalmodighed Luft. Faderen begyndte: »Dæ vå ij Gang ij Prest!« Men naar Lars saa spurgte: »Ja, hodden vå e mæ dæj Prest?« saa sagde han: »Så, no fästørr do mæ ijæn (igen)!« Og Lars fik aldrig mere at vide om Præsten.

Den gamle Farmoder sagde ikke saa sjældent:

[128] Dæ vå ij Mañ i ij Musse
mæ to røe Husser.

*Der var en Mand i en Mose
med to røde Hoser.*

og saa føjede hun til: »Ve do hå å ve'e (vide det), ska jæ sie dæ e?« Men det brød Lars sig slet ikke om. Han kendte jo nok den rødbenede Stork.

Naar en Fortælling var til Ende, blev der i Regelen sagt:

Snepp snapp Snuc,
no æ Æmmtyre ue!
Tepp tapp Tøje,
no ka do bjøje.

*Snip snap Snude,
nu er Æventyret ude!
Tip tap Tønde,
nu kan du begynde!*

Farmoderen var ellers den, der havde mest Taalmodighed til at fortælle. Da hun var opvokset i Skjolterup, stammede en Del af hendes Fortællinger fra det nordøstlige Falster.

I de lange Vinteraftener, naar Moderen spandt paa Rokken, som hun, for bedre at kunne se, havde flyttet hen under den døsiges Tranlampe, saa lyttede Lars til Fortællingerne af den gamle, som sad paa sin »Kippe« og »lænkede« (strikkede). Og medens den gamle talte, saa aabnedes Æventyrets straalende Verden for den undrende »Rolling«.

Somme Tider sang Farmoderen gamle Folkeviser; men dem brød Lars sig ikke videre om. De Viser, han mindes, er næsten alle sammen fra den nyeste Tid. Saaledes kan han Visen om Prins Ferdinand og Hr. Ankerstrøm, der begyndte med Linjen: »Lille Lise var i Skoven saa grøn«²¹. Ogsaa en Soldatersang: »Soldaten er kommen fra Krigen hjem, hurra!«²².

Flere Viser var digtede paa Falster og handlede om hjemlige Forhold og Personer. Der var saaledes blevet stjaalet fra en Provst »Frileb«²³, og derom var lagt en Vise, hvori det hed:

Pråvst Frileb vå ij Mañ så ri (rig),
hañ ga dæj to Ørefi,
få do fra ham snappe.

Af ældre Viser erindrer Rasmussen kun ganske enkelte Brudstykker. Jeg mindes ikke andensteds at have set en

²¹ Findes delvis hos E. T. Kristensen. Jyske Folkeminder. XI. 232. ²² De fleste Vers hos E. T. Kristensen. XI. 131. ²³ Provst P. H. Friedlieb var i Idestrup fra 1802 til 1806.

Vise, som Farmoderen kunde, og hvori der forekom følgende Vers:

Pien jækk u å malke sænn Ko,
Koen, hån jækk i Mussij å gno!
No ka jæ'nne mer,
no ka jæ'nne mer,
hæjsa falderalla!

Pien slænte baa Kæje å Kråns,
Hån våde u, jo Koen i Låns!
No ka jæ'nne mer,
no ka jæ'nne mer,
hæjsa falderalla!

*Pigen gik ud at malke sin Ko,
Koen, hun gik i Mosen og gnavede!
Nu kan jeg ikke mer,
nu kan jeg ikke mer,
hæjsa falderalla!*

*Pigen slængte baade K'ande og Krans,
hun vadede ud, jog Koen til Lands!
Nu kan jeg ikke mer,
nu kan jeg ikke mer,
hæjsa falderalla!*

[129] Visen er maaske digtet paa Falster.

Af de gamle fælles nordiske Folkeviser kunde Farmoderen Visen om Ridderen, der ihjelslog Jomfruens syv Brødre. Da de kommer og beklager sig over ham, siger han:

Har jeg sovet hos Eders Søster inat,
foruden jer til Raade at spørge,
saa haver hendes Vilje været lige saa god som min,
hvad vil I mig derfor saa vel gøre?

Men Brødrene giver sig ikke tilfreds, og det kommer til Kamp:

Saa nedlagde han hendes Brødre alle syv,
og det gjorde Guds Naade alene²⁴.

Den gamle »Bol Slændijns« sang den Vise, der begyndte saaledes:

»Anete« hun stander paa Højelofts Bro,
saa kom der en Havmand fra Bunden op.
Ho, ho, ho,
saa kom der en Havmand fra Bunden op.

Men en af de Viser, som oftest blev sungne, var Visen om Søstermordet i Taastrup Lunder²⁵. I gamle Dage var der ingen Kirke paa Møen. Den nærmeste Kirke var Kirken i Horbelev paa Falster. Da var der, sagde Faderen, ikke mere Vand mellem Øen og Falster, end at man kunde gaa derover paa to »Horsepander«. Paa Møen boede der en Mand, som hed Hr. Troelsen. Hans Hustru hed Mette. De havde to Døtre, som en Søndag Morgen vilde gaa til »Fromesse« i Horbelev. Ned over Bankerne kom de »lette som Hinde«; men i »Tåstreppe Lujer« saa de

²⁴ Skg. 2. 719. Visen er trykt flere Steder. Alene hos E. T. Kristensen findes den i mange Former. Jyske Folkeminder. Bindene I, II, X og XI. ²⁵ Horbelev Sogn.

»tre vilde Svende« sidde ved et Baal. Det var Røvere. Søstrene blev grebne og myrdede. Den ene søgte først at redde sig ved at løbe omkring en Busk, og saa sagde hun:

Gud stede Jer hverken Rist eller Ro,
før I kommer til Hr. Troelsens Bo!

Og Røverne kom til Møen, til Hr. Troelsens Gaard. De gik ind og bad om lidt at drikke, og medens de drak, satte de deres Sække fra sig. Fru Mette tittede i Sækkene og kendte sine Døtres Tøj. Hun skød da en »Staalstang« for Døren og kaldte paa sin Mand; men Røverne sprang ud af Vinduerne og fik »Skoven til Skjul«. Senere blev de
[130] nok alligevel grebne, og det oplystes da, at de tre Røvere var de myrdede Pigers Brødre.

Blandt Farmoderens Viser var den vidt udbredte Kragevise:

Buij haŋ ui Marken går²⁶,
– tralilala! –
då så haŋ æn Krae håppeŋe gå.

A Buij sætte Bøssen alfå sett Knæ,
så skø haŋ dæŋ Krae ner a de Træ.

A buiŋ sætte Bøssen alfå siŋ Fo,
så skø haŋ dæŋ Krae tæ Jartero.

Strass kámm Bo (Bud) fra Bepiŋs Går:
Va jore do ve dæŋ Krae, do skø igår?

²⁶ Snarere: Lå.

A Feren dæ takte jæ atten Fa Hus.

Den følgende linje og det følgende Vers er glemt.

A Tarmene jore jæ Takkel å To (Tov),
a Benene jore jæ Ankerkrå.

A Hoeer jore jæ Kerkeknapp,
a Næbbiŋ jore jæ Tøŋetapp.

Af det sidste Vers erindres kun den sidste Linje²⁷.

Et af Farmoderens Æventyr var stedfæstet i Tingsted Sogn. Hvor Hanenov Skov nu ligger, skal tidligere have været en stor By. I denne By boede der en Konge. Om ham er der et Æventyr, som paafaldende ligner H. C. Andersens Fortælling om Kejserens ny Klæder. Men Andersens Kilde er ikke Æventyret i dets danske Form²⁸. Rasmussen har senere læst Andersens Gengivelse, og da han desværre ikke er ganske sikker paa nøjagtig at kunne meddele Farmoderens Fortælling, saa forbigaas den her.

Lars var glad »med« Æventyrene; men særlig bed han Mærke i de gamle Sagn, der knyttede sig til de Steder, hvor han levede og færdedes. Sansen for Sagnene havde han arvet efter Faderen, som ogsaa var den, der paa dette Omraade særlig tilfredsstillede hans Videlyst.

Den fromme Moder brød sig ikke stort om den Slags Ting. Hun var ogsaa kun i ringe Grad hvad man kalder overtroisk. Det var nok Faderen, der var Skyld i, at saadanne gamle Skikke som det at lægge en Glød under

²⁷ »A Røjholle jore jæ Skrære Syreng«. Visen er ogsaa optegnet fra Veggerløse. Skg. 4. 273. ²⁸ H. C. Andersen. Eventyr og Historier. (Folkeudgave. 1887.) 2. 599.

Kærnen blev overholdt i Klokkergaarden. Moderen var ikke fri for at spotte dem, der mente paa Grund af visse gamle Mærker at kunne drage deres Slutninger. Om en der altid vidste Besked med hvad Vejr det skulde blive,

[131] plejede hun at sige: »Ja, han æ klå (klog) på Hemlins Loft (Luft); mæn på Joren æ han in stor Nar!«²⁹.

Hele Vinteren lød Plejlens Slag i Tærskeloen. Somme Tider listede Lars sig derud; men saa hed det: »Ska jæ visse dæ Lokattin?«³⁰ Første Gang var Lars meget ivrig for at faa den at se, men siden var han helst fri. En af Tærskerne omfattede hans Hoved med sine Hænder og løftede ham op. Naar han beklagede sig over, at han ikke fik Lokatten at se, saa hed det, at det var godt at faa Halsen »rækket«, ellers kunde den gerne blive for kort.

Ilden paa Arnen maatte han ikke røre; men somme Tider fik han dog Lov til at stikke et Stykke graat Papir til Gløderne. Nej, hvor Gnisterne saa havde travlt! Det var Børnene, der løb til Skole. Naar alle Gnisterne var slukkede, saa hed det: »Nu er alle Skolebørnene gaaet ind!«³¹

Kunde han faa fat paa en Skilling, saa var det morsomt at »puste« paa den og trykke den mod de frosne Ruder. Saa stod jo Skillingens Billede der nok saa net. Siden, naar »Dagmegen« (Davmeen) fik Magt til at optø Isen, var det meget fristende at skrive i Duggen; men Lars vidste nok, at det gik ikke an, saa længe Gæssene »gjorde«, for saa vilde der komme »Navlevittinger« af

²⁹ Fra Sillestrup meddeles: Du er klog paa Himlens Lov, men paa Jorden et stort Drov (Drog). E. T. Kristensen har, vel fra Jylland: Himmelens Løfter. Ordspr. 163. (4345). V. S. O. har: Han er klog paa Himlens Løb; men paa Jorden er han en Nar (eller: Tosse). Under »Klog« og »Løb«.

³⁰ Skg. 5. 722. »Lækatten« er vel en Trykfejl.

³¹ Ing. 200.

Æggene. »Navlevittinger« var Gæslinger, der hang sammen ved »Navlen«. Nogle prøvede at skille dem ad, men de døde altid. For Resten kom de nok af Æg med to Blommer.

Naar der vaskedes, fik Lars gerne Lov til at »puste Seveblaser« (blæse Sæbebobler), og hvad kunde han ikke se i de klare Kugler, der var »blanke som et Spejl!«

Allerede ved Juletid havde han faaet en »Griseblære« (Grisseblæjre), som han tit havde megen Morskab af. Disse Blærer blev enten trillede med Hænderne eller »valkede« paa et »Valkebrædt« (Vålkebrætt). Det var svært, hvor de saa kunde udvide sig! Siden lagde man nogle Ærter i dem, bandt for dem og »blæste« dem »op« gennem en Pennefjer. Sikken en »Larm« de Ærter kunde gøre, naar Lars rystede sin Griseblære!

Endnu morsommere var nogle smaa Kegler af »Hyldemarv« (Høllemar). De kunde rejse sig selv. Der var nemlig ved Hjælp af »Vognskav« sat smaa Blyplader under dem.

Mest Glæde havde Lars dog af sin »Kartoffelbøsse« (Katøffelbøsse). Selve Bøssen var et Stykke af en »Pennefjer«, og dertil hørte en fin lille Ladestok af Træ, i hvis ene Ende der var en »Brystning«. Naar der skulde skydes, blev en Kartoffel skaaret i Skiver. Med den tykke Ende af Fjeren udskar man en »Prop« af en af Skiverne, og denne Prop presseses ved Hjælp af Ladestokken op mod Fjerens tynde Ende. Siden udskares endnu en Prop, og med denne udskødes saa den første. Naar Proppen foer ud af Fjeren, gav det et lille »Plutt«. Moderen holdt ellers ikke af denne Leg, fordi det gik ud over Kartoflerne, og naar »Tordenskræpperne« var komne op, maatte Lars nøjes med Skiver af deres »Strunke«.

Da Lars blev ældre, fik han en »Hyldebøsse«. Det var

en saakaldt »Hyldetutte«, et Stykke af en Hyldekvist, hvoraf Marven var udtaget. Skydningen foregik paa samme Maade som ved Kartoffelbøssen; men som Ladning brugtes veltyggede Kugler af Blaar. Med Hyldebøssen kunde man skyde langt.

Fik Lars en Gang imellem fat i et Æble, saa morede han sig med at lave »Æblelaase« (Fig. 21). For Resten høstede han sjældent nogen Ros for hvad han lavede. »Va

Fig. 21. Æblelaase (Evelåse). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Fire Snit. 2. Fire Takker.

æ no de, do makker å (paa)? Dæ'nne gått å sic, va de linner (ligner)!« »Va æ de, do laver? Dæ æ væll æn Hempehampel!«

Kedeligt var det, naar et eller andet blev borte. Saa »søgte« (søjte) Lars jo i hver en Krog, og »Mor« og »Annemor« maatte flytte sig. Men saa faldt Faderen ind: »Nå, væ æ dæ no blee bårte?« Ja, det var jo det eller det. »Ka do'nne hett' e?« »Næ!« »Ja, da ka jæ nåkk sie dæ, ho (hvor) de æ!« »Så si de da!« »De legger ve de Sånskorn!«

»Frosten« (Frostiņ) var endnu Herre om Natten, men om Dagen kunde den ikke staa sig for Solen. Kyndelmisse

(Kønjermøse)³² kom, og Lærken begyndte at synge. De unge tænkte paa Fastelavn (Fastelan); men det var ingen Højtid for Børnene. Dog overraskede Moderen dem somme Tider med en »Rumlepotte« (Råmlepåtte). Over Potten var bundet en »Svinehinde«. I Midten af denne var nedtrykt en Pennefjer saa langt, at der kunde blive bundet omkring den. Ved nu paa en egen Maade at bevæge Pennefjeren op og ned, frembragte man en stærk, klukkende Lyd.

Pedersdag (Pæjesdav)³³ skulde Gæssene have Æg. Sneen blev til »Vandsne«, og det »slennede i Vejret« (slænee i Væjre)³⁴.

Saa kom Marts.

Tor mæ sett vie Skeg,
han låkker små Børn u tæ Veg³⁵.

*Thor med sit hvide Skæg,
han lokker smaa Børn ud til Væg.*

[133] Men naar Børnene lod sig lokke og gik ud til Væggen, saa fik de »Feberer« (Fæberer)³⁶. Og Vinteren var ikke til Ende. Saa kom der »Isslag« (Islav), og om Morgenen hang Træerne fulde af »Rimfrost«.

Frøs det de fyrretyve Riddere (førrekyve Riere)³⁷, saa vilde det fryse fyrretyve »Natter« derefter.

Men endelig kom der »Tøbrud« (Tøbro) for Alvor. Og saa kom der »Regn og Slud« (Ræjn å Slu)³⁸ og siden Regn alene.

Aftenen før »Tamperdag«³⁹ brændte der Lys over alle Skatte. Saa skulde der »graves efter Penge«.

³² 2den Februar. ³³ 22de Februar. ³⁴ Gik over til Tø. ³⁵ Skg. 7. 615.

³⁶ Koldfeber. ³⁷ 9de Marts. ³⁸ Regn og Sne. ³⁹ 16de Marts.

Gertrudsdag (Jærtresdag)⁴⁰ kom Gertrud (Jærtre) med »Krogstagen«, en »Sule«, hvormed man rensede »Muldfjælen« paa Ploven.

»Tranesdag« (Tranesdag)⁴¹ holdt man op med at »sidde Aftensæde«. Da »bar Trane Lys til Sengs« (bårr Trane Lyss tæ Sængs).

Saa kom Paaske. Dagen i Paaskeugen havde deres særlige Navne: »Blå Måndag, vie (hvide) Tisssdag, Askeonnsdag, Skæretåsdag, lange Fredag, skine Lærdag«.

Langfredag fik man »Paaskeæg« og skulde spise saa mange man kunde⁴².

Paaskemorgen skinnede Solen altid saa mildt og dejligt, hvordan saa Vejret end havde været de foregaaende Dage. Da skulde man ud at se den »lege over Jesu Grav«⁴³. Paaskemorgen skulde alle spise et Æble paa fastende Hjærte, saa blev man fri for Feber i Aarets Løb. Om Æblehøsten end havde været aldrig saa knap, skulde Moderen nok have sørget for at gemme nogle Æbler til Paaske.

Snart begyndte nu Skoven at »grønnes« (grænns), og »Foraaret« (Fååre) kom med Fryd og Fuglesang.

»Majdag« (Maïdag) var Fardag for Tjenestefolk, men ikke Fardag for Foraarets Luner. Maj havde syv Sind over en Dørtærskel. Snart var det koldt, og snart var det varmt. Snart var det »Regnvejrr«, og snart var det »Tørvejrr« (Tærrvæjrr). Snart fik man en god »Bløding« (Bløeng) og snart kun en lille »Dryssling« (Drøssleng). Det blev almindelig sagt, at »en kold Maj giver et varmt Logulv«. En af de gamle paastod ellers, at dette af de

fleste blev misforstaaet. En kold Maj er ikke god. Kornet bliver sat tilbage og bliver smaat og forkrøblet. Saa er det haardt at faa ud af Akset, og derfor kræves der mange Hug af Plejlen. Derved er det, at Logulvet bliver varmt.

Naar Foraaret kom, begyndte Lars at tumle sig i Gaard og Have. Saa spillede han »Top«, saa løb han med sin »Vejrdrage« (Væjrdrae), saa »vejede« han »paa Gunge« (væje paa Gånge)⁴⁴. Gerne vilde han, naar kan kunde se sit [134] »Snit, »jumpe«⁴⁵ paa en Fjæl; men det syntes Faderen ikke om. »Stå no enne å jomp på dæj Fel! Hån ka jærne knekke, å så faller do ner!« Da han blev lidt ældre, lærte han at gaa paa »Stylter« (Støllter). Den store Mølle, som laa i Nærheden, havde tidlig vakt hans Opmærksomhed, Flere Møller havde han paa Stænger; men han havde ogsaa en rigtig lille »Stubmølle«, der malede saa det var en Lyst.

Saa snart der var »Os« (Saft) i Sejpilens Grene, fik han sig en »Pippe« (Fløjte). Osen løsner Barken, og naar man banker lidt paa det Stykke af en Gren, man har afskaaret til Fløjte, kan man tage hele Barkhylsteret af. »Troidurtens« hule Blomsterstængler kunde give de mest forskellige Toner; men man blev sort af deres hvide Saft. Gode Pimper fik man af den store Kørvel, der ikke brugtes til »Kaal«. »Kørvelspipperne« (Kørrelspipperne) gav en stærk Lyd, men var svære at fløjte i. De saakaldte »Skærrkyerspipper« (Skarntydefløjter) kunde give de mest forskellige Toner efter Længden af de »Ridser«, man skar i »Strunkene«.

Megen Morskab havde Lars af »Hyldesprøjter«. Det var »Hyldetutter«, i hvis ene Ende der sad en »Told« (Tål). Nogle havde et lille Hul midt i Tolden; Lars'es

⁴⁰ 17de Marts. ⁴¹ Vistnok: 25de Marts. ⁴² Ing. 87. Skg. 5. 329.

⁴³ G. M. 2. 94.

⁴⁴ Gynge. ⁴⁵ Gumpe, vippe.

havde Ridsler og Flækker i Kanten. »Pumpestokken« var omvundet med Blaar.

Naar Skoven var udsprunget, kom Pinse (Penſe), der ogsaa i Klokkergaarden var en af de store Højtider. Da blev Kirken ofte pyntet med »Bøgeblade« (Bøjeblae).

Sankt Hans Aften (Sænte Hans Avten) havde tidligere haft større Betydning. Nu blev der kun for hver af Husets Beboere »stukket« en »St. Hansurt« op »ved Bjælken« i Stuen. Den, hvis Urt visnede, skulde dø i Aarets Løb. Lars var ikke fri for at se til sin Urt med Frygt og Bæven.

Saa kom »Syvsoverens Dag« (Syvsoerijs Dav)⁴⁶. Den vidste Lars intet om; men han vidste nok, at der somme Tider blev sagt til ham: »Do æ ij ræjte Syvsoere!«

I Juli kom der tit »Tørre« (Tære)⁴⁷, og Rasmus Klokker saa efter Regn. Naar der da paa den blaa Himmel begyndte at samle sig Skyer, den ene ved Siden af den anden, og naar de ligesom skød sig frem i en Spids, saa sagde han: »No oer (bliver) e tæ Ræjn, få Arken bøgger!« Det var altid for ham »et vist Med« (e vesst Me)⁴⁸. Somme Tider blev det dog ikke til ret meget med Regnen; men naar det havde »smaataaret« en Stund, skilte Skyerne sig igen. Glad var han, naar Himlen var meget rød, idet Solen gik ned, for: »Avten rø, å Måren blø (blød)!« er jo et gammelt Ord.

[135] I Hundedagene (Hunjedavene)⁴⁹ kunde det være forfærdelig »lumt (låmmt)⁵⁰ i Vejret«; men saa kom der jo gerne Torden med »Lynild« (Lynnill) og »Lynslag« (Lynnslav) med »Skrald« (Skral) og med »Knald« (Knal). Efter Hundedagene fulgte de ni »Kattedage«.

⁴⁶ 27de Juni. ⁴⁷ Tørke. ⁴⁸ Et sikkert Mærke. ⁴⁹ 22de Juli–22de August. ⁵⁰ Lummert.

»Bertelmejsdag« (Bærtelmæjsdav) var ikke videre yndet. I »Bertelmejsugen« blæste det altid saa slem.

En af Efteraarets sidste Mærkedage var »Møkkemøse« (Mikkelsmesse). Saa begyndte Bladene at »brunes« (brunns), og den korte Sommer var til Ende.

Æventyr

Skytten Bryde

Et af den gamle Farmoders Æventyr, som særlig fornøjede Lars, var Æventyret om Skytten Bryde (Skøtting Brye)¹.

Engang i gamle Dage var der en Mand, som havde en Søn, der hed Bryde. Manden var fattig, og da han laa paa sit yderste, saa kaldte han sin Søn til sig og sagde: »Mæ mæj æ dæ no snart fåbi, å så ska do sæle kænne (tjene) få dett (dit) Brø! Pænge hå jæ enne å jy dæ; mæn do ka ta dæj gamle rostne Bøsse, såm legger ujer Belking (Bjælken)! Å så ska do vee (vide), å allt va do sæjter (sigter) å mæ dæj Bøsse, de rammer do!« »Knøsingen« takkede for Gaven og blev saa hos sin Fader, til han »slap«; men da han havde lukket hans Øjne og fulgt ham

¹ Flere Ting tyder paa, at Æventyret i alt Fald til Dels stammer fra en trykt Kilde. Jeg har ikke haft Lejlighed til at se »Skytten Bryde eller Ærens Tornevej«. E. Wigstrøm meddeler fra Skaane en Form, der kaldes: »Skytten Bryte«. Sagor ock Äfventyr. 1884. S. 55. En Del af Æventyret genfindes i »Bissefalius« fra Fanø. G. M. I. 118. Beslægtede Æventyr i G. M. 2, 1 og 1, 2.

til Graven, saa tog han den gamle Bøsse og gav sig ud i den vide Verden.

»Langt om længe« kom han ind i en Skov, der aldrig syntes at skulle faa Ende. Saa kom han til et Bjærg. Oppe paa Bjærget saa han en »Troldeunge«, der var i »en grov Klemme«. Nedenfor laa en »Løve« og en »Drage« (Dræ)², og Troldeungen var »saa hvid som en kalket Væg«. Bryde betænkte sig ikke længe. Han fik Bøssen til Kinden, og: »Plutt, plutt!« der laa baade Løven og Dragen saa »døde som Sild«. Troldeungen blev »saa glad som en nyslaaet (nyslave) Toskilling«. Han kom i en Fart ned af Bjærget og takkede Bryde saa mange, mange Gange. Saa bad han ham følge sig til sin Faders Gaard, og saa sagde han: »Jæ ska nåkk sørre få, å miñ Far ska jy dæ tre Ønsker. Så ska do ønske dæ iñ Jagthest, e Saletøj (Sadeltøj) å e Jagthorn. Miñ Far ve så ta dæ ner i Ståliñ (Stalden). Dæ ser do mánne store, skrappe Heste, mæn dâm ska do'nne brø (bryde) dæ åm:

Nå do tæñker, do rier å iñ kask Hest,
saa rier do kâns å æn Halmvesk.

- [136] Do ska sie, do ve ha de lelle grå Asen³ ba Dæren (Døren). Så tar miñ Far dæ eñ i sett Rostkammer. Dæ hænger mánne blånke Saler; mæn do ska sie, do ve ha e gammelt Saletøj mæ rostne Stibøjler, sâm hænger på iñ Knakk i e Hørne (Hjørne). Å mæ Saletøje føller e gammelt Bessel⁴. Tæsisst ve hañ visse dæ sænne Jagthorn. Dæ æ mánne, sâm æ småkke å fåjollte (forgyldte); mæn do ska sie, do ve ha e gammelt jett (et), sâm hå Munstøkke i bægge Ætjer, å hænger ba Dæren«.

² Maaske det var en Bjørn (Björn). ³ Ellers siges i Regelen »Æsel«.

⁴ Ellers siges »Hovedlag«.

Da de kom til Troldeens Gaard, »pikkede« Troldeungen paa. »Væmm æ dæ?« spurgte Trolde. »Dæ æ mæj, diñ Sænn (Søn), sâm Løven å Drain ville dræve⁵ i Skoiñ (Skoven)!« Da Trolde hørte det, fik han travlt med at lukke op, og han var bare »Mildskab« mod Bryde, der havde frelst hans Søn. Siden gik det altsammen, som Troldeungen havde sagt. Først tog Trolde Bryde med sig ned i Stalden og bød ham vælge hvilken Hest han vilde. Men Bryde sagde: »Jæ æ'nne mæje vånn tæ å rie. Kåmmer jæ på jiiñ (en) a desse store, staselee Heste, så æ jæ bange få, jæ bier (bliver) Græssrøtter!« I det samme drejede han sig til Siden og lod som om han opdagede Asenet bag Døren. »Næ«, sagde han, »hær tror jæ, jæ hå funje (fundet) miñ Javnlie (Jævnlig); åm åsse jæ ska falle ner, så hå jæ da enne så lant (langt) å falle!« »Dæñ slo dæ'nne på Muiñ (Munden), sâm lærte dæj de!« sagde Trolde.

Saa blev Bryde ført ind i Rustkammeret. »Di store, blånke Saler«, sagde han, »passer kâns dåle (daarlig) tæ miñ lelle Hest! Jæ tror, jæ tar dæ gamle Saletøj, dæ hænger på Knakkiiñ!« »Dæñ slo dæ'nne på Muiñ, sâm lærte dæj de!« sagde Trolde.

Og saa bad han Bryde vælge sig et Jagthorn. »Ja«, sagde Bryde, »dæ æ jo nåkk, sâm stekker mæ i Øjnene; mæn de jæñne (ene) ska svare tæ de åñe (andet)! Jæ tror, jæ tar de gamle Horn ba Dæren!« »Dæñ slo dæ'nne på Muiñ, sâm lærte dæj de!« sagde Trolde.

Saa kom Bryde op paa sit Asen, og da han red ud af Porten, »stak« Troldeungen ham en »Pibe« (Pippe) i Haanden og sagde: »Kåmmer do nânnseñe (nogensinde)

⁵ Ordet bruges ikke ofte.

i Nø, så ska do pippe i heje (hende), så ska jæ strass (straks) væe (være) tæ Reel!»

Nu red Bryde til Kongens Gaard, og der søgte han saa at faa Plads som Skytte. Kongen vilde først se, hvad han duede til. Bryde fik Lov til selv at vælge det Sted, hvor han vilde »jagte« (jage). Saa valgte han nogle smaa »forpur-rede« Buske i Nærheden af Gaarden. Kongens Folk »lo [137] i Skægget«, og en af dem sagde: »Han passer nåkk bæjer tæ å fange Låpper i inj Skenpæls, åm (end) tæ å jagte ætter Dyr i Kånginjs Skoe!« Ingen havde nogensinde set Vildt paa det Sted, hvor Bryde skulde jagte; men Trol-dungen havde sagt ham, hvordan han skulde bruge sit Horn.

Bryde blæste saa i den ene Ende, og straks kom der en »masendes Hob« (masesjes Håv) Dyr. Det hjalp kun lidt, at man baade skød og slog, og tilsidst sagde Kongen: »Å, håll åppe då (hold op dog), kære Brye, å få våss dåm a Væj (af Vejen)!« Bryde blæste saa i den anden Ende, og »lige i det ene« (li i de jænne)⁶ var alle Dyrene væk.

Nu blev Bryde Skytte hos Kongen, og skønt han hverken gav sig af med at »smigre« eller »slikke«, saa voksede han hver Dag i Kongens Gunst. Men i Kongens Gaard var der en rigtig »Skruttfill« (Skalk), som hed »Fukssvandser Falkenhof« (Fokksvanser Falkenhåff)⁷. Han blev syg af Misundelse og gik til Kongen for at gøre Bryde ulykkelig. Han sagde, at Bryde havde pralet af, at han godt, om han vilde, kunde skaffe Dronningen tilbage. Hun var nemlig for mange Aar siden bleven stjalet af en Heks.

⁶ Lige i det samme. ⁷ »Fukssvandser« bruges i ældre Dansk som Betegnelse for en Bagvasker; men dette og andre Navne synes dog at tyde paa, at .Eventyret stammer fra trykte Kilder. Det folkelige Navn er jo »Ridder Rød«.

Kongen lod straks Bryde kalde og sagde, at han skulde gøre hvad han havde sagt han kunde. Bryde stod og var helt »forbluffet«; men endelig sagde han, som sandt var, at han aldrig havde sagt noget saadant, og heller ikke kunde han gøre det. Kongen lod ham da vide, at enten skulde han gøre det, eller ogsaa skulde han miste sit Liv.

Bryde gik ned i Stalden og var helt ude af sig selv. »Va fattes dæ, kære Brye?» sagde Asenet. Bryde spidsede Øren. »Va!« sagde han, »ka do snakke?» »Ja«, sagde Asenet, »fåtæll do mæ kåns, va dæ legger dæ på Jarte (Hjærte). Dæ ka jærne (gerne) væe, jæ ka jy dæ e Rål!« Saa fortalte Bryde det hele. »Å«, sagde Asenet, »væ do kåns ve gått Mo! No ska do gå åpp tæ Kångin å fålange tåll (tolv) Vonmæn (Vognmænd) mæ Heste å Vone, tåll Tøjer rått Åkseø, tåll Tøjer Hesteskosæmm, tåll rå Hestehuer å Såkorn å Føvare tæ Vonmænjene, sām enne ka kåmme tæbae!«

Kongen gik med Glæde ind paa at give Bryde alt hvad han forlangte.

Vognene blev læsede, Vognmændene fik fat i Linerne, og saa kom de afsted. Foran red Bryde paa Asenet, som »havde Kompasset og vidste Kaasen« (hae Kåmpasse å visste Kåsin).

Da de havde rejst i mange Dage, sagde Asenet: »Se dæ tæbae, åm do ser noe!« »Ja«, sagde Bryde, »jæ ser sæks gloenje Draer kåmme farenes!« »Så slæng di sæks Tøjer Åkseø u!« Dragerne faldt over Kødet og lod Bryde fare. Nogen Tid efter sagde Asenet igen: »Se dæ tæbae, åm do ser noe!« »Ja«, sagde Bryde, »jæ ser sæks rasenje Løver kåmme farenes!« »Så slæng di sæks Tøjer Åkseø u!« Løverne faldt over Kødet og lod Bryde fare. Men Dragerne og Løverne var Heksens »Skildvagter« (Skæll-vagter).

Da de kom i Nærheden af Heksens Gaard, saa blev Sømmene og Huderne læssede af, og Vognmændene fik Lov til at køre hvorhen de vilde, med Sædekornet og Fødevarerne.

Bryde red op til Heksens Gaard og forlangte at blive indladt. Straks blev Porten aabnet, og Bryde satte Asenet ind i Stalden. Saa gik han op til Heksen. Hun var ikke videre køn at se paa. Hun havde Svinehoved, Storkehals, Skildpaddekrop, Ørnefødder og bagtil en lang Løve-svands⁸.

Da Bryde saa hende, blev han saa bange, at han formelig »nejlede« (næjlee); men han søgte at skjule sin Skræk og forlangte uden videre, at hun skulde give ham Dronningen, som hed »Florebelle«. »Ja«, sagde Heksen, »dæ ska jæ nåkk, mæn først (først) ska do hitte heje tre Gange, å så ska hån hitte dæj!« Naa, det mente Bryde skulde have gode Veje. Han »dåvde på« (stolede paa) Asenet. Saa gik han ned i Stalden og fortalte, hvad Heksen havde sagt. »Nå basens (baresens) jæ ka hitte heje, så ka hån lætt hitte mæj, få jæ ska stelle mæ mett i Gårin!« »Næ«, sagde Asenet, »dæ går cnnc, få Hæksen ve prøe (prøve), åm do hå lært noe i dæj sorte Skole!« Siden fik Bryde al den Underretning han behøvede.

Først gik han ind »ved« Bageren og bad om det tredje Brød fra »Bageovngabet« (Bavensgave). Da han saa havde faaet det, lod han som han vilde skære det over. »Skær enne mæj, kære Brye, hær æ jæj!« sagde Florebelle.

Saa gik Bryde ind til »Sypigerne«. Der tog han en blaa Tråad, som laa midt i deres Syæske, og lod som han vilde klippe den over. »Klepp enne mæj, kære Brye, hær æ jæj!« sagde Florebelle.

⁸ Hedder ellers Rumpen.

Endelig gik Bryde hen til Brønden, hvor der laa et Halmstraa over »Brøndværket«. Her havde Heksen skjult Florebelle, for at Asenet skulde komme til at rive hende ned, naar Bryde vilde vande det. Bryde tog Halmstraaet og sagde, at han vilde skære det til Hakkelse. »Skær enne mæj, kære Brye, hær æ jæj!« sagde Florebelle⁹.

Nu var det hende, der skulde se at hitte Bryde. Asenet »humrede og tumlede« (håmree å tåmlee) saa længe med Bryde, saa det fik ham omskabt til en lille »Myg« (Møgg), som sad i dets Øre. Saadan en »Kukkelurikus« [139] (Kukkelorges) havde han nok aldrig været før. Men Florebelle omskabte sig til en Mus, og snart sad hun i »Hækken« og sagde: »Kåmm fræmm, jæ ser dæ nåkk!«

Anden Gang omskabtes Bryde til et lille Dyr, der sad i et Sømhuul paa Asenets ene »Bagsko«. Men Florebelle kom krybende som en »Torbist« og sagde: »Kåmm fræmm, jæ ser dæ nåkk!«

Hvordan det var tredje Gang, erindres ikke.

Da alt hvad Heksen havde forlangt, var opfyldt, saa krævede Bryde Florebelle. »Å«, sagde han, »Ve do enne jy mæ heje, så ska jæ sætte dæ in Reng i dønn Trønne, så do enne i År å Dav ska kåmme tæ i Lort å roe!« Det var for meget for Heksen, og saa lod hun Florebelle fare.

Bryde kom ned i Stalden og vidste ikke, hvilket Ben han vilde staa paa. »Ja«, sagde Asenet, »dæ æ no gått nåkk, mæn no hå Hæksen hatt senne Skællvagter i Skole, så do ka tro, de æ'nne så lætt å kåmme fåbi dåm no sām fær (før). No må vi hå fatt å dæj Hest, sām heer Boksepavles¹⁰. Hæn ka fare fræmm ujer Joren, å så ka I nåkk kåmme hem (hjem)!«

⁹ Minder om Æventyret, hvoraf der findes en Form i G. M. 1. 2.

¹⁰ Bukefalos. Fanø: Bissefalius. G. M. 1. 118. Andensteds: Den vilde Hest. 2. 1. Tåning: Boksefalius. Flb.: bucefalus.

Asenet fortalte nu, hvad der skulde gøres. Da de var komne til det Sted, hvor Sømmene og Huderne laa, gravede Bryde et dybt Hul under et Træ. Ned i dette Hul satte han Asenet, og ovenover lagde han de tolv Hestehuder og de tolv Tønder Hesteskosøm, men saaledes, at der skiftedes med Huder og Søm. Selv krøb han op i Træet med det Sadelstøj, han havde faaet hos Trolden. Saa »ringledede« han med Bidslet. Da var der en Hest, der »fnyste«, saa Jorden rystede. Han ringledede anden Gang. Da var der en Hest, der »vrinskede«¹¹, saa Træet var ved at falde. Han ringledede tredje Gang. Da kom Buksepavlus farende som et Lyn; men just da han var under Træet, passede Bryde sit Snit og lod Sadel og Bidsel falde. Saa blev Hesten saa »from som et Lam«.

Florebelle kom nu til at ride paa Buksepavlus, men Bryde red paa sit Asen, og for at undgaa Skildvagterne drog de frem under Jorden.

Da de kom i Nærheden af Kongens Gaard, bad Florebelle, om hun ikke maatte faa Lov til at hvile sig lidt. Bryde satte sig ved hendes Side, og de faldt begge i Søvn.

Men Fukssvandser Falkenhof var ude at jagte efter en Hjort, og han fik dem at se. Saa skyndte han sig til Kongen og forklagede Bryde.

Imidlertid vaagnede baade han og Florebelle. Saa sagde Asenet: »Hør, kære Brye, no hå jæ jort dæ så mæje gått, så no ve do væll åsse jøe (gøre) lett få mæj! Høe (Hovedet) ska do skære a mæ, å så ska do sætte de fast ve dæj åen (anden) Æne mæ levre Blo. Mænn (min) Hu (Hud) ska do væne, så Hårsien kåmmer ena (indad)!« Bryde blev jo helt ulykkelig ved hvad Asenet sagde; men tilsidst saa maatte han alligevel gøre hvad det forlangte,

¹¹ Ellers bruges »gnække«.

og straks stod der en Kongesøn ved hans Side. Kongesønnen tog saa Afsked med Bryde og Florebelle, og da han havde langt til sit Hjem, saa var det nok ikke saa ilde, at de bad ham ride paa Boksepavlus.

Bryde og Florebelle gik saa ind i Kongens Gaard. Bryde havde tænkt, han skulde blive modtaget med Hæder og Ære; man han blev grebet og kastet i Fængsel. Næste Dag skulde han hænges. Bøddelknægtene kom og førte ham ud til en »Galge« (Gale), som var bleven rejst i Nærheden. Uden at sige et Ord gik Bryde op ad Stigen; men da han stod paa det øverste Trin, kom han til at tænke paa den »Pibe«, Troldungen havde givet ham. Straks satte han den for Munden, og Troldungen var der med det samme. »Va har do å befale, kære Brye?« Bryde pegede paa Kongen og Fukssvandser Falkenhof. »Ve do'ne visse disse to Kale, ho højt Ørnij ka flye?« Troldungen »nappede« dem begge to og »søgte« (søjte) saa op i Luften med dem. Højere og højere foer han, men saa lod han dem »dratte«, og de faldt paa hver sin »Støtte« af Galgen. Væk var de, og væk blev de, og »Hjærningen« (Jærnengij) blev siddende paa Støtterne.

Saa giftede Bryde sig med Florebelle og blev Konge i Landet.

»Æ di enne døe, så lever di ænno!«

Rosenrød Vanvide

Et af Moderens Æventyr handlede om »Rosenrød Vanvide« (Rosenrød Vannvic)¹².

¹² Rimeligvis: Rosenrød Svanevid. Uden at have undersøgt Sagen finder jeg det sandsynligt, at dette almindelig bekendte Æventyr i nærværende Form næppe er upaavirket af trykte Kilder.

Der var engang en Konge, som havde en Datter, der hed Rosenrød Vanvide. Kongen var Enkemand, men han »gittede« saa en Enke, der havde en Datter, som hed Tralle. Ikke saa snart havde Kongen haft Bryllup, før Rosenrød Vanvide kom til at mærke, at hun havde faaet Stifmoder. Nu kom hun til at gaa som et »Skumpelskud«, og Dronningen var misundelig, fordi hun var saa smuk. Den Dronning var en rigtig Heks. Hun havde et Tryllespejl, og hver Dag »skaadede« (skåde) hun sig deri og spurgte: »Væmm æ småkkere åm jæ æ?« men Svaret lød: »Rosenrø Vannvie!«

[141] Saa sendte hun hende og Tralle ud i Skoven at sanke Brænde. Men i Skoven var der Røvere. Tralle var ældre end Rosenrød Vanvide, og da de kom i Nærheden af Røvernes Hule, saa løb Tralle hjem; men Rosenrød Vanvide blev nappet. Dog havde Røverne ikke Hjærte til at dræbe den kønne Pige. De beholdt hende hos sig.

Næste Dag fik Dronningen Spejlet frem. Hun skaadede sig deri og spurgte: »Væm æ småkkere åm jæ æ?« men Spejlet sagde som før: »Rosenrø Vannvie!« »Va! æ hån tæ ænno? Tralle, Tralle!« raabte Dronningen. Og da Tralle kom farende, sagde hun: »Dæj skitte Tøs æ enne dø! No ska do ta dæje Sko, å så ska do gå u i Skoiņ (Skoven) å træ (træde)¹³ heje på dønn Søstes Ben. Ve hån enne la dæ jøre de mæ de goe, så ska do jøre de mæ de uņe (onde)!« Tralle var ikke saa meget glad ved at vove sig ud til Røverne, men hun turde ikke andet, og al Ting gik efter Ønske.

Da Rosenrød Vanvide havde faaet Skoen paa, saa faldt hun om og var »helt henne«. Da Røverne kom hjem, blev de meget bedrøvede; men da hun var og blev som død,

¹³ Sætte.

vilde de »trække af hende« og »lægge hende i Jordetøj«. Saa tog de ogsaa Skoen af, men saa blev hun levende.

Næste Dag fik Dronningen Spejlet frem: »Væm æ småkkere åm jæ æ?« Men Spejlet nævnede endnu Rosenrød Vanvide. »Va! æ hån tæ ænno? Tralle, Tralle!« Denne Gang maatte Tralle afsted med en hvid Hose, som hun skulde »træde« paa sin Søsters Ben. Da Rosenrød Vanvide fik Hosen paa, var hun som død. Men det gik ligesom sidst, og hun blev levende igen.

Næste Dag fik Dronningen Spejlet frem, men det nævnede endnu Rosenrød Vanvide. Saa maatte Tralle afsted med en fin, hvid Silketraad. Den skulde hun binde om sin Søsters Hals, og kunde det ikke ske med det gode, fik det ske med det onde. Da Rosenrød Vanvide havde faaet Traaden om Halsen, var hun som død. Røverne kom hjem og »trak af hende«, men død var hun, og død blev hun. De nænte dog ikke at begrave hende; men de lavede et Trug og »begede« (bæjee) det, saa det var vandtæt. Deri lagde de Liget og skød det saa ud i Aaen. Truget drev med Strømmen hen til et andet Kongerige. Kongen var netop nede ved Aaen, og da han saa den kønne Pige, lod han Truget bringe til sit Slot. Saa lagde han Rosenrød Vanvide i en Glaskiste, og hver Dag sad han og stirrede paa den »skønne« (skæne) Pige. Det syntes hans Moder ikke om. En Dag, da Kongen var ude at »jagte«, lod hun Liget oversmøre med Tjære, saa haabede hun, at Kongen skulde blive saa »led ved det«, at han lod det begrave.

[142] Hver Dag, i al denne Tid, naar Rosenrød Vanvides Stifmoder spurgte Spejlet: »Væm æ småkkere åm jæ æ?« saa tav det, og glad var hun.

Da Kongen kom hjem fra Jagten, blev han »harm«. Han lod Liget to og rubbe med Børster og Sæbe, og saa

sprang Silketraaden. Rosenrød Vanvide blev levende igen, og Kongen blev ude af sig selv af Glæde. Aldrig havde man heller set nogen Pige saa smuk som Rosenrød Vanvide, og Kongen vilde »gifte« hende.

Da Heksen næste Dag stod for Spejlet og spurgte: »Væm æ småkkere åm jæ æ?« saa lød det igen: »Rosenrø Vannvie!« »Va! æ hån tæ ænno? Tralle, Tralle!« Og Tralle maatte afsted med et Bygkorn.

Langt om længe kom Tralle til det andet Kongerige. Hun listede sig ind i Kirken, hvor Kongen og Rosenrød Vanvide netop stod for Alteret. Hun lagde Bygkornet i sin Haand og vilde »smække« det i Halsen paa sin Søster, naar hun skulde svare Ja. Men Rosenrød Vanvide saa hende, og just som hun vilde smække Bygkornet, slog Rosenrød Vanvide hende paa Bagen af Haanden, og Bygkornet fløj op i Halsen paa Tralle. Saa var Tralle død.

Næste Dag fik Heksen Spejlet frem: »Væm æ småkkere åm jæ æ?« »Rosenrø Vannvie!« »Va! æ hån tæ ænno? Tralle, Tralle!« Men der kom ingen Tralle, skønt hun raabte sig hæ. Saa blev Heksen saa »gal«, at hun sprang i Luften og »smuldedes« (smålees) til bare Flintestene.

Men Rosenrød Vanvide blev Dronning og levede længe og vel.

Døden

Et af Faderens Æventyr handlede om Døden.

Der var engang en fattig Mand, som alle sine Dage havde ønsket, at han dog tilsidst ved sit »Slid og Slæv« (Sle å Slæv) maatte kunne naa saa vidt, at han kunde faa sig en Flaske godt Øl. Men Tiden gik, og Manden blev gammel, og det gode Øl havde han endnu ikke smagt.

Saa var det en Dag, at hans Søn, der nu var bleven en

»Knøsing«, gav sig ud »paa Lykke og Fromme« for at finde en Tjeneste. Da han havde gaaet en lille Tid, mødte han en Mand. »Hå I enne Bru få in Dræng?« »Å jo, dæ ku nåkk være, mæn va ve do hå i Lænn (Løn)?« »Æn Flaske gått Øll tæ min Far!« »Ja, dæ ska do få, så tror jæ nåkk, jæ ve fæste dæ!«

Og Drengen gik hjem med Manden og tjente saa et Aar for en Flaske Øl. Da Aaret var omme, fik han Øllet, og Manden vilde have givet ham mere, men Drengen var godt tilfreds.

Flasken fik han i Lommen, og saa gik han henad Vejen [143] og »trallede« og »sjung« (sjång). Der mødte han en Mand. »Hofå æ do så gla?« »Jo, få jæ hå få æn Flaske gått Øll tæ min Far!« »Må jæ' nne få Lo tæ å drette in Gang?« »Ja, væm æ do?« »Jæ æ Våhærre!« »Næ, do jør så mæje Fåskæll på Fålk, dæ æ så mænne rie å så mænne fattee, do må' nne drette!« Saa gik Drengen videre, glad var han, og han »trallede« og »sjung«. Saa mødte han igen en Mand. »Hofå æ do så gla?« »Jo, få jæ hå få æn Flaske gått Øll tæ min Far!« »Må jæ' nne få Lo tæ å drette in Gang?« »Ja, væm æ do?« »Jæ æ Døin (Døden)!« »Ja, do jør ængen Fåskæll på Fålk, do må nåkk drette; mæn dessem (dersom) do dretter a (drikker af), så ska do i Flasken!« Døden satte Flasken for Munden, og Øllet var godt, saa han drak hver eneste Draabe; men ikke gerne vilde han i Flasken, og saa bad han for sig. »Vess do ve la mæ sleppe, så ve jæ jøre dæ tæ in stor Læjere (Læge)!« Ja, det var jo ikke saa galt! Saa fik Drengen to smaa Flasker. »I dæj jænne Flaske æ dæ Dråver tæ Liv, i dæj åin æ dæ Dråver tæ Dø; mæn nå do no kåmmer en c Stæ, ho do legger in Sy (Syg), så ska do se ætter, ho jæ står! Står jæ ve Hoæin, ska do jy Dråverne tæ Dø; mæn står jæ ve Benæin, ka do jy Dråverne tæ Liv!«

Drengen tog Flaskerne, og saa gik han ud i den vide Verden. Mange Syge helbredte han, og hans Navn var vidt bekendt. Man han glemte sin gamle Fader, som sad derhjemme i det lille Hus og ønskede sig en Flaske godt Øl.

Nu var der en Konge, hvis Datter blev syg. Alle Læger i Landet prøvede deres Kunster, men forgæves. Saa fik man »Sporning« paa den vidt berømte Læge. Da han kom ind, hvor Kongens Datter laa, saa saa han straks, at Døden stod ved Hovedenden. Han sagde da, at der intet var at gøre undtagen at lette hendes Død. Men Kongen græd og jamrede og lovede jo Guld og grønne Skove, om Lægen kun vilde helbrede hans Datter. Saa bad Lægen ham skaffe fire haandfaste Karle, og ligesom Døden et Øjeblik lukkede Øjnene, lod Lægen dem »snurre« Sengen omkring, saa Døden kom til at staa ved Benenden. I samme Nu gav han Kongens Datter Draaberne til Liv, og straks kom hun sig. Havde Lægen ikke før været berømt, saa blev han det nu.

Men en skønne Dag mødte han Døden. »No æ dønn Timme kåmme!« »Å, næj!« sagde Lægen, »no hå jæ ræjte Løst tæ å leve!« »Ja, dæ hjælper enne!« sagde Døden, »jæ hå hollt (holdt), va jæ lode (lovede), mæn do hå enne skekke dæ, såm do skolle, å no ska do hæfra!«

[144] Saa tog Døden ham med hen til et Sted, hvor der brændte en Mængde Lys. Nogle var nylig tændte, andre var halvbrændte, nogle var lige ved at slukkes. En var der, som kæmpede med Døden. Snart slog Luen højt op, snart var den næppe til at se. »Vess æ de?« sagde Lægen. »Dæ æ dett!« sagde Døden. Lægen tiggede og bad om at faa et andet, i alt Fald et af dem, der var halvbrændte. Nej, der var ingen Ting at gøre. »Ja, ja!« sagde Lægen, »ska jæ hæfra, saa jy mæ då så mæje Ti, så jæ ka få læst mett

Farvår!« Det syntes Døden var et rimeligt Forlangende, og det lovede han at give ham.

Men der blev Døden narret. Aar kom og Aar gik, og Lægen fik aldrig læst sit Fadervor.

Saa var det engang, han kom kørende hen ad Landevejen. Fire Heste var der for Vognen, og Kusk og Tjener sad der paa Bukken. Pludselig blev Hestene sky og stejlede. Da de skulde se nærmere til, laa der et Menneske tværs over Vejen. Lægen bød Kusk og Tjener løfte ham op og lægge ham ind i Vognen. »Æ do sy«, sagde Lægen, »så ska jæ nåkk hjælpe dæ!« »Å«, sagde Stakkelen, »jæ æ træt a dæje Værten (Verden) å æ gla mæ å dø; mæn fær jæ dør, velle jæ då så jærne læsse (læse) mett Farvår, mæn dæ æ allre nånn, såm hå velle lære mæ e!« »Tror do, do ku læsse de ætter mæj?« sagde Lægen. »Ja, de tror jæ nåkk!« sagde Stakkelen. Saa begyndte Lægen, men ikke saa snart havde han sagt Amen, saa rejste Stakkelen sig og sagde: »Ja, no tæhør do mæj!«

Og Stakkelen var Døden.

Røverne

Flere af Æventyrene var halvvejs Sagn. I alt Fald var de stedfæstede saa hist og saa her. Et af Farmoderens Æventyr var stedfæstet i Aastrup Sogn.

I Korselisse Skov ved Hæsnæs boede der i gamle Dage tre Røvere. De havde gravet sig ind i en Bakke og havde der en lille Hytte. Dygtige var de til deres Haandværk, og de havde øvet sig i at tale saaledes, at ingen kunde høre nogen Forskel.

I Nærheden af Skoven laa der en Gaard, og der døde Manden. Saa bestemte Røverne, at en af dem skulde fri

til Enken. Siden trak de Straa om, hvem det skulde være. Den, der vandt, gik hen og friede, og fik Ja. Men Røveren, der nu var bleven Bonde, tænkte nok, at hans gamle Stalbrødre skulde misunde ham hans Lod, og derfor var han stadig paa sin Post. Saa var det en Dag, at han var nødt til at være borte. Da han kom hjem, spurgte han Konen, om der ikke havde været nogle fremmede. »Jo«, sagde hun, »dæ va to hæreje (herinde) få å be åm iij Tår å drikke! Di sto å så åpp i Skåsteniij, å så hørte jæ di sa: Hæ æ go Sa (Sag) få våss inatt!« »Nå!« sagde Manden, [145] »ja så æ e gått, så ska vi hå vort Sul ner!« Sulet hang jo i Skorstenen for at røges, men saa puttede de det ind i Bageovnen.

Om Natten kom de to Røvere, og de var »sløve« (sløje)¹⁴. Da de ikke fandt Sulet i Skorstenen, saa gik de ind i »Vaadelen« (Vålin)¹⁵ og »slog nogle Køer løse«. Køerne begyndte snart at brøle og »stødes« (støs). Manden laa i Sengen; men da han hørte hvad der var paa Færde, stod han op og gik ud. Nu passede den ene Røver sit Snit og listede sig ind til Konen. »Uhu!« sagde han, »dæ æ fåfærdele, va jæ frys!« »Så kåmm å varm dæ i Sængen!« Da de havde ligget lidt, sagde Røveren: »Hør, Mor! ho vå e, vi jore a Sule?« »Ka do'nne huse de? Vi pott e jo eij i Bavnengiij (Bageovnen)!« Saa sagde Røveren: »Å, jæ tror, jæ glæmte å berje dæn jænne Ko!« og han sprang ud af Sengen og skyndte sig at faa fat i Sulet.

Lidt efter kom Manden ind. »Uhu, va jæ frys!« sagde han. »Dæ æ da æn fale (farlig) Frysæn mæ dæj!« mente Konen. »Nølle (nylig) vå do jo hæreje å sae, do frøs så fåfærdele, mæn da fekk do jo varme dæ i Sængen!« »Jæ hå

¹⁴ Snu. ¹⁵ Kostalden.

mænn Sannten enne våen (været) eje, sien jæ jækk fra dæ fær!« »Va, hå do enne? Do spore jo æmda (endda), ho vi jore a Sule!« »Sae do de så?« »Ja, dæ jore jæ da ræjtenåkk!« »Nå, så må jæ astæ ijæn!«

Manden skyndte sig ud i Skoven og kom til Hytten før den Røver, der bar Sulet. Saa stillede han sig op og ventede. Da Røveren kom, troede han at se sin Kammerat, og saa sagde han: »Dæ hå do Sule! Jæ ve gå hæn å sanje le Bræje, så vi strass ka fa våss e Støkke kåt (kogt)!«

Manden tog Sulet og bar det hjem. Men Røveren opdagede jo snart, at han var bleven narret. Saa skyndte han sig tilbage til Gaarden og kom før Manden, som jo havde en ordentlig Byrde at slæbe paa. Røveren satte sig ned paa Møddingen, som om han var i sit eget Ærinde. Manden troede, det var Konen, »stak« Sulet »til hende« og sagde: »Dæ hå do e! Pass no bæjer å (paa) e åm (end) sist!« Saa gik han ind i Stalden for at give Hæstene. Da det var gjort, krøb han i Seng. »Ho jore do så a Sule?« sagde han til sin Kone. »Sule! jæ hå mænn Sel enne våen a Sængen, sien do jækk!« »Ja, så må jæ astæ ijæn!«

Og Manden op og ud i Skoven. Røverne var hjemme begge to, og de havde allerede faaet en Del af Sulet i Kedelen, som hang over Ilden. Manden var dog ikke raadvild. Han krøb op paa Taget, smøgede Bukserne ned og satte sig over Skorstenen. Det varede ikke længe, før Hytten var fuld af Røg. Røverne saa i Vejret. »Va æ de?« sagde den ene. »Uha!« sagde den anden, »dæ æ vå gamle [146] Famor, dæ døe ifjor! Jæ kæjer heje på de brefælle Ansegt å dæn lange Næse!« »Så la våss ræje (rende)!« Og begge to »skafte« de »af« (skavdee a) det bedste, de havde lært.

Manden skyndte sig ned og fik fat i Sulet. Nu skulde

Røverne ikke faa Fingre i det mere! Da han vel havde det inde i Huset, saa stillede han sig paa Vagt med dragen Sabel.

Røverne løb et godt Stykke Vej, men saa begyndte de at skamme sig. Da de kom tilbage til Hytten, saa de jo nok, at de var narrede. »Ja«, sagde den ene, »Spått å Skae følls alti a; mæn dæn, såm ler sisst, ler bæst!« Og saa gav de sig begge paa Vej til Gaarden. Der gik de saa omkring og snusede. Da Sulet havde været over Ilden, kunde de lugte, hvor det var. »Hær æ de ene!« sagde den ene. Saa blev de enige om at tage en Sten ud af Muren og skære sig et Stykke. Stenen var snart ude, og den ene Røver stak sin Haand ind med Kniven. Manden huggede Haanden af. »Av, få Påkker! dæ brænte (brændte) jæ mæ!« »Å«, sagde den anden, »do æ no allti så vållen (valen)¹⁶ å (paa) Hæjerne! La mæj!« Og den anden Røver stak Haanden ind. Manden skyndte sig at hugge den af. »Av, få Påkker, dæ hogg han mænn dæn jænne Hån a!« »Ja«, sagde hans Kammerat, »mæj jækk e enne bæjer!« »Dæ sku do hå savt le fær, så hae da dæn jænne a våss hatt to Hæjer. Va ska vi no jøre?« Ja, der var ikke andet at gøre end at tage til Bens. Og den, der lo sidst, det var Manden.

Sagn

I flere af de gamle Gaarde gik der nok en lille Fyr med rød »Tophue«. Det var »Nissen« (Nessij). Og der, hvor han færdedes, var der altid Velstand.

En Mand i Nørre Ørslev havde længe ønsket sig en

Nisse. Saa en Aften, da han var ude at »fodre af«, kom der en lille Dreng ind til ham paa Loen. »Hå I enne Bru få in Dræng?« sagde den lille. »Å, jo såmæn!« sagde Manden, »mæn do ser mæ enne u tæ å ku jøre stort!« »Da æ jæ ælles sekker tæ å passe Heste!« sagde den lille. Men nu kom der saadan en underlig Skræk over Manden. Han slog Kors for sig og sagde: »Gå do hæn, ho do hå heme, do å dænne Lie!« Og med det samme var den lille forsvunden. Men naar man siden talte om Nisser, sagde Manden, at de var nok ikke saa vanskelige at faa fat i, som man tænkte.

Nisserne var ikke til at spøge med, men hvad der fortæltes om Nisserne hos »Nulltussen« (Nolltossij) i Gedesby, var dog altfor utroligt¹. Maaske dog de [147] falsterske Nisser var slemme efter ham, fordi han var en fremmed. Han var enten fra Møn eller fra Fyn.

Andensteds er det sagt², at Gaardmænd havde Nisser; men Husmænd maatte nøjes med »Dragedukker« (Dravedokker). Det kan gerne være, at Nisserne kun var i Gaardene, men Dragedukkerne var hvor som helst. I Øverup (Tingsted Sogn) var der en ilde berygtet Gaardkone. Hun havde en Dragedukke. I Skolen fortalte Børnene, at der var en Dragkisteskuffe, som Moderen strengelig havde forbudt dem at aabne. En Dag kunde de dog ikke styre deres Nysgerrighed; men da de havde faaet Skuffen trukket ud, saa kan det nok være, de blev »kyste«. Der laa nemlig en lille Dukke, der gloede saa fælt.

I gamle Dage var der jo »Trolدتøj« rundt omkring i Højene. I Skellet mellem Skræddergaarden og Køllegaarden³ laa der en stor Høj, som siden er bleven sløjfet. Der skal der have været fuldt af »Trolde« (Tråle). Inde paa Skræddergaardens Mark laa der en Mose, som

¹⁶ Uskicket til at tage ordentligt paa noget.

¹ Rhd. 2. 94. G. M. 2. 41. ² G. M. 2. 42. ³ Bjørup.

kaldtes »Dejnetrugsmosen«. Derfra skal Troldene have hentet Jorden til deres Bolig. Oppe paa Højen skal flere ved Middagstid have set en »Troldkvinde« (Trålkvenje) sidde og spinde.

Paa Hans Graas Marker⁴ var der tidligere flere Høje, og i dem alle var der Trolde. De viste sig tit i Graagaarden; men en Gang, da der blev bygget, blev de saa »kyste«, at de aldrig kom der tiere.

Mange trode, at Børn kunde blive forbyttede af Troldene. Der var en vanfør Stakkel, som i Steden for Ben kun havde et Par »Slaskinger«. Om ham hed det ganske almindeligt, at han var et »Byttesbarn«, og selv hans Moder trode det. Dog holdt hun meget af ham, og vilde nødig, at han skulde dø. Mange, der syntes, han var en Byrde for sin fattige Moder, raadede hende til at se, om hun ikke kunde faa ham til Alters; men derom vilde hun intet høre. Hun vidste nok, at naar et Byttesbarn kommer til Alters, maa det dø. Paa Markedsdagene saa' man den vanføre Stakkel sidde paa sin lille Vogn. Med sin hæse, uhyggelige Stemme raabte han stadig: »Markesgav, Markesgav (Markesgave)!«

Naar man om Aftenen kom forbi »Troldhøje«, traf det ikke saa sjældent, at man blev »vildført« (vellført)⁵; men saa behøvede man kun at vende sin Vest eller Trøje »avet«.

Mange underlige Ting fortaltes om »Ellekongen« (Ællekångin)⁶. Man siger, han har Cyprianus (Sebryane), og er meget bange for at miste den. Naar han sover, har han den under Hagen. Saa kan man nok tage den fra ham; men saa maa man skynde sig at komme bort. Vaagner han og ser, at Bogen er væk, saa giver han et

[148] Skrig, og er man nu ikke længere borte, end man kan høre det, saa bliver man stum.

Katrine Skrædderens i Hullebæk fortalte, at hun en Gang som Barn havde set Ellekongen. Hun og en anden Pige var ude i »Basselund« for at plukke »Skovkragelæg«. I Basselund var der den Gang en hel Del gamle »Ellestøder«. Ret som det var, saa saa' de to smaa Piger en Ellekonge, der sad paa en Stød. Sove gjorde han, og Bogen havde han under Hagen. Katrine plejede at sige: »Vi ku såmæn gått hå tae heje, åm vi basens hae hatt Drest (Mod); mæn vi to Træskoerne i Håjen, å rænte så stært (stærkt) vi kunne!«

Der var ikke saa faa, der sagdes at have Cyprianus. Det var saaledes Tilfældet med en klog Præst paa det nordlige Falster. En Søndag, som han stod paa Prædikestolen, standsede han midt i Talen, og gik hjem. Pigen havde været inde at gøre rent i hans Stue, og saa var hun kommen til at læse i Cyprianus. Da Præsten kom, var Stuen allerede fuld af Djævle, og »den Gamle« var lige ved Tærskelen, saa det var paa høje Tid. Præsten gav Pigen »en under Øret«, greb Bogen, og skyndte sig at »læse tilbage«.

Om en vis Karl sagdes det for bestemt, at han havde Cyprianus. Som han nu en Dag stod paa Loen og tærskede, saa »slog« han »til Væds« (slo tæ Væss) med nogle andre om, at der skulde komme to Hanekyllinger, rygende paa lange Piber, og de skulde neje⁷ for ham, baade naar de kom, og naar de gik. Han stillede sig ved den ene Side af Døren og mumlede. Hanekyllingerne kom, nejede for ham, gik ind bag paa Loen, vendte og gik ud igen. Men straks efter kom der en Vogn i fuld Fart og

⁴ Systofte. ⁵ Vildfarende. ⁶ G. M. 2. 33. 94.

⁷ Bøje Hovedet.

standsede udenfor Loen. Under Vognen var der kun tre Hjul. Det »fråmmes« Baghjul var »af« (æ). Uden at sige et Ord gik Karlen ud, tog fat ved den »fråmmes« Aksel, og »bar under«. Saa gik det ud af Gaarden i flyvende Fart. Først »Andendagsmorgenen« (Aindavsmårnengin) kom Karlen tilbage, og da var han »gennemsvedt« (jæmmelsvet). Saa gik han ind i sit »Kammers«, tog Cyprianus, gav den til sin Husbond, og bad ham brænde den: »Dæj Gang drev jæ e få vett!«

»Ellefruerne« (Ællefruerne) var jo fortil kønne nok at »skaade«, men bagtil var de »hule som et Dejnnetrug« (hulle såm e Dæjnetru). De forsvandt straks, naar man sagde: »La våss se, åm do æ ba, såm do æ få!«

I Maglemose (Idestrup Sogn) var der en Ellefrue, som kaldtes Maglemose-Grete (Mallemusse-Grete)⁸. »Kaaregaarden« hedder en Gaard, som er udflyttet fra Sønder Vedby. »Kaare-Jeppe«, en Dreng fra denne Gaard, havde en Dag været i Skole. Da han paa Hjemvejen kom [149] forbi Maglemose, saa han en Pige »slå på Skrekke«⁹ derude, men Isen var saa tynd, at den ikke kunde bære et Menneske. Pigen blev ved at kalde paa Jeppe; men hun kunde ingen Magt faa med ham, fordi han havde »Guds Ord« i sin »Skolekurv«. Saa bad hun ham løbe hjem med Bøgerne. Jeppe kom farende ind i Stuen og var helt »forvildret« (fåvellre)¹⁰. Saa snart han var bleven af med Skolekurven, vilde han ud igen; men Forældrene holdt ham tilbage. »La mæ då gå«, bad Jeppe, »jæ ska u tæ dæj pænne Pie å slå på Skrekke!« Men Forældrene fik ham bragt til Sengs. Da saa han den pæne Pige udenfor Vinduet; men det var ingen anden end Maglemose-Grete. Jeppe var syg i længere Tid.

⁸ G. M. 2. 34. ⁹ Glide. ¹⁰ Forstyrret.

I Hallerup Skov (Idestrup Sogn) er der meget »Pusleri«. Knud Madsen og Jørgen Mogensen, der var »Savskærere«, sad en Middag paa en Træstamme og spiste deres Mad. Saa kom der to Jomfruer lige hen imod dem; men de slog Korsets Tegn foran sig, og i det samme var Jomfruerne væk, saa det er let at forstaa, af hvad Slags de var.

I gamle Dage hed det sig, at der havde været »Kæmper«. Paa Anders Kølls »Lyng« ved Bjørup laa der en stor Sten. Den skulde en Kæmpe have kastet fra Bjørup Have efter Systofte Kirke.

I Skovene saas af og til en »lang Mand«.

I den søndre Del af Bjørup Have laa, og ligger maaske endnu, en lille Høj, som kaldtes »Klæppesten«. Her var altid noget paa Færde. En Dag kom en Karl gaaende der forbi. Det var ved Middagstid. Da saa han en meget lang Mand, som stod og lænede sig op mod et Træ. Og Manden raabte: »Højlys Middag!« »Ja, det ved jeg nok!« sagde Karlen; men det kom ham dyrt til at staa. Ved saadanne Lejligheder skal man altid tie »mossens«¹¹ stille. Hele Dagen maatte Karlen traske frem og tilbage i Skoven. Endelig blev han fundet af Pigerne, der om Aftenen kom ud for at malke. Men længe efter var han syg.

En Aften gik en Mand gennem Lindeskoven (Idestrup Sogn). Da saa han, der brændte et Lys et Stykke fra Vejen. Manden vidste nok, hvad det betød, og han stiledede lige efter Lyset. Men oppe i et Træ sad en »lang Mand« og raabte: »Pæjer! ta e¹² no, få ælles får do e enne færren åm hunre År!« Da Manden hørte det, blev han saa forskrækket, at han løb, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, og lod Lys være Lys.

¹¹ Ganske. ¹² Guldet eller Solvet.

Endnu ymtes der af og til om, at der var Hekse. St. Hans Aften red de nok til »Blokstjærg« paa »Kostestager«. I Bjørup var der en gammel Kone, som altid havde meget travlt den Dag. Da »trissede« hun omkring og satte [150] Kviste af »Majrøn« (Røn) i Plove, i Huller ved Stalden og mange andre Steder. Det var jo for at Heksene ikke skulde gøre Skade¹³. Naar Heksene rider til Blokstjærg, maa de gøre mange Afstikkere. De skal nemlig over alle Korsveje. Der var en Kone i Systofte, som gerne vilde vide, hvem der var Hekse. Saa gik hun St. Hans Aften ud og stillede sig paa en Korsvej i Nærheden af Byen. Og det gik livligt med Heksenes Fart. Saa længe de kom enkeltvis, havde de ingen Magt over hende; men saa tilsidst kom der en Kone i Følge med sine to Døtre, og de var hende for stærke. Saa maatte hun med til Blokstjærg. Hvad hun der havde oplevet, vilde hun ikke fortælle, men hun sagde, hun skulde nok vogte sig for nogensinde mere at stille sig paa en Korsvej og se efter Heksene¹⁴.

Om Heksene hed det sig, at de paa en underlig Maade kunde stjæle Mælken fra Køerne¹⁵.

En Præst i Ønslev var engang ude at køre med sin Datter. De saa da en rigtig køn Ko, der stod ved Vejen. »Det er en god Malkeko«, sagde Præsten. »Aa, ja!« sagde Datteren, »havde jeg kun to Pinde, saa skulde jeg malke den«. »Det gad jeg se!« sagde Præsten. Pigen fik Pindene og gav sig til at malke. »Malker jeg nu længere«, sagde hun, »saa dør Koen«. »Aa, bryd dig aldrig om det«, sagde Præsten. Først kom Blodet, og saa faldt Koen om og var død. Præsten gik ind hos Ejeren og betalte Koen. »Hvor har du lært det, min Pige?« sagde han siden. Jo, det havde hun lært hos sin afdøde Moder. Præsten sagde hende nu,

hvor galt det var, og hun lovede ham aldrig at gøre det mere. Men for at faa Tilgivelse for sin Synd maatte hun ud at »vandre«. Først paa sine gamle Dage kom hun tilbage. Da var Vandringen endt og Synden sonet.

Heksene havde Ord for at kunne gøre meget; men naar de skulde til at dø, var det forbi med alle deres Kunster, og saa havde de ondt nok ved at slippe af med deres usle Liv. Den omtalte Kone i Øverup, hende, der havde Dragedukken, maatte efter Sigende trækkes længe med Døden. Først da der blev sat Ild under hende, kunde hun »slippe«¹⁶.

I Lars Rasmussens Barndom var der paa Falster en norsk Kvinde, den saakaldte »Norskemutter« (Nåskemotter), der var vidt bekendt som Spaakvinde.

Naar Lars var ude med Faderen, og de mødte en vis gammel, onskabsfuld og vanfør Kone, saa sagde han altid: »Spøtt a henje!« Denne Kone var meget ilde lidt. Man mente, hun fulgtes af »daarligt Held« (dåle Hæl), og [151] mange sagde, hun havde »onde Øjne«. Skønt Moderen i Klokkergaarden ellers ikke var meget overtroisk, saa var der dog visse Folk, som hun var bange for skulde se hendes kønne Kalve. Saa de dem alligevel, var hun vis paa, de skulde dø. Det hed sig, at man, ved at blive set paa med onde Øjne, kunde blive »professisslavet«¹⁷.

Om »Varulve« og »Marner« (Marer) blev der ofte talt.

Den flere Gange omtalte Kone i Øverup sagdes i sin Tid at være krøbet tre Gange gennem en »Følham« for ikke »at faa ondt for sine Børn«. Hendes første Barn var en Søn, og han blev derfor en »Varulv« (Varull). Havde hendes første Barn været en Datter, var hun blevet en »Marne«.

¹³ G. M. 2. 26. Skg. 10. 13. ¹⁴ G. M. 2. 85. Skg. 10. 7. ¹⁵ G. M. 2. 67.

¹⁶ G. M. 2. 71–2. Skg. 4. 539. ¹⁷ Apoplektisk.

Varulven søger, som andensteds fortalt¹⁸, efter frugt-sommelige Kvinder. Ikke engang i Husene er de sikre; men skal Varulven komme ind i et Hus, maa han grave sig ned under »Saalden«. Har man nu Sten under Tømmeret, er der ikke saa megen Fare.

En Varulv kan man frelse, ved at sige: »Do æ in Varull!« men det er ikke raadeligt for nogen. Muligvis siger han da: »Takk få de do fræste mæ!« og saa er der ikke noget i Vejen; men det kan ogsaa være, han siger: »No ka do være de lisså længe såm jæ!« og saa er man ilde stedt.

Marnen¹⁹ kommer om Natten og sætter sig paa ens Bryst. Hun flytter sig stadig opefter, og ender med at sætte sig lige paa Munden. Naar en Karl bliver plaget af en Marne, hedder det sig, at det er en Pige, der holder af ham. Marnen siges ogsaa at ride Heste, som da faar »Marelukke« i »Mannen« (Mankehaarene).

I gamle Dage skal der have været nogle »Utysker«, som kaldtes »Lindorme« (Lejorme). Lindeskoven (Idestrup Sogn) skal have faaet sit Navn af en Lindorm, som opholdt sig der. Tilsidst blev den dog alt for utaalelig. Saa opfødte man en Tyr, som i tre Aar fik det bedste Foder, der var at opdrive. Da de tre Aar var omme, slap man den løs mod Utysket. Lindormen blev dræbt; men ogsaa Tyren maatte lade sit Liv.

Paa Landevejen mellem Maglebrænde og Stubbekøbing er der en stor Fordybning, som kaldes »Fribrødre« (Fribrøre)²⁰. Denne Fordybning skal en Lindorm have slaaet med sin »Rumpe«, da den blev vred, fordi der var en Mand, som prøvede paa at fordrive den²¹.

¹⁸ G. M. 2. 44-5. ¹⁹ G. M. 2. 44. 46. Skg. 4. S. 91. ²⁰ Fribrødrebanke. G. M. 2. 45. ²¹ Thl. 2. 288.

En Bonde fra Kippinge²² mødte en Gang en Fremmed, som gav ham tre Bygkorn, og fik ham til, for gode Ord og Betaling, at lægge dem ved Kirkens sydøstre Hjørne. Da [152] Bonden havde gjort hvad han havde paataget sig, blev han syg. Saa blev han bange, og lod Præsten kalde. Da Præsten hørte, hvad der var sket, skyndte han sig hen til Kirken, og der laa tre ganske smaa Lindorme²³.

Et andet Utyske var »Basilisken« (Basselisken). Den sagdes at komme ud af et Æg, som var gjort af en syv Aar gammel Hane. Basilisken havde et saa forfærdeligt Udseende, at den døde af Skræk, hvis den kom til at se sig selv.

Hist og her saas der hemmelighedsfulde Dyr. Mange ymtede om, at de havde set en »Gravso«. I selve Klokkergaarden spøgede det ikke; men der var nok en Del Pusleri paa Markerne. Det var ikke saa sjælden, at de, der havde været til Gilde i Klokkergaarden, blev helt »forvildede«²⁴, saa de ikke kunde hitte hjem. En Gang hørte Rasmus Klokker ligesom to Heste, der kom op over Lillemarken, og han saa deres Halse og Hoveder, der bevægede sig paa samme Maade, som naar Heste galoperer. En anden Gang henimod Aften saa han en hel Flok Faar ligge paa Per Henriksens Mark. Først tænkte han, at det muligvis var Per Henriksens Faar, som man havde glemt at faa ind; men da han nærmede sig, rejste de sig op og løb ned langs med Fuglebæks Rende, og han hørte det »klingre« som af »Bjælde« (Beler)²⁵.

Midtvejs paa en Gangsti mellem Graagaarden²⁶ og Frisenlund var der i sin Tid et Stykke Jord, der laa hen med Sten og Krat. Her var man bange for at færdes ved

²² Saa vidt Rasmussen erindrere, var det denne By. ²³ Sammenlign Skg. 3. 1124. ²⁴ Forstyrrede. ²⁵ Sammenlign G. M. 2. 54. ²⁶ Systofte.

Nattetid. Flere havde mødt et Lam, som havde fulgt dem helt igennem Krattet.

Naar nogen gjorde Nat til Dag, kunde man nok falde paa at sige: »Do æ då ej ræjte Natravnl!« men Natravnl var ellers et Væsen, der viste sig, naar man tog den Stage op, der stod, hvor nogen var nedmanet²⁷.

Ved Sønder Kirkeby havde en Præst en Gang nedmanet to Gengangere, og paa dette Sted stod der to Stager lige ved Siden af hinanden. Saa traf det sig, at der var en Mand, som ikke havde bedre Forstand end at han trak den ene Stage op. Straks kom der en Natravnl, og vilde flyve paa ham. I sin Befippelse trak han nu den anden Stage op, for at have noget at slaa fra sig med; men saa var der to Natravnl, og han maatte skynde sig at tage Flugten. Siden var han længe syg. Stagerne havde staaet lige ved Grønsundvejen, og der var nu ikke til at færdes for Natravnlene, saa Præsten maatte derud og skaffe Fred.

Paa Bøtø Fang spøger »Maglepyttingen« (Mallepyttingen)²⁸. Det skal være den »Løber« (Løvere), som i sin Tid løb om Kap med Kongens »Vrinskere«, og som blev dræbt paa dette Sted²⁹. For rigtig at kunne løbe, havde han faaet sin »Milt« (Melt) taget ud.

»Landmaaleren« var et Spøgelse, der saas flere Steder. En Aften stod Per Slænte (Pe Slænte) udenfor sin Dør i Bjørup. Han saa nok Landmaaleren nede i den bageste Østermark³⁰; men da det var saa langt borte, regnede han det ikke. Han stod i sine egne Tanker, og slog netop Ild for at tænde sin Pibe; men »lige i det ene« (li i de jænne) slog Landmaaleren ned med sin gloende Stang ved

²⁷ G. M. 2. 59. ²⁸ Thl. 3. 745. Mlb. 353. 355. ²⁹ G. M. 2. 24. Skg. 9. 230. Rhd. 2. 58. ³⁰ Under Ovrupgaard.

Stengærdet om hans Have. Saa glemte han nok at faa Piben tændt³¹.

Naar en Kvinde skulde føde, blev hun i ældre Tid sat op i en Armstol. Døde hun nu uden at være bleven forløst, saa kunde man være sikker paa, at hun efter Begravelsen kom kørende hjem i sin Stol. En Mand fra Systofte var en Gang saa uheldig at møde saadan en Kvinde paa Hullebæksvejen. Han saa hende først, da det var for sent at springe til Side. Saa kastede han sig lige ned paa Vejen, og Stolen hoppede over ham. Disse Spøgelser skal ellers være nogle af de aller farligste at møde.

En Mand fra Mølershuset ved Nørre Ørslev gik en Aften henad Gaabensevejen. Da han naaede Kongens Eg³², hørte han, der kom en Rytter efter ham; men der var ingen Ting at se. Han kunde tydelig høre Hestens »Fodslag«. Det lød som naar en Hest gaar i »Sneplask«. Og han hørte Hesten »stønne« og »plustre«. Snart gik han hurtigt, og snart gik han langsomt; men lige meget hjalp det. Rytteren var hele Tiden efter ham. Saa kom han til Ønslev Kirkegaard, og saa blev det pludselig stille.

Paa Kristiansminde (Systofte Sogn) boede i sin Tid en Mand, der hed »Fæje« (Faye). For at faa nærmere til Kirken i Systofte anlagde han den saakaldte »Fæjevej«, som gaar fra Kristiansmindevejen og Stubbekøbingvejen mellem Lars Hares og Niels Madsens Jorder.

Det er ikke saa længe siden, at man var bange for ved Nattetid at færdes paa Fæjevejen. Man fik nemlig gerne Følgeskab af en Kat, som løb op paa Grøftevolden mellem Pilene ved Lars Hares Jorder. Alle og enhver kunde se, at det ikke var en rigtig Kat, og den gik under Navnet »Fæjevejskatten«. En Aften havde Borker Skytte

³¹ Thl. 2. 299. G. M. 2. 58. Ing. 101. ³² G. M. 2. 23.

og flere andre fra Systofte været i Nykøbing, og maaske faaet lidt for meget at drikke. Da de kom til Fæjevejen, sagde Borker: »Nu var det morsomt, om vi kunde faa Fæjeveskatten at se!« Lige med det samme »valt« Vognen i Grøften. Ingen kom til Skade; men Fæjeveskatten fik jo Skyld for hvad der var sket.

[154] Lars og Sidsel (Sesle) Hare havde ingen Børn, og da de døde, fik Godsforvalteren deres Gaard. Man drænedesaa Jorderne, og da man kom til en Ellemose lige op mod Fæjevejen, blev der fundet en »Benrad« af et Menneske. Paa Hoved og Bryst laa der Sten, saa Folk kunde se, der var begaaet et Mord. Benraden blev optaget og jordet paa Kirkegaarden, og siden den Tid saa man intet til Fæjeveskatten.

Naar man færdedes paa Horreby Lyng, kunde man i sin Tid ofte høre et ynkeligt Skrig.

Et Fruentimmer var i sin Tid kommet fra Møn, for at hæve en stor Arv paa Falster. Paa Hjemvejen opholdt hun sig hos en Bonde i Horreby. Her blev hun myrdet og nedgravet paa Horreby Lyng. Bonden tog alle hendes Penge og blev en velstaaende Mand. Da han var død, bad Arvingerne Skolelæreren komme og hjælpe dem med at skifte Arven. Som de nu sad samlede, hørte de først et svært Rabalder oppe paa Loftet. Læreren lod dog som ingen Ting. Men saa kom den Døde ned i Stuen, og stillede sig ved Kakkellovnen, rystende over hele Kroppen. Det syntes Læreren var for galt, og saa gik han bort, og vilde ikke have mere at gøre med Skiftet.

Siden fandtes paa Horreby Lyng Benraden af et Fruentimmer, og saa hørte ingen mere det ynkelige Skrig.

Skræddergaarden i Bjørup var meget berygtet for Spøgeri. Da Hoveriet blev afløst, forbeholdt Godsejeren paa Ovrupgaard sig nogle Spanddage. Budet om at møde

paa Herregaarden kom i Regelen til Rasmus Klokker. Saa skulde han lade det gaa videre til Jens Skrædder. Det var næsten altid hen paa Aftenen, og naar lille Lars fik at høre, at han skulde gaa til Skræddergaarden, saa »saa« han vistnok »ud som en spæg (spæ) Dævel i Tordenvejr«³³; men han vidste nok, at det ikke hjalp at komme med Indvendinger. Saa søgte han at faa Følgeskab af Træskomagerens Hans. Naar Solen var gaaet ned, gik Jens Skrædders i Seng, saa Drengene maatte uden om Gaarden og hen til Vinduerne i Stuehuset. Da gjaldt det om at skyde Hjærtet godt op i Livet.

At Jens Skrædders gik saa tidlig i Seng, skyldtes nok Spøgeriet. Der var en Pige, som i mange Aar havde tjent paa Gaarden. Hun fortalte, at Manden paa Brystet havde et Sølvkors, som hvert Aar maatte fornys. Ellers kunde han slet ikke være der. En Aften, før han fik Sølvkorset, var han ude paa Loen for at fodre Hestene. Saa var der noget, der hængte sig paa hans Ryg, og han blev ikke af med det før langt om længe, da han var saa svedt og træt, at han næppe kunde gaa over Gaarden og ind i Stuen. Da Jens Skrædders Fader, Peder Skrædder, fik Gaarden, skulde han sørge for den tidligere Fæster, en gammel Mand, som hed Anders Kylling. Man siger, at Peter Skrædder var slem ved den gamle, og Anders skulde have lovet at gæste Peder efter sin Død. Anders havde haft daarlige Ben, og naar han gik og spøgede, slæbte han altid med gamle »Pelselapper«. En Karl, som var paa Gaarden, sad en Aften ved Huset og røg sin Pibe. Da var det ligesom der brægede et Faar udenfor Porten. Karlen tænkte, det var et Faar, der var blevet glemt, og han gik hen for at lukke det ind. Ganske rigtig saa han ogsaa

³³ Forskræmt. Sammenlign Ordspr. 203. (5394).

Faareben gennem Aabningen under Porten; men inden han var naaet derhen, var Faaret blevet saa stort, at det stak sit Hoved ind gennem en Aabning foroven. Saa lod han Faar være Faar. – To gamle Kvinder, Troelse-Karen og Snage-Kirsten, gik paa Omgang i Gaardene. Snage-Kirsten gik paa Krykker og havde næppe et velskabt Lem. En Nat, medens hun var i Skræddergaarden, gik hun et Øjeblik udenfor. Da saa hun ganske tydeligt, at Anders Kylling stod ovre ved Loen og lukkede Døren. Hvordan hun kom ind, Krøbling som hun var, vidste hun ikke; men hun kom da ind og i Seng. Hun sov i Stuen, hvor Jens Skrædder laa. Lidt efter hørte hun, at det begyndte at slæbe med »Pelselapper« ude i Køkkenet, saa aabnedes Døren, og Anders Kylling kom ind i Stuen. Han stillede sig ved den nederste Bordende og skelede hen til Jens Skrædder, som laa i Sengen og var færdig at dø af Angest. Troelse-Karen fortalte, at hun en Juleaften, efterat de havde spist Nadver, var gaaet hen for at sætte sin Ske om bag Spejlet, der hang mellem Vinduerne. Hun saa da Anders Kylling staa ude i Haven ved Bageovnen, der, som de fleste Steder, skød sig frem under et lille Halvtag. Jens Skrædder forstod straks, at hun havde set noget. Saa sagde han, det var bedst, de slukkede Lysene og gik i Seng. En Aften havde Jens Skrædder været til Skovbal hos Træskomageren. Da han kom hjem, saa han, der stod en Hest bundet ved Døren. Den havde baade Sadel og Bidsel paa, som om den ventede en Rytter. Jens Skrædder blev ilde tilmode og gik tilbage til Træskomageren; men for Lysets Skyld turde han ikke gaa ind. Han ventede saa udenfor til de andre gik hjem; men han fik Lov til at vente længe, for de havde givet sig til at spille Kort.

Nu er Gaarden nedrevet af Godsejeren, og Jorderne er

udlagte til Tre-Tønder-Lands-Huse. Jens Skrædders tog sig en Udflugt til Utah, for hos Mormonerne at glemme Spøgeriet.

At møde en »Genganger« (Jænnangere) var altid en farlig Sag. Nogle blev »krystede«, saa de spyttede Blod og aldrig mere kom til deres rette Førlighed. Saa man en spytte Blod, saa sagde man ofte: »Høj æ væll blee kryste a iij Jænnangere!« Havde man set eller hørt noget, der ikke var »rigtigt«, saa maatte man endelig vogte sig for den Aften at komme ind, hvor der var Lys.

Gitte-Ane laa en Gang om Natten paa Veggerløse Kirkegaard og passede paa Præstens »Bleg«. Da saa hun en Genganger komme op af en af Gravene. Benene kom, som altid, først. Straks var de at se til som to »Lysespid«, derefter som to »Tvættestoerben«. Saa »rystede« de sig, og saa stod der en Kalv. Kalven »rendte« tre Gange uden om Kirken, og blæste hver Gang ind ad Nøglehullet. Saa stod der et Menneske.

I gamle Dage, da Svenskerne hærgede paa Falster, boede der en Bonde i en Gaard, der var udflyttet fra Aastrup. Han blev tilsagt at køre i »Ægt« for den Mand, der skulde føre Pengekassen med alle de røvede Penge over til Møn. Bonden stak et »Tørvejern« bag i Vognen. Da de kom til Grønsund, slog han Svenskeren ihjel, og »smak« ham i Stranden. Pengekassen skjulte han under et Træ i »Sortenshave«³⁴. Men siden kunde han ikke finde den. Naar han stod paa Landevejen, kunde han kende Træet; men naar han gik ind i Skoven, blev det borte for ham. Og siden var det aldrig rigtigt med ham. Hans Kone undrede sig over, at han hver Dag sleb Tørvejernet, som hun aldrig saa ham bruge, og hver Nat var han ude.

³⁴ Skov, som nu er ryddet.

Saa en Nat sneg hun sig ud efter ham. Hun saa da, at han stod og slog omkring sig med Tørvejernet. Han sloges jo med den myrdedes Spøgelse. Medens Tørvejernet holdt sig, kunde Spøgelset ikke faa Magten; men da Jernet var opslidt, døde Bonden³⁵. Pengekassen blev siden fundet af en Mand i Aastrup, som var ude at »rotte« (rydde), og derved kom den Mand i stor Velstand.

Paa Jørgen Præstebondes Jord i Nørre Ørslev var der en »Kilde« (Kele)³⁶, som brugtes til Vanding for Kreaturer. Her, hed det sig, skulde der staa en Guldvogn. Da Manden en Gang fik i Sinde at rense »Kilden«, fandtes – rigtignok ingen Guldvogn, men – en gammel »Bulvogn« (Bollvon). Saaledes kaldtes de for længe siden aflagte Vogne med store klodsede Træhjul, der ikke var beslaaede med Jern.

Om nogle Folk blev der sagt, at de »gik dobbelt«. De kunde paa samme Tid vise sig paa to forskellige Steder. En »Dobbeltgænger« (Dåveltjængere) kendtes paa, at han ikke havde noget »Skygge« (Skøge).

Mange af de her meddelte Sagn er jo i det mindste Dobbeltgængere; men dog, eller netop derfor, har de deres Betydning. De Træk, der atter og atter møder os, hjælper os jo til efterhaanden at trænge dybere og dybere ind i den Tankeverden, hvori vore Fædre levede.

Dyr og Vækster

[157] Sommeren er jo Tiden for Fryd og Fuglesang. Om Vinteren samler al Ting sig om Føde og Klæder. Da er

der ikke megen Tid eller Lyst til Sang. De smaa »Graaspurve« (Gråsporre) blev dog ved at »vippe« (pippe) hele Vinteren igennem. I Klokkergaarden var der altid en stor Forsamling. Og sammen med Graaspurvene var »Gulspurve« (Gullsporre) og »Kornlærker«¹. Hele Selskabet holdt altid Øje med »Sostidøren«. Og sikken et Liv der blev, naar Soen kom ud, og der blev udkastet »Skæle«. Soen vilde jo gerne have Beværtningen for sig selv; men Spurvene formelig »myldrede« (møllree) omkring hende. Det syntes Rasmus Klokker ikke rigtig om. Saa udkastede han »Skæle«, satte en Pind under en »Fjælehav« og laa saa paa Lur i Tærskeloen. Naar der nu var sort af Spurve under Haven, saa trak han Pinden væk, og Spurvene blev masede. Nu gik det vist nok saaledes, at Spurvene ikke mere turde vove sig ned til Maaltid ved Sostien, men saa kastede de sig over en ny »Stiggang« paa det »nordne Hus« og ødelagde den i Bund og Grund. Siden den Tid vilde Rasmus Klokker ikke mere fange Spurve.

Ude i Haven saas af og til Flokke af »Irsker« (Irsker) og »Stillidser« (Stelleser), men de fleste Sangfugle var jo for længe siden forsvundne. Kun den lille Gærdesmutte (Jæresmotte) syntes ikke at lade sig afskrække af Vinterens Kulde. Den smuttede omkring i »Vindegærdet« og sang saa muntert, som det kunde været midt om Sommeren. Skaderne var jo paa deres vante Plads, og Kragerne saas hver Dag paa Markerne. Høge viste sig af og til, og »Ravne« fløj en sjælden Gang med hæse Skrig hen over Gaarden. Ugler hørtes jo om Aftenen, men om Dagen forstod de i Regelen at »gemme« (jæmme) sig.

Skaden (Skain) blev ikke efterstræbt. Han fik Lov til i

³⁵ Thl. I. 82. ³⁶ Et Vandhul.

¹ *Emberiza miliaria*.

Fred at bygge i Havens Frugttræer. Naar man hørte ham »skrikke« (skrekke), sagde man: »Vi få Fræmmee idav, få Skaif ber tæ Jæsst!«²

Kragen (Kraen) var meget ilde lidt. Hver Gang Rasmus Klokke saa, at der var nogle Krager, der vilde sætte sig i de høje Popler Vest for Gaarden, saa jog han dem væk. Han var bange for, at de skulde give sig til at »gulpe« (gollpe)³ og derved spaa ilde⁴. Naar Kragen blot siger: Kra, kra! saa siges den at »gale«, men naar den skriger, idet den hæver og sænker Hovedet og slaar med Vingerne, saa siges den at »gulpe«. I Nørre Ørslev var der et gammelt Pæretræ. Det hed sig, at naar en Krage satte sig der og gol, saa vilde der snart komme Lig fra det Strøg, mod hvilket hun vendte Halen.

Uglen (Ullen) havde særlig sit »Tilty« i Systofte Kirketaarn. Hørte man en Ugle skribe: »Duvitt«, saa ventede man godt Vejr, men »tød« hun og sagde: »Huuu«, saa blev det sikkert daarligt⁵.

Naar Vinteren var rigtig haard, tyede »Agerhønsene« (Aerhønsene) ind til Gaarden. Somme Tider prøvede man at sætte »Snære« (Snarer) af Hestehaar i Sneen, men saa gik det ikke saa sjældent ud over Duerne. Haren (Harin) var ikke videre yndet. Den søgte jo at knibe sig lidt Grønkaal i Haven. Og den formerede sig stærkt. Man sagde, den fik tre »Kuld« Unger. Af og til saas en af de hvide »Lækatte«, og dem gjorde man Stads af. Om Sommeren kunde det træffe, at man saa et lille Dyr, der lignede en Lækat, men var brunt og kaldtes »Guldbrud« (Gullbru). Guldbruden var meget »skadelig« (skaele)⁶. Det var fælt, som hun kunde »hvæse Forgift« (hæsse

² Skg. 3, 616. 7, 325. ³ Maaske oftere: »Gulke«. ⁴ Skg. 7, 322. ⁵ Skg. 7, 336. ⁶ Giftig.

Fåjeft). Kom man til at tage paa en »Rivestage«, over hvilken en Guldbrud var løbet, saa skulde Haanden nok »troedne« (tronne)⁷.

Allerede i Februar begyndte »Lærken« at synge over de frosne Agre; men: »Lie så mænne Dave, Lærken sjånger fårr (før) Køjermøsse, lie så mænne Uer ska hån stække sænn Pippe ej ætter«. Allerede i Februar kom somme Tider »Sommergækken«.

I Marts begyndte Livet ret at røre sig. Det stiltfærdige »Pindsvin« var vaagnet af sin Dvale. Det havde sin Gang i Udhusene, og man sagde, at det var skrappt til at tage Rotter. Hunnen kaldtes »Pindso«. Det var pudsigt at se en Pindso med sine »skalne«⁸ Unger. Saa snart Frosten gik af Jorden, saa man »Muldvarpen« (Mollvalpin) »skyde op« (skye åpp) rundt omkring. Derfor var man glad ved at se de første »Muldvarpeskud« (Mollvalpesko). Paa Marken viste sig den spidsnæsede »Agermus«⁹, der havde travlt med at »jagte«. Meget forhadt var en anden Mus, den saakaldte »Blakke«¹⁰. Den var ogsaa paa Færde om Vinteren, og ingen var værre til at »skære« Korn.

I Marts begyndte Trækfuglene at vende tilbage. Først kom den stundesløse »Vibe« (Vive), som om Vinteren havde siddet i »Skjul« (Skul) i gamle »Trunter« (Trånter). Nu svingede hun over Skindlæppemosen, hvor hun plejede at have sin Rede. Reden var ikke god at komme nær. Viben anede, at man havde ondt i Sinde, og saa fløj hun omkring en og raabte: »Tyven, Tyven«

⁷ Hovne. Lækat og Guldbrud er vel Fællesnavn paa de to Vælder: *Mustela vulgaris* & *erminea*. G. M. 2. 106. ⁸ Skallede. Skallet hedder ellers »skallhoe«. ⁹ *Sorex vulgaris*. ¹⁰ *Mus agrarius*. Er ejendommelig for Falster og Lolland.

(Tyviñ)¹¹. Men man havde ingen Medlidenhed med hende. Da Vorherre hang paa Korset, fløj hun forbi og raabte: »Pinn ham, pinn ham!« Saa sagde Vorherre: »Fåbane våre¹² do Vive, mæn salee (salige) våre dænne Eg! Nå di blier tæ Ånger, så våre di åsse fåbane!«

Efter Viben kom »Stæren« (Stærrin), der byggede i de gamle hule Sejpile ved »Mosen« Vest for Gaarden.

Saa kom »Alliken« (Alleken) og »Glemten« (Glæmten)¹³.

Det at se den første Glemte var en hel Begivenhed. Ofte blev der for Løjer spurgt: »Hå do set Glæmten mæ dæn sullee Rompe?« Og svarede der saa: »Ja!«, saa hed det: »Jæ trote, do hae set heje mæ Øjnene!« Glemten var meget forhadet, fordi hun var slem til at tage Gæslinger. Der var et Vers, som blev sagt, naar man saa en Glemte, men kun de første Linjer erindres:

Glæmte, Glæmte, Gluse,
ho ve do duse?¹⁴

Saa kom »Bogfinken« (Båfænken) der sang saa kønt i Haven, hvor »Skovkrageæg« blomstrede. Ogsaa »Droslen« (Dråslen) gæstede Haven, men sang jo ellers mest i Skovene.

Tidlig og silde hørte man den Fugl, der efter sin Lyd kaldtes »Slid din Tid« (Sliddenti). Andet Navn kender Rasmussen ikke¹⁵.

Saa kom »Havrefuglen«¹⁶, og saa var det Tid at saa Havre.

¹¹ Skg. 7. 855. ¹² Denne Form forekommer ellers ikke og er næppe rigtig. ¹³ Glænten. ¹⁴ Skg. 5. 480. Ordet »duse« forekommer i Udtrykket »suse å duse«, men betyder muligvis hvile. ¹⁵ Musvitten (Parus major). ¹⁶ Motacilla alba.

Endelig kom »Storken« (Storkin). Man lagde Mærke til, hvordan man saa ham første Gang. Saa man ham flyvende, skulde man det Aar blive tung i Kroppen. Saa man ham gaaende, skulde man blive let¹⁷. Kort efter at Storken var kommen, fik man i Regelen et lille Pust af Vinteren med Kulde og Sne. Det kaldtes »Storkedæse«. For Børnene var det en stor Sorg, at ingen Stork vilde bygge i Klokkergaarden. Foroven, hvor Stuehusets Tag stødte sammen med den østre Længes, var lagt en Bund, flettet af Pinde og Ris. Et Foraar kom der to Storke, som syntes at ville slaa sig til Ro. De spankede nok saa net paa »Randingen« og stod og »klaprede« (knebrede) i Reden. Men Rasmus Klokke havde en saakaldt »Lommepuffert« (Låmmepoffert). Den havde længe ligget ladt, og saa en Aften brændte han Skuddet af. I det samme hævede Storkene deres Vinger, og siden kom de aldrig tilbage. Storkene kan ikke finde sig i Uro. I sin Barndom lærte Lars følgende Rim:

[160] Storke vil saa gerne bo,
hvor der er huslig Flid og Ro.

Men det stod nok i en af hans Læsebøger¹⁸.
Naar Børnene saa Storken, sagde de:

Storke, Storke, Stæje,
fly hem tæ dett Æje!¹⁹
Dænn Mor legger i Baselsæng

¹⁷ Skg. 5. 332. 7. 311. ¹⁸ Rimeligvis: P. Hjort. Børneven. 1852. 199. (Digt af Chr. Winther). Samlere af Folkedigtning bør være paa deres Post med Hensyn til Læsefrugter. ¹⁹ Muligvis »æje« eller »eget«.

mæ firetyve Ånger.
Di ote ska hænges,
di ote ska krænges²⁰,
di ote ska legge å Tae å sulte ihel²¹.

*Storke, Storke, Steje,
flyv hjem til dit Fje!
Din Moder ligger i Barselseng
med fireogtyve Unger.
De otte skal hænges,
de otte skal krænges,
de otte skal ligge paa Taget og sulte ihjel.*

Lars havde den Forestilling, at et eller andet Uheld vilde ramme ham, om han ikke altid, naar han saa en Stork, fik dette sagt.

Storken havde, sagde man, kun en Tarm, saa al Ting gik lige igennem ham. Tre Gange maatte han sluge en Snog, men tredje Gang fik den Lov til at blive der.

Allerede for længe siden havde nogle af de smaa vingede Væsener vist sig. »Fluer« (Floer), »Bremser« (Bræmser) og »Bier« hørtes »summe« (såmme) alle Vegne. Moderen holdt ikke af de store »Spyfluer«, som »spydede« (spydde) paa Maden. De saakaldte »Maddiker« (Mæker) i Sulet kom vel fra deres »Spy«²². Børnene var meget bange for de »gule Bremser«²³, som har en slem forgiftig »Brått«. Bier var der jo mange der lagde sig efter; men naar en »Bisværme«, anført af »Viseren«, af og til slog sig ned i Klokkergaardens Have, saa afstod Rasmus Klokker den gerne til andre. Hvor de havde »Bistader«

²⁰ Flaas. ²¹ Skg. 5. 479. Sammenlign G. M. 1. 30. ²² »Mæke« betegner vel adskillige smaa Larver. ²³ Rimeligvis Gedchamser.

(Bistaer) og »Kuffer« (Koffer)²⁴, var det jo ellers morsomt at se paa de travle Bier. Saa snart de vaagnede af »Dvale« (Dvåle), begyndte de jo at flyve ud og sanke »Hanning« (Honning). Lars holdt sig gerne til om Efteraaret, naar der kunde vanke »Sugehanning«²⁵. Honningen brugtes især til »Mjød« (My).

Ogsaa »Myg« (Møgg) og andet smaat »Skitteri« var der nok af. »Flagremusen« (Flavremusen) tog sig et ordentligt Maaltid hver Aften.

Med de første Blomster kom den første »Sommerflugl«. Om Aftenen var der fuldt af »Mølfugle«. De kommer nok af de »Møl«, der ødelægger Klæderne.

Meget yndede var de smaa »Vorherres Høns«²⁶. Naar Lars fik fat i en af dem, saa satte han den paa Spidsen af »Langemand«, og saa blev han ved at sige: »Våhærres [161] Hæne, fly åpp tæ Våhærre å be åm gått Væjr!²⁷ Fløj hun saa, var der ingen Tvivl om at Vejret blev godt.

Nede paa Jorden vrimlede »Myrerne«²⁸. I Luften spandt Edderkopperne deres »Spindelsvæv« (Spøjelsvøv). De smaa Edderkopper kaldtes »Spindkoner«. For dem var Børnene ikke bange. Men de store kaldtes »Edderkoppe« (Eerkåppe), og de var gruelig »forgiftige«. Værst var de, der havde »Dratt«²⁹.

Ude paa Møddingen og i »Hestemåkkerne« tumlede sig »Torbisten«³⁰. Man siger, han er det stærkeste af alle Dyr. Han kan nemlig bære en Klump »Bli« (Bly), der er af samme Størrelse som ham selv.

Løftede man en Sten eller en gammel Fjæl, saa

²⁴ Kuber. ²⁵ Voks, hvori der var Honning. ²⁶ Mariehøns. ²⁷ G. M. 2. 108. ²⁸ »Pessemyrene«. ²⁹ En hvid Klump bagtil. Rimeligvis Æg. Ordet »Dratt« bruges om den Klump, der sidder under Halen paa den fede Gaas. Et Skældsord er »Drattmas«. ³⁰ Skarnbassen (Geotrupes).

vrimlede det af »Regnorme«, »Tusendben«³¹, »Tværhaller«³² og »Nitter«³³. Tusendbenen sad somme Tider om Aftenen og lyste paa Væggene.

I »Mosen« var »Vandskræpperne« (Frøerne) begyndt at »skrikke«. Om Aftenen hørte man rundt omkring deres: »Rakke, rakke, rakk!« »Taserne« (Tudserne) laa og bredte sig paa de fugtige Gange i Haven. De smaa Tudser kaldtes »Skruptaser«, og for dem var man ikke bange; men de store kaldtes »Lædertaser«, og de kunde »spytte Edder« (spøtte Eer) og ansaas for at være nogle af de mest »forgiftige« Dyr. Dog vilde man gjerne have dem i Brønden. Hvor der var mange »Lædertaser«, var der nemlig altid godt Vand. I »Mosen« saa man ofte Tudseæg. De kaldtes »Taselynd« (Taselø), og laa i »Ringler«. Det var farligt at drikke af Vand, hvori der var Taselynd. Vidt bekendt var »Tasekarne«, der indvendig var fuld af Tudser³⁴.

Paa »Volden« (Våli) under »Vindegærdet« holdt Snogene (Snåene) af at ligge og sole sig; men de vogtede sig for at komme i Nærheden af Myretuerne. Hvis en Snog kommer ind i en Myretue, kommer den aldrig ud igen.

Paa Træerne krøb de langsomme »Sneglinger« (Snilenger)³⁵ med »Sneglingehusene« paa Ryggen. »Sorte Sneglinger« uden Hus var der ingen af i Klokkegaardens Have. De kaldtes da ogsaa »Skovsneglinger«. Om Efteraaret viste sig paa Markerne nogle smaa graa Snegle uden Hus. De kaldtes »Kølpinger« (Køllbejer). I Regelen havde de især deres Tilhold ved Gærderne; men de var slemme til at æde Græs. Blev

Kornet saaet for tidlig om Efteraaret, kunde de somme Tider æde alle de grønne Spirer af. Og det »Skarnstøj« var ikke til at udrydde³⁶.

[162] Først i April kom »Stenpikkeren«³⁷. Naar han sad paa en Stenbunke og lod sin Røst høre, saa kunde man gerne tro, der var en, der »pikkede Sten«.

Sidst i April, naar Pilene blomstrede, kom »Gøgen« (Jøjin). Man var meget bange for første Gang at høre ham paa »fastende Hjærte«, for saa blev man »daret« (daaret), og saa skulde man dø inden Aaret var omme³⁸.

Naar Gøgen »kukkede«, endte han ofte med at »spytte«, og mange Steder saa man det saakaldte »Gøgespyt« (Jøjespøtt)³⁹ paa Græsstraæene.

Lidt efter Gøgen kom Svalerne. Først kom den almindelige »Svale« (Svålle)⁴⁰, og saa kom »Jordsvalen«⁴¹.

Svalen havde Rede paa Siden af Hanebjælkerne, især i det »vestre Hus«. Hun fløj altid ind gennem Porten og derfra op paa Stænget. Lars fik snart at vide, at han ikke maatte prøve paa at forstyrre hendes Rede. Fløj Svalerne lavt, saa hed det: »Vi ska vesst snar få Ræjn, få Svållerne flyer så sitt (sidd)«⁴².

Kom »Strandmarene« (Strandmaagerne) op over Landet, saa ventede man uroligt Vejr⁴³. Med Strandmarene fulgte ofte de saakaldte »Blågghætter«⁴⁴.

Nu begyndte Træerne at grønnes, og »Oldenborrene« tog fat paa at ødelægge de spæde Blade. Om Aftenen kunde man høre dem »brumme« (bråme), idet de fløj fra Træ til Træ.

³¹ Skolopendere. ³² Ørentviste. ³³ Vistnok særlig Løbebiller.

³⁴ Skg. 8. 487. ³⁵ Snegle.

³⁶ Om disse Snegle tales der nok hos Rhd. 1. 16. Er vel de saakaldte graa Agersnegle. ³⁷ Saxicola oenanthe. ³⁸ Skg. 7, 347. 8, 193.

³⁹ Cikadeskum. ⁴⁰ Hirundo rustica. ⁴¹ Hirundo riparia. ⁴² Skg. 5, 333, 342. 7, 329. ⁴³ Skg. 7. 230. ⁴⁴ Maaske Blaagarnshætter.

I Solskinnet laa nu »Staalormen« paa Volden hos Snogene, og »Guldsmeddene« (Gullsmeene) boltrede sig i den varme Luft.

Snart begyndte man at se de fæle »Lukorme« (Lokkorme)⁴⁵, der ogsaa kaldtes »Vorherres Hunde«.

Over Vængesmosen fløj de smukke »Blaasmedde« med blaa Pletter i Vingerne⁴⁶.

I Vandhullerne var »Ølkoner«, »Igler«, »Vandkalve« og mange andre Dyr paa Færde. »Ølkoner« kaldtes nok saaledes, fordi de siges ofte at »lægge til« i gamle Øltønder⁴⁷. »Igler« eller »Iglinger« var der flere af. Almindelig bekendt var jo »Blodiglingen«; men mest bange var man for den sorte »Hesteigling«. Dens Bid skal aldrig kunne læges. Naar Børnene var ude at »vade« (våe), passede de godt paa, for ikke at blive »iglingebedte« (ilengebette). De Luftblærer, man om Vinteren kan se bevæge sig frem under Isen, kaldtes »Vandkalve« (Van kale). Samme Navn gav man ogsaa nogle smaa Vanddyr⁴⁸.

[163] Først i Maj, naar »Slaaentjørnen« (Slåentørn) blomstrede, kom »Nattergalen«; men hun viste sig aldrig ved Klokkergaarden, og som Dreng kendte Lars hende kun af Navn. Da han blev større, hørte han den tit i Oreskov⁴⁹, hvortil de unge om Aftenen gjorde Udflugter for at lytte til Sangen. I Klokkergaardens Have maatte man nøjes med »Nattergals-Horeungen«⁵⁰, som hvert Aar byggede i det gamle »Trykkepæretre«.

Endnu senere end Nattergalen kom »Tordenskaden« (Tornskaden); men saa var ogsaa hele Fuglekoret samlet.

⁴⁵ Laadne Orme. Haarede Sommerfuglelarver. ⁴⁶ Vistnok en Vandnymfe. ⁴⁷ »Øllkonne« er Navn paa Salamanderen, og betyder vel egentlig Vældkone. ⁴⁸ Dytiscus. ⁴⁹ Ved Ovrupgaard. ⁵⁰ Maaske: Sylvia hypolaïs.

Naar Ungerne begyndte at »pippe« i Rederne, saa var det jo forbi med Sangen; men det at »hitte Fuglere« var for Lars endnu langt bedre end at høre Fuglene synge.

Af alle de mange Urter paa Markerne og ved Vejene skal nogle enkelte nævnes.

Urterne i Kornet var jo ikke særlig yndede. De sammenfattedes vel under Navn af »Ukrudt«. Saaledes blev der sagt: »Ukrutt ska nåkk kåmme!« Men som oftest omtaltes de som »Møg« eller »Skidt«.

»Klinte« (Klente)⁵¹ saa man især i Hveden, »Blaaurt«⁵² i Rugen. Noget af det mest ondartede Ukrudt var »Kvik« (Kvekk) med sine lange Rødder, de saakaldte »Kvikrødder«⁵³. Flere Steder saas »Agerkaal«⁵⁴, »Fuglevikk«⁵⁵ og »Skørtidsel«⁵⁶. Saa var der »Snære«⁵⁷, der omfiltrer andre Urter og ligesom snærer dem sammen. Det var nok Snæren, der bar de smaa piggede Frø, som gerne vilde hænge sig fast i ens Klæder og kaldtes »Stubnasser« (Stobbnasser)⁵⁸. Hist og her saas den Slyngplante, der kaldtes »Redehumle« (Reehåmle). Det var nok den, der bar de store, hvide Blomster, som kaldtes »Jomfrusærke«⁵⁹.

Paa Faverknolden var der altfor mange »Føllehovblade« (Føllehobla)⁶⁰. I Lillemarken var der mange »Kongelys«⁶¹.

Især langs Vejene og ved Gærderne stod »Gaaseurt«⁶², »Katost«⁶³ og »Sure« (Syre).

I Skindlæppemosen blomstrede »Gøgsgrod« (Jøjsgrø),

⁵¹ *Agrostemma githago*. ⁵² *Centaurea cyanus*. ⁵³ *Triticum repens*.

⁵⁴ Vel nærmest: *Brassica campestris*. Plnt. 39. 290. Her gives Navnet

ogsaa til *Raphanus raphanistrum* og *Sinapis arvensis*. 195. 227.

⁵⁵ Vistnok: *Vicia cracca*. ⁵⁶ *Sonchus*. ⁵⁷ *Galium*. ⁵⁸ *Galium aparine*.

⁵⁹ *Convolvulus*. ⁶⁰ *Tussilago farfara*. ⁶¹ *Verbascum*. ⁶² Siges at være: *Bellis perennis*. Er maaske dog Fællesnavn for flere Arter. ⁶³ *Malva*.

baade rød⁶⁴ og hvid⁶⁵. Her var den gule »Smørurt«⁶⁶ og den vilde »Sisenbrand« med rødblaå Blomster⁶⁷. I Mosehullerne stod den gule »Flæk«⁶⁸ og den pudsige Dunhammer, hvis Navn var mindre pænt⁶⁹. Hist og her stod den kuglerunde »Føsbold« (Føsbult)⁷⁰.

[164] Allerede som Dreng var Lars ofte nede paa Bjørup Lyng, hvor Klokkergaarden havde sin »Tørvepart«. »Lyng« (Løŋ) betegnede en Tørvemose. Paa Bjørup Lyng fandtes Planten Lyng vistnok aldeles ikke. Navnet paa Planten Lyng var »Skrup« (Skrobb). Man sagde saaledes: »Dæ våkser mæje Skrobb på Horeby Løng!«⁷¹ Paa Horeby Lyng toges »Skrup« til Koste. Her samledes ogsaa mange »Tyltebær« (Tøltebærr)⁷².

Paa Klokkergaardens Tørvepart var tre Forhøjninger i Jordsmonnet, de saakaldte »Knolde« (Knåle). Her voksede mange »Kragetjørne« (Kraetørne)⁷³.

Ikke langt fra Klokkergaarden ligger Skoven Bjørup Have. Her kom Lars ofte, allerede som Dreng, især for at plukke Blomster og hitte Fuglereder. Til Bjørup Have var der fra Bjørup kun en »Grønvej« (Grønnvæj)⁷⁴.

Skoven bestod for Størstedelen af Eg, Bøg og Gran; men der var ogsaa Lind (Leŋ), Ask, Avnbøg (Ambøj), Birk (Berk), Røn, El, Tørstetræ (Tøstetræ)⁷⁵, vilde Æbletræer, Hassel, Slaaen og vilde Roser.

⁶⁴ Orchis. Plnt. 155. 321. Her ogsaa Navn paa Corydalis cava. 295. Skg. 5. 496. ⁶⁵ Maaske: Platanthera. ⁶⁶ Caltha palustris. Plnt. 46. Her ogsaa Ranunculus & Batrachium. 196. Skg. 5. 510. ⁶⁷ Vistnok: Mentha arvensis. ⁶⁸ Iris pseudacorus. Plnt. 115. Her ogsaa Navn paa Iris germanica, Acorus calamus, Scirpus og Sparganium. 4, 114. 219. 233. ⁶⁹ »Prestepekk«. Typha. ⁷⁰ Lycoperdon bovista. ⁷¹ Horbelev: Planten hedder »Lyng«. »Skrub« er Navn paa de grove Kviste. Plnt. 47. 292. ⁷² Vaccinium oxycoccos. Plnt. 256. Her ogsaa Navn paa Vaccinium vitis idæa. 258. ⁷³ Ononis spinosa. ⁷⁴ Markvej. ⁷⁵ Frangula vilgaris.

Eg udtaltes »I«. Frugten kaldtes »Arne«, i hvilket Ord den sidste Stavelse rimeligvis er Nød. Frugtskaalen kaldtes »Kop«. »Arnekaffe« ansaas for at være meget sund.

Bøgens (Bøjens) Frugt kaldtes »Olden« (Alen). Vilde man spise Olden, skulde man passe paa at nippe Spidsen af. Ellers fik man Hovedpine. Det unge Løv kaldtes af og til »Maj« (Mai). Dog sagdes som oftest »Bøgeblade«.

Røn kaldtes altid »Majrøn« (Mairænn).

El kaldtes »Ælle«, men oftere »Ælletræ«. En gammel El, hvis Rødder til Dels var oven Jorden, kaldtes en »Ælletrænte«. Man sagde tit: »Røtt Skeg å Ællerøer våkser enne på go Buŋ«.

Det vilde Æbletræ kaldtes »Skovabild« (Skoavl) og Frugten »Skovæble« (Skoevle).

»Hasselen« Frugt kaldtes »Nød«, men oftere »Trænød« (Trænø). En Hassel, der bar Nødder, kaldtes en »Nøddehassel«. Hasen kaldtes »Nøddehas« (Nøehas). Klaserne kaldtes »Tohas«, »Firehas«, »Sekshas«. Efter Nøddehøsten samledes man en Aften i Hjemmet for at aftage Haserne. Det kaldtes at »nødsle« (nøssle). For de saakaldte »Nøddeorme« var man meget bange. Det hed sig, at de kunde vokse i en i det »uendelige« og volde ens Død. I Hasselen saas ikke saa sjælden den lille grønne »Frø«⁷⁶, der ellers ogsaa viste sig paa Humlerankerne i Klokkergaardens Have.

Slaaenbusken kaldtes »Slaaentræ«. Frugten kaldtes »Slaaen« eller »Slaaenbær«. Mange »sankede« Slaaen og lavede »Slaaenvin«.

Den vilde Rose kaldtes »Hiventræ«⁷⁷. Blomsten kaldtes »Hivenrosen« og Frugten »Hivenbær«. En løseven

⁷⁶ Lovfrø. ⁷⁷ Særlig: Rosa canina.

[165] Rosengren kaldtes en »Hivenklått«. Man kunde saaledes sige: »Fåre ræjjer (render) mæ in stor Hivenklått i Rompen«. I ældre Tid sagdes Lammetyvene at bruge »Hivenklåtte«. Naar de »smak« dem i Ulden paa Lammene, kunde de holde dem⁷⁸.

Den vilde Roses Torne bøjede sig tidligere opad; men da Fanden vilde bruge dem til at krybe til Himmels paa, saa blev det forandret saaledes, at de kom til at vende nedad⁷⁹.

Hvor Skoven »lunede« (lunnee)⁸⁰, var der mange Blomster. Her stod ogsaa den vellugtende »Båar« (Skovmærke). I Skovengen stod den bly »Forglemmig-ej«, hvorom Moderen sang:

Den Blomst Forglemmig-ej,
som udi Lunden bor.

Især mellem Granerne luskede »Ræven« (Rævin). Grævlinger saas ikke, og kun en enkelt »Grævling« (Grevleng) vides at være truffet paa Falster⁸¹.

Fugle var der nok af. Her boede »Skovskaden« og »Skovduen« og mange andre. Af og til saas en af de store Ørne.

I Korselisse Skov, hvor der var mange »Hjorte« (Jårte), vovede Ørnene sig somme Tider i Kast med disse. Her, fortaltes der, var en Ørn engang slaaet ned paa en Hjort, som dog var alt for tung til at Fuglen kunde løfte den. Hjorten blev slagen af Rædsel og løb det bedste den kunde. For nu at standse den huggede Ørnen sin ene Klo fast i et Træ, men Hjorten løb, og Ørnen blev flakt.

Da Fuglesangen var forstummet, tog »Græshopperne«

fat. Naar Bær og Nødder begyndte at modnes, kom den fæle »Hasefis«⁸², der lugtede saa slemt. De store »Hjortemyrer« (Jårtemyre) fik saa travlt, som om Vinteren var for Døren.

I Løbet af Sommeren kom Lars en Gang imellem over til Ovrupgaard. I Haven var der meget at se; men hvad der tiltalte ham mest, var »Svaneparken«, hvori de stolte Svaner (Svanner) sejlede.

Glad var Drengen, naar han fik Lov til at følge med til Stranden. »Tang« til »Randning« blev altid hentet ved Guldborgsund. Ved Østersøen var kun den saakaldte »Kløvertang« (Klørtang), som sad paa Stenene. Men ved Østersøen hentedes Sand og Strandsten. Og der var meget at se. Intet fyldte dog hans Tanker som det at have set et Glimt af en »Sælhund« (Selhug). Sælhundejagten blev drevet adskillige Steder, men mest paa »Rødsandet« (Røsaøje) ved Gedserodde. Her laa Sælhundene, naar det var Ebbe, og Jægerne løb da ud og slog dem ihjel med »Knebler«. Der var en Mand, der kaldtes »Damm Basens«, fordi han plejede at sige saaledes i Stedet for: Dersom bare. Han slog saa mange Sælhunde ihjel, at hver af hans Døtre kunde faa sig et rødt Skørt.

Bagning

[166] Lars lagde tidlig Mærke til Moderens Arbejde. Han vilde jo gerne følge hende i Køkkenet og alle Vegne, skønt det »argede« (arree) ham, naar en eller anden kom med det næsvise Spørgsmaal: »Æ do Køkkenskrivere?«

⁷⁸ Horbelev: Faaretyv. Plnt. 203. ⁷⁹ Skg. 2. 796. ⁸⁰ Gav Læ.

⁸¹ Grævlingen skal ikke forekomme paa Lolland. Rhd.

⁸² Tægc.

Som oftest havde Moderen ingen Pige, saa det var ikke saa sjældent, at hun først blev færdig med at »sysle« (søssle) i Huset henimod Middag.

Hun holdt alting godt i »Hæd«¹. Men saa havde hun ogsaa mangen Gang »strikt Arbejde« (strekkt Arbæe)², og hun kunde med Sandhed sige: »Jæ stær (steder)³ allre fra Måren tæ Avten; æmmerhæn æ dæ noe, såm ska jöres!«

Moderen staar for Lars som en ualmindelig dygtig Kone. Da hendes Datter voksede til, fik hun ikke Lov til at dovne. Det var Moderens Stolthed, at hendes Datter skulde blive lige saa dygtig som hun selv. Hun skulde ikke blive til en »Vrattehøne«⁴, der vraltede omkring uden at kunne faa noget udrettet, hun skulde ikke blive til et »Udgangsøg«, som man kun kunde sætte til »Slåskeri«; hun skulde blive til en »kløftig« (kløfte)⁵ Pige, der var dygtig til alt sit Arbejde.

Hver Gang der skulde bages, var det en hel Begivenhed. Særlig stor var Bagningen før Jul og før Høstgildet.

Om Aftenen skulde man »lave til Bægt« (lave tæ Bæjt). Saa kom »Dejnetruget« (Dæjnetrue) ned fra Loftet og blev sat paa to »Ballestole« ved Siden af det store Bord i Stuen. Paa dette Bord lagdes en Sæk med en Tønde grovt Rugmel saaledes, at Sækkens »Mund« hvilede paa Kanten, under hvilken Dejnetruget stod. Naar man nu havde aabnet for Sækken, lod man Størstedelen af Melet skride langsomt ned i Truget. Lidt af Melet lod man blive tilbage for at bruge det til »Dejnemel«, »Æltemel« og »Opslaaermel«.

¹ Hævd. ² Strengt. ³ Standser, lader Hvilen falde paa sig.

⁴ Vraltehøne ⁵ Flink, nævenyttig.

Efter at man saa havde hældt »lunket« (lånke) Vand paa Melet i Truget og tilsat »Surdejen« (Surdæjij), der, mærket med et Kors, gemtes fra den ene Bagning til den anden, gav man sig til at »lægge Dej«. Det kaldtes »at dejne«. Jo fastere Dejen blev lagt, jo bedre blev Brødet.

Dejen til Sigtebrød fik altid Plads i den ene Ende af Dejnetruget; men skulde der ogsaa bages »Hvedekager«, maatte man tage »Driftetruget« i Brug.

Om Natten henstod Dejen for at »løftes« (lyttes). Tidlig om Morgenen blev den æltet, og naar det var gjort, skulde Brødene »slaas op«. Dette Arbejde udførtes af Faderen. Moderen gav ham en passende Klump Dej, og saa »hyttede« og »dumpede« (dompe)⁶ han den, til den var, som den skulde være. Paa Bordet laa en Bunke »Opslaaermel«. Det brugte man til at strø med paa Bordenden, hvor Brødene blev »dumpede«. Ellers vilde den »klæbrige« (klæppree) Dej hænge fast. Efterhaanden som man fik Brødene »slaaede op«, lagde man dem i Rækker paa Bordet, som man først havde bestrøet med Mel.

Imidlertid var Bageovnen bleven opvarmet. Mange Steder brugte man »Baal«. Paa langs af »Bageovnsarnen« (Bavensarnij) lagdes da, lidt fra hinanden, to store Stykker Brænde, de saakaldte »Baalstykker«. Tværs over disse lagdes det Brænde, der skulde bruges til Baalet. I Klokkergaarden hjalp man sig i Regelen med »Blus«. Til at »blusse« (blosse) med brugte man næsten altid »Gærdebrænde« (Jærebræte) eller Pileris; men Tjørnekviste var bedre. Man maatte ikke lægge for meget ind ad Gangen. »Luen« (Låvij) søgte ud ved »Ovenkanten« af »Bageovngabet« (Bavensgave), og lagde man for meget

⁶ Dunkede.

ind, kunde det let komme til at blusse saa højt, at der gik Ild i Skorstenssoden. Var Luen slem til at slaa ud, lagde Rasmus Klokker en stor »Graasten« ved den ene Side i Bageovngabet. Det mente han hjalp.

Medens der »blussedes«, blev Sigtebrødene paa et »Gisnebrædt« (Jesnebrætt, Fig. 22) stukne ind i »Bageovngabet«, hvor der jo var varmast foroven. De holdtes her et Øjeblik, for at Varmen skulde »blase« dem »op«. Derved blev Skorpen »kønnere«. At foretage dette kaldtes at »gisne« (jesne). »Gisnebrættet« var en firkantet Fjæl, der sad paa en »Stage«.

For at prøve, om der i Ovnen var passende

Fig. 22. Gisnebrædt (Jesnebrætt). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.*

»Bagevarme«, slog Moderen med Forklædet ned i »Bageovngabet«. Hoppede der da Gnister hen over Bunden, var alt i Orden. Naar Faderen vilde prøve Varmen, brugte han sin Hue.

Var Ovnen saa varm, som den skulde være, holdt man op med at blusse. Saa blev alle Gløderne skrabede ud med en »Bageovnsrage« (Bavensrae), og derpaa rensede man yderligere »Arnen« med en »Visk«. Om Sommeren brugtes en Haandfuld »Bynke«. Om Vinteren brugtes Halm, der havde ligget i Vand Natten over.

Var Brødet sluppet op, bagtes først nogle flade Rugmelskager, de saakaldte »Skoldekager« (Skålekaer).

Saa skulde der »sættes Brød ind«. Rugbrødene, der i Modsætning til Sigtebrød kaldtes »Grovrød« (Gråbrø),

[168]

kom paa »Grislen« (Gresslen) og blev i den bageste Del af Ovnen stillede Side om Side. For at man kunde se, blev der sat et Lys i det ene Hjørne af Bageovngabet. Efter Rugbrødene kom »Sigtebrødene«, som Farmoderen kaldte »Smaabrød«, ikke fordi de var mindre end »Grovrød«, hvad de ikke var i Klokkergaarden, men vel snarere fordi de var af finere Mel. Mellem »Sigtebrødene« var altid en saakaldt »Sødkage« (Søekae) af Rugmel, men af endnu finere Dej. Børnene spiste den varm.

Naar Rugbrød og Sigtebrød var indsatte, blev Bageovngabet lukket med »Bageovnsfjælen« (Bavensfjelen), omkring hvilken der stoppedes med »Bageovnsklude« (Bavensklue), der havde ligget i Vand Natten over, saa de var »ludende vaade« (luenje vae).

Naar den saakaldte »Svirkevarme« var »over« (oer), toges Bageovnsfjælen fra, og da man, især før Jul og før Høstgildet, i ikke saa kort Tid havde travlt i den forreste Del af Bageovnen og ikke kunde have den lukket med Fjælen, saa tændtes ved den ene Side af Ovngabet det saakaldte »Forbrænd« (Fåbrænje), der skulde »møde« Varmen.

I Regelen bagtes 24 Rugbrød, men kun et Par Sigtebrød og nogle mindre »Hvedekager«, som man kunde have at sætte frem, naar der kom fremmede. I Høsten skulde alle have Hvedekage. Til Jul bagtes otte Sigtebrød, en hel Del Hvedekager og desuden andre Kager, Kringler og Pebernødder. Saa var der ikke Plads til saa mange Rugbrød?

Efter at Forbrændet var tændt, indsattes ved Julebagningen først Hvedekagerne. Derefter kom »Søsterkager« i Lerformer. Saa andre Kager, der lagdes paa Ovnsarnen.

* Skg. 4. 649.

Saa en Slags »Fladkager«, der indsattes paa en »Kagebund«, paa hvilken Dejen var bleven rullet ud med »Mangleholtet«. Under Dejen var der strøet Mel, for at Kagen skulde »slippe«. »Kagebunden« var en rund Fjæl, der sad paa en »Stage«. Endelig kom »Kringler« (Krengler) og »Pebernødder« (Pævernøer). De laa paa en saakaldt »Kringleplade«. Kringleplader fik man fra Møllen. Det var Plader, der havde ligget omkring Skallestenen, men som blev bortgivne, naar Randene om de smaa Huller var saa slidte, at de ikke mere kunde bruges til at skalle med.

Naar alt dette var indsat, slukkedes Forbrændet, og Ovnsfjælen sattes en lille Stund for. Saa udtoges Hvedekagerne og alt det øvrige med Undtagelse af Sigtebrød og Rugbrød. Ovnsfjælen blev igen sat for. Siden udtoges Sigtebrødet og endelig Rugbrødet, der stod i Ovnen i halvtredje Time.

For at faa et godt Udseende blev alle Brødene, før de bagtes, oversmurte med en Blanding af Vand, Mælk og finere Mel. At foretage dette kaldtes at »svåmme«, og [169] Blandingen kaldtes »Svåm«. Den »Svåm«, der brugtes til Sigtebrødet, var finere end den, der brugtes til Rugbrødet. Hvedekager oversmurtes med Æggeblomme. Det kaldtes at »smide« (smie).

Blev Rugbrød, Sigtebrød eller Hvedekager flade, naar Varmen i Ovnen »tog ved dem«, var det uheldigt. Løftedes de, saa hed det: »No gåttes di!«

Var Brødet ikke blevet rigtig bagt, saa var det slemt til at »hænge sig i Ganen (Gånen)«, og det sagdes da at være »klægget« (klægge).

Rugbrød og Sigtebrød vejede i Regelen fra ti til tolv Pund.

Mellem Rugbrødene var der altid et »Korsbrød«. Før

Moderen satte det ind i Ovnen, tegnede hun med sine Fingre et Kors i »Svåmme«. Dette Brød skulde spises sidst.

Naar Dejnetruget var rensed, fik det sin Plads paa Loftet, og heri opstilledes Brødene paa Enderne, Side om Side. Var der en Pige i Klokkergaarden, og hun blev sendt op efter et Brød, saa traf det, at hun kom med Korsbrødet; men det maatte hun pænt bringe tilbage igen.

Dejnetruget rensedes med en »Skrabe« (Skraive), der saa ud som et lille Hypejern. Skaftet var af Træ.

Om Vinteren, naar det var koldt, turde man ikke straks sætte Brødene op i Dejnetruget paa Loftet. Intet er værre til at fryse end varmt Brød. Man lod da Brødene »svales af« (svålles a) før de blev udsatte for Kulden.

Hvedekager bortgav man aldrig uden at afskære den ene Endeskive.

Mælk og Smør

Det var Moderen, der malkede. I Klokkergaarden malkedes tre Gange om Dagen, »til Morgens«, »til Middags« og »til Aftens«. »Malkekanden« (Malkekanden) blev baaret paa Hovedet, paa en dertil indrettet »Krans«. Om Sommeren havde Moderen sit »Lænetøj« (Strikketøj) med. »Lænkenøglet« sad i Regelen paa en saakaldt »Lænkekrog« i Forklædets »Linning«.

Andre Steder, hvor man havde flere Køer, bar man Malkekanderne i et Aag, der kaldtes »Dragt«.

Malkekanden lignede en Kærne, men var en hel Del mindre. Foroven var en saakaldt »Karm«, der paa tre Steder var afbrudt. Paa det ene Sted var Afbrydelsen større end paa de andre. Her hældte man Mælken ud. Til Kanden var der et Laag, det saakaldte »Kandelaag« (Kanelu), der laa paa Karmen. I Laaget var en »Hank« (Hænke), hvori man tog, naar Kanden skulde løftes. Hankens Ender, der stak frem paa Undersiden af Laaget, var her forbundne ved et Tværstykke, lige saa langt, som Kanden var bred. Enderne af dette Tværstykke passede til Karmens to mindre Afbrydelser. Naar Laaget sattes paa, trykkedes Tværstykket ned gennem Karmen, og

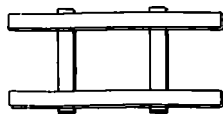

Fig. 23. Sibør. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.*

naar saa Laaget drejedes, hvilede Tværstykkets Ender mod Karmen, og Kanden kunde løftes.

Om Vinteren, naar der malkedes i Stalden, sad Moderen paa en »Treben«, en lille Stol med et trekantet Træsæde. Om Sommeren, naar der malkedes paa Marken, sad hun paa Kandelaaget. Det lagdes paa Jorden med Undersiden nedad, men saaledes, at det laa paa skraa, idet det hvilede paa Tværstykket og Kanten. Over Hanken lagdes Kransen, og her var saa Sædet.

Lars vilde gerne om Sommeren have Lov til at følge sin Moder og gennem et Rugstraa suge nymalket Mælk af Malkekanden. Aldrig ellers smagte Mælk ham saa godt.

Fra Kanden hældtes Mælken gennem et »Sikar« ned i

Mælkebøtterne eller senere Mælkefadene. Sikarret stod paa en »Sibør« (Fig. 23), der laa over Bøtten og var dannet af fire Slaaer.

Sikarret var af Træ og aabent i begge Ender. I Stedet for Bund var der en »Siklud« af »opslidt Lærred« (åppslett Lært)¹, hvorigennem Mælken blev »siet« (sit).

Skulde man bære en Bøtte med Mælk, hed det: »Lægg iij Bunj (Bund) i, ælles skolper e oer!«

Bøtterne eller Fadene sattes op paa Hylderne ved Bjælken i Stuen.

Mælken maales altid i »kandevis«. En »Kande« var to Potter.

I Sommertiden blev nogen Mælk hensat til »Tykmælk«. Mælk, der var sur, men ikke tyk, kaldtes »blaasur«.

Naar Mælken havde sat Fløde, blev den skummet, hvilket kaldtes at »fløde« (fløe).

Fløden gemtes, til der skulde kærnes, i »Flødespanden« paa Stuebordet. Flødespanden var en Træspond, men lige bred forneden og foroven og uden Øren og Grebe. Over den laa et løst Trælaag. I den ene Side, ved Bunden, var der et Hul, gennem hvilket man kunde lade »Vallen« (Valiij) løbe fra. I Hullet sad der en Pind.

»Smørret« (Smørre) kærnedes i en »Stavkærne« (Kerne), og »Kærnstaven« (Kernstaviij) var af »Majrøn«². I Midten af »Kærnelaaget« (Kernelue) var der et Hul til Staven. Om Hullet var der en Ring, dannet af et kegleformet Træstykke. Denne Ring kaldtes »Kærnekringle« og skulde hindre Fløden i at sprøjte op, naar der kærnedes. Paa den ene Side af Laaget var et Hul, hvori der sad en Pind. Den Fløde, der sprøjtede op, blev raget

[171]

¹ Gammelt Lærred. ² G. M. 2. 26.

ned gennem dette. Paa den anden Side af Laaget var et Haandtag.

Hvor man havde mere Mælk end i Klokkergaarden, brugtes ofte en sakaldt »Vindkærne« (Fig. 24). At kærne

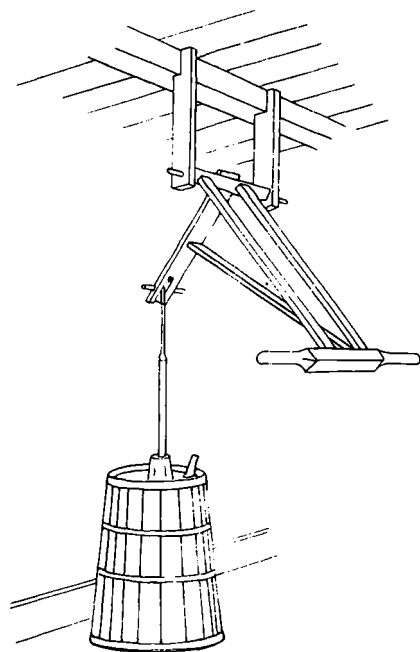

Fig. 24. Vindkærne (Vejkærne).
Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

med denne kaldtes at »kærne med Vind« (kærne mæ Vej).

I Klokkergaarden kærnedes der i Stuen. Kærnen kunde daarligt staa paa Stengulvet i Køkkenet. Naar Moderen satte Kærnen ned, lagde hun en Glød under den. Kom der nogen, medens der blev kærnet, maatte de endelig huske at springe ind ad Døren uden at træde paa

Tærskelen. Saa fik man meget Smør³. Naar Fløden ligesom i Gryn samlede sig ved Kærnestaven, saa sagde man: »No har e bjønt (begyndt) å grøsme, no ska vi snar få Smørri!« Naar Smørret var kærnet, blev det ved Hjælp af »Smørskeem« taget op af Kærnen og lagt i »Smørtruget«. Hver en »Grysm« (Grøsme) blev omhyggeligt medtaget. Smørskeem var af Træ. Naar alt Smørret laa i Truget, ridsede man et Kors med Skeem. Saa tilsattes Salt, og dette skulde have Tid til at »løbe i Lage« (løve i

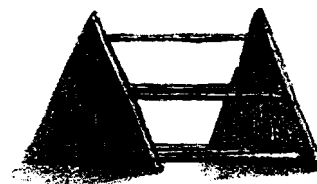

Fig. 25. Ostehæk. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

Lae). Dernæst blev Smørret »æltet«. Hertil brugte man ogsaa Smørskeem.

Til Vinterbrug hensattes Smør i glasserede Lerpotter uden Ben, men med to »Øren«. Naar Smørret var kommet i Potterne, ridsedes et Kors med Skeem.

I dertil indrettede Trækasser lavedes nogle firkantede Oste. Til »Løbe« (Løve) brugtes Mælken, der kunde være i »Løbebælgen« (Løvebællin). Før man slagtede en »spæd Kalv« (spæ Kal), fik den altid lidt Mælk, ellers var Løbebælgen tom. I den senere Tid brugte man selve Bælgen til Løbe. I Ostene var der altid Kommen.

[172] Ostene tørredes, eftersom Vejret var, snart i et »Ostebur« og snart i en »Ostehæk«. Osteburet hang ude.

³ Skg. 9. 157.

Det var som et større Fuglebur og skulde beskytte Ostene mod Krager og Skader. Osthækken (Fig. 25) hang paa Loftet. Den havde to Endestykker i Form af »Tresnipper« (Trekanter). Mellem disse var Pinde, hvorpaa der lagdes tynde Fjæle. I den øverste Pind var fastgjort et Reb, og deri hang saa Hækken i en af Sparrerne.

Brygning

Vand alene var en foragtet Drik; men anderledes blev det, naar der kom Malt og Humle til. Det var en grumme sølle Karl, om hvem det hed: »Paa ham er Malt og Humle spildt«. En saadan Fyr var det ikke værd at give gode Raad.

Hen paa Efteraaret lavedes der »Malt«. I Bryggekarret, der stod paa en Karstol, lagde man en hel Tønde Byg. Over Bygget hældte man Vand. Det kaldtes at »sætte i Støb (Støv)«. Moderen var den, der stod for Maltlavningen; men Faderen bar Vand. Bygget stod i Støb i 24 Timer. I Bunden af Bryggekarret, op til den ene Side, var der et Hul, som lukkedes ved en saakaldt »Tappestav«. Naar man vilde have Vandet til at løbe ud, lettedes Tappestaven, men saa lidt, at Bygget ikke kunde følge med. Efter at have staaet i Støb kom Bygget op paa Loftet, hvor det blev spredt og tildækket. Bygget maatte kun »spire« i den ene Ende, ellers blev det ikke godt til Malt. Spiren kaldtes »Maltspir«. Bygget samlede sig i en saakaldt »Maltkage«, men denne skilte man ved at gnide den godt ud med Hænderne. Dette kaldtes at »gnide Malt«. For at faa Maltet tørret bragte man det gennem »Kølnelemmen« ind paa »Kølnen« i Skorstenen. I

Fjælene, der dannede »Kølnestien«, var der Huller, gennem hvilke Røgen kunde trække. Medens Maltet var paa Kølnen, skulde det »røres« for ikke at blive brændt. Naar Maltet var tørret, blev det nedpakket i Tønder, og saa kunde det gemmes saa længe det skulde være.

I Aarets Løb bryggedes der flere Gange; men den største Brygning foregik i Marts. Da bryggedes det saakaldte »Gemmeøl« (Jæmmemøll), der ogsaa gik under Navnet »gammelt Øl«.

Naar Maltet skulde bruges, fik det først en Overgang paa Haandkværnen; men det maatte ikke knuses for meget. De gamle sagde: »Ni Korn skal være i ti Stykker!« men det var nok lovlig lidt.

[173] Saa kom Maltet i Bryggekarret, der stod paa en Karstol. Imidlertid havde man paa Arnen blusset under Bryggekedelen, og Vandet kogte, saa det »buldrede« (bolree). Rundt omkring i Skorstenen sad den vaade Em (Jæmm). Med en »Lettestrippe« (Lættesteppe), der holdt en halv Spand Vand, øste man nu det kogende Vand paa Maltet. Saa rørte man med den saakaldte »Mæskestav« af Form som en »Slikke«, og dette kaldtes at »mæske«. Den derved fremkomne Blanding kaldtes »Urt«.

Endelig tilsattes »Humleurten«, der ogsaa var kogt i en Kedel over Arnen, og saa var man færdig til at »brygge«.

Tappestaven var forneden omvundet med Halm, den saakaldte »Rostehalm«, der skulde »møde« Maltet. Hertil brugtes altid Rughalm, da anden Halm gav Øllet Afsmag.

Under Karret satte man en Spand, saa lettede man Tappestaven lidt, og saa løb Øllet ud.

Den første Bryg var jo altid den bedste. Deraf fik man »Gemmeøl«. Saa kom »Øl« eller »dagligt Øl« (davle Øll)

og dernæst »Drikke« eller »Davredrikke«. I Klokkergaarden tog man endnu en fjerde Bryg, der kaldtes »Efterdrikke«. Dette Øl var jo meget tyndt, men blev behandlet som det øvrige. Det blev ikke drukket i Hjemmet, men blev bortgivet til Smaafolk, der kom og bad: »Ka jæ'nne få le Ætterdreke?«

Fra Spanden, hvori der bryggedes, hældtes Øllet op i Baller. Medens det endnu var lunkent, tilsattes »Gæren« (Jæren), og Ballerne overdækkedes med Lagener. Øllet

Fig. 26. Tøndetap med Svik (Tøjetapp mæ Svekk). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

henstod saa en Tid for at »gøres« (jöss)¹. Naar Gæren kom op i Øllet, hed det: »No gåttes e!«

Var Øllet færdigt, hældtes det paa Tønder. Det kaldtes at »tøln«. Dertil brugte man en Tragt af Træ, som paa en Gang kunde rumme Indholdet af en almindelig Spand. Denne Tragt kaldtes »Trunter« (Tråndere). Ordet »Tragt«² betegnede en lille Tragt af »Blik« (Blækk), som brugtes, naar man vilde »komme« noget »paa Flasker«.

Tønderne var af de saakaldte »Trefjerdingstønder«.

¹ Gære. ² Eller »Trajt«.

Lidt gammelt Øl skulde der gerne være i dem, saa holdt det ny sig bedre.

Naar en Tønde var fyldt, blev »Spunshullet« lukket med et »Spuns« (Spunjs), et firkantet Træstykke, paa hvis Underside der var en Tap, og siden blev der yderligere stoppet med Ler.

Skulde man ikke straks bruge Øllet, blev »Taphullet« lukket med en saakaldt »Døge«. Senere kunde denne saa omskiftes med en »Tøndetap« (Fig. 26), hvori der var et »Svik« (Svekk). Maltet, hvorpaa der var brygget, kaldtes »Roste«. »Rosten« kom i den saakaldte »Rostetønde«. Af og til blev den spædet lidt med Vand for at holde sig »frisk«.

Naar der blev brygget »Gemmeøl«, fyldte man altid en »Stenpotte«, tilsatte saa Gær og hensatte Potten paa Stuebordet, hvor den fik Lov at staa, tildækket med et hvidt Klæde. Dette Øl, der kaldtes »Språøl« og betragtedes som en stor Lækkerbidsken, blev i Regelen drukket, før det havde udgæret. Gæren, som flød ovenpaa, blev pustet til Side, og saa drak man. Det gik næsten altid ud over Maven; men hellere end man vilde undvære sin Yndlingsdrik, vilde man have Mavepine.

I Klokkergaarden blev der sparet paa »Øllet«, men »Drikket« var godt. Rasmus Klokke blev altid ærgerlig, naar han andensteds fik Drikke, der var for tyndt. Saa kunde han nok falde paa at sige: »Dæ vå noe ræjte Mærremie!«³ eller: »Sådden noe Pøjte æ'nne vær å drekke!«

Var der kun lidt tilbage i en Tønde, saa hed det: »Dæn Tøje æ på Hælengin«.

³ Hoppepis.

Det sidste, som jo i Regelen var tykt, kaldtes »Bjærme« (Bærme) og kom i »Masketønderne«.

Frugt

Syltetøj var ukendt i Klokkergaarden. Moderen kogte lidt Saft af Ribs og Solbær. Den tilsattes ikke med Sukker, men opbevarede som den var, og brugtes særlig i Sygdomstilfælde.

Mest Pris satte man jo paa Æbler og Pærer. Svinene fik i Regelen den nedfaldne Frugt, og den, som var »ormstukken« eller »ormædt«.

At nedtage Frugten kaldtes at »plukke den af«. »Idav ska vi plukke Evlene a!«

De bedste »Gemmeæbler« (Jæmmeevler) opbevarede, som de var. Først lagdes de paa nogle Fjæle mellem Hanebjælkerne paa Loftet. Siden nedpakkedes de i »rundlaagede« Kister, der laasedes, for at Børnene ikke skulde falde i Fristelse.

Mange Æbler og Pærer blev tørrede. Æbler skares i fire, Pærer i to Stykker. »Stilken« (Stelkin), Frugtbladene¹ og »Huset«² blev borttagne tilligemed »Skallen« eller »Skrættingen« (Skræddengin). Nogle Stykker »trædtes« paa Traade, hvis Ender bandtes sammen, saa der fremkom Kranse. Disse Kranse hængtes paa »Pindtræet« og tørredes over Kakkelovnen. Men de fleste Stykker tørredes i Bageovnen, skønt den anden Tørringsmaade

ansaaes for at være den bedste. Var Ovn for varm, blev Stykkerne sorte og forkullede. Ovn skulde have en passende Varme, men endda fik Stykkerne ikke »nok af en Gang«. De maatte flere Gange ind i Ovn. Disse Stykker kaldtes »ovntørrede« (unntæree).

Enkelte Svedsker og Vinterblommer tørredes over Kakkelovnen, men de fleste i Bageovnen.

Størsteparten af Æblerne brugtes til »Most«. Hertil brugtes ogsaa Pærer, selv de saakaldte »Trykkepærer«.

Ved en Stolpe i Bryggerset stod »Mostpersen« (Mostpæssen). Det var en stor, udhulet Træbul, der hvilede paa en Klods, som laa paa fire store Sten. I Bunden af Persen var der Rander, som alle samlede sig ved et »Taphul«, der var lukket med en »Tap«. Naar Frugten var kommen i Persen, knustes den med en saakaldt »Moststøder« (Moststøere), en Træklods, der sad paa en Stage. Dette kaldtes at »støde«.

Den knuste Frugt kaldtes »Mask« eller »Æblemask«. Størstedelen af Masken østes op i et Kar, hvor den blev blandet med Vand. Siden henstod den en Tid for at »trækkes«.

Noget af Masken østes op i den saakaldte »Mostpose«. Naar Posen var fuld, blev den tilbundet og nedlagdes saa i Persen; men under Posen var anbragt nogle Pinde, for at Saften bedre kunde faa Lejlighed til at løbe. I Stolpen over Persen var der et Hul. Heri stak man en Stang. Ovenpaa Posen lagde man Fjæle, og paa disse trykkede man saa med Stangen. Efterhaanden som Posen gav sig, lagde man Klodser over Fjælene. Saa blev Taphullet aabnet, og Saften løb ned i en Spand. Denne Saft brugtes til »Gemmest«. Den bragtes til at gære ved Hjælp af stegte Æbler.

Al den Mask, der henstod i Karret og var blandet med

[175]

¹ Røj. ² Evlehus, Pærehus.

Vand, kom ogsaa, naar den havde »trukket«, i Mostposen. Saften blev til almindelig Most. Den tilsattes ikke med Gær.

Slagtning

Hen paa Efteraaret kom »Slagtetiden«. Først slagtede man fire til seks Lam. Ofte slagtedes en Kvie, og ellers indkøbtes »Oksekød«. Siden, kort før Jul, slagtedes to Svin.

Flere af Dyrenes indvendige Dele havde ejendommelige Benævnelser. Spiserøret kaldtes saaledes »Morløse« og Luftrøret »Vejrpippe« eller »Skrolre«.

Naar Lammene slagtedes, varetoges Blodet, der brugtes til den Ret, som kaldtes »Svede«. Hovederne spistes som »Lammegrimer«. Hjernen betragtedes som en Lækkerbidsken¹. Enkelte større Stykker af Kødets plejede man at salte og »røge« (røje); men Størstedelen blev grønsaltet. Noget brugtes til »Rullepølse« (Rollepølse), der krydredes med Merian og Timian. Levningerne ved Talgkogning kaldtes »Talggrever« (Tallgreer) og spistes sammen med »Svede«.

Naar man slagtede en Kvie, varetog man en smal Skindremse, der sidder midt under Bugen fra Forbenene og hen imod Bagbenene. Denne Skindremse kaldtes »Bugsmitte« (Busmette), og den brugtes til mangt og meget. Den er da ogsaa baade »før« (tyk) og sej. Man plejede at »vøje« (vikle) den om en Kæp og tørre den i Solen eller i Skorstenen.

¹ Af de unge Vædderlam spistes de saakaldte »Væjrnåsser«.

Det saakaldte »Kallun«, som er en Del af »Indvolden« (Ejvålin), spistes. Til Kallunet hørte Bladmaven, der kaldtes »Bog« (Bå) eller af enkelte tankeløse Spøgefugle »Salmebog«.

Kødet deltes i to »Forbøster« og to »Bagbøster«. Laaret kaldtes vistnok »Skank«.

Størstedelen af Kødet blev saltet og røget. Det brugtes særlig som »Spegekød« (Spæjekø)². »Smaasulet« blev grønsaltet og nedlagt i Tønder.

Svinene slagtedes kort før Jul, saa man kunde have Svinehoveder til »Saltmadsfadet«.

Naar et Svin blev »stukket«, stod Moderen parat med en Potte, hvori hun opfangede Blodet. Medens Blodet løb, skulde det røres for ikke at »levres«. Siden blev det siet gennem et »Dørslag« (Dærslav), der laa paa Sibøren. Dørslaget var af Kobber.

Svinet blev altid »skoldet« (skåle) i Bryggekarret, i hvis Taphul der var en »Døge«.

Over Karret lagde man en Dør, og herpaa væltede man Svinet op for at »skrabe« det. Naar en eller anden havde aftaget sit Skæg, blev der ofte sagt: »Do ser u såm in skrave Galt!«

Naar Svinet var skrabet, skulde det »skæres op«. Saa blev det ophængt paa en Stige. Et »Spid« blev indsat mellem de store Sener paa Bagbenene, og Spiddet blev fastgjort til et af Stigetrinene. Forøvrigt holdtes Benene ud fra hverandre ved Hjælp af »Spiler«. Forbenene gav man med Øksen et »Knæk« (Knekk) i det nederste Led. Saa var de ikke til Hinder. Først udskar man »Ridshalsen« (Risshalsin), et smalt Stykke fra Undersiden af Munden til »Madgulvet« (Magolle). Saa udtog man

² Kød, hvorefter man skar til Smørrebrød.

Tunge, Lunge, Lever og Hjærte og slog en Knude paa »Morløsen«. Dernæst skar man op forneden og udtog »Indvolden«, ogsaa den saakaldte »Feddttarm«. Flommerne og Nyrerne blottede man, for at de skulde afkøles.

[177] Om Aftenen blev Tvættebordet indsat i Køkkenet, og herpaa lagdes Svinet paa Bugen med alle fire Ben strittende ud til Siderne. Først afhuggede man Benenes nederste Led. Saa afskar man Hovedet. Derpaa skulde Ryggen »hugges ud«. Man skar gennem Flæsket paa begge Sider af Rygbenet. Her gjaldt det om at skære lige, ellers hed det: »Hodden æ e, do står å talker e?³« Saa blev Svinet vendt, og man overhuggede Ribbenene. Midtstykket, hvortil Halen hørte, var nu frit, og Svinet var forøvrigt delt i to »Flæskesider« eller, som de vistnok ogsaa kaldtes, »Skinker«³.

Flere af Benene havde deres særlige Navne. Saaledes var der et mærkeligt Ben, der kaldtes »Isbenet«⁴.

Efter at Svinet var delt, udskar man de to »Mørbrader« (Mørbraer) og de saakaldte »Ribbensben« (Ribben).

Til forskelligt Brug gemtes »Griseblædren« (Griseblæjren), »Svinehinden« (Svinnehjen), der danner »Madgulvet«, og de tynde »Fedtehinder«, der omslutter Flommerne. Svinehinden blev viklet om en Kæp og tørret.

»Svinefedtet« blev omhyggelig varetaget. »Flomme-fedt« (Flåmmefætt) fik man af Flommerne, »Plukfedt« (Plåkkfætt) af Tarmene. Naar Fedtet var afkogt, blev det siet gennem et »Dørslag«. De Stykker, der blev tilbage, kaldtes »Fedtegrever« (Fættegreer). Svinefedtet gemtes i Jydepotter. Alt Fedt blev brugt. Det Fedt, der blev

tilbage i Panden, naar man stegte Flæsk, kaldtes »Stegefedt« (Stæjefætt). Det Fedt, der blev afskummet, naar man kogte Flæsk, kaldtes »Madfedt« (Mafætt). Ogsaa dette blev gemt.

Efter Slagtningen lavede man Medisterpølse (Mæti-sterpølse), som blev grønsaltet, men særlig Pris satte man paa »Blodpølse«.

Naar »Pøsemaden«, en Blanding af Blod og Gryn, var tillavet, stoppedes Pølserne gennem et saakaldt »Pøsehorn«, et udhulet Kohorn. Tarmene lukkedes med de saakaldte »Pøsepinde«, hvortil man brugte de tykke Ender af Riset i en gammel »Rubbekost«.

De store »Krølletarme« brugtes ogsaa til Blodpølser; men de var ikke saa gode som de rigtige »Pølsetarme«. De var altfor tørre.

Saa længe Blodpølser kogte, maatte de ikke nævnes med dette Navn, saa gik de i Stykker. Vilde man endelig nævne dem, skulde man kalde dem »Tingester« (Tengster) eller lignende.

Slagtningen afsluttedes med et »Pøsegilde«, ved hvilket Hovedretten var Blodpølse.

»Grisehovederne«, der skulde paa Saltmadsfadet, blev grønsaltede. Hjernen brugtes til at blande mellem Tjære.

[178] Svineryggen blev grønsaltet. Mørbraderne spistes ferske. Vilde man salte dem, tog de alt for meget Salt og blev »ildsalte« (illsalte). »Ribbensbenene« blev grønsaltede. Alt, hvad der blev grønsaltet, kaldtes med et Fællesnavn »Smaasul« og nedlagdes i Tønder, hvori der var Saltlage.

Alle fire Flæskesider kom paa en Gang i Suleoldnen, hvor de i længere Tid henlaa i Saltlage. Dernæst blev der indstukket »Sulspid« gennem Haserne, og saa blev Flæskesiderne ophængte i Skorstenen for at »røges«. Naar

³ Skinke betegner jo ellers altid Laaret. ⁴ Vistnok: Os pubis.

de nedtoges, deltes de i Regelen i to Stykker, der da kaldtes »Forbøste« og »Bagbøste«, og siden nedlagdes de i en »Ørken«. En Del af Flæsket brugtes som »Spegeflæsk«.

Sulet var ikke vanskeligt at bevare. Man kunde tilregne sig selv, om det blev ødelagt af »Maddiker« (Maeker). At der satte sig »Skimmel« (Skæmmel) paa det, havde intet at sige. Det kunde man børste af, og Sulet var lige godt.

Lysestøbning

Naar Faareslagtningen var til Ende, støbtes der Lys. I Klokkergaarden brugte man altid Lammetælle¹, men saa var Lysene ogsaa slemme til at »løbe ned«. Det var Moderen, der stod for »Støbningen« (Støvnengin).

To Stole opstilledes et Stykke fra hinanden. Paa Stoleryggene lagdes to »Jerntyve« (Høtyve) med saa stort et Mellemrum, at en Kæp med syv til otte Lys kunde faa Plads, naar den laa tværs over »Jerntyvestagerne«. Saadan en Kæp kaldtes »Spid« eller »Lysespid« (Lyssespe). Paa Jerntyvestagerne laa der en Mængde Spid. Paa Spiddene var »Væglerne« (Væjlerne)² fastgjorte. Man dyppede (depee) et Spid ad Gangen. Tællen, som var hed, svømmede i en stor Gryde, der ellers var fyldt med Vand. En Gang, medens Lars var lille, kom han, netop som han var bleven iført en ny »Grønkjole«, til at stikke sin ene Arm ned i Tællen. Moderen blev forfærdet, men hun fik straks Armen op, og al den Skade, der skete, var, at Armen kom til at se ud som et Lys. Naar

alle Spiddene var dyppede, var Tællen paa de første saa tør, at de kunde dyppes igen. Saaledes blev man ved, til Lysene var færdige.

Naar Tællen var ved at slippe op, dyppedes nogle Væger en enkelt Gang. Derved fremkom de saakaldte »Praase«, der ikke kunde brændes i Stager, men holdtes i Haanden, og brugtes, naar man havde Ærinde et eller andet Sted, hvor der var mørkt.

Lysene brændtes i Stager (Staer). I Klokkergaarden var der nogle gamle Træstager, men i Almindelighed brugtes Stager af Malm eller Tin. Var Lysene saa langt nedbrændte, at de ikke godt kunde staa i Stagerne, saa tog man »Snutterne« (Snotterne) op og satte dem i den saakaldte »Profit«³, en lille Tingest af Træ, hvorpaa der var fem Staalstifter. Saa kunde man brænde Lysene lige til det sidste. Naar der blev talt om Profitten, sagdes der ofte: »Ja, det er den, vi skal leve af!«

Lyset blev i Regelen pudset med Fingrene. »Ka do' nne snye (snyde) Lyse, de æ så søjne (søvnigt)!« I Lars Rasmussens tidligste Barndom var Lysesakse saa godt som ukendte hos Bønderne. Da man senere fik en »Lysesaks« i Klokkergaarden, vakte det megen Opsigt. En Mand kom ind og besaa det ny Instrument. Det var jo en »farlig Indretning« (fale Egnrættning)! Saa snød han Lyset med Fingrene og stoppede den brændende »Tandel« (Tanl)⁴ ind i Saksen. Det, mente han, var Pokkers »genemt«, et Ord, som Lars hverken hørte før eller siden.

¹ »Tal« og »Tælle« synes at bruges i Flæng. ² Vægerne.

³ Billede i Flb. B. 49. ⁴ Tande.

Spind

Om Vinteren »snurrede« Rokken, og der blev »virket sammen til Klæder«. I Klokkegaarden spandt baade Moder og Farmoder. Her brugtes altid en almindelig Rok; men andensteds havdes »Toskamlerokke« og »Skotrokke« (Skåttrække). Toskamlerokken var en stor Rok med to Skamler. Skotrokken tog mindre Plads end de andre Rokke, da Hjulet sad mellem Stolperne, der bar Tenen.

Her skal siges lidt om den almindelige Rok (Fig. 27). »Skamlen« eller »Rokskamlen« (Råkkskamlin) laa paa tre »Ben«. Trædebrættet, der kaldtes »Traadlad« (Trola), var med den brede Ende fæstet mellem to af Benene, med den spidse Ende var det fastgjort til den saakaldte »Skagle« eller »Rokskagle« (Råkkskale), som satte Hjulet og dermed Tenen i Bevægelse. Hjulet eller »Rokkehjulet« (Råkkehulle) løb mellem to fra Skamlen skraat opstaaende Stænger. Hjulets Akse laa i »Bøsninger«, der var indlagte i Huller i Stængerne.

[180] I den forreste Ende af Skamlen var »Rokskruen«, hvorved det saakaldte »Bryst« kunde bevæges. Paa Skamlen stod foruden »Opstandertøjet«, der bar et »Tottehoved« eller en »Blaarugle«, »Brystet«, der bar to »Stolper« til »Tenen«. I Stolperne var indsat to Læderstykker. I disse Læderstykker var der Huller, og heri »rendte« Tenen (Fig. 28). I den bageste Ende af Tenen var den saakaldte »Tridse« (Tresse). Over denne laa »Roksnoren«, hvorved Tenen drejedes. Roksnoren kunde strammes ved Hjælp af Rokskruen. Paa Tenen »trædte« man den saakaldte »Rulle« (Rolle), om hvilken Traaden samlede sig efter fra »Øjet« paa Tenen at være ført ind over »Vingefanget« (Vengefange). I Vingefanget

var der smaa Huller til de to saakaldte »Rokkroge«, hvormed man styrede Traaden. Moderen i Klokkegaarden brugte hertil Stykker af Tjørnekviste, der havde en passende Form. En anden Slags Rokkrog hang i en Traad

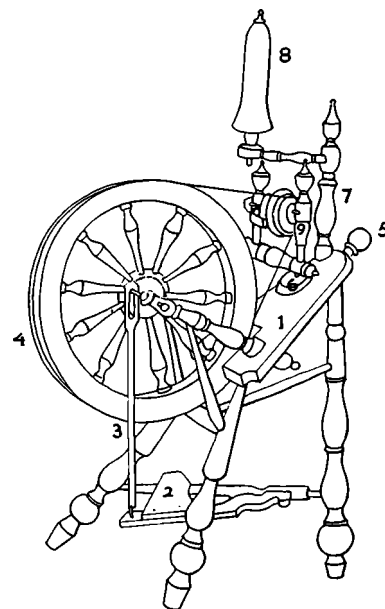

Fig. 27. Rok (Råkk). Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

1. Rokskammel (Råkkskammel). 2. Traadlad (Trola).
3. Rokskagle (Råkkskale). 4. Rokkehjul (Råkkehyll).
5. Rokskrue (Råkkskruc). 6. Bryst (Brøst). 7. Opstandertøj (Appstanertøj). 8. Tottehoved (Tåtthoc). 9. Stolpe (Stålpe).

paa den forreste Stolpe. Denne Krog var af Staaltraad. Man brugte den til Fremdragning af Traaden, naar denne var »knækket« og løbet ind paa Rullen. Man sagde aldrig: Traaden brast! men »Tråin knakk«. At knytte den kaldtes at »knyde« (knø). Rokken smurtes i Regelen

med »brædt« (smeltet) Hønsfedt. Den gamle Smørelse, der kaldtes »Rokkefedt«, lugtede fælt, men brugtes af kloge Koner.

Paa Opstandertøjet sad der, naar man spandt Hør eller Hamp, et saakaldt »Tottehoved« (Tåttehoe). Dette bar en »Hat«, i Regelen syet af Filt. Om Hatten vikled man »Totten« (Tåttin). Vilde man spinde Blaar, blev der paa Opstandertøjet sat en saakaldt »Ugle« eller »Blaarugle« (Blårulle). Det var en Bund, der kunde dreje sig om en Stang. Langs Bundens Rand var der op-

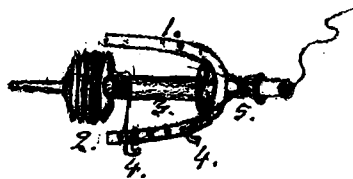

Fig. 28. Ten. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.
1. Vingefang (Vejefan). 2. Trisse (Tresse). 3. Rulle (Rolle).
4. Rokkrog (Råkkrå). 5. Øje.

staaende Pinde. Paa Bunden laa »Blaarene«. Vilde man spinde Uld, havde man ingen Brug for Opstandertøjet. Nogle havde da en »Uldkurv« staaende ved Siden af Rokken. Deri laa »Raserne«, som i Regelen var en fjorten Tommer lange. Moderen havde en »Uldhæk«. Bunden var saa lang som to »Raser«, og den var en halv Fod bred. Enderne og Siderne var dannede af »Slaaer«. I Klokkergaarden var Slaaerne af Poppel eller Sejpil. Som paa andre Hække skraanede Siderne udad. Hækken var vel en Alen høj.

Ordet »Traad« brugtes om al Slags Garn, idet det blev spundet. Man vilde saaledes altid sige: »Tråin knakk!«

Ellers betegnede Traad jo særlig »Sytraad«, som blev »tvundet« af fint spundet Hørgarn.

[181] Noget af det vigtigste ved Spindingen var jo, at Traaden blev jævn. Snoede Rokken for stærkt, vilde Traaden »slaa Kurre (Kårre)«.

Alt hvad der var spundet, kaldtes »Spind« (Spen).

»Hørgarn«, »Hampegarn« og »Blågarn« blev fra »Rullen« overført til »Garnvinden«, der, naar den var slaaet ned, kaldtes »Hæspe«. »Vandt« eller »hæspede« Moderen, lod hun Traaden gaa gennem en saakaldt »Russelap« (Rosselapp), en gammel »Pelselap«, dels for at spare paa Haanden, men dels ogsaa for at udglatte Ujævnheder paa Traaden. Det Garn, man havde paa Hæspen, kaldtes en »Klavse«.

Fattigfolk, der ernærede sig ved »Spind«, havde i Regelen to Ruller. Medens Konen spandt paa den ene, vandt Manden Garnet paa den anden af i Nøgler. Han havde dertil en lille Indretning, der paa sine Steder kaldtes »Rullestol«. Paa en Fjæl var rejst to smaa Stolper. I Stolperne var Huller, hvori en Staaltraad kunde dreje sig. Rullen »trædtes« paa Staaltraaden.

Af Hæspen toges Garnet og sattes i »Støb«. Saa maatte man sørge for, at det ikke kom i »Urede« (Uree). Naar det havde ligget længe nok i den Lud, der var lavet af kogende Vand og »Bøgeaske«, hvilket kaldtes at »sætte Lud (Lu)«, saa blev det »rubbet«, »skyllet« og »tørret« (tære). Derpaa blev det »russet« (rosse), for at det skulde blive blødt (Fig. 29). To Personer tog hver en »Klavse«. Den ene blev stukket ind om den anden, og saa drog hver i sin, saaledes at begge Klavser blev rubbede.

Naar Garnet var russet, kom det paa Garnvinden, og saa blev det vundet op i »Nøgler« (Nøjler). Dette kaldtes at »vinde«. Der sagdes: »Ka do veje e a i Nøjler?« Dog

brugtes ogsaa Ordet »vøve« (vøje). »Blågarn« lod man næsten altid gaa gennem en »Russelap«. For at faa et Nøgle dannet, brugte man i Regelen et »Vindsel«, eller, som det ogsaa kaldtes, et »Garnvindsel« (Garnvejsel), der var lavet af en »Gaaseskraldre«. Var Vindslerne slupne op, nøjedes man med en »Vindepind«, som blev taget ud, saa snart et lille Nøgle var dannet.

»Uldgarn« kom ikke paa Garnvinden, men blev straks vundet op i Nøgler.

Til Knuder havde man forskellige Navne. Det hed i

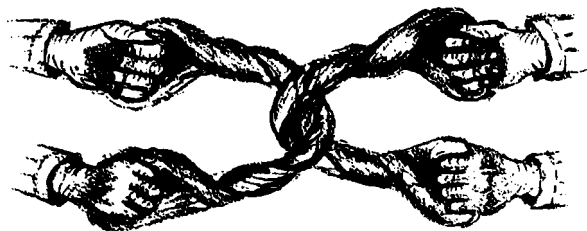

Fig. 29. At russe (rosse) Garn. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

Regelen: »Ka do slå æn Knue?« men der blev ogsaa sagt: »Ka do knø (knytte) e sammen?« Ordet Sløjfe udtaltes »Sløffe«. En Knude, der kunde løses ved at man trak i den ene Ende, kaldtes en »Drageknude« (Draveknue). En rigtig Knude kaldtes en »Knudteknude« (Knotteknue). [182] En Knude, som skulde være en »Knudteknude«, men var bundet saaledes, at den kunde gaa op af sig selv, kaldtes en »Kællingeknude«. En Knude, der var svær at løse, kaldtes en »Haardknude«.

Nøglerne hang paa Bjælken i »Opstuen«.

»Sytraad« blev som sagt »tvundet« af fint spundet Hørgarn. Naar man skulde »tvinde« (tveje), det vil sige

»slaa to Traade sammen«, saa spandt man fra to Nøgler og lod Rokken løbe »avet om«. Sytraad blev i lang Tid »bleget«. Til Moderens Sytøj hørte »Synaale«, »Syring«, »Saks« og »Voks«. Saa lang en Traad, som man paa en Gang plejede at have i Synaalen, kaldtes en »Naals- traad«. Om de forskellige Slags Syning brugtes Ordene »ri« og »sømme« (sømme). Der taltes om »Trillesøm« (Trellesæmm) og »Hulsøm«. At fæste en Traad kaldtes at »hefte« (hæfte). Man brugte Udtrykket »øge til« (øje tæ), men at forlænge et Stykke Tøj ved Tilsætning kaldtes i Regelen at »skarve« (skare). Moderen havde intet »Fingerbøl«. En »Syring«, mente hun, var bedre. Ved at bruge en saadan havde man »mest Magt«. Saksens Haandfang kaldtes »Saksøje«. Klingen kaldtes »Sakskæ- je«¹. Voks kunde Moderen paa ingen Maade undvære. »Ho i all Værden æ Våkse no hænne, jæ sko våkse Tråiñ!«

Det Uldgarn, der skulde bruges til Strikning, blev »tvundet« og kaldtes »Gjørne« eller »Lænkegjørne« (Lænkejørne). At strikke kaldtes nemlig at »lænke«. Strikketøj kaldtes »Lænketøj« og Strikkepind »Lænke- stikke«. Naar man hos Købmanden i Byen forlangte »en Gang Lænkestikker«, saa fik man fem. Gik man og lænkede paa sin »Lænkehose«, havde man i Regelen »Lænkenøglet« hængende paa en »Lænkekrog« i »For- klædelinningen« (Fårklælenningen). Lænkekrogen var formet som et latinsk S. Havde man ingen Lænkekrog, stak man Lænkenøglet i Lommen. Da Lars' lille Søster skulde lære at strikke, gik det jo ofte forkert. Saa hed det: »Do må ulle de åpp (trevle det op) ijæn!« For at Hoser og Vanter skulde blive faste, blev de i Hjemmet »valkede« paa en saakaldt »Valkefjæl« (Vålkefel). En Valkefjæl var

¹ Ordet »Kæje« bruges ellers om Kind.

et Brædt, paa hvilket der paa tværs sad enten ligesom smaa opstaaende Trækamme eller bølgeformede Forhøjninger.

[183] Forskellige Slags Baand, som »Hosebaand« (Hussc-bån), »Forklædebaand« og »Pottebaand«, blev i Hjemmet vævede paa det saakaldte »Spjæld« (Spel)². Spjældet var et tyndt Stykke Træ, omtrent som et Spækkebrædt. Foroven var et Hul til et Baand, hvori det hang paa Væggen. Der var ellers udskaaret en Række Tænder som paa en Kam, den ene ved Siden af den anden, men disse Tænder var hverken fri foroven eller forneden. Midt i Tænderne var et Hul, hvorigennem hveranden Traad af »Rendingen« (Ræjnengen) førtes. Hveranden Traad førtes gennem Mellemlummet mellem Tænderne. Det var ikke saa let at »rende« rigtigt i »Spjæld«. I Stedet for »Skytte« (Skotte) havde man til »Islætten« en saakaldt »Naal«, der førtes med Haanden. I Regelen brugte man kun to Farver, sort og hvid. Rendingen havde saa den ene og Islætten den anden Farve.

Størstedelen af Garnet kom til Væveren, som boede i Systofte. Nøglerne lagdes i en saakaldt »Grebekurv« (Grevekorre). Kurven var meget flad, kun en ni Tommer høj, men halvanden Alen bred. Den havde intet Laag, men en meget stor »Grebe«. Den bares paa Hovedet paa en »Krans«.

Som Dreng var Lars en hyppig Gæst hos Væveren; men han erindrer kun faa af de ved Vævningen brugte Navne.

Paa »Væven« (Væviñ) var jo »Væverbomme«, »Væverskamler«, »Væverskeer«, »Slagbord« (Slavbor) og meget mere.

Nøglerne lagdes i »Rendekisten«. Siden hæspedes de

op om »Rendetræet«. Rendegarn kaldtes »Rendning«. »Islætten« sad om et Rør, den saakaldte »Spole«, i »Skytterne«. Spolerne fyldtes ved Hjælp af en »Spole-
rok«.

»Hvergarn« (Værrgarn) var rigtig kommet i Mode. Da Farmoderen var ung, saa man kun lidt, og det, man saa, var næsten altid »sletstribet«³. Nu var det mangestribet, »tærnet« (tærne), blomstret og hvad som helst. Det var noget, der gav stor Tiltro til den gamle Spaakvinde Sybille (Sebelle), at hun havde spaact, »der skulde blive mange Mønstre i Hvergarn«.

Tøjet til Gangklæder sendtes, naar det var vævet, til Farveren i Nykøbing, hvor det blev »stampet« og »farvet« (fare). Var Tøjet ikke ens paa begge Sider, taltes der om den »rette« og den »avede« Side.

Det meste »Lærred« (Lært) var »Hørlærred« eller »Blaarlærred« (Blålært), men »Tvistlærred« begyndte at komme i Mode. Til Tvistlærred brugtes nok »Tvist« (Tvest)⁴ som »Rendning« og Hørgarn som »Islætte«.

Lærredet vævedes i lange Stykker. Naar Foraaret kom, skulde det paa »Bleg« (Blæj). En eller anden Grønning brugtes som »Blegplads«. Langs »Eggen« (Egen) paa [184] Lærredet isyedes med visse Mellemlum »Stropper«, og gennem disse nedsattes i Jorden Pinde, der skulde hindre Tøjet i at blæse væk. Medens Lærredet blegedes, skulde det stadig holdes fugtigt. At stænke det kaldtes at »dykke Lærred« (døkke Lært). Kom »Blegetøjet« til at berøre Jorden, kunde det let faa Pletter. Saa sagdes det at være »jordslaget« (jorslave).

² Billede i Flb. B. 109.

³ Med faa, simple Striber. ⁴ Bomuldsgarn.

Vask

I Klokkergaarden havde man saa meget »Lintøj« og »Uldtøj«, at man kun engang imellem behøvede at vaske.

Naar Hoserne blev skidne, plejede man at vende dem »avet«. Det var sundt, hed det, og saa kunde man »slide Skidtet af« i Stedet for at »to«.

Ordet »to« brugtes altid om at vaske. »Tvæt« brugtes nu kun i Sammensætninger. Man sagde ikke »to Tøj«, men »to Klæder« (Klæjer).

Naar man endelig engang skulde vaske, havde man altid en Mængde »skidt (skident) Tøj«. Aftenen før blev der sat »Askelud«. Den Aske, der brugtes, var vistnok altid »Bøgeaske«. Med Hensyn til hvordan der blev vasket, føler Lars Rasmussen sig ellers meget usikker. Som han selv siger: »Jæ ve iij By, dæ heer Snærpe, mæn jæ ve enne, ho hanj snærper hæn!« Det forekommer ham, at Tøjet først blev »sat i Støb«, men det er muligt, han husker fejl. Om Morgenens begyndte man at »to«. Naar man skulde »gnide« Klæderne, brugte man Lud og »grøn Sæbe«, som blev købt i Staden. Sæben havde man staaende ved Siden af sig i et »Haande«. Man skulde altid sørge for at have »blødt Vand«. »Haardt Vand« vilde ikke skumme, naar man tilsatte »Sæbe« (Seve). Naar Klæderne var gnedne, lagdes de nok i et Kar og dækkedes med det saakaldte »Askelaren« (Lagen). Paa Lagenet ophobedes tør Bøgeaske, og over denne hældtes saa atter og atter kogende Lud, som man havde i en Kedel¹. Luden gennemtrængte Tøjet og løb ud gennem et Hul i Bunden af Karret. Saa hældtes den tilbage i Kedelen. Men

¹ Dette kaldtes paa Fyn (V.) at »bøje«. En Vask tog to Dage. Der blev »bøjet« om Natten.

[185]

hvornaar dette skete, erindres ikke. Siden kørtes Karret med Klæderne og »Tvætdebordet« ned til den sakaldte »Stenkele«, et lille Vandhul ikke langt fra Gaarden. Her Blev Klæderne »bankede« og »skyllede«². De bankedes paa Tvætdebordet med den saakaldte »Tvættæskel« (Tvættæskel), et Redskab af Træ med et Blad omtrent som et »Spadesløv«, men en Smule buet, og et Skaft, der ikke var stort længere, end at man netop kunde holde det i Haanden. Tilsidst blev Klæderne »vredne«. Saa skulde de hænges ud til »Tørre« (Tære). Man hængte dem som oftest paa Havegærdet; men det skete rigtignok ogsaa en enkelt Gang, at Køerne aad et Par Skjorter.

Naar Lagener var tørre, blev de strakte. To holdt i hver sin Ende af et Lagen og trak saa afvekslende paa højre og venstre Arm. Dette kaldtes at »file Klæder«.

Alt Tøjet blev »manglet« (mangle). Til »Mangletøjet« hørte »Manglefjæl« og »Mangleholt«. Manglefjælens Haandtag var ofte smukt udskåret. I Regelen var det i Form af en Hest³.

Linene blev vaskede for sig selv. De blev »stivede« og strøgne. Havde man stivet dem for stærkt, blev de »dykkede« (stænkede) med Vand, til de blev mere »føle« (bløde).

Hukommelsesøvelser

Paa forskellig Maade blev Lars i Hjemmet forberedt til at komme i Skole. Bogstaverne (Båstaerne) lærte han,

² Dette har man maaske tidligere kaldt at »tvætte«. Paa Fyn (V.) kaldes det at »to«. Der tales om »Tostol« og »Totæskel«. ³ Billede i Flb. B. 123.

og Hukommelsen øvedes ved de mange, lange Remser.
Allerede da Lars var lille, havde Moderen sunget¹:

Lant u i Skoiñ dæ legger e Bjærr,
allre så jæ så dæjle e Bjærr,
Bjærre legger lant u i Skoiñ!

Det sidste Vers lød saaledes:

Å (på) dæñ Pue lå iñ Dræng,
allre så jæ så dæjle iñ Dræng,
Drængiñ å Puen,
Puen a Feren,
Feren a Fulij,
Fulij a Ege (Ægget),
Ege i Reij,
Reij å Blae,
Blae å Kvestiñ,
Kvestiñ å Greniñ,
Greniñ å Træe,
Træe å Bjærre,
Bjærre legger lant u i Skoiñ!

[186] Faderen lagde noget til om en Pige, men det var ikke saa pænt.

Den, der især var Drengens Læremester med Hensyn til lange Remser, var den gamle Farmoder.

Der var nu Remsen om det Hus, som Jakob byggede.
»Ho æ de Hus, såm Jakåbb bøgge?« Den endte saaledes:
»Ho æ dæñ Spañ, såm hænte (hentede) de Van, såm sløkke dæñ Ill, såm brænte dæñ Kæpp, såm slo dæñ Huñ,

¹ G. M. 3. 158.

såm be dæñ Katt, såm fange dæñ Mus, såm å (aad) de Korn, såm lå i dæñ Sækk, såm sto i de Hus, såm Jakåbb bøgge?«

Saa var der en gammel mærkelig en om Jespers Frieri:

Jesper Fisumfusumfej
for alle Gusvej²,
han ganger i Gaarden,
han lægger en Bro,
han aksler sit Skind³,
saa ganger han ind,
i Stenstuen ind
til Hr. Kongelig-Kej⁴.
»Og hør, Hr. Kongelig-Kej,
hvad jeg vil sige dig (dæj),
jeg vilde din Datter til Hustru have,
Fru Hytte, Fru Bytte, Fru Barebrasbej!«⁵
»Saa skal du og spørge hendes Moderlil⁶ »af«,
Fru Rummelirej!«⁷
»Det vil jeg gøre som Fuksumfej!«⁸

Nu gentages det første. Han ganger:

I Stenstuen ind
til Hr. Fru Rummelirej.

Jesper spørger som før, og faar til Svar:

»Saa skal du og spørge hendes Broderlil⁹ »af«,
Knapknolderiknej!«¹⁰

² Jæspær Fisåmfusåmfæj få ale Gusvæj. ³ Opgivet: Agter sit Sind.

⁴ Maaske Lakaj. Udtales: Kongelikæj. ⁵ Bårebrassbæj. ⁶ Opgivet: Moderlig.

⁷ Råmmeliræj. ⁸ Foksåmfæj. ⁹ Opgivet: Broderlig.

¹⁰ Knappknålleriknæj.

Jesper gaar ind til Broderen. Han bruger de samme Ord som tidligere og siger kun »Søster« i Stedet for »Datter«. Broderen svarer:

»Saa skal du og spørge hendes Søsterlil¹¹ »af«,
Fru Rummelirej!«

Datteren har altsaa samme Navn som Moderen. Jesper ganger:

I Stenstuen ind
til Hr. Fru Rummelirej.
»Og hør Hr. Fru Rummelirej,
hvad jeg vil sige dig,
jeg vilde din Søster til Hustru have,
Fru Hytte, Fru Bytte, Fru Barebrasbej!«
»Saa skal du og spørge hendes Faderlil¹² »af«,
Hr. Kongelig-Kej!«
»Det haver jeg gjort som Fuksumfej!«

[187] Hermed slutter saa Remsen, der skulde siges saa hurtigt som muligt.

Foruden de lange Remser lærte Lars adskillige Smaastykker, som det gjaldt om at sige et vist Antal Gange uden at »hente efter sit Vejr«. Et af disse Smaastykker var: »Lægg fresk Fesk på Deskiñ få Bespiñ!«

Død og Jordefærd

Den gamle Farmoder oplevede, at Lars kom til Skole, men allerede da var hun begyndt at gaa og »hænge«.

¹¹ Opgivet: Søsterlig. ¹² Opgivet: Faderlig.

Mere og mere »simpert« (sæmpert) blev det med hende, og hun sagde selv: »Jæ ka mærke å jæ oer (vorder gammel!« At det virkelig var »paa Hældingen« (på Hælengin) med hende, kunde man sagtens skønne. To Aar efter døde hun.

Farmoderen tilhørte helt »den gamle Verden«. Som flere Gange antydet brugte hun adskillige Ord, der ikke brugtes af Forældrene, og andre udtalte hun anderledes.

Blandt ejendommelige Udtryk, der tidligere havde været »gangsbare«, skal nævnes: »På Stær«, iaften, og »Mannale«, imorgen tidlig¹.

Lars havde en Moster i Vedby, »Kestne Greggens«. Hun var den eneste, som han mindes brugte Udtrykket: »Såst (saa) do de!« Hendes Mundheld var ellers: »Dæ ha vi Spælle (Spillet) gåeje!«².

Farmoderen og andre gamle brugte ofte »e«, hvor de unge brugte »æj«. Saaledes sagde hun: »Den« (Degn) »Ren« (Regn) og »Ver« (Vejr). I Stedet for »øj« brugte hun ofte »ø«. Saaledes sagde hun: »Nøle« (Nøgle), »Mø« (Møg) og »Øe« (Øje). Hvor Fællessproget har »æ«, brugte baade gamle og unge ofte »e«, men de gamle brugte det i flere Ord, hvor det hos de unge var ved at gaa af Brug. Farmoderen sagde saaledes altid »Hest« og »Prest«. Lars har for en stor Del glemmt Farmoderens Sprog, men han var da heller ikke mere end ni Aar gammel, da hun døde.

Saa længe Farmoderen var rask og rørig, havde hun altid noget at »pysle« (pøse) med. Hun kom saa »lindt« (lænt)³, naar hun listede omkring i Hus og Gaard, men hun kunde nok tage fat, hvor der var noget at røgte. Selv

¹ Rimeligvis: Morgen aarle. Se Ordbogen. ² Ordspr. 422. (356).

³ Lydløst.

da hun begyndte at »tabe sig« (tave sæ), kunde hun ikke være ledig, og hun blev ved med at trave, saa længe hun var »over Senge«. Om Aftenen sad hun og strikkede paa sin »Kippe«. Paa Næsen havde hun et Par store »Glaröjen«. Saaledes kaldte man en Slags gamle Brillen uden Stænger.

[188] Som alle andre havde hun sin »Jordesærk« liggende. Mændene havde en »Jordeskjorte«. Smaafolk havde i Regelen deres »Ligkiste«, som var tømret af umalede Fyrrefjæle. De Husmænd, der arbejdede for Bønderne, fik deres Løn i Korn. Deres »Høstrug« plejede de at opbevare i Ligkisten.

Farmoderen ønskede vel selv, at Vorherre snart »vilde løse op for hende«, saa hun kunde »faa Forlov« (få Fålo). Mange maatte jo »trække haardt ud«, før de kunde »slippe«, men Farmoderen døde stille, og, gammel og svagelig, som hun var bleven, maatte hendes Død vel siges at være en »Almusedød« (Allmossedø)⁴.

Det var om Aftenen. Farmoderen havde netop udaandet, og Lars laa ved Siden af i Forældrenes Seng. Lampen var ikke tændt, og Forældrene var inde i »Opstuen« for at ordne alt til at lægge Liget paa Straa. Lars laa og tænkte paa den gamle. Hun havde jo været saa »ejegod« (æjego); men en Gang imellem havde Lars gjort hende det alt for broget, og saa havde hun sagt et og andet, som hun ikke skulde. Engang havde hun sagt: »Nå (naar) jæ æ dø, ska jæ kåmme hem (hjem) å vrie Hoec åm på dø!« Dette faldt nu Lars i Tanker over, og pludselig syntes han at se Farmoderens Ansigt lige ved Sengen. Han gav et højt Skrig, og Forældrene styrtede ind.

Liget blev, som Skikken var i Bjørup, lagt paa Straa i

Opstuen. Under Straaet var der et Par »Fjælehaver«. Her laa Liget, dækket med et Lagen, til Kisten var færdig, og denne blev sat paa samme Sted. Lars var engang i Halskov til en Slægtnings »Jordefærd«. Her undrede han sig over at se, at Kisten stod i Stuen, hvor hele Ligfølget spiste.

Medens Farmoderen laa paa Straa, løb Lars' Søster, som den Gang var en lille »Snutte« (Snotte), halvandet Aar gammel, hen til Liget, løftede Lagenet og sagde: »Titt, titt, Famor!« Faderens Søster, som var der, sagde: »Køss heje!« men derover blev Moderen vred. Det er ikke godt at kysse Lig.

Der var dem, der ikke undsaa sig ved at stryge deres »Ligtorne« af paa et Lig. Hvor et lille Barn laa Lig, var der en, som vilde prøve det, men Moderen sagde: »Næ, do ska'nne stryge all de Skitt a på mett Barn!«

Da Dagen for »Jordefærden« kom, blev der pyntet med Buksbom i Opstuen. Paa Kistelaaget, bag ved Kisten, brændte to Lys i Husets Malmstager.

Ved Begravelser var der i Husene altid en ejendommelig Lugt af Buksbom, Fjæle og Sværte. Hvor der lugtede saaledes, plejede man at sige: »Hær logter så liagte (ligagtigt)!«

[189] Til Jordefærden⁵ mødte alle i Sørge dragt. Mændene bar lange Frakker og høje Filthatte. Kvinderne havde sorte Skørter, hvide Forklæder og hvide Tørklæder, sorte »Linhuer« og sorte »Hættetørklæder«.

Fra Bjørup bar man altid Kisten til Kirken i Systofte. Den tunge »Lighbør« stod paa sine fire Ben udenfor i Gaarden. Herpaa sattes Kisten, og fire Mand bar den saa paa Skuldrene. Fra Kirketaarnet kunde man se, naar

⁴ En Død, der var en Naade.

⁵ G. M. 2. 83-4. Kp. 1246. Skg. 3. S. 235. 5. 797.

Ligtoget satte sig i Bevægelse, og saa blev der ringet. Det kaldtes at »ringe over Lig« (rengø oer Li).

Skulde man med Lig fra Sønder Vedby til Idestrup Kirke, saa kørte man efter gammel Skik til et Sted, hvor der var en »Krum« (Kråmm) paa Vejen, og hvor der tidligere havde været et Led. Stedet bar endnu Navnet Røde Led (Røe Le). Herfra blev saa Liget baaret.

Naar Jordfæstelsen var sket, og Graven skulde fyldes, maatte man ikke bruge Udtrykket »kaste«. Præsten »kastede Jord« paa Kisten, men Graveren »sløjfede« (sløffe).

Tidligere var det Skik, naar Begravelsen var til Ende, at drikke »Ærøl« efter den døde.

Selvordere maatte jo ikke jordes paa Kirkegaarden. Ved Systofte Kirke var der udenfor Bjørup-Laagen (Bjørbe-Luen) en »Tresnippe«, som altid laa hen i Græs. Her blev Selvmordere jordede. Mellem Græsset groede der i Regelen Hør. Der var nemlig dem, der brugte at saa Hørfør paa Grave i Haabet om derved at hindre de døde i at gaa igen.

Skolen

Da Lars kom i Skole, begyndte et helt nyt Afsnit af hans Liv. Det var ikke let for Moderen at lade ham »komme ud paa sin egen Borgegade« (kåmme u å sænn æjen Borregæ), men lære noget det skulde han jo. Slemst var det, at Skolevejen var saa lang. Der var ingen Skole i Systofte, saa Lars maatte gaa til Hullebæk.

Endelig kom den vigtige Dag. Lars var da syv Aar gammel. Alting var ordnet, og saa blev han sendt afsted med Moderens bedste Ønsker og Formaninger. »La mæ no se, do æ velle å flette (flittig) å enne jör våss Skam!«

Der gik han, den lille Fyr, med sine Træsko, sine Vadmelsbukser, sin »Stumptrøje« og sin Skolehue, midt i hvilken der sad en »Kvast«. I Haanden bar han sin »Skolekurv«, i Lommen havde han sit »Grifلهhus«.

Skolekurven var en lille, aflang Kurv, flettet af »Pilevidjer« (Pilleveer), paa hvilke Barken var aftaget. Den havde baade Laag og »Grebe« og brugtes til Opbevaring af Mad og Bøger.

[190] Grifلهhuset var et aflangt Træstykke, hvori der var boret tre dybe Huller, som dog ikke gik helt igennem. Til »Lukke« (Lokke) brugtes et lille Skydelaag, et saakaldt »Skodde« (Skåe). I Grifلهhuset opbevaredes Griffel, »Fjerpen« og andet mere. Fjerpennene blev skaarne af Læreren. At skære disse var en Videnskab, hvori alle Lærere maatte være inde.

Lars havde ikke gaaet langt, før han fik Følgeskab. Det var en lille Pige, som gerne vilde følges med ham; men naar hun kom til Klokkergaarden før Skoletid, saa skjulte han sig. Han vilde ikke for nogen Pris følges med Piger og hedde »Pigedreng«.

I Skolen svang den enevældige Lærer sin »Rebtamp«, og der var god Tid paa »Hug« (Hogg). Tampen hed Peter. Man fortalte, at Læreren engang havde vist den til en lille Dreng og spurgt: »Hvad hedder den?« Drengen blev forbløffet, og da han tænkte, at Spørgsmaalet gjaldt ham selv, saa skyndte han sig at svare: »Peter!« Saaledes var Tampen bleven døbt. Forresten var Læreren nok ikke rigtig tilfreds med sit Vaaben. Engang havde han faaet fat i en saakaldt »Tyremejs« (Kyremes). Han havde

stukket en Pilekvist igennem den og lagt den til Tørre i Vognporten, men der blev den opdaget af de »forhibede« (fåhivee) Dreng, og de gjorde den snart uskadelig.

Der skulde ikke meget til at bringe Tampen i Bevægelse. Og Læreren havde ogsaa andre Maader at straffe paa. Skammelig ondt kunde det gøre at blive »nulet«. Saa blev man grebet i Haaret eller Ørerne, og vedkommende vedblev at nappe, men uden at slippe. Det skete af og til, at Børn ikke vovede at gaa i Skole, men skjulte sig og ventede til andre skulde gaa hjem. Dette kaldtes at »lege Skjuleskole« (læje Skuleskole); men det ansaas for at være noget, der var ganske uværdigt for »en rask Knægt«.

Bag Døren i Skolen stod den saakaldte »Lusebænk«. Opdagede man en Lus eller en »Gnid« (Gne) paa en af sine Kammerater, saa var man ikke sen til at melde ham. Saa hed det: »Hen med ham paa Lusebænken!« Der var det jo en stor Skam at sidde, og der var ikke saa sjældent dem, der kom til at sidde der med Urette.

De ældre Børn var »Bihjælpere« og skulde vise de smaa til Rette. De brugte en »Pegestok« (Pæjeståkk), der var halvanden Fod lang.

Noget af det første, Lars kom til at skrive, var: D d D, med mere, men det kunde han ikke læse. Saa hed det: »Du dumme Dosmer, kan du ikke læse din egen Skrift!«

Paa Klokkernavnet blev der altid heglet. Lars var ingen Heksemester til at eksersere. Gjorde han nu en Bommert, saa sagde Læreren: »Du er baade Klokker til Navn og Klokker til Gavn!« Og Børnene var værre. Atter og atter kaldte de ham »Klokker og Klebrer« (Klåkkere å Klævre). Var han somme Tider saa ufornuftig at sige om noget: »Dæ æ'nne så rengen!« saa hed det straks: »Næ, Klåkkerin æ Rengere!«

[191]

Mest ærgerlig blev han ellers, naar de kaldte ham »Skenlæppere-Lavs« efter Skindlæppemosen ved Klokkergaarden. Men alle maatte finde sig i at faa sine Navne radbrækkede og latterliggjorte.

Om Rasmus hed det:

To Strå i e Glass,
de sier Rass,
To Råtter å æn Mus,
de sier Mus.

*To Straa i et Glas,
det siger Ras,
To Rotter og en Mus,
det siger Mus.*

I Skolen var der kun én Dreng, som hed Morten. Han blev altid kaldt: »Morten Bisp i Gaasereden« (Mårtin Bisp i Gåserein). Dels tænkte man vel paa Morten Luther hos Gæssene og dels paa Talemaaden: »At sidde som en Bisp i en Gaasered« (å see såm in Bisp i in Gåseree).

Somme Tider gik det ikke blot ud over en selv, men ogsaa over ens Forældre. Der var en Dreng, som hed »Pude-Jørgen« (Pue-Jørren), fordi hans Faders Tilnavn var Pude. Han blev drillt med et Vers om sin Moder, der hed Sidsel Pudens.

Æn Grev å æn Gresle,
dæ sier Sesle,
in Trå å æn Knue,
dæ sier Pue.

*En Greb og en Gridsel,
det siger Sidsel,
en Traad og en Knude,
det siger Pude.*

Øgenavne fik man ved den mindste Anledning. Naar Laderne var tomme, havde Rasmus Klokker den Skik at tromme Rotterne væk. Han trommede, naar Solen stod op og naar den gik ned. Han trommede langs med Solden, først indvendig og siden udvendig. Man kunde høre det lige til Ovrupgaard. Der gik Folkene tit paa Marken og »lurede« (lyttede) efter Trommen. Det ærgrede Herremanden, som sagde: »Aa, det er saamænd kun Rasmus Klokker, der trommer for Rotter!« En Dag kom Lars' Søster grædende hjem fra Skolen. De andre Børn havde kaldt hende »Rottemor«.

Nedsættende Ord var der jo i det hele taget ingen Mangel paa. De smaa maatte døje adskilligt af de store. De var jo »Grønskollinger« (Grønskållenger) og »skalne Fugleunger« (skalne Fuleånger). Saa længe til man ret kunde give sig i Lag med de andre, var man »et rigtigt Mæhæ« (e ræjste Mæhæ), og det hed:

Do æ lissæm Tått,
haj jö (gør) værken unt æller gått!

[192] Den lille Fyr, der kom fra Hjemmet, var jo selvfølgelig et »troskyldigt Skrog« (troskølle Skrå); men man gjorde hvad man kunde, for snarest muligt at give ham Mistro til Mennesker. Man fik ham til at »gramse i Hule (Hulle)«. Man havde fortalt ham, hvilke Herligheder han vilde finde, om han paa et vist Sted vilde rage i Jorden; men hvad han fandt, var der saavist ingen Herlighed ved.

Længe varede det ikke, før Lars i Munden kunde hamle op med de andre, for han var langt fra »tungnemmet« (tångnæmme). Om nogen sagde til ham: »Do æ in ræjste Grisshas!« saa fik han snart lært at svare: »Ja, takk, i lie Måe!«

Spurgte man: »Va æ Klåkken?« saa hed det gerne: »Hån æ siere åm Særkin« (hun er sidere end Særken)!¹ eller: »Hån æ få Skrære å Skomaere, åjre skekkelee Fålk passer nåkk Tien!« Men Lars behøvede ikke at spørge, han havde selv en »Solring« af Messing.

Var der det mindste afstikkende ved ens Udseende, saa gav det selvfølgelig Anledning til Bemærkninger. Havde man været saa uheldig at faa et Hul paa sin Hose, saa hed det:

Skal jeg sige dig en Glose?
Der er Hul paa din Hose!
Skal jeg sige dig et Raad?
Du kan stoppe den med en Naalstraad!

Mødte man tæt klippet, saa hed det: »Do ser u, såm do hae vånn enje i æn Ko å jave in Kal (Kalv) u!«

Sprang man klodset, blev der gerne sagt: »Do æ liså lætt såm dæj Ful, vi kalle æn Ko!« Var man langbenet, hed det: »Do hå nåkk bytte Ben mæ Storkin!« Var man tyndbenet: »Dænne Ben æ jo så køkke (tykke) såm Stålper!« Var man en Smule hjulbenet: »Do går jo såm do hae æn Pätte mællem Benene!«

Der var en Pige, som sagde: »Hå man små Öjen, hå man Karussöjen, hå man store Öjen, hå man Koöjen, hodden Påkkes Öjen ska man da ha?«

¹ Skg. 9. 203.

Dreng og Piger »humrede« (håmree)² sammen, men alligevel var der stadig noget imellem dem. Naar de store Piger vilde gøre sig vigtige overfor de mindre Dreng, saa var noget af det værste de kunde sige: »Ja, do æ våksen, do hå Brøster lissæm æn nybærre Hæne!«³

Det var slemt at bære sig dumt ad. Saa hed det: »Do æ nåkk føtt i Fjanteroppe!« »Do æ dåm såm ij Tåsk!«

Det var værre at sladre. Til en Dreng, der sladrede, blev der raabt: »Slarehas!« til en Pige: »Slare«, »Slaretute« eller »Slaretaskel« Der blev ogsaa sagt: »Slaremarne i Bassbrostræe mæ Æŋij⁴ full a Knappenåle!«⁵

[193] Værst var det at vise sig som en Kryster. Det var i Virkeligheden utilgiveligt.

Man maatte ikke være bange for at »danse Kæpryggedans« (dånse Kæpproggedåns). To Dreng holdt hinanden i venstre Haand og pryglede saa løs med en Kæp i den højre.

Kunde man ikke slaa fra sig, saa hed det: »Do æ jo ij ræjte Skrære!« og: »Dæ ska fæmten Skrære tæ e Puj!«⁶ »Do æ ij ræjte Luseknekkere; mæn do ka nåkk hæller enne knekke Røggiŋ på åjre åm (end) Lus!«

Det var en stor Ros, naar der blev sagt: »Haŋ æ ængen Kastekæpp, såm di ka hytte, ho di vell!« »Haŋ ska nåkk bie fra sæ!« »Haŋ hå Næbb å Klør!« »Haŋ æ stærk såm ij Hest!«

Man skulde brydes efter alle Kunstens Regler. Der var »Armtag« (Armtav)! Saa tog man hinanden i Vesten, men tillige skulde man tage i »Dragtebaandene«, for at Vesten ikke skulde blive »reven«. Der var »Livtag!« Saa

tog man hinanden om Livet. Her gjaldt det om at faa »Oventaget« (Oentave). Hvem der skulde have dette, afgjorde man tit ved at »trække Straa«. Saa tog man to Straa, hvoraf det ene var et »Knæstraa«. Knæstraaet gav Ret til »Oventaget«. Den, der fik det andet, maatte nøjes med »Nedentaget« (Næentave).

Trusler om Bank førtes stadig i Munden.

»Ta dæ lett i Agt, å do'nne får en på Trønnebene!« »Ve do se, do døkker (dyr) dæ, ælles ska jæ jy dæ en på Klanætten!« »Tier do'nne diŋ Pjattehas, så ska do få e blåt Öje!« »Ta dænne Fengre vækk, åm do'nne ve ha nånn (nogen) på Skrempen!« »Do kler nåkk, så dæ æ bæst do får denne Kle (Klø)!«

Naar man var bukket under, maatte man paa ingen Maade give sig til at »surmule«. Man skulde tage Sagerne med Ro. »Der ga do mæ æn årdenle Næsestivert!« »Der ga do mæ e gått Bus!« »Jæ stritte nåkk, mæn jæ måtte mæ ilæjen (alligevel)!« »Jæ ska loe (love) få, do hå hærme mæ ræjte ijæmmel (igennem)!«

Man maatte ikke klynke, naar man faldt eller stødte sig. »Dær fækk jæ e årdenle Nakkedrav!« »Jæ fækk æn Skralke, så dæ sortne få mænd Öjen!«

Vovede man sig i Lag med noget, som syntes at kunne være farligt nok, hed det tit: »Pas å, do'nne brækker Öjenbrønnene!«⁷

Der var jo mellem Dregene en og anden »Klamreso«, hvis største Fornøjelse det var at bringe Ufred. Maaske var det en af de store; men det fik ikke hjælpe. Drev han det for vidt, saa kunde det hedde: »Dæ hå æmne⁸ i mæ [194] længe, mæn no ska do ha e!« og saa fik han en mellem begge Öjnene.

² Tumlede. ³ En Høne, der nylig har kælvet. ⁴ Røjen. ⁵ Skg. 9. 210.

⁶ Ordspr. 294. (7818). 388. (10293). 392. (10403).

⁷ Ordspr. 50. (1347). ⁸ Trukket sammen, gæret.

Den, der ikke kunde staa Maal med, hvad Dreng krævede af hverandre, fik Lov til at gaa »ligesom et Skumpelskud« (lissøm e Skompelsko). Men senere hen i Livet var der flere af disse Skumpelskud, der »gik omkring« de andre. Faderen sagde tit om en eller anden, som var vokset ham over Hovedet: »Sådden in snavle Dræng han vå, da han jækk tæ Skole, å han sku blie sådden in Man!«

Noget af det værste, der med Rette kunde siges om Skolelivet, var dette, at Børnene fik Lejlighed til at høre en Mængde »led« og »utidig« Snak.

Her lærte man forvrængede Bordbønner.

Våhærre! la Solen gå i Væster,
så blier di Lae (Lade) di bæste,
takk få Ma, Mor!⁹

Her lærte man at omtale mangt og meget paa en letfærdig Maade. Tabte man saaledes sin Mad, kunde der blive sagt: »Dær legger Lortin! sae Main (Manden) åm Mapussen!«¹⁰

Og man lærte Ordsprog som disse: »Dæ blier jo længer jo være (værre)! sa Drængin, han sku sie: Ære være!« »Hæråm mæ Raen! sa Drængin, han dåjse (dansede) mæ sænn Mor«¹¹. Og det var jo endda paa langt nær de værste.

Ellers var der jo meget, som kun var sundt og godt. Venskaber knyttedes, og munter Leg gav Børnene frie og friske Tanker.

En Lidenskab, der vakttes i Skolen, var Lidenskabten for

Knapper. Men Knapper var ingenlunde alle lige gode. Knapper med Huller og »Marner« (Øjer) havde forskellig Værdi, men »marneløse« Knapper¹² var værdiløse. Lars havde alle sine Knapper »trædte« paa en Snor. Naar der blev spillet, var det næsten altid om Knapper. Særlig spillede man Klink eller »hyttede« til Skorsten.

En Lidenskab, der i høj Grad fik sin Næring i Skolen var Lidenskabten for Duer. Der var vel næppe den Gaardmandssøn, der ikke havde Duer, og der blev stadig handlet og byttet. Mest Pris satte man paa »Maanedsduer«, for de betalte sig bedst. Somme Tider solgte man dem i Nykøbing. Lars var en rigtig »Duekonge«. Han havde fast Akkord med en Dreng, der af og til gik til Staden med Duer. Hvad denne Dreng kunde faa over tyve Skilling for Parret, maatte han selv beholde; men ofte fik han kun en Mark. Da Koleraen rasede i Nykøbing, opsagde Drengen den Akkord, han havde [195] med Lars, og det, som han udtrykte sig, »for tre Aarsagers Skyld«. »For det første«, sagde han, »roser du dig af, hvor mange Penge jeg tjener, for det andet holder jeg ikke af at gaa saa mange Steder, medens der er Kolera i Byen, og for det tredje har jeg ingen Afsætning!«

I selve Skolen byttedes og handlede der mest med »Kender« eller »Bogkender« (Båkær) og Knive. »Ska vi bytte Kær?« »Ve do hue Kniv?« Skulde der »handles« med Knive, havde man selvfølgelig adskillige nedsættende Ord om Modpartens. »Din Kniv æ skarp, sier do! ja, han æ væll så skarp, så han ka skære bræt (smeltet) Smørr!« Eller: »Han æ væll så skarp, så man kan rie tæ Blåksbjærr på in!« For at faa afgjort, hvis Kniv der

⁹ Skg. 4. 682. Ogsaa 608, 704. ¹⁰ Ordspr. 410. (131). ¹¹ Skg. 4. 596. Ordspr. 428. (470).

¹² Knapper, der havde mistet deres »Marne«. ¹³ Bogmærker.

var den bedste, brugte man at hugge Knivene mod hinanden. Det kaldtes at »hugges Kniv«.

Naar en Handel skulde »staa«, maatte man ikke glemme at sige: »Bytt åm, bytt åm, bytt allre åm mer!« Men disse Ord var i Skolen lige saa gode som en Tinglæsning.

Naar »Sommergækken« viste sig, fik man i Skolen travlt med at skrive »Sommergækkebreve«. Lars Rasmussen mindes kun et Par.

Jeg sender dig en Gave,
en Blomst udaf min Have,
den bedste, som jeg her,
du er min Vinternar.

Jeg drømte, som jeg laa
alt paa mit højre Øre,
at du i dette Aar
min Sommergæk skal være.
Da Tingen var stillet,
og Sagen var klar,
og da du tog Brevet,
da var du en Nar!

Under alt dette gik det for Lars temmelig »kløjt« (let) med Læsningen. Han havde sikkert »et godt Nemme«, og stak ikke op for de andre. Naar han skulde læse, var det ham lige meget, om Bogen var »storstilet« eller »smaastilet«; men Øjnene var jo heller ikke »dunkle« (dånkle) som den gamle Farmoders. Naar han skulde skrive, glemte han ikke en »Tyddel«, og det var sjældent, at han slog en »Klat«.

Lærebogen blev lært fra Ende til anden. Man tydede

ogsaa de Bogstaver, der stod i en »Maane« paa Titelbladet. Der stod: K. S. S. Det læste man: »Kongen spiser Suppe«¹⁴.

[196] Man øvede sig i flere forskellige Sprog, som »Krage-maal« og »Gaaselatin«. »Karbe dorbe snarbe Krarbe Maarbe (kan du snakke Kragemaal)?« »Kaddevan duddevu snaddeva geddeve Gaaddevaa seddeve Laddeva teddeven (kan du snakke Gaaselatin)?«

Paa Hjemvejen fra Skolen havde Børnene mange Narrestreger for. Snart skulde de se, hvem der var bedst til at »slaa Smæk med et Blad (slå Smekk mæ e Bla)« Bladet lagdes paa Munden, og saa hed det: »Nå, su tæ dæ!« Sugedes der nu paa rette Maade, saa brast Bladet med et »Knald« (Knal). Snart skulde man prøve, hvem der var bedst til at »stikke« med Sten. Snart morede Børnene sig med at »smække« Burrer paa hverandre. Snart sloges de med »Sultinger«. Snart »løb« de »Væddeløb« (Væelöv), og det var svært, hvor de kunde »bene af«. Snart skulde de se, hvem der var bedst til at hoppe, naar de sad »paa Hug (Hu)«. Snart øvede de sig i at slaa Kuldbøtter, som kaldtes at »stinke Halehoved« (stenjke Halehoe).

Naar man skiltes ad, gjaldt det om med et lille Rap at faa givet hverandre Sidste. Det gjorde man, idet man raabte: »Sidstrap« (Sistrapp)! Værst var det, naar nogen tillige vædede Fingeren og strøg en ned ad Kinden. Det var en daarlig Trøst, naar de andre sagde: »De ka do tære (tørre) a!«

¹⁴ Denne Tydning var nok almindelig ogsaa paa andre Steder.

Leg og Lyst

Skolen var Midtpunktet for Børnenes Fornøjelser. Der mødtes man, der gjorde man sine Aftaler for de kommende Dage.

Tavlen blev brugt til flere Spil. Der var: »Trepp trapp Træsko«, og: »Jave Harij i Boskin».

Udenfor »hoppede« man »Paradis«. Særlig yndede man dog at »lege Boldt« (læje Bult). Skulde Boldten være god, havde man inderst inde en »Korktruppel« (Kårrtrobbel)¹. Om denne var svøbt Klude, gamle Sokker, og hvad som helst. Yderst var forskelligt farvet Garn »omvøvt« (åmvöjt) og fastsyet. Garnet dannede i Regelen otte trekantede »Ruder«. Ruderne var saaledes »parrede«, at to Ruder, hvis Spidser mødtes, havde samme Farve. Man slog til Boldten med en saakaldt »Boldtske« (Bultske), der var dannet omtrent som en »Slikke«, flad i den ene Ende.

Legede man »Langboldt«², delte man sig i to Partier eller »Lege« (Læje). At kaste Boldten op, for at en anden kunde komme til at slaa til den med Boldtskeen, kaldtes at »give op« (jy åppe). En, der ikke var dygtig til at løbe, blev i Regelen valgt til at »give op for begge Lege«. Ellers blev der givet op af en af det Parti, der havde »Uleg«.

[197] Man valgte to »Maal« ligeoverfor hinanden. Ved det ene Maal var det Parti, der havde »Leg«, ved det andet det, der havde »Uleg«.

En af dem, der havde Leg, stod ved det ene Maal med Boldtskeen. Naar der nu blev givet op, kunde han slaa til Boldten. Han skulde da i samme Øjeblik løbe, for at se at naa det andet Maal uden at blive »stukket« eller ramt af

Boldten. At gribe Boldten i Flugten kaldtes at »tage Leg« (ta Læj). Kunde en af Modpartiet gøre dette, var man »inde«. Saa snart en af dem, der havde Uleg, kunde faa fat paa Boldten, skulde han prøve at »stikke« den, der løb. Ramtes han, før han naaede Modpartiets Maal, var han og hans Parti »ude«. Da hed det: »Do æ då inj ræjte Klåsshas!« Den, der løb, havde i Regelen højre Haand »stikfri«, det vil sige, han kunde slaa til Boldten med højre Haand, uden at han derved blev betragtet som ramt. Var han i Sikkerhed naaet til Modpartiets Maal, skulde han ved Lejlighed tilbage til sit eget; men han maatte ikke løbe derind, før der var stukket efter ham.

Vilde den, der stod med Boldtskeen, ikke slaa, kunde han »stikke Boldtskeen lige ned paa Boldten« og løbe. Saa skulde den, der gav op, eller hvemsomhelst af Modpartiet, prøve at stikke. Mente man af en eller anden Grund, at man havde Udsigt til at ramme, saa raabte man: »Send mig Boldten, send mig Boldten!« Det var ikke saa sjældent, at man straks slap tilbage til sit eget Maal, ellers maatte man vente, til der næste Gang blev slaaet. Var det en ikke muligt at slippe ind, havde man Ret til at forlange, at den, der gav op, skulde »hytte« Boldten et Stykke lige op i Vejret. Man sagde: »Jy mæ æn Manshöjde!« Saa kunde man løbe; men man udsatte sig jo i høj Grad for at blive stukket.

Et andet Boldtspil var »Standerale«³. Hver Deltager havde foran sig et Hul i Jorden. Hullerne var i en Række. En blev udvalgt til at trille Boldten. Lagde den sig i et af Hullerne, skulde Hullets Ejerman skynde sig at gribe den. Imidlertid løb alle de andre. Havde Vedkommende Boldten i Haanden, skulde han raabe: »Standerale!« saa

¹ Korkprop. ² G. M. 2. 111.

³ Rimeligvis: Stander alle! Skulde saa dog udtales: Stajer ale!

maatte alle standse. Han kunde da prøve at »stikke« hvem han vilde. Ramte han, skulde den, der blev ramt, gribe Boldten, sige: »Standerale!« og siden stikke. Ramte han ikke, fik han en »Skure« (Skore) i en Kæp, som hver af Deltagerne havde ved sit Hul. Han maatte prøve tre Gange; men længere og længere rendte de andre bort. »Bussede« Boldten ogsaa tredje Gang, var han færdig, og saa begyndte man igen med at trille. I Regelen bestemte man det saaledes, at den, der fik flest Skurer, havde tabt.

Et tredje Boldtspil kaldtes: »Tre åm æn Trøkkepære«.

[198] Tre stillede sig op i en Rad. De to skulde nu stikke efter den »Midterste« (Metteste), som dog havde højre Haand »stikfri« og havde Lov til at springe til Side. Først stak den ene. Ramte han, blev han selv den Midterste. Ramte han ikke, skulde den anden stikke; men denne skulde staa hvor Boldten faldt. Boldten skulde altid slaas »ud bag en«. Det var jo en Ære saa længe som muligt at holde sig som den Midterste.

Meget yndet var det Spil, der kaldtes »Vip« (Vepp). I Jordan havde man et Hul, en saakaldt »Vippehule« (Veppehulle). Den, der »havde Leg«, skulde først »hytte«. Tværs over Hulen lagdes den korte »Vippepind«, og man satte saa Enden af en længere »Vippepind« ned i Hulen under Vippepinden og kastede denne opad og fremad. En af dem, der havde Uleg, kunde »tage Leg« ved at gribe Pinden i Flugten. Var der Piger med, maatte man huske paa Forhaand at gøre den Aftale med dem, at de ikke maatte »tage Leg i Forklædet«. Blev der ikke taget Leg, skulde Modparten fra det Sted, hvor Pinden faldt, prøve paa med denne at træffe Kæppen, som lagdes tværs over Hulen. Blev Kæppen truffet, var man »stukket af«, og Modparten kom ind. Hvis ikke, skulde man »slaa«. I venstre Haand holdt man Pinden og slap den lige idet

man slog til den med Kæppen. Modparten havde Ret til at prøve at tage Leg. Ellers skulde han staa, hvor Pinden faldt, og saa skulde han se at kaste den saa nær til Hulen, at der ikke var et »Maal« med Kæppen. Saa var han »inde«. Men den, der havde Leg, havde Ret til at staa paa Vagt med den ene Ende af Kæppen i Hulen. Naar saa Pinden kom, havde han Ret til at slaa til den, og siden maatte han, fra Hulen til hvor Pinden faldt, maale med Kæppen og tage disse Maal til Indtægt. Var han ikke tilfreds med, som det gik første Gang, havde han Ret til at slaa om. Naar han endnu var inde, skulde han »vippe«. Pinden holdtes i venstre Haand, men blev sluppet i samme Øjeblik man vilde slaa til den med Kæppen. Den skulde have to Slag, ellers sagdes man at »busse« (bosse) eller »slaa Bunte« (Bånte). Tre Gange havde man Ret til at prøve. Bussede man hver Gang, var man »ude«. Mellem Hulen og Stedet, hvor Pinden faldt, maalt med Pinden. Kunde man faa givet Pinden tre Slag, maatte man, naar man maalte, tælle: 2, 4, 6, 8 o. s. v.

Den, der først fik et vist Antal Maal, »ligesom Potten var sat til«, havde vundet.

Vip kunde spilles saa vel af to, som af flere.

Naar man vilde »spille Klink« (spælle Klenk), gjorde man det helst op mod en Port. Hver havde sin Skilling. Havde man kastet den, maatte man tage de Skillinger, [199] man fra sin egen kunde »spænde« (spænje), og disse indløstes saa med Knapper.

Vilde man »hytte til Skorsten«, prøvede man, hvem der med sin Skilling kunde komme nærmest til Væg. Han havde saa Ret til at »hytte«. Han kastede paa en Gang alle Skillinger op i Vejret, og de, der faldt med »Kronen« opad, var hans og maatte indløses med Knapper.

Af og til kunde man »spille Tærner«. »Tærnerne«

(Tærningerne) var af Træ. Prikkerne, som kaldtes »Öjen«, var sværtede.

Af Lege havde man en Mængde. Man legede: »Lad Skoen gaa« (la Skoiñ gå) som andensteds, »Blindbuk« (Blenbokk), der er noksom bekendt, »Fest«, hvortil man brugte en Tamp, der var dannet af et Tørklæde, i hvis ene Snip man havde slaaet Knuder⁴, »Marikken« (Maregen), med en Samtale, der begyndte saaledes: »Ho bor Mareggen?«⁵, og: »Bro, Bro brede«. Til denne sidste hørte et Vers, hvis Form er ganske ejendommelig⁶:

Lægge, lægge Bro, Bro bree!
Va kåster Ro, Ro, Ree,
Stålper å Navler,
Huser å Gavler?
Galler ej, galler u,
galler Kæjseriñs Jye,
væm dæ kåmmer sesst,
ska i Kångiñs Kryssemye!

Selve Legen er noksom bekendt.

Ude legede man »Gemme« (Jæmme)⁷, »Fange«, »Enke« (Ænke)⁸ og mange andre. I »Fange« skulde »Fangen« se at faa alle til at staa. Den han ramte, idet han sagde: »Pind!« maatte ikke røre sig ud af Stedet, før han blev befriet af en anden.

Om Sommeren gjordes Udflugter i Mark og Skov. En af de største Fornøjelser var at skyde og »stikke« med Sten.

⁴ G. M. 2. 111. ⁵ Skg. 5. 4. Den spurgte skulde svare: »Amme ba mænd Røj!« Til dette blev sagt, blev man »nulek«. ⁶ Helt forskellig fra Formen i Skg. 4. S. 84. Jævnfør: J. Nordlander. Barnvisor och Barnrim. 116 fg. ⁷ Skjul. ⁸ G. M. 2. 111.

Til at skyde med brugtes særlig »Flitsbue« (Flissbue) og en saakaldt »Buebøsse«. Flitsbuen var en simpel Bue, dannet af en Sejpilegren og strammet med en Snor. Som Pil brugte man et Rør med »Vognskav« i den ene Ende. Buebøssen havde en Bue, der for Styrkens Skyld var dannet af tre Grene, de to kortere end den mellemste. Saa havde den et Skæfte med et Løb, der var en udhulet Gren. I Løbet var to Ridser, gennem hvilke Buestrengen kunde slaa. Strengen bragtes til at gaa af ved en »Stillepind«⁹. Man skød med en »Told« (Tål) af Træ, i hvis ene Ende der var en Syl.

Naar man vilde stikke med Sten, brugte man tit en [200] »Kyleklemme« (Kylleklæmme) eller en »Slynge« (Sløge). Kyleklemmen var en Hasselkæp, i hvis ene Ende man skar en »Flække«, hvori man indpressede den Sten, med hvilken man vilde stikke. Til Slynge brugte man et Hosebaand.

Vandet i Bækkene og Grusgravene havde jo megen Tiltrækningskraft. Der var man uden at »vade« (våe) og »svømme« (svømme). Rigtig svømme kunde man dog ikke, men nøjedes med at »hundesvømme«¹⁰.

I Skoven gik det løs med at »krybe op« (krue åpp) i Træerne. Var der forneden ingen Gren paa Stammen, saa hed det: »Ka do'nne krænge åpp, så do ka få fatt i Greniñ!« Var man først deroppe, saa »kravlede« man omkring fra Gren til Gren, og det kan nok være, man følte sig »stolt«, naar man sad »skrævsom« (skrævsæm) over en af Grenene i »Toppen«.

Bedst var det jo, om man kunde faa fat i en »Krybekrage« (Kruekrae). Saa kunde man komme op selv i de Træer, om hvis Stamme man ikke kunde »fange«.

⁹ Aftrækker. ¹⁰ Svømme som en Hund.

En Krybekrage var en Skovstige, dannet af en tyk Stage, i hvis ene Ende der var en Jernkrog til at lægge over en Gren. Gennem Stagen var der boret Huller, og heri sad »Trinene«.

Om Vinteren tumlede man sig i Sneen. Lars var jo ikke ret stor, da han forstod at »kryste« en »Sneboldt« og styre en Slæde. Snart lærte han ogsaa at lave en »Sneemand«.

Mest Tiltrækning havde dog Isen. Der kunde man rigtig fare afsted paa Slæden ved Hjælp af en »Ispigstav«, i hvis ene Ende der var en »Ispig« (Isspi). Der fik man sig en »Skridke« (Skregge)¹¹, og saa kappedes man om at glide. Det kaldtes at »slaa paa Skridke«. Man morede sig kosteligt med at »støde« til hinanden, saa man »trillede«, og man havde ikke vanskeligt ved at »smække en, til han russede hen ad Isen« (smække en, tæ han ross hæn a Issij). Ud paa Vinteren, naar »Dagmegen« (Davmeen) begyndte at virke, saa hed det jo: »I ska åvte jer få å gå på Issij, få han æ vånnstærk (skør) no!« men da var det netop aller morsomst. Da kunde man faa sig en »Sveje« (Svæje), en Bane, hvor Isen ligesom bølgede, naar man løb hen over den. At løbe der kaldtes at »rende paa Sveje«. Og man havde let ved at faa sig en »Iskampe«, et Isstykke, som man bragte op paa den faste Is og brugte til at glide paa. Man stødte den fremad med Ispigstaven. I Tjæreby sagde man ikke Iskampe, men »Iskole«. Ingen holdt af at stikke Benet gennem Isen og »faa en Gedde« (få æn Jædde); men det var morsomt, naar det rigtig vilde »knage« og »sprage« (spræe). Man stampede paa den tynde Is, for at se de raske »Vandkalve« (Vanjkale)¹² skyde sig frem.

[201] At fryse var der slet ikke Tid til at tænke paa. Gjorde en

¹¹ Glidebane. ¹² Luftblærer.

eller anden en Bemærkning om at han frøs, saa fik han straks at vide, at han var en rigtig »Frossenpes«. Vinden kunde jo nok være saa »skadsk« (skask), saa det »svirkede« i Skindet, og Hænderne blev mere og mere »kirrede« (kerree) af Frostens; men den, der var rigtig »oppe i det« (åppe i e) med at tumle, kunde let være saa varm, at »Svenden valt (væltede) ud af ham« (Sveij valt u a ham).

Ypperligt var det, naar man fik sig en »Rusbane« (Rossbane). Man lod en »Støtte« fryse fast i Isen. Øverst paa Støtten var der en »Brystning« og en Tap. Hertil fæstedes en Tværstang ved Hjælp af en Bøjle. I den anden Ende af Tværstangen bandt man en Slæde. Stangen blev saa drejet rundt af Drengene, der gik inde ved Støtten. For at de skulde staa fast, huggede man »Fodspor« (Fosporr) i Isen.

Gavns Gærning

Der var vel en og anden Dreng, der kunde være saa »skindlad« (skenla), at han altid gik og »daskede« og helst vilde være fri for at »gøre Gavns Gærning« (jøre Gavns Jærning) i Hjemmet; men de fleste syntes jo i alt Fald i Begyndelsen, at det var en Fryd at faa Lov til at være med.

For Resten fik de smaa tit Skam til Takke for deres Villighed.

Lars var ude at se paa »Lemændene«. Da de standsede for at »stryge«, bad en af dem Lars om at hjælpe sig. Lars var straks villig. Han skulde holde paa Enden af Leen for

at »styre«. Saa fik han sig et ordentligt »Smøg« (Smøj) over Fingrene med »Strugen«.

Værst var det, naar der kørttes Møg. Saa sendtes Drengene tit afsted, for at hente et eller andet Redskab, som slet ikke fandtes. Kølle-Anders sendtes en Gang til Smeden for at laane en »Møddingeskrabe« (Møddengeskraue)¹. Smeden lod som ingen Ting og gav ham en Skruestik i Sækken. Men den Gang blev de gamle narrede. Anders, der »svedtes« (svetes), saa »Sveden haglede ned ad ham«, fandt paa at kikke i Sækken, og da han saa, hvad det var, lod han den dejse ned i »Gadebrønden«. Han sagde, at det var sket ved et Tilfælde, da han var træt og havde sat sig paa »Brøndværket«. Saa fik de gamle Mas med at fiske Skruestikken op.

Lars var ikke »fravillig« (fravelle)²; men somme Tider var det, han skulde, jo alt andet end »vilddrygt« (velldryt)³.

Han kunde saa nok ligesom trykke sig lidt; men saa fik han ogsaa en Skylle af Faderen. »Va står do no å glåmmer⁴ ætter, la mæ se, do stekker a!« »Va står do å [202] himmer dæ, skrobb a!« »Robb dæ no lett!« »Dæ ka'ne jælpe, do lujser dæ, do ska astæ!« »La mæ no se, do skrutter a!« »Do står jo, såm do æ fallen fra Hemliij ner!« »Do soer (sover) vest enjvænde lissæm Pe Krabbes So!«

Vovede Drengen en enkelt Gang at sige i Anledning af, hvad der blev ham budt: »Dæ ve jæ så struenj⁵ jöre!« saa kan det nok være, han fik Besked: »Va Påkker går dæ a dæ! Jæ sku da allre tro, do velle trase (trodse) mæ! Se no, do bruer dæ, å fløtter Skånkerne, ælles ska do få Smøj!«

Da Drengen skulde begynde at tage fat, var han jo

tilbøjelig til at forhaste sig. Saa hed det: »Hiearbæe æ Skiearbæe!« »No ska do'nne være få akave!« »Vær enne få ajælle⁶, do ka jærne kåmme galt astæ!« »Ta e le læmpele!«

Vanskeligt var det jo at bære sig rigtig ad. »Do æ in ræjte Klurehas!« »Vær då'nne så tompe!« »Dæ æ da fåfærdle, va do æ klånte!« »Do tar jo mæ Allboene!« »Ka do'nne ta le varle!«

Saa Drengen sig om efter et eller andet Redskab, saa hed det tit: »Ta mæ Føjrene! Fattemanj (Fattigmand) har enne ånt å ta mæ!«⁷.

Sagde man: »Jæ ve enne, hodden de hæjer i Håv!«⁸ saa kunde der blive sagt: »Do må fejje (finde)⁹ dæ få, sådden jör Fattemanj i Mørke!«¹⁰.

Somme Tider var Tankerne jo ikke ved Arbejdet. »Do æ æn ræjte Hempehampe!« »Do ska'nne arbæe hæen i Væjr å Vej!« »Do går jo hæen i Tåve, å ve enne, va do jör!« »Va ræjter do å tårber¹¹ åmkreng ætter?« »Hodden æ e, do går å nørker?«¹² »Do æ da e ræjte Pjåttehoe! Seggen do står å famler mæ e! Ka do'nne blie fære!«

Somme Tider kunde der jo være Fristelse til at skynde sig, selv om det gik ud over Arbejdet. »No må do'nne skye Jænnvæj (Genvej) mæ e, mæn jöre de gått!«

Somme Tider gik det jo for langsomt. »Do æ in ræjte Senkehas!« »Dæ går så trøkket mæ dæ!« »Do æ go å sænje ætter Hællsot få dæj, såm enne jærne ve dø!«¹³ »Ho man sætter dæ, ka man ta dæ!«

Var Faderen misfornøjet med, som Arbejdet var gjort, saa hed det: »Dæ æ'nne litt (ligt) noe, å jöre sådden e Støkke Arbæe!«

Faderen talte ofte lidt »hampert!«¹⁴ til sin »oplobne«

¹ Skg. 6. 756. ² Vrangvillig. ³ Efter Ønske. ⁴ Ser tungt. ⁵ Nødig.

⁶ Hidsig paa det. ⁷ Ordspr. 60. (1641). ⁸ Hænger sammen. ⁹ Føle. ¹⁰ Ordspr. 56. (1519). ¹¹ Tossier. ¹² Pusler. ¹³ Skg. 4. 621. ¹⁴ Raat.

Dreng« (åplone Dræng); men ikke saa sjælden havde han vel ogsaa Grund til at blive »harm«.

Noget af det, hvortil Lars først blev brugt, var at »flytte« Kreaturer, hente og bringe Heste og »muge« i Stalden. Om Foraaret maatte han træde i Tørveælte.

[203] Siden maatte han vogte Gæs, først i Brakmarken og siden i Skindlæppemosen. Men særlig blev han brugt til at løbe Ærinder, som oftest til Møllen eller Smedjen.

Det var meget nedsættende, naar der til en ung, lidt vigtig Fyr blev sagt: »Va beller do dæ en? Hå do vånn jinj Gang tæ Møle å to Gange tæ Smee?«

Møllen

Oppe paa »Møllebanken« (Mølebankin), syd for Systofte, laa Møllen, som var en firkantet »Stubmølle« (Stobbmøle).

»Stubben« (Stobbin), en svær Træstamme, der bar Møllen, og hvorom den kunde dreje sig, var støttet af Skraastivere. Inde under Møllen var et aabent Rum, der kaldtes »Skuret«, et Ord, der ellers sjælden brugtes. Nederst paa Møllens Forside var et buet Stykke Tømmer, den saakaldte »Svøbe« (Svøve), befæstet. Den naaede ikke helt ned til Jorden, men benyttedes som Trappe. I den Anledning var der paaslaaet en hel Del »Klamse«. Hvor Svøben endte, var opstillet en lille Stige med nogle faa Trin. Under Svøben stod det saakaldte »Skridt« (Skrett), der af to svære Stykker Tømmer var dannet i Form af et latinsk X. Ved Svøben støttedes Møllen, og for øvrigt brugtes den, naar Møllen skulde drejes.

Lige for Svøben var »Døren«. Gennem denne kom

man ind paa det »nederste Loft« (næjeste Lot). Stubben gik gennem dette og det »øverste Loft« (øjeste Lot) og bar den saakaldte »Stubbjælke« (Stobbelke), en svær Tværbjælke lige under den saakaldte »Hat«. Naar Møllen skulde drejes, svingede Stubbjælken om Stubben.

[204] Lige indenfor Døren stod Sækken, der skulde fyldes med Mel. Den fyldtes gennem en »Tud«, der strakte sig ned fra Kværnen paa det øverste Loft. Denne Side af Møllen kaldtes »Sæksiden«.

Henne til Venstre var »Sigten« (Segten), som havde en Smule »Hæng«¹. Ogsaa til denne var der en Tud fra Kværnen. Sigten havde »Hæng«, for at Melet skulde skride, og det sattes yderligere i Bevægelse ved Hjælp af en saakaldt »Hammer« af Træ, der slog mod Sigten, naar den drejede sig. Øverst i Sigten faldt Melet igennem. Nederst i Sigten var Floret grovere. Der faldt »Kliddene« (Kleene) fra. Denne Side af Møllen kaldtes »Sigtesiden«.

Til Højre, ikke langt fra »Gavlen«, var »Skallekværnen«. Denne Kværn bestod kun af en enkelt Sten, den saakaldte »Skallesten«. Uden om Stenen var en Plade, gennem hvilken der med en »Koldbrod« (Kållbrått) var hugget smaa Huller, hvis opstaaende Rande, naar Stenen var i Gang, hjalp til at »skalle« Kornet. Paa Skallekværnen skallede baade Hvede og Byg. Pladen var fastgjort paa en Slags Træramme, der, saa vidt erindres, kaldtes »Kippe«. Ved den ene Side var en Aabning, gennem hvilken det skallede Korn kunde løbe ud. Skallestenen hvilede paa et Langjern, der drejede sig paa en »Bro«, der laa nedenunder Møllens Gulv. Paa Langjernet var der et »Drev« (Drivhjul). Dette stod igen i Forbindelse med et andet, som sad paa den saakaldte »Skallebom«,

¹ Var lidt skraa.

der gik op gennem begge Lofter til den store »Mølleaksel«. Det sidst omtalte Drev blev »slaet fra«, naar Skallekværnen ikke skulde bruges. Paa Grund af denne Ordning sagdes Systofte Mølle at have »dobbelte (dåvelt) Skalletøj«. Foroven stod Skallebommen ved Hjælp af et Drev i Forbindelse med »det store Hjul«. Skulde man skalle, maatte det blæse godt. Skallekværnen kunde ikke gaa med en »lille Vind«.

Paa det underste Loft var der to svære Stolper, som støttede Underlaget for Kværnen. I dertil »stokkede« Huller bar disse Stolper den saakaldte »Bro«. Hullet i Stolpen nærmest Gavlen var langt, saa Broen ved Hjælp af en lodret Stang kunde hæves og sænkes. Den omtalte Stang hævedes og sænkedes ved Hjælp af en Tværstang, der i alt Fald andensteds kaldtes Lettestang. I den anden Ende af Lettestangen var der et Reb, som bar en Pose, hvori der laa en stor Sten. Det var den saakaldte »Lette« (Lætte). Den hang ved Sigten. Heri drog man, naar man vilde hæve eller sænke »Løberen«; ti den hævedes og sænkedes med Broen. Paa Broen stod nemlig Langjernet, der bar Løberen.

Paa det øverste Loft var »Kværnen«. Den underste »Møllesten« var jo den saakaldte »Ligger«, der laa stille, naar der maledes. Den øverste var »Løberen«. I Løberens [205] »Øje« var den saakaldte »Segl« eller »Segling« (Sileng), et indfældet Jern, der hvilede paa Langjernet. En svær Jernstang, der anden Steds kaldtes Spillet, drejede Løberen. Den endte i en Gaffel, der omfattede Seglen. Foroven bar den et Drev, som stod i Forbindelse med »det store Hjul«.

I Møllestenene er jo de saakaldte »Straaler«. Naar disse slides, og Stenene bliver glatte, kan der ikke males. Saa maa Straalerne »hugges op«. Dette kaldtes at »bilde«

(belle), og dertil brugtes det saakaldte »Bildejern«. Det var besværligt nok at faa Løberen løftet og vendt. Broen blev sænket, saa Stenene klappede sammen. Saa borttoges Langjernet. Løberen løftedes lidt ved Hjælp af en saakaldt »Kofod« af Jern, og Trækiler, der andensteds kaldes Terser, dreves ind mellem Stenene. Naar Løberen saa skulde vendes og lægges paa Bjælker ved Siden af Kværnstedet, førtes et Reb gennem Øjet og op om Mølleakselen, og saa skød man Mølevingerne et lille Stykke frem. Naar Løberens Straaler var ophuggede, var Stenen bleven tyndere, og Seglen maatte derfor sænkes. Det kaldtes at »seglefælde« (silefæjle).

Om Kværnen var en Kasse, der andensteds kaldtes Støvkar. Paa den ene Side af Spillet stak en Slags Trætragt, den saakaldte »Mølleskrue« (Möleskru), op gennem Laaget. Skruen var firkantet, bred foroven og smal forneden, hvor den lukkedes med en »Skodde« (Skåe). Under Skodden hang i to Lænker en Slags Rende af Træ, den saakaldte »Sko«, med »Bundfjæl« og »Sidefjæle«. Skoen naaede fra Skodden til Løberens Øje. Kornet, der skulde males, blev »slaet« i Skruen. Naar Skodden aabnedes, faldt det gennem Skoen ned i Øjet. Skodden kunde »stilles«, eftersom man vilde der skulde falde meget eller lidt Korn ned ad Gangen. Hver Gang Spillet drejede sig, fik Skoen et Skub, der gav Kornet Fart.

Spillet drejes, som tidligere omtalt, ved Hjælp af et »Drev«, der sættes i Bevægelse af »det store Hjul«, der sidder paa selve den saakaldte »Mølleaksel«, der gaar tværs gennem Møllen og bærer Vingerne. Over det store Hjul er en saakaldt »Perse« (Pæsse), der, naar man vil standse Møllen, trykkes ned paa Hjulet ved Hjælp af »Persebommen«. Mølleakselen var af Træ. Til den ene

Side endte den i det saakaldte »Akselhoved«. Til den anden Side endte den i en Jerntap, og her var Træet omgivet af en Jerntap. Hvor Jerntappen drejede sig, var den saakaldte »Lillesøle«. Søle kaldtes et Sted, hvor der blev smurt. Henne ved Gavlen havde Akselen sit Leje i en Sten. Her var den saakaldte »Storesøle«. Her var for Sliddets Skyld med visse Mellemrum »indstokket« Jernstykker i Akselen. Disse Jernstykker kaldtes »Søle-flekker«. Den gamle Smørelse kaldtes »Møllefedt«. Det sagdes at blive brugt til Fosterfordrivelse.

[206] Det store Hjul havde dobbelte Takker og satte ogsaa, ved Hjælp af et Drev, »Skallebommen« i Bevægelse.

Ovenover Møllen var den afrundede »Hat«, som sprang et Stykke frem paa Møllens Forside.

Hele Møllen uden Vingerne kaldtes »Skrog« eller »Mølleskrog« (Möleskrå). Der kunde saaledes siges: »Vengerne æ blæste ner, å kåns de bare Skrå står tæbae«.

I det øverste Loft, paa Forsiden, var en »Lem«, gennem hvilken Kornsekkene kom ind i Møllen. I Hatten var der et Hjul, som sattes i Bevægelse ved Haandkraft. Ved Hjælp af dette blev det saakaldte »Hissereb« (Hesserev), som var udenfor Møllen, »hisset op« og »fired ned«. I Enden af Hisserebet var der en Krog, og paa denne hang en »Stroppe« (Stråppe) af Reb, der var »spidset« (spese)². Ved Hjælp af Stroppen dannedes en »Klanke« (Løkke), og denne droges til om »Sækkemunden« paa en af Sækkene i Vognen. Saa var man færdig til at »hisse op«.

Udenfor Gavlen endte Mølleakslen i det saakaldte »Akselhoved«, der holdt paa de to saakaldte »Møllearmene«, hvortil man ofte brugte gamle Skibsmaster. I hver

² Splidset sammen.

Ende af Møllearmene var en »Møllevinge«. Paa »Hækværket«, der var dannet af de saakaldte »Hækslaaer«, udspændtes »Sejlene«. Paa den anden Side af Armene var de saakaldte »Stormbrædter«, der alene i stærk Blæst kunde dreje Vingerne. Var Stormen rigtig haard, maatte Stormbrædterne tages ind. Sejlene kunde ved Hjælp af »Liner« (Linner) udspiles og bjærges inde fra Møllen. At udspænde Sejlene kaldtes at »sejle paa« (søjle å), at tage dem ind at »sejle af« (søjle a). At mindske Sejl kaldtes at »svikke« (svække). Var Sejlene helt ude, sagdes Møllen at »gaa for fulde Sejl«. Længden af Vingen kaldtes »Vingefang«. Man talte om saa og saa mange Alen Vingefang.

At standse Møllen kaldtes at »sætte« den. At sætte den »i Saks« var at standse den saaledes, at to af Vingerne var lige langt fra Jorden. Møllen sattes i Saks om Aftenen og naar det var Tordenvejr. Naar der blev bildet, kunde der ikke males. For at vise dette sattes Møllen i »Billedsaks«. Set udenfra skulde den ene Vinge saa være ligeud for Møllens underste Hjørne til Højre.

Naar Møllen skulde drejes, borttoges »Skridtet« under Svøben, og ved en »Marne« i denne fastgjordes en »Lænke«. Med visse Mellemrum var der i en Rundkreds om Møllen saakaldte »Drejepæle« med et »Hoved« foroven. Paa Drejepælene sattes den saakaldte »Drejevogn« (Dræjevogn), der ved Lænken bragtes i Forbindelse med Svøben, hvorved Møllen drejedes. Drejevognen [207] flyttedes fra Pæl til Pæl, til man havde faaet Møllen drejet saa langt man vilde. Saa sattes »Skridtet« bagfra ind under Svøben, og Møllen holdtes derved i Stilling.

Hver Gang Møllen var drejet, maatte man, som det hed, »hænge af« eller rette ved Kværnen. »Møllerkarlen« (Svenden) laa da i Regelen og »jumpede« (jompee) paa

Løberen og gav sine Befalinger til Møllerdrengen, der var nede paa det nederste Loft. Saa lød det: »Tæ Gavliņ, tæ Sæksien, tæ Segtesien, i Broen!« Drengen skulde vide, paa hvilke Kiler han skulde slaa for at »tætne« eller »losne« (låssne)dem.

Naar Løberen skulde »skære« haardere »i«, sænkedes den ned imod Liggeren. Da blev der vistnok sagt: »Ka do'nne lægge ham mer i Broen!«

Det kunde straks høres, naar der intet Korn var mellem Stenene. Saa hed det: »No æ Kværnen loen (løben) tåmm ijæn!«

Af og til traf det jo, at der i flere Dage ikke var saa meget som en »Vejrkave« (Vindpust). Saa kunde man ikke malc, og saa sagdes der at være »Mølletrang«.

De Kornsække, man bragte til Mølle, var i Regelen ved Hjælp af »Møllefedt«, mærkede med nogle Bogstaver, det saakaldte Sækkelatin. Rasmus Klokkers Sække havde Mærket R. K.

I ældre Tid medtog man altid en tom Sæk. Kornet »maler sig ud«, saa der bliver mere i Mel, end der var i Korn. Sækkene sagdes at være »fulde« eller »slattede«. Hvad der var under en halv Tønde, kaldtes en »Slump«. Der kunde saaledes blive sagt: »Han jækk mæ iņ Slomp i siņ Sækk!« »Ka do'nne ta iņ Slomp mæ tæ Mølen!«

At male Rug en Gang kaldtes at »skraa det ned«. Det, der saaledes var malet, kaldtes »Skraa«. Rug til Brød blev malet to Gange. Før de store Bagninger sigtedes lidt i Møllen. Ellers sigtedes i Hjemmet. Var det knapt med Rug, blev det blandet med Byg, som i saa Fald ikke blev skallet. Mel af Byg, der havde været paa Skallekværnen, kaldtes »Grubmel« (Grobmmel).

Det Mel og Støv, der satte sig omkring i Møllen, solgtes under Navn af »Svinemel«.

I Lars Rasmussens Tid blev Kornet vejat. Der udregnedes saa, hvor meget Mel det skulde give. Noget blev fraregnet under Navn af »Svindemel« (Svenjemel). En vis Del af Melet skulde Mølleren have for at male. At tage denne Afgift kaldtes at »tolde« (tålle). Tidligere var der blevet toldet paa anden Maade. I Møllen laa endnu nogle gamle »Toldkar« af Kobber. Mølleren tog da af hver Tønde Korn saa meget, som Toldkarret indeholdt.

Fra gammel Tid af havde Møllerne Ord paa sig for at [208] tolde temmelig rigeligt, og den gamle Farmoder mente, de blev værre og værre. Hun sagde i den Anledning, saa vidt erindres: »Stråppesækk æ dø, mæn Snappesækk lever«. Meningen var jo, at man ikke mere fik en Sæk, der var »godt fyldt ud«, fordi Møllerne blev værre til at stjæle.

Sagde man til Systofte Møller: »Næ, no æ Mølleriņ få hårl!« saa søgte han at slaa det hen med en Spøg: »Så længe do enđa får Sækkiņ tæbae, så må do'nne klæ!«³

Ved Siden af Møllen laa Mølleren Huse. Mellem to af disse var der en saakaldt »Slippe« med en »Slippedør« (Sleppedær).

Systofte Møller var en ganske ejendommelig Mand. Han havde ikke ringe Tanker om sin betydningsfulde Stilling. Derfor sagde han med Beklagelse: »En Møller er ikke »ækstimeret« paa Falster; men paa Bogø er en Møller lige saa meget som en Degn«. Han ønskede nok, at man skulde vise ham den skyldige Ærbødighed. Naar Lars havde Ærinde i Møllen, var det somme Tider, at han i sit Hastværk kunde glemme at blotte Hovedet; men naar saa Mølleren saa paa ham og sagde: »Det er vist meget koldt!« saa vidste Lars Besked og skyndte sig at »nappe« Huen af.

³ Sammenlign. Ordspr. 221. (5889).

Naar Lars to Gange samme Dag kom til Mølle og anden Gang traf til at sige: »No kåmmer jæ ijæn!« saa kunde han være vis paa, at Svaret lød: »Så æ do bæjer åm (end) inj Ski!«⁴

Møllen var halvvejs en Kro. Naar Rasmus Klokker ikke havde Karl, kunde der være Tider, da han slet ikke havde Brændevin i Huset. Kom der saa nogle fremmede, eller han selv blev »lundsens« (lujsen)⁵ efter en Snaps, saa maatte Lars til Møllen og hente en Pægl Brændevin. Da plejede Mølleren at sige: »Ja, det er »min« bedre, om man kan tage de Draaber, end om man skal tage *dem* fra Apoteket!«

Selv holdt han nok af en »Saaben«, og naar nogen om Morgenen kom til Møllen, kunde han sige: »Kåmm enj å la våss få æn lelle Jatt a Mårenmælken!«

Smedjen

Under Nørre Ørsløv ligger de saakaldte Landevejshuse. Et af disse var og er maaske endnu »Smedje« (Smee).

Lars havde ikke saa sjældent Ærinde til Landevejssmeden. Snart skulde et Plovjern »grimes«¹, snart skulde der »lægges paa« et Langjern. Snart skulde der hentes en Pose »Smeddeskæl«, som Faderen brugte til at sværte med. Smeddeskæl er Jernstøv, der samler sig i Skorstenen, og som skræbes af.

Det morede Lars at høre den hæse »Smeddebælg« (Smeebæll) pibe, at se, naar Jernet blev »dannet« (dane) [209] paa »Ambolten« (Ambåltin), og naar Vandet i »Æsketrug« (Svaletrug) kom til at »boble« (bole) ved

Berøring med det glødende Jern; men han erindrer ikke ret mange af de særlige Smeddeudtryk.

At »grime Plovjern« (gremme Plojærn) var at tilsmedde et Stykke forneden. Dette Stykke blev, efter at det var tilsat, »pænet ud« (pænne u), det vil sige hamret tyndt i Kanten. Om Langjern og andre Jern brugtes Udtrykket »lægge paa (å)« i Stedet for »grime«. Om næsten alle skarpe Redskaber brugtes Ordet »bide«. Man vilde saaledes i Regelen sige: »Knivinj bier gått!« Dog hed det: »Savinj skærr gått!« Skarpe Redskaber kaldtes med et Fællesnavn: »Bidendes Tøj (biejes Tøj)«. En Mand kom en Dag ind til Smedden for at faa lagt paa en »Hakkelsekniv«. »No må do sørre få, å hanj bier (bliver) go tæ å bie (bide)!« »Ska hanj enne skære?« sagde Smedden.

Lars vilde gerne være med, naar der skulde skos Heste. Før Skoen lagdes under, blev »Straalen« inde i Hoven rensset med et »Virkejern«. Det kaldtes at »virke Hoven ud« (verke Hoiñ u). De gamle »Hestesko« brugtes jo saa længe som muligt. Havde de saakaldte »Hager« rettet sig ud, blev Skoen taget af; men naar Hagerne igen var dannede, kom den paa sin gamle Plads. At gøre dette Arbejde kaldtes at »hage op« (hae åpp).

Med Smedden havde man »tinget for et Aar ad Gangen« (tenge få e År a Gangin). Rasmus Klokker plejede at give to Skæpper Rug og to Skæpper Byg, gammelt Maal. Hvad man saaledes gav, kaldtes »Smeddehyre«. Der kunde blive sagt: »Dæ hå jæ jye i Smeehyre!« For denne Betaling skulde Smedden sko Heste og foretage alle Slags Reparationer. Hvad nyt man fik, maatte man betale med Penge.

Naar der skulde smeddes, medbragte man Kul, Jern og Mad.

⁴ Skg. 9. 223. ⁵ Lysten. ¹ Skg. 4. 605.

Smedjen var et Sted, hvor man hørte nyt. »Man ska tæ Smee, få å få noe nytt å vee (vide)«². Naar en eller anden var slem til at sladre, og man bildte ham noget ind, saa plejede man at sige: »No fækk han di Koll å gå tæ Smee mæ!«³

Havde Smedden en Hjælper, kaldtes han »Smeddekarl« (Smeekal). I Stedet for Bødkersvend sagde man ogsaa »Bødkerkarl« (Bökkerkal). Navnet »Svend« brugtes nok kun om de rejsende Haandværkssvende.

Om Livet i Smedjen havde Rasmus Klokker følgende kønne Vers:

Smeij han kallte på sin Dræng,
å han sku åpp å blæse,
så fløj dæ in Gnist fra Drængins Røj,
å sætte sæ på Smeijs Næse.

Nykøbing

[210] En af Drengens største Fornøjelser var, naar han fik Lov til at komme til »Købsted« (Købstæin) med sin Fader.

»Kørevognen« (Kørevonin) blev trukket frem af Tærskeloen. Efter at Lars var bleven konfirmeret, fik Faderen sig en »Skruevogn« med en Vognkasse, et saakaldt »Fadende« eller »Vognfadende« (Vonfaenje), og to »Læderagestole« (Læjærestole). Den brugtes til Stads, saaledes naar Præsten skulde hentes. Tidligere var Kørevognen kun den bedste af de tre »Lundstikkevogn-

ne«. Paa Vognen sattes et Par »Vognhaver«, hvori der var Ringe, som brugtes, naar Hestene skulde have et Foder. Saa bandt Rasmus Klokker dem altid til Vognen. I disse Vognhaver var der ogsaa Huller til »Smækkebolten«. »Forsmække« og »Bagsmække« indsattes. Paa Smækkerne var der »Marner«, og gennem disse og Hullerne i Haverne indsattes Jernboltene, der kaldtes »Forsmækkebolt« og »Bagsmækkebolt« (Basmekkebålt). Over Haverne lagdes en »Slaaagestol« med »Rygstyr« (Rygstød) af bøjede Slaaer. Naar der var Fruentimmer med, brugtes en »Vogntrappe«. Den havde fire Trin. Foroven var der to Jernkroge til at lægge over Haverne. Naar man kørte, »slængte« (slænte) man Trappen op i Vognen.

Tidligere brugtes hverken Forsmække eller Bagsmække, selv naar man »tog til Staden«. Skulde der hentes Tjære, blev »Tjærekanden« (Kærekanden) i Regelen surret fast med et Reb bagved mellem Haverne. En Mand, der fik Lov til at »age med«, satte sig gerne op bagi og lod Benene hænge ud. Mødte man saa nogen, skulde der nok blive sagt: »Nå, do hå nåkk Kærekanden ba i Vonin!«

Naar Kørevognen var trukket frem og Seletøjet var lagt paa Hestene, blev der »spændt for«.

I ældre Tid havde Rasmus Klokker en »Svøbe« (Svøve) med et kort Skaft og »Snært« uden Smæld. Siden fik han sig en »Stadspisk«, hvis Skaft vel var temmelig kort; men hvis Snært, der var af »Hyssingbaand«, var forsynet med et rigtigt »Piskeskrald« (Smæld). Svøberne lavede man selv, men Piskene købtes i Staden.

Naar Rasmus Klokker skulde have Rejsetøjet paa, maatte hans Kone altid hjælpe ham. »Skindpungen« (Skenpångin) blev stukket ned i »Indlommen« paa venstre Side af Vesten. Foroven var der en Snøre, hvormed den

² Ordspr. 303. (8077). ³ Skg. 4. 619. Ordspr. 177. (4706).

var snøret sammen. Her var ogsaa to »Knappe« til at tage i. Snøren og »Knappene« var af Læder. I Snøren hang to Nøgler. Naar det skulde være fint, brugte Rasmus Klokker ikke Skindpungen. Han havde da en saakaldt »Tværsæk« (Tvæsækk) med Rum til begge Sider og Ringe, der ved at skydes ned kunde lukke for Rummene.

[211] Hvad der skulde med, var allerede paa Vognen. Her laa et »Knippe« Hø til Hestene. Her stod den saakaldte »Nykøbingskurv« (Nykøvangskorre), en aflang Kurv af afbarkede Pilevidjer, forsynet med Laag og »Grebe«. Heri var nedpakket saadanne Sager, som man vilde sælge, og heri gemte man de Varer, man købte i Staden. I Nykøbing solgtes Æg, Smør, Høns, Gæs, Æbler, Kartofler og Korn. Hø og Halm maatte Fæstebønderne ikke sælge. Kreaturer opkøbtes af omrejsende Slagtere, men »Pattegrise« solgte man selv i Staden. Man havde dem saa i en »Høkurv«, hvorover der var fastsnøret et »Dækken«. Kornsalget bragte Rasmus Klokker mange Ærgrelser. Købmændene var saa »vesede« (væsee), det vil sige, de var ikke gode at gøre tilpas, men havde altid noget at udsætte.

Naar Fader og Søn var komne op i »Agestolen«, og Rasmus Klokker havde sagt: »Ja, så tar vi astæ!« saa »rumlede« (råmlee) Vognen ud af Gaarden.

Rasmus Klokker var bekendt for sin Kørsel, og man kendte i lang Afstand hans Vogn paa Ringene, der »ralrede« (ralree), naar han lod Hestene strække ud i »stærkt Trav«, hvad han altid gjorde, naar han ikke lod dem gaa i »Fodgang«. Han var »nænsom over« (nænsøm oer) sine Heste; men i »Luntetrav« (Lontetrav) kørte han ikke, saa mente han, at Hestene blev stivbenede. I »Galoppe« (Galåppe) kørte jo ingen.

De mindre Veje var, medens Lars var Dreng, kun

maadclige. Ofte kunde de staa i et »Lummer« (Låmmer), og mange Steder var der dybe Hjulspor. Det kunde være vanskeligt nok at køre med en Vogn, der ikke passede til Sporene. En Hjulmands Dygtighed bedømtes for en stor Del efter, om han ret forstod at »spore« (sporre) en Vogn. Det lollandske »Spor« var bredere end det falsterske, og dette vanskeliggjorde Samkvemmet ikke saa lidt. Naar en Vogn var for bred i »Sporet«, sagdes den at være »vejbred« (væjbre).

Fra sin tidligste Barndom af var Lars »kendsbar« (kænsbar), og han lærte snart at kende hvert et Sted paa Vejen til Staden; men Faderen havde da ogsaa alle Vegne noget at fortælle, som knyttede sig til Stederne.

Ved Indkørselen til Nykøbing blev man jo standset, for at man kunde faa sin Vogn undersøgt af de nævise Toldere. At man skulde betale Told af sine Varer, betragtedes som en stor Uretfærdighed, og der lød mangfoldige Fortællinger om, hvordan man havde kunnet tage Tolderne ved Næsen¹.

En Mand, der hed Lars Matisen, var særlig bekendt for sine Smuglerier. En Gang vilde han se at slippe igennem med en Potte fuld af Smør, men blev grebet. »Ja«, sagde [212] han, »mæj fattee Mañ ka Di se, mæn Di ka'nne se ham, dæ kør mæ Hariñ ba i Voniñ!« »Hvad, har han en Hare bag i Vognen?« Og Tolderen afsted! Men den Hare, der var bag i Vognen, var en Mand, der hed Lars Hare. Før Tolderen kom tilbage, var Lars Matisen sluppet væk gennem Strandgade. Næste Gang han kom til Nykøbing, havde han en Potte fuld af Snavs. Naturligvis blev han grebet. Han gav sig da saa ynkeligt, men ønskede, at alt hvad der var i Potten, maatte blive til Snavs, og da

¹ Skg. 10. 220.

Tolderen stak sin Næse derned, mærkede han, at Lars Matisens Ønske var blevet opfyldt.

Som alle andre havde Rasmus Klokke sin bestemte Købmand. Hestene blev dog ikke satte i Stald, men blev bundne til Ringene og aad af Høet i Vognen. Naar Rasmus Klokke kom ind i Butikken, blev han modtaget med det staaende Spørgsmaal: »Hvordan er Helsen?« Paa Landet spurgte man: »Hodden æ Vællmajten« (Velmagten)? Naar Lars var med, fik han, efter at have afgjort sine Forretninger, to Billetter, og saa gik de ind i Skænkestuen og gav Billetterne til »Skænkepigen«. Hun satte saa et »Halvpægleglas« frem for Faderen og et Snapseglass for Lars. Faderen drak Brændevin, men Lars fik »Mjød« (My). Dette Glas Mjød stod for Lars saa noget nær som Glanspunktet af det Hele, og det, skønt det nok mest bestod af Sirup og Vand.

Senere, da Lars en Gang paa egen Haand var kommet til Staden, vilde han prøve en Kop Kaffe. I Hjemmet sagde man i Regelen »Sødt« i Stedet for Sukker. Det var nu til stor Fornøjelse, da Lars sagde: »Ve Di jy mæ in Kåpp Kaffe mæ Sött i!«

Til Brændevinet og Mjøden spiste Rasmus Klokke og hans Søn det »Lommebrød«, de havde med sig hjemme fra, og saa plejede Faderen at sige: »Så no hå vi kvæjne våss lett, no ka vi nåkk ustå noe ijæn!«

I ældre Tid hed en af de mest bekendte Købmænd »Skulls« (Schultz). Han var tillige »Stadshofmand« (Stasshåffman)² eller Officer ved »Borgerskabet«. Skønt hans Kone var meget stolt, stod hun dog i Skænkestuen. En Dag kom en Mand fra Horreby ind og gav »Fruen« sine Billetter. Men Fruen saa bister ud. »Det er dog

² Stadshauptmand.

besynderligt!« sagde Manden, »siger man Madamme til Dem, snakker De ikke, og siger man Frue, ser De surt!« »De skal sige: Stadshofmandinden!« lød Svaret. »Ja!« sagde Manden, »naar jeg kommer igen, skal jeg, Pinedød, nok huske at sige: Stat op herinde!« Samme Kone havde en Søster, der var gift med en Kancelliraad Brok. Naar nogen kom og vilde sælge hende et eller andet, som hun ikke havde Brug for, saa plejede hun at sige: »Jeg skal ikke have noget; men vil De ikke være saa god at gaa hen til min Søster, som har Brok!«

[213]

Naar en Mand omtalte sin Kone, sagde han ofte: »Heje jæ har«.

Købmændene var jo i Regelen fine nok mod Bønderne, i alt Fald, naar der var noget at fortjene; men i det hele taget var Bybefolkningen tilbøjelig til at betragte sig som i høj Grad hævet over Landbefolkningen. Dette viste sig ved mange Lejligheder, men »som man raabte i Skoven, fik man Svar«. »Kælling« betragtedes paa Landet som et Skældsord. En Bondekone havde bragt en fed Gaas med sig til Nykøbing for at »byde« den »fal«. Som hun nu gik henad Gaden, aabnedes et Vindue, og en Kone raabte: »Kælling! hvad koster Gaasen?« Men hun fik Svar som forskyldt:

Madammen i Stasen,
køss Kællingen i Masen!
Syv Mark kåster Gåsen,
favæll, Madamm!

I Nykøbing var der mange Ting, som tildrog sig Lars' Opmærksomhed. Her saa man over til Lolland, og her var der altid mange Lolliker, hvis Sprog og Dragt var forskellige fra Falstringernes. Det var Synd at sige, at de omtalte hinanden paa den pæneste Maade.

Falstringerne sagde.

Iñ Lållek å iñ Lort
æ lie snar jort³.

Og Lollikerne gjorde Gengæld:

Iñ Falstreng å iñ Ski
æ lie snar fåbi.

Falstringerne gjorde Nar ad Lollikernes Sprog. De sagde efter dem: »Hue jæ'ne hått miñ gamle Hått, hue jæ'ne Hått hått idav!«⁴ Ogsaa hed det: »Nå do ka togge Reñ, så ka do ræjse Værden åmkreng! sier Lållekerne!« I Bjørup [214] brugtes ikke Ordet Rind, men »Skorpe« (Skårpe), og »tygge« udtaltes »tøgge«. »Reñ« opfattedes som Ring. Sakskebings Brændevin blev meget omtalt paa Falster. Man havde følgende smukke Mundheld: »Dæ river i Æñjñ⁵ lissæm Saksøvengs Bræven!«

I Nykøbing saa man Bønder fra Sydfalster. Man kendte dem straks paa deres underlige »Stormbukser«, som foroven var knappede paa en »Brystdug«. Bukserne var af Lærred og naaede til ret under Knæerne. De var meget vide og hang og »slaskede« om Benene.

Folk fra Hasselø havde deres »Stader«, hvor de solgte deres »Rødder og Løg«. Løgene havde de i en Slags Bundter, omvundne med Halm. Et saadant Bundt kaldtes en »Løgrebe«. Paa Hasselø udtaltes det »Ræve«, i Bjørup »Ree«. Da Lars var bleven konfirmeret, besøgte han Øen, hvor han skulde staa Fadder hos en Morbroder.

³ Ordene bruges andensteds om en Skrædder. Ordspr. 294. (7819).

⁴ Havde jeg ikke haft min gamle Hat, havde jeg ingen Hat haft idag. Jævnfør Ordspr. 485. (245). ⁵ Røjen.

Han morede sig ved at gøre Bekendtskab med de derværende Forhold. Hvert Hus havde sin saakaldte »Brohavn«, hvor »Egerne« laa. En »Ege« (Ie) var en Baad af en udhulet Egestamme. Om alle Haverne var der Tanggærder, som oftest tre til fire Alen høje. Jorden tromledes ved Hjælp af Fjæle, som man satte under Fødderne. Paa Fjælene var der en Hytte til Taaen og et Baand, som blev bundet over Vristen. Men Forholdene paa Hasselø er andetsteds godt beskrevne⁶.

Det varede i Regelen ikke længe, inden Rasmus Klokker var »hjemklar« (hemklar). Han vogtede sig vel for at »dryske« (drøssle) med Penge, og man skulde aldrig se ham gaa og »ragle« (ravle)⁷ paa Gaderne.

Hestene »stundede« (stunjee) ogsaa efter Hjemmet, og før »Midaften« svingede Vognen ind forbi Skindlæppe-mosen.

Kirken

Gammeldags Guds frygt var som sagt til Huse i Klokkergaarden. Saa vidt det lod sig gøre, var Søndagen altid en Hviledag. Moderen rørte ikke engang ved sit Sytøj. Der var, fortalte hun, en Kone, som sad og syede Søndag Aften. Da kom er en Kvinde ind ad Døren, fremviste en blodig Haand og sagde: »Dæ ka do se, va jæ fækk, fåde jæ syte Sænndav!«

Rasmus Klokker og hans Kone var hyppige Gæster i den gamle Kirke. Lars kom der allerede, da han var lille. Engang havde han været der alene. Da han kom hjem,

⁶ Rhd. 2. 56. fg. Raw. 12. Skg. 5. 794. ⁷ Dingle.

spurgte Faderen: »Va brudde (brugte) Prestij tæ Engang (Indgang) idav?« Lars nævnede jo i al Troskyldighed en Salme. Men saa hed det: »Jæ trote (troede), han brudde Benene!« Den Slags Spøg holdt Moderen dog ikke af.

[215] Den gamle Kirke var »sat af Kampesten« (sætt a Kampesten). Taarnet havde en »Spir«, der var tækket med »Spaan«. Paa »Spiren« var der en »Fløj«. Det var en Mand, der laa og skrævede. Vinden kunde rigtig »fange« i Kroppen, og »Fløjen« (Fløjij) drejede sig for den mindste »Vejrkave«.

Om Kirkegaarden var der et »Stengærde«. Den egentlige Port var mod Nord, men mod Øst var der en Laage, den saakaldte Bjørup-Laage. Herad gik man ind, naar man kom fra Bjørup. Det var kun grumme faa, der kørte til Kirke. Sognet er ikke ret stort. Anderledes var det i Væggerløse. Der var en lille Indhegning, hvori man satte Hestene. Den kaldtes »Præstens Fold« (Prestij's Fål).

I Systofte Kirketaarn var der to gamle Klokker¹. Naar Lars i sin »Opvokst« (Appvåkst) kunde faa Lov til at staa deroppe, medens Klokkerne blev ringede, saa var han godt tilpas. Selv havde han ofte fat i »Klokkerebet«, men saa fik han ogsaa »Vandblærer« i Hænderne. Taarnet havde en svær Tiltrækningskraft for alle Drengene. Lars var engang krøbet ud i et af »Drommehullerne«. Der kunde han rigtig se sig om. Men saa lukkede de andre Dreng Lemmen. Lars blev for Alvor »kyst«, men han slap dog med Skrækken. Knevelen i en Klokke kaldtes »Kleber« (Klæver). Den hang i et svært Stykke Læder, den saakaldte »Kleberhilde« (Klæverhele). Med Klokkerne blev der »runget« (runge), »kimet« (kemme) og

¹ Rhd. 2. 47.

»klemtet« (klæmte), og gennem de otte »Drommehuller« (Dråmmeholler) førtes Lyden vidt ud over Landet. Somme Tider kunde Klokkerne lyde saa underlig »hult«. Naar der »ringedes sammen«, kunde det hedde: »Klækkerne gå så liagte (ligagtigt), vi ve snar spørre Li!« Om Lyden i Klokkerne, efter at man havde holdt op med at ringe, brugtes Ordene »runge« og »summe«.

Farmoderen fortalte, at da man i gamle Dage ikke havde Kirkeklokker, saa raabte man, naar der skulde være Gudstjeneste: »Bemmbamm!« Første Gang: »Kåmm Pæjer!« Anden Gang: »Kåmm Pæjer, kåmm Pol!« Tredje Gang: »Kåmm Pæjer, kåmm Pol, ta Hans mæ!« Naar der skulde »ringes over Lig«, saa raabte man:

Slæng dæj,
ta ij åij,
dæj to Fåij!²

*Slæng den,
tag en anden,
den tog Fanden!*

Naar der nu blev ringet til Gudstjeneste, ringedes der kun to Gange, men første Gang ringedes der først med den lille og saa med den store Klokke. Anden Gang ringedes der paa samme Tid med begge Klokker. Det kaldtes at »ringe sammen«.

Paa Kirkegaarden havde Lars ofte leget. Tit besøgte [216] han den alene. Han holdt af at færdes der, hvor »Grædeaskene« bøjede deres Grene over henfarne

² Skg. 2. 230. 6, 805.

Slægters Grave, og hvor ogsaa hans egen Slægt havde sit »Lejestykke« (Læjestøkke).

Paa den søndre Side af Kirken var »Vaabenhuset« (Voenhuse) og Indgangen. Ved Idestrup Kirke er det anderledes. Vistnok kan man se, at der har været en Dør paa den søndre Side; men nu er Vaabenhuset og Indgangen paa den nordre. Forandringen skete nok, fordi der var spaaet, at det Brudepar, der gik ind ad den søndre Dør, ikke længe skulde »leve tilsammen«, da en af dem snart skulde dø.

Vaabenhuset ved Systofte Kirke gik foran op i en »Tresnippe« (Trekant), og ved hvert af de tre Hjørner var der opsat en Kugle af Kampesten. Over Døren var der en gammel firkantet »Solskive«. Langs med de to Sider stod Tallene. Fra Midten udgik en Viser, og fra Spidsen af denne til Underkanten af Skiven var der en anden.

Lige Øst for Vaabenhuset var der nederst paa Kirkemuren en stor »Rist« (Røst), og derigennem kunde man se ned i en Gravkælder. Risten var dannet af Jernstænger, der krydsede hverandre, og paa alle disse Steder var der Jernringe.

Naar der skulde være Gudstjeneste, ventede alle paa Præsten.

Mændene stod udenfor paa Kirkegaarden og samtalede om et og andet. Var det koldt, stod de og »trippede« ved »Lunsiden« (Læsiden) af Vaabenhuset. Ofte stod de og støttede sig op imod Kirkemuren.

Kvinderne opholdt sig i Vaabenhuset. Langs Muren tilhøjre var en Fjæl. Her sad Konerne; men de fleste kunde ikke naa med Fødderne til Gulvet. Kun lige indenfor Døren var Gulvet saa højt, at det kunde lade sig gøre. Her søgte Moderen altid hen. Det var jo godt at

kunne »bøtte lett mæ Benene«. Langs Muren tilvenstre stod »Lighbøren«. Her sad Pigerne. I Regelen blev der ikke sagt saa meget som et »Muk«.

Naar Præsten var gaaet ind i Kirken, fulgte Menigheden efter.

Gulvet i Vaabenhuset var af »Teglsten« (Tillsten); men midt i Gangen laa der en stor firkantet Ramme af Egetømmer, hvorpaa der var Læsning. Herunder sagdes en »Foged« (Fo) at ligge begravet. Rasmus Klokker talte tit om Enken Maren Fogedens (Marne Foinjs), som aldrig, naar hun gik ind i Kirken traadte paa dette Sted, men veg til Side.

Nær ved Indgangen, men ovre paa »Fruentimmersiden« (Fruentæmmersien) stod den gamle »Kirkeblok«, lukket med to store »Taskelaase«.

I Koret tilvenstre var der en Døbefont af Kampesten. Heri laa et Messingfad, paa hvis Rand der var »hellige Billeder«.

[217] I Kirken hang et Maleri af den gamle Præst Frederik Brandt³. Andensteds⁴ siges, at han laa begravet i Koret; men han og hans Familie stod i Kister i Gravkælderen længere nede under Kirken. I Koret laa der en stor Sten, hvori to Mænd var udhugne. Den ene kunde man se var en Præst, den anden sagdes at være en Herredsfoged.

Selve Kirken, hvor Menigheden sad, kaldtes af de gamle »Syngehuset« (Søngehuse)⁵. Hver Gaard havde, baade paa Mandssiden og Fruentimmersiden, sit bestemte »Stolestade«. Nogle havde deres Navne malede deri. De jordløse Husmænd, der ikke gav Tiende, maatte

³ Præst i Systofte fra 1676 til 1691. ⁴ Rhd. 2. 46. ⁵ Er nok ellers oprindelig Navn paa Koret.

betale »Stolestadspenge« (Stolestasspænge) til Kirkeejeren.

Kirken havde intet »Arreværk« (Orgel); men Degnen sang for. Naar han var ved det sidste Vers i Salmen før »Prækningen«, saa »nikkede« han altid »ad« Præsten.

Ane Klokkerens havde gerne sit »Hovedvandsæg« (Håvanseg) med i Kirken. Det var af Træ. Indeni det laa der en lille Svamp, som var fugtet med Brændevin, hvori der havde ligget tørrede Lavendler og Rosenblade.

Af og til blev en »Tavle« baaret omkring. Det var en Pose paa en Stang; i Enden af Posen hang en lille Klokke.

At lyse til paa Kirkestævne kaldtes »at lyse paa Sognestemme« (å lysse på Såvnestemme). Det skete udenfor Kirken ved den saakaldte »Kirkeværg« (Kerkevære)⁶.

Præsten stod for Lars som en Mand, til hvem han saa op med en Blanding af Ærbødighed og Skræk. Lars var bange for Skolelæreren, og han vidste, at Skolelæreren var bange for Præsten. Men desuden havde han jo hørt saa mange Sagn om Præsternes Forhold til Aandevedenen, om den sorte Skole og Præsternes Evne til at mane de Døde.

Paa Kirkegaarden i Sønder Kirkeby sagde man at der hver Nat gik to Præster. Den ene var nok en »Palmedan«⁷ og den anden en »Bank«⁸. Denne sidste sagdes i levende Live at have været lige dygtig til tre Ting, nemlig at skyde, spille Kort og prædike. Der var mange, der talte om Spøgeriet, og det kom da ogsaa Pastor Winther⁹ i Nykøbing for Øre. Denne Præst var en lærd Mand, som havde gaaet i den sorte Skole. Han tilsagde saa Jørgen

⁶ Samme Mand var ogsaa Sognefoged. ⁷ E. J. Paludan. 1801–15.

⁸ H. P. Bang. 1816–24. ⁹ R. Winther. 1804–24.

Gaard, en af hans »Præstebønder« i Systofte, til at komme en Nat og køre ham ud til Sønder Kirkeby. Lidt udenfor Byen bad han Bonden standse: »Nu kan du holde her til jeg kommer tilbage; men du maa ikke forlade dine

[218] Heste!« Præsten gik; men da Tiden blev Bonden for lang, bandt han Hestene og gik op mod Kirkegaarden. Der saa han Winther i Samtale med Gengangerne. Saa skyndte han sig tilbage. Lidt efter kom Præsten: »Hvorfor blev du ikke ved dine Heste, som jeg havde sagt dig? Nu bliver min Tid ikke lang!« Den næste Morgen, da Pastor Winther drak sin Te, faldt han om og døde; men Gengangerne saas aldrig mere.

Præsten »Højner«¹⁰ i Væggerløse fik ogsaa en pludselig Død. Da han en Søndag kom hjem fra Kirke, sagde han til sin Kone: »Nu skal jeg dø, for jeg har set min Formand!«¹¹

Mange Præster havde ikke det bedste Rygte. Andensteds¹² er der fortalt om Kilden i Kippinge Kirkekor¹³. Det kan gerne være, at Præsten lod brænde en hel Del af de Krykker og Stokke, som de syge, der var blevne helbredede ved Kilden, havde efterladt sig; men forresten laa der endnu adskillige paa Vaabenhusloftet, og det var da i hvert Fald ikke Grunden til at Kilden lukkede sig. Nej, Præsten gjorde det som var værre, idet han lod sit Vand i Kilden.

Om hvor fjernt Præstefolkene stod de Mennesker, blandt hvilke de skulde leve, havdes adskillige Fortællinger. En ny Præst, der var kommet til Væggerløse, havde aldrig set en Bonde. Da det blev meldt ham, at der var en saadan, som vilde tale med ham, sagde han: »Jeg har ikke

¹⁰ H. D. Heineth. 1825–29. ¹¹ G. M. 2. 64. Formanden var N. Schyth.

¹² G. M. 2. 25. ¹³ Rhd. 2. 173. Kilden siges at være udenfor Kirken.

Tid for Øjeblikket! Træk ham ned i Stalden, og giv ham noget Hø!»

En Præstekone sagde til sin Pige: »Naar det farer op og ned i Gryden, Kirsten, koger det ikke saa?»

Da Lars skulde konfirmeres, kom han i nærmere Forhold til Præsten, og derved forsvandt hans Skræk, men ingenlunde hans Ærbødighed.

Paa Landet var det Skik, at Drengene, der »gik til Læsning«, skulde gøre alt Slags Arbejde for Præsten. Det var slemmt nok for de fattige Drengene, som ikke havde Overflod paa Klæder; men de havde alligevel ikke noget derimod, da de saa fik godt at spise. Præsten Heineth, som den Gang var i Tingsted¹⁴, havde, som Moderen fortalte, en Dag nogle Drengene, der havde arbejdet for ham, ved sit Bord. Da en af Drengene, vel sagtens af Undselighed, intet spiste, sagde Præsten: »Hvad lever du dog af?» En anden Dreng svarede lavmælt: »Å, han lever, Dælij tordne mæ, på Storkeski, få da går helt ijæmmel ham!» Men Præsten hørte det.

De Drengene, der gik til Præsten, var ofte slemme til at »bandes« (banes). Det var heller ikke fri for, at de kunde falde paa at gøre Nar af mangt og meget, hvormed der ikke burde spørges. Om løjerlige Jordpaakastelser havde mange Fortællinger.

[219] Paa det sydlige Falster skal der have været en Prøjsen, som gik fra By til By og ernærede sig som »Trommeslaaere« (Tråmmeslåere). Da han var død, vilde Præsten ikke kaste Jord paa ham. Det var ikke godt at vide, om han havde været en Kristen. Men saa var der en Bonde, som gjorde det. Da han kastede den første Jord paa Kisten, sagde han:

¹⁴ Fra 1814–25.

Fra Prøjsen er du kommen!

Siden:

I Danmark har du baaret Trommen!

Og endelig:

Du har vandret i Verden som en syndig Krop,
her skal du ned, og aldrig op!

Lars gik til Læsning i Nykøbing, hvor Systofte Præst, Sidenius¹⁵, boede. Der mødtes »Knøsingerne« fra Landet med de saakaldte »Latindrengene«, hvoraf mange var lange »Raslinger«. Latindrengene sad foran paa Stole, Bønderbørnene sad bagved paa Bænke. Som man kan tænke, var der ikke noget videre godt Forhold imellem dem. Naar en af Latindrengene spurgte Lars: »Hvor er du fra?» saa havde han lært at svare: »Jæ æ dæfra, ho Husene legger ue, å Jæssene (Gæssene) går barbenee baa Venter å Sømmel!» Kom Latindrengene med haanlige Ytringer om Bønderbørnene, saa vidste de ganske godt at gøre Gengæld¹⁶.

Naar en var »kæphøj« og »mopsede sig op« (måbsee sæ åpp), saa hed det: »Han tror vist, dæj grå So æ hans Mormor!» eller: »Dæ æ' nne så stort mæ ham, såm han styler tæ!» Naar en havde »for meget af Mulen«, saa hed det: »Store Or å fætt Flæsk, de hænger enne fast i Halsj».

For Resten havde Drengene fra de forskellige Lejre i Regelen ikke ret meget med hinanden at gøre.

Lars blev konfirmeret i Systofte Kirke. Da Rasmus Klokker blev konfirmeret, var det endnu Skik at være

¹⁵ Chr. Sidenius. Blev Præst 1850. ¹⁶ Saaledes kunde en af de vordende Herrer i Aandernes Rige blive kaldt: »Professor Lordrup fra Røvballegaard».

iført lang hvid »Sidtrøje« og Lærredsbukser, der naaede til midt paa Læggen. Forøvrigt mødte man med høj sort Filthat. Siden var det blevet almindeligt at staa i »Stumptrøje«. Rasmus Klokke vilde, at Lars skulde staa i Frakke. Rygtet herom spredte sig snart, og Lars græd sine modige Taarer, naar de andre Drengene drillede ham med at spørge: »Ska do ha diij Fas Brufrakke å (paa)?« Rasmus Klokke vilde imidlertid hvad han vilde. Lars kom til at staa i Frakke; men den var »splinder spennende ny« (splenjer spennende ny), og allerede næste Aar var

[220] Frakkerne i Mode. Men Lars maatte høre ikke saa lidt af de andre Drengene. Adskillige sagde med en vis Haan: »Dæ æ gråv, va do æ fin!«

Kirken var som altid, naar Skoven var udsprunget, pyntet med »Bøgeblade« (Böjeblae). Men Konfirmationsdagen faldt jo i Regelen før Skoven var grøn.

Som rimeligt var, havde Lars jo ikke kunnet unddrage sig den Paavirkning, der udgik fra andre Drengene; men hans fromme Moder var dog den stærkeste, og det var ham en Hjertesag, da han lovede at blive i sin Daabspagt til sin sidste salige Ende. Han mindes endnu, hvad Præsten bad ham tænke paa, naar han gik »til Skrifte«: Alle have syndet og fattes den Ros, de skulle have for Gud. Den første Altergang blev da heller ikke, som nu saa ofte, den sidste.

Det almindelige var at gaa »til Alters« (tæ Alts) to Gange om Aaret. Farmoderen sagde at gaa »til Herrens Bord« (tæ Hærrisj Bor), og hun som alle de gamle, var den Dag fastende. Frugtsommelige Kvinder gik i Regelen ikke til Alters. Paa Grund af at de skulde være fastende, besvime de ikke saa sjælden. Saadannes Altergang kaldtes derfor »Styrtegang«.

Gilder

Da Lars var konfirmeret, holdt han ikke meget af at hedde »Dreng«. Ja, selv »Knøsing« fandt han mindre passende. Han var vel, som de fleste i den Alder, lidt »sprönsk«¹. Naar det hed: »Do Dræng!« saa kunde han nok falde paa at svare: »Va! sier do Dræng tæ mæj, jæ hå Kærrest!«² Men forresten vilde han nødigt have »Oning«³ for at være en »mops Fyr«. Det lød fælt, naar der blev sagt: »Han æ så stålt, så hanj stenker!«

Allerede før sin Konfirmation havde Lars faaet sig et »Sejerværk«. Rasmus Klokke havde købt det for to Rigsdaler og et Par lyseblaa Bukser. Sin Velstand viste man blandt andet ved at have flere Urnøgler. Faderen havde to. Den ene var et Pragtstykke med en Mønt, saa stor som en »Dale« (Daler), hvorpaa der stod: Frivilligt Offer for Fædrelandet.

Det varede ikke længe inden Lars fik sig en Pibe og lærte at »røge« (röje)⁴. I sin Barndom havde han jo frydet sig ved at se paa Faderens Pibe; men paa »Pibehovedet«, som var af »Påstelinn«, var ogsaa fremstillet en Mand paa et Hølæs, som blev trukket af to »skimlede« Heste. »Svumpdaasen« (Svomdåsen), under hvilken der var en lille »Dulle« (Dolle), »Piberøret«, der foroven endte med et stadseligt »Udsæt«, og »Spidsen« (Spessin) var af Horn. Mellem Spidsen og Røret var en kort »Slange«. Fra Spidsen til Svampedaasen var en »Pibelidse«

[221] (Pivelesse) med »Dusker«. Til Hovedet hørte et løst Dæksel, der kaldtes »Pibehætte« eller »Pibehytte«.

¹ Stor paa det. ² Skg. 9, 225. ³ Rimeligvis: Ordning (Ord, Rygte). ⁴ Skg. 4, 684.

Dækselet var af »Tin« (Tænn). Hvad der udkradsedes af Piben, kaldtes »Pibekradsning«. Det brugtes af nogle som »Skraa«.

De ældre havde deres »Prisedaase« (Snusdaase), af hvilken de tog sig en »Pris«. At snuse kaldtes at »prise« (prisse). Snus blev for Spøg kaldt »Trynemel«.

Ur og Pibe var jo Nødvendighedsgenstande for en Karl, og mellem Karlene indbyrdes dreves der en livlig Handel med disse Sager.

Man satte ogsaa Pris paa at have en køn Pung. Stod man og fremviste sin Pung for at høre den rost, saa kunde en og anden være saa drilsk at sige: »Æ dæ Fântenates⁵ Pång do har dær?»

Lars var kun femten Aar, da han blev optaget i »Karlelaget«. I den Anledning gav han en Pot Brændevin i »Hønsere« (Hænsere), som det kaldtes. En fremmed Karl, der kom til Byen, maatte ogsaa give »Hønsere«. Karlelaget omfattede alle Karle uden Hensyn til Stand og Stilling.

Da Lars var bleven optaget blandt Karlene, deltog han i alle deres Fornøjelser.

Ofte morede man sig med at »spille Kegler« (spælle Kæjler) eller, som det ogsaa hed, at faa sig »et Slag Kegler«. »Keglebane« havdes ikke. I Bjørup stillede man Keglerne op paa »Gaden« eller andensteds og »hyttede« eller »slog« saa efter dem med et »Keglelod« (Kæjlelått) af Træ. De fire Hjørnekegler kaldtes »Hjørner« (Hørner); den forreste kaldtes »Forhjørne«, den bageste »Baghjørne«. De andre Kegler var »Midter« (Metter). Hertil regnedes ogsaa Kongen, der ellers kaldtes

⁵ Fortunatus.

»Niksen« (Nekksin). Ramtes ingen Kegle, sagdes man at »slaa Bunte« (Bånte); dog kunde det ogsaa hedde: »Dæn Gang bossee dæ få dæ!»

Naar man vilde »hytte«, stod man et Stykke fra og kastede saa Loddet. Første Gang kom man overens om, hvor »Maalet«, det Sted, hvorfra man hyttede, skulde være. Siden blev Maalet »sat« af den, der havde tjent de sidste Penge, eller, som det hed, »slaaet Potten ud«. »Potte« kaldtes det Indskud, man gjorde, og hvorom der blev spillet. Naar det sidste var vundet, hed det: »No æ Påtten ue!» »Potte« kunde dog ogsaa bruges som Betegnelse for Spillet. Der blev saaledes sagt: »Ska vi ha æn Påtte?»

Naar man hyttede, spilledes ofte »Fireogtyve-Kegler«. Den, der først fik 24, havde vundet hele Potten, men man begyndte altid med 15. Alle Kegler gjaldt en. Fik man over 24, vandt man ikke, men maatte gaa tilbage til 15. 222] Hver Deltagers Indskud var en, fire, eller naar det kom højest, otte Skilling.

Ofte spilledes »til Baghjørnen«. Saa var Indskuddet otte Skilling. En, som ikke spillede, holdt i Regelen Pengene. For hver Kegle man slog, fik man en Skilling, naar ogsaa Baghjørnen faldt. Var Potten næsten ude, maatte man passe paa ikke at slaa flere Kegler, end der var Skillinger, ellers maatte man indsætte en Skilling for hver Kegle.

Ofte spilledes »til Forhjørnen«. Saa skulde denne falde.

Naar man vilde »slaa«, stod man lige ved Keglerne.

Ofte spilledes »flest«. Saa afgjordes det hele ved et Slag af hver Deltager.

Ofte spilledes »Midtekegler af tre Slag«, men saa var man i Regelen kun to til at spille. Drengene spillede mest om

Knapper, Karle om Skillinger. Alle Keglerne skulde falde i tre Slag, men man maatte kun slaa paa »Midterne«. Lykkedes Spillet for begge Deltagerne, havde ingen af dem vundet, og man prøvede saa igen.

Ofte spillede »Hjørnekegler af to Slag«. Saa maatte man kun slaa paa Hjørnerne.

Ofte spillede »Sidstenkegler« (Sissenkæjler). Saa havde den, der slog de sidste Kegler, vundet. Man plejede at begynde med at »nipse (nepse) Niksen ud«. Man skulde se tilsidst at have en »Firhjørne« til sin Modspiller. Den kunde han i Regelen ikke slaa, og saa havde man vundet. En »Trehjørne« var ikke vanskelig. Stod der tre Kegler i Rad, slog man paa den ene Side af »Midten«. Slog man nu, som man skulde, væltede Midten den ene Hjørne og Loddet den anden. Det kaldtes at »rippe Rad« (reppé Ra). At slaa en Kegle paa den ene Side for at den skulde vælte en anden, kaldtes at »tvende« (tvænne).

En hel Karl var man jo, naar man kunde »slaa dem alle ni«.

Meget yndet var det at »trille Hjul« (trelle Hyll). Hjulet var en rund Træbrikke, vel en fem Tommer bred. Man kastede det med Haanden. Modparten skulde se at standse det med en saakaldt »Hjulumøder« (Hyllmøere), som var en lang, i Enden noget kroget Kæp. Med Hjulumøderen drev man til Hjulet saa stærkt man kunde, og Legen var derfor temmelig farlig. Det gjaldt om at være »rask til Bens« og kunne springe til Side, naar Hjulet kom. Var man flere, delte man sig i to Partier⁶.

Kraft- og Behændighedskunster blev ofte prøvede. Man morede sig med at »skyde Krage« (skye Krae)⁷ og

meget andet. Man vilde gerne vise, hvor »nævestærk« man var. Af og til kunde man falde paa at »hugges Kno«; men oftere brødes man. »Han æ sæj å få Bogt mæ!« var [223] Ord, man gerne gad høre. Somme Tider blev dog Spøg til Alvor, saa den ene fik sig en »ordenlig en paa Skalmeyen« eller »Kyssetøjet«. Og nogle var der jo, som altid tog for haardt. Der kunde saaledes blive sagt: »Han knudde (knugede) mæ, så han vå fære å knue baa Møj å Skitt u a mæ!« Mest Pris satte man vel paa at være »ledmyget« (lymye) eller »smidig« (smee). Her kom de store og svære jo i Regelen tilkort. Om en saadan blev der ofte sagt: »Dæ æ e ræjte Kvæjstøkke!«

Mange af Karlene var jo ivrige »Kortenspillere« (Kårtenspællere); men det var Lars nu ikke, og han har derfor kun lidt at sige om »Ruder« (Ruer) og »Hjærter« (Jarter), »Kløver« (Klør) og »Spader« (Spar). Man talte om at »spille Kort« eller at »faa sig et Slag Kort«. Man brugte saadanne almindelige Benævnelser som »blande« (blånje), »tage af« (ta a) og »melde« (mælle). I Stedet for »give« Kort sagde man »dele«. De Kort, der vragedes, kaldtes »Stevålder«. De Kort, hvormed man spillede, kaldtes en »Leg«. Man kunde saaledes sige: »Dæ æ in köm Læj Kårt å blie bet å!« At spille Trumf ud, kaldtes tit at »trumfe« (tråmfe). Ordet »stikke« (stekke) brugtes. Nogle sagde for Løjer: »Dæj ka jæ annamse!«

Navnene paa nogle af de Kortspil, der var »gangsbaare«, skal nævnes. »Sværtépæjer å Sortelaves«, som var Kløver og Spader Knægt. Den der tabte, sværtedes med en »Korktruppel«, som man havde stukket i Lyset. »Hanndræj å Dræng oenpå«. »Skittmass«. »Snepp snapp snorre basselorre«. »Brus«, i hvilket Hjærter Konge, der var en god »Stikker«, hed saaledes. Kløver Knægt, der var den bedste, hed »Spess«. »Bæste Beskob«. »Polspass«.

⁶ G. M. 2. 111. ⁷ Skg. 5. 721.

»Solespæl«, som særlig spilledes af de gamle. I Stedet for: Jeg spørger! sagde man her: »Jæ fråer!«

Naar man var optaget i Karlelaget, kom man med til alle de unges Gilder, og fik sig en »Gaas«. De unge havde i Aarets Løb seks Gilder, »Mortensgilde« (Mårtinsjille), »Julegilde«⁸, der somme Tider var et to Dages Gilde, »Pigegilde«, »Fastelavnsgilde« (Fastlansjille), »Paaskegilde« og »Mikkelsmesse-gilde« (Møkkemøssejille)⁹. Tidligere havde man nok haft et Pinsegilde; men nu lod man sig om Sommeren nøje med Skovballerne, som i Regelen begyndte Kristi Himmelfartsdag. Skovballerne¹⁰ holdtes mange Steder af en eller anden, som vilde se at skaffe sig lidt Fortjeneste. Købmændene, hos hvem de gjorde deres Indkøb, leverede Dansegulvet. Flattehave i Tingsted Sogn var et af de Steder, hvor der ofte var Skovbal. Naar Pigerne skulde derhen, saa sagde de: »No ska vi u å følles mæ Flate!« »Flat« var Navn paa en Mide, som man især

[224]

er udsat for at faa paa sig, hvor der er megen Hassel. Derfor maa man vogte sig, naar man er ude at samle Nødder. I Flattehave (Flatehave) var der nok mange »Flate«, og deraf har Skoven vel faaet Navn. Før Mortensgildet samledes Karlene i den Gaard, hvor Gildet skulde holdes, og den vigtigste Forretning var da at »bytte Gæs ud«. To Karle fordelte Byens Karle og Piger saaledes, at hver »Gase« fik sin »Gaas«. De skulde saa holde sammen ved Gilderne i Aarets Løb. Underligt nok blev de sjælden forlovede. Der blev »kastet Es om« hvilke Karle der skulde forestaa Udbygningen. Det blev saa dem, der fik de første to Esser. Ude i Køkkenet opskrev de paa en Tavle eller et Bord Navnene paa alle

⁸ Skg. 5. 4. ⁹ Var i Bjørup *ikke* Navn paa Høstgildet. Skg. 2, 752. 5. 798.

¹⁰ G. M. 2. 76.

Byens Karle og Piger. Medens Udbygningen foregik, sad de andre Karle i spændt Forventning inde i Stuen. Hver Gang en Udbygning var sket, aabnedes Døren, og Karlens og Pigens Navne blev opraabte. Saa føjedes der gerne til: »Treller di gått?« og der svarede: »Umærke« (udmærket)! eller lignende. Indvendinger mod Udbygningen kunde der ikke være Tale om¹¹.

Naar denne Sag var klaret, kastedes der som før hvert Gilde Es om, hvem der skulde have de forskellige Forretninger. Først bestemtes det, hvem der skulde »tinge Musikanter« (tenge Mossekåntere). Det blev dem, der fik de første to Esser eller ofte Spader eller Kløver Es. Saa fordeltes Rollerne ved selve Gildet. Den, der fik Spader Es, blev »Brændevinsskænker« (Brævensskænkere), Kløver Es: »Ølskænker« eller »Strippetud« (Streppetud), Hjerter Es: »Tavlebærer« og Ruder Es: »Lysebærer«, hvilket ansaas for at være den ringeste Bestilling. Tavlebæreren skulde paa en Tallerken indsamle Penge til Musikanterne, og Lysebæreren skulde holde Lyset for ham, saa han kunde se at bytte. Han skulde ogsaa »lyse« for Pigerne, naar Ølpotten var tom, og de skulde ind og tappe¹².

Summe Tider kastedes der Es om, hvem der skulde være »Fordanser«; men det var sjælden, at nogen vilde paatage sig dette Hverv, da man udsatte sig for at blive slemt kritiseret.

Gilderne gik paa Omgang i Gaardene. Der fik man saa for Betaling Øl og Brændevin. De fleste Bønder havde altid Brændevin i Huset. Sædvanlig tog de 30 Potter hjem ad Gangen. Saa havde de et »Brændevinsanker« med »Brændevinshane« og dertil hørende »Nøgle« (Nöjl). De unge sørgede selv for Kaffe, Punch og Lys. Karlene

¹¹ G. M. 2, 73. 3, 149. Skg. 5. 798. ¹² Skg. 5. 798.

betalte Omkostningerne undtagen ved Pigeildet, som holdtes mellem Jul og Fastelavn¹³. Omkostningerne var fra tre til fire Mark for hver.

[225] Ved Gilderne var Dansen det vigtigste. Karlene viste deres Færdighed ved at danse »avet om«. Pigerne vilde gerne, at der skulde siges: »Hån æ så lætt såm æn Fer!« At falde var jo ikke saa morsomt; men aller bedst, som man »hørrede« sin Pige rundt, kunde en eller anden nok af Kaadhed falde paa at »sætte Benene for en« (spænde Ben). Naar en Pige faldt, sagde man: »Dæ æ ængen Skam å falle, mæn å legge længe!«¹⁴. Kom man under Dansen til at træde en anden paa Tærne, hed det: »Ypper do Klammeri, do trår mæ jo oer Tærne!«¹⁵ I Almindelighed var det »Gasen«, der bød op til Dansen; men ved Pigeildet skulde det være »Gaasen«¹⁶. Efter Midnat brød dog Karlene i Regelen Pigeildets Skik.

De fleste Danse var nymodens. Det var selv en Dans med det ejendommelige Navn: »Jysk-paa-Næsen«. Ældre var vel nogle af »Turen«. Almindelige var »Trétur«, »Firtur«, »Femtur« og »Sekstur«. Somme Tider dansedes »Mollevætt« (Menuet). Halvvejs en Leg var det saakaldte »Fangestykke«. Karle og Piger stillede sig i Række overfor hverandre, saaledes at der var et Mellemrum. To og to var saa ude ad Gangen og skulde fange hinanden. Blandt gamle Danse, som var gaaede af Brug, nævnedes »Ril« og »Fåndanko« (Fandango). Enkelte Enedanse, der krævede stor Færdighed, dansedes endnu. I sin Barndom saa Lars af og til »Syvspring«¹⁷, der endte med, at Danseren slog Panden mod Gulvet. Selv

¹³ G. M. 2. 73. ¹⁴ Ordspr. 281. (7490). ¹⁵ Ordspr. 161. (4298).

¹⁶ G. M. 2. 73. ¹⁷ G. M. 2. 73. 75. Skg. 2. 282. Lars Rasmussen har kun set Syvspring som Enedans.

har han ikke glemt at danse den pudsige »Kostedans«¹⁸.

Paa Sydfalster brugtes en Vals, der kaldtes »Sølittervals« efter nogle Strandfugle, der hed »Sølitter«¹⁹.

Til Dansen spillede der altid paa »Fiole« (Fiåle); men der var megen Forskel paa, hvor godt Musikken lød. Hvor der var »lydt« i Stuen, var der godt at spille.

Ved Gilderne gik det i Regelen ganske ordentligt til.

Naar nogle af Karlene begyndte at komme med »Sprokkeri«, saa søgte man at standse det med en Spøg: »Ti stelle, I må'ne nevne di store Utee åm Julen!« men enkelte var der jo, som altid skulde »janke« og »pjanke« med Pigerne, og et og andet Par vilde gerne sidde i en Krog og »humse« (håmse).

Blev der en sjælden Gang stille i »Gildestuen«, saa hed det: »No æ dæ go Havreså!« Man skal jo helst have stille Vejr, naar man skal saa Havre.

[226] Som oftest gik Snakken livlig, og der var altid en eller anden »Gøglefas« (Jøjlefas), som kunde »roe« (more) baade »sig selv og andre«. »Dæ æ da en lisæm Fyr!« »Dæ æ så rosæmt å høre, va han ka hitte å!« »Han har da e fåfærdele Snakketøj!«

Der var jo ellers ogsaa en og anden »Pjattehas«. »Dæ æ e kesæmt Vrøjlehoe!« »Dæ æ noe ræjte Pølsesnakk han kåmmær mæ!«

Sjælden manglede en »Pralhans«, der satte sin Glæde i

¹⁸ G. M. 2. 75. ¹⁹ Harelda glacialis. Karen Toxværd har haft den Godhed at sende mig, hvad hun kalder »Havliternes Vals«, som dog desværre er bleven forlagt. C. A. Hollgren (Fåglarnes Språk, 37) siger, at Havlittens Sang kan betegnes saaledes:

Den er i Mol. Han tilføjer, at en Spillemand paa Gotland har brugt

disse Toner til en Vals, som er i Dur. Fuglene kaldes i Sverige »Alfogel«, og Valsen kaldtes »Alvals«. Om denne skulde være den samme som »Sølitervalsen«, ved jeg ikke.

at »prosse« (pråsse). »Ja, dæ lyer så stort, mæn dæ æ'nne uen Starepral (Stodderpral)!« »Dæ æ svært å høre æn Lus å hoste, mæn de æ være (værre) å høre æn Gne (Gnid) å hekke«²⁰. »Do æ allti så storjarte (storhjærtet)!« »Dæ æ gått å ha in stor Muŋ å væŋe (vende) in Lort i«²¹. »Do æ dâm (dum), å do ka kâmmme mæ de Skvatteri!« »Næ, haŋ æ klåtâsse (klogtosset)!«

I Regelen var der jo en »Krybbebider« (Krebbebiere), som var saa paastaelig, at han let kunde komme »til Munds« med andre, især med dem, der var lidt »fremsagte« (fræmsavte). Men saa var der altid Mæglere. »Do ska'nne ta så höjt tæ Væjrs²², færen (førend) do hør hodden dæ ræjte hænger i Håv!« »Va fæjler dæ, Maŋ! do æ jo hel vellfort!«²³ »Dæ æ da æn fale Kâmneng tæ Rætte!« »No ska do'nne være så dållhåre, så do'nne ka la dæ sie!« »Dæ æ'nne litt (ligt) noe å muŋhogges!«

En og anden kunde nok falde paa at sige: »Jæ æ'nne ræjte åppsett tæ å more mæ!« men de fleste var fulde af Liv og Lyst, og, hvor »masendes varmt« der end var, gik Dansen, til der var en »Por« i Gildestuen, saa man knap kunde se til Døren. »No æ jæ jost i mett rætte Æss!« »Vi moree våss lie tæ dæ råmlee i Tållene!«

Ved Gilderne blev der grumme sjælden drukket til Overmaal. Rigtignok var der jo dem, der gerne vilde »drikke til Pæls«, og som i Virkeligheden var nogle »rigtige Fyldesnuder« (Føllesnuer); men det ansaas for en Skam, om man ikke var »ædru« (ædry) ved Gilderne, og derfor var det sjælden, at nogen gik og »amlede«²⁴ eller »raglede«²⁵.

²⁰ Ordspr. 196. (5221). ²¹ Ordspr. 218. (5798). Forklaringen passer, efter Lars Rasmussens Sigende, ikke. ²² Saa stærkt paa Veje. ²³ Vildfarende, vildledt. ²⁴ Talte som fulde Folk. ²⁵ Dinglede.

De egenlige »Durkdrikkere« (Dørkdrekkere) var nok i Regelen ældre Folk, der drak »stille hen« (stadig) og »pimpede« i Hjemmet. Midler mod Drukkenskab var ingenlunde ukendte. Det hed sig saaledes, at man fik Afsky for de stærke Varer, hvis man drak Brændevin, hvori en Aal havde løbet sig ihjel.

De der havde drukket for meget ved Gilderne, maatte siden døje baade Spot og Skade; men selv om man havde [227] været ædru, var man ofte saa udaset, at man flere Dage efter var »gildesyg« (jillesy).

I Julen havde man tidligere haft de saakaldte »Legestuer« (Læjestoer), der gik paa Omgang i Gaardene; men de var aflagte. I Legestuerne havde man ingen Musik. Man morede sig med som det hed, at »tage Leg ind« (ta Læj en)²⁶. Tilsigelse til Legestue gik fra Sted til Sted: »Vi ska tæ Læjs i Avten!« En af Legene kaldtes »Brændehuggeren«, en anden, og det var nok den fæleste, kaldtes »Hvidemær« (Viemær)²⁷. Man fik fat i en »Horsepande« og satte Lys i Øjenhulerne. En af Karlene holdt den frem for sit Ansigt. En anden gik bag ved ham, bukkede sig og satte Hovedet mod hans Ryg. Begge var de dækkede med et Lagen, og det hele skulde ligne en Hest. Men en Gang saa man Fanden i samme Skikkelse udenfor Vinduet. Det sagde man var Grunden til, at man havde aflagt at »tage Leg ind«²⁸.

Nytaarsmorgen skulde man skyde Nytaar ind²⁹.

²⁶ G. M. 2. 74. Skg. 5. 4. ²⁷ Jeg forbeholder mig en anden Forklaring af Navnet. ²⁸ Nærmere om Navnet »Viemær«, der sikkert er det samme som P. Palladius' »Huegehors« (Visitatsbogen, 130), i Ordbogen. Ligesaa om Skikken. Her skal kun henvises til: J. W. Wolf. Beitr. Z. deutsch. Myth. 1. 51. M. Haupt. Zeitschr. f. deutsche Alterthum, 5. 472. K. Bartsch. Sag. Märch. u. Gebr. aus Mecklenb. 2. 224, 306. Hos Palladius er »Huegehors« muligvis en Skrivfejl eller en Læsefejl. Hvad om der stod: »Huyehors« eller »Huifehors«! ²⁹ Ing. 83.

»Gasen« skulde tidlig ud og skyde for sin »Gaas«, og saa vankede der et Tørklæde med Æbler, Kager, Klejner og andre gode Sager. Dette Tørklæde maatte først bringes i Sikkerhed. Saa samledes alle Karle og drog i Klynge fra Gaard til Gaard, og skød alle Vegne i hele Byen. For at undgaa Brandfare, men ogsaa for at faa større Knald, brugte man som Forladning Skindet paa »Gaaselabbe«. Det Tørklæde »Gasen« havde faaet af sin »Gaas«, skulde han siden bringe tilbage i Følge med en lille Gave. Nogen Tid derefter kunde han saa vente sig en Tobakspung, en »Pengespung« eller en Urkæde, som »Gaasen« havde hæklet³⁰.

Om Fastelavn er talt andet Steds³¹. I Bjørup var der ikke meget tilbage af de gamle Løjer. Ved Fastelavnsgildet gik det i Regelen til som ved de andre Gilder. En enkelt Gang havde man dog endnu nogle Narrestreger for. Saaledes satte man en Gang, da man var samlede i Efterstigaarden, en Karl til at »rende« et »Bagreb« om en »Jerntyvstage«, medens en Pige løb gennem hele Byen og op til Møllen, hvor hun maatte sætte et Mærke, for at man kunde se hun havde været der³². Man skulde tro, det vilde have været let for Karlen at blive den sejrende; men det var det dog ikke.

Tidligere havde det i Bjørup været Skik, at Pigerne Langfredag Morgen prøvede paa, om de kunde tage Karlene paa Sengen. Karlene plejede at binde Dørene; [228] men kom Pigerne alligevel ind, saa løftede de Dynerne op over Hovedet paa Karlene, og piskede dem i Enden med et Ris. Dette kaldtes »Langfredagspiske«, og flere Steder var det endnu i Brug³³.

Rasmus Klokke kunde ikke huske, at man i Systofte

³⁰ Skg. 5. 4. ³¹ Ing. 85. Skg. 5. 798–9. 6. S. 80. ³² Skg. 5. 799. ³³ G. M. 2. 93. Ing. 84. Henfører Piskningen til Fastelavn.

Sogn havde »redet Sommer i By«; men han havde set det i Væggerløse. Han fortalte tit om det statelige Optog med Konge og Dronning. I Optoget var der en Karl, som bar en Stang, der kaldtes »Spærkel«³⁴. Stangen endte i en Kløft og støttedes mod Stigbøjlen; men alligevel var den forfærdelig tung. Pigerne havde sat en Ære i at pynte den med Baand, Silketørklæder, Flag og andet mere. Men saa blev Hesten sky. Alle troede, at Karlen vilde blive nødt til at slippe Stangen, og Pigerne græd ved Tanken om al deres dejlige Stads; men de slap dog med Skrækken.

Lars Rasmussen mener, at det tidligere havde været Skik at brænde Blus »Midsommeraften« (Mesåmmeravten) eller, som den ogsaa hed, »St. Hansaften«, men dette var i alt Fald for længe siden aflagt.

De unge havde deres egne Gilder, men desuden var de jo med, hvor gamle og unge holdt Gilde i Fællesskab.

Hver Gang man fik lidt mere og lidt bedre at spise og drikke end sædvanligt, kaldte man det »Gilde«. Af saadanne Gilder var der i Aarets Løb ikke saa faa, som var knyttede til Arbejdet. Saaledes taltes der om Klinegilde, Møggilde, Aversgilde, Bragegilde, Skættegilde, Pøsegilde og Kartegilde. Større end de andre var Høstgildet. Men ved disse Gilder blev der i Regelen ikke danset.

Ved Gilder maatte man nødvendig vise sig »kneben« (kneve). Saa hed det spottende: »Ska dø være Jille, så la dø være Jille, så la våss slå inj Ski i inj Spaṅ Vanj å røre æn Egesue (Æggesøbe)!«

Naar der var Dans, skulde man give Spillemandene hvad der var passende. Ellers hed det: »Ska dø være Jille, så la dø være Jille, så jyr jæ inj Skelleng få mæj å mitj Kal!«³⁵

³⁴ Ing. 88. Skg. 5. 798. ³⁵ Skg. 4. 642.

Bryllup

Alle Gilder overstraaledes langt af Bryllupsgildet. En af de største Fornøjelser var at komme »til Bryllups« (tæ Brøllæps). Karen Toxværd har givet en ypperlig Beskrivelse af et Bryllup paa Sydfalster¹. I det hele taget passer den godt nok ogsaa for Bjørups Vedkommende, og i det følgende skal da kun gives nogle faa Bemærkninger.

[229] Forholdet mellem de unge var jo ikke altid som det skulde være. Natligt Sjov mellem Karle og Piger var ingenlunde uhørt. Saa hed det: »Han æ slæm tæ å gå på Dompejagt!« »Do hå nåkk vånn ue å fange Kramsfule!« »Do æ nåkk døgne tæ å skye Sulenger!«² Mange var jo »løse paa Traaden« (løse på Tråin) og satte deres Fornøjelse i at »jankes« og »næbbes«³. Men saa blev de rigtignok set ned paa af de andre.

Der var en Skytte, der mødte en Pige. »Hå do'ne sett nånn Hare?⁴« »Næ, jæ ser enne så lavt!« Næste Aar mødte han hende igen, men da havde hun faaet et Barn. »Hå do'ne sett nånn Velljæss?⁵« »Næ, jæ ser enne så højt!«

Kærlighed var jo i de fleste Tilfælde ikke det afgørende, naar der skulde være Tale om Giftermaal. Tit og mange Gange havde en Karl og en Pige holdt af hinanden og gaaet og »lusket« (loske) sammen i de stille Sommeraftener, og dog, naar deres ydre Vilkaar var forskellige, blev de sjælden gifte. Det var vel mest hos de fattige, at Kærligheden fik Lov til at raade. Mangen fattig Karl og Pige holdt trofast sammen gennem de mange Aar, til de endelig blev i Stand til at sætte Ben under eget Bord. »Dæ

går nåkk i Langdrav mæ Brøllæbbe!« »Ja, vi sku samle våss le mer, enen (inden) vi kårmer sammen!«

For de fleste var det vigtigste Spørgsmaal jo, om den, man skulde giftes med, havde »Grunker« (Grånker). En Pige saa sjælden »mildt« (mellt) til en »fattig Per Eriksen« (fatte Pe Ereksen). En Karl vilde nødigt tage en Pige, der var »tomhændet«. Gjorde han det alligevel, saa hed det: »Han hå lavt sæ gått i Skitte!«

Det var ikke saa sjældent, at en ung Karl for Pengenes Skyld giftede sig med en gammel Pige. Det syntes man dog ikke rigtig om. Saa hed det: »Ja, no ska hån jo jeftes, de gamle Slivetru!«⁴

Bange var man for en »arrig« (arre) Kvinde. Den, der vilde være sikker paa at faa en god Kone, skulde gaa bagefter hende og træde hende »i Hælene«, og naar hun saa vendte sig om, skulde han spytte hende »i Øjnene«. Var hun saa alligevel glad, saa kunde man være sikker paa, at hun var god⁵.

Giftermaal var, især imellem Kvinder, et yndet Samtaleemne. Om en ældre Karl blev ved med at være »ledende og løs« (liege å løs)⁶, saa blev han »tilmundet« snart den ene og snart den anden. Kom man, uden at tænke over det, til at »syne Hænder« (sønne Hæjer), saa var man paa det rene med, at der snart skulde spørges [230] »Ægteskab«⁷. Børnene hørte saa meget om Giftermaal, at det snart kom til at spøge i deres egne Tanker. Der var en gammel Kone, som hed Ellen Skyttens (Ælne Skøttins). Hun var »kroget« (kråc) og »skrutrygget«. Engang, medens Lars var saa lille, at han knap kunde »snakke redigt« (snakke ree), sad han paa Sengeskammelen og

¹ Skg. 2. 282. 5. 752. G. M. 2. 80-1. ² »Suleng« er rimeligvis et Navn paa Glenten. ³ Kysses.

⁴ Ogsaa: »Dæjnetru«. ⁵ Skg. 8. 196. ⁶ Ledig maatte hedde »lee« eller »lie«. ⁷ Skg. 8. 171. 320.

talte med sin Moder. »Væm mån (mon) då jæ ska ha in Gang, nå jæ ska jeftes, Mor!« »Jå, dæ ve jæ sãmæn enne, miñ Dræng!« »Jæ får væll satens (sagtens) æñen åñre (andre) åm (end) dæn gamle Ælne Skøttiñs!«

Det var en stor Begivenhed, naar et Giftermaal var blevet bestemt. I Systofte boede den gamle, skikkelige Hans Løg (Løj). De fleste har jo visse ejendommelige Talemaader. Naar Hans Løg skulde fortælle noget nyt, begyndte han næsten altid med at sige: »Der er Ugler i Mosen!« En Dag stod Skolelæreren i Hullebæk ude paa Gaden. Saa kom Hans Løg. Saa snart han saa Skolelæreren, begyndte han at raabe: »Dæ æ Uller i Mussiñ, dæ æ Uller i Mussiñ!« Skolelæreren, som ikke kendte videre til ham, blev helt underlig tilmode og sagde: »Men hvad er der dog paa Færde?« »Å«, raabte Hans Løg, »Else ska ha Hans!« Else var jo hans Datter.

Den Dag, da man gik til Præsten for at faa »lyst«, blev der drukket »Jagilde«. Om dem, for hvem der lystes, sagdes: »Di ble åpplyste!« Naar der lystes sidste Gang, hed det: »Di ble ulyste!«

I Brudens Hjem havde man nu travlt med »Udstyret«, og siden med Forbredelserne til Brylluppet. Der var mange Ting der skulde gøres. Der skulde ofte baade brygges og bages. Der skulde »steges« (stæjes) og »brates«. Der skulde »ruller Salt« og »males Sennep«. Saltet, der blev rullet, fordi det var saa groft, naar man købte det, laa i et Fad, og man rullede det med en Flaske, der var lagt paa Siden. Naar man skulde male Sennep, fik man fat i en »Sennepskugle« eller et »Sennepslod« (Sænnepslått). Saaledes kaldte man en Kugle af Jern eller Sten, ofte en gammel Kanonkugle. Sennepsloddet blev lagt i et Lurfad, hvori man havde Sennepen. Saa satte man sig med Lurfadet paa Laarene og bevægede dem

saaledes, at Loddet kom til at trille omkring og derved knuse »Sennepskornene«. Men det var i Sandhed et ynkeligt Syn. Man skulde rigtignok ikke tro, der lavedes til Gilde, for Vedkommende sad hele Tiden og græd. Sennepen skulde nok »trække Vandet ud af Øjnene«.

Naar Brud og Brudgom hørte til samme By, gik i [231] Regelen Brudens Fader omkring for at »bede til Gildes« (be tæ Jilles). Var Brudgommen fra en anden By, gik hans Fader omkring blandt dem, med hvem de »holdt Samlag«.

I Bjørup blev Gæsterne indbudte til at komme om Fredagen, og kun de nærmeste anmodedes om at komme igen om Søndagen. Om Fredagen kørte Brudgommen og hans nærmeste i den første Vogn. I den næste kom Bruden. Først om Søndagen kørte Brud og Brudgom sammen.

Med stor Omhyggelighed var Bruden bleven pyntet, at hun kunde være blandt de »villeste« (vulleste). Hun var altid iført rød »Lænketrøje«; men det vigtigste var »Nakketøjet«, der ikke maatte bæres af den, der var bleven lokket. Nakketøjet var en firkantet Skive, bred foroven og smal forneden. I Regelen var den vel af Pap; men den var altid overklædt med rødt Tøj, og for øvrigt pyntet med Silkebaand, Perler og Sølv. Ogsaa Brudepijerne bar Nakketøj.

I Gildesgaarden var opstillet »Musikantere« (Mosskantere), der blæste i Klarinetter (Klanætter). De blæste hver Gang der kom en Vogn, og siden, naar Toget drog bort og kom igen. Saa snart man fra Kirketaarnet kunde øjne »Brudestadsen«, blev der kimet, og Klokkerne lød, til hele Følget var inde i Kirken.

Naar man kom tilbage til Gildesgaarden, gik man til Bords. Bordene bugnede af vældige »Saltmadsfæde« og

alle Slags Retter. I »Stuen« var der dækket til Konerne, i »Opstuen« til Mændene. Kager var der ikke; men til hver af Gæsterne laa der en »Kringle«. Den skulde man »stikke til sig« og tage med sig hjem. Om nogen lod den ligge, hed det: »Do glæmte dønn Kringle!«

Tidligere fik man i Regelen Grød og Fisk; men i den senere Tid fik man »fersk Suppe«, der ogsaa kaldtes »Gildesuppe« (Jillesoppe). I Suppen var der »trillede« Boller, baade »Kødboller« (Købåller) og »Melboller«.

I det hele taget blev der jo »kræset« og »bakket op« med alt det bedste man vidste, og der var ingen, der behøvede at »lide Hunger« (lie Hånjer).

De fleste »gnaskede« i alt hvad de kunde »hasse«. Ved [232] saadanne Lejligheder skulde man jo rigtig »suse« og »duse«.

Stødende var det dog, om man ikke kunde nøjes med hvad der fandtes paa ens eget Bord. Ved et Gilde stod der paa hvert af Bordene en stegt Gaas. En Kone havde taget »Gumpen« af Gaasen paa »Konebordet«; men siden raabte hun til sin Mand i Opstuen: »Å, Far! skærr mæ då Gompin a dønj Gås! do ve jæ håller så mæje a Gomp!«

Naar man blev indbudt til Bryllup, blev man bedt om at medtage et Saltmadsfad. Hvad der levnedes, tog man med sig hjem igen. De gerrige Koner søgte gerne at faa deres Saltmadsfade anbragte paa Konebordet. Der blev i Regelen ikke spist ret meget af det salte. Men hos Mændene blev Fadene ofte tømte til de mange Snapse.

Ved Rasmus Klokkers Bryllup sad Kusk-Kristian ved Siden af Skolelæreren i Hullebæk, som hed Lindholm. Kusk-Kristian havde faaet lidt for meget, og da han skar sig et Stykke af en Pølse, der laa paa et af Saltmadfadene,

saa sagde han: »Lie mæje døåm! Pølsen æ go, Lejhålm!« Dette blev siden til et Mundheld⁸.

Alle medbragte deres egen Ske, den saakaldte »Gildeske«, hvis Skaft ofte var smukt udskåret. Forøvrigt brugte man sin »Lommekniv«.

Med visse Mellemlum blev der drukket »i Flæng«⁹. Glassene var »dryge«, det var ofte »Halvpægleglas«, og en og anden fik jo nok »en Taar over Tørsten« (in Tår oer Tøstin). Nogle var der, som stadig kunde sige: »Jæ æ så bask i Halsin, ka do'nne jy mæ in lelle Skvatt!« men saa var der ogsaa andre, der kunde falde ind: »Dæ æ då fåfærdele, såm do bæller i dø, Mænske (Menneske)!«

Brændevinet blev ofte skænket af en saakaldt »Klukflaske«. Fra den nederste til den øverste Del af Flasken kom Brændevinet op gennem fem smalle Løb, og derved frembragtes en klukkende Lyd.

Naar man drak ud paa Aftenen, var det »æn sætt Moss«¹⁰, at hver og en skulde synge et lille Vers. Rasmus Klokkers »Skaalvise«¹¹ lød saaledes:

Misund mig ej min gode Taar,
naar jeg betaler, hvad jeg faar,
naar Værtshusmanden er min Ven,
og jeg er hans igen.

[233] Hver Gang der blev danset Hopsa, skænkedes der Brændevin og Øl.

Før man rejste sig fra Bordet, blev der sunget en Takkesalme. Saa gik man i Regelen lidt ud, for at trække frisk Luft. »Vi ska jöre våss æn lelle Væjneng, mæn (medens) di tar a Bore!« »La våss gå u å såndre våss lett!«

⁸ Skg. 4. 699. ⁹ Af alle. ¹⁰ En fast Regel. ¹¹ Skg. E. 91.

Siden begyndte Dansen ude paa Loen, hvor der var lagt »Fjælegulv« (Felegoll).

Efter Midnat skulde Bruden ud af »Pigelaget«; men først skulde man »rende Lang rumpe«, en Gang for Brudgommen, og en Gang for Bruden. Anføreren var altid en Karl; men ellers rendte Karlene for Brudgommen og Pigerne for Bruden. At vælges til Anfører ansaas for en Ære. Han havde Ret til at blive ved saa længe han vilde. Nu gik det i en lang Række over Gaarden, gennem Stuerne, i alle »Kringelkroge« (Krejelkråe), og endelig tilbage til Loen.

Tilsidst naar man var færdig, kom Konerne og bemægtigede sig Bruden. Saa aftog de hendes Nakketøj og paasatte en »Linhue«, den saakaldte »Konehue«. Siden havde de mange Løjer for med Brudgommen. Derpaa sad de til Bords med Bruden, og saa maatte hun danse en Omgang baade med dem og de gifte Mænd.

Den største Del af Natten blev der danset, og naar saa Manden sagde til Konen: »nå, æ do no hemklar?« saa kunde han gerne faa til Svar: »Ka do'ne dobbe (bic) lett, do æ da så ajælle!«

Markerne

Da Lars var bleven konfirmeret og fik sin Snaps ved Bordet, maatte han til at tage ordenlig fat ved Markarbejdet.

Pløje og saa overlod Faderen ikke gerne til andre; men der var jo alligevel mere end nok for Lars. Mest kneb det i Begyndelsen med Høstarbejdet. Allerede tidligere havde han haft et lille »Letøj«, hvormed han havde øvet sig i at

»slaa«. Men nu skulde han prøve at »meje«. Nødig vilde han lade sig mærke med, hvor træt han blev; men det varede ikke længe, før han maatte til at give et lille »Nutt« (Ryk) med Laaret hver Gang han skulde føre Mejejernet frem, og bagefter følte han sig, som han var »hermet« igennem.

Ikke saa sjælden var det vanskeligt for ham at bevæge sig saa let og frit, som Arbejdet krævede. Da plejede Faderen at sige: »Do æ jo lissæm æn Baselkonne!«

[234] Klokkegaardens Jord var delt i ni »Marker«, hvis Beliggenhed saa nogenlunde angives ved nedenstaaende Rids (Fig. 30), der ellers ikke kan gøre Krav paa Nøjagtighed.

Klokkegaarden laa i det ene Hjørne af den midterste Mark, der hed »Faverknolden«. Men skønt Ordet »Knold« (Knål) betegner en lille Forhøjning i Jordsmonnet, var Stedet, hvor Gaarden laa, i Virkeligheden en »Sidke« (Sekke)¹. Den første Del af Faverknoldens Navn skal skrive sig fra, at en Mand, der nok hed Hans Faver, en Gang paa dette Sted havde sit »Møgekorn« (Møjekorn)². Naar det paa nogen Maade kunde lade sig gøre, vilde Fattigfolk jo gerne have en Ko. Den gamle Talemaade er sand: »Mælk i Huset, Mad altid!« Jordløse Husmænd havde jo ikke selv Brug for Gødningen; men saa plejede de at overlade den til en eller anden Bonde imod at faa Ret til en Gang at høste saa langt Møget naaede. Enten fik de Lov til at tage det hele i et Aar eller det halve i to. Det Korn, de saaledes høstede, kaldtes »Møgekorn«.

Paa Faverknolden var der et lille Vandhul, der kaldtes

¹ Lavning. ² Det faar staa hen, om ikke Manden var opkaldt efter Marken.

»Stenkelen«. Her var der blevet gravet for at optage en stor Sten, som man havde tænkt sig brugt til Møllesten, men Stenen havde været for stor, og Arbejdet var opgivet. »Kele« betyder ikke Kilde. Et hvilket som helst lille Vandhul kunde kaldes en »Kele«. Man talte ogsaa om at grave en »Kele«.

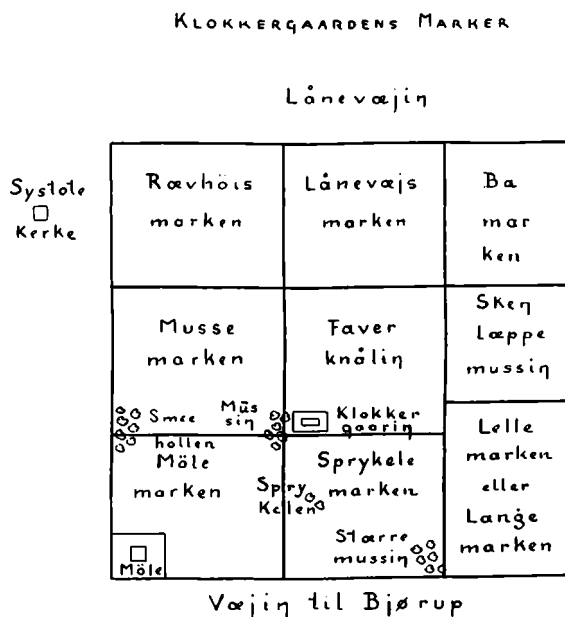

Fig. 30. Klokkergaardens Marker.

Dels paa Faverknolden og dels paa Mosemarken var et lille Stykke Jord, oversaaet med Sten og bevokset med »Tjørnetræer« (Tørnetræer). Et saadant Sted kaldtes en »Tjørneholm«. Ogsaa i Skindlæppemosen var der en Tjørneholm. Rasmus Klokke holdt især paa Tjørnehol-

mene, fordi Hønsene der kunde finde Skjul og »rede sig« for Høgen. Ellers brugtes Tjørneris til Brændsel og til Gærder. Tjørnene var tit til Besvær. Hestene fik saaledes ofte en »Tjørneklot« (Tørneklått) i Halen. Tjørneholmene kaldtes ofte »Tjørnestubbene«. »Dæ æ hænne ve Tørnestobbene!« En enlig Tjørn kunde ogsaa kaldes en [235] Tjørnestub. »Dæ æ åppe ve dæj Tørnestobb!« Ordet Stub betegnede vel nærmest den nederste Del af en Stammc. Tornen paa en Tjørn kaldtes »Torn«. »Tornij å Tørnij æ spess!«

Mosemarken havde faaet Navn af det lille Vandhul, der laa vest for Gaarden, og som kaldtes »Mosen« (Mussin).

Dels paa Mosemarken og dels paa Møllemarken laa »Smeddehulen«.

Møllemarken laa op imod »Møllebanken«, paa hvilken Møllen stod.

Syd for Faverknolden laa »Sprydildemarken«. Den havde faaet Navn af et Vandhul, der kaldtes »Sprydilden« (Sprykelen). I Bunden af »Sprydilden« var der stærke Kildevæld, men Lars Rasmussen hævder, at »Spryd« betegner et Sted, hvor der er »Jøj« eller Hængedynd. Hvor der var en Kilde, der sprang, taltes om »Springvand«³. Et Sted i Nærheden af Klokkergaarden kaldtes »Sprynet« (Sprye). Her var næppe Kildevæld, men her var »Jøj«⁴. Det »svuppede«, naar man traadte med Træskoene, og tog man sig ikke i Agt, gik man gennem »Engsvoren« (Ængsoritj).

I »Sprydildemarken« var den saakaldte »Stærmos« (Stærremusse).

³ At der tit var Hængedynd, hvor der taltes om »Spryd«, er troligt nok; men jeg anser alligevel Spryd som Betegnelse for Kilde. ⁴ Dynd.

»Lillemarken« kaldtes af flere af de gamle »Langemarken«.

I Skindlæppemosen var Overlaget for en Del saakaldt »Morjord«, meget sort Jord, som dog ikke kan bruges til Tørv, da den ikke vil hænge sammen. Underlaget var næsten alle Vegne saakaldt »Pottemagerler«.

»Rævhøjsmarken« laa op imod den saakaldte »Rævhøjsbanke«, paa hvis Skrænt Systofte Kirke ligger.

Det meste af Klokkergaardens Jord var »sid« Jord, som Vandet vanskelig kunde komme af. Ingensteds var der »dræjlet« (drainet); men den saakaldte »Fulebæks Røje« (Rende) bortførte meget af det overflødige Vand. Den Jord, der vel var sid, men hvor Vandet havde let ved at komme af, kaldtes »fladsid« (flasi).

Gærder

Om alle Klokkergaardens Marker var der plantet Pile. Hvor Pilene blev for høje og skyggefulde, vilde altfor [236] meget af Kornet blive »svangt« (svant), men hvert fjerde Aar blev Pilene »stydt« (stynede). Langs med Pilene var der Gærder.

Tidligere havde der været en Del »Stengærder«, men Stenene var efterhaanden blevne for sjældne. Ved Klokkergaarden var der ikke andre Stengærder end det, der var rejst omkring Svinegaarden⁵.

Naar man skulde føre mindre Sten, brugtes en saakaldt »Bærebør«. Store Sten blev lagte paa en »Stenslæbe« (Stenslæve), der blev trukket af Heste. Stenslæben var en stor og svær »Sule«, i Regelen af et Æbletræ. Tværs over Sulen var der en Fjæl. En lille Stump af den Stamme, der

⁵ Skg. 6. 542. Raw. 12.

bar Sulen, var medtaget. Heri var et Hul til »Trækket«. Store Sten bragtes op paa Stengærder ved Hjælp af en »Stenbør«, som var dannet af to tykke Stænger og to Tværslaaer. Stenbøren stilledes paa skraa op imod Gærdet, der hvor Stenene skulde ligge, og saa trillede man dem op.

Alle Klokkergaardens Gærder var »Vindegærder« (Vejejære). Naar man vilde sætte et Gærde, hvor der før intet havde været, sagde man: »Jæ ve sætte e Jære dær!« men ellers brugtes Udtrykket »lukke Gærde« altid om det Arbejde at sætte et Gærde op. »Gærdelukning« foretoges tidlig om Foraaret, saasnart Frosten tillod det. Forinden var »Gærdslet« (Jæssle) kørt sammen, og det gamle Gærde var nedtaget for at bruges som »Gærdestikker«

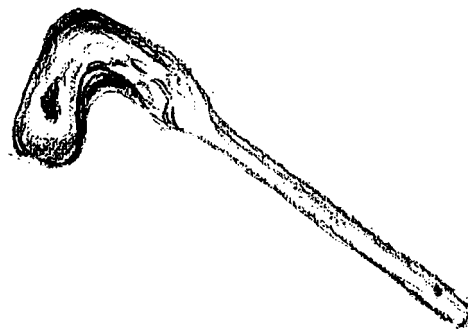

Fig. 31. Stavrekølle. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

eller »Gærdebrænde«. Hvor Pilene var blevne »stydt«, sattes altid en hel ny »Gærdelænge«, det vil sige, et Gærdestykke langs den ene Side af en Mark. Det første, man havde at gøre, var at efterse »Stavrene« eller »Gærdestavrene«. Hvor de gamle ikke kunde bruges, nedrammedes ny, som i den ene Ende var blevne »hvætted« (vættee) med en »Stavreøkse«. At nedram-

me Stavre kaldtes at »slaa Stavre i«. Dertil brugtes en saakaldt »Stavrekølle« (Fig. 31), et Stykke af en svær, stærkt kroget Gren paa en »Stage«. I selve Krogen, hvor Stavren skulde rammes, var der en lille Fordybning, for at Køllen ikke skulde glide.

Mellem Stavrene flettede man med Pileris, der i Regelen var saa lange, at de kunde naa mellem tre Stavre. Dette Arbejde kaldtes at »vinde« (veje), og derfra skrev sig Navnet »Vindegærde«.

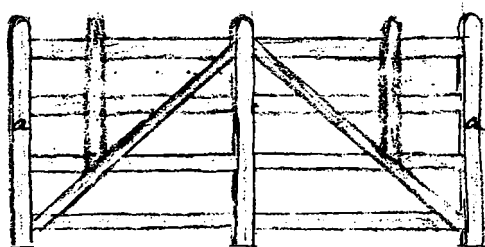

Fig. 32. Led (Le). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. aa Ledhamre (Lehamre).

Man lagde fire Lag. Et Lag, saa meget man kunde »spænde« om, kaldtes en »Gænge« (Jænge). De mindste Ris »lukkede« man »neden i Gærdet« (næjen i Jære).
[237] Naar de fire »Gænger« var lagte, blev Gærdet foroven »færdet af« (fære a)⁶ med en længere og tykkere Pilekæp, en saakaldt »Vindetrøde« (Vejetrøe).

Andensteds brugte man de saakaldte »Stylgærder«, i hvilke Toppen af Risene vendte opad. De tog ikke nær saa meget Gærdsel som Vindegærder; men de var heller ikke nær saa faste og stærke.

⁶ Gjort færdigt.

Ud til Landevejen var et gammelt »Ledsted« (Lestæ). »Ledstolperne« stod der endnu. De to Tværstykker for Enderne af et Led kaldtes »Ledhamre«. De øvrige Stykker kaldtes »Ledslaaer«. Rasmus Klokke havde borttaget Leddet (Fig. 32). Saa længe det var der, blev han stadig plaget af omrejsende Haandværkssvende. Han satte da en saakaldt »Hæk« i Stedet. Det hjalp! Saa brød Svendene sig ikke om at gaa ned til Gaarden, da de tænkte, der boede en fattig Mand. Paa flere Steder var der »Hække« i Gærderne. En Hæk var dannet af to lange Stænger, mellem hvilke der var indsat fem Kæppe eller »Hæle«. Disse sidste var forbundne ved en Fletning af Pileris. I Regelen var de løse og løftedes fra, naar man skulde igennem; men paa sine Steder var der ved hver Ende nedrammet en stærk Stavre, og til den ene var Hækken bundet saaledes, at den kunde aabnes som et Led. En Hæk var god, naar der var Gæs paa Marken. Ved Leddene kunde de næsten altid slippe ud.

Hvor der var Hække, som skulde løftes fra, var der ofte en »Stætte« (Stæte)⁷.

Drift

Rasmus Klokke brugte den saakaldte »syv Markers Drift«⁸. Der var jo ni Marker; men Skindlæppemosen laa altid hen i Græs, og Faverknolden blev fordelt mellem de andre.

Naar en Mark havde hvilet, var den første Afgrøde »Vinterkorn«, Rug eller Hvede. Hen paa Efteraaret blev

⁷ Stente. ⁸ Raw. 8, 12. Rhd. 1, 16-7. 2, 5.

Vinterkornet saaet. Naar der skulde saas, blev der pløjet, og Kornet saaedes i Plovfuren. Siden blev der harvet paa langs, paa tværs og paa langs. Endelig blev der sat »Vandfurer« (Vøjfåre), for at Vandet kunde faa Afløb.

[238] Dette skulde alt sammen være færdigt til Nykøbing Markedsdag den 7. Oktober.

Foraaret kunde jo komme meget forskelligt; men hvordan det end var, skulde man nok finde »Rugaks« Kristi Himmelfartsdag⁹. I dette gamle Udsagn brugtes Ordet »Rugaks«; men ellers sagdes »Vippe« og »Rugvippe«. Bladsvøbet om Vippen kaldtes »Holk«. Der sagdes: »Ruij æ væ å gå i Hålk!« og: »Ruij æ i Hålk!« Rugens Blomst kaldtes »Drev«. Der sagdes: »Ruij æ i Drev!« eller: »Ruij driver!«

Før man saaede »Hvedet« (Vee), blev det som oftest »limet« (limme) med Kalkvand. Dertil var nok »Stenkalk« det bedste; men i Regelen brugte man det saakaldte »Melkalk«, som man kunde faa for en Ubetydelighed. Naar Stenkalk ligger for længe uden at blive »læsket«, falder det sammen, og saa kaldes det Melkalk. Nogle limede med »Blaasten«, opløst i Vand. Man limede, for at der ikke skulde gaa »Brand« (Brån)¹⁰ i »Hvedeaksene«. Ordet »Vaar« brugtes ellers ikke. Man talte om »Vinterkorn« og »Foraarskorn«. Men da man i den senere Tid begyndte at saa Hvede om Foraaret, blev dette kaldt »Vaarhvede«.

»Stevlet« (Stubbene) efter Rug og Hvede blev ikke ompløjet, før der om Foraaret skulde saas, og saa pløjede og saaede man med det samme. Nu skulde der saas Ærter og Vikker, og efter gammel Skik begyndte man Gertruds Dag (17. Marts). Mellem Ærterne saaedes gerne et lille

⁹ G. M. 2. 96. ¹⁰ I Plnt. Navn paa Ustilago, Uredo og Tilletia. 349.

»Stænk« Havre, som kunde »stange«¹¹ dem; men Havren blev som oftest »svang«. To Slags Korn, der voksede sammen, kaldtes »Blandskorn« (Blåjnskorn). Ikke saa snart var Ærterne komne op, før de blev »tromlede«.

Hen paa Efteraaret blev der pløjet dybt. Det kaldtes at »riste«. Saaledes henlaa Marken Vinteren over. Tidlig om Foraaret, saa tidlig som muligt, blev der pløjet igen. Det kaldtes at »tvære«. Endelig blev der pløjet, naar »Bygget« skulde saas, og det saaedes i Furen. Rasmus Klokke foragtede den nymodens Skik at saa tidlig. Saa fik man, sagde han, kun »Skidt« (Ukrudt).

Naar nogle af de yngre vilde være klogere end den gamle, og sige om et eller andet: »Dæ ka då allri gå!« saa nøjedes han ofte med at sige: »Ja, vær Nar har sænne Greller!«¹² men han gjorde som han vilde.

Bygget skulde saas, naar »Slaaentræet« stod i Blomster¹³. Naar Bygget var kommet op, blev det »tromlet«. Det kaldte man at »tromle Bladebyg« (tråmle Blabygg). Akset kaldtes »Bygaks«. De spidse Ender kaldtes »Spyd« (Spy). Det tidligere brugte »Radebyg« (Raeybygg) saas ikke mere.

[239] »Stevlet« efter Bygget blev ikke ompløjet før om Foraaret, naar der skulde saas. Nu saaedes Havre, Kløver og Græs. Naar Havren kom op, blev der tromlet. Havrens Aks kaldtes »Røsme«.

Tidligere blev sammen med Havre ikke saaet Græs, men kun »Kløver« (Klør). Da Lars var Dreng, begyndte Rasmus Klokke at saa »Radgræs« (Ragræs), og hvad han kaldte »Timodiåm« (Timothe), ofte sammen med »Hejre« (Hæjre)¹⁴ og »Perlegræs« (Pællegræs)¹⁵.

¹¹ Der sagdes ogsaa: »Stage«. ¹² Ordspr. 223. (5931). ¹³ Skg. 5. 745.

¹⁴ Bromus mollis. I Plnt. ogsaa Navn paa B. secalinus. 41. 42.

¹⁵ Vistnok: Melica.

To Aar i Træk laa Marken hen med Kløver og Græs. Første Aar blev det brugt til Hø, andet blev det brugt til at »tøjre paa« (tyre å).

Før Udskiftningen laa de fra Byerne længst bortliggende Marker stadig hen i Græs. Man holdt ikke af at køre Gødningen ret langt. Ved Nørre Ørslev havde Hestene saaledes deres stadige Græsning paa en saadan Mark, som Byen ejede. Gaarden, som siden blev bygget der, kaldtes aldrig andet en »Hestehaven«.

Naar Marken i to Aar havde baaret Kløver og Græs, skulde den »ligge i Brak«. Hen paa Efteraaret blev Størstedelen pløjet. Det kaldtes at »pløje Grønjord« (pløe Grønnjor). Men midt i Marken lod man en fire eller fem Agre ligge, for at have noget om Foraaret til Faar og Gæs, før Græsset kom op i Skindlæppemosen. Naar det var midt i Marken, man lod disse Agre ligge, var det for at man bedre kunde holde Faarene og Gæssene fra Gærderne. Først ved Midsommerstid blev disse Agre pløjede. Saa blev hele Marken harvet, og saa skulde den gødes. Saa samledes Karle og Piger fra hele Byen, for at faa Møget kørt ud.

Naar en Vogn skulde bruges som Møgvogn, blev der paa venstre Side ikke sat nogen almindelig Vognhav. Forneden sattes en Fjæl, der kaldtes »Sidebund« (Sibuṅ). Paa den bageste Ende af Fjælen var der et Hak, for at man bedre kunde komme til at sætte Skulderen under, naar den skulde løftes. Foran var Fjælen fastgjort ved Vognkæppen. Naar man læssede, lod man i Regelen et Stykke over Sidebunden være aabent, og endelig anbragte man en smal Fjæl eller en bred Slaa foroven. Dette kaldtes en »Sættebund«. Naar Møget skulde hakkes af, borttog man først Sættebunden. Siden blev Sidebunden slaet ned.

Naar Møget skulde læsses, samledes Vognene i Møddingen. Her var en Befalingsmand, der kaldtes »Frobøs«, men naar han ikke bar sig rigtig ad og sørgede for, at alle kunde komme til at losse, saa blev han »trollet« (trålle). Man tvang ham til at sætte sig paa Hjulnavet og [240] tage sin Hue af. Saa blev han trukket i Haaret, medens man raabte: »Tråll i Hått! tråll i Hått!«¹⁶ Gjorde han ingen Modstand, slap han nogenlunde, men ellers blev det en slem Tur. De, der tog Møget op af Møddingen og læssede det paa Vognene, kaldtes »Møgbrydere« (Møjbrøere). De brugte en saakaldt »Brydegreb« (Brøgreb) med tre »Horn«. Greben var af Træ, men der var »Jærnsko« paa Enden af Hornene¹⁷. De, der kørte, kaldtes »Møgpinde«. De troned paa et »Sæde« af Halm, holdt sammen af to Baand, der krydsede hinanden. Naar Møgpindene forsaa sig, straffedes de paa samme Maade som Frobøsen. Karlene, der hakkede Møget af Vognene, kaldtes »Afhakkere«. De brugte en »Møghakke« med to »Horn«. Møget blev afhakket i smaa Bunker, som kaldtes »Møghokker« (Møjhåkker). Saa blev det »strøet« af Piger, som kaldtes »Møgstrøere« eller »Strøpiger«. For Løjers Skyld blev de ogsaa kaldte »Hokkensprættere«. De brugte en saakaldt »Strøgreb«, der havde tre Horn af Jærn og kortere Skaft end »Brydegreben«. Arbejdet gik rask fra Haanden, og somme Tider var man færdig omkring ved Klokken et. Saa gik det løs med »Møggilde« til langt ud paa Aftenen. Rasmus Klokker mente, det var en dyr Maade, man brugte for at faa sit Møg kørt ud. Til Middag skulde man altid have »Mælkage« (Mællkæ), »skoldet« Mælk med Hvedebrød, og til Middaften

¹⁶ Angaaende dette henvises til Ordbogen. Jeg mener ikke, at »Hått« er en Forkortelse af »Håret«. ¹⁷ Herved adskilte den sig fra »Mugegreben«.

»Æggeost«. Men forresten skulle man jo have alt hvad man kunde spise og drikke¹⁸.

Gødningen blev straks pløjet ned. Saa blev der harvet, og saa laa Marken hen til om Efteraaret.

Rasmus Klokker sørgede altid for, at der blev »møget godt« (møje gått), det vil sige saa godt som muligt; men om at købe Gødning var der jo aldrig Tale.

Den Tid, da Marken laa i Brak, blev brugt til saa vidt muligt at faa den rensat. Man plejede ogsaa at »sanke Sten af«.

Hvert Aar havde man et Par Agre med Kartofler. Toppen kaldtes »Snød« eller »Kartoffelsnød« (Katøffelsnød), Bærrene »Kartoffelæble«. Spireknopperne paa Knoldene kaldtes »Øjen«. Oldenborrelarven fandtes ofte ved Kartoflerne, og kaldtes derfor »Kartoffelorm«. En Række Kartofler kaldtes en »Rad« (Ra). I Haven »hyppedes« Kartoflerne med et »Hyppejern«, paa Marken med Ploven. Naar man skulde »sanke Kartofler op«, havde man en »Kartoffelkurv«, hvori man lagde dem. En Del af Kartoflerne opbevarede i en saakaldt »Kartoffelkule«. De lagdes paa den flade Jord og dækkedes med Halm. Saa gravede og skovlede man Jorden fra Siderne op over dem, saaledes at der dannedes en lille Høj, og deromkring en Rende.

[241] Et lille Jordstykke blev altid tilsaaet med Hør. Det kaldtes »Hørland«. Naar der saaedes, skulde man have Konens Forklæde paa¹⁹.

Hamp havde man i Regelen paa »Hæspladsen«. Stedet, hvor Hampen var, kaldtes »Hampeland«.

Næsten alle Markerne var merglede. Til Mergelkørsel brugtes en saakaldt »Mergelkaros« (Mærkelkaråss).

¹⁸ G. M. 2. 79. Skg. 5, 793. 6, 756. 9, 230. ¹⁹ Skg. 5. 745.

Pløjning

Alt Arbejde under aaben Himmel kaldtes »Udarbejde«. Det skulde man se at blive færdig med, før Vinteren kom. Saa kunde man gøre alt Slags »Indarbejde« i den kolde Tid. Der var jo meget »Pillearbejde« (Pelearbæ), der skulde gøres, og dertil var de lange Vinteraftener de bedste.

Rasmus Klokker var altid »tidlig paa Stikkerne«. »Dæ æ gått å kâmmen på Gle åm Mårnengin!« Formiddagen er den bedste Arbejdstid. Der var en Mand, som næsten aldrig kunde blive færdig med noget i rette Tid, blot fordi han var saa sent paa Færde. Han kaldtes Mads Eftermiddag (Ættmedav).

Rasmus Klokker var en dygtig Arbejder. Den, der skulde »trykke« (trække) ham, maatte »se sig godt for«. Han »gjorde baade Kaal og Vælling« af de fleste. Al Ting skulde gaa sin ordentlige Gang. Han arbejdede ikke »hen i Vejr og Vind«. Derfor fik han ogsaa alt sit Arbejde gjort i Tide. Ofte var der det, hvormed han var »i Forhaand«. Og saa behøvede han ikke at arbejde baade »hellig og søgn« (hælle å søjn). Han havde godt Raad til at hvile om Søndagen. Det varede længe, inden Lars kunde »hinde med« sin Fader. Men han var villig til at lære, og han gjorde ikke gerne noget »efter sin egen Sigelse« (ætter sænn æjen Sielse).

Rasmus Klokker havde tidligere brugt en »Hjulplov« (Hyllplo)²⁰. I Klokkergaarden var der endnu et gammelt »Plovbørs« (Ploboss) og en »Plovløber« (Plölövere)²¹ fra Hjulplovens Dage. Hjulploven blev trukket af fire Heste. Hamlen, hvori de forreste Heste trak, sad i et saakaldt

²⁰ Billede af Hjulplov i Ln. Sk. 196. ²¹ Aksel.

»Fortog« (Fåto) paa Plovstangen. Til de forreste Heste var der en »Plovkører«.

Hestene var i ældre Tid tit i meget daarlig Stand om Foraaret. Rasmus Klokke fortalte, at man, for at de skulde »komme sig« til Pløjningen, lod dem gaa en fjorten Dage, hvor der stod Vand over Engene, og det nye Græs var kommet op.

Rasmus Klokke brugte, saa langt hans Søn kan mindes, en Træplov, der i hele sin Indretning ikke var [242] meget forskellig fra Plovene nu til Dags (Fig. 33).

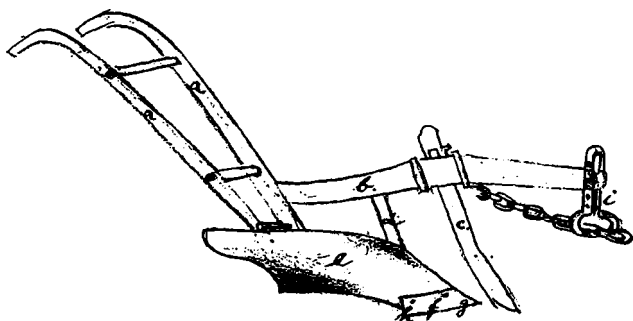

Fig. 33. Plov (Plo). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.
a. Stjært (Stært). b. Plovskar (Ploskar). c. Langjern. d. Plovstylte (Plostølte). e. Muldfjæl (Mollfel). f. Plovjern (Plojærn).
g. Næb (Næbb). h. Vinge (Venge). i. Plovtræk (Plotrækk).

Haandtagene paa Ploven kaldtes »Stjærte« (Stærte). Aasen kaldtes »Skar« eller »Plovskar«.

Paa Skaren sad det saakaldte »Langjern«, der først bryder Jorden. Skaren støttedes af den saakaldte »Stylte« eller »Plovstylte« (Plostølte). Paa den ene Side af Stylden var »Muldfjælen« (Mollfelen), der vælter den løskaarne Plovfure. Foran paa Muldfjælen var fastskruet det saakaldte »Plovjern«, der ellers kaldes Plovskær. Plojjer-

nets Forspids kaldtes »Næb«, dets Bagspidser »Vinger«. Bag Plovjernet, paa den anden Side af Stylden, var det saakaldte »Langstykke«. Paa dette sad forinden det smalle »Slidstykke« (Slestøkke).

I Enden af Skaren sad det saakaldte »Træk« eller »Plovtræk« (Plotrækk) af Jern. Ved Hjælp af en »Nagle« kunde det hæves og sænkes, eftersom Ploven skulde gaa »grundt« (gront) eller »dybt« (jut). Hamlen, der hang paa Trækket, kunde flyttes til den ene eller den anden Side, eftersom Ploven skulde gaa »til Landet« eller »fra Landet«. I første Fald blev Furerne »større« (støre), i andet Fald blev de »minde« (menje)²².

Paa den ene Side af Skaren fandtes en Træklams,²³ i hvilken der var et Hul til »Plovøksen«, en gammel forslidt Stavreøkse. Naar Rasmus Klokke var ude at pløje, havde han desuden med sig en »Skruenøgle« (Skruenöjl) og en »Krogstage« (Kråsta). Krogstagen (Fig. 34) var en Hasselkæp, der endte i en kort »Sule« (Kløft). Den brugtes til at rense Muldfjælen med.

Fig. 34. Krogstage (Kråsta). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.*

Markerne var delte i »Agre« (Are). En Ager maatte [243] ikke være bredere end to »Saagange«. I Regelen var den ti Alen bred. Den ene Gang, man pløjede en Mark, pløjede man »ad sig om« (a sæ åm). Den næste Gang pløjede man »fra sig om«. Naar man vilde pløje »ad sig om«, begyndte man at pløje ved »Agerrenen« (Rænnen)

²² Mindre. ²³ »Plokusse«.

tilhøjre. Her pløjede man en »Får« (Fure), lod saa Hestene »slæbe« Ploven en Agers Bredde, og pløjede ned langs med Renen tilvenstre. Atter lod man Hestene slæbe, og pløjede saa op langs den første Fure. Saaledes blev man ved, til man naaede Midten. Her blev en saakaldt »Middelfaar« (Melfår). At sætte denne kaldtes at »rense op«. Naar man vilde pløje »fra sig om«, begyndte man tilvenstre for »Middelfaaren«, pløjede op langs denne, og ned paa den anden Side. Saaledes blev man ved. Hvor »Middelfaaren« havde været, blev der nu en saakaldt »Ryg« (Røgg).

Naar man »satte« (sætte) de første Furer for en anden, der var mindre øvet, kaldtes det at »fure op« (fåre åpp).

Enderne af Agrene, som Hestene havde »tilsokket« (tæsække), idet de slæbte Ploven frem og tilbage, kaldtes »Forvende« (Fåvænje). Her pløjedes tilsidst og paa tværs, og dette kaldtes at »forpløje« (fåplo).

Flere Steder var der paa Grund af Stedforholdene en Tværager. Den brugtes da som »Forvende« for de andre Agre. Saadan en Tværager kaldtes en »Hydager« (Hyaer).

Hvor Vinterkorn var saadet og nedharvet, sattes »Vandfurer« med Ploven. Man pløjede en Gang frem og en Gang tilbage i samme Fure. Somme Steder var man nødt til at sætte »Tværfurer«. De ved Pløjningen fremkomne »Kamme« »reves af« med en Rive. Gennem Forvenderne gravedes »Udstikninger«.

Naar der pløjedes, gik »det framigs Øg« (de fråmmes Öj)²⁴ i den forrige Fure. Kom det ud af Furen raabtes der: »Får i!« Til det »tilmigs« (tæmmes)²⁵ raabtes: »Får tæ!«

Var Jorden tør, saa den havde sat Skorpe, saa hed det:

»Joren æ blee så bask a all dænj Tære!« »Joren æ strekk å ha mæ å jöre!« »Dæ æ trøkk få Hestene iår!«

Var Jorden vaad, kunde der ogsaa tales om, at den var »strik«, og at det var »trykt« baade for Heste og Mennesker. Der sagdes ellers: »Dæ æ fåfærdele, va Joren æ bleen bløt; hån æ så trøle, å de går så trøkk mæ Plonengen, så jæ æ bange få, å Hestene ve sætte mæje i Plotien!«

Naar Jorden var saa fugtig, at den ikke vilde skilles ad, naar den blev vendt af Ploven, saa hed det: »Joren smier åm!«

Var man ved Pløjningen kommen til at forbigaa en lille Plet, saa hed det: »Dæ legger in Bølk!«

[244] Den Tid, i hvilken man pløjede og gjorde andet Arbejde, uden at spænde Hestene fra, kaldtes et »Bedende« (Beenje). »Dæ æ e lant Beenje baa få mæ å Hestene!« Hviletiden kaldtes »Bed« (Be). »No ska do ta e gått Be!«

Man var ikke saa meget ømskindet for Regn. »Dæ hå ængen Teng å sie, dæ æ kåns æn lelle Kule (Byge)!« Men blev Regnen ved, maatte man jo bide i det sure Æble og holde op med Arbejdet: »Dæ æ nåkk bæst, vi spærjer fra, dæ ble få stor in Drøssleng!«

Naar man var ude at pløje eller gøre andet Markarbejde, havde man somme Tider med sig en lille Flaske, der kunde rumme en Snaps Brændevin. En saadan Flaske kaldtes en »Lærke«.

Naar Ploven skulde føres fra det ene Sted til det andet, lagdes den paa en saakaldt »Plovslæbe«, en Fjæl, paa hvilken der foran var en Jernbøjle til Plovjernet og bagved en Pind til Stjærtene. Nogle havde foran, i Stedet for en Bøjle, to Pinde.

²⁴ Fjærmer. ²⁵ Nærmer.

Saaning

Om Efteraaret saaedes Rug og Hvede, om Foraaret først Ærter og Vikker, dernæst Byg og endelig Havre.

En Ager deltes som sagt i to »Saagange«. Nogle saaede »efter begge Ben«. De gik da vistnok op i Midten af Saagangen og saaede til begge Sider. Rasmus Klokker saaede »efter højre Ben«. Han gik op tre Furer til højre for Midten af Ageren og ned tre Furer fra Renen.

I ældre Tid havde man »Saakornet« i en »Saakurv« (Fig. 35). Det var en høj, smal Kurv, der var buet, for

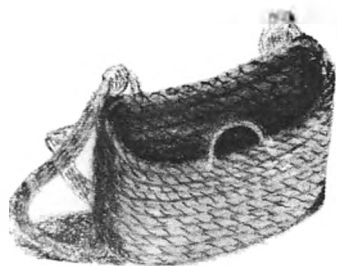

Fig. 35. Saakurv (Såkorre). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

bedre at kunne hvile op imod Hoften. Den var lavet af Halm, der var »trædt« gennem et »Pøsehorn«. Dog var Bunden af Træ. Den bares i en »Rem«, ofte en »Dækkengjord«, som var lagt om Skuldren. I Midten, øverst paa Forsiden, var en Grebe, hvori man holdt med den venstre Haand. Nu havde man Kornet i en Sæk, og det var bedre. Sækkens »Mund« blev »bundet op« ved Hjælp af et Baand, som man bar om Halsen. Ellers laa

Sækken over venstre Arm, saaledes at man paa hver Side af Armen havde omtrent Halvdelen af Kornet. Sækken flyttedes efterhaanden som man saaede.

[245] Det var et meget trættende Arbejde at saa, især fordi man maatte gaa i den »trøgne« (trøne) Jord.

Det gjaldt jo om at saa saaledes, at der alle Vegne kom det samme Lag.

Rasmus Klokker »spredte« med Pegefingeren.

At saa saaledes, at man ligesom kunde se hvert »Kast«, kaldtes at »kastesaa«. Saa blev der tykt hvor man havde kastet, men ellers tyndt eller tomt.

Ordet »gangsaa« brugtes ogsaa, og det er muligt, at det betød det samme som kastesaa, men det brugtes dog nok særlig, naar man ikke havde faaet »smidt sammen« i »Ryggen«.

Havde man saaet ujævnt, hed det: »Do hå såe i Plættenjetall!« Det viste sig jo, om ikke før, saa naar Sæden kom op. »Ruij æ go nåkk, mæn dæ æ fælt, såm hanj står i Hålme!«

»Korn« kaldtes al Slags Sæd, ogsaa Ærter og Vikker. Saaningen kaldtes »Saa«. »Idav æ dæ'nne æn Væjrkave, så dæ æ go Havreså!« »No æ e på Tie å vi få fatt på Hørsåij!« Ordet »Saa« betegnede muligvis ogsaa »Saakornet«.

Ved Saaningen var der meget at varetage. Af Kløver skulde der kun saas ganske lidt. Faderen sagde: »Ta mæ tre Fengre lissæm do tar dæ æn Priss!«

Adskillige Steder, hvor der var saaet, brugte man at sætte et Fugleskræmsel, en saakaldt »Rædtutte« (Rættute). I Regelen skulde den forestille en Mand med Hat paa. En Rædtutte blev altid sat hvor der var saaet Hamp.

Gamle Stine Kæmpens brugte at kyse Fuglene med en stor »Skraldre« (Skrallre) af Træ.

Harving

Naar Sæden var saaet, blev der harvet. Det kaldtes at »slæbe til« (slæve tæ).

Rasmus Klokker brugte en »trebullet Harve« (trebolle Hare). De tre »Bulle« var forbundne med to stærke Slaaer, der kaldtes »Harveslaaer«. I de to forreste Bulle var der »Trætænder«, i den bageste »Jerntænder«. Flere havde en saakaldt »Ledharve« (Lehare). Senere fik man en »svensk Harve«, der brugtes, naar man skulde nedharve Sæden, og dette kaldtes da at »svenske« (svenske).

Om den ene Harveslaa, ved den forreste Bul, sad en Træbøjle, der var lukket med en Jernbolt, i hvilken man satte en »Splitte« af Jern eller Træ. Paa Jernbolten sad et langagtigt Træstykke, i Enden af hvilket der ved en paaslaaet »Klams« var dannet en »Sule«, den saakaldte »Harvesule«. Gennem Sulen var der en Jernbolt, og heri sad Hamlen.

Et Stykke saa langt som Harven kunde række, kaldtes et »Harvebed«. »Do ka nåkk ta e i jett Be!«

[246] Naar man skulde »slæbe til«, gav man først Jorden »en Overgang paa langs«, saa paa tværs, og saa paa langs.

Et Sted, man havde forbigaaet med Harven, kaldtes en »Miste«. »No må do'nne lægge Møsste!«

Da Lars skulde lære at harve, raabte Faderen snart: »Væj fra dæ åm!« og snart: »Væj a dæ åm!«

Naar Jorden var meget »klimpet« (klæmpe)²⁶, saa »Klimpene raldrede for Harven« (Klæmpene rallree få Harij), saa maatte Lars allerede som Dreng ud med en Trækølle og »slaa Klimpe«.

²⁶ Klumpet.

Høst

Kornet begyndte først at »bulne« (bollne) i Jorden, og saa »spirede« det. Nu gjaldt det om at faa »grødeligt Vejr« (grøele Væjr), Regn, og derefter Varme. Saa væltede jo ogsaa Ukrudtet frem. Man plejede at sige: »Møj å Skitt de ska nåkk kåmme!« Men man maatte »tage det ene med det andet«. Man var altid glad, naar man fik »en god Bløding« (iij go Bløeng). »Man ka se, va Korne kvæjner ætter Ræjnen!« Selv en »lille Drysling« var ikke at foragte. »Åm åsse de æ allre så lett, så kvæjner e då!« Kom der »Tørre« (Tære), skulde det nok ses paa Kornet. »De æ svært, va Korne hå sætt!« »De står i Stampe!«

Snart begyndte man at gøre sine Beregninger om Høsten. »De teer sæ tæ, de blier e gått År!« »Vi ska nåkk få iij go Grøe!« »Vee (Hvedet) toner sæ tæ å blie gått!« Men Farer var der nok af. Saa kom der »Slagregn«, og Kornet blev slaaget ned. »Dæ æ gråv, va Havriij hænger!« Saa kom der Hagl. »Havliij hå øelavt Vee!« Især i »Sidkerne« var Kornet tilbøjeligt til at rende højt i Vejret uden ret at sætte Kerne. »Dæ flaser få stært (stærkt)!« »Dæ blier enne åje (andet) åm Flas!« Alle Vegne var det slemt med Ukrudtet, som jo i høj Grad forringede Sæden. »Jæ æ bange få, å Høstij enne blier mæje vær; de mæste æ noe Dossieri!« Kom der stærk Hede just naar Kornet skulde modnes, saa modnedes det for hurtigt. »Jæ æ bange få, å Vee enne blier gått, de æ tværrmot!«

Af mange Grunde var Udbyttet af Høsten i ældre Tid ikke ret stort. I Klokkergaarden ansaa man det for godt, naar man havde tolv »Fold« af Havre og ti af andet Korn. Rasmus Klokker regnede ikke Fold efter Udsæden, men efter Jorden. Tolv Fold vilde saaledes sige, at man fik tolv

Tønder paa en Tønde Land. Af og til fik man »Saakorn« andensteds fra. Det meste af Klokkergaardens Jord var sandet. Saa søgte man at faa Saakorn fra leret Jord.

[247] Saakornet andenstedsfra var i Regelen »svært givtigt« (jefte) de første Aar.

Stod Kornet tyndt, saa hed det: »De jenne (ene) står å råver ætter de ånje!« Men stod det tykt, saa hed det: »Dæ æ så mæje Korn, så de jenne Strå fårmele soer (sover) åpp emo de ånje!«

Hvordan det nu var eller ikke var, saa kom jo omsider Høsten²⁷.

Først var det Høhøsten eller »Leslætten«. Saa skulde man have sit »Letøj« efterset. Man »skaftede« (skavtee) Leen efter bedste Skøn, men saa skulde man prøve, om den ikke alligevel var for »ret« eller for »kroget«. »Leskaftet« blev da stillet paa Jorden, omtrent en Fod fra en Væg, og her skulde det blive staaende, til Prøven var foretaget. Med Leens »Od« (Ådd) drog man en Ridse i Væggen. Saa lagde man Skaftet op derimod. Var Leen nu vel »skaftet«, saa skulde Ridsen træffe en fire Tommer nedenfor »Leringen«.

Selve Bladet kaldtes »Le«. Overranden hed »Ryg«. Den lille nedadvendte Forlængelse, hvormed Leen holdtes ind imod Skaftet, kaldtes »Laar«. I Enden af Laaret var en lille Dup, der svarede til et Hul i Skaftet. Duppen kaldtes »Vorte« (Orte) og Hullet »Vortehul« (Orteholl). Om Laaret og Skaftet lagdes en »Lering«, og denne blev fæstnet ved Hjælp af Kiler. Paa Skaftet var der to Haandtag, som kaldtes »Knager« eller »Leknager« (Leknakker)²⁸.

Leen blev »strøget« (strue) med en Strygespaan, der

kaldtes »Struge« (Strue). Tidligere brugtes Stene, som man førte med sig i en saakaldt »Klæptutte« (Klæpptute, Fig. 36), hvori der ogsaa var Vand. At hvæsse Leen med

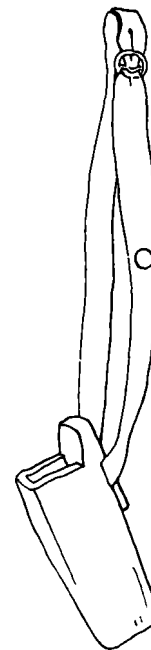

Fig. 36. Klæptutte (Klæpptute).
Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

Stenene kaldtes nok at »klæppe«. Det Stykke, man slog uden at stryge, kaldtes endnu et »Klæp«. »Vi ska'nne ta få lant e Klæpp!«

At bruge en Le kaldtes at »slaa«. Man talte om at »slaa Græs« og »meje Korn«. Dog kunde man om begge Dele sige »hugge«. Den, der gik foran, sagdes at »hugge for« (hogge færr). Han kaldtes »Formand« eller »Forhugger«

²⁷ Skg. 9. 627. ²⁸ Billede af Le hos Ln. Sk. 261.

(Fårrhoggere). Efter ham skulde de andre rette sig. Det gik jo altid lettest, naar man »holdt Hug« (holtt Hogg). Den der kom sidst, kaldtes »Bagmand«.

Skaaret kaldtes »Mo«. »Høj tar æn stor Mo!« Dog betegnede det særlig den Mængde, der blev hugget. »Do ka nåkk ta tre Moer!«

[248] I Engene var det let at faa sin Le »ødelagt« (øelavt). Der skulde jo »lægges i Bunden«, ellers sagde det: »Svip (svepp)!« og Leen gik ovenaf.

Naar Græsset var slaaget, blev det spredt. Det kaldtes at »græsse ud«. Naar det var tørt paa den ene Side, blev det vendt. Det kaldtes at »hakke«. Laa det hist og her for tykt, »sprættede« man lidt i det med Riven. »Rivetøjet« var af Træ. Skaftet kaldtes »Rivestage«, Hovedet kaldtes »Bor« eller »Rivebor« (Riveborr) og Tænderne »Rivepinde«²⁹.

Særlig paa de saakaldte »Knolde« var der ofte ikke »god Rivebund«. En og anden plejede da at sige: »Hær æ ujnavn Rivebun! sa Kællengen, hån rev sæ i Ænjen!«³⁰.

Naar Høet var tørt, blev det revet sammen og »stakket«. Stakkene var i Regelen smaa. Først naar Høet »stod i Stak«, kunde man rigtig se, hvor meget der var. »Dæ æ mæje Hø på de Støkke!« »Ja, mæn de æ jo åsse æn stor Slæ!«

Især paa Herregaardene og i Hoveriets Tid brugte man, naar Høet var tørt, at rive det sammen i lange »Streng« (Strænge). Saa blev det samlet til Stakke ved Hjælp af en lang Stang, i Regelen en »Læssem« (Læssem). I hver Ende af Stangen var der et Reb, og i disse Reb sad Hamlen, hvori Hestene trak³¹. Den, der »kørte Streng«, stod paa Stangen og skulde »møde« Høet, men var der for

²⁹ Billede hos Ln. Sk. 231. ³⁰ Röjen. Ordspr. 442. (734). ³¹ Billede i Ln. Sk. 231.

meget Hø, vilde Stangen gerne smutte over. Kløver blev kun behandlet paa denne Maade, naar det var tyndt.

Ofte blev det saakaldte »Oprev« efter Korn revet sammen i »Streng« og samlet med en Stang.

Hvor man havde Sommerkløver, blev der somme Tider en »Efterslæt«.

Saa snart det kunde lade sig gøre, blev Høet »taget ind« (tae en).

Man fik saa Vognene frem. Deres Indretning var anderledes end ellers. Langvognen var længere og kaldtes »Høstlangvægende« (Høstlangvænge). Vognkæppene, der kaldtes »Høstkæppe«, var længere, da Haverne var højere. »Høsthaverne« (Fig. 37), der ogsaa kaldtes »Stikkhavcr«, var en halvsvende Alen lange. De var dannede af to lange Stænger, forbundne med fire Slaaer.

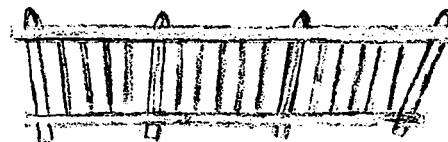

Fig. 37. Høsthav (Høsthav). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

[249] Mellem Slaaerne var der en Mængde Pinde af Hassel eller Sejpil. Disse Pinde, af hvilke Barken var »skavet«, kaldtes »Høststikker«. De sad i Huller i Stængerne. Vognbunden, den saakaldte »Høstunderbund«, var dannet af en eller flere Fjæle. Hertil brugtes ofte de saakaldte »Udskyr« (Uskørr).

Læssetræt kaldtes »Læssem« (Læssem). Foran var der et saakaldt »Hoved«, bagved et Par Tværpinde.

Høet læssedes paa Vognen ved Hjælp af en »Jerntyv« (Jærrkyv) med to »Horn« af Jern³². Den, der brugte Jerntyven, kaldtes »Rækker«. Den, der stod i Vognen og

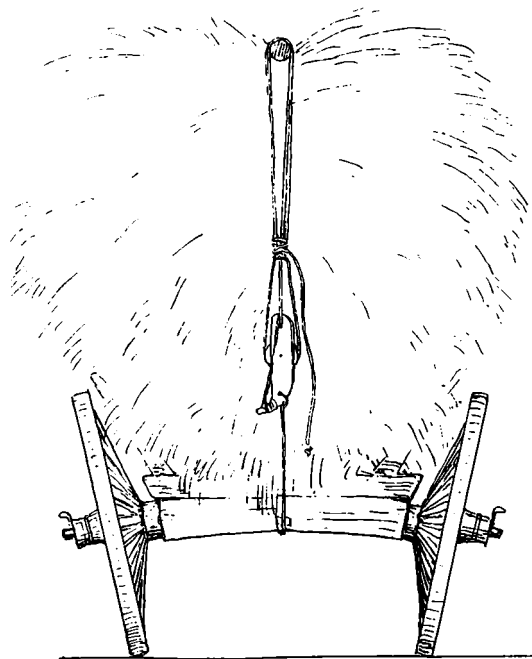

Fig. 38. Bagrebet (Bareve).

Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.*

lagde Høet til Rette, kaldtes »Lægger«. Naar Vognen var læsset, skulde Læsset bindes. »Læssemæden« blev rejst paa Hovedet og rakt til Læggeren. Rækkeren stod saa op paa Vognstangen og »vøjte« (vøjte) »Forrebet« (Fåreve) et

Par Gange om Hovedet, hvorefter det blev fastgjort ved Haverne. Saa skulde Læssemæden tvinges ned ved Hjælp af »Bagrebet« (Bareve, Fig. 38). Til Bagrebet var der en sakaldt »Tridse« (Tresse). Tridsen var et langagtigt Stykke Træ. I den øverste Ende var der et Hul. Et andet var der et Stykke fra den nederste Ende, som var en Smule tilspidset og udadbøjet. I Midten var der et Hjul. Den ene Ende af Bagrebet førtes gennem Tridsens øverste og nederste Hul, sloges et Par Gange om Tridsens spidse Ende, førtes saa gennem et Hul i Underbunden og fastgjordes i Bagduppen. Den anden Ende af Bagrebet førtes op omkring Læssemæden mellem Tværpindene, ned omkring Hjulet og atter op omkring Læssemæden. Saa slog man en »Klanke«, satte Knæet deri og strammede. Endelig vikledede man Rebet eller »Løbetøjlen« et Par Gange om Tridsens spidse Ende og fastgjorde den saa ovenover Tridsen i begge »Tøjler«.

[250]

Høet læssedes af med Jerntyven. Naar Høladen var fuld, sattes der »Høhæs« paa Hæspladsen.

Den Dag, Græsset var slaaet, gav Pigerne om Aftenen hver af Karlene en saakaldt »Lemandsurtekost«³³. Tidligere talte man ogsaa om »Legilde«.

Man maatte »bruge sig« under »Leslætt«n, men det var for intet at regne mod det Arbejde, man fik, naar »Høsten« skulde »tages ind«.

Før Høsten blev der bagt og sørget for Brændevin. »Høstbræven« skulde man have, selv om man saa skulde »borge« (borre) det. Slap Brændevinen op, medens Mandfolkene havde travlt, eller var der noget andet, der skulde hentes i Staden, saa skete det, at Konerne red derind. De sad da »skrævsom« over Hesten og havde en

³² Billede i Ln. Sk. 231.

³³ G. M. 2. 77.

»Tværsæk« foran sig. I hele Høsttiden levede man bedre end ellers.

Til at »meje« med brugtes et »Mejetøj« (Fig. 39)³⁴. Bladet kaldtes »Mejejern«, Ringen »Mejering« og Skaftet »Mejebom« (Mæjebåm). Skaftet var langt. Det

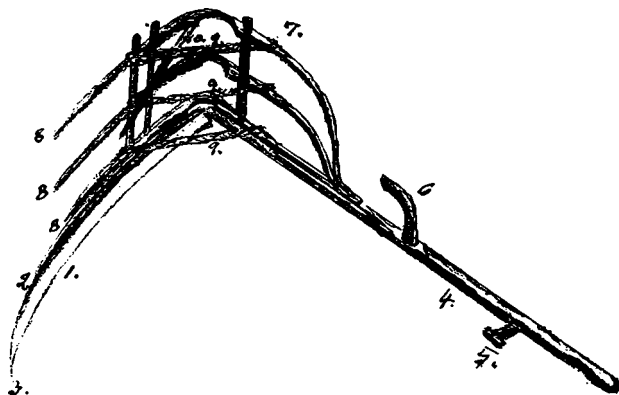

Fig. 39. Mejetøj (Mæjetøj). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning. 1. Mejejern (Mæjejærn). 2. Ryg (Røgg). 3. Od (Add). 4. Mejebom (Mæjebåm). 5. Krykke (Krøkke). 6. Knag (Knakk). 7. Mejered (Mæjere). 8. Krog (Krå). 9. Mejihilde (Mæjehele). 10. Redpind (Repen). Se desuden foto s. 308.

laa op langs Armen og skar den omtrent ved Albuen, hvor der i Skaftet var et buet Indsnit, for at det bedre skulde kunne hvile paa Armen. Det strakte sig et Stykke længere. Denne Del af Skaftet, som jeg vil kalde den nederste³⁵, var ofte kønt udskaarct. Det nederste Haandtag, i hvis Ende der var en Tværpind, kaldtes »Krykke« (Krøkke). Det øverste Haandtag kaldtes »Knag« (Knakk). Paa Mejetø-

³⁴ Billede i Ln. Sk. 276. ³⁵ Lars Rasmussen kalder den den øverste.

jet var der en saakaldt »Mejered« (Mæjere), som bestod [251] af tre »Kroge« af Træ. Forneden, hvor de samlede, var de ved et Par Søm fæstede til Bommen. Under Sømhovederne var der smaa runde Tøjstykker af forskellig Farve. Krogene skilte sig fra hverandre, men bøjede alle opad mod Mejejernet. Her holdtes de saa i en vis Afstand fra hverandre ved Hjælp af tre Slaaer. Den ene Krog laa lige op til Mejejernet. Krogene spændtes ved Hjælp af saakaldte »Mejihilder« (Mæjeheler) af Baand eller Staaltraad. Til disse Hilder var der »Takker« paa den nederste Del af Krogene. Gennem den yderste Krogs Hilde og ind i selve Krogen gik en saakaldt »Redpind« (Repen), der skulde hindre Kornet i at »styrte over«. Mejetøjet kaldtes for Spøg »Bagsmækkvognen«. Naar man skulde ud at meje, hed det: »Nå, no ska do u å køre mæ Basmekkevoni!« Mejetøjet var helt igennem større og sværere end Letøjet. Dagen efter at man havde mejet, kunde det ofte hedde: »Jæ æ så æmm (øm) i Skrempen!« »Jæ hå unt i Vrieskamli!« hvormed man mente Lænderne.

Om Skaaret brugtes Ordet »Mo«. Det, der stod tilbage, kaldtes »Skar« eller »Moskar«. Man skulde passe at »hugge«, saa der ikke blev for »høj« en »Moskar«. At hugge Straaet omtrent halvvejs over kaldtes at »styde« (sty). Uøvede »Høstmænd« var slemme til at »styde i Baghugget« (sty i Bahogge). »Forhugget« kaldtes den Del af Moen, der var længst til venstre, »Baghugget« den der var længst til højre. Stubbe kaldtes »Stivl« (Stevl). Man havde følgende Gaade: »Nar æ dæ di fleste åvne Holler?« og Svaret var: »Ætter Høsti!«.

Naar man skulde til at meje det sidste Stykke, hed det: »No ska vi jave Hari!« og det var slet ikke saa usædvanligt, at man virkelig traf en Hare.

Kornet tørredes paa Jorden ligesom Græsset. I Stedet for »tørres« blev ofte sagt »rattes«. Naar Kornet var tørt paa den ene Side, blev det »hakket«. Naar det var skikket til at komme i Hus, blev det bundet. To Piger med »Mammelukker« (Mamelokker) paa Armene fulgtes ad, begge med River. Den forreste, som kaldtes »Kærver« (Kærere)³⁶, rev sammen i »Kærvestykker«, idet hun holdt Riven foran sig og rev til sig. Det kaldtes at »kærve« (kære). Til et Kærvestykke gik der i Regelen et Par Moer, og to Kærvestykker skulde danne et »Neg« (Nøj). Naar der var for lidt, hed det: »Ka do'nne lægge e Støkke å!« Den bageste, som kaldtes »River« (Rivere)³⁷, rev op efter den forreste og kastede »Snutterne« (Snotterne) ind paa Moen foran Kærverens Rive.

Karlene bandt og samlede Negene i »Traver«. Alt hvad der kom til at ligge paa samme Sted, kaldtes en »Hob« (Håv).

Baandene, hvormed Negene bandtes, var enten af [252] Halm eller »Stær« (Stærre)³⁸. De saakaldte »Stærbaand« (Stærrebånd) var de bedste, men de var ogsaa dobbelte. »Halmbaand« kunde kun bruges et Aar, men naar man »redte« Stærbaandene »op« og »snoede« dem lidt fastere, saa kunde de bruges i flere Aar. Baandene snoedes paa en Krog. Naar Halm skulde snos, maatte man stænke den med Vand, da den ellers ikke vilde holde. Man tog Vanter paa, da det at sno var for »håst« for de »bare Hænder«.

Naar et Baand var slaaet omkring et Neg, knyttedes det ved Hjælp af en Slags Knude, der kaldtes »Laas«. Baandets Ender snoedes sammen, den derved fremkomne Tamp snoedes omkring Baandet og blev stukket ind

derunder. Men man maatte ikke »tage i Laasen«, det kunde den ikke taale.

Paa Armene havde Karlene de saakaldte »Bindeærmer«, der i et Baand hang om Halsen. Paa Hovedet havde de en »Bindhat«, hvorpaa de bar Negene. Baandene laa ved »Hoben«. Hver Gang en Karl bragte et Neg, tog han et Baand. Han tog det med begge Hænder og strakte det ud bag sin Nakke, for at det ikke skulde opløse sig.

I en »Hob« var der i Regelen kun én »Trave«. Var der meget Korn paa Marken, kunde der være to. En Trave bestod af tyve Neg. Underst laa otte ved Siden af hverandre. Over disse seks, saa fire og saa to.

Naar man bandt et Neg, fik man sjælden alt med. Hvad der laa tilbage, kaldtes »Negsnutter« (Nøjsnotter). Levninger efter en Trave kaldtes »Travesnutter«. Alt hvad der var levnet og siden blev revet sammen, kaldtes »Slud« (Slu) eller oftere »Oprev«.

Var Negene blevne samlede i Traver, skulde de helst »køres ind« med det samme. Ofte kørte man hele Natten.

Tidligere, da »Tienden« (Tejen) ikke betaltes i Penge, havde man tit et slemt Bryderi. Naar Negene var lagte i Traver, maatte man ride ud og se at faa fat paa »Tælleren«. Rasmus Klokke fortalte, hvordan han forgæves havde søgt ham i Sillestrup og Ulslov, og da han saa endelig fandt ham, var det begyndt at regne.

Et Læs var i Regelen to Traver.

Havre blev altid bundet i »Neg«, men da Lars var otte Aar gammel, begyndte man for det øvrige Korn Vedkommende at gaa over til en Skik, som man kendte fra Herregaardene. Man tørrede ikke længere Sæden paa Jorden. Efter »Mejerne« gik der Piger og bandt. Negene var smaa og kaldtes »Stuber« (Stuer). At binde dem

³⁶ Hankøn. ³⁷ Hankøn. ³⁸ Stargræs.

kaldtes at »stube op« (stue åpp). Baandene toges af Sæden. »Stuberne« opstilledes i lange Rækker, to og to [253] imod hinanden. »Stubben« (Stobbij)³⁹ vendte nedad og »Toppen« opad. En Række kaldtes en »Hob«. Antallet af »Stuberne« i en Hob var forskelligt.

Naar Stuberne var opstillede, blev »Sludet« revet sammen. Nogle brugte hertil en saakaldt »Hungharve« (Hånghare, Fig. 40). Det var en enkelt »Bul« med ret

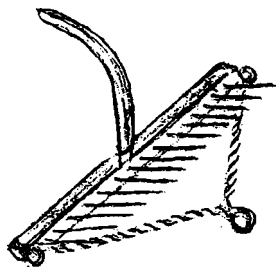

Fig. 40. »Hungharve« (Hånghare).
Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

udstaaende Trætænder. Ved Bullens Ender var fastgjort Reb, og i disse sad Hamlen. »Hungharven« blev trukket af en Hest. Midt paa Bullen var der et »Haandtæg« (Håntæg), en opstaaende, tilbagebøjet Stage. Heri holdt den der kørte. Naar en passende Bunke var samlet, rykkede man ved Hjælp af Haandtaget. Saa lod man Hesten trække, og i det samme løftede man »Hungharven« over Bunken. At foretage dette Arbejde kaldtes at »hungharve«. I Bruntofte hed det at »rive Stub«⁴⁰. Hvor der var »hungharvet«, kunde de fattige spare sig at prøve paa at »sanke Aks«.

³⁹ Rodenden. ⁴⁰ Her bruges »Stub« i Stedet for »Stivl«.

Var Stuberne tørre paa den udvendige Side, blev de vendte. Man gik og følte paa dem for at finde ud, om der kunde køres ind. »Dæ æ få klamt ænno!« kunde der blive sagt. Men endelig kom jo Dagen!

Naar man skulde køre et Stykke, medens man læsede, og det maatte man altid, hvor der var Stuber, saa gjaldt det om at passe, at Forreb og Bagreb ikke blev »urede« (uree). Rasmus Klokker blev ærgerlig, naar han skulde have Bryderi med et Reb eller en Snor. Naar han havde »vrøvlet« (vrøjle) flere Knuder »op«, men traf en til, saa kunde han sige med et Udtryk, der stadig var hans Mundheld: »Dæ æ nåkk æn Fåjættelse!« Paa Forrebet [254] slog man en Knude og »smak« det ind ved den »tilmigs« Brakke. Bagrebet fastgjorde man ved Bagduppen, samlede en Del deraf og slog et »Kast« derom, men dannede saa en »Klanke« i Enden og lagde den om »Hovedet« paa Læssemøden, som man lod slæbe efter Vognen.

I Regelen brugtes Karle til at »række« og Piger til at »lægge«. Først »fyldte« (föllte) man Haverne »op«. Stuber læsede man som man bedst kunde, men for Lægningen af Neg havde man bestemte Regler. Naar Haverne var opfyldte, lagde man to »Lag« (Lav). »Stubbene«⁴¹ vendte altid udad til Siderne. »Toppene« lagdes over hinanden. Naar det andet Lag skulde lægges, tog man foran og bagved nogle »Lokke«⁴² ud af de underste Neg og lagde imellem, for at de øverste skulde komme til at ligge fastere. Bedst var det at lægge »Klemmelag« (Klæmmelav). Dels laa de saa fast, at der næsten ikke behøvedes Læssemøde, og dels kunde man saa have meget mere paa Vognen. I to Klemmelag var der

⁴¹ Rodenderne. ⁴² Viske.

næsten lige saa mange Neg som i tre andre. Ofte lagdes først et Klemmelag, og saa et almindeligt Lag. Skulde der lægges Klemmelag, maatte Karlene i Regelen holde for. Pigerne var da ikke stærke nok til at være »Læggere«. De første tre Neg lagdes som i et almindeligt Lag, men siden lod man stadig en lille Plads være aaben foran Negene, og heri nedklemte man andre.

Rasmus Klokker brugte i Sønnens Barndom kun én Vogn, men det gik alt for langsomt. Senere fik man en saakaldt »Sættevogn« (Sættevogn)⁴³. Saa behøvede man ikke at vente i Gaarden, til der var læsset af. Man spændte saa Hestene for den tomme Vogn, som altid var parat.

At læsse af kaldtes at »række af«, og dertil brugtes Jerntyve. Det var altid Karle, der var »Afrækkere«.

Naar der kun var lidt tilbage paa Marken, hed det: »Dæ æ kâns e Par Haver fulle!« : saa meget som der kunde være mellem Haverne, eller: »Dæ æ kâns æn lelle Rolte tæbae!« : ikke saa meget, at der kunde blive et Lag over Haverne, eller endelig: »Dæ æ e Lav oer Haverne!«

Man talte om »Forlæs« og »Baglæs«.

Ærter og Vikker blev slaaede med en Le. Det var ikke saa sjældent, at ogsaa Pigerne slog, men Karlene strøg deres Leer. Bælgsæden lagdes i smaa Dynger, der kaldtes »Viske«, og Arbejdet kaldtes at »viske op« (veske åpp). Naar Viskene var halvtørre, blev de vendte med en »Rivestage« eller en »Sule«. De blev ikke bundne. Somme Tider sagde man for Løjer: »Sypå (sydpaa) bejer di dees Ærter å Vekker!« Var der saa nogen, der sagde: »Er det sandt?« eller lignende, saa svaredes: »Ja, mæ [255] Læssemeen!« Før Udskiftningen havde man sit Hyre med Ærterne. Alle Byens Folk havde jo deres Ærter paa

⁴³ Skiftevogn.

samme Sted, men »Ager om Ager«. Det traf sig i Regelen saaledes, at de laa og »viskede op« i »Bærtlemæjsuen«, men denne Uge kom altid mest Blæst, og saa fløj Ærterne rundt omkring, og man havde sin Nød med at faa dem nogenlunde rimelig fordelt. Naar Bælgsæden skulde læsses, var Pigerne »Rækkere« og Kuskene »Læggere«. Havde man kun et Par Læs, hed det: »Dæ æ iij lelle Klatt Ærter!«

Det sidste Læs der kørtes ind, kaldtes »Averslæsset«. I ældre Tid bestod det næsten altid af »graa Ærter«, og den, der kørte, kaldtes »Ærtekælling«. Men de graa Ærter blev afskaffede, fordi man mente, Jorden ikke kunde »taale« dem. De Ærter, man fik i Stedet, modnedes i Regelen lige efter Rugen.

Flere Steder, men ikke i Klokkergaarden, havde man en »Høstkrone« paa det sidste Læs, og saa sang og raabte man det bedste man kunde.

Om Aftenen var der »Aversgilde« (Aversjille). Da fik man god »Sødgrød« til Nadver. Denne Grød kaldtes »Aversgrød«⁴⁴.

Medens Rasmus Klokkers Fader levede, lod man et Neg af den sidste »Hob« blive liggende paa Marken til »Godens (Goins) Hest«⁴⁵.

Hvis det sidste der høstedes, var Ærter, lod man ligge lige saa meget som et Neg. Om »Goden« ved Lars Rasmussen ellers intet.

Det underste Lag Neg i Laderne stod paa »Stubbene«. Det underste Lag Neg paa Stængerne kaldtes »Stængelag« (Stænjelav) og laa paa tværs over »Stængstængerne«. De andre laa paa langs.

⁴⁴ G. M. 2. 76. Skg. 2, 742. 5, 745. ⁴⁵ G. M. 2. 55. Skg. 2, 752. 8, 64. S. 160.

Naar Husene var fulde, og der var mere Korn, sattes det i Hæs. Ærter og Vikker sattes altid i Hæs, og ligesaa Størstedelen af den Havre, der skulde bruges til Hestene.

Hæssene var smalle forneden, ellers var de slemme til at raadne. Naar et Hæs havde sin rette Form og var vel behandlet, saa hed det: »No æ e gått behytt (beskyttet)!« Naar de, der »satte Hæs«, kom et Stykke op, maatte de »staa paa Lad (La)«. Havde Hæsset naaet en passende Højde, hed det: »Bjøñ (begynd) å stækk a på e!« Meningen var, at man skulde gøre det smallere og skraane lidt, saa det blev højest i Midten. Det øverste af et Hæs kaldtes »Ovenning« (Oneng). Ovenningen blev tækket med Langhalm, hvis Ender for ikke at »blæse op« med en lang »Slikke« blev stukne ind i Hæsset. Ellers var Langhalmens omslynget af Halmbaand, der fastholdtes [256] ved Hjælp af Trækroge. Øverst oppe lagdes en »Randing«, især af Smaahalm, og over denne hængtes »Ortræer«. Saa var Hæsset i Stand til at »skyde Vand«.

»Havrehæsset« stod, da Lars var Dreng, og Hestene fik utærsket Havre, paa fire »Støtter«, der foroven var beklædte med Blik, for at Rotterne ikke skulde kunne komme til det. Naar Høsten var til Ende, holdtes der »Høstgilde«⁴⁶. Foruden dem, der havde deltaget i Arbejdet, indbødes i Regelen den nærmeste Slægt. Der dansedes ikke, men man fik godt at spise og drikke, og Rasmus Klokke søgte paa forskellig Maade at fornøje sine Gæster. Saaledes plejede han at stille »Niksen« (Keglekongen) op paa Møllemarken. Man blev da bundet for Øjnene med et Tørklæde og fik en »Humlestage« i Haanden. Den, der saa kunde ramme »Niksen«, fik en Daler.

⁴⁶ Skg. 2. 752.

Naar Kornet var af Marken, saa Rasmus Klokke altid efter de saakaldte »Kornskæpper«, nogle smaa Svampe, der ikke havde Stilk, men lignede omvendte »Bajads-huer«⁴⁷. Flere af disse Skæpper var tomme; men andre var mer eller mindre fulde af Frø, der saa ud som Hampefrø⁴⁸. Rasmus Klokke talte Frøene i den første Kornskæppe, der havde Indhold. Lige saa mange Frø der var, lige saa mange Daler skulde man faa for Tønden af den Slags Korn, der havde staaet paa Marken.

Efter at Høsten var til Ende, fik Tjenestefolkene en saakaldt »Nøddedag« (Nøedav)⁴⁹. Tidligere var den bleven brugt til Nøddeplukning, og derfra stammede jo Navnet, men nu blev den som oftest fejret i Nykøbing. I Regelen var det første Lørdag efter Indhøstningen, og da var der stor Torvedag i Byen. Mødte man saa hinanden, hed det gerne: »Så do håller Nøedav i Dav?«

Vilde man ud at plukke Nødder, gik man til Skovs med sin »Nøddekrog« og sin »Nøddepose«. Nøddeposen hang paa Brystet.

Tærskning og Rensning

Det var »fattige Folk«, der havde udtærsket til Jul, og selv om man ikke havde meget at tærsk, sørgede man altid for, at man ikke blev færdig før senere hen paa Vinteren.

Fra Morgen til Aften lød Plejlens Slag. I den mørkeste Tid begyndte man om Morgenen at tærsk ved Lygte.

Kun lidt af Havren blev tærsket. Hestene fik jo utærsket Havre. Det meste blev foreløbig sat i Hæs, men kom saa

⁴⁷ Rimeligvis: *Peziza lentifera*. I Plnt. ogsaa Navn paa *Agaricus campanulatus*. 7. 164. Skg. 5, 493. 8, 40. Lignende siges i Tyskland om »Theuerlinge«. Grimm, *Mythologie*. 3. (1878). 442. ⁴⁸ Vistnok tilfældigt nedfaldet Frø af andre Planter. ⁴⁹ G. M. 2. 73. Skg. 2. 752.

ind, naar der, efterhaanden som der blev tærsket, blev
 [257] Plads i Husene. Havren paa »Havrestænget« blev for
 Rotternes Skyld omflyttet hver Maaned.

I ældre Tid tærskede de fleste »Tærskemænd« til

Fig. 41. Plejls. Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

»Punds« og kaldtes derfor »Pundtærskere«. Rasmus
 Klokker gav en Pundtærsker hver 24de Tønde. At
 »tærskes til Punds« var et »strikt« (strekkt) Arbejde, naar
 der skulde tjenes noget af Betydning, og de fleste
 Pundtærskere var altid »tidige« (tiee) til »et godt Maal«.

Om en, der spiste meget, sagde man: »Høj eer såm iij
 Punttærskere«.

I Klokkergaarden tærskedes kun Havre i »Tærskeloen«. Andet Korn tærskedes i »Skæreloen«.

»Plejlstøjets« (Fig. 41) Skaft kaldtes »Handel« eller
 »Plejlshandel« (Plæjlshandel) og skulde helst være af Fyr.
 Somme havde Handeler af Sejpil eller Hassel, men de var
 for »kolde«. Handelen maatte ikke være for »før« (tyk),
 saa faldt den ikke godt i Haanden. I den ene Ende af
 Handelen var der et »Plejlshoved« af Jern. Herom kunde
 den saakaldte »Plejlshilde« (Plæjlshede) dreje sig. Plejls-
 hilden var ved den saakaldte »Forhilde« fæstet til
 »Plejlen« eller »Plejlstræet«⁵⁰, der som oftest var af
 Avnbøg eller Ask. Forhilden fastholdtes ved den
 saakaldte »Springrem« (Sprengræmm)⁵¹. Plejlshilden
 var i Regelen af »Hestemanke«. Forhilde og Springrem
 var somme Tider af Aaleskind, men langt bedre var den
 saakaldte »Bugsmitte«, der hos Slagterne kunde købes for
 en Mark.

Naar man tærskede, skulde man slaa ordentlige Slag,
 saa det klang i Lergulvet. Ellers hed det: »Do står jo kåns
 å tjatter!« Og saa blev der ikke tærsket »rent«, men at
 lade Korn blive i Halmen var kun »til at fodre Rotter
 med«.

Hvede, Rug og Havre blev »langtærsket«. To »Rader«
 Neg⁵² blev lagte paa Gulvet med »Stubbene« mod
 Væggene. Hvad der saaledes var fremlagt, kaldtes et
 »Læg« (Lægg). Naar der var tærsket længe nok paa den
 ene Side, vendtes Negene med en »Halmsule«, som var
 en kløftet Kæp, i Regelen af Ask. Kløften skulde være

⁵⁰ Slagelen. ⁵¹ Billede hos Rom. H. 107. ⁵² »Stuer« tærskedes paa
 samme Maade som Neg.

længere end Skaffet. For at den kunde faa sin rette Form, brugte man at »bage« den i Bageovnen, indtil Barken sprang af, og siden klemtes den i en Stige.

[258] Byg maatte ikke langtærskes. At langtærskede Byg blev betragtet som et Vidnesbyrd om Dovenskab. Det blev kun gjort af en »Grishas«. Bygget blev stillet saaledes, at »Stubbene« vendte opad og »Toppene« nedad. Saa fik det to Overgange. Første Gang kaldtes at »brodde« (bråtte), anden Gang at »slide« (slie).

Naar man havde tærsket, rystede man Halmen godt med Sulen, for at alt Kornet kunde »komme fra«.

Af Hvede og Rug blev der baade »Langhalm« og »Smaahalm«, af Havre og Byg kun det sidste. Langhalm blev taget fra med Hænderne. Al Halmen bandtes paa Stedet i store Knipper, der kaldtes »Klipper« (Klepper). Om »Langhalmklipperne« bandtes to, om »Smaahalmklipperne« et Baand.

Paa flere af de større Gaarde blev Halmen baaret løs hen til Foderloen. Dertil havde man en saakaldt »Halmbue« (Fig. 42)⁵³. Den var dannet af to bøjede Hasselkæppe, der hver for sig havde Form af Buer og var forbundne med Reb. Et langt Reb var desuden fastgjort i Midten af den ene Hasselkæp. Naar Halmen var lagt paa Rebene mellem de to Hasselkæppe, blev det lange Reb slaaet omkring den og fastgjort i den anden Hasselkæp. Idet man saa løftede Halmbuen op, stødte man med Knæet en Fordybning ind i Halmen til Hovedet, hvorpaa den blev baaret. En »Bue« Halm var saa meget som en Mand kunde bære.

Efter at den større Halm var taget fra, samlede man med en Rive de mindre Straa, der endnu fandtes mellem

⁵³ Billede af en Slags Halmbue hos Stolt. 65.

Kornet. Disse kaldtes »Ælter«. De bandtes sammen i Knipper, de saakaldte »Ælteknipper«, og maatte, fordi »Ælterne« var saa korte, bindes med to Baand. Siden brugtes de til Hakkelse. Naar de skulde skæres, lagdes der Langhalm baade under og over.

Med Hvede og Havre var man nu foreløbig færdig, men Rug og Byg skulde »røres op« med et »Rivebor«. Byg blev rørt op en tre til fire Gange. Man spredte Kornet i et nogenlunde lige tykt Lag paa Gulvet, og saa rørte man det op ved at føre Riveboret igennem det fra den ene

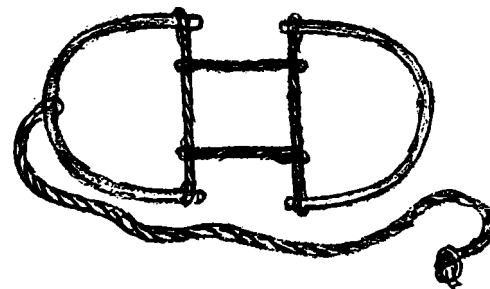

Fig. 42. Halmbue. Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

[259] Side til den anden i tæt paa hinanden løbende Furer. Efter hver Gang »svøftede« (svøjtee)⁵⁴ man Kornet med en »Svøfter« (Svøjtere), en Halmkost, der var lavet af Straa, som ikke var tærskede, men paa hvilke man havde »gnedet Kornet ud« med Hænderne. Om Svøfteren lavedes af Halm, der var tærsket, blev den for »føl« (føl)⁵⁵.

Efter at denne Behandling var til Ende, skulde Bygget »kørnes«, for at man kunde faa »Spydene« slaaet af. Naar man kørnede med Plejl, var man som oftest to, en paa hver Side, og man skiftedes saa til at slaa. Men ofte blev

⁵⁴ Viftede. ⁵⁵ Blød, slattet.

der »kørnet« ved at man lod Heste trampe paa Kornet. En Dreng havde saa den Forretning at holde en Skuffe under, straks naar en af Hestene »lettede Rumpen« for at »møge sig«. Der skulde jo nødvendig komme Hesteskarn i Bygget. Hvad der paa en Gang var fremlagt, kaldtes en »Kørning«.

Endelig blev alt Kornet »kastet«. Det samlede i en Bunke ved den nordre Væg. Den, der skulde kaste, satte sig »op til Væggen« paa en »Treben« og kastede saa Kornet over mod den søndre Væg. Dertil brugtes en »Kastenskovl« (Kastenskul) af Træ. Skaftet var ganske kort, næppe længere end en Fod. Ved »Kastningen« skiltes Kornet fra »Avnerne«. Der, hvor Kornet var kommet til at ligge, fratog man først den yderste »Ring«. Det var det ringeste og kaldtes »Skæle«. Det bestod for en stor Del af »Museskær«. Det brugtes mest til Soen og Hønsene. Det næste kaldtes »Forkorn«. Det bestod for Størstedelen af »Smaakorn«. Det tungeste og bedste, som var fløjet længst, kaldtes »Gavlkorn«.

Ærter og Vikker var jo ogsaa »Korn«, men fik en særlig Behandling. Man tærskede dem paa en Dag, men var saa rigtignok ogsaa en halv Snes Mand. Gaarden blev inddelt i »Loer«. Hver Lo var ikke bredere end at man kunde naa til Midten med en Halmsule. Ved hver Lo var der to, der tærskede, og de skiftedes til at slaas. Ærterne og Vikkerne lagdes i smaa Bunker. Dette kaldtes at »lægge i Hunde (Hunje)«. De var lette at tærske. Ærterne sad saa løse, at de kunde »slaas ud med en Hue«. Naar Bunkerne var tærskede paa den ene Side, blev de »vendte«. Efter Tærskningen skulde man med Halmsulen ryste »Reberne« (Reerne)⁵⁶. »Røst mæ gått!« siger Ærter og Vikker.

⁵⁶ Rankerne.

Halmen brugtes særlig til Faareføde. Var der ikke Plads paa Stængerne, sattes den i Hæs, der kaldtes »Ærtehalms-hæs« og »Vikkehalms-hæs«.

Naar Kornet var kastet, blev det, saa længe Lars var Dreng, »sældet« (sæle) gennem et »Kornsold«. Rammen omkring et Sold kaldtes »Stumende« (Ståmmerje). Bunden kaldtes »Soldbund« (Sålbun). I Kornsoldene var [260] den flettet i »Terner« af fine Hasselspaaner. Hullerne var saa smaa, at Kornet ikke kunde gaa igennem. Under Soldbunden var der et »Styr« af tre flækkede Hasselkviste, som krydsede hverandre og kaldtes »Skinner« (Skener). Saadanne Soldbunde fik man hos »Pe Sålmaer« i »Krahav«. Samme Per kaldtes ellers ogsaa »Pe Skemaer«, fordi han lavede Træskeer. Var der noget i Vejen med en Soldbund, hed det: »Høj trænger nåkk tæ å kåmme tæ Værrmæsterij å blie lave!«

I Ledstrup boede der en pudsig Soldmager, der kaldtes Anders Ledende (Åges Lieje)⁵⁷. Naar han var ude, og Børn vilde røre ved hans Sager, saa plejede han at sige: »I må'ne røre mænne Reskaver!« og saa var hele Herligheden jo et Pølsehorn og en Syl⁵⁸.

I den Tid, man gik »til Hove«, maatte alle kunne »trindsælde« (trejsæle), men det var der faa af de yngre der forstod. Rasmus Klokke var jo glad nok, fordi »Hoveriet« var afskaffet, men han sagde dog atter og atter, at »de, der ikke havde været med der, forstod ingen Ting«. Der »lærte Folk at lukke deres Øjne op«. Naar man trindsældede, drejede man Soldet paa en egen Maade, saaledes at alt »Møget« samlede sig i Midten, medens »Støvet« faldt fra. »Møget« bestod jo af »Vipper«, smaa Lerklumper og andre Smaadele. Naar

⁵⁷ Lieje forekommer i Udtrykket: Lieje å løs. ⁵⁸ Ordspr. 448. (851).

det var samlet i Midten, kunde man let »fløde« (fløe) det af med Hænderne.

Senere blev det almindeligt at rense Kornet i en saakaldt »Harpe«, men det blev aldrig saa godt. Man blev da ogsaa ved at bruge Kornsoldet til den Rug, der skulde males. Harpen stod i Skæreloen. Øverst var der en større, skraat stillet Kasse, hvori Kornet blev fyldt. Under denne var der et Par Ben. I den nederste Ende af Kassen var der et Hul, i hvilket der paa langs var indsat Staaltraade. Dette kaldtes »Vippesoldet«, og her fastholdtes Vipperne. Hullet var dækket med en »Skodde« (Skåe). Naar denne aabnedes, faldt Kornet gennem Vippesoldet ned i det saakaldte »Harpesold« med saa fine »Terner« af Staaltraad, at ikke Kornet, men kun Støvet kunde gaa der igennem. Harpen var forneden ved Reb forbundet med de omtalte Ben, der kunde stilles op og lægges ned.

Naar Kornet var rensat, blev der »Kornbæring«. Saa kom det op paa Loftet. Her blev det i Løbet af Vinteren »rørt« med en Skuffe hver Uge, for at det ikke skulde blive »mugget« (mogge). Var det »klamt«, maatte det røres hver Dag.

Kløverfrø og Høfrø kom først gennem et Kornsold, men blev endelig rensat i et »Driftetrug« (Drevtetru). Moderen var dygtig til at »vippe« det. Hun havde en [261] egen Maade at gøre det paa. Hun »jumpede« (jompee) det op og ned med Hænderne, saa alt »Møget« fløj ud.

Ærter og Vikker blev »tesede« (tesee). Man tog alle de ormstukne fra, for at man skulde faa gode »Saaærter« og »Saaavikker«.

Medens Lars var Dreng, »mol« man selv i Hjemmet »Byggryn« (Byggroenn) paa Haandkværnen. Naar de var malede, lod man dem gaa gennem Kornsoldet og falde

ned paa en saakaldt »Sældebund«. Derefter rensede man dem i Driftetruget for at blive de røde Skaller, de saakaldte »Saader« (Såer), kvit, men det var meget vanskeligt. Naar man fik »Skoldet-Mælk-Grød«, flød der næsten altid »Saader« op paa Mælken. Grynene blev bedre rensede, naar de blev »skallede« paa Møllen, og saa »bulnede« de ogsaa bedre »ud«.

Til de store Højtider, i alt Fald til Jul og til Høsten, lod man Rugmel sigte paa Møllen, men ellers sigtede man

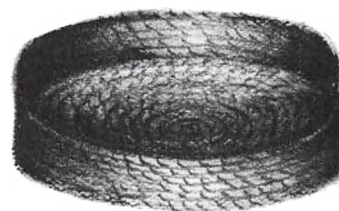

Fig. 43. Sældebund (Sældebun). Tegnet efter Lars Rasmussens Anvisning.

selv i det saakaldte »Haarsold«, hvis Bund var flettet af Hestehaar. Naar Melet »sældedes« gennem Soldet, faldt det paa en »Sældebund« (Fig. 43), over hvilken der var bredt et Lagen. Sældebunden var lavet af en lang Halmsime, der var dannet ved at »træde« Halm gennem et Pølsehorn. Simen lagdes i Sneglegang og fæstnedes ved Hjælp af Hasselspaaner. En opstaaende Ramme sattes omkring den.

Maal

Rasmus Klokker regnede altid efter »gammelt Maal«, at Tønden var lig seks Skæpper. Det var saa nemt. Saa

vidste man straks, at naar man fik en Mark for Skæppen, saa fik man en »Dale« for Tønden.

Rasmus Klokker »tog« ellers ikke »meget ud af«⁵⁹ sit Korn. Det meste brugtes i Hjemmet. Han havde altid »godt Forlag (Fårlav)«⁶⁰ paa Loftet. Hvordan det gik eller ikke, skulde han nok have noget i »Vargærde« (Varjære)⁶¹. Det blev ikke »paa Sidkastet« (Sikaste) med Rugen, før den nye var i Hus.

Men meget blev betalt i Korn. I Korn betaltes saaledes Høstfolk, Tærskemænd, Møller og Smed. I Korn betaltes en Del af Fæsteafgiften. Herremændene skulde nok sørge for at faa deres. For hver Tønde maatte man give en Fjerding »Overmaal« under Navn af »Svindkorn«.

[262] Det var en Æressag at maale forsvarligt. Man vilde nødvendig, at der skulde blive sagt: »Han måler så kneve!«

Af Korn fik man i Regelen kun »struget« (strøget) Maal« eller, som det ogsaa kaldtes, »strugende (strueje) Maal«. Nogle strøg Skæppen med et dertil indrettet »Strygeholt«. Rasmus Klokker strøg altid med »Skuffeskafte«. Lidt mere end »struget Maal« var »Fjuskmaal« (Fjoskmål). Der blev ogsaa sagt: »Ka do' nne jy mæ le gått Mål!« eller: »Jæ sku jærne ha le stift Mål!« Topmål kaldtes »Hovmaal« (Homål). Der sagdes, at fem »Hovmaalsskæpper« var lig en Tønde. Kartofler blev altid »hovmaalte«.

Humle

Som tidligere omtalt var der to store »Humlestykker« i Klokkergaardens Have. Stykket sydvest for Huset var det ældste. Her var Humlen samlet i saakaldte »Humleku-

ler«. I hver Humlekule var der en syv, otte Planter. Hvor der var tre »Spire« eller »Humlespire«, blev der sat en »Humlestage« af Poppelpil eller Sejpil. Barken var »skavet« af med en »Baandkniv«. Humlerankerne kaldtes »Humlereber« (Håmlereer). De opbandtes med Langhalm eller »Bast«. I Klokkergaardens »uldee« man gamle Bastsække op, som man fik hos Købmanden.

I Løbet af Sommeren gennemarbejdedes Humlestykkerne to Gange med en »Humlehakke«, for at der ikke skulde blive for mange Rødder, som tog Kraften fra »Reberne«. Humlehakken havde tre »Horn« (Tænder).

Hen paa Eftersommeren, naar »Humleknopperne« var tjenlige, blev de nedtagne. »Knopperne« sad i Toppen, og hele Toppen blev afskaaret. Den øvrige Del af Rankerne løsnedes, og Humlestagen blev oprykket. Toppene bar man ind i Stuen, og om Aftenen skulde man saa »plukke Humle«. Paa Gulvet stilledes »Sældebunden«, og heri lagdes Knopperne. Var det et daarligt Humleaar, medtog man de mindste Blade, som ikke var ganske uden »Kraft«. Det var ellers forskrækkeligt, saa mange Dyr der ved en saadan Lejlighed kom ind i Stuen. »Lukorme« og andre fæle Skabninger krøb omkring paa Væggene.

Humlen blev tørret paa Loftet, og siden blev den pakket i Tønder. Jo haardere den blev presset sammen, jo bedre var det. Ovenpaa Humlen lagde man et Bræt, som man belæssede med Sten.

Hør og Hamp

»Hørrer« blev behandlet med stor Omhu.

Paa en eller anden af Markerne havde man hvert Aar

⁵⁹ Havde ikke stor Indtægt af. ⁶⁰ Oplag. ⁶¹ Behold.

et »Hørland«. Havde man Tyende, der som en Del af [263] Lønningen skulde have »en Fjerding Hørsaad«, blev en vis Del af Hørlandet »trippet af«, og derpaa saaede man saa deres Sæd.

Det var jo særlig Kvinderne, der med milde Øjne saa til »Hørlandet«. Moderen sang ofte en Vise om Hørren og dens Skæbne; men`Lars Rasmussen mindes kun nogle enkelte Linjer. Den begyndte nok saaledes:

Jeg var en Jomfru, saa rank og skøn,
min Kjole den var af Silke grøn.

Siden hed det:

Med Spolen paa Væven jeg løber omkap,
og faar saa mangan en vældig Rap.

Et nederdrægtigt Ukrudt i Hørren var »Skurv« (Skorr)⁶², der med sine lange Stængler omslyngede Hørren og kvalte den. Ikke nær saa slemt var det Ukrudt, der, saa vidt erindres, kaldtes »Dyre«⁶³.

Naar Hørrens »Knebel« (Knevl)⁶⁴ var »mode« (modne), saa Frøet var godt, blev Hørren »rusket« eller oprykket. Den lagdes paa Jorden i lange Rader med alle Kneblene til samme Side. Sencere vendtes den med en Rivestage, der blev stukket ind ved »Knebleenden«. Naar Hørren var tør, bandtes den i »Knipper« og bragtes hjem paa Loen. Her havde man en saakaldt »Hørrive« med et Skaft, der ikke var længere end nødvendigt, for at det kunde fæstnes i et Hul i en af Stolperne. Rivetænderne sad meget tæt sammen. Man tog nu et »Haandmelende«

(Håjmelende)⁶⁵ Hør ad Gangen og trak Kneblene op mellem Rivetænderne. Dette kaldtes at »rive Hør«.

Siden bandtes Hørren igen i Knipper og bares ned paa »Vængemosen« i Haven. Her blev den »spredt« og

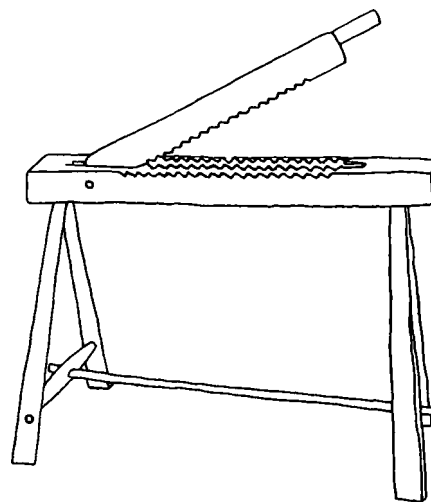

Fig. 44. Haandbrage (Håjbrac).
Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

henlaa saa for at »faa Vand«. Mange brugte at sænke den ned i Tørvegrave og lignende. Det kaldtes at »sænke [264] Hør«. Man maatte passe, at Hørren ikke raadnede, men den skulde ligge saa længe, til den ydre »Skal« blev saa løs, at den kunde skilles fra »Taven« (Tavi) eller det, som dur. Naar Hørren havde »faaet Vand nok«, blev den opstillet for at »rattes« eller tørres. Derefter bandtes den med Halmbaand i Knipper, saa store som en Mand

⁶² Cuscuta epilinum. ⁶³ Vistnok: Camelina foetida. ⁶⁴ Frøhuse.

⁶⁵ En Haandfuld.

kunde bære dem. Saa førtes den hjem og lagdes i det lille »Hørhus«, til den ved Lejlighed kunde blive »braget« (brae). For Resten kunde den nu, uden at fordærves, ligge saa længe det skulde være.

Var ens Hør sluppet op, plejede man at brage en Smule straks. Man benyttede Lejligheden, naar der blev bagt. Saa tørrede man Hørren »efter Bagevarme« og indsatte den i Ovnén umiddelbart efter at Brødene var udtagne. Først maatte man dog ind i Ovnén og feje den omhyggeligt. Var der den mindste Glød, kunde al Hørren brænde op. Hørren stod i Ovnén Natten over, og saa om Morgenen bragede man. Men den Nat sov man ikke roligt.

Naar man ellers skulde til at »gøre ved« (jöre ve) Hørren, blev der gravet en »Hørgrav«, omtrent som en »Liggrav«, men ved den ene Side var en lille Grøft, hvori man kunde staa. Hørgraven blev gravet samme Dag, den skulde bruges, da man maatte passe, at Vinden ikke var saaledes, at Røgen fra det Baal, der tændtes paa Bunden af Graven, vilde trække i Øjnene paa den, der skulde staa i Grøften.

Bedst var det jo, om det var stille Vejr, da det ikke var heldigt, om »Logen« (Låviñ)⁶⁶ blæste til nogen af Siderne. Saa blev Varmen ikke ligelig fordelt. Over Graven lagdes Stænger, paa hvilke Hørren blev udbredt. Den, der stod i Grøften, skulde med Hænderne vende og dreje Hørren og passe, at den fik skikkelig Varme. Han maatte have Øjnene med sig, ellers kunde han let blive brændt. De Folk, man havde Brug for, havde man indbudt til »Bragegilde« (Brajille). Ved Siden af Graven stod de med deres »Brager« og klemte Skallerne af

⁶⁶ Luen.

Hørren. Tidligere brugte man den saakaldte »Haandbrage« (Hånbrae, Fig. 44), men denne blev, endnu [265] medens Lars var ung, næsten helt fortrængt af den saakaldte »Klodsbrage« (Klássbrae, Fig. 45).

Haandbragen var dannet saa at sige af tre Træsave, der med Tænderne opad laa paa fire Ben. Til at gaa ned i

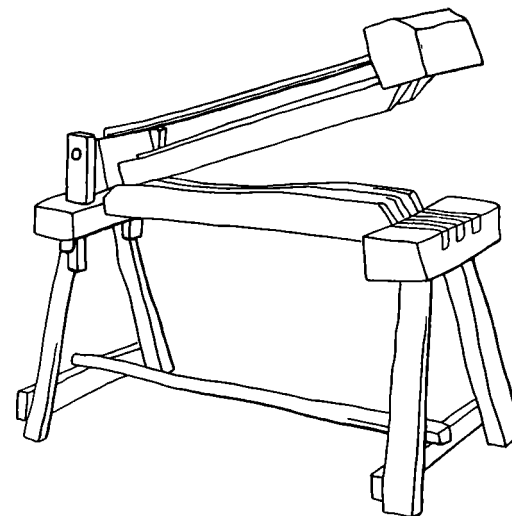

Fig. 45. Klodsbrage (Klássbrae). Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

Mellemrummene var der som to Træsave, hvis Tænder vendte nedad, og som var forbundne i begge Ender. I den ene Ende var de ved en Bolt fæstede til de fastliggende Save. I den anden var der et Haandtag, hvorved de kunde bevæges op og ned. Naar man bragede, satte man sin ene Fod paa en Stok, der var anbragt under de fastliggende Save. Derved forhindrede man Bragen i at vælte.

Alt Affald fra Hørren kaldtes »Skæver« eller »Hørskæver« (Hørskæjer). De kunde næsten ikke raadne, og naar man ikke vilde bruge dem til at lægge paa Veje, hvor der var »Uføre«, saa brændte man dem op i Hørgraven. De Skæver, der faldt af, naar man bragede, kaldtes ogsaa »Bragemøg«. Naar Skæverne kom paa Ilden, saa slog Flammerne højt op i Vejret. »Dæ æ da svært, va de ka loske, de Skitt!«

Naar Hørren var braget, puttedes den i Sække og bragtes ind paa Loen.

Siden skulde den »skættes«. Efter at Lars Rasmussen havde overtaget Klokkergaarden, blev det almindeligt at overlade dette Arbejde til en »Hørmand«, men tidligere indbødes »Skættekoner« til »Skættegilde«. Hver Skættekone havde sit »Skættetæ« . Over dette lagde man Hørren og daskede den med en »Skættel«⁶⁷. Den skulde have to Overgange. Først, sagde man, blev den »skættet«, og saa blev den »kævet«. Skæverne, der faldt af ved Skætningen, blev rystede med et »Lysespid«. Der fandtes saa i Regelen lidt der kunde bruges. Dette kaldtes »Skættefald«.

Naar Hørren var »kævet«, kaldtes den enkelte Tjavs en »Broge« (Bråve). Paa hver Broge »vred« man »et [266] Hoved«. Et vist Antal »Haandmelender«, saa vidt erindres 40, udgjorde en »Top«.

Endelig blev Hørren »heglet«. En Stol blev lagt ned paa Gulvet, og mellem Benene fastgjordes »Heglen« eller »Heglerne« (Fig. 46). I Klokkergaarden brugtes en saakaldt »dobbelt Hegle« (dåvelt Hæjle), hvis ene Del var grov, og hvis anden Del var fin. Man satte sig ned og havde Stolen med Heglen foran sig. Først fik Brogerne

⁶⁷ Billeder i Fib. B. 113.

den grove og siden den fine Behandling. Ved Heglingen skiltes »Blaarene« fra. Saa taltes der kun om »Totter« (Tåtter). Totterne blev »kransede« i større eller mindre »Kranse« (Krånse) og var saa færdige til at spindes⁶⁸.

»Blaarene« blev samlede i de saakaldte »Blaarruller« (Blåroller). Man sagde ikke »meget«, men »mange Blaar«.

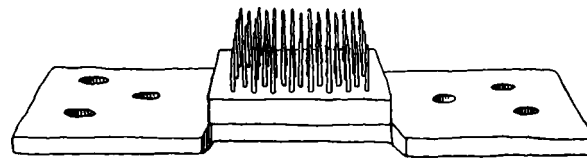

Fig. 46. Hegle. Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

Som tidligere omtalt dyrkedes der Hamp paa Hæspladsen. Hampen kunde kun trives i god Jord. Hanplanten kaldtes »Galder« (Galler). Den var først paa Færde. Saa snart Hunplanten, der kaldtes »Hamp«, [267] begyndte at sætte Frø, skulde »Galderen« (Gallrin) trækkes op. Ellers stod den og blev til slet ingen Ting. At trække Galderen op kaldtes at »galdre« (gallre). At trække Hampen op kaldtes at »ruske«. Hampen blev, saa vidt erindres, behandlet paa samme Maade som Hørren. Den brugtes især til Reb, Dynevaar og Sække.

Kartning

Det var i Regelen hen paa Vinteren, at man »kartede« Ulden. Saa indbødes alle Byens Piger og adskillige Koner, for at man paa en Aften kunde faa Arbejdet gjort.

⁶⁸ Skg. 2. 752.

I Regelen sørgede man ogsaa for, at der var en eller anden gammel Mand, der var god til at fortælle Æventyr. Saa gik Arbejdet saa meget lettere.

Mellem de lange Æventyr fortaltes der til Afveksling korte Historier.

»Hå I enne hørt åm Kålmanij i Måniij? Dæ vå iij Gang iij Man, mæn dæ æ nåkk æn langæneje⁶⁹ Ti sien. Hanj hae vånn ue å stele (stjæle) Kål. »Hællemæn![«] tænste (tænkte) hanj, »va jæ ska smörre mænn Lire![«] mæn så ble hanj nappe. No hae dæ jo vånn bæst å be åm gått Væjr, mæn hanj velle frijöre sæ å sae, å vess hanj hae stålle (stjaalet), så velle hanj ønske, å hanj sto i Måniij. Å hanj kåmm gått nåkk tæ å stå dær bae Natter å Dave, å hanj står dær da ænno. I ka se, hodden hanj slæver! I vær Hånj har hanj jo æn Byre (Byrde). Dæ æ Kåliij, såm hanj stal (stjal)[«].

»Så I ve høre åm dæn döve Man? Ja, dæ vå jo iij Man, dæ jækk å grov Ler tæ sinj Baven (Bageovn). Hanj vå så döv såm iij Ståkk. Så så hanj iij Fræmme (Fremmed) kåmme gåneje. Å så tænste hanj ve sæ sæle (selv): »No ve hanj nåkk spörre mæ, va dæ æ, jæ hå få, hotæ (hvortil) jæ ska brue Lere, å åm jæ ska sæle sætte miij Baven[«]. Snar (snart) kåmm dæn Fræmmee. »Godav![«] »Jæ graver Ler![«] »Ho går dæn Væj hæj?[«] »Tæ miij Baven![«] »Å slekk do miij Æne![«] »Mænn Konne ska jælpe mæ![«]

Saa kom man med »Gættelser« (Jættelser)⁷⁰. De fleste lød rigtignok saa underlig »sprogagtige« (språkkagtee), men paa Løsningen var der ingen Ting at sige. Nogle var jo »som Fod i Hose«. »Va linner mæst iij Hesteko?[«] »Dæ jør iij Öjesko![«] Andre var ikke til at »gætte« (jætte).

[268] Der var en Karl og en Pige, som holdt meget af hinanden, men Karlen havde været borte i længere Tid.

⁶⁹ Langsommelig. ⁷⁰ Gaader.

Da han saa kom tilbage, vilde han gerne vide, hvordan det stod til. Pigen var paa et Sted, hvor ti »Kartepiger« var samlede.

»Godaften, Hr. ti Jomfruer!
er her ingen herinde, som elskes af mig?[«]
»Jo, Æblet er fundet, er borte igen,
og Herren har taget sin Kærne igen![«]
»Hvad var det?[«] sa'e han.
»Som du![«] sa'e hun.
»Farvel![«] sa'e han.
»Og Tak![«] sa'e hun.

Æblet var Karlens Kærlighed, som Pigen havde fundet, men vraget. Kærnen var en Søn, som hun havde haft, men som var død⁷¹.

Naar Gættelserne var udtømte, fandt man paa forskellige Løjer. »Ka do sie Loks mæ Låre?[«] Den, der ikke kendte Spøgen, sagde: »Loks mæ Låre![«] Saa hed det: »Jæ sönn, do sier e mæ Muij (Munden)![«]

Under alt dette gik Arbejdet rask fra Haanden. Først redede man Ulden op med Fingrene og skilte ad hvad der var krøllet sammen. Det kaldtes at »tese«. Siden gik Ulden gennem »Karten«. Den kartedes i lange Tjavser, som kaldtes »Raser« eller »Uldraser«. Disse opbevaredes i en »Uldhæk« eller en »Uldkurv«.

Ud paa Aftenen plejede Karlene at indfinde sig og skyde ved Vinduerne til Ære for Kartepigerne. Siden fandt de paa alle Slags »Narrestreger«. Særlig prøvede de

⁷¹ Baade Formen og Forklaringen er jo til Dels fordærvet. Optegnelser andensteds fra findes f. Eks. i G. M. 2. 152. Skg. 9. 175, 182, 394, 395, 505.

at stjæle »Nadvergryden« (Naregrøen). Kunde de ikke paa anden Maade faa den fat, saa hændte det, at de hejsede den op gennem Skorstenen. Hvad end den værste »Tossing« (Tåsseng) kunde hitte paa, maatte Moderen i Huset nødig vise sig »noderlig« (norle)⁷². Ungdommen skulde jo »roe« sig, og det var kun »Kartegilde« en Gang om Aaret.

Pil

Bonden maatte være »flittig som et Bi« (flette såm e Bi), og han havde næsten altid »saa travlt som en Myre«. Om han ikke »brugte sig« til enhver Tid af Aaret, saa endte det gerne med, at han blev »fattig som en Kirkerotte«. Man fik ingen Ting »omsonst«.

Tidlig om Foraaret, før man kunde komme til Jorden, [269] blev Pilene »stydte« (stydde)⁷³. Man »stydte« dem hvert fjerde Aar, men indrettede det saaledes, at der hvert Aar var nogle at »stydte«. Den Pil, man særlig plantede, var »Sejppil«, eller, som den ogsaa kaldtes, »dansk Pil«⁷⁴. For Resten var der langs Markerne ogsaa »Knækpil«, »Poppelpil« og »Ask«. Og alle blev »stydte«. »Knækpil« (Knekkpill)⁷⁵ var til ingen Nytte. Dens Grene var alt for skøre til at bruges. Ask var slem til at tage Kraften fra Jorden.

Det Sted paa Pilen, hvorfra Grenene gik ud, kaldtes »Hoved«. At »stydte Pile« (sty Pille) var at hugge alle Grenene af næsten lige ned til Hovedet, hvor kun nogle

korte »Stumper« blev siddende. Naar man havde alt »stydte ned«, skulde man »snøde ud« (snø u) og sortere »Stydet«.

En Del Grene, henved en fire Alen lange og med nogle Kviste foroven, gemtes til »Sættepile«. For at holde Liv i dem, til de skulde plantes, satte man dem i Vand, ofte i »Møddingepølen«. Naar de var plantede, fik de Lov til at gro højt til Vejrs, men siden huggede man dem over i en passende Højde, saa Kreaturerne ikke kunde naa de unge Kviste. Det kaldtes at »tværstydte« (tværrsty). Hvor Pilene var tværstydte, dannedes »Hovedet«.

Nogle af de sværeste Grene henlagdes til »Stængstænger«. Det var denne Slags, der brugtes til Underlag i Sengene. Den nederste Del af Grenene, der ofte var stærkt bøjet, afhuggedes og brugtes til Bøjler, som »Hestebøjler« og »Faarebøjler«. Man flækkede dem, lod Barken sidde, men tilskar dem ellers med Baandkniven. Siden bøjede man dem over Knæet.

Tykke Grene henlagdes til »Slaaer«, der brugtes til de mest forskellige Ting. En »Slaa« var et kortere eller længere Stykke af en flækket Gren, hvis Runding var afskaaret med Baandkniven.

Tyndere Grene henlagdes til »Humlestager« og »Gærdestavrer« (Jærestavre). Humlestagerne skulde være lange og saa vidt muligt lige; Gærdestavrene kunde gerne være lidt krogede.

Endnu tyndere Grene henlagdes til »Hæle«, der brugtes i »Hække« og naar man klinede. De blev ofte flækkede. Nogle henlagdes til »Baandkæppe«. Tynde Grene henlagdes særlig til »Væggevænder« og »Tækkevænder«. Nogle af de længste og tyndeste henlagdes til »Vindetrøder«.

»Pileriset« brugtes særlig som »Gærdsel«, men hvad

⁷² Gnaven. ⁷³ Stynede. ⁷⁴ Nok særlig: *Salix alba* & *viridis*. Plnt. 212. 216. ⁷⁵ Vistnok: *Salix fragilis*.

der ikke kunde naa mellem tre Stavre, blev som oftest brændt. Dog brugtes en Del til Koste.

De tynde Kviste kaldtes »Vidjer« eller »Pilevidjer« [270] (Pilleveer). De brugtes til Kurve, til at binde om »Kosteris«, til at binde om Straaet, naar der blev tækket, og meget andet. De bedste, bøjeligste Vidjer fik man af andet Aars Skud.

Træ af Pil brugtes meget til Tøffelbunde.

I de gamle danske Pile, som indvendig til Dels var næsten helt »forvordnede« (fåornee)⁷⁶, fik man »Tinder« (Tejer).

Tømmer og Brænde

Hvor det nogenlunde kunde lade sig gøre, brugte man i Klokkergaarden Poppel og Pil som »Namtræ« eller »Gavntræ«. Det gjaldt jo om ikke at faa flere Udgifter end højst nødvendigt, og Poppel og Pil havde man selv.

Det var gamle, svære Popler, der stod ved »Mosen« vest for Gaarden. Nogle af dem stod saa tæt op til det »vestre Hus«, at det havde været nødvendigt at »tophale« dem. De vilde ellers have ødelagt Taget, og Træer er »ikke lette at tvinge«, men vil gaa »til deres visse Sted«. At »tophale« et Træ er at kappe den ene Side af Toppen af. De store Popler blev ikke stydte, men naar de bredte sig for meget, især op imod Huset, plejede man at »snøde dem op« (snø dåm åpp), det vil sige afhugge Kviste og Ender af Grenene.

Naar en Poppel skulde »fældes« (fæles), savede man fra den ene Side med den svære »Skysav« (Skørrsav). Havde man savet saa langt man turde, tog man Saven ud

og huggede saa fra den anden Side med »Bindeøksen«. Var Træet »kuldet« (kulle), skilte man først alle Grenene fra »Stammen«. Ordet »Stub« betegnede dens nederste Del, muligvis saa langt som der ikke var Grene. Man kunde sige: »Ho står Øksen?« »Eje (inde) ve Stobbij!« Ordet »Top« betegnede Træets Krone. Hvad der stod tilbage, naar et Træ var fældet, kaldtes ikke »Stub«, men »Stød« (Stø). Om Stubben af et ganske ungt Træ brugtes Ordet »Stab«.

Stammen blev oversavet i »Kævlinger«, der i Regelen var saa lange som en almindelig Fjæl, vel en seks Alen.

»Rodkævling« (Rokævleng).

Til Oversavning af Stammen brugtes »Skysaven«. To rigtige »Savskærere« (Savskære) forstod nok at tumle en Skysav alene, men i Klokkergaarden fik de to, der savede, ofte Hjælp af et Par Drengene. Lars var tidlig med, naar der skulde »trækkes med Rumpen«. Drengene trak i Reb, der var bundne om Haandtagene paa Saven.

Naar en Kævling skulde opsaves i Fjæle, blev den lagt paa et saakaldt »Savlad«. Til Savningen brugtes en »Tømmersav«, i hvis ene Ende der var et fast Haandtag, [271] en saakaldt »Krykke«. For at Saven skulde kunne trækkes gennem Kævlingen, var der intet fast Haandtag i den anden Ende. Man havde et løst Haandtag, som man kunde anbringe paa Saven, hvor man vilde. Den af Saverne, der stod paa Ladet, holdt i det faste Haandtag. Den, der stod nedenunder, holdt i det andet. Han havde for Savmuldets Skyld et Flor over Ansigtet.

Først afsavedes Kævlingens Runding. Derved fremkom en Fjæl, der kaldtes »Udskyr« (Uskørr). Udskyr brugtes særlig til »Høstunderbunde«. Andensteds brugtes de til Keglebaner. Efter Udskyret kom de rigtige Fjæle.

⁷⁶ Hensmuldrede. Nærmere i Ordbogen.

Ordet »Fjæl« (Fel) betegner hvad der i Fællessproget kaldes »Bræt«. Ordet »Bræt« (Brætt) brugtes kun i enkelte Sætningsformer, og dets Betydning synes noget tvivlsom. I Ordet »Straasbræt« er Bræt vel det samme som Bredde⁷⁷. Et smalt Stykke Træ, der var lagt til Bro over et Vandløb, kaldtes et »Gangbræt«, men dette behøvede slet ikke at være en Fjæl. Paa Møllevingerne var jo de saakaldte »Stormbrætter«. I Ordene »Valkebræt« og »Hakkebræt« synes »Bræt« vel at staa i Stedet for »Fjæl«, men disse Ord er muligvis nymodens. Ordet »Planke« brugtes, som i Fællessproget, om hvad der var tykkere end en Fjæl. Planker var i Regelen af Eg eller Fyr.

Poppelfjælene brugtes meget. Særlig var de nok gode til »Vognhaver«, til »Sidebunde« og »Sættebunde«. De brugtes ogsaa til »Fjælegulv«, og det hed sig, at de kunde ligge længere end Fyrrefjæle.

Fjælene maatte ikke gerne være for brede, saa vilde de »vinde sig« (veje sæ) i Solen. Vred de sig skævt til den ene Side og fik Form som Møllevinger, kaldtes de »møllevinde« (mølleveje). Af Rodkævlingen vilde Fjælene gerne blive for brede, derfor blev den ofte »marvkastet« (markaste) eller »flækket« efter Marven, før Fjælene blev udsavede.

Naar man skulde flække, brugtes »Vægge« af Jern eller »Kiler« af Træ. At sætte en Vægge eller Kile ved Siden af en anden kaldtes at »tvende« (tvænne).

Om den første Tilhugning af »Gavntræ« brugtes Ordet »grovhugge«. At tilhugge et Stykke Tømmer som en Stolpe eller en Bjælke, saaledes at der fremkom lige Flader, kaldtes at »slinge« (sløje). Man huggede ikke »paa Skøns« (paa Skønns), men efter en Streg.

⁷⁷ Nærmere i Ordbogen.

Skulde et Stykke Træ i et Redskab være holdbart, maatte man sørge for, at det ikke »stod over Spaan« (sto oer Spån), men fulgte »Avnen« (Avnin).

Af Ask og Hassel blev intet købt. Det lidet man brugte, havde man selv. Ask var der jo et enkelt Sted ved Markerne, og Hassel var der i Haven.

[272] Ask blev brugt til »Langvæggender«, »Tøjrehjul«, »Bøjlepinde« og »Halmsuler«. Slaaerne var som oftest af Sejpil, men hvor de skulde være særlig stærke, brugtes Ask. Mange brugte Ask til »Plejlstræer«, men her var Avnbøg bedre.

Af Hasselkæppe brugtes en Del. Andensteds brugtes Hassel til »Baandkæppe«, men i Klokkergaarden nøjedes man med Sejpil, hvorpaa man havde bedre Tid.

Abild brugtes især, naar et eller andet Stykke Træ skulde have en bestemt Form. Saaledes brugtes det til »Rebvogne«, »Stenslæber«, »Ballestole«, »Stavrekøller« og »Klipper«. Abild var der nok af paa den gamle Gaardsplads i Bjørup.

El havde tidligere været brugt en Del. Nogle af de gamle Lægter var jo af El, og El havde man paa »Lyng«en. Nu brugtes El ikke mere i Klokkergaarden. Ofte brugtes El til Træsko, men Bøg var meget bedre. Derimod var El nok passende til Tøffelbunde.

Røn brugtes grumme lidt, men dog i alt Fald til »Kærnestave«.

Hvad man af og til købte, var Eg, Fyr og Bøg.

Bjælker og alt svært Tømmer var jo i Regelen af Eg eller Fyr.

Eg brugtes til Vogne, i alt Fald til Aksler og »Hjuleger«, til »Slædemed«er, til »Ortræer« og meget andet. Alle gamle »Ortræer« var af Eg, men i den senere Tid begyndte man at bruge Poppel.

Fyrrefjæle købtes i »tyltevis« (tølltevis) i Nykøbing. Fyr brugtes blandt andet til »Plejlshandler«.

Bøg brugtes til »Hjulfælger«, »Slædeandninger« og adskilligt andet. Bøg var det bedste Træ til Træsko, men de blev ikke lavede i Klokkergaarden. Særlig brugtes dog Bøg som Brænde, og Bøgeasken var den bedste Aske til Lud.

Hele Vinteren igennem arbejdede de saakaldte »Skovmænd« i Skoven. I den tidlige Morgen kunde man se dem gaa ud med deres »Buløkse« paa Nakken og et Reb over den ene Skulder. I den ene Ende af Rebet hang en »Lejel« eller »Dunk« med Øl, i den anden en »Madæske«. Madæsken var lavet af Spaan ligesom Rammen om et Sold, men den var langagtig og forsynet med Laag. I Laaget var der en »Grebe«. Kurve kunde man i Skoven ikke have i Fred for Myrerne.

Skovmændenes vigtigste Arbejde var at fælde Bøgetræer og save dem op til Brænde. Naar et Træ var »kuldet«, deltes Stammen i Kævlinger af almindelig Brændelængde, og disse blev flækkede. Paa samme Maade bar man sig ad med de største Grene. Til at drive Kiler ind med havde Skovmændene en stor »Kølle«, omlagt med to Jernringe. Ordet »kløve« brugtes aldrig. I Stedet for sagdes »flække«. »Ka do'nne flække le Bræje!« Det bedste Brænde kaldtes »kløgt« (kløjt). Det var [273] Brænde, der var let at flække og frit for slemme »Knarter« eller »Knaster«. »Kløgt Bøgebrænde« opsattes i »Favne«. Foruden dette solgtes ved Skovauktionerne store »Knubbe« (Knobbe), hvori der ikke var »Flæk«. Dette Udtryk brugtes ogsaa om Sten. »Dæ æ'nne Flækk i dæg Sten!«

Endelig solgtes »Stangbunker«, som bestod af større Grene, der dog var for spinkle til »Favnebrænde«,

»Topbunker«, der bestod af mindre Grene, og »Kvas«, (Kvass), der ellers kaldtes »Ris«.

Naar et Stykke Skovland blev »rodtet« (ryddet), blev

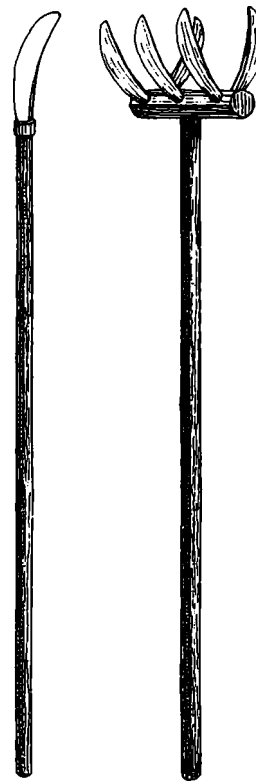

Fig. 47-48. Tørvekniv og Tørveridser. Originaler i Dansk Landbrugsmuseum.*

»Stødene« jo optagne. Saa solgtes »Stødbrænde«. Ordet »rydde« brugtes ikke. »Ka do'nne rodde de Træ!« det vil sige tage det op med Rode.

I Klokkergaarden købtes somme Tider lidt Bøgebræn-

de. At køre Brænde hjem fra Skoven kaldtes at »skove« (skoe). Det hed: »Hå do'nne ænno fåe skoe dett Brænje?«

Tørv

Som Brændsel brugtes jo i Klokkergaarden særlig Tørv.

Paa »Bjørup Lyng« (Bjørpe Løŋ) havde Gaarden sin egen »Lyngpart« eller »Tørvepart«. Paa de saakaldte »Knolde«, Forhøjninger i Jordsmonnet, hvor der var »Haardvold« (Hårvål), fast Grund, som aldrig stod under Vand, blev somme Tider saadet Hør, men ellers havde man jo Lyngparten for Tørveskærets Skyld.

Saa snart man var færdig med Saaningen, skulde man i Lag med Tørvene.

Rasmus Klokker »skar Tørv« (skår Tørre) med det paa tre Sider skarpe »Tørvejern«. Han blev ved at skære, saa længe Jorden vilde holde sammen. Disse Tørv kaldtes »Skæretørv«. Kun de øverste kaldtes »Græstørv«. Dem var Moderen særlig »glad med«. Da Græsset sad paa Tørvene, tændte de saa let som Spaaner.

Naar »Skæretørvene« var skaarne, blev de paa en »Slaabør« »trillede« hen til et Sted, hvor de kunde lægges ud for at »rattes« (tørres). Siden blev de opsatte i smaa Stakke, de saakaldte »Taarne« eller »Tørvetaarne«. At opsætte disse kaldtes at »taarne«.

[274] Naar Jorden ikke mere kunde holde sammen til »Skæretørv«, blev der lavet »Traadtørv« (Trotørre), eller, som de ogsaa kaldtes, »Smattetørv« (Smadetørre), og »Æltetørv«. Tørvejorden blev gravet op med Spader og siden udbredt paa et fladt Sted. Den vaade Tørvejord kaldtes »Tørvesmat«. Tørvesmattet blev traadt eller »æltet«. Som Dreng gik Lars tit med bare Ben og traadte i dette »Lummer«. Naar Smattet var traadt, kaldtes det en

»Ælte«. Æltet blev glattet med et Skovblad, og saa blev den »ridset« i Form af Tørv med en saakaldt »Ridser« (Ressere, Fig. 48), en Stage, der i Enden var skarp som en Kniv⁷⁸. Tørvene fik deres første Tørring, hvor de laa. Siden sattes de paa Kant. Det kaldtes at »kantre« (kåntre). Endelig sattes de i »Taarne«.

Efterhaanden blev det Skik at lave Tørv i »Tørvekar« (Fig. 49). Et Sted i Nærheden af Tørveskæret blev lagt nogle Fjæle, saa der dannedes et Gulv. Rundt omkring

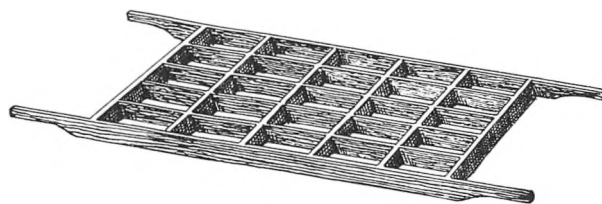

Fig. 49. Tørvekar. Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

var en opstaaende Ramme. Dette kaldtes en »Traadse« (Tråsse). Her blev Tørvejorden lagt og overgydt med Vand. Saa trampedes den af Heste. Den derved frembragte »Smat« østes med en Skuffe op i et »Skudkar« (Skokar)⁷⁹ og trilledes hen til et Bord. Her østes det op og skrabedes efterhaanden hen i et »Tørvekar« med Former til seks Tørv. Tørvene lagdes saa paa Jorden, idet Tørvekarret blev vendt. Dette kaldtes at »stryge Tørv«, og selve Tørvene kaldtes »Strygetørv«. Saa snart det kunde lade sig gøre, blev de kantrede og taarnede.

Hvad man brugte, naar der skulde laves Tørv, kaldtes »Tørvetøj«.

Tørvesmuld kaldtes »Tørvesmaat« (Tørresmått).

⁷⁸ Billede af en Slags Ridser. Ln. Sk. 224. ⁷⁹ Kassebør.

Reb

Blandt de Reb, der lavedes i Klokkergaarden, skal særlig omtales »Haarreb«.

I Løbet af Vinteren spandt Jørgen Klokker Haar. Hestehaar og Svinehaar blev spundne hver for sig og siden vundne op i Nøgler. De spundne Haar kaldtes »Tate«. I Stedet for at spinde Haarene brugte nogle at »sno« dem paa en »Snokrog« (Fig. 50)⁸⁰.

[275] Ganske tidlig om Foraaret, før man kunde »lukke Gærde«, gav man sig i Lag med at lave Reb.

Først blev der dannet ligesom tre Snore, hver af fire

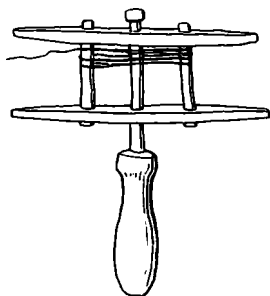

Fig. 50. Snokrog (Snokrå).
Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

eller fem »Tate«. Kun en enkelt af disse var af Hestehaar. Snorene flettedes paa den saakaldte »Volpe« (Vållbe, Fig. 51), der egentlig kunde siges at bestaa af tre Snokroge, der samtidig drejedes⁸¹. I Døren til Tærskeloen nedrammedes en Stage. Mellem denne og den ene

⁸⁰ Billede hos Rom. H. 188. ⁸¹ Billede hos Rom. H. 189. (199).

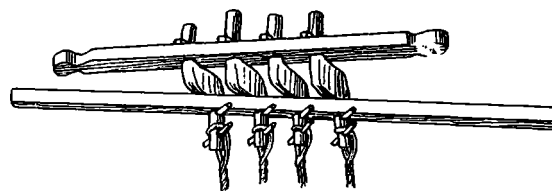

Fig. 51. Volpe (Vållbe). Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

Dørkarm fastgjordes Volpen. De tre Snore, der blev dannede, kaldtes »Tate«, ligesom de enkelte Dele, hvoraf

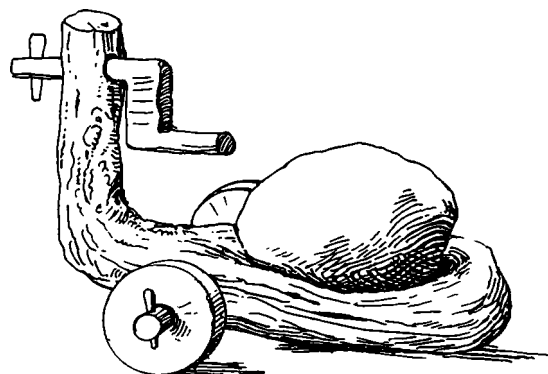

Fig. 52. Rebvogn (Revvon).
Original i Dansk Landbrugsmuseum.*

de bestod. Disse Tate skulde paa den saakaldte »Rebvogn«⁸² »slaas sammen« til Reb.

Rebvognen (Fig. 52) stod ude i Gaarden. Den var lavet

⁸² Billede af en Slags Rebvogn hos Rom. H. 190. (201).

af Stammen af en Abild, hvorpaa der var en passende Gren. Stammen var afskaaret saaledes, at Grenen, der næsten stod lige op, var i Forenden. Under Forenden var en Akse, der bar et Par Hjul, som var to runde Træbrikker. I Bagenden, der slæbde paa Jorden, var en Fordybning, hvori der laa en stor Sten. Øverst paa Grenen var en enkelt Snokrog. Paa denne samledes de tre Tate, der sad paa Volpen, og saa begyndte man at slaa dem sammen. Ved Hjælp af en lille kløftet Kæp, som man stak op under den midterste Tat, og som man stadig førte frem og tilbage, hindrede man Tatene i at »slaa Kurre (Kårre)«. Denne Kæp kaldtes en »Høg« (Høj). Den var [276] nærmest som en Krogstage, men Skaftet var ikke længere end at man netop kunde holde det i Haanden. Efterhaanden som Rebet slyngede sig sammen, nærmede Rebvognen sig Volpen.

I Klokkergaarden brugtes Haarreb særlig til Heste.

Ganske tynde Reb af Hør eller Blaar kunde man ikke faa at købe, saa lavede man dem selv. En sad med Hør eller Blaar i Skødet og »lagde ud«. En anden snoede Rebet paa en Snokrog. Man kunde ogsaa bruge Volpen, og saa kunde man sno tre Reb ad Gangen. Af Hør var de saakaldte »Hovedstolereb« paa Køernes Klapgrimer. Tynde, stærke »Hørreb« brugtes til »Gaasetøj«. Gæssene var slemme til at ville bide deri.

Halmbaand og Stærebaand snoedes i Almindelighed paa en enkelt Snokrog, men ogsaa der kunde man bruge Volpen.

Herremænd og Bønder

Naar Rasmus Klokke talte om Lolland, kunde han sige: »Dæ æ så mænne Ravnereer!« og med Ravnereder mente han Herregaarde.

Det var ikke med de blideste Øjne, at Bønderne saa paa Herremændene; og vistnok var der adskillige Herremænd, især af de faa, der tilhørte gamle Slægter, som havde »Oning«¹ for at være gode mod deres Undergivne; men de fleste, og særlig de, der ikke tilhørte Adelen, behandlede deres Bønder »hundsk« (hunsk), naar de turde. Betalte man ikke sin Afgifter i rette Tid, saa hjalp det ikke meget at tale om »Hinderhold« (Hejherhå) ² eller »bede om Dag« (be åm Dav) ³. Der var kun faa, der vilde »bære overlangs med« (bære oerlangs mæ) en.

Især havde man dog et godt Øje til Forvalterne. De søgte jo tit at mele deres egen Kage. Skulde der gives en Halvskilling igen, saa havde de den aldrig. Naar Bønderne skulde betale deres Afgifter, morede de sig saa med at lade en Halvskilling gaa fra Mand til Mand. Den første betalte den, den anden fik den igen, og saa gik den videre.

Man ærgrede sig over, naar Jorden blev taget fra en Gaard. En saadan Gaard kaldtes en »Nedlæggergaard«, og Manden en »Nedlægger« (Nelæggere).

Der var jo imidlertid Folk nok, som vilde »slikke for« Herremændene. »Pe Kælsen« sagde: »Nå EreK Skrære ser Hærreman, så rænjer han lissæm han sko styrte, få å kåmme tæ å lokke Lee åpp få ham, mæn jæ lægger mæ ner ba Jære!«

En anden sagde: »Nå jæ æ dø, så ska jæ kåmme hæm å

¹ Ord. ² Forhindring. ³ Bede om Henstand.

kryste Hærreman!« Det var jo slemt at blive »krystet« af en »Genganger« (Jæנגangere).

[277] De fleste viste sig høflige mod Herremændene, som i det hele taget mod de andre Stænder, men søgte ikke at faa videre med dem at gøre. »Nå man spisser Kössebærr sammen mæ di Store, får man jærne Stenene i Öjnene«.

Ovrupgaard havde i tidligere Tid tilhørt en Mand, som hed Hinckeldey⁴. Man sagde, at hans Kone i Femkort havde vundet Ravnstrup Skov fra Kongen. Men det var ikke gaaet ærligt til. Der var nemlig et Spejl bag ved Kongens Stol, og deri saa Fruen, hvilke Kort han havde. Saa holdt hun Ruder Konge til sidste Stik. Derfor sagdes ofte, naar Ruder Konge blev stukket ud: »Ja, dæ vå dænj, dæ vant Ravnstreppe Sko!«

Hinckeldey var i høj Grad forhadet. Da han var død, blev hans Lig kørt til Sønder Alslev Kirke, hvor hans Slægt havde et Gravkapel. Kusken gik saa ind, pikkede paa Kistelaaget og sagde: »Ja, nu er det sidste Gang, jeg har kørt for dig i denne Verden. Naar du vil ud at køre igen, kan du lade mig det vide!« Saa en Nat, da Kusken laa og sov, syntes han, der var nogen, der sagde, at han skulde ud at køre. I en Fart sprang han ud af Sengen, fik Liberiet paa og alle fire Heste for Vognen. Men da han var kommet op paa Bukken, vidste han ikke, hvorhen han skulde. Saa krøb han ned igen, spændte Hestene fra og gik i Seng. Kort efter døde han. Der sagdes, at alle Hinckeldeys nærmeste Tjenestetyende døde meget pludseligt.

Fra Slægten Hinckeldey gik Ovrupgaard over til en

⁴ Aarb. f. dansk Kulturh. 1891. 17 fg. Rhd. 2. 75. 1809 gik Gaarden ud af Slægten Hinckeldeys Besiddelse.

Baron Selby⁵; men der var ikke godt at være for »Spøgeri« (Spöjери)⁶. Sønnen, som efterfulgte Faderen, opholdt sig mest i Udlandet, og saa var der ingen anden i Hovedbygningen end Per Kusk og Rommer-Ane. Dog saa man ofte hele det sotre Hus oplyst, som naar der i tidligere Dage holdtes Bal. Værst var det ved »den gule Port«. Baronen var en stor Hundeelsker, og i »den grønne Gaard« ved Hovedbygningen stod der en Hund i hvert Hjørne; men ved den gule Port kunde ingen Hund beholde Livet.

En Aften silde saa Per Kusk en Mand komme ridende ned gennem Alleen. Han skyndte sig ud for at tage mod Hesten, men ved den gule Port forsvandt baade Mand og Hest.

Som Herren er, saa følger ham Svende. Paa Ovrupgaard var der i ældre Tid en Skytte, som aldrig skød fejl; men det var han ikke kommet til paa en god Maade. En Dag, da han var til Alters, beholdt han Alterbrødet i Munden. Siden lagde han det i Bøsseløbet, og skød det mod Kirkemuren⁷.

[278] Kristiansminde er en lille Herregaard i Systofte Sogn. I Haven siges ved Nattetid at vandre to hvide Damer. De har vel i levende Live gjort et eller andet, som ikke lader dem finde Ro i Graven.

Westensborg ved Nykøbing er nu kun en lille Herregaard; men i ældre Tid var den meget større. Her boede en Herremand, som de kaldte Agent Hr. von Westen⁸. Han skal have været en meget streng Mand mod

⁵ Charles de Selby. Død 1823. Efterfulgt af Sønnen Chr. Borre de Selby, Gesandt i Haag. Gaarden købtes 1840 af Edv. Tesdorpf. ⁶ Tonen paa første Stavelse. ⁷ G. M. 2.65. ⁸ Gaarden købtes 1766 af Agent J. C. von Westen. Aarb. for dansk Kulturhist. 1891. 8 fg.

sine undergivne, og man sagde, han anvendte baade Træhest, Hundehul og andet deslige.

I Nykøbing var der paa den Tid en Pottemager⁹, som brugte at sætte Læsning paa sit »Pottetøj«. Paa noget af det stod:

Her paa Landet bor en Herremand,
Hr. von Westen hedder han,
jeg vil ikke sige meget om ham, men for Resten
er han værre end Døden og Pesten.

Der fortælles, at da Herremanden kom omkring hos sine Bønder og skulde skrive for Skat, saa fik han dette Pottetøj i Hænde. Han blev naturligvis ikke i godt Humør, og da han fik at vide, hvor det var købt, saa tog han ind til Nykøbing og opsøgte Pottemageren. Denne undskyldte sig jo saa godt han kunde. Det var en tysk Svend, der var Mester for Verset, og han var straks blevet jaget paa Døren; men Pottemageren var for fattig til at kunne kassere hele Brændingen. »Gav De ham dygtig Prygl?« spurgte Herremanden. »Ja, det kan De tro!« sagde Pottemageren. »Saa er det godt!« sagde Herremanden, og dermed lod han sig nøje.

Da Døden nærmede sig, forlangte Westen, at de skulde sætte hans »skimlede« Ridehest »framigs« (fråmmes) i Forspandet. Hans Lig blev, med fire Heste for, kørt til Systofte Kirke, hvor det indsattes i et Kapel i Taarnet. Da man siden vilde have Indgang i Kirken fra Vest, blev Kapellet forstyrret og Kisten nedgravet. Paa den gamle Landevej mødte Ligtoget en Mand, som gik til Nykøbing for at købe Medicin til sin syge Kone. »Hvordan kan det

⁹ 1782 omtales en Pottemager i Nykøbing. Pot. 166.

dog være«», sagde han, »at Hestene sveder og stønner, skønt de trækker den tomme Kiste? Agenten gaar jo ved Siden af sin Ridehest!« Havde det nu ikke truffet sig saaledes, at han havde haft saa nødvendigt et Ærinde, saa havde han vistnok straks maattet bøde for sine Ord. Nu maatte Agenten lade ham leve til han kom hjem; men saa var ogsaa hans sidste Time slaaet. For Resten er der altid Uheld ved at møde et Ligfølge.

Kirsten Brands¹⁰ saa fra sit Vindue, at der længe efter altid brændte Lys i Kapellet om Natten.

[279] Mange stolte Borge er nu forsvundne. Mellem Bellingegaard og Grønsundsvejen ser man endnu en gammel Borgplads. Der laa for mange Tider siden en »Borg« (Borre)¹¹. Her boede en Mand, som havde noget udestaaende med Slotsfruen i Nykøbing. En Dag kørte han ind til Byen, og havde kun en Karl med sig. Da han kom til Slottet, skød han ind til Slotsfruen. Saa vendte han om og kørte hjem. Men Slotsfruen sendte tre Ryttere efter ham. Da han naaede en Bakke udenfor Sønder Kirkeby, mærkede han nok, at han ikke kunde slippe fra dem. Karlen hjalp ham saa med at faa Vognen drejet, saa den stod tværs over Vejen, og saa ventede han paa Rytterne. Han havde to Bøsser med. Naar han skød med den ene, ladede Karlen den anden. To af Rytterne og en af Hestene maatte snart bide i Græsset. Saa skød han Hesten under den tredje Rytter. Denne sprang da op paa den ene Hest, der var tilbage, og flygtede saa hurtig han kunde. Bakken kaldes endnu: »Staa hardt!«

Saa længe de kunde, stod Herremændene »hardt« mod

¹⁰ Bråns. ¹¹ Borgpladsen omtales hos Kp. (921) og Rhd. (2, 81). Den sidste fortæller, at en Ejer af Gaarden, Anders Bjelke, 1588 blev dræbt af sine Uvenner. 1588 fæstede Enkedronning Sophia Bolig paa Nykøbing Slot.

deres Bønder og undergivne; men Tiderne har jo i høj Grad forandret sig, og »naar Enden er god, kan man sidde paa den« (nå Æiŋ æ go, ka maŋ see å iŋ). Ingen vover nu at flænge Bondens Skind; men om en Herremand, som ikke var født i Danmark, blev der rigtignok sagt, at »forstod den Kunst at pille Sulet af sine Husmænd uden at beskadige Skindet«.

Hoveriet

Det var en stor Dag, da »Skel« og »Skelsten« (Skællsten) mellem Bøndernes Jorder, der laa »Ager om Ager«, blev flyttede, og Jorden blev udskiftet; men endnu en Tid maatte man døje det forhadte »Hoveri« (Hoeri). Naar der skulde pløjes, saas og høstes, havde man sit bestemte »Hovmaal« (Homål). Naar der skulde saas, fik man sit »visse Saakorn«. Det skulde man saa saa i sit Hovmaal. For nu i sin Tid at faa mindre at høste, var det ikke saa sjælden, at man »smak« det meste i Vandhuller. Naar man skulde »hakke«, red man tit og huggede saa lidt med Riven her og der. Hoveriet var grumme forhadt, og man søgte derfor at smøge af sig saa meget som muligt. Værst var det med de mange »Gangdage« og »Spænddage« i Aarets Løb. De kunde jo falde i den allermest ubelejlige Tid. Dagen før blev man tilsagt ved Herregaardens »Udrider« (Uriere).

Det almindelige Hoveri blev afløst, da Lars var Barn; [280] men Herremanden paa Ovrupgaard forbeholdt sig endnu nogle Spænddage, som han brugte til at faa sin Gødning kørt ud.

Hoveriet var, som sagt, grumme forhadt; men de gamle havde dog ogsaa fornøjelige Erindringer fra

Hoveriets Dage. Om man blot kunde »huse« (huske), hvad man havde hørt, var der nok at fortælle.

Naar man skulde »til Hove« (tæ Hoe), havde man med sig »Madæske« og »Lejl«. Madæsken var som den, der endnu brugtes af »Skovmændene«. Lejlen var fyldt med Øl. Om Høsten plejede man at hænge den paa »Læsemeden«. I Lejlen var der et Baand, og det blev »trædt« paa Stangen.

Folk fra mange Byer var ofte samlede, og man fik noget at vide om, hvad der gik for sig andensteds. For Resten var der ikke altid det bedste Forhold mellem Karlene fra de forskellige Byer, og man gav hverandre »Øgenavne« (Öjenavne). Af disse erindres dog kun nogle faa.

Karlene fra Bjørup kaldtes »Bjørpe Pærer«. Bjørup var jo bekendt for sine store Frugthaver. Ellers taltes der om »Øsle¹² Losåkkere« og »Lesteppe¹³ Sværtekællenger«. Med »Losåkkere« mentes vel den, der havde Sokker af »Lo« eller Foraarsuld. Der var ogsaa et Øgenavn til Karlene fra Hillestrup; men det erindres ikke. Hillestrup var ellers berygtet for sine Hunde. Maaske har Øgenavnet været »Hellesteppe Hune«. Der var en Mand, der hed »Bukkenhagen«. Han var ikke fri for at »snøvl« (snivle), og det lød saa pudsigt, naar han sagde: »Nå jæ går ijæmmel Hellesteppe By, sier mænne Skenjbokser: Fnokk, fnokk, fnokk; så tror di fåbaŋee Hune, jæ sier: Sock, sock, sock!«

Næsten ligesaa berygtede som Hillestrup Hunde var Hullebæk Drengene. Om dem havde man følgende Rim:

Hollebækk Drænge
ka slette vå Ætje!

¹² Ørslev. ¹³ Listrup.

La Læjlin hænge,
la Væne ræje!
Di skavee, fâbanjee
Hollebækk Drænge!

*Hullebæk Dreng
kan slikke vor Ende!
Lad Lejlen hænge,
lad Vandet rende!
De skabede, forbandede
Hullebæk Dreng!*

Lejlen hang vel paa Læssemeden. Forbandelsen over Hullebæk Dreng var jo tydelig nok; men hvad Meningen ellers var med Verset, vides ikke.

Tjæreby var bekendt for sin Fattigdom¹⁴. Man sagde, at den eneste Slags Penge, Folkene der havde god Tid paa, var Kobber-Toskillinger. Selv sagde de: »Ja, vi hå ængen ånre Spesenger (Specier) i Kæreby!« Derfor gik de ogsaa under Navnet: »Kæreby Spesenger«. Paa Grund af Fattigdommen var Vognene daarlige. Naar Folkene [281] kørte til Nykøbing med Korn, sagde Hjulene: »Vi jælps a, vi jælps a!« men naar de saa havde læsset af, og kørte hjem, lød det: »Dæ går så lætt, dæ går så lætt!«

Folkene i Skelby og Gedesby var bekendte for at være »morgenduelige«. De skulde tidlig ind til Nykøbing med »Rødder og Løg«¹⁵.

Taaderup sagdes at have Overflod paa Piger; men heller ikke paa andet.

Do ka gå tæ Tårpe,
dæ får do to Konner få æn Skårpe!

¹⁴ Skg. 4. 640. ¹⁵ Rhd. 2. 88.

Karleby og »Horeby« (Horreby), sagde man, indbefatter hele Landet. I alle Byer er der jo nemlig Karle og Horer.

Til den, der kom med »Sprokkeri«, sagde man ofte: »Do tar fra næen å åpp lissom Melse Drænge!«

Over hele Falster kendte man vistnok Ordsproget: »Dæ kårmer in Dav i Måren! sa Kippenge Mærj, di sloss på treje Dav«. De var nok blevne Uvenner i »Kroen« (Kruin), og vilde ikke standse Slagsmaalet. Medens nogle ad Gangen gik hjem og spiste, sloges de andre. Ordsproget brugtes især, naar man af en eller anden Grund maatte opsætte et Arbejde¹⁶.

By og Sogn

Da Rasmus Klokker blev til Aars, flyttede han ind i Huset paa den gamle Gaardsplads i Byen.

Klokkergaarden overlod han til sin Søn, som da var fyldt de tredive Aar. Sønnen blev saa optaget i »Bylaget« og maatte i den Anledning give »Hønsere«. Ved samme Lejlighed skulde han, efter gammel Skik, sige, med hvilket Navn han i Fremtiden vilde nævnes. Nu kunde Klokkerens Lars være bleven til Lars Klokker; men til Faderens Ærgrelse lod han Klokkernavnet fare, og valgte at kaldes Lars Rasmussen.

Den, der var gift, kaldtes nok »Mand«; men »Mand« blev man dog egentlig først ved at overtage en Gaard. Var der saaledes en, der sagde: »Jæ ka'ne vee, åm dæ enne ska blie bøgge e nytt Hus!« kunde der blive svaret: »Næ, dæ sker nåkk enne så længe han æ Man!«

¹⁶ Skg. 4. 709.

Bylaget havde endnu sin »Oldemand« (Aleman)¹, der tillige var »Snefoged«; men dets Betydning havde ellers for længe siden i høj Grad tabt sig. Det, at være [282] Oldemand, gik paa Omgang mellem Bønderne. Man var det et Aar ad Gangen, og Tiltrædelsen skete omkring ved Mortensdag. Man samledes da om Aftenen hos dem, der skulde tiltræde. Konerne var ikke med. Tidligere havde man i Fællesskab spist Mortensgaas, og faaet sig en Snaps eller to; men det blev aflagt i Rasmus Klokkers Dage, og Tiltrædelsen skete nu uden mindste Festlighed.

Bylaget havde kun et eneste Gilde. Det var »Fastelavnsgildet« (Fastlansjille), som gik paa Omgang hos Bønderne. Til dette Gilde betalte hver af Gaardmændene en Daler. Saa vidt erindres holdtes det om Mandagen. Da fik de gamle Benene rørte, og dansede, som de var unge². Nogle holdt sig dog især til Kortene.

I ældre Tid, naar der var noget at meddele, især angaaende Hoveriet, gik Oldemanden gennem Byen og tudede i et Horn. Det kaldtes at »tude paa Gade«. Bønderne samlede sig saa ved »Majbænken«, en Forhøjning af Jord, omsat med Sten³. Nu var Skattedeslerne snart det eneste, der gik gennem Oldemanden, og de sendtes omkring fra Sted til Sted.

Lidt havde Bylaget endnu i Fællesskab. Saaledes havde det en »Gadeplads«, der laa midt i Byen og kaldtes »Mollevædden«⁴. En Del af Pladsen var udlejet til Have. En Del havde tidligere været en Lergrav, hvor man tog sit Klineler; men nu var der »Gadestøbel« (Gaestöjl)⁵. Ved

¹ I Bjørup fik Husmændene deres egen Oldemand. Karlene havde ingen. Skg. 5. 4. ² Skg. 5. 798. ³ En saadan var der endnu i Systofte, men ikke i Bjørup. ⁴ Udtales ligesom Navnet paa Dansen Menuet.

⁵ Gadekær. Nærmere i Ordbogen.

Køllegaarden laa der et Kær. Det sagdes at have været den gamle Gadestøbel.

Lige overfor »Mollevædden«, paa den anden Side af Gaden, var »Gadebrønden«, der ogsaa tilhørte Bylaget.

Flere Byer havde »Vandninger«, som man kunde ty til, naar der blev »Vandtrang«. Saaledes havde Sønder Kirkeby en »Byvandning«, der kaldtes »Brunstøbel« (Brunnstöjl).

Bylaget i Bjørup havde Ret til at tage Grus til Veje i en Grusgrav paa Systofte Jord.

Det meste, der nu skulde bekendtgøres, blev bekendtgjort ved Kirken, hvor der blev »lyst paa Sognestemme« af »Kirkeværgen«, der tillige var »Sognefoged«.

Sognefogden blev jo betragtet som en betydelig Mand. Dog maatte han finde sig i, at Folkeviddet tog ham under Behandling.

[283] En Sognefogedvise, der ikke handlede om Sognefogeden i Systofte, begyndte saaledes:

Dæj store tække Brölenbämm,
jæ kåmm tæ ham på Gaen,
hañ jækk jo dær å så sæ åm,
ja runnt åmkreng i Staiñ,
få vær e Stæ hañ kåmmer eñ,
di skænker få ham Påns å Vinn;
hañ puster, hañ blæser!
Drokkenbålt, Drokkenbålt,
fallala, fallala,
Drokkenbålt, Drokkenbålt,
fallalala!

Vi ve jo å hañ Såvnefo æ,
iñvær få ham æ bange,
då allermæst di fattee,

så vitt såm hanj ka lange,
hanj ve jo pinne dees Sjæl,
hanj ve, å di ska sult ijæl.

Dernæst kom Omkvædet, og det næste Vers begyndte:

Hanj Vissere æ få Bierne.

Nødig vilde man i Spektakel med Øvrigheden, og især var man bange for at komme i »Retten« (Rættiñ). Der kunde saaledes blive sagt: »Hanj ka stå å pjatte, mæn la ham kämme, ho Ore kåster Pænge, så tō hanj værken sie Bu æller Bav!«

Man vidste nok, at man kunde blive »Tremarksmand« for »sin Mund«, og saa havde enhver Lov til at slaa en ihjel. En Husmand sagde ellers: »Nå dæ'nne kåster mer åm (end) tre Mark, ve jæ slå inj Buje (Bonde) på Panjen!« Selv som »Vinde« (Veñe)⁶ vilde man nødig stævnes.

Der var jo dem, der sad »i Borg og Gæld over Ørerne« (i Borr å Jæl oer Ørnene), og som ikke kunde »rede sig«; men de fleste passede nøje paa at faa Skatter og Afgifter betalte.

Næsten alle gamle Ydelser blev jo efterhaanden »oversat (oersætt) i Penge«; men Lars Rasmussen betalte »efter sin Faders Stil« (ætter sinj Fas Still).

Til Herremanden var der en mindre Ydelse af to Høns, to Ænder og to Snese Æg. Andre gav en Gaas i Stedet for Ænderne.

Til Præsten betaltes Penge.

Til Degnen gaves i »Smaaredsel« (Småræssel) en halv Gaas, et Brød, to Snese Æg og Mælk.

[284] Husmænd, der ikke havde nogen »Jordlød« (Jorlø)⁷,

⁶ Vidne. ⁷ Jordlod.

gjorde i Aarets Løb en Dags Arbejde for Præsten. Dette kaldtes en »Præstedag«.

Bønderne havde meget at gøre med Vejene. Snart skulde man »damme«, det vil sige, forbedre dem med Grus. Snart skulde man sætte »Sluser«⁸. Sidestenene kaldtes »Kindsten« (Kensten) og Overliggerne »Dæksten«. Snart var det galt med en Bro, og man skulde have et »Rikværk« (Rekkværk)⁹ set efter. Snart skulde man »kaste Sne« eller, som man sagde, »kaste Vejen op«. Hjemme talte man ikke om at »kaste«, men om at »øse«. Ved Vejarbejde brugtes ofte en saakaldt »Jordsluffe« (Jorsloff), som var uden Hjul, og blev trukket af en Hest.

Sin meste Handel gjorde man i Nykøbing, især paa Markedsdagene. Rasmus Klokker tog altid alene til Marked, enten det saa var »Hestemarked« eller »Krammarked«, og han havde altid gamle Klæder paa. For mange af de unge havde jo især Krammarkederne en stor Tiltrækning. »Ska do tæ Markes?« kunde man før Markederne høre rundt omkring. Og havde man været til Marked, blev der Spørgsmaal om »Markedsgave« (Markesgav). I Stubbekøbing holdtes der vistnok tidligere Marked paa St. Hansdag; men Markedsdagen blev forandret paa Grund af Vejret. Det var nemlig en »sætt Moss« (fast Regel), at der altid kom Regn paa Stubbekøbing »Markedsdag«.

Ved Markederne prøvede man jo tit paa at narre hverandre, og man gik efter Regelen: »Ale Knev jæler (gælder)!« Faderen sagde: »Nå Ave kämme tæ Markes, får Kræmmeriñ Pænge«. Nogle var lette at narre, de var »ligesom Fod i Hose«, men den »skulde sidde tidlig op«, som skulde narre Rasmus Klokker.

⁸ Stenkister. ⁹ Rækværk.

Naar man endelig var kommet til Rette om en Handel, saa hed det: »La gå!« eller: »Jæ tar e!« og saa var Handelen sluttet. Saa blev der jo drukket »Lidkøb« (Likøv).

Fandt man paa Markedet ingen »Købmand« til sine Køer eller Heste, saa kom der ellers i Aarets Løb baade Slagtere og Hesteprangere omkring paa Landet. Hesteprangerne kunde man ofte se med en hel »Slakke«¹⁰ Heste.

Der var Folk nok, der gjerne vilde komme omkring og handle med Bønderne. En »Hvedebrøds-kone« kom stadig med »Hvedebrød« (Vebør) fra Staden. »Kludkræmmere«, eller, som nogle kaldte dem, »Paltekræmmere«, var altid paa Færde. Og der var alle Slags »Bissekræmmere«. Der var Jøder, der bar deres »Kramkiste« paa Ryggen som et Tornister. En af disse, den saakaldte »Gaasefedtejøde«, solgte særlig »Smitlærred« og Lommetørklæder med alle Slags Billeder og Stads. Sit Navn havde han arvet. Nogle sagde, at hans Fader en [285] Gang havde drukket af en Gaasefedtepotte i den Tro at det koghede Gaasefedt var Vand. Andre sagde, at hans Fader havde købt et Lam, og spurgt: »Hvor mange Pund Gaasefedt kan der være i saadan et Lam?«

Flere var der, som solgte »Pottetøj«; andre gik omkring med »Bliktøj« (Blækketøj). Nogle kom med Knive, Knibtænger, Stokkejern, »Trefoder« (Trefoer)¹¹, Træskoklamper og Søm. Blandt dem var den saakaldte »Øresmed«, der kun havde ét Øre. Han boede i Kraghave; men flakkede vidt omkring. Han solgte ogsaa Træfløjter. Selv havde han en, der kunde give Lyd; men de, han solgte, var i Regelen lovlige undskyldte.

¹⁰ Et helt Kobbøl. ¹¹ Trefødder.

Nogle solgte Peberkværne, Garnvinder, Vindepinde og Tøndetappe. Garnvinderne bar de paa »Nakken«. I Lommerne havde de særlig Tøndetappe.

Endnu var der dem, der solgte River, dem, der solgte »Urtefrø«, og adskillige andre.

I ældre Tid var der ikke mange omvankende Tiggere. Af og til kom der en brandlidt, som havde »Brandbrev« fra Øvrigheden. Ellers var omrejsende Haandværkssvende den værste Plage.

Fra det nærmeste Nabolag kom jo ellers en og anden, især Husmandsenker, og bad om lidt. Kom de og bad om Mælk, havde de i Regelen med sig en »Hankepotte«, en stor grøn Potte med Hank af samme Stof som Potten, og for Resten med Øren og Laag¹². Somme Tider bad de om en »lille Fanke« (Fanjke), og dermed tænkte man nok nærmest paa Brød. Somme Tider bad de om »en Gørntraad til at stoppe Hoser med« (iij Jörntrå tæ å ståppe Husser mæ). En Enke sagde: »Jæ ku nåkk få iij Davs Arbæe, nå jæ'nne hae så lang æn Rompe!« Dermed mente hun, at hun havde saa mange Børn. Sagde nogen: »Hån ga mæ æn go Allmossen!« saa tænkte der nok nærmest paa Uld.

Naar en af de »godgørende« (gojöreñe) Bondekoner døde, saa hed det om mangan fattig Stakkel: »Dæ æ loe (løbet) e stort Hyll (Hjul) a få heñe!«

Underlig haardhjærtet kunde man være i sin Omtale af de fattige. Man var jo paa Forhaand tilbøjelig til at tilskrive dem selv deres Fattigdom. »Di tæjker enne på dæj Dav imåren; mæn så snar di hå fåe Skråtten full, så sjånger di!«¹³

¹² Potte af lignende Form i Pot. 171. (17). ¹³ Jævnfør Ordspr. 55. (1489).

Fattigfolk havde Lov til at sanke Brænde i Skoven. Mange bar en »Stikkebyrde« (Stekkebyrde) hjem paa deres Ryg; men naar de havde samlet en større Dynge, et saakaldt »Sankebrænde« (Sankebrænde), saa blev Bønderne tilsagte til at køre det hjem. Det kaldtes at køre »i Fattigægt«.

[286] De gamle fattige, ugifte Mænd og Kvinder, der helt maatte forsørges af andre, gik paa Omgang i Sognets Gaarde. I hver Gaard var de saa mange Dage, som der var Tønder Hartkorn (Hallkorn). Da Lars Rasmussen var Dreng, var der i Systofte Sogn fire »stakkels gamle Skrog (Skrå)«, der saaledes maatte »traske« omkring fra Sted til Sted og mangan Gang »døje ondt«. Deres Navne var: »Pe Vi«, »Hans Klæmp«, »Trolse-Karne« og »Snae-Kestne«. De ønskede nok tit og mange Gange, at de snart maatte »slippe«. »Dæ vå gått, åm jæ ku få Fålo, jæ æ jo kåns tæ Åns (Besvær)!«

Af og til gjorde man Besøg hos dem, med hvem man »holdt Samlag«. Det hed stadig: »Kåmm å se tæ våss!« Der var jo dem, hos hvem man vidste, der ikke var noget »Mildskab« (Mellskav). Dem holdt man sig fra. Moderen i Klokkergaarden var meget gæstfri; men hun holdt ikke af »Sluntegæster« (Slåntegæster), der ikke havde noget paa Hjærte, men kom for at sidde og drive Tiden hen. En og anden gammel Husven meldte sig i Regelen med følgende:

Dæ æ di gamle Grå,
som plæjer å gå!

Naar der kom fremmede, kunde det hedde: »Godav, hodden æ e mæ Vællmajten! I ska da trinne enjenfå!« »Ja, vi kåmmer jo ræjte nåkk sælbyenes!« »Å, snakk allre åm

de; mæn I får ta tæ Takke mæ, va vi har! Uvæntenjes Fræmmee må ta uvæntenjes Rætter!«

Slutning

Længe før Lars Rasmussen overtog Klokkergaarden, var hans fromme Moder, Ane Margrethe Olsdatter, stedt til Hvile. Hun døde, da Lars var en Snes Aar gammel; men nogle af de sidste Linjer skal helliges hende.

Som det var Skik og Brug skrev Lars flere Vers i den Krands, der prydede hendes Kiste. Her er det ene:

Saa svæv du gode Aand i Engles Fred!
paa Jord du alt med Engle var fortlorig.
Velsignelse ledsaged hvert dit Fjed,
vær selv velsignet da i Himlens Bolig!

Paa den »Gravpæl«, der staar paa hendes »Lejestykke«, skrev han:

Du var kærlig,
og dit Hjærte ærlig,
øm som Moder, og som Hustru tro,
fromme Kvinde!
sikkert vil du finde
Salighed i Aandens lyse Bo!

[287]

Hvil da rolig
i din sidste Bolig!
vor Velsignelse i den modtag!
ej vi glemme
skal din blide Stemme,
som vor Barndom mangel Lærdom gav!

Lars Rasmussens Livshistorie skal jeg ikke prøve paa at skrive. Sit eget »Lejestykke« faar han vel næppe ved sin fædrene Gaard eller paa sin Fødeø; men med disse Blade sender han Frænder og Venner og alle, saa mange som elsker Folkets Minder, sin Hilsen.

Kommentardel

Bogen

Ved Erik Høvring Pedersen

»*Livet i Klokkergaarden*« fik ved førsteudgivelsen i 1908 – 1909 en uovertruffen rosende kritik. Der faldt udtalelser som: »den smukke Skildring af Livet i Klokkergaarden«, »(der er) en saa fyldig og indgaaende Skildring af Livet i en enkelt dansk Bondegaard, som aldrig før og aldrig siden«. Den daværende leder af *Dansk Folkemindesamling*, *Axel Olrik* (1864 – 1917), karakteriserede bogen som *det videnskabelige interiør*, hvor man for første gang så folkeminderne som en del af en levende helhed, som en del af en vis befolknings liv. Netop dette begejstrede Olrik meget, og han erklærede: »Jeg håber den må mane til efterfølgelse.«¹

Den megen positive omtale, som *Livet i Klokkergaarden* fik ved sin udgivelse, er ikke malplaceret. Der ligger virkelig et stort arbejde bag bogen og forfatteren har brugt adskillige år for at nå frem til det bedste resultat. Præsten og folkloristen *Frederik Lange Grundtvig* (1854 - 1903), som er manden bag det store værk, gik allerede omkring 1885 i gang med de første forberedelser. Han var på daværende tidspunkt præst for den danske menighed i byen *Clinton* i den amerikanske stat *Iowa*.

I menigheden havde *Frederik Lange Grundtvig* truffet en mand ved navn *Lars Rasmussen* (1837 – 1917). Han var fra *Klokkergaarden* i *Bjørup*, Systofte sogn, ca. 5 km øst for *Nykøbing Falster*.

Rasmussen havde en formidabel hukommelse. Han

kunne huske hver detalje fra sin barndom og livet på gården. Snart fattede *Frederik Lange* interesse for de ting *Lars Rasmussen* kunne fortælle. Og det varede ikke længe, før han begyndte at skrive det ned, sammen med svarene på supplerende spørgsmål, som han stillede *Lars*.

Frederik Lange fik samtidig en dansk tømrer i *Clinton* til at lave tegninger efter *Lars Rasmussens* anvisninger af husgeråd og gårdens redskaber.

På grundlag af de mange optegnelser, der efterhånden blev resultatet af de to mænds samtaler, brugte *Frederik Lange* en hel del tid til at skrive det til en sammenhængende helhed. I foråret 1895 havde han endelig manuskriptet færdig. Og hans *Forord*² lød således: »Denne Bog har jo, som alle *Andre*, sin *Historie*, og jeg skal tillade mig i korte Træk at fortælle den. *Lars Rasmussen* var i *Clinton*, da jeg for over en halv Snes Aar siden kom hertil. Det varede ikke saa meget længe, inden jeg lagde Mærke til hans ualmindelige Hukommelse, og fik Lejlighed til at høre nogle af de gamle Sagn, han kjendte. Vi talte flere Gange om, at de burde nedskrives; men derved blev det saa i en Række af Aar, da det næsten var mig umuligt at afse den til et saadant Arbejde nødvendige Tid. Endelig mente jeg dog at maatte gjøre Alvor deraf, og jeg nedskrev saa de fleste af de i denne Bog meddelte Sagn.³ Men nu var jeg inde paa en Glidebane. Jeg kunde ikke faa mig selv til at standse, da jeg lidt efter lidt fik Rede

paa, hvor meget Lars Rasmussens Hukommelse gjemte. Men saa stod jeg snart overfor det, under mine Forhold, næsten fortvivlede, at maatte prøve paa at gjengive det falsterske Maal. Dette sidste har jo kostet mig tusinde Gange mere Arbejde end jeg drömte om. Efterhaanden som jeg kom ind i Sprogets Love, viste sig jo atter og atter Ting, hvorom der paany maatte spørges. De samme Ord, de samme Vendinger har jeg Snese Gange maattet prøve i mine Samtaler med Lars Rasmussen. Med megen Iver, med stor Taalmodighed har han ydet mig den Hjælp, han kunde; men ikke des mindre er det sandsynligt nok, at der er meget at rette. Hvor god end Lars Rasmussens Hukommelse er, vakler den dog paa adskillige Punkter af ikke ringe Betydning, og jeg tør ingenlunde rose det Öre, jeg har for Sprogets Lyde.

For Læsningens Skyld har jeg i Bogens fortællende Del kun antydnet Ordenes Udtale. I Ordbogen⁴ har jeg derimod prøvet paa en tilnærmelsesvis Gjengivelse af Ordenes Lyde.

Længe vred og vendte jeg mig for at undgaa en Ordbog; det var mig dog for utilfredsstillende at nøjes med, hvad der kunde gives i den fortællende Del.

Ordbogen har kostet mig et Arbejde, som kun den, der har prøvet noget lignende, kan gjøre sig en Forestilling om. Mange Gange har jeg for Alvor følt Samvittighedsnag over de hundrede af vaagne Nætter, jeg dertil har brugt, da der er andre Ting, der har langt stærkere Krav paa min Tid og mit Arbejde.

Jeg har ikke kunnet undlade at henlede Opmærksomheden paa den mærkelige Overensstemmelse med de danske Maal i Skaane, Halland og Blekinge; men jeg har aldeles ikke turdet vove mig ind paa en dybere gaende Undersøgelse, der langt maatte overstige mine Kræfter.

Hvad der meddeles fra de omtalte Landsdele, er fra de mest forskjellige Egne, for størstedelen fra Skrifter, i hvilke Stavemaaden sikkert er alt andet end heldig og ikke saa lidt forsvensket. Da det Hele imidlertid er anført for at vække Opmærksomhed, har jeg ikke brudt mig om i det enkelte at angive Kilderne.

Gjærne vilde jeg have gennemgaaet alt, hvad der er nedskrevet fra Falster; men paa Grund af mit Opholdssted har jeg med en enkelt Undtagelse maattet lade mig nøje med hvad der findes i min egen Bogsamling.⁵

De givne Henvisninger i den fortællende Del gjælder hvor intet andet bemærkes, udelukkende tidligere Meddelelser fra Falster, dels i Overensstemmelse, dels til Sammenligning med hvad her er opført. De maa imidlertid ikke forstaas saaledes, som om noget af, hvad denne Bog indeholder, skulde være optaget efter de Skrifter, hvortil der henvises. Alt hvad her er givet er i Sandhed Lars Rasmussens Erindringer.

I Regelen er forbigaaet, hvad der allerede fyldestgjørende er meddelt af Familien Lindberg⁶ og den flittige og fortrinlige Samler Karen Toxværd⁷.

Noget der i høj Grad har glædet mig under min Syslen med det falsterske Maal, er Tanken om at have faaet Lejlighed til at fortsætte et Arbejde, der blev begyndt af min Farbroder Provst Otto Grundtvig, som den Gang var i Torkildstrup.

Og saa være denne Bog da overgivet til den danske Læseverden som et lille Vidnesbyrd om, at der langt fra Danmark lever Danske, der med Kjærlighed omfatter vort elskede Folks gamle Minder.

Clinton, Iowa, Majdag 1895.

F.L. Grundtvig«⁸

Med præsten og folkemindesamleren *H.F. Feilberg* (1831 – 1921) som mellemmand tilbød Frederik Lange Grundtvig i december 1896 *Universitets-Jubilæets danske Samfund* at udgive manuskriptet på dets forlag. Imidlertid mente formanden. »at dette Skrift laa udenfor Samfundets Formaal«. Et flertal var enig med formanden, og man endte med at vedtage »at afslaa Tilbudet med Beklagelse af, at de laa udenfor Samfundets Opgave og med Anerkendelse af Værkets Betydning.«¹⁰

Efter dette afslag gjorde Frederik Lange Grundtvig ikke flere forsøg på at få manuskriptet afsat til noget forlag. Og det lå endnu utrykt ved hans død i 1903. Hans enke forsøgte forgæves på at få det udgivet af foreningen for *Folkeoplysningens Fremme*, og hun havde allerede set i øjnene, at det var umuligt at få det publiceret, men så begyndte der at ske noget.

Frederik Langes inspirator i arbejdet med folkeminderne var hans 30 år ældre bror *Svend Grundtvig* (1824 – 1883). Han virkede ved Københavns Universitet, hvor han i 1863 blev docent, og i 1869 filologisk professor. Han havde udtænkt forskellige planer, bl.a. havde han gjort sig tanker om oprettelsen af et museum for danske folkeminder. Imidlertid blev det ikke til noget på grund af hans tidlige død. Alligevel havde han nået at inspirere nogle af sine elever, og omkring århundredskiftet var de så fagligt udrustede, at de formåede at genoptage hans ideer. Det var først og fremmest Axel Olrik der gjorde sig bemærket. Han arbejdede især på at få etableret en dansk folkemindesamling.

Indirekte var det H.F. Feilberg, som satte det hele i gang. Han havde nemlig besluttet, at hans samling af folkloristisk litteratur, ca. 3000 bind, skulle overgå til

offentlig eje. Den anden store indsamler *Evald Tang Kristensen* (1843 – 1929) havde ligeledes gjort sig samme tanker om sit materiale.

Imidlertid var det et problem hvor man skulle huse deres samlinger, for stoffet var af en karakter, som det ville være beklageligt uden videre at hensætte i *Det kongelige Biblioteks* samlinger. Det havde bibliotekets daværende leder *H.O. Lange* (1863 – 1943) øje for, og han tog initiativ til, at der oprettedes en speciel afdeling på biblioteket med folkeminder. Lange foranledigede at der fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen i 1904 blev givet en ekstrabevilling til ordning af de eksisterende samlinger i et specielt folkemindearkiv.

Idet Axel Olrik havde fundet ud af, at almuekulturen var ved at forsvinde på grund af den fremstormende industrialisering, kunne han se, at det var om at gøre at få en indsamling i gang. Derfor mente han, at der skulle oprettes en folkemindesamling, som skulle forestå en sådan indsamling. Rent praktisk kunne det foregå i forbindelse med folkemindearkivet på Det kongelige Bibliotek. Som følge deraf indsendte han – sammen med Feilberg – i 1904 en ansøgning til ministeriet. Deri foreslog de, at der etableredes en *Dansk Folkemindesamling* på Det kongelige Bibliotek, hvor ikke blot de ældre samlinger, hvoraf Svend Grundtvigs samlinger udgjorde en betragtelig del, blev forenet, men at den blev ført frem mod det mål at blive et museum for dansk folketro og folkeliv, hvor det centrale arbejde var at arkivere og ikke mindst indsamle mundtlig overlevering.

Enden på det blev, at der i 1905 blev oprettet en *Dansk Folkemindesamling* med Axel Olrik som leder.

Mens forhandlingerne stod på, kom Frederik Lange

Grundtvigs enke i forbindelse med Axel Olrik, som straks blev fyr og flamme ved at se hendes mands efterladte manuskript.

Det var hans plan, at det straks burde udgives, og i ansøgningen til ministeriet om oprettelsen af folkemindesamlingen slog han til lyd for, at man skulle udgive folkemindelitteratur, og nævnte som et konkret eksempel Frederik Langes manuskript.

Desværre kunne folkemindesamlingen ikke klare en sådan opgave alene. For at skaffe økonomisk mulighed for at få bogen trykt tog Olrik derfor initiativ til, at der blev oprettet en støtteforening, selskabet *Nordiske Folkemindeforskere*. Det skete i 1905, men foreningen var ude at stand til at lave noget konstruktivt, så efter et par år kom Axel Olrik til den overbevisning, at det var bedre at lave en helt ny. Derfor ophævede han *Nordiske Folkemindeforskere* og tog i 1908 initiativ til etableringen af foreningen *Danmarks Folkeminder*.

Det blev en forening, som ude i landet realiserede den praktiske indsamling. Medlemmerne skulle betale et årligt bidrag, som skulle give økonomisk ballast for udgivelsen af folkloristisk litteratur – i første omgang Frederik Lange Grundtvigs arbejde *Livet i Klokkegaarden*.

Som Danmarks Folkeminders første egentlige udgivelse kom den endelig i 1908 – 1909. Det vil sige man udgav kun det, som Frederik Lange Grundtvig i sit forord kaldte *den fortællende Del*, *Ordbogen* forblev utrykt. Axel Olricks bror *Jørgen Olrik* (1875 – 1941) stod for redaktionen. Han var tilknyttet *Dansk Folkemuseum* og blev senere dets leder. Han foretog ubetydelige forkortelser i Frederik Langes noteapparat samt et par steder i selve teksten. Endvidere udstyrede han bogen med fotografier dels af Klokkegaarden, der på daværende tidspunkt var temmelig

uforandret, dels af falsterske dragter og brugsgenstande fra Maribo museum.

Noter & henvisninger

¹ Axel Olrik: *Fra Dansk Folkemindesamling, meddelelser og spørgsmål*, Danmarks Folkeminder nr. 1, Kbh. 1908, s. 11.

² Findes i DFS 1906/72. Forordet har ikke tidligere været offentliggjort. Det er først for ganske nylig fundet i DFS' arkiv i en kasse med forarbejder til *Livet i Klokkegaarden*. I samme kasse var titelbladet til originalmanuskriptet, som har manglet siden DFS modtog det fra Frederik Lange Grundtvigs enke i 1904. På dette har FLG skrevet: »*Livet i Klokkegaarden*. Erindringer fra Falster ved Lars Rasmussen. Udgivne af F.L. Grundtvig.« Det er således forkert når Jørgen Olrik i indledningen til 1. udg. af L. i K. skrev at bogens titel manglede fra forfatterens hånd (1. udg. s. 9).

³ I et andet udkast til et *Forord* skrev FLG endvidere: »*Allt*, hvad der findes paa efterfølgende Blade, har Lars Rasmussen selv fortalt eller nedskrevet.« (DFS 1906/72).

⁴ Se afsnittet »Sproget« (s. 317) af Chr. Liissc.

⁵ I et andet udkast til et *Forord* skrev FLG: »Særlig har jeg savnet Adgang til Pontoppidans Atlas og Molbechs Dialectlexicon.« (DFS 1906/72).

⁶ I et andet manuskript henviser FLG til optegnelser i *Gamle danske Minder* (DFS 1906/72). Dermed må han mene andet hæfte af *Gamle danske Minder 1857 II* s. 70-117. Deri udgav Svend Grundtvig *Elise Lindbergs* (1832 – 1913) og *Niels Lindbergs* (1829 – 1886) – begge børn af præsten Jacob Lindberg – optegnelser fra *Tingsted* sogn på Falster, udfyldt med faderens meddelelser til Nationalmuseet, under titlen: »*Folkesagn, Folketro og Folkeskik paa Falster, især i Tingsted-Sogn*«. (Kilde: Hans Ellekildes indledning til Svend Grundtvigs *Danske Folkesagn 1838 – 83*, Første Samling, Kbh. 1944, s. 19).

⁷ I et andet manuskript henviser FLG til Karen Toxværd's optegnelser i *Skattegraveren* (DFS 1906/72). På Dansk Folkemindesamling findes et manuskript skrevet af *Karen Toxværd*, som skildrer sydfalstersk bondeliv – store dele deraf findes spredt trykt i *Skattegraveren*.

⁸ FLG's *Forord* er citeret efter DFS 1906/72 – dublet. Selve originalmanuskriptet til L. i K. opbevares i DFS 1906/72, I.

⁹ *Universitets-Jubilaets danske Samfunds* forhandlingsprotokol fred. 11. dec. 1896.

¹⁰ *Ibid.*

Frederik Lange Grundtvigs levnedsløb

Frederik Lange Grundtvig var ikke fremmed overfor at arbejde med folkeminder. Han tilhørte nemlig så at sige *pioner-slægten* indenfor studiet af folkeminder her i Danmark.

Hans far var biskop *N.F.S. Grundtvig* (1783 – 1872). En mand, der på forskellig vis har arbejdet med folkloristiske emner, bl.a. har han studeret den nordiske mytologi, ordsprog, samt oversat Saxes *Danmarkskronike* (se side 243).

Hans moder var *Marie Toft*, f. *Carlsen* (1813 – 1854). Heller ikke i hendes familie var man ubekendt med folkeminderne. Bl.a. skrev hans tante *Franziska Carlsen* (1817 – 1876) bøger om *Rønnbæksholm* (1858) og *Gl. Kjøgegaard* (1877).

Den største påvirkning til at gå ind i folkemindearbejdet fik Frederik Lange uden tvivl gennem sin 30 år ældre halvbror *Svend Grundtvig* (1824 – 1883). Allerede inden Frederik blev født, havde broderen lagt grundstenen til den folkloristiske videnskab i Danmark. Han arbejdede med at udgive *Danmarks gamle Folkeviser*, og var netop startet på en stor indsamling af sagn.

N.F.S. Grundtvig var 70 år da Frederik Lange blev født. Han var meget stolt af barnet. I sin glæde skrev han til sin digterkollega *B.S. Ingemann* (1789 – 1862): »Mig har Vorherre gjort den forunderlig store Glæde, at der i Aftes blev mig født et stort, velskabt Drengbarn med en vældig Stemme efter sin Alder, saa der kan med Guds Hjælp blive en god »Raaber« af ham, naar han faar Stunder at vokse og faa noget at sige, som er værd at høre.

Frederik Lange Grundtvig. Efter fotografi fra 1890'erne.

Med ham kan jeg da, om Gud vil, naa et godt Stykke ind i næste Aarhundrede, og dersom da Danmarks Historie i dette Aarhundrede kan blive værd at beskrive, tænker jeg han gør sit bedste dermed i det næste; det er i det mindste blandt andet vor Betænkning ved paa en Maade at kalde

ham op efter »Saxe Lange«, hvem vi naturligvis regner til Langerne med de tre Roser. Drengen skal nemlig, om Gud vil, hedde Frederik efter mig og Lange efter hans Moder og efter Saxe.«¹

Allerede et par måneder efter fødslen døde moderen. Men da Frederik Lange var 2 år giftede faderen sig igen, denne gang med den 45 år yngre *Asta Reedtz* (1826 – 1890). Hun tog sig tildels af hans opdragelse. Bl.a. sørgede hun for at få fat i folk, som skulle tage sig af hans undervisning, som foregik i hjemmet. Han kom aldrig til at gå i skole.

Da Frederik Lange voksede op, var der intet som tydede på, at han ville følge de planer, som faderen havde fremsat ved hans fødsel. Han fulgte heller ikke et andet ønske om, at han skulle uddanne sig til præst. Derimod havde han allerede som dreng interesser, som knyttede ham til broderen Svend og hans arbejde med folkeminder. Så tidligt som i en alder af 10 år optegnede han de første meddelelser til Svend. Imidlertid bestemte Frederik Lange sig for en uddannelse indenfor et andet felt end sin bror. Efter endt studentereksamen, som han i øvrigt først fik i 1876 i en alder af 22 år, indskrev han sig ved Københavns Universitet for at påbegynde en statsvidenskabelig uddannelse. Inden han blev student, havde han udgivet flere skrifter. I 1873 udgav han under pseudonymet *Filius Frederici* »Politik, Politak eller Birkerupsnak. Ti samtaler«. Han udgav diverse *Rimbrev*, bl.a. et i 1875, som hed »Til Grundtvigs Venner«, hvori han gik i rette med dem, der støttede Det forenede Venstres politik. Samme år udsendte han digtet »*Et Ord til Bjørnstjerne Bjørnson*«, hvori han rettede et angreb mod digteren.

I det hele taget vidner de første mange år af Frederik Langes liv om en personlig splittethed. Han havde

egentlig ikke lyst til at tage sig en uddannelse, men gjorde det alligevel – for at glæde sin bror Svend. Det eneste faste holdepunkt han havde var hans forlovede, *Kristina Birgitta Nilsson* (1848 – 1905), som delte hans interesse for folkeminderne. Han havde truffet hende på en af sine mange ferier i *Tyllinge* ved *Tjust* i *Småland*.

Da Frederik Lange havde fået sin statsvidenskabelige eksamen, i 1881, var det hans plan at købe en svensk herregård, *Vino*, som lå et par mil fra Tyllinge. Han henvendte sig til sin onkel, Carlsen på Gl. Køgegård, for at låne 200.000 kr. til købet, men »Carlsen havde desværre! ikke en eneste skilling at låne ham, vilde dog gerne gøre noget for ham, og gav ham håb om engang! at få en fæstegård (Naar en ung Enke, der nu sidder paa Gaarden, var saa venlig at dø) på godset og vilde så fritage ham for at betale indløsningsafgiften! Frederik afviste naturligvis denne »almisse« og følte sig ikke uden grund meget bitter og krænkede ved at onkelens løfter om hjælp og støtte faldt således ud.«²

Da planerne om at blive landmand i Sverige glippede, rejste han og Kristina pludselig til Amerika. Frederik Lange sagde, at det var »for at blive klar over sig selv og sin Vej«.

Med en følelse af, at forholdene hjemme ikke bød på nogen opgave, som kunne tilfredsstille hans evner og udvikling, levede han og Kristina nordpå i Wisconsinsskove, ved byen *Shiocton*.

De købte en lille jordlod, hvorpå der var en bjælkehytte. *Det sribede hus* blev det kaldt, fordi Frederik Lange, åbenbart som en manifestation af sin danske herkomst, havde malet det med røde og hvide striber. Selv kaldte de det *Fuglereden*, vel på grund af Frederiks fugleinteresse.

Efter to romantiske år i Shiocton fandt Frederik Lange ud af, at det vist var urigtigt af ham at vedblive dette »Driverliv«, som han kaldte det.

Han besluttede sig til, at han ville være præst. Det havde jo været hans faders ønske. I september 1883 aflagde han den prøve, som det danske kirkesamfund i Amerika forlangte, hvorefter han blev ordineret i Trinitatis kirke i Chicago. Umiddelbart efter blev han præst for den danske menighed i *Clinton, Iowa*, en lille by ved Mississippi. Der fungerede han som præst i 17 år. Han var meget engageret i sin gerning, men optog også et omfattende nationalt arbejde. Sammen med 32 ligesindede stiftede han i 1887 en forening, der skulle virke for bevarelsen af det danske sprog og den danske folkelighed. Foreningen, der fik navnet *Dansk Folkesamfund*, skulle endvidere arbejde for at få oprettet danske nybygder, skoler, højskoler og etablere danske bogsamlinger m.m. Imidlertid blev planerne ikke til det, man havde forestillet sig, idet man mødte ivrig modstand i snævre kirkelige kredse.

Disse kirkelige stridigheder inspirerede Frederik Lange til at skrive forskellige teologiske bøger om 'kirkefædrene'. Og det var hans tanke at blive lærer ved den nyoprettede præsteskoie i *Des Moines, Iowa*. Men inden skulle familien en tur til hjemlandet.

Ved midsommertid 1900 drog Frederik Lange med Kristina og deres barn Marie til Danmark. Da det imidlertid trak i langdrag med stillingen på Des Moines præsteskoie, besluttede Frederik at sige ja til at blive rejsepræst for *Kirkeligt Samfund af 1898*.

Desværre blev han kort derefter ramt af sygdom, nerveskedehindebetændelse, der den 21. marts 1903 forårsagede hans død, kun 48 år gammel.

Mens han boede i Amerika, skrev han forskellige artikler til både danske og lokale ornitologiske tidsskrifter. Og på trods af personlige konflikter arbejdede han igennem hele livet ufortrødent med det folkemindearbejde, som han allerede startede på, som knap mere end en dreng. Han fik broderen Svend Grundtvig i Danmark til at lade trykke diverse spørgeskemaer om fuglene i sagn og folketro, samt deres folkelige navne. Det var nemlig Frederik Langes hensigt at skrive *Fuglenes Saga*. Imidlertid nåede han aldrig sit mål, det blev kun til omfattende indsamlinger. I begyndelsen af opholdet i det nye land foretog han stadig indsamlinger i Danmark, men snart fandt han ud af, at det var ret vanskeligt, og han nøjedes derfor med at samle materiale ind blandt de danske emigranter. Først og fremmest søgte han oplysninger om fuglene, men også folkelivsskildringen interesserede ham. Mens han var i Tyllinge havde han optegnet en række folkeminder, som han havde taget med til Amerika for at skrive dem sammen til udgivelse. Resultatet blev bogen *Svenske Minder fra Tjust* (1883). En tid efter iværksatte han materialeindsamlingen til en lignende folkelivsskildring. I sin menighed traf han *Lars Rasmussen*, en bonde fra Falster, og fra ham fik Frederik Lange de mange optegnelser, som senere skulle blive til bogen *Livet i Klokkergaarden*.

Noter & henvisninger

¹ Grundtvig og Ingemann: *Brevvexling*, 1882, nr. 140.

² Lavra Grundtvigs *Dagbog*, 23/6, 21/7 og 24/7 1881. (DFS).

Litteratur

J. Christian Bay: *Frederik Lange Grundtvig. Hans Dag og Daad*. Kbh. 1954.

Henning Høirup: *Frederik Lange Grundtvig*. Kbh. 1955.

Lars Rasmussen

Lars Rasmussen blev født den 13. februar 1837 på *Klokkergaarden*, en gammel slægtsgård ved Bjørup i Systofte sogn på Falster. Han var søn af Rasmus Larsen Klokker og hustru Anne Margrethe Olsdatter. Han blev konfirmeret i 1851, og i 1864 var han indkaldt, men kom ikke med i nogen kamp. I 1867 overtog han fødegården, idet faderen gik på aftægt, og samtidig blev han gift med Maren Kirstine Larsen fra Tjæreby. Med hende fik han seks børn, fire piger og to drenge.

Imidlertid var ægteskabet ikke særlig lykkeligt, og i 1880 tog det den tragiske drejning, at Lars Rasmussen forlod både kone og børn og rejste til Amerika. Efter separationstiden på 3 år var udløbet giftede Maren sig i 1883 med Jens P. Pedersen Plov fra Sullerup i Torkilstrup sogn på Falster.

Lars havde overladt hende gården, men samtidig havde han beholdt forældremyndigheden over de to sønner, som han flere gange forsøgte at få over til sig i Amerika. Det lykkedes imidlertid kun med Rasmus, mens den anden blev hjemme, hvor han i 1910 overtog Klokkergaarden. Han hed Marius, og straks han overtog gården, rev han de gamle bygninger ned og byggede den op i ny skikkelse, hvor den nu ligger, lige udenfor vejen til Systofte.

Lars Rasmussen slog sig i Amerika ned ved den skandinaviske koloni i byen *Clinton* i staten *Iowa*. Her levede han, der ellers aldrig havde haft en pensel i hånden, af at male navneskilte for Chicago N.W. Railway Company.

Hans hus lå lige bag den danske præstebolig, hvor Frederik Lange Grundtvig boede. Da Lars Rasmussen

Lars Rasmussen. Efter fotografi fra 1870'erne.

fungerede som degn i den danske kirke, kom han i kontakt med Frederik Lange, og der opstod snart et inderligt venskab mellem de to, hvor den fælles interesse var hjemlandets folkeminder. – Derom har Frederik Langes bekendt, dansk-amerikaneren J. Christian Bay, skrevet:

»Grundtvig opdagede, at Lars havde en udmærket og paalidelig Hukommelse og mindedes sin Fødegaard i dens daglige Stil og dens Beboeres – hans Slægts – Skik og Brug og Beskæftigelser. Vel bevandret, som Grundtvig var, i Indsamling og Optegnelse af Folkeminder, nedskrev han hvad Lars Rasmussen frivilligt fortalte, men efterhaanden blev disse Meddelelser saa talrige og indgaaende, at Grundtvig gik videre i Undersøgelsen og ligefrem afhørte Lars, stillede Spørgsmaal og fik dem besvaret.«¹ – Resultatet deraf blev som bekendt *Livet i Klokkergaarden*.

Det er ikke meget man ved om Lars Rasmussens liv og levned. Frederik Lange Grundtvig så det ikke som sin opgave at beskæftige sig dermed. I en utrykt slutning af originalmanuskriptet til *Livet i Klokkergaarden* skrev han: »Lars Rasmussens Livshistorie skal jeg ikke prøve paa at skrive. Sit 'Lejestykke' faar han vel fjærnt fra sit Fædreland, fjærnt fra sin Fødeø, paa en af Aasene ved Mississippis Bredder; men med disse Blade sender han Frænder og Venner, og alle saa mange som elsker Folkets Minder, sin Hilsen!«²

Imidlertid blev det ikke som Frederik Lange Grundtvig skrev her i 1895, for allerede året efter rejste Lars Rasmussen tilbage til Danmark, hvor han tilbragte de sidste år af sit liv i København. Han døde i 1917³.

Jørgen Olrik havde kontakt med Lars Rasmussen i forbindelse med redaktionen af førsteudgaven af *Klokkergaarden*, men desværre har han ikke ment det af interesse at beskæftige sig med Lars Rasmussens person. I forordet skrev han: »Om Lars Rasmussens liv kan vi fatte os i korthed«⁴, og derefter videregiver han kun de nødvendigeste personlige data.

De eneste oplysninger der findes om Lars Rasmussens

sidste år i København er nedestående beretning. Den er skrevet for *Lolland-Falsters Stiftsmuseum* af C. Poulsen, Veggerslev Mark ved Grenå. På sin egen personlige måde beskriver han manden, der boede i »det fremlejede værelse«: »En Dag for mange Aar siden saa jeg Bogen *Livet i Klokkergaarden* i en københavnsk Antikvarboghandlers Vindu. Jeg købte den ikke. Det maa jeg fortryde, for jeg kendte ualmindelig godt Grunden til at være interesseret i netop denne Bog.

Nu, 50 Aar senere, har jeg ved et venligt Biblioteks Hjælp haft Lejlighed til at læse denne, formentlig for Tiden uerholdelige, Bog. Først da erfarede jeg, at Forfatteren var N.F.S. Grundtvigs Søn, Frederik Grundtvig. For mig var den Bogs Skaber Lars Rasmussen, Danskamerikaner og Falstring. Men det gik saadan til.

Vort Barndomshjem var beskedent. Jeg husker endnu da vi flyttede til den lille Lejlighed over Gaarden i en Ejendom i Farimagsgade. En Dør mellem 2 af Stuerne blev blændet af saa et lille Værelse kunde faa egen Indgang og blive egnet til Fremleje.

Hvorfor Lars Rasmussen, og netop han, kom og lejede sig ind hos os ved jeg ikke. Jeg kan maaske gætte paa, at det skete ved et fælles Bekendtskabs Hjælp. Mine 6 Aar paa Bagen var for lidt til, at jeg funderede over det. Han kom altsaa – og det blev et interessant Bekendtskab. Han skulde bare have et Sted at bo, en Seng at sove i, og et Par Stykker Mad til Aften. Han købte altid meget røde australske Æbler til sit Aftensmaaltid, det var nok det bedste, man dengang kunde faa (...) Men beskedent og fordringsløs det var han altsaa. Ingen kom paa Besøg, og hvor han gik hen om Dagen og fik Tiden til at gaa med, fik jeg aldrig at vide og tænkte nok heller ikke paa.

Dagens Hovedmaaltid indtog han, vidste jeg dog, i en beskeden Spiserestaurant ude ved Nyboder. Den hed *Peberbøssen*. den var lukket om Søndagen. Saa maatte Rasmussen spise i et lidt dyrere Spisehus i Pilestræde. Jeg vidste ogsaa, at naar man kom hjem fra Amerika, havde man lidt Penge, og for dem havde han købt en »Livrente«, saa fik man udbetalt et vist Beløb hver Maaned, saa længe man levede. Folkepension var ikke opfundet dengang.

Det varede ikke saa længe førend Rasmussen kom ind til os om Aftenen i Stedet for at sidde i sin Ensomhed. Han fik to betagne Tilhørere i min Søster og mig. Det var spændende. Det var stort, flot og imponerende det dobbeltkapslede Guldur, han bar i Vestelommen, men alt havde nu ogsaa været stort i Amerika.

Og saa havde han været med i Krigen i 1864. Det havde for ham ikke været saa farligt. De havde set Fjenden. En Marchkolonne paa nogen Afstand. En saaret Fjende var humpet ud af Kolonnen paa eet Ben, ramt af en dansk Fuldræffer. Krigen blev forbi. Han kom hjem. Blev snart gift og fik Klokkergaarden. Hvor kunde han fortælle, og vi kunde glæde os til de Aftener, da han kom ind til os. Han havde da ogsaa skrevet en Bog, Bogen om Livet i Klokkergaarden. Det maatte være svært at skrive en hel Bog. Men han kunde dog alligevel fortælle meget. Ja, og saa havde en Præst derovre i Amerika hjulpet ham med at faa det sat sammen til en Bog.

Det maa have været omkring 1912 da Rasmussens Søn kom hjem paa Besøg fra Amerika⁵. Det var ikke til udelt Glæde for ham, ogsaa til en vis Grad Skuffelse. Af hans senere Breve forstaar vi, at Rasmussen blev skilt fra sin Kone, som han giftede sig med i 1867. At Ægteskabet havde været ulykkeligt fortalte han ogsaa selv os Børn.

Konen fik Klokkergaarden, mens Rasmussen beholdt Forældremyndigheden over Sønnen John⁶, som han maa have faaet med til Amerika, hvor han gik i Skole. De har selvfølgelig talt dansk sammen og sluttet sig til andre danske. Han talte godt dansk – og skrev det omtrent fejlfrit. (...)

Lars Rasmussen døde i 1914⁷. Jeg har ikke Dato paa hans Bortgang, men Sønnen Johns⁸ første Brev til vore Forældre er dateret 11 – 2 1915. Korrespondancen handler mest om Arvesagen og møjsommelige Forhandlinger mellem Skifteretten og Amerika. Dette kan være uden offentlig Interesse. (...)

Lars Rasmussens sidste Tid maa have været lidt præget af Sygdom. Vi havde Familie paa Lolland og Falster ganske uafhængig af Lars Rasmussens Familieforhold, men dog var han med op paa en Ferie i Stubbekøbing. (...) Ved en senere Lejlighed var han med os paa en af vore hyppige Ture i Nordsjælland. Han havde ondt ved at gaa Turen langs Furesøen, kun med største Besvær naaede vi Banen. Ved vor Hjemkomst til Farimagsgade maa en Læge have været tilkaldt og han blev i Ambulance kørt til Kommunehospitalet, hvorfra han ikke kom hjem igen. (...)

Skifteretssagen er først i Orden i 1917, der var Krig, og Vejen var lang og trang til Amerika. John⁹ afsatte fra sin Arv tilstrækkeligt til at ordne sin Faders Grav paa Bispebjerg Kirkegaard, som jeg tror vi var ene om at besøge.«¹⁰

Noter & henvisninger

¹ J. Chr. Bay: *Frederik Lange Grundtvig, hans Dag og Daad*, Kbh. 1954, s. 23-24.

² DFS 1906/72, I, folio 703.

³ Denne oplysning om at L.R. døde i 1917 har jeg fra M.K. Kristensens Samlinger i Falsters egnhistoriske arkiv, Falsters Minder, Nykøbing F. I en beretning af C. Poulsen, Veggerslev Mark, Grenå, journ. 801-75/76 Stiftsmuseet i Maribo angives dødsåret til 1914.

⁴ *Livet i Klokkergården*, 1. udg. Kbh. 1908-1909, s. 7.

⁵ Ifølge M.K. Kristensens samlinger i Falsters Minder, Nykøbing F. kom denne søn allerede til Danmark i 1910.

⁶ Her må C. Poulsen huske galt, for Lars Rasmussens søn i Amerika hed *Rasmus* – imidlertid er det sandsynligt, at denne har tillagt sig det mere engelsk-klingende John under sit ophold i Amerika.

⁷ Se note 3.

⁸ Se note 6.

⁹ Ibid.

¹⁰ Beretning ved C. Poulsen, Kløvhøjvej 3, Veggerslev Mark, 8500 Grenå, Lolland-Falsters Stiftsmuseum, 4930 Maribo, journ. 801-75/76.

Folkemindeforskningen frem til Frederik Lange Grundtvig

Saxe Lange (d. 1220), som N.F.S. Grundtvig havde opkaldt Frederik Lange efter, var så at sige den første danske folkemindesamler. I hans værk *Danmarks Krønike* udgøres den første del næsten udelukkende af sagn og eventyr.

Saxe søgte til folkeminderne med den hensigt at kunne sige noget om fortiden, og siden da har det været et af de centrale elementer i arbejdet med al folkløse. Gang på gang støder man på folkloristers udtalelser om, at det nu er i sidste øjeblik, man får samlet ind. Således skrev Frederik Lange til sin bror Svend Grundtvig fra Amerika: »Jeg faar samlet ypperlige Ting her i Amerika, og jeg har den behagelige Følelse af, at jeg virkelig redder noget fra Undergang.«¹

Fra Saxes Danmarkshistorie, som iøvrigt blev oversat fra latin i 1816 af N.F.S. Grundtvig, skal man frem til renæssancen for at finde en lignende optagethed af fædrelandet og dets historie.

Interessen for det fortidige eller det *antikvariske* udspfang af et ønske om at genskabe fortiden med den hensigt at rekonstruere den historiske kontinuitet og identitet til styrkelse af den nationale bevidsthed.

I antikkens lande kunne det lade sig gøre. Der havde man store mængder kilder, som fandtes rundt omkring, enten som bygningsværker, kunst eller i form af bøger og skrifter. Der var renæssancefyrster i de norditalienske byer, som ofrede hele formuer på at rejse rundt til klostre og biblioteker overalt i Europa for at opspore kilder fra fortiden.

I den vestlige og nordlige del af Europa gjorde de samme tanker sig gældende. Desværre stod man der helt uden primært kildemateriale, så man måtte starte helt fra bunden af. De få kilder man havde herhjemme var Saxes krønike, foruden diverse oldtidsfund og -mindesmærker, samt den mundtlige overlevering derom. Foregangsmanden her i landet var kanniken i Lund *Christiern Pedersen* (1480 – 1554). I 1514 udgav han Saxes Danmarks Krønike. Og tyve år senere fik han trykt de to andre krøniker *Karl Magnus* og *Olger Danske*, som han betragtede som lige så vigtige som Saxes.

Christiern Pedersen befattede sig også med ordsprog. I 1515 udgav han *Peder Laales Ordsprog*, skrevet af en forfatter og skolemand, der levede i det 14. århundrede. Det skal nævnes, at Laales ordsprog allerede blev udgivet i 1506, og at samlingen er blevet brugt af N.F.S. Grundtvig i hans arbejde med oversættelsen af Saxe.

Ligesom både Frederik Lange og N.F.S. Grundtvig var præster, så var det i det hele taget ved starten først og fremmest gejstlige, der stod for indsamlingen af folkeminder. Måske er det også en af grundene til, at det ikke var al folketradition, man interesserede sig for. Med det antikvariske udgangspunkt centrerede man sig logisk nok om historiske viser og oldsagn. Det lå i tiden, fra renæssancen frem til oplysningstiden, at man ikke kunne beskæftige sig med folketro, det var jo hedenskab. Visse eventyr og viser blev forkastet af rent stilistiske og metriske årsager. De kunne ikke leve op til tidens stærkt regelbundne kunstdigtning. Endelig kunne ordsprog til nød bruges i moralsk sammenhæng.

For at finde de første tilløb til det, der senere hos Frederik Lange blev den fuldendte folkeliavsskildring, skal man helt tilbage til den første lutherske biskop over

Sjælland, *Peder Palladius* (1503 – 1560). I hans betydeligste skrift *Visitatsbogen* (håndskrift fra ca. 1540, fundet 1860) gøres der op med troen på troldkvinde og med skikke som f.eks. at danse omkring majtræet. Han giver samtidig et fremragende kulturhistorisk billede, fuldt af oplysninger om folkelivet i Danmark omkring reformationen. – Og netop derfor var det naturligt for Svend Grundtvig i 1872 at besørge håndskriftet udgivet.²

Lægen og oldforskeren *Ole Worm* (1588 – 1654) var manden, der gik videre med en systematisk indsamling af danske og norske folkeminder. – Hvor Frederik Lange skrev opfordringer i Højskolebladet og udsendte spørgeskemaer, udsendte Worm et »kgl. reskript« til biskopperne i Danmark og Norge om at indsamle oplysninger om »antikviteter« af alle slags, deriblandt også sagn og skikke. Biskopperne sendte opfordringen videre til deres præster, og resultatet blev en masse indberetninger, som i dag er en uvurderlig kilde for folklorister.

Inden man nåede frem til at lave folkeliavsskildringer, der var så geografisk afgrænsede som *Livet i Klokkegaard*, blev der fremstillet nogle almindelige Danmarksbeskrivelser. Bogtrykker *Jens Lauritsen Wols* (ca. 1583 – 1660) udsendte i 1654 *Encomion regni Daniæ*, og i 1656 udgav byskriver *Arent Berntsen* (1610 – 1680) bogen *Danmarckis og Norgis Fructbar Herlighed*.

Den største topografiske bedrift i den første tid af folkeliavsforskningens historie blev gjort af biskop *Erik Pontoppidan* (1698 – 1764), nemlig med udarbejdelsen af *Danske Atlas* (1763 – 1781). Materialet dertil havde han fået, ligesom Worm, ved at henvende sig til præster og amtmænd. Og netop som følge af den indsamlingsmetode, samt Pontoppidans interesse for historie, kom værket til at indeholde adskillige sagn.

Efterhånden tog det rent statistiske og økonomiske mere og mere overhånd i topografernes arbejde. Og de folk, som var interesseret i folkløse, fandt andre emner mere interessante. Det var især folkeviserne, man samlede om.

Men trods alt var der folk, som uanfægtet fortsatte med folkelivs-arbejdet. Skont det ikke var det egentlige mål, kom *Ludvig Holberg* (1684 – 1754) i sine værker også ind på kulturhistoriske emner. I sine historiske værker skrev han næsten udelukkende om den moderne tid. I *Lipistel nr. 193* skrev han lige ud, at: »det Studium af Fæderne-Landets mørke Antikviteter, hvorpaa mange anvende all deres Tiid og Kræfter, er ligesaa besværlig som unyttigt.«³

Alligevel undgår han ikke selv at beskæftige sig med det. Både i *Peder Paars* (1719 – 1720) og i flere af komedierne tager han afstand fra bl.a. folkeviserne, men giver samtidig beskrivelser af fænomenet, hvorved man får et godt indtryk af Danmarks og Norges skikke.

Også digteren *Johannes Ewald* (1743 – 1781) brugte motiver fra folkelivet i sin digtning. Han tog f.eks. i syngespillet *Fiskerne* (1779) udgangspunkt i en skibsstranding ved Hornbæk i 1774, og samtidig gav han et indgående billede af livet blandt fiskerne i Hornbæk fiskerleje.

Selvom der fra Tyskland strømmede nye ideer om folkeminderne ind over landet, var der folk, som præsterne *Niels Blicher* (1748 – 1839) og *Joachim Junge* (1760 – 1823), der uanfægtet arbejdede videre på deres egne præmisser. Blicher medtog f.eks. i sin *Topographie over Liim Præstekald* (1795) en hel del folkløse i beskrivelsen af samtidens bondekultur i et lille område af Jylland. Imidlertid er Junge den, som man må anse for skaber af den folkelivsskildring, som hos Frederik Lange Grundt-

vig nåede sit hidtidige højdepunkt. Det var med bogen *Den nordsjællandske Almues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog* (1798). Omend Junge betragtede de nordsjællandske bønder med 'rationalistisk' skepsis, gav han et indgående billede af deres dagligliv og festsikke. Derfor har eftertidens folklorister fattet interesse for bogen, og i 1915 blev den genudgivet af foreningen Danmarks Folkeminder, hvor arkivar *Hans Ellekilde* (1891 – 1966) forsynede den med en udførlig indledning og noter.

Netop på det tidspunkt, hvor Junge skrev om den sjællandske almue, skete der væsentlige ting med folkemindervidenskaben. Her omkring slutningen af det 18. århundrede blev den etableret i den form, som man kender den i dag.

Ideerne dertil kom fra Tyskland, og blev her i landet taget op af N.F.S. Grundtvig og ikke mindst Svend Grundtvig, der herhjemme betragtes som folkemindervidenskabens fader.

Det startede med, at der i anden halvdel af 1700-tallet fra forskellig tysk side kom reaktioner mod oplysningstidens rationalisme. Impulserne i denne nye rørelse blev samlet og teoretiseret af forfatteren og kulturhistorikeren *Johann Gottfried Herder* (1744 – 1803).

Herder opfattede folkedigtningen, primært folkeviserne, som et udtryk for *folkesjælen*, og han påpegede betydningen af at studere hvert folks mundtligt overleverede traditioner: eventyr, rim, remser, ordsprog, sagn, tro og skikke. Denne nationale arv kaldte han »en stor og vigtig studiegenstand« for historieskriveren, ligesåvel som for digteren og filosofen.

Han var af den opfattelse, at civilisationen ville undertrykke folketraditionen, hvorved en kilde til det han kaldte *folkelegemets fysiologi* ville forsvinde. På basis af

disse tanker omkring folkedigtningen anlagde Herder en for sin tid ny historieopfattelse. Den hidtidige historiskrivning karakteriserede han som en patologi, der udelukkende drejede sig om kejseren og udvalgte rigsstænder. Herder mente at historien skulle være en folkelegemets fysiologi, der undersøgte nationernes ejendommeligheder i tankesæt, dannelse, tro, skik og sprog. Han ville med historien manifestere det, han kaldte *folkeåndens og tidsåndens individualitet*. Han ønskede at der skulle være overensstemmelse mellem tid og miljø. Han vendte sig mod kunstdigtningen, f.eks. efterligninger af antikke digtformer, og fremhævede i stedet som sand digtning folkeviserne, der var ægte og oprindelige.

I Tyskland blev der sat flere folkemindeindsamlinger igang, og det samme skete her i landet. Men det helt store gennembrud i forskningen af folkeminderne skete først i begyndelsen af 1800-tallet.

Under Napoleonskrigene opløstes det Tysk-Romerske Rige 1806, hvorved rigsfællesskabet blev brudt, og sammen med nederlagene i slagene ved Jena og Auerstädt afstedkom det nogle vældige krakeleringer i nationalfølelsen, som det gjaldt om at få udbedret. Da var det, at de unge romantikere greb fat i Herders idéer og gav dem en drejning, så de blev mere nationalbestemte. Folkemindeforskningen i sin klassiske form havde hermed fået sit endelige udseende: Den antikvariske interesse fra renæssancen blev af Herder drejet mod det *folkelige*: »Det antikvariske, med den gamle humanistiske søgen efter identitet og kontinuitet, er herefter uløseligt forbundet med det *folkelige*, med den nye romantiske (Rousseau'ske) søgen efter det naturlige oprindelige, ægte.«⁴ Og endelig blev 'det nationale' tilført under indtryk af den efter Napoleonskrigene svækkede

nationale bevidsthed. Arkivar *Iørn Piø* har beskrevet det, der skete: »Da var det at man fik brug for at vække den tyske folkeånd, og det gjorde de unge romantikere ved at indsamle og udgive nationernes nedarvede rigdomme i en sådan form, at de atter kunne komme i omløb og blive folkeeje.«⁵

'De unge romantikere' var folk som *Fichte*, *Brentano-brødrene*, *E.M. Arndt*, *Jakob* og *Wilh. Grimm*, samt *F.L. Jahn*. Sidstnævnte henvendte sig i sin bog *Deutsches Volkstum* (1810) til det brede tyske folk med en opfordring til at holde fast ved sine ejendommeligheder, ved de gamle folkedragter og skikke og ved det gamle sprog. Dvs: hvor man ikke længere kunne manifestere et rigsfællesskab, greb man fat i det nationale og søgte i stedet at dokumentere et folkefællesskab. – Som det fremgår inddrog man ganske langsomt det ene element efter det andet. Først var der Herder med folkeviserne, så Grimm-brødrene med eventyrene og nu Jahn med folkedragterne, skikkene og sproget. Alt sammen enkeltdele, der siden hos folkelivsforskerne, f.eks. *Frederik Lange Grundtvig*, blev skrevet sammen, således som det blev oplevet på stedet, som en del af en bestemt gruppe menneskers liv.

Ganske som tilfældet var i Tyskland, gjorde lignende strømninger sig gældende her i landet i forbindelse med folkeminderne.

Tidligt i 1800-tallet havde vi Englandskrigene, der kom problemer i Hertugdømmerne, og lidt senere var der statsbankerotten 1813 og tabet af Norge i 1814. Det var begivenheder, der slog vældige skår i den nationale bevidsthed, men – som i Tyskland – stod der folk parate til at 'hæve folkets sunkne mod og vække fædrenes ånd til live'.

En af disse var litteraturhistorikeren, professor *Rasmus Nyerup* (1759 – 1829). Under påvirkning fra de tyske romantikere interesserede han sig en del for folkløstiske emner. Han udgav samlinger indenfor folkelæsning, bl.a. *Peder Syvs* (1807) og *Peder Låles ordsprog* (1828).

Sammen med professor *Knud Lyne Rahbek* (1760 – 1830) tog Nyerup initiativ til, at der blev sat et indsamlingsarbejde igang, hvor man skulle optegne danske viser og deres melodier til brug for en samling af kæmpeviserne. – Et værk, som Svend Grundtvig halvtreds år senere for øvrigt startede genudgivelsen af. – Endvidere beskæftigede Nyerup sig også med mere bredt anlagte folkelivsskildringer. Som fynsk bondesøn havde han kendskab til almuens forhold, hvilket bl.a. kommer frem i *En Fodvandring i Fyen* (1807).

Tidens romantisk-nationale tanker fandt også grobund hos N.F.S. Grundtvig. I 1816 gik han 'i Vintersæde i Studerekammeret' for at oversætte Saxes Danmarkskrønike til dansk. Hans hensigt dermed var 'at sætte nationens nedarvede rigdomme i omløb således at de atter måtte blive folkeje'. For at det skulle lykkes fuldt ud, gjorde han meget ud af at gøre oversættelsen læselig for almindelige mennesker. Og netop på det punkt kom Grundtvig til at gribe fat i et af de folkløstiske enkeltelementer, der også kom til at spille en stor rolle for Frederik Lange i hans skildring aflivet i Klokkergaarden. Da Grundtvig ville lave en folkelig udgave, skulle sproget være så levende som muligt, og som et middel dertil benyttede han i rigt mål *ordsprog*. Han satte en stor indsamling i gang og benyttede flittigt de eksisterende trykte samlinger.

Aret efter N.F.S. Grundtvigs ordsprogsindsamlinger blev der af bibliotekar *J.M. Thiele* (1795 – 1874) iværksat

en indsamling af danske folkesagn. Thiele mente at kunne vække nyt livsmod og nye forhåbninger ved at pege på en stor fortids bedrifter og holde dens digtning frem som et 'ansporende eksempel for det nødstedte danske folk'.

I 1817 udsendte han et lille prøvebind under titlen *Prøver af danske Folkesagn: »For at skaffe mig Medarbejdere og for at gøre det begribeligt, at det ikke var Ammestuehistorier, men historiske Sagn, som endnu levede i Folket.«*⁶ Resultatet af hans indsamlingsarbejde fulgte i årene 1818–1823. Med titlen *Danske Folkesagn* udsendte han fire bind. Thiele havde egentlig ikke noget særligt afklaret forhold til det materiale han indsamlede og udgav. Som det ses af indledningen til sagnværket har hans udgangspunkt været nogle ret tågede romantiske forestillinger, hvor han sammenligner sagnene med *rødmudsige Bønderdrenge!*

Thieles *Danske Folkesagn* satte en hel del folkløstiske indsamlinger igang. Blandt de folk, der således lod sig inspirere, interesserede nogle sig for at studere folkelivet. I 1832 – 1833 drog skolemanden og oversætteren *Martin Hammerich* (1811 – 1881) sammen med sin bror *Frederik* (1809 – 1877) på fødture til Jylland og Møn for at undersøge folkeliv og optegne sagn.

Endvidere findes der en del folkløstisk materiale i lægen *Jens Rasmussen Hübertz'* (1794 – 1855) historisk-topografiske beskrivelse af *Ærø* (1834).

Men folkene her fra starten af den romantiske periode i Danmark havde ikke noget videnskabeligt sigte med deres indsamlinger af folkeminder. Det materiale, som de indsamlede, havde interesse for dem som redskab i vækkelsesarbejdet omkring den 'national-romantiske' bevægelse. Selvfølgelig har deres materiale og emneområder dannet grundlag for eftertidens folkemindeforskning, men det havde tillige en stor indflydelse på

guldalderens digtere. – Folkloristen *Hans Ellekilde* (1891 – 1966) sagde: »Saavel Thieles Sagnudgave som Grundtvigs Saxo-oversættelse har sin ikke helt uvæsentlige Andel i det nationale og folkelige Gennembrud, der fandt sted i vor Kunstdigtning ved Aar 1825, hvor Romantikken, der havde været tysk eller nordisk præget, fra nu af bliver saa ganske hjemlig og dansk.«⁷

Det var digtere som *Poul M. Møller* (1794 – 1838), *St.St. Blicher* (1782 – 1848) og *H.C. Andersen* (1805 – 1875), der viste interesse for folkeminderne. I 1820 skrev Poul M. Møller en *Statistisk Skildring af Lægdsgaarden i Ølseby-Magle*. Skønt det er en parodi på den interesse for bondestanden, som romantikken bragte med sig, så giver han deri en ret realistisk skildring af bondekulturen. Også Blicher tog i store dele af sit forfatterskab udgangspunkt i folkelivet, ikke mindst i *E Bindstouw* (1842).

H.C. Andersen startede sin digteriske karriere med at gendigte de gamle folkeeventyr. Og i den forbindelse benyttede han flittigt folkemindesamlernes materiale, ikke mindst J.M. Thieles folkesagn. Foruden eventyrene kom H. C. Andersen ind på folkelivsskildringerne. Det var især hans fynske romaner.

Netop hvad angår beskrivelsen af folkelivet var disse digtere langt forud for samtidens folklorister. For hvor disse sidste arbejdede på at indsamle og fremdrage store samlede rækker af ensartet stof: eventyr, viser, sagn, ordsprog osv., så finder man hos digterne alle disse ting, eller *fremtrædelsesformer*, i en fungerende sammenhæng, som led i traditionbærernes liv. – En måde at arbejde med folkeminderne på, som man skal helt frem til Frederik Lange Grundtvig for at finde mage til. Men inden han nåede så langt, havde hans bror Svend Grundtvig igennem mere end 20 år arbejdet på at bane vejen.

Noter & henvisninger

¹ Brev til SG fra FLG 23.01.1883. (DFS 1906/137).

² SG's udg. var forsynet med rekonstrueret palladiansk tekst og retskrivning.

³ Ludvig Holberg: *Epistola CXCIII*. Her citeret efter I.M. Boberg: Folkemindeforskningens Hist. Kbh. 1953, s. 153.

⁴ Bengt Holbek: »Folkemindvidenskab«, i *Københavns Universitet 1479–1979*, bd. XI, Kbh. 1979, s. 55.

⁵ Iørn Piø: *Folkeminder og Traditionsforskning*, 2. udg. Kbh. 1971, s. 15.

⁶ J.M. Thiele: *Danmarks Folkesagn*, bd. I, Kbh. 1968. Per Skars indl. s. 6.

⁷ Hans Ellekilde: *Genoplivelsen af Folkedigtningen*, Kbh. 1920. Her citeret efter Piø 1971, s. 1.

Svend Grundtvig

Svend Hersleb Grundtvig (1824 – 1883), Frederik Langes 30 år ældre bror, var N.F.S. Grundtvigs næstældste søn. Hans interesse for de gamle folkeviser er velkendt, og han gjorde det til sin livsopgave at fremdrage alle de danske viser, der var bevaret, og skaffe sig klarhed over alle varianterne.

I 1846 blev han af *Samfundet til den danske literaturs Fremme* opfordret til at komme med et forslag til en ny udgave af 'Kæmpeviserne'.

Som følge deraf indsendte han samme år både en *Plan* og en *Prøve*, hvori han beskrev hvordan han mente udgivelsen skulle gribes an samt beskrev sit forskningsmæssige udgangspunkt.

Svend Grundtvig antog, at: »Folkepoesien i sin Tilbliven er noget historisk afsluttet, den er ikke noget bestandig vordende, ikke noget Tid til anden gjentageligt, men har sin egen historiske Plads i Folkets Udvikling. Kun een er den belejlige Tid; fremkommer den ikke da, saa kommer den aldrig. Ligesom ethvert Folk har haft sin mythiske Tidsalder, der ikke lader sig gjentage, ikke lader sig kalde tilbage, saaledes har det ogsaa haft sin folkepoetiske, der er lige saa afsluttet, lige saa uigjentageligt, lige saa væsentlig Stadium i dets aandelige Udvikling.«¹ Den 'folkepoetiske tidsalder' var for Grundtvig middelalderen: »Her befinde vi os paa Folkepoesiens Stadium; her finde vi det Væld, vi søgte; her fødes Nordens Balladepoesi, Danmarks Kæmpeviser.«²

Med dette udgangspunkt måtte Sv. Grundtvig tage stilling til, hvordan folkeviserne kunne leve ud over deres tidsalder. Det gjorde han ved at betragte historien som en

'fortløbende individualiseringsproces'. Ifølge Grundtvig var middelalderen en: »Tid, da endnu kun den nationale Individualitet var udpræget, den enkelte endnu saa uudviklet, at et heelt Folk sang som een Mand.« – »Folkeindividet som saadant, ikke det enkelte Menne-skeindivid (er) Folkepoesiens Digter.«³

Forslaget angående viseudgivelsen fik en meget blandet modtagelse. Igennem flere år måtte Svend Grundtvig kæmpe mod landets litterære og sproglige kapaciteter i *Den store Kæmpevisestrud*.

Grundtvig var af den opfattelse, at *folket* var forfatteren til viserne: »Fra dets Mund er det altsammen kommet til os, med dets Vidnesbyrd, som fra Slægt til Slægt udviklede og forplantede det.«⁴

Han stod for det man kalder *produktionsteorien* (folke-digtningen er skabt kollektivt af folket selv) og modstan-derne stod for *receptionsteorien* (digtningen er skabt af enkeltindivider, som oftest fra et højere lag eller på et højere kulturelt niveau, og er efterhånden sunket ned til de lavere). Filologerne mente, at der i alle tilfælde måtte være en oprindelig form af hver vise, og at det var den man skulle arbejde på at finde frem og tage med i 'Kæmpeviserne'. Det synspunkt kolliderede med Sv. Grundtvigs, der kort gik ud på, at der i visesamlingen skulle medtages »alt hvad der er, og alt som det er«. – Et fuldstændighedsprincip, som hænger sammen med hans opfattelse af folket som forfatter til viserne, der igennem slægterne har udviklet og forplantet sig. Derfor har hver eneste form af en vise sin værdi som et produkt af folkets poetiske ånd.

Midt under visestriden udkæmpedes krigen i Slesvig (1848 – 1851). Hvor det i begyndelsen af århundredet var landets modgang, der var årsag til den vældige interesse

for folkeminderne, var det lige det modsatte, der skete efter 3-årskrigen. Det at man vandt krigen, virkede som en gevaldig saltvandsindsprøjtning på den nationale bevidsthed. Med den nationale begejstring opstod der igen en stor interesse for fortidens digtning og tro, 'som de endnu leve i det danske Folks Erindring'. En konsekvens deraf blev, at der nu pludselig var grobund for at udgive folkeviserne efter Svend Grundtvigs principper. Han gik igang med arbejdet, og i 1853 kom det første bind af *Danmarks gamle Folkeviser*, der af samtiden blev betragtet ud fra fædrelandskærlige præmisser, idet det blev omtalt så svulstigt som *nationalværket*.

I arbejdet med aviserne tog Grundtvig udgangspunkt både i trykte og håndskrevne forlæg. Men han foretog også egne indsamlinger. Ude i landet havde han nemlig gennem faderens og egne venner fået kontakt med folk, som nedskrev og indsendte visemateriale til ham. Nogle af disse sendte ham desuden optegnelser af eventyr og sagn. Og efterhånden fandt Svend Grundtvig ud af, at det var lige så interessant at arbejde med dem, som med viserne. Han kom til den overbevisning, at indsamlingen af middelalderlige folkeviser var alt for ensidig, og at der måtte være mulighed for at iværksætte en alsidig indsamling af al dansk folkedigtning i bunden og ubunden form, viser og rim, sagn og eventyr. Parallelt med sit arbejde med Danmarks gamle Folkeviser begyndte han derfor at beskæftige sig nærmere med sagnindsamling. Han tilskyndede sine meddelere til at sende sig sagnoptegnelser, eller *Minder*, som han kaldte dem. Og i året for Frederik Langes fødsel, 1854, havde han fået så meget materiale, at han kunne udgive første bind i samlingen *Gamle danske Minder i Folkemunde*. I indledningen havde han trykt en opfordring om at samle

og indsende lignende materiale. Den meget ordrige opfordring er karakteristisk for de appeller, der før og efter er udsendt til folket om, at nu er det på høje tid at samle ind, hvis man skal nå det, 'om få år vil alt være glemt og borte'. – Formuleringer, som broderen Frederik Lange fuldstændig overtog i forbindelse med sit indsamlingsarbejde; den ene gang efter den anden gør han opmærksom på, hvor glad han er for at gøre sine optegnelser, inden kilderne helt forsvinder.

Svend Grundtvigs opfordring blev en succes. Som det var tilfældet med Danmarks gamle Folkeviser, udviklede indsamlingen sig til at blive et nationalt foretagende, ikke mindst på grund af 3-årskrigen. – »Folkeminderne blev skyts i den dansk-tyske konfrontation i Sønderjylland (...) Tysk folkloristikens førstemand Jacob Grimm, der i sin ungdom korresponderede med Nyerup og Rask, blev med årene en forbitret modstander af Danmark og satte sin videnskabelige autoritet bag et krav om at få hele Jylland anerkendt som tysk.«⁵

Efterhånden fik Svend Grundtvig så meget materiale, at *Gamle danske Minder i Folkemunde* fra 1854 blev efterfulgt af endnu to bind, 1857 og 1861. Materialet ordnede han efter *typologiske* og *topografiske* principper. En egentlig videnskabelig analyse af stoffet foretog han ikke. Det nærmeste i den retning findes i hans forord. Bl.a. fortæller han i det 3. bind, at hans tanke med materialet er at få det anbragt i et museum for alle Danmarks folkeminder. Det var hans ønske, at et sådant skulle indeholde 6 *Sale*, som hver for sig skulle rumme:

- 1) *Danmarks Folkeviser*
- 2) *Danmarks Folkeeventyr*
- 3) *Danmarks Folkesagn*

- 4) *Danmarks Folkeliiv*, omfattende alle de Oplysninger, der fra Fortid og Nutid kan indhentes om Folkets Skikke og Sædvaner. Hertil bliver da at henføre alle Lege, baade Sanglege og andre, samt Gaader, Rim (Børnerim, Hyrderim, Stedrim osv.) og Remser brugte ved forskjellige Lejligheder af Store eller Smaa.
- 5) *Danmarks Folketro*
- 6) *Ordsprog og Mundheld*, gamle og nye, i en saa vidt muligt fuldstændig Samling, med bestemt Betegnelse af, hvilke af disse der endnu vides at være i levende Brug.⁹

Imidlertid blev det kun ved tankerne om et folkemindemuseum. Det var som om det danske nederlag i krigen i 1864 mere eller mindre slog Svend Grundtvig ud. I 1863 fik han et docentur i nordisk filologi ved Københavns Universitet, et arbejde, der sikkert har beslaglagt det meste af hans tid, så der ikke mere blev overskud til at arrangere indsamlinger og udgive folkeminder. Han fungerede ved universitetet frem til sin død i 1883. Han formåede at skabe nogle ideer, som pegede i retning af en selvstændig placering af studiet af folkeminder, idet han lagde grundstenen til faget som universitetsstudium. Det lykkedes ham at skabe et nogenlunde teoretisk grundlag, og med det som udgangspunkt slog han til lyd for en dansk folkemindesamling, indsamling og udgivelser af folkeminder. Men hans største fortjeneste er imidlertid nok, at han formåede at tilskynde nogle folk til også at tage arbejdet med folkeminder op. Det mest nærliggende eksempel derpå er hans bror Frederik Lange. Da han blev født var Svend Grundtvig allerede landets førende kapacitet m.h.t. indsamling af folkeminder, og Frederik Lange har fra sin tidligste opvækst været vidne til besøg

hos den ældre broder, hvor lærde diskussioner om bl.a. disse emner var hverdagskost. Og inden han havde nået sit tiende år havde han nedskrevet de første optegnelser til Svend. – Man kan stadig finde Frederik Langes små papirlapper mellem Svend Grundtvigs arkivmateriale, hvor der med barnlig håndskrift er skrevet *Til Hovedsamlingen af Gamle danske Minder*.

Noter & henvisninger

¹ Bengt Holbek: »Folkemindvidenskab«, i *Københavns Universitet 1479–1979*, bd. XI, Kbh. 1979, s. 58. – Holbek citerer efter Sv. G. fra *Tillægsbemærkninger* til 2. oplag af hans *Prøve*, 1848, s. 23.

² Efter L. Bødker: »Folkeviser. Et bidrag til terminologiens forbigstrøg« fra *Talt & Skrevet*, Kbh. 1975, s. 153.

³ Bengt Holbek: »Folkemindvidenskab«, i *Københavns Universitet 1479–1979*, bd. XI, Kbh. 1979, s. 60.

⁴ Efter I. M. Bøberg: *Folkemindeforskningens Historie*, Kbh. 1953, s. 170.

⁵ Bengt Holbek: »Folkemindvidenskab«, i *Københavns Universitet 1479–1979*, bd. XI, Kbh. 1979, s. 64, note 40.

⁶ Svend Grundtvig: *Gamle danske Minder*, tredje Samling, Kbh. 1861, s. IV – (indledningen).

Folkemindesamleren Frederik Lange Grundtvig

Frederik Lange Grundtvigs levnedsskildrere har det med at slå ned på ganske bestemte begivenheder i hans liv og lade dem være afgørende for hans fremtidige skæbne. At han blev præst skyldes således en drøm, hvor han så en rivende bjergstrøm med fald og skær, og ned ad den kom en båd, hvori hans oldefar sad. Trods strømmen og klipperne sejlede båden ganske roligt uden at støde på. Alligevel sad oldefaderen og så bedrøvet og urolig ud. Derefter så han to både hvori hans bedstefar og far sad. Også disse både sejlede sikkert, men hans ældre slægtninge var meget bedrøvede. Hans far pegede bagud og sagde: »Det er din«. Det var en ganske lille båd, som tumlede rundt i strømmen. – Netop denne drøm er blevet fortolket således, at hvis Frederik Langes livsbåd ikke skulle gå under, så måtte han som sine forfædre blive præst.

Også hvad angår hans folkloristiske interesse, er der gjort forsøg på at bestemme hvordan og hvornår han fik den. Ikke mindst han selv er med til at kæde den sammen med en hændelse i sin barndom. Han fortæller i indledningen til en lille bog om *Fuglene i Folkets Digtning og Tro* (1883), hvorledes der i vinteren 1866 – 1867 slog en masse silkehaler ned i faderens have ude ved Strandvejen. Disse fugle gjorde et dybt indtryk på drengen: »Deres Skjønhed fortryllede mit Øje, og deres underlige Tilsynekomst satte min Fantasi i Bevægelse. Vi havde dengang en Karl (*Peter Andersen Hansen*, f. 1843), som jeg altid skal bevare i taknemlig Erindring. Han havde i sin Barndom paa Fyn af en gammel Degn lært at kjende de

fleste Fugle. Men Sidensvansen kjendte han ikke. Vi slog da vore Pjalter sammen, han og jeg, og købte en billig Bøsse. Saa fik vi fat i Sidensvanerne, og jeg fik udstoppet et Par. Dette blev Udgangspunktet for et ivrigt Studium af Fuglene. Den ene efter den anden blev skudt og føjet til min Samling. Jeg var imidlertid stadig i Forlegenhed med, hvilke Navne jeg skulde give mine Fugle; thi de jeg fandt i Naturhistorierne, var mig slet ikke tilpas. De var som oftest lavede og, som jeg syntes, daarligt lavede af nyere Systematikere. Dette førte mig i mit fjortende Aar ind paa at efterspore de nordiske Fugles folkelige Navne, og hertil brugte jeg den meste Tid i de følgende fire Aar. Det var mit Ideal engang at komme til at skrive Navnenes Historie, men jeg fik snart at se, at Forklaringen af Navne ofte maatte søges i Folkets Digtning og Tro, og efterhaanden udvidede min Interesse sig saa, til at omfatte hele Menneskets Forhold til Fuglene.«¹

Noget af det første Frederik Lange optegnede til »Folkets Digtning og Tro« var den kendte vise *Visselulle mit Barn*; som meddeler står hans barne pige, *Maren Frandsen* fra Everdrup ved Præstø:

Visselul min Lauring,
jeg vugger dig for en Kauring,
og kan jeg ikke den Kauring faa,
saa vil jeg lade din Vugge staa
og lade det lille Barn græde.²

Alle der kom til faderen måtte stå for skud for Frederik Langes folkemindespørgsmål. Det var især rim, remser og ordsprog, han optegnede. Mundheld og sanglege findes imidlertid også i hans optegnelser: *Klappe Kage, Ro, ro til Fiskeskiær, Der bor en Bager, Det regner sa'e Peer Degner* osv.

Efter *Hanne Larsen*, en husmandsdatter fra Revshale ved Maribo, der var pige hos faderen, optegnede han en del sagn og folketro fra Lolland.

Fra sin lærerinde, *Karoline Larsen* fra Tøstrup ved Grenå, fik han en del sagn samt en mængde rim, remser, mundheld og lege fra Jylland.

Hans moster, *Franziska Carlsen* (1817 – 1876) fra Gammel Køgegård, der selv havde udgivet bøger med folkloristisk indhold, blev 'lettet for Oplysninger, som hun, den øvede, dybt interesserede Optegnerske knap nok anede, hun sad inde med'. Som Svend Grundtvig 30 år tidligere udspurgte Frederik Lange også faderen. Imidlertid blev resultatet deraf kun ustrukturerede glimt fra barndommens Tyregod og Udby.

Ikke nok med at Frederik Lange nedskrev sagnene, han foretog også sammenligninger med trykte kilder, som f.eks. Thicles *Danmarks Følkesagn. Dansk Dialect-Lexikon* (1841) brugte han ligeledes. Et værk han var fortrolig med, idet han på grund af faderens blindhed måtte læse højt for ham deraf.

Det varede ikke længe inden hans interesse for folkeminderne blev specialiseret ud i nogle ganske bestemte områder. Først og fremmest var det folkløse i forbindelse med fuglene, som optog ham, men også skik og brug – konkret folkelivsskildringen – var en del af hans arbejdsfelt. Og indenfor disse to dele af folkloristikken gennemførte han store projekter, som stadig anses som grundlæggende for folkeminddeforskningen.

Fuglene

Frederik Lange Grundtvig var ikke mere end godt tolv år, da han gik i gang med at studere fuglefolklore. Han ville vide fuglenes danske folkelige navne, samt have rede på de forestillinger, som navnene udtrykte. Snart udviklede interessen sig til, at han ville skrive *Fuglenes Saga*. Det var hans mening at klarlægge hele den rolle, som fuglene havde spillet i menneskets bevidsthed, især hos almuens, der var i umiddelbar nærhed af fuglelivet.

Op igennem sin studietid arbejdede Frederik Lange ivrigt på denne opgave. Han havde et værelse hos sin bror Svend, som i 1874 gav denne beskrivelse af Frederiks engagement i studiet af fuglenes navne: »Dertil bruger han al den tid, han kan stjæle fra sin eksamenslæsning, på biblioteket om formiddagen fra 2 – 3, og hjemme om aftenen. (...) Han siger selv, at han aldrig vil betragte sit digteri (: *Rimbreve*) som andet end en leg ved siden af, hvad han nu anser som sin livsopgave: at forfatte en fuldstændig fortegnelse over alle nordiske fuglenavne. Men det kan ikke være andet, end at dette arbejde ved fortsat udvikling må vise sig for ham i sin relative ubetydelighed.«³

Da Frederik Lange snart gjorde den erfaring, som Svend havde forudsagt, holdt han ikke op med fuglearbejdet. Han udvidede blot arbejdsfeltet til at omfatte fuglenes rolle i folketroen. De optegnelser, som han allerede havde, blev systematiseret og ordnet i forskellige protokoller: Fra 1871 er der et hæfte med *Danske Dyrelege paa Rim efter Gamle danske Minder*. En stor protokol fra 1873 hedder *Løst og fast om Fuglenavne og Fuglesagn*, og i 1874 gennemgik han bibelen med det for øje at udskrive *Fuglenavne forekommende i den hellige skrift*.

Frederik Langes første 'videnskabelige' arbejde tog sin begyndelse i en plan om at gennemgå et nærmere bestemt udvalg af tekster med den hensigt at uddrage alt stof om fuglene.

Mens han arbejdede på dette projekt, fattede han interesse for et bestemt sagn, som knytter sig til *ravnen*. Det går ud på, at der i ravnens rede findes en mærkelig sten, *ravnestenen*, der siges at bringe lykke og sejr, foruden at kunne gøre sin ejer usynlig eller lære ham at forstå fuglenes sprog. Frederik Lange mener at kunne fastslå, at det er en udløber af et orientalsk sagn om en *løsningssten*, der, foruden at kunne gøre døde levende igen, løser lænker og åbner døre og klipper. Ud fra arbejdet med dette sagn kom der en afhandling, der fik titlen *Løsningsstenen*. Svend Grundtvig var 'godt fornøjet' med den, og i 1878 blev den udgivet.

I sin fortolkning af sagnet om løsningsstenen tog Frederik Lange udgangspunkt i den opfattelse, at folkedigtningen er udtryk for en høj folkelig moral. I det hele taget lå den anskuelse ham meget på sinde. – I et brev til Svend Grundtvig klagede han over den svenske digter *August Bondeson* (1854 – 1906), der netop havde udgivet en eventyrsamling. Frederik Lange karakteriserede hans eventyr »som utrolig raa – men de er meget værre, de vilde kun være heldige, om det var opgaven at vise, at der i folkets eventyr ikke er spor af moral eller poetisk retfærdighed. Heldigvis kan de dog ikke vise andet, end at Bondeson har været i daarligt selskab.«⁴

Da han havde fuldført *Løsningsstenen*, gik han igang med en mere systematiseret indsamling af den folkelige tradition om fuglene. Han fik trykt nogle spørgelister, som efterhånden kom til at indeholde flere hundrede spørgsmål. Disse sendte han ud til formodede interessere-

de. Mellem disse var Svend Grundtvigs gamle meddeler, skolelæreren *Evald Tang Kristensen* (1843 – 1929). Han samlede folkeminder ind i Jylland, og sine optegnelser udgav han i serien *Jyske Folkeminder* (1871 – 1897). Til Frederik Langes glæde tilskyndede spørgsmålene Tang Kristensen til at bruge et helt afsnit i bind IV til fugle-folklore.

Også en anden af Svend Grundtvigs folk fungerede som meddeler til Frederik Lange. Det var præsten *H.F. Feilberg* (1831 – 1921), der senere skulle være med til at etablere en folkemindesamling, og som skrev folkelivsskildringen *Dansk Bondeliv* (1889), der uden tvivl har været forbillede for Frederik Langes *Livet i Klokkergaarden*. Fra de andre lande i Norden indkom der også materiale. Fra Norge kom Frederik Lange, ved Svends mellemkomst, i forbindelse med teologen og folkloristen *Moltke Moe* (1859 – 1913). Han lånte Frederik Lange et manuskript med og om norske fugleeventyr. Sverige var ligeledes meget godt repræsenteret, ikke mindst på grund af de mange ferier i Tyllinge og forlovelsen med Kristina.

En del folkeminder blev meddelt af den skånske forfatter *Eva Wigström* (1832 – 1901). Frederik Lange havde truffet hende på Askov højskole, hvor han i august 1878 uddelte sine spørgelister.

Efter mødet blev hun inspireret til at lave en indsamling af skånske folkeminder. I 1880 havde hun sin første samling færdig i manuskript, men desværre ville ingen forlægge trykke det. På trods af at Frederik Lange egentlig ikke beundrede Wigström betalte han for dets udgivelse, med den klausul, at hans navn ikke måtte nævnes. Da hun i 1882 havde det andet bind færdig, skrev Frederik til Svend Grundtvig at det var »det værste pluksammen man kan tænke sig«. Han var især utilfreds

med, at hun – åbenbart af stilistiske årsager – lægger sagnene i munden på folk, uden at der er basis for det i virkeligheden.

Alt det materiale, som Frederik Lange fik ind, blev systematiseret. Og det samme skete med det stof, som han udskrev fra litterære kilder. Ud over de protokoller, som han tidligere var begyndt på, tilføjede han i perioden 1878 – 1891 fem bd. med *Folkedigtning og Folketro om Fuglene*, to om *Fuglenavne* alene, to med *Ordsprog, hvori der forekommer Fuglenavne*, et med *Fabler, hvori der forekommer Fugle*, samt en protokol med oversigt over *Plantenavne dannede ved Hjælp af Fuglenavne*.

Frederik Lange holdt forskellige foredrag om fuglene. Bl.a. stod han for fire om *Fuglene i Folkets Digtning og Tro*.

Det første handlede om samtidens digteres brug af fuglene, samt den folkelige tradition omkring dem. I det andet behandlede han fuglene i den nordiske oldtidsdigtning. Det tredje tog udgangspunkt i middelalderen og folkeviserne. Og det fjerde undersøgte fuglene i den kristne symbolik. Da han havde fået sin eksamen og var rejst til Amerika sammen med Kristina, skrev han til Svend Grundtvig, at han gerne ville have trykt disse fire foredrag. Imidlertid var han lige ved at fortryde det, for da han så korrektoren, ærgrede han sig over, at han ikke havde gennemgået det først, så han kunne have ændret forskellige ting. »Indholdet er mere vrøvlet, end jeg anede«, skrev han til Svend.

Det var Frederik Langes hensigt at bruge bogen som præmie til folk, der tilsendte ham materiale, derfor fik han bagest i den optrykt sine spørgelister. I 1883 var *Fuglene i Folkets Digtning og Tro. Fire Foredrag* færdigtrykt, og han fik sendt et parti over til sig i Amerika.

Han glemte på ingen måde sit arbejde med fuglene, da

han kom til det nye land. Han havde netop valgt at slå sig ned i den del af Amerika, hvor klimaet og naturen mindede mest om det hjemlige. Ikke mindst var fuglefaunaen 'saa lig den nordiske'. Mens han boede i Wisconsin, foretog han en del ornitologiske studier, som han offentliggjorde, og som senere blev oversat til engelsk. Samtidig fortsatte han med at redigere sit arkivmateriale. Han påbegyndte et bind med *Samlinger til Fuglenes Historie*, et om *Folketro om vilde Fugle*, et om *Nordiske Smaaafuglenavne*, og gik igang med at lave et topografisk register over sine samlinger.

Også efter at han blev præst i Clinton, fulgte han med i, hvad der foregik i Danmark omkring folkeminderne. Fra Schönbergs Forlag fik han relevant litteratur tilsendt, som han diskuterede i breve med Svend. Sit indsamlingsarbejde i Danmark forsøgte han ligeledes at holde i gang. Bl.a. skrev han forskellige artikler i *Højskolebladet*, hvor han opfordrede læserne til at indsamle og tilsende sig materiale om *Fuglenes nordiske Historie*.

I sensommeren 1883, umiddelbart efter Svend Grundtvigs død den 14. juli, tog Frederik Lange sammen med Evald Tang Kristensen initiativ til at stifte et *Folkemindesamfund*, der skulle indsamle og udgive folkeminder. Han startede det med den 16. august at rette følgende henvendelse til Tang Kristensen: »Med min afdøde Broder talte jeg flere Gange om, at der dog burde oprettes en Forening, for at samle og udgive danske (eller helst nordiske) Folkeminder. Det var noget, han ogsaa var enig med mig i; men han havde jo saa mange Jærn i Ilden. Dette var vistnok den væsenligste Grund til, at han ikke søgte at bringe en saadan Forening tilveje. Men nu da han er død, synes jeg, at vi, der ser, at det er den yderste Tid for Indsamlingen, i hvert Fald i Danmark,

burde gjøre, hvad vi kunde. Om jeg kunde gjøre noget i saa Henseende, om jeg var hjemme, véd jeg ikke; men nu kan jeg naturligvis i hvert Fald saa godt som intet gjøre. De bør, synes jeg, tage Sagen i Deres Haand. De er den, der efter min Broder, har størst Fortjeneste af danske Folkeminders Indsamling. Universitetsjubilæets danske Samfund kunde vel nok have lyst til at gjøre noget for Indsamlingen af Folkeminder; men det har ikke Penge nok. Hele Danmark burde gennemvandre af Folk, der var skikkede til at indsamle, og saadanne Folk kunde forhaabenlig nok findes. En mulig Forening maatte, efter min Forstand, lægge Hovedvægten paa Indsamlingen; men noget maatte naturligvis stadig udgives, for at vedligeholde Medlemmernes Interesse. Ønskeligt var det, om Foreningen kunde blive *nordisk*. Særlig i Sverige er utroligt store Skatte at hæve, og de fleste Samlere der maa samle under et altfor urimeligt Tryk i materiel Henseende. De vil maaske sige: ja, hvor faar vi Medlemmer fra? men i saa Henseende har i det mindste jeg det bedste Haab.«⁵

Brevet passede meget fint ind i Evald Tang Kristensens egne planer: »Jeg havde i længere Tid gaaet med en Tanke, der nu saa ud til at kunne blive til Virkelighed, nu, da S. Gr. var død. Jeg vilde jo paa ingen Maade træde frem for Offentligheden med den samme Tanke, saa længe han var levende, for jeg frygtede jo meget for, at han ikke syntes om den, og efter hvad der var forefaldet imellem os, og efter hvad jeg kjendte til ham, kunde jeg ikke tro andet, end at han vilde anse et saadant Skridt som et Indgreb paa hans Enemærker, og jeg vilde da ikke saare ham alt for meget.«⁶

Straks efter modtagelsen af Frederik Langes brev indrykkede han derfor resolut en opfordring i *Højskolebla-*

det, den 5. september 1883, til folk om at melde sig som medlemmer til foreningen. Medlemmerne skulle indsamle materiale, som straks skulle trykkes i et fjortendages tidsskrift, der var planlagt til at indeholde udelukkende »Folkeminder og ikke Afhandlinger derom«.

Det lykkedes Tang Kristensen at få tegnet så mange medlemmer, at *Dansk Folkemindesamfund* blev en kendsgerning. Feilberg blev dets formand. Tang Kristensen selv blev udgiver af foreningens blad, der havde fået navnet *Skattegraveren*, og som udkom med sit første nummer den 15. januar 1884.

Frederik Lange blev valgt til 'kredsformand for Amerika'. Foruden selv at skaffe en del medlemmer blandt de danske emigranter, indrykkede han flere af sine fuglespørgsmål i bladet. På den måde kom han i forbindelse med endnu flere gode danske meddelere. Ikke mindst *Karen Toxværd* (1853 – 1941), hvis optegnelser fra Falster han senere benyttede i arbejdet med *Livet i Klokkergaarden*. *Skattegraveren* var alt andet end et videnskabeligt tidsskrift. Det indeholdt fuldstændig usystematiserede optegnelser. – I det hele taget var det en udgivelsesform, der slet ikke kunne forenes med Frederik Langes strenge principper om registrering og systematisering. Tang Kristensen lagde efter hans mening ikke nok vægt på at få optegnelserne rigtigt stedfæstede. (Se i øvrigt side 259ff).

Frederik Lange havde som bekendt en opfattelse af folkedigtningen som udtryk for en høj folkelig moral. Derfor gik det ham på, at Tang Kristensen trykte ting, som folk kunne få anstød af – det kunne gå ud over medlemstallet: »Det er ikke Umagen værdt at støde nogen bort fra Samfundet ved mer eller mindre usædelige Skæmteviser. De skal naturligvis bevares og vel ogsaa

udgives, men Skattegraveren er næppe det heldigste Sted – –.«⁷

Om det var årsagen må stå hen i det uvisse, men i 1889 var medlemstallet faldet så stærkt, at foreningen ikke længere kunne eksistere. På et bestyrelsesmøde blev det derfor – trods Tang Kristensens protester – besluttet at nedlægge den.

Efterhånden fandt Frederik Lange ud af, at det unægtelig er »ubekvemmt at ville samle Folkeminder i Danmark, naar man opholder sig dybt inde i Amerika«.

Snart blev det også sådan, at han mere og mere henvendte sig til de danske, der var udvandret til det nye land. Og blandt dem indsamlede han mere, end han overhovedet fik fra sine meddelere i Danmark. Han begyndte samtidig at interessere sig mere bredt for skik og brug, og det gav sig konkret udslag i, at han gik i gang med at lave folkelivsskildringer.

Folkelivsskildringerne

Allerede mens Frederik Lange i sine unge år var på ferie i Tyllinge, foretog han der indsamlinger af folkeminder. Ikke bare om fuglene, men som han skrev i et brev til Svend Grundtvig, havde han »faaet Lyst til at foretage en Samling af *alle* Slags svenske Folkeminder.«⁸ – Et arbejde hvori han fik støtte af sin forlovede, Kristina, som selv grundlagde en ret stor samling af folkeminder fra sin hjemegn Västmanland.

Da Frederik Lange rejste til Amerika, medbragte han sine svenske optegnelser, og den første tid derovre brugte han til at ordne dette materiale. Resultatet blev en lille

bog, som han i 1882 for egen regning udgav under titlen *Svenske Minder fra Tjust*.

I Tyllinge var der en karl, som hed *Anders Eklund*, og det er hans fortællinger, som Frederik Lange har samlet. Bogen er formet som en spadseretur i egnen omkring Tyllinge i August 1881, hvor Eklund fortæller Frederik om stedets sagn og tro, indflettet med rim, gåder og ordsprog.

Frederik Lange hævder i forordet, at der ligger en virkelig spadseretur til grund for bogen, men som *I.M. Boberg* (1900 – 1957) har konstateret, forlod han allerede Tyllinge »d. 20. juli 1881 for at holde bryllup i København og fortsætte til Amerika.«⁹

Imidlertid har Frederik Lange nok tilladt sig en vis stilistisk frihed, for han betragtede nemlig ikke bogen som decideret videnskabelig. Hans hensigt med den var »at forære den til mine gamle Samlere for muligvis at oplive deres Interesse for mine Fugle.«¹⁰ Derfor var det vigtigt for ham at få bogen til at virke som en lettilgængelig helhed. Den røde tråd etablerede han ved at lade Anders Eklund være formidleren af folkeminderne, der derved blev tvundet sammen.

Frederik Lange måtte lægge en hel del arbejde i bogen. Ikke mindst havde han problemer med Eklunds sprog, der var en blanding af smålandsk og østergötisk. Frederik Lange ville ikke umiddelbart overføre Eklunds tale til skriftsprog. Derfor måtte »det andet ulige vanskeligere og for en fremmed næsten halsbrækkende Skridt gjøres, at overføre alt til Folkesproget, dog uden at inklade sig paa den for mig umulige Lydskrift«.¹¹

Da bogen var færdigskrevet udtalte Frederik Lange i et brev til Svend Grundtvig: »Jeg indser fuldt vel, at Manuskriptet kunde trænge til at gjennekses af en svensk

Dialektmand, men jeg vil dog helst selv være alene om Æren eller Skammen.«¹²

At dømme efter de mange sproglige forarbejder, som opbevares på Dansk Folkemindesamling, er Frederik Lange ikke kommet sovende til bogen. Men hans anstrengelser kronedes med held, idet den kun fik rosende ord med på vejen af de svenske sprogforskere. – En af dem udtalte endog: »i hans (Fr.L.) skrift lever det gamla tjustmålet kvar som et minnesmärke från gången tid.«¹³

Efter udgivelsen fik Frederik Lange flere optegnelser fra Eklund, men dem kunne han på ingen måde acceptere: »Viserne er da ikke en Pibe Tobak værd, og hvad der er om Fuglene, kunde ligge paa en Negl. Jeg har betalt ham for at anvende en Maaned til Indsamling i Dalhem Sogn. Han har ytret Lyst til at rejse og samle i andre Sogne; men det vil Kassen næppe tillade for det første.«¹⁴ Og et større samarbejde mellem de to blev der ikke sidenhen.

Fra Frederik Langes ungdomsværk *Løsningsstenen* til *Svenske Minder fra Tjust* fornemmer man et spring. Hvor den første var baseret på studier i allerede optegnet materiale, ser man i Tjust-bogen, at han er begyndt at interessere sig for meddelerne af materialet. Han studerer hvordan folkeminderne fungerer, som en del af en vis befolknings liv. – Han har lavet *Folkeliusskildring*.

I tiden, hvor Frederik Lange arbejdede på sine skildringer, udgav *H.F. Feilberg* (1831 – 1921), grundlæggeren af den danske folkelifvsforskning, i 1889 den første fyldestgørende folkelifvsskildring: *Dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde førtes navnlig i Vestjylland*. Den står stadigvæk som en af hjørnestenene i skildringen af dansk bondeliv. Og i årene 1891 – 1894 udsendte *Evald Tang Kristensen* (1843 – 1929) første række af *Jysk Almueliv I –*

VI, der dog ikke er en samlet folkelifvsskildring men rækker af ensartet stof.

Forskellen mellem disse foreliggende arbejder og Frederik Langes anden folkelifvsskildring er, at man i denne sidste fik lejlighed til at se en beskrivelse af alt det, der kun ses på stedet, og iagttaget som en levende helhed. Denne bemærkelsesværdige anden folkelifvsskildring af Frederik Lange var: *Livet i Klokkergaarden. Erindringer fra Falster ved Lars Rasmussen*.

Livet i Klokkergaarden

Lars Rasmussen (se biografisk afsnit s. 236) traf Frederik Lange i menigheden i Clinton. Han havde et hus lige bag præstegården. Det begyndte med, at Lars Rasmussen besvarede nogle fuglespørgsmål. I starten var han meget fāmælt. »Kun lidet kom frem hvad der boede i ham«, indtil Frederik Lange en gang opdagede, med hvilken klarhed alle træk fra hans barndomstid i den falsterske bondegård stod for ham, og med hvilket liv han kunne fortælle derom.

Der kom snart et nært samarbejde mellem de to, hvor Frederik Lange spurgte og skrev ned, og Lars Rasmussen fortalte og beskrev gården og dens indretning, længe for længe med indbo og husgeråd – en del af det tegnedes efter hans vejledning af en snedker i Clinton, og tegningerne er delvis brugt som illustrationer her i bogen. Han beskrev haven og de øvrige omgivelser. Han gengav beretninger om sin fødsel og de skikke, der var knyttet dertil, som han havde fået fortalt af sin afholdte farmor. Han kom ind på sin barndoms lege. Og som en rød tråd igennem hele bogen er billedet af den lille Lars' indføring

i samfundets normer og restriktioner. Han kommer ind på skolen, de daglige måltider, klæder, husdyr, befordringsmidler, og om hvordan man klarer sig i sygdomstilfælde.

Han beskriver de forskellige arbejder året rundt. Inde med at bage, malke, kærne, brygge, slagte, støbe lys, spinde og vaske. Ude med at dyrke jorden og skaffe til huse.

Jul, påske, pinse, begravelse, bryllup og alle de mange gilder beskriver han. Moderens, faderens og ikke mindst farmoderens sagn og eventyr omtaler han ligeledes med overordentlig grundighed.

På grundlag af alle disse oplysninger fra Lars Rasmussen blev *Livet i Klokkergaarden* til.

Som *Jørgen Olrik* (1875 – 1941) skrev i indledningen til 1. udgaven af bogen: »I mange og lange aftener sad de sammen, og ud på natten sad Grundtvig ene og renskrev det han havde fået.«¹⁵

Frederik Lange så det som opgaven at skildre bondens liv, som det formede sig omkring 1850, på godt og ondt, og så indgående som man ingensteds har mage til. Det er et billede i det små af hele det gammeldags bondeliv, med den snævre synskreds og den enkle drift, – det lille indadvendte almuesamfund, der var sig selv nok, selvforsynende og uden nævneværdig kommunikation udadtil. Udover at gennemføre dette gjorde han, som ved *Svenske Minder fra Tjust*, en hel del ud af sproget. Han ønskede, at de sproglige udtryk skulle være så nøjagtige som muligt. Og han endte med at lave en hel ordbogsdel til *Livet i Klokkergaarden*. Den har aldrig været trykt, men opbevares på Københavns Universitets Institut for Dansk Dialektforskning. (Se i øvrigt afsnittet »Sproget« – s. 317).

Klokkergaarden fik efterfølgere. Endnu inden den var udkommet, havde den påvirket Axel Olrik til at organisere indsamlinger af folkelivsmateriale. I foreningen Danmarks Folkeminders programskrift fra 1908 skrev han: »Evald Tang Kristensen, og adskillige andre ligeså, har først og fremmest søgt efter de samlede rækker af ensartet stof, og deri bragt ypperlige resultater, mest for alle arter af folkets digtning; men det gælder tillige at iagttage alt det der kun ses på stedet, og at iagttage det som en levende helhed, som del af en vis befolknings liv. Der går gennem nordisk folkeminde-indsamling en interesse for det videnskabelige interiør (...) Men ved tidens ugunst har denne retning ikke fået ydet alt hvad den var i stand til, og her er en tråd vi bør tage op.«¹⁶

Ude i landet kom Olrik i kontakt med en del folk i denne forbindelse. En af hans hovedmeddelere var *Thorkild Gravlund* (1879 – 1939), men efterhånden gav denne sig selv til at behandle sit materiale, ikke mindst skønlitterært. Imidlertid bibeholdt Thorkild Gravlund forbindelsen til Folkemindesamlingen, og det var gennem ham Olrik kom i forbindelse med den vestsjællandske bondekone *Karoline Graves* (1858 – 1932). Hun optegnede til Olrik en hel del folkelivsmateriale. – Bl.a. fik Karoline Graves *Livet i Klokkergaarden* tilsendt for at bruge den som forbillede, men hun skrev tilbage til Folkemindesamlingen, at det kunne hun ikke gøre, hun mente ikke, det var hendes opgave at gennemgå navnene på alle de mærkelige redskaber osv.

I 1921 blev hendes materiale udgivet af Danmarks Folkeminder under titlen *Fra Halleby Aa.* – En bog foreningen i øvrigt genudgav i 1978.

Af efterfølgere til Folkelivsskildringen, som den kom til udtryk i Frederik Langes *Livet i Klokkergaarden*, kan

nævnes adskillige titler. Man kan f.eks. tage *Hans Kyrres* (1885 – 1964) bog om *Furboerne* (1912), *Marie Christophersens* (1869 – 1949) *Fra Hedeboegnen* (1923) og *Karen Thuborgs* (1849 – 1932) *Det gamle Harboøre* (1929), der alle er udgivet af foreningen Danmarks Folkeminder, de to sidste med *Henrik Ussing* (1877 – 1946) som redaktør. Frederik Langes værk har været forbillede ikke mindst for lokalhistorikere. I den forbindelse kan som eksempler nævnes: *Christine Reimer* (1858 – 1943): *Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde I – V* (1910 – 1919); *Anders Uhrskov* (1881 – 1971): *Nordsjællandsk Folkeliv I – V* (1921 – 1924); museumsleder *H.P. Hansens* (1878 – 1961) mange værker; den populærvidenskabelige forfatter *August F. Schmidts* (1899 – 1965) utallige artikler rundt om i lokalhistoriske årbøger m.m.; i det hele taget findes der et righoldigt materiale af folkelivsskildringer på landets egshistoriske arkiver. Endelig kan det også lade sig gøre at finde sådant materiale i NEU (Nationalmuseets etnologiske undersøgelser) og i Dansk Folkemindesamlings arkiver, men på grund af arkiveringssystemet kan stoffet det sidstnævnte sted være vanskeligt at finde frem til.

Noter & henvisninger

¹ Frederik Lange Grundtvig: *Fuglene i Folkets Digting og Tro*, Kbh. 1883, s. ix-x.

² DFS 1904/36 f. FLG's renskrifter i stيلهæfter til SG findes i DFS', Fr. L. Gr. – Iørn Piø har i *Dansk Folkemindesamling. Studier nr. 4*, Kbh. 1967 gennemgået nogle af FLG's første optegnelser.

L. Gr. – Iørn Piø har i *Dansk Folkemindesamling. Studier nr. 4*, Kbh. 1967 gennemgået nogle af FLG's første optegnelser.

³ *Brev* fra SG til sin kone Lavra, 6.01.1874, DFS 174.

⁴ *Brev* fra FLG til SG, 02.04.1883, DFS 1906/137.

⁵ *Brev* fra FLG til Evald Tang Kristensen, 16.08.1883, DFS 1929/143.

⁶ Evald Tang Kristensen: *Minder og Oplevelser*, bd. 2. Viborg 1924, s. 355.

⁷ *Brev* fra FLG til E.T. Kristensen, 02.05.1884, DFS 1929/143.

⁸ *Brev* fra FLG til SG, 05.08.1878, DFS 1906/137.

⁹ I.M. Boberg: »Frederik Lange Grundtvig som folkemindesamler«, i Henning Høirup: *Frederik Lange Grundtvig*, Kbh. 1955, s. 135.

¹⁰ *Brev* fra FLG til SG 25.05.1882, DFS 1906/137.

¹¹ FLG: *Svenske minder fra Tjust*, Kbh. 1882, forordet.

¹² *Brev* fra FLG til SG, 12.05.1882, DFS 1906/137.

¹³ Ingrid Helmertz i en ny udgave i Tjustbygdens Kulturhistoriska Förenings Årsbok 1951 – 1952.

¹⁴ *Brev* fra FLG til SG, 25.05.1882, DFS 1906/137.

¹⁵ FLG: *Livet i Klokkergården*, 1. udg. Kbh. 1909, Jørgen Olriks indledning s. 7.

¹⁶ Axel Olrik: *Fra Dansk Folkemindesamling, meddelelser og spørgsmål*, Danmarks Folkeminder nr. 1, Kbh. 1908, s. 10 – 11.

Videnskabsmanden Frederik Lange Grundtvig

Hvis man betragter Frederik Lange Grundtvigs arbejde med folkeminder ud fra en metodemæssig synsvinkel, uden at se konkret på materialet, vil man bemærke nogle interessante forhold.

Det er karakteristisk for Frederik Langes folkloristiske virke, at han altid skal systematisere sine optegnelser. Hans samling af fugle-folklore, der i dag opbevares på Dansk Folkemindesamling, består af 36 protokoller og kapsler. Alt er omhyggeligt ordnet, og i protokollerne har han lavet registre over i hvilke gåder, fabler, lege, ordsprog, børnesange, sagn, skikke, tro, varsler, vejrrregler, viser og eventyr de enkelte fuglenavne forekommer. – Arkivar *Hans Ellekilde* (1891 – 1966) har et sted følgende hvasse kommentar derom: »(Han var) Forsker af den fællesnordiske Overlevering vedrørende Fuglene, der aldrig kunde blive træt af at systematisere sine Samlinger til et saadant Overmaal, at tilsidst kun han selv kunde finde ud deraf.«¹

Selv i hans første optegnelser, der er skrevet med barnlig hånd, ser man at stoffet er pænt ordnet, ikke blot efter emne, men også efter meddelere og lokaliteter. Frederik Langes interesse for at få systematiseret og ordnet sine optegnelser hænger uden tvivl sammen med en påvirkning fra hans familie. Det var halvbroderen *Johan Grundtvig* (1822 – 1907), leder af Rentekammeret, der som den første i Danmark gennemførte det princip, som i dag er grundlæggende for al arkivordning: proveniensprincippet. Selvfølgelig er der også tale om en påvirkning fra broderen Svend. I 1881 lavede Svend Grundtvig en detailundersøgelse af *Elverskudsvisen*, hvor

han gjorde sig nogle tanker om folkevisernes oprindelse. Han betragtede dem som tradition og mente de spredtes som levende organismer, der kunne opstå, udbrede sig, tilpasse sig og dø hen. For at lave disse analyser er det vigtigt at have viserne lokaliseret. Grundtvig gennemførte en sådan metodisk undersøgelse i forbindelse med elverskudsviserne, men fik den aldrig afprøvet på andet folkloristisk materiale.²

Med hensyn til at lægge vægt også på meddelerne var Frederik Lange langt forud for sin tid. Det var først i 1920'erne og 30'erne, man for alvor begyndte at studere traditionsbærernes betydning.³ Man kan derfor spørge, hvordan kan det være, at han begynder at arbejde på disse præmisser. Det kan ikke være ideer, som er kommet fra broderen Svend Grundtvig, der ellers må anses for hans lærer. For i dennes bøger finder man kun de nødtørftigste kilde- og indholdsfortegnelser, hvorimod Frederik Lange altid har gjort opmærksom på vigtigheden deraf.

I det hele taget fandtes der på daværende tidspunkt kun nogle ganske få mennesker, som arbejdede på samme måde.

Hidtil havde forskningen anset selve kulturelementet (f.eks. viser, fabler, lege) som det centrale studieobjekt, og man lagde ikke særlig megen vægt på menneskene bag de enkelte kulturelementers fremtrædelsesformer, deres skabende, bærende og forplantende indflydelse derpå.

Forskningen var lagt an på systematisk at undersøge selve fremtrædelsesformerne med den hensigt at kunne give et klart og detaljeret, men *statisk* billede deraf, af f.eks. en sangleg eller et ordsprog.

Sådan foregik forskningen i store træk frem til begyndelsen af dette århundrede. Imidlertid var der ret

tidligt folk, som gjorde sig klart, at det var vigtigt også at studere traditionsbærerens betydning i forbindelse med de enkelte fremtrædelsesformer.

Det var i *Rusland*, man første gang gjorde sig tanker derom. I 1860'erne havde en forsker ved navn *P. Rybnikov* (1831 – 1885) foretaget nogle indsamlinger af *byliner* (russisk, episk heltedigtning). Og i forbindelse dermed havde han rettet opmærksomheden på, hvorledes de samme byliner blev behandlet forskelligt af forskellige sangere. Denne tankegang blev taget op af hans kollega *A. Hilferding* (1831 – 1872) en halv snes år senere. Også han arbejdede med byline-forskning, og var ligeledes kommet til, at sangeren havde en vigtig funktion: »Enhver byline indeholder fædrenes arv, rapsodernes (sangerens) personlige bidrag, og stedets præg.«⁴ Derfor systematiserede han sine byliner efter meddelere, og ikke i saggrupper: »Kun ved at følge et sådan system (. . .) er det muligt for én let at gøre sig klart samvirket mellem den personlige digteriske virksomhed og den gamle traditionelle overlevering i bylinen.«⁵

Ligeledes var der i *Sverige* forskere, som lagde vægt på traditionsbærerne. Blandt dem brødrene *P.A. og Carl Fr. Sæve* (1811 – 1887 og 1812 – 1876). Carl Sæve var en nær ven af Svend Grundtvig, og det er derfor sandsynligt, at Frederik Lange har haft kendskab til deres arbejde.

De to Sæve-brødre, der var fra Gotland, arbejdede især med hjemøens *folkesprog*, men P.A. Sæve indsamlede også folkeminder af enhver slags. Hans materiale findes nu på universitetsbiblioteket i Uppsala. I sin form minder det meget om Frederik Langes måde at arbejde på. Begge lagde de stor vægt på at person- og stedfæste deres optegnelser, men også selve optegnelsemetoden har de tilfælles. Det var dem begge meget om at gøre at gengive

meddelernes oplysninger så ordret som muligt, og på disses *eget sprog* – et forhold, som førte dem begge over i at lave selvstændige sprogundersøgelser. Frederik Lange lavede dybtgående undersøgelser af folkemålet i Tjust for at kunne skrive *Svenske minder fra Tjust*, og det samme gjorde sig gældende med *Livet i Klokkergaarden*, hvor han som sagt skrev en hel ordbog over Lars Rasmussens falsterske mål. Sammen med sin broder foretog A.P. Sæve direkte dialektord-indsamlinger på Gotland, som senere blev grundstammen i en *Gottländsk ordbok*.

Denne interesse for sproget hænger sammen med, at folkloristikken på daværende tidspunkt var en filologisk videnskab. – Forskerne var ofte uddannet på universiteternes filologiske institutter. – Endvidere hænger det sammen med tidens nationalromantiske tankegang, hvor man begyndte at pleje den nationale egenart, og altså også *folkesproget*. I Norge arbejdede *Ivar Aasen* (1813 – 1896) på at grundlægge et nationalt norsk sprog til afløsning af det meget dansk-influerede bokmål. Efterhånden udviklede folkloristernes sprogstudier sig til især at lægge vægt på »det lexikografiska och ethnologiska elementet«⁶, som svenskeren *Gunnar Olof Hylltén-Cavallius* (1818 – 1889) udtrykte det. Han var folkemindeforsker og havde fået sin magistergrad på en afhandling om folkemålet i sin hjemegn, Varend i Småland. Også Frederik Lange lagde vægt på det etnologiske, og det er helt sikkert at han netop er blevet inspireret af Cavallius. F.eks. bad han i 1878 Svend Grundtvig om at sende Cavallius' bog *Warend och Wirdarne, ett försök i svensk ethnologi* (1864 – 1868) over til sig i Tjust, hvor han var på ferie, og arbejdede med at samle materiale til *Svenske minder fra Tjust*. Bogen skulle han »bruge ved Udpresningen heroppe.«⁷ I *Warend och Wirdarne* gav Cavallius en

beskrivelse af sin hjemegn og dens beboere, foruden en gennemgang af levevis, skikke og overtroiske forestillinger. – Forbindelsen til Klokkergaarden er tydelig.

Selv om man kan pege på forskellige forskere og konstatere mulige påvirkninger, må man på den anden side nok fastslå, at de nordiske folklorister har været som en stor familie, hvor gensidig indflydelse gjorde sig gældende, og det er derfor trods alt vanskeligt at sige, hvem der inspirerede hvem.

Under alle omstændigheder var det et forskningsmæssigt godt miljø, som enddog fik folklorister fra den øvrige verden til at søge til Norden. En af dem var den tyske folkemindeforsker *Wilhelm Mannhardt* (1831 – 1880). Han arbejdede med mytologi og folketro. Indsamlingen af folkeminderne gjorde han en hel del ud af. Han var en af de første, som foretog spørgeskema-undersøgelser. Inspirationen dertil havde han fået fra sagn- og sprogforskeren *Karl Müllenhoff* (1818 – 1884). Denne havde i 1845 udgivet en bog med titlen *Sagen, Märchen, Lieder aus Schleswig, Holstein und Lauenburg*. Müllenhoff havde bag i bogen vedføjet nogle spørgsmål om skik og brug i hertugdømmerne, som han gerne ville indsamle med den hensigt, »at fuldstændiggøre det forsvindende billede af det gamle folkeliv«⁸.

Med samme målsætning udsendte Mannhardt, da han ville undersøge tyske børnelege, et spørgeskema vedrørende disse.

Senere benyttede han en lignende metode, da det gjaldt vækst- og agerbrugsskikke. For at få oplysninger om dette emne udsendte han i 1863 tusindvis af spørgeskemaer. Han var nemlig, som en af de første, af den opfattelse, at det var vigtigt at enhver tradition, som skulle undersøges, blev indsamlet i så mange varianter

som muligt. Formålet dermed var at kunne sige noget om den geografiske og historiske udbredelse. Foruden at sende skemaer ud i Tyskland lod han dem oversætte til de skandinaviske sprog og fik dem fordelt også i disse lande. – Selv var han i Sverige, hvor han besøgte Hyltén-Cavallius. Og her i landet var det Frederik Lange Grundtvig, der som den første gik i Mannhardts spor. I en af hans protokoller, der er påbegyndt i 1874, og indeholder optegnelser om fugle kendt i den hellige skrift, findes der en liste over litteratur, som han ville gennemgå for at udskrive alt vedr. fuglene. Blandt titlerne findes Mannhardts *Götterwelt* (Gudeverden) (1860) og *Baumkultus* (Trækult) (1875). Det er derfor sandsynligt, at Frederik Lange har fulgt Mannhardts eksempel, da han i 1876 iværksatte en spørgeskemaundersøgelse af nordisk kulturstof vedrørende fuglene. På den måde fik han tusindvis af besvarelser, og efterhånden udvidede han sine lister, så han nåede op på et samlet antal spørgsmål på over fem hundrede.

De forskellige forsøg i tiden på at give folkeminderarbejdet en teoretisk udformning vidner om megen usikkerhed mht. i hvilken retning man skulle gå. Dette ses ikke mindst af en diskussion, som var mellem Frederik Lange Grundtvig og Evald Tang Kristensen omkring *Folkeminders Stedfæstelse*, som samtidig er det eneste kendte eksempel på, at Frederik Lange har ytret sig om sin folkloristiske indfaldsvinkel.

Det hele startede med at 'student *P.K. Thorsen* i Kjøbenhavn' skrev et indlæg i 1884 i det 4. nr. af *Skattegraveren*: »Indsendere af folkeminder kan ikke noksom gjøres opmærksomme på det hensigtssvarende i at tilføje, fra hvilken egn, helst fra hvilket sogn, det indsendte skriver sig.«⁹

Tang Kristensen gav studentens ord følgende bemærkninger med på vejen: »Det er sikkert i de fleste tilfælde heldigt at få en sådan stedfæstelse som den påpegede, i visse tilfælde er den aldeles nødvendig, men jeg vil dog fremhæve, at den undertiden er unyttig. Sagnene er i reglen stedfæstede, når undtages de vandrende, og det er ikke til stor nytte at få at vide, hvor saadant et vandrende sagn lige i øjeblikket har fæstet bo. De fleste overtroiske meninger og næsten alle börneremser og rim er udbredte over hele landet, så der kan ikke påpeges en plet, hvor de ikke findes. At de så netop træffer at blive opskrevne på Samsø i dag eller i morgen er et tilfælde, og stedfæstelsen kan i så fald let blive vildledende, nemlig når man bilder sig ind, at de da kun findes på Samsø.«¹⁰

Frederik Lange kunne på ingen måde acceptere Tang Kristensens udtalelser. Han havde tidligere flere gange henstillet til Folkemindesamfundets styrelse om at gøre noget ved stedfæstelsen i Skattegraveren, men hidtil var der ikke sket noget. Og nu da Tang Kristensen direkte udtalte, at han ikke fandt stedfæstelsen vigtig, følte Frederik Lange sig tvunget til at reagere. Straks, han havde læst Tang Kristensens bemærkning, sendte han et brev til optagelse i Skattegraveren. Deri beklager han Tang Kristensens »Bemærkninger om Folkeminders Stedfæstelse, Bemærkninger, der i mine Tanker let kan blive skæbnsvangre for Folkesamfundets (dvs. Folkemindesamfundets) Betydning.«¹¹

Endvidere forklarer han, hvorfor det er så vigtigt med stedsbestemmelsen: »Det gjælder *alle* Folkeminder – ogsaa de vandrende Sagn, hvorledes skal man ellers faa at vide, at de *er* vandrende? – det gjælder om *alle* Folkeminder, at jo nærmere Stedet for deres Forekomst kan betegnes, des bedre. Ja, Meddelelser, som ikke kan

henføres til et bestemt Sted, har i de fleste Tilfælde overordenlig ringe Betydning. De vil ved nærmere Undersøgelse ofte vise sig at stamme fra *Læsning*, noget, man i vore Dage maa være paa sin Post imod. (. . .) Og, under alle Omstændigheder: hvorledes er det muligt at danne sig en grundet Mening om den enkelte Folketro (megen Folketro er ganske ejendommelig for en enkelt Landsdel) større eller mindre Udbredelse undtagen netop ved en Mængde Opgivelser om, at den forekommer på *enkelte nøje bestemte Steder*?«¹²

Imidlertid fandt Evald Tang Kristensen ikke Frederik Langes kommentarer så vigtige, at han ville ofre Skattegraverens spalteplass på dem. Men da Frederik Lange havde insisteret på at få sit indlæg offentliggjort, fik Tang Kristensen det optaget i *Højskolebladet*, sammen med sit svar. I Skattegraveren nøjedes han med at skrive en *henvisning* dertil, idet han gjorde opmærksom på, at diskussionen om »Folkeminders stedfæstelse« vil være af mere end almindelig betydning for Folkemindesamfundet«¹³.

Tang Kristensen skrev i sine efterfølgende bemærkninger til Frederik Langes brev, at han i de fleste tilfælde også anså det for heldigt at få en stedsbestemmelse, men idet han antog, at den almindelige folkedigtning har hjemme *overalt*, så vil det bero på et tilfælde, »om man paa et enkelt Strøg eller i en enkelt Meddelers Minde nu kan finde en Rest deraf, og det beror endnu mere paa et Tilfælde, om netop denne trofaste Meddeler kan træffe paa en trofast Opskriver. (. . .) Det er jo paa Forhaand givet, at man af sine Meddelere aldrig kan forlange langt tilbagegaaende Stamtavler og undertiden ikke en Gang kan forlange den nærmeste Kilde, fordi de har glemt, hvorfra de har det fortalte. Naar en Ungkarl i Brundby paa Samsø sender

mig en Vise med den Tilføjelse, at han har den fra en gl. Jomfru i samme By, saa kan det være, at hun har hjemme der og har lært den af Folk der, men det kan ogsaa tænkes, og det er mest rimeligt, at hun har den fra sin Moder, der maaske hører hjemme i Salling, og at hun igjen har den fra sin Moder, der er fra Sønderjylland. Det er nu kun et Tankeforsøg, men der er Sidestykker nok i Virkeligheden. (...) Og i de allerfleste Tilfælde er det gaaet saadan til med alle vorre Folkeminder. Nogle faa har bevaret dem til vor Tid, og de bedste Meddelere er uomtvistelig omflakkende Mennesker, der har deres Viden fra andre omflakkende Mennesker. Deres Stedfæstelser er vildledende. Man danner sig sjælden noget Begreb om Folkedigtningens Vandringer endog i ældre Tid; men det vil gaa mere og mere op for dem, der sysler med de Sager, at disse Vandringer har været underlige nok.«¹⁴

– Med disse ord trak Evald Tang Kristensen sig ud af diskussionen, men Frederik Lange fortsatte med endnu et indlæg, hvor han gentog sin anklage mod den manglende stedbestemmelse i Skattegraveren, og til Tang Kristensens bemærkning om det vildledende i stedbestemmelsen svarede han: »Giver de (samlerne) kun de nøjagtigst mulige Oplysninger om Folkemindernes Forekomst, vil de *aldrig* blive vildledende for Videnskabsmænd.«¹⁵

Frederik Lange mente, at Tang Kristensen brugte ordet stedfæstelse i en dobbelt betydning: »og dertil er intet at sige, naar han kun er sig denne Dobbeltthed bevidst.«¹⁶

Derfor fastslår Frederik Lange, hvad han mener med stedfæstelse: »Oplysning om paa hvilke bestemte Steder Folkedigtningen forekommer. Noget andet er, at man har knyttet visse Folkeminder til enkelte Steder. (...) At Per har hørt en Vise af Poul i Bisserup, kan tit være en

maadelig Oplysning – som dog aldrig kan skade –; men at samme Vise af Folket er knyttet til et bestemt Sted, er en fortræffelig Oplysning, der uigjendriveligt viser, at Visen paa vedkommende Egn har levet, ikke blot paa en enkelts men paa Folkets Tunge, ikke blot i en enkelts Levetid, men i mange Herrens Tider.«¹⁷

Frederik Lange slutter med at henvise til, at hans bror Svend Grundtvig, »der dog vel ikke kan antages for paa dette Omraade at have været snæversynet, delte min Opfattelse i saa Henseende.«¹⁸

Frederik Lange havde bidt mærke i en bemærkning i Svend Grundtvigs *Danske Folkeæventyr* (1876). Deri opfordrer Svend i efterskriften folk til at optegne 'gamle Sager' »saa nær som muligt de lyde i Munden, uden nogen Slags Ændring, men med al den Underretning som kan gives om Deres *Brug, Hjemsted og Hjemmelsmænd*.«¹⁹

Netop ved at fremhæve dette viser Frederik Lange sin forskel i opfattelsen af stedsbestemmelsen overfor Evald Tang Kristensen. Det viser sig nemlig, at de tænker på for forskellige forhold i den sammenhæng. Tang Kristensen mener, stedsbestemmelsen hænger sammen med at visse folkeminder er knyttet til enkelte steder, hvor Frederik Lange mere tænker på, hvor folkeminder bliver *brugt*. Dys. Tang Kristensen knytter stedsbestemmelsen til *folkemindet*, men Frederik Lange tager udgangspunkt i en sammenhæng mellem *folkemindet* og *traditionsbæreren*. Stedet, hvor folkemindet (fremtrædelsesformen) er i brug (tradition) er det vigtige for ham.

Med disse tanker var Frederik Lange langt forud for sin tid, og det er derfor forståeligt, at han havde svært ved at få dem accepteret af sine kolleger.

Tang Kristensen mente i hvert fald, at stedfæstelsen ved folketro var aldeles betydningsløs. Og han lod sig på

ingen måde påvirke af Frederik Langes kritik. Tværtom har man den opfattelse, at han mere eller mindre har rystet på hovedet ad ham. I alt fald føler man, når man i Skattegraveren et sted læser en *Protest* fra Frederik Lange angående manglende stedbestemmelse, at det har frydet Tang Kristensen at kunne vedføje følgende: »Mon hr. pastoren *nogen sinde* har kjendt gamle Kirsten Konrads i *Sønder-Nærå?* (. . .) Eller mon hr. pastoren *nogen sinde* har kjendt skolelærer J. Nissen (. . .) Om hr. pastoren nu vil anerkjende dette for stedfæstelse og bevis, ved jeg jo ikke. . .«²⁰

Man skulle ikke tro, det var muligt, efter i den grad at have gjort sig til talsmand for det værdiløse i at stedfæste sine optegnelser, at Tang Kristensen på noget tidspunkt skulle ændre opfattelse. Ikke desto mindre er det tilfældet. Om det var overfor Frederik Lange han 'overgav sig' er ikke til at sige, men fra og med udgivelsen af *Danske Sagn*, bind 6, II, blev han den folklorist i tiden, som bedst dokumenterede sine optegnelser, både med hensyn til meddelere og sted. I efterskriften til *Danske Sagn*, som udkom i 1901, skriver han helt eksplicit: »Det har været mig særlig magtpåliggende at få stedsbetegnelserne angivet så nøjagtig som muligt.«²¹ Og han beklager, at de mangler i noget af materialet, bl.a. det fra Sv. Grundtvig og J.M. Thiele.

Med Skattegraverens materiale forholder det sig sådan, at det er muligt, via medlemslister m.m. at skabe sig et billede af person og sted bag de fleste optegnelser, men som Frederik Lange skrev i sit sidste indlæg i striden om stedfæstelsen i Skattegraveren, »er det sandelig ikke E.T.K.s Fortjeneste. Det er et næsten fortvivlet Arbejde

at ville efterspore, hvorfra »Skattegraverens« Meddelelser stammer.«²²

Hvorfor Evald Tang Kristensen pludselig fra og med *Danske Sagn* bind 6, II, helt eksplicit laver fyldige meddeler- og stedregistre er ikke umiddelbart til at svare på. Imidlertid kan man af Frederik Langes korrespondance, som nu opbevares i Dansk Folkemindesamling, se, at diskussionen i forbindelse med Skattegraveren om stedfæstelsen er blevet fortsat²³. I brevene til Tang Kristensen opfordrede Frederik Lange ham gang på gang til at være omhyggelig med person- og stedfæstelsen, og det er derfor ikke usandsynligt, at denne præparering var årsag til Evald Tang Kristensens kovending.

Frederik Lange lagde vægt både på skikken og bru- gen, og efterhånden udvidede han sit arbejdsfelt fra fuglene til at omfatte hele komplekse sammenstillinger af skikkens funktion og brug indenfor afgrænsede geografiske områder. Han gik igang med at lave *folkelivsskildringer*.

I den forbindelse har *Axel Olrik* (1864 – 1917) udtalt: »Den strænge fordring om at kende hjemstedet for enhver overlevering er hævet til videnskabeligt princip. Dette hjemstedsmærke følger hver lille notits fra Fr.G.s hånd; og den udvider sig til at blive en fordring om interiørets nøjagtighed i al indsamling af folkeminder.«²⁴

Olrik fortsætter: »Næppe nogen anden nordisk folke- mindesamler har på den måde taget alle midler i sin tjeneste for at løse en bestemt opgave så fuldkomment som muligt. Spørgsmaalsblade er strøt ud over alle Nordens egne, og der er nøje holdt regnskab med, fra hvilke bygder der er skaffet oplysning; skemaer, småsed- ler og protokoller giver overblik over både det læste og det

mundtligt samlede stof. Om han selv under de bedste ydre forhold vilde have kunnet frembringe en videnskabelig behandling der stod på højde med denne stofsamling er vel uvist; men det gør den ikke mindre værdifuld.

Vil man have målestok for Fr. Grundtvigs forskerværdi, byder en sammenligning med den ældre broder sig som selvfølgeligt udgangspunkt. Der er et nært slægtskab imellem dem i arbejdskraft og ordenssans, i kærlig nænsomhed overfor fædrenes minder og samtidig i sanddrøhed og vilje til at trænge til bunds i videnskabelig erkendelse. Det kan dog ikke nægtes, at Svend har forspring for Frederik Grundtvig i den store sluttede livsopgave, i folkemindearbejdets bredde, og i ævnen til at forme en videnskabelig metode, der kunde vinde afgørende resultater. Men i selve indsamlingen – den videnskabelige iagttagelse – står Fr. G. utvivlsomt højere; han har ikke blot lært af Svend, men han har ført hans arbejdsmåde videre.«²⁵

Denne holdning til Frederik Langes livsværk indenfor folkloristikken er symptomatisk for mange af hans eftertids folkemindeforskere. – Man betragter ham som »en lille efterløber af Svend«²⁶. Sagen er den, at han bliver bedømt ud fra sin brors forskningsvinkel og -områder, skønt Frederik Lange arbejdede med helt andre dele af videnskaben. Som det netop er fremgået af det foregående, har det vist sig, at Frederik Lange på mange punkter har været en foregangsmand. Han har i høj grad været en pioner indenfor *indsamlingsmetoderne*, spørgeskemaer og interviews, men også indenfor *bearbejdningen*,

folkelivsskildringerne/det videnskabelige interiør, og arkiveringen.

Man kommer ikke uden om, at hans tanker har haft deres indflydelse på den folkloristiske videnskab her i landet. Hans krav om dokumentation i forbindelse med optegnelser er fuldt på højde med de moderne folkloristers. Ikke mindst er hans interesse for *brugen* af traditionen i forbindelse med stedfæstelsen spændende i en forskningshistorisk sammenhæng. Man skal nemlig næsten op til den seneste generation af forskere for at finde de samme tanker.

Noter & henvisninger

¹ Svend Grundtvig: *Danske Folkesagn*, Kbh. 1944, s. 45 (H. Ellekildes indledning).

² Metoden har fået navnet '*den historisk-geografiske*', og er som forskningsmæssigt udgangspunkt ført videre af traditionsforskere som finnerne *Julius* og *Kaarle Krohn* og *Antti Aarne*.

³ I den forbindelse kan kort henvises til forskere som *M. Asadowskij*: »Eine sibirische Märchenerzählerin« Helsinki 1926, (FFC nr. 68); *J.H. Delargy*: »The Gaelic story-teller«, (Proceedings of the British Academy, 31. 1945); *Leza Uffer*: »Die Märchen des Barber Plasch«, Zürich 1955.

⁴ Ragnar Bjersby: *Traditionsbärare på Gotland vid 1800-talets mitt*, Uppsala/Kbh. 1964, s. 16 (oversat).

⁵ *Ibid.* s. 16 (oversat).

⁶ I.M. Boberg: *Folkemindvidenskabens Historie*, Kbh. 1953, s. 231.

⁷ Brev fra FLG til Svend Grundtvig, 22.07.1878 (DFS 1906/137).

⁸ I. M. Boberg: »Fr. L. Grundtvig, ein dänischer Volkskundesammler«, in *Festschrift für Will-Erich Peuckert*, Berlin 1955, s. 137, (oversat).

⁹ *Skattegraveren*, første halvårg. 1884, s. 63.

¹⁰ *Ibid.* s. 63–64.

¹¹ *Højskolebladet*, 1884, sp. 739.

¹² *Ibid.* sp. 739-740.

¹³ *Skattegraveren*, første halvårg. 1884, s. 128.

¹⁴ *Højskolebladet*, 1884, sp. 742-745.

¹⁵ *Ibid.* sp. 1142.

¹⁶ *Ibid.* sp. 1142.

¹⁷ *Ibid.* sp. 1142-1143.

¹⁸ *Ibid.* sp. 1143-1144.

¹⁹ Svend Grundtvig: *Danske Folkeeventyr*, bd. I, 1876, s. 232 (min kursivering).

²⁰ *Skattegraveren*, anden halvårgang 1884, s. 207.

²¹ Evald Tang Kristensen: *Danske Sagn*, bd. VI-2, Århus 1901, s. 616. – Det skal nævnes, at ETK allerede omk. 1890 lavede et register til sagnbindene i serien *Jyske Folkeminder*, men det er aldrig blevet trykt. Det er højst sandsynligt, at ETK er blevet påvirket til at lave et sådant register af diskussionen med FLG omkring Skattegraveren.

²² *Højskolebladet*, 1887, sp. 911.

²³ Brevene opbevares i DFS 1929/143.

²⁴ Axel Olrik: *Mindeord*, Danske Studier 1904, s. 154.

²⁵ *Ibid.* s. 153.

²⁶ I. M. Boberg: »Frederik Lange Grundtvig som folkemindesamler«, i Henning Høirup: *Frederik Lange Grundtvig*, Kbh. 1955, s. 139.

Virkeligheden

Ved Else-Marie Boyhus

Det følgende handler om den konkrete virkelighed bag Lars Rasmussens beskrivelse af livet i Klokkergaarden, belyst udefra ved hjælp af utrykt kildemateriale fra Rigsarkivet og Landsarkivet, fra faglitteraturen, den topografiske litteratur og fra samlingerne på Lolland-Falsters Stiftsmuseum og dets afdeling Frilandsmuseet i Maribo. Hertil overflyttedes i 1929 en gård fra Nr. Ørslev, Klokkergaardens nabosogn. Frilandsmuseets Falstergård var på 6 tønder hartkorn og således lidt større end Klokkergaarden. Nr. Ørslev gården er en af de gårde, der ved udskiftningen blev liggende inde i landsbyen, dens bygningshistorie er således mere kompliceret end Klokkergaardens, der var en af de udflyttede og dermed nyopførte gårde, men trods alt har de to meget til fælles.

Fotografierne i afsnittet om indbo skyldes fotografen Johan Henrik Piepgrass, og de er taget i Falstergården på Frilandsmuseet i Maribo og på Stiftsmuseet. Ingen af tingene, der gengives, stammer således fra Klokkergaarden, men sammen med skildringen af livet i Klokkergaarden er de dele af en virkelighed, brikker til et billede af lolland-falstersk bondekultur.

Stedet

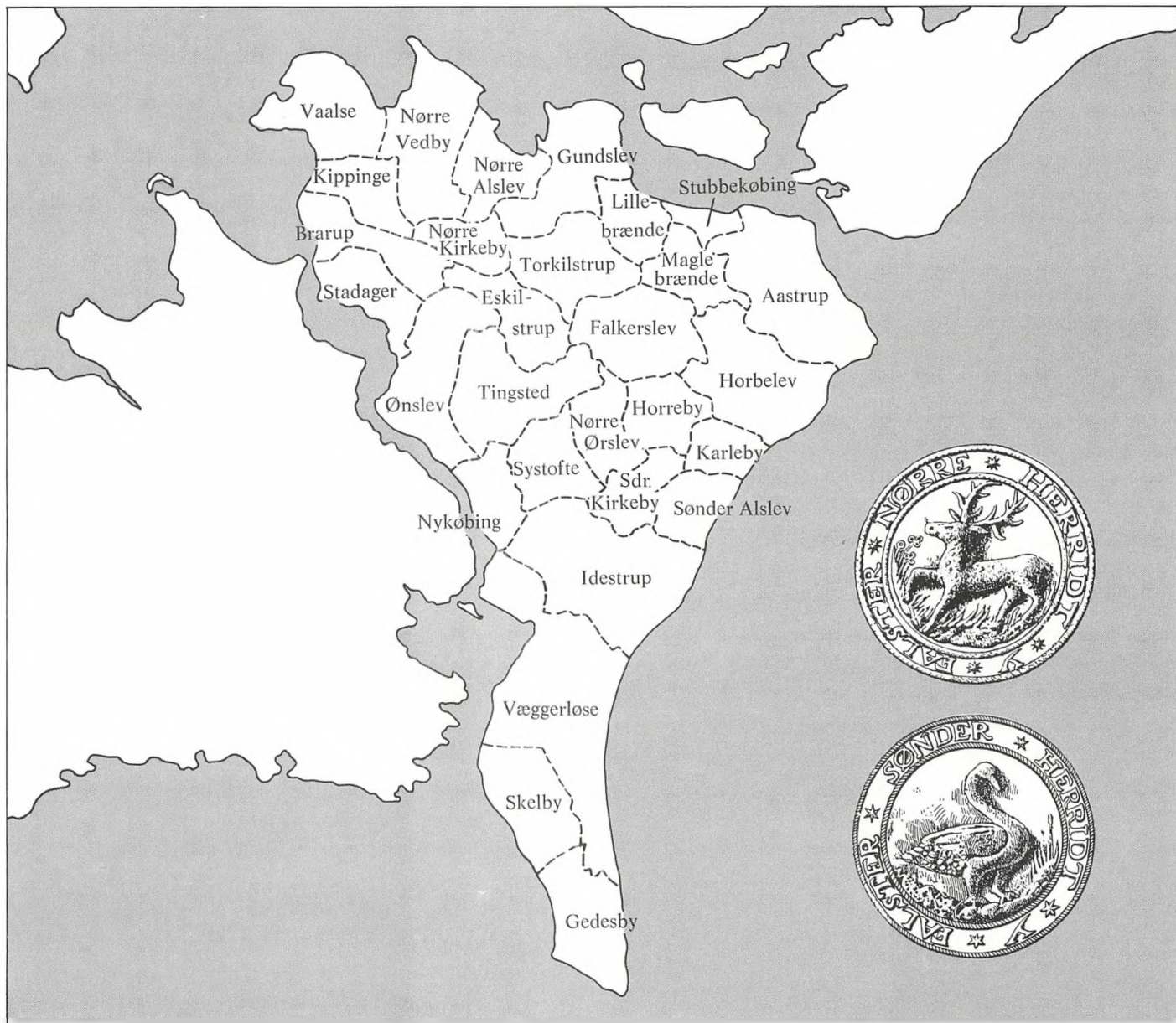
Falster er en ø på godt 50.000 hektar. Den ligger mellem Østersøen og Smålandshavet, adskilt fra Møn ved Grønsund, fra Sjælland ved Storstrømmen og fra Lolland ved Guldborgsund. Øens særpræg er de bølgende morænelandskaber, frugtbart agerland afbrudt af skove og i den periode, Lars Rasmussen beskriver, af de mange pilehegn.

Øen har to købstæder: Nykøbing og Stubbekøbing, og den havde i forrige århundrede 27 landsogne fordelt på Nørre Herred og Sønder Herred.

Systofte sogn er det nordligste i Falsters Sønder Herred. Det grænser op til Nykøbing F. og sognene Idestrup, Sdr. Kirkeby, Nr. Ørslev samt Tingsted. Landskabet er jævnt bølget, og sognets højeste punkt, der ligger syd for Systofte, er 24 m.

I sognet er der tre landsbyer. Systofte, hvor kirken, fattighuset og møllen lå. Hullebæk, hvor der var skole, og Bjørup, som Klokkergaarden hørte til. Landevejen imellem Nykøbing og Stubbekøbing gik gennem sognet.

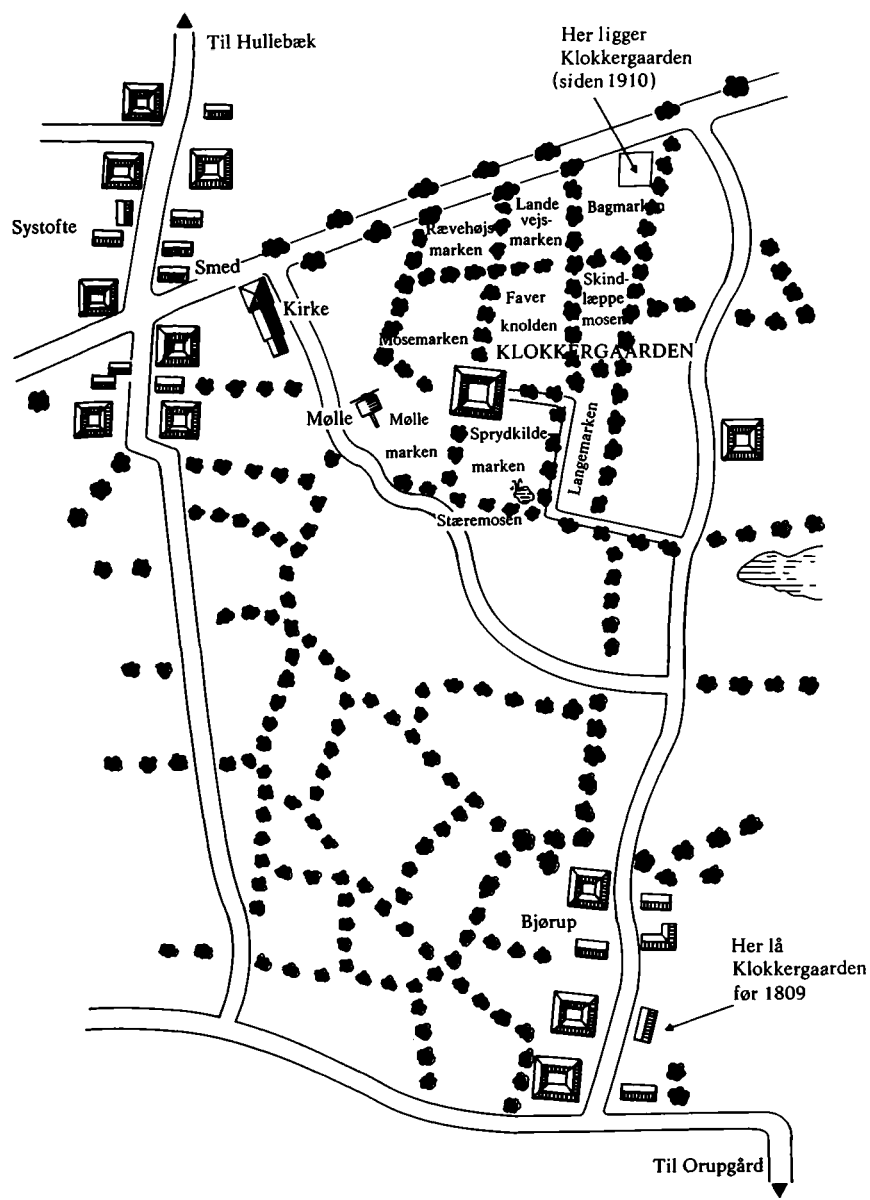
Ved folketællingen 1845 var der 440 indbyggere i Systofte sogn. Heraf boede 257 i kirkebyen Systofte fordelt på 14 gårde, 28 huse, 1 mølle og fattighuset. Landsbyen Bjørup havde 81 indbyggere fordelt på 7 gårde og 5 huse. Næsten

Sognene på Falster samt seglene for øens to herreder.

De steder på Falster, som Lars Rasmussen fortæller om.

alle sognets beboere levede af landbruget. Af håndværkere var der i 1845: En møller, en smed, tre skomagere, en træskomager, to skræddere, en snedker, en tømrer og syv vævere. De åndelige fag var kun repræsenteret med én, og det var skolelæreren. Systofte var anneks sogn til Nykøbing, og præsten boede i købstaden.

I 1845 blev 25 fattiglemmer forsørget af sognet. 10 af dem boede på fattighuset i Systofte, de andre gik på omgang.

Folketællingen blev foretaget d. 1. februar 1845, og det var 12 dage før Lars Rasmussens 8 års fødselsdag. På det tidspunkt var der i sognet ialt 145 børn mellem 0 og 15 år, heraf 80 drenge og 65 piger. Kun 11 af sognets beboere var over 70 år gamle. Det samlede indbyggertal var på 440, 226 af hankøn og 214 af hunkøn.

◀ Klokkergaardene og deres nærmeste omgivelser.

Kirken i Systofte tegnet 1869 af Hans I. Holm. Det var en romansk teglstenskirke med våbenhus mod syd og sengotisk tårn mod vest. Tegningen viser kirken set fra sydøst, og det vil sige fra den side, Bjørup-folkene kom, når de gik ind på kirkegården ad Bjørupplågen østligt i kirkegårdsmuren. Yderst til højre i billedet skimtes den egentlige kirkegårdsport, der lå mod nord. I 1871 blev kor, skib og våbenhus revet ned og erstattet af den nuværende kirke, der er opført af små gule mursten. I samme år blev tårnet forhøjet og spiret fornyet. Lars Rasmussens skildring af kirken findes s. 149 og s. 168-69.

Systofte Mølle. Ukendt fotograf. Se s. 160-64. Vedr. konstruktion og funktion af en stubmølle i lighed med Systofte Mølle se *Bygninger på Irilandsmuseet*. Opmålingstegninger ved B. Ehrhardt og F. Kirk, tavle V, Nationalmuseet 1980.

Gården

Klokkergaarden var gård nr. 3 i Bjørup. Den var fæstegård under Orupgaard. Ved udskiftningen i 1809 fik den tillagt 26 tønder land, beregnet til 4 tønder hartkorn. Gården var en af dem, der blev flyttet ud fra landsbyen, og de bygninger, Lars Rasmussen beskriver, blev nyopført i forbindelse med udflytningen. Inde i landsbyen lod man stuehuset til den gamle Klokkergaard blive stående, og det blev brugt som aftægts hus for den udflyttede Klokkergaard.

I 1809 var fæsteren af Klokkergaarden Lars Larsen Klokke († 1835) gift med Birthe Andersdatter († 1842), den farmor Lars Rasmussen beskriver så indgående. I 1842 blev gården overtaget af Lars' far, Rasmus Larsen Klokke. Hans første kone, Lars' højt elskede mor, var Ane Margrethe Olsdatter. Hun døde i 1859, og faderen giftede sig anden gang med Grethe Jørgensdatter. Hun døde i 1867 og i samme år gik Rasmus Klokke på aftægt og flyttede ind i det gamle stuehus inde i Bjørup. Lars Rasmussen var da 30 år gammel. Han giftede sig og overtog gården.

Lars Rasmussen drev Klokkergaarden fra 1867 og frem til o. 1880. Men det er ikke dette tidsrum, »Livet i Klokkergaarden« handler om. Han skildrer ikke sin egen manddomstid, for så havde bogen handlet om kornsalgssperioden, landbrugskrisen og den begyndende omlægning til animalsk produktion. Altså andelstidens fremvækst.

Lars Rasmussen beskriver derimod sine forældres og delvis sine bedsteforældres tid, dvs. perioden ca. 1830 til 1860. Han er meget præcis i sin redegørelse for hvad, der i dette tidsrum var nyt og hvad, der var gammeldags.

Derigennem belyser han den udvikling, landbruget gennemløb i kølvandet på landboreformerne.

Før udskiftningen lå gårdene samlet i landsbyen, og kun den nærmeste del af byens jord var opdyrket. Fællesjorden var delt op – på Lolland-Falster oftest i tre dele – der på skift dyrkedes med vintersæd (især hvede) og vårsæd (især byg), mens jorden i den tredje del lå brak. Efterhånden blev der dog taget noget af brakmarken ind til foderafgrøder som ærter, havre, vikker, og man nærmede sig 4 marks brug. Byens jord blev dyrket i et fællesskab, idet hver gård havde mange små lodder spredt i fællesmarken. Den fjernere liggende del af jorderne var uopdyrkede; de blev sammen med enge, moser og skove brugt til fællesgræsning for kreaturerne.

Ved udskiftningen blev den enkelte gårds jorder samlet, og det havde den bivirkning, at man mistede de fælles græsgange. Samtidig satte skovforordningen af 1805 en stopper for anvendelse af skovene til dyrene. Klokkergaarden havde dog fortsat en permanent græsgang i Skindlæppemosen, men den kunne ikke dække gårdens foderforbrug, og Klokkergaarden måtte som alle de andre af landboreform-tidens bondegårde i gang med en omlægning af sædskiftet.

Sædskiftet er det system, hvorefter de enkelte afgrøder blev dyrket. Et sædskifte var noget man tog alvorligt – dengang – for man vidste, at den rigtige placering af de enkelte afgrøder i sædskiftet var betydningsfuldt både for planternes sundhed og for jordens ydeevne.

Tabet af græsgangene betød, at man måtte i gang med at dyrke foderafgrøder, og græsmarken blev en del af sædskiftet. Det vil igen sige, at græsmarkerne med års mellemrum skulle pløjes op for at give plads til andre

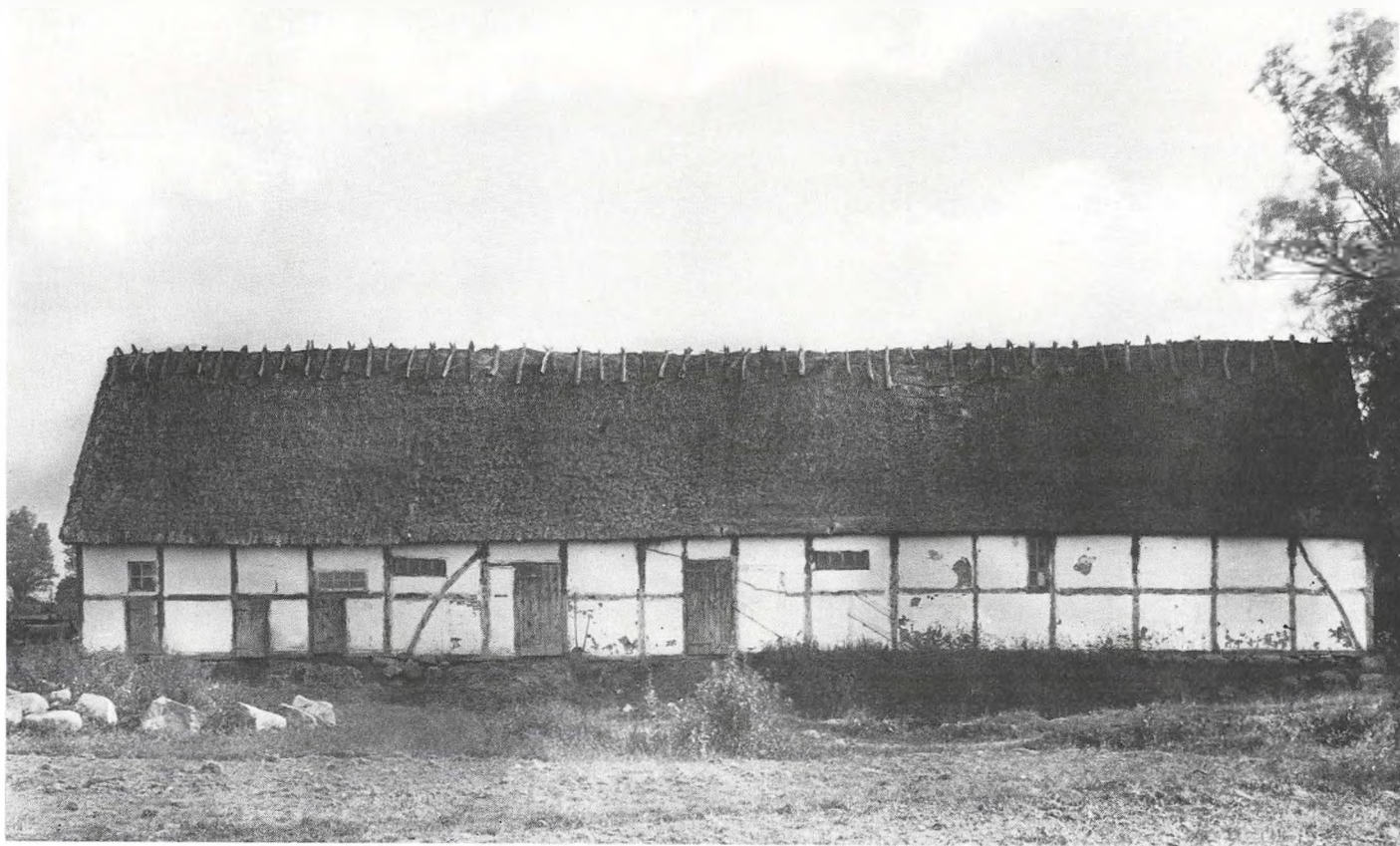
Klokkegaarden set fra sydvest. Foto Jørgen Olrik, 1906. Nationalmuseet.

Klokkergaardens søndre længe set fra syd med haven. Foto Jørgen Olrik, 1906. Nationalmuseet.

Indgangen til forstuen i Klokkergaarden. Lars Rasmussen fortæller (s. 17) at indgangen i hans barndom var igennem køkkenet. Det var moderen ked af, og Rasmus Klokke måtte bøje sig og indrette en lille forstue i den nordlige ende af dagligstuen med indgang fra gården. Foto Jørgen Olrik, 1906. Nationalmuseet.

Klokkergaardens nørre længe set fra nord. De fire østlige fag er yngre. Foto Jørgen Olrik, 1906. Nationalmuseet.

afgrøder. Dette arbejde kunne ikke klares tilfredsstillende med den gammeldags hjulplov, og vi kan da også igennem Lars Rasmussens skildring følge, hvordan faderen skiftede til svingplov (se s. 189).

Sædskiftet blev lagt om til 7 marks drift (se s. 186 ff.). Markerne blev delt op i syv dele, der på skift blev brugt til følgende:

- 1) Vinterkorn (hvede, rug)
- 2) Ærter, vikker og lidt havre
- 3) Byg
- 4) Havre, kløver, græs
- 5) Kløver og græs til hø
- 6) Kløver og græs til græsning
- 7) Brak

I dette sædskifte er brakmarken og dens behandling meget vigtig. Den blev i løbet af sommeren pløjet og harvet og dernæst gødet. Man kendte kun kreaturgødning og i et sædskifte som dette blev jorden altså kun gødet hvert 7. år, når staldgødningen blev kørt ud på brakmarken, samt lidt når kreaturerne året forud græsede i den sjette del af sædskiftet.

Rasmus Klokke har efter alt at dømme oplevet, at hans udbytte blev væsentligt større efter omlægningen. Den kraftige jordbearbejdning gav nemlig omsætning i det forråd af plantenæring, som tidligere tiders mangelfulde jordbearbejdning havde skånet, og den vintersæd, der kom efter brakken, gav godt. I Rasmus Klokkes tid begyndte man også med jordforbedring f.eks. mergling (se s. 189), det vil sige tilsætning af kalkholdig jord, hvad der yderligere satte gang i omsætningen i jorden. Vandafledning via dræning hører en senere periode til,

men bortledning af overfladevand ved brug af vandfureplogen kendte Rasmus Klokke (se s. 187 og 191).

Gårdens besætning var på 4-6 køer, ca. 10 får og 1 vædder, en leveso og et skiftende antal grise og så trækraften: de fire heste. Mere kunne der ikke skaffes føde til. Den animalske produktion var således ikke stor sammenlignet med senere perioder, og tilsvarende var gødningsmængden beskeden i forhold til det reelle behov. Resultatet var da også, at efterhånden som meromsætningen i jorden affødt af den kraftigere jordbearbejdning og merglingen var opbrugt, faldt udbyttet. Mergling er ikke gødning, og på Lolland-Falster sagde man da også, at mergling giver rig fader og fattig søn. Det var en udvikling som denne, der førte til det kornproducerende landbrugs driftskrise, en krise landbruget arbejdede sig ud af ved at gå over til intensiv drift med stort kvæghold.

Denne driftskrise må have været en del af Lars Rasmussens hverdag i den periode han selv drev Klokkegaarden. Men han slutter sin skildring med faderens tid, og beretter således ikke om sin egen karriere som landmand. Vi véd kun, at han gav op og forlod gården og sin familie.

Rasmus Klokke, der var gået på aftægt i 1867, døde d. 2. juni 1880. Han døde som enkemand, og datteren af første ægteskab – Lars' søster – Birthe Kirstine, var død nogle år før. Lars var således den eneste efterlevende. Han havde på dette tidspunkt forladt Klokkegaarden og Bjørup, og ved faderens død måtte skifteretten efterlyse ham i aviserne.

Lars Rasmussen blev fundet og mødte d. 23. september 1880 i skifteretten i Nykøbing. Her blev han konfronteret med en gæld til fattigvæsenet på 524 kr. for faderens

ophold og behandling på sygehuset i Nykøbing, og da boets indtægter ikke kunne dække gælden, vedgik han ikke arv og gæld. Han overlod boet til sognerådet, forlod Falster og rejste til Amerika.

I »Livet i Klokkergaarden« beskriver Lars Rasmussen indgående farmoderens død og begravelse (s. 147-149), og bogen slutter med de vers han skrev til sin mors begravelse. Det nærmeste, han kom faderens, var udgiftsbilagene i skiftedokumenterne: 10 kr. til tømmersmand Peter Mortensen i Systofte for en ligkiste og 3 kr. til lærer Bojesen for at have sunget ved afdøde aftægtsmand Rasmus Larsen (Klokkers) begravelse.

Lars Rasmussens kone, Maren Kirstine Larsen, fortsatte som fæster af Klokkergaarden. I 1883 blev hun skilt fra Lars og giftede sig med Jens Peder Pedersen. Han købte i 1886 – efter at 12 tønder land var solgt fra – gården til ejendom. De to gik på aftægt i 1910, og overdrog gården til Lars Rasmussens ældste søn Rasmus. Men allerede i november samme år overtog hans broder, Marius Vestergaard Larsen, gården, og den var i hans eje til 1922.

Marius rev bygningerne ned i 1910, og dermed forsvandt den synlige ramme om Lars Rasmussens Klokkergaard. Det har næppe gjort synderligt indtryk på Lars Rasmussen – om han overhovedet har vidst det. Hans Klokkergaard levede i erindringen, og den hørte en helt anden tid til. Virkelighedens Klokkergaard havde han forladt som 43-årig i 1880. Den Klokkergaard, som genopstod i samarbejdet med Frederik Lange Grundtvig i det fjerne Amerika, var barndommens og ungdommens, og den mistede han, da moderen døde i 1859.

Creditorerne i Dødsboet efter Enken Kirsten Christensen (Aling) fra Skjelby – i hvilket Bo Arv og Gæld er vedgaaet – indkaldes herved med 3 Maaneders Varsel til for undertegnede Skifteforvalter at anmelde og beviisliggjøre deres Krav.

**Nykjøbing Herredsfogedcontoir, den 14de August 1880.
P. Redelmann.**

Creditorerne i Dødsboet efter Rasmus Larsen Klokke, Aftægtsmand i Bjørup, Systofte Sogn paa Falster, indkaldes herved med 3 Maaneders Varsel til for nedentegnede Skifteforvalter at anmelde og beviisliggjøre deres Krav.

Ligeledes indkaldes med 6 Ugers Varsel den Afdødes Søn Lars Rasmussen til at møde paa Skiftet for at afgive Erklæring om Vedgaaelsen af Arv og Gæld samt for at tage Beslutning om Boets Realisation m. v.

Falsters vestre Herreds Skifteret, Nykjøbing, den 14de August 1880.

Platon.

Alle og Enhver, som maatte have Noget at fordræ i afdøde Undertægtsmand af Bøvilker Sogn Rasmus Klokkes og tidligere afdøde Puhru Bøvil, sødt Jensens, Fælledbo, i hvilket Bo Arv og Gæld er vedgaaet, indkaldes herved med 6 Maaneders Varsel til at anmelde og beviisliggjøre deres Forbringinger for undertegnede Skifteret.

Med samme Varsel indkaldes derhos de Afdødes fradøende Søn Jens Anton Klokke, der for ca. 20 Aar siden forer tilføes fra Amerika, til at

Skifterettens efterlysning af Lars Rasmussen i Berlingske

Tidende 17. aug. 1880:

Creditorerne i Dødsboet efter Rasmus Larsen Klokke, Aftægtsmand i Bjørup, Systofte Sogn paa Falster, indkaldes herved med 3 Maaneders Varsel til for nedentegnede Skifteforvalter at anmelde og beviisliggjøre deres Krav.

Ligeledes indkaldes med 6 Ugers Varsel den Afdødes Søn Lars Rasmussen til at møde paa Skiftet for at afgive Erklæring om Vedgaaelse af Arv og Gæld samt for at tage Beslutning om Boets Realisation m. v.

Falsters vestre Herreds Skifteret, Nykjøbing, den 14de August 1880.

Husbygning

Lars Rasmussen giver s. 11 og følgende en grundig beskrivelse af, hvordan man byggede et bindingsværks-
hus op. Fotografiet s. 279 viser den samme proces. Det er taget d. 2. aug. 1929 midt under arbejdet med flytningen af Falstergården fra Nr. Ørslev til Frilandsmuseet i Maribo. Billedet viser konstruktionen: Underst ses en række syldsten, oven på dem ligger et vandret tømmerstykke, kaldet fodremmen, og i den er de lodrette stolper tappet ned. Stolperne i de to sider af bygningen er anbragt over for hinanden og forbundet med tværbjælker. Bjælkerne er på gamle huse tappet gennem stolperne således, at tappene stikker frem på husets facade, hvor de holdes fast af et par træagler på tværs. Foroven på langs af huset forbindes de lodrette stolper af den vandrette tagrem, som de er tappet igennem.

Tagværket består af de lodrette spær, der mødes foroven og indbyrdes er forbundet med tværgående hancbånd. Mellemlommene mellem spærerne svarer til mellemlommene mellem stolperne, og på denne måde deles huset op i ensartede fag, hvis bredde varierer fra ca. 160 til 190 cm.

Det bærende i en bindingsværkkonstruktion er fodrem, stolper, tværbjælker og tagrem. Herudover møder man tømmerstykker af mindre betydning for konstruktionen, f.eks. løsholter, som er de vandrette tømmerstykker, der midt på væggen forbinder to stolper, og over og under

dem kan der være indsat korte, lodrette dokker. Ved hjørnerne ses ofte skråbånd, der går fra hjørnestolperne til de næstyderste stolper.

Vægfelterne mellem tømmerstykkerne kaldes tavl. De blev udfyldt med lerklining, soltørrede lersten eller brændte mursten. De lerklinede tavl blev lavet på følgende måde: Felterne fyldtes ud med et fletværk af hassel- eller pilekæppe omkring nogle lodrette kæppe de såkaldte støjler. På dette fletværk blev leret klinet.

Tagene blev tækket med halm eller rør. På Falster, Møn, Sydsjælland og Østlolland brugtes som stillads under tækkearbejdet et såkaldt tækkelad. Tækkeladet lignede mest af alt en stige, men med meget få tværsprosser. Det var 4-5 m langt. Det blev hængt vandret på taget i et reb ved hver ende af ladet. Rebene gik over tagrygningens lægter og surredes om et tagspær på den modsatte tagside. Tækkemanden stod først på ladets nederste kant, dernæst på den øverste. Når han ikke længere kunne nå, væltedes ladet en gang opad, og arbejdet kunne fortsætte. Når man begyndte ved tagskægget, fæstnedes ladet i den ene ende på den skråtstående stige og den anden ende på en skråstang fra jorden op mod rebbjælken. Det er den situation, der ses på fotografiet s. 280, taget i 1963 i Gedser på Sydfalster af Alan Hjorth Rasmussen.

Indbo

Lars Rasmussens erindring går – takket være det nære samliv med farmoderen – tilbage til 1830'erne. I det følgende gengives skiftet efter hans farfar, Lars Larsen Klokker, som døde 1835. Det giver et indtryk af gården, da den første fæster, som havde drevet gården efter udskiftningen, døde, og det er samtidig en status ved begyndelsen af Lars Rasmussens erindringer, det som farmoderen – Lars Larsens enke – fortalte ham. – Skiftet gengives i uddrag og ordret men ikke bogstavret:

1835 28. januar. Skifte i boet efter Lars Larsen Klokker.

Registrerings og vurderingsforretning over den afdødes efterladenskaber til videre påfølgende skifte og deling imellem enken og den afdødes arvinger som er:

1. En søn Hans Larsen, myndig
2. En do Rasmus Larsen, ligeledes
3. En datter Sidsel Larsdatter, 21 år, ugift.

Som værge for enken Birthe Andersdatter mødte hendes broder gårdmand Peder Skafte af Bjørup og som værge for den umyndige datter mødte hendes broder Hans.

	Rbl.	Mark	Skilling
<i>I stuen</i>			
1 kistebord med fyrretræ	1	2	-
2 bænke	-	2	-
1 madskab med lås	-	3	-
4 gamle stole	-	1	8
1 bilægger kakkelovn	4	-	-
2 sengesteder med omhæng	-	3	-

	Rbl.	Mark	Skilling
1 sortstribet olmerdugsdyne	2	3	-
1 do do	-	3	-
2 hovedpuder	-	2	-
1 sortstribet dyne	2	3	-
1 gl. rødtribet do.	-	3	-
2 hovedpuder	-	2	-
2 par blårlærredslagner	2	-	-
12 forskellige tallerkener	-	1	8
1 brunmalet fyrreskab	2	-	-
2 opslagne sengesteder	-	4	-
Den afdødes gangklæder	4	-	-
1 rok og 1 haspe	-	3	-

I køkkenet

1 gammelt bord	-	1	-
1 jerngryde	-	4	-
1 gammel do	-	1	8
8 forsk. stykker lertøj	-	1	-
1 kærne	-	2	-
1 vandspand	-	1	-
1 hårsold	-	1	-
2 kedelkroge	-	2	8
1 pande	-	1	8
1 halv øltønde	-	3	-
2 ølfjerdinger	-	3	-
1 vaskebord og trug	-	1	8
2 gamle fjerdinger	-	-	8
1 dejtrug	-	2	-
1 malkekande	-	1	8
1 ølbalje	-	1	-

	Rbl.	Mark	Skilling
1 kværn med behør	1	—	—
1 kar	—	5	—
1 do mindre	—	2	—
1 gammel tønde	—	1	—
1 ørebalje	—	1	8
1 gammelt trug	—	1	—
2 tønde sække	1	—	—
2 gamle fjerdinge	—	—	8
1 fadrik	—	—	8
<i>Endvidere</i>			
2 grise	3	3	—
1 sort ko med hvid pande	8	—	—
1 sortrygget do 15 år	6	—	—
1 kalv $\frac{1}{2}$ år	1	2	—
5 stk. får og 1 vædder	9	—	—
1 slæde	—	4	—
2 gæs og 1 gase	1	3	—
1 stige og tækkelad	—	4	—
Hugge(hus)redskaber	1	5	—
2 gamle leer og et mejejern	1	3	—
Summa	65	1	8

1835 10. februar.

Skifteslutning i dødsboet efter afg. gårdfæster Lars Larsen Klokke.

	Rbl.	Mark	Skilling
Boets indtægter	65	1	8
Boets udgifter			
1. Enken anmeldte, at hendes afdøde mands begravelse havde kostet hende 10 Rbl. og hun fordrede sin egen godtgjort med en lige (så stor) sum	20	—	—
2. Skiftets omkostninger	5	4	8
	39	3	1
Igen boets beholdning til arv og deling	39	3	1
der deles således			
Enken Birthe Andersdatter tilkommer det halve med	19	4	8
Sønnen Rasmus myndig	7	5	6 $\frac{2}{3}$
Sønnen Hans myndig	7	5	6 $\frac{2}{3}$
Datteren Sidsel, ugift	3	5	11 $\frac{1}{3}$
	39	3	1

De faldne arvemidler udbetaler enken til de myndige arvinger på anfordring, og den umyndige datters tilfaldne arv 3-5-11 $\frac{1}{3}$ bliver af enken at anvende til hendes fornødenheder under værgens tilsyn, da summen formedelst dens størrelse ikke vedkommer overformyndieret.

Leksikon over indbo og redskaber

Sidetal i parentes henviser til Lars Rasmussens beskrivelse.
Figurtal i parentes henviser til illustrationerne side 291-314.

Arnen

Skorstenen var forneden så bred, at den dannede et lille rum med åbning ud mod køkkenet. I den ene side af dette skorstensrum var der en muret bænk, kaldet *arnen*, og på den blev der lavet mad over åben ild. Gryder og pander blev enten stillet direkte over bålet – det er derfor de har tre ben – eller anbragt på en trefod eller ophængt i en kedelkrog.

(Side 19-20)

Bagerovn

Den store brødovn var en kuplet lerkappe af et omfang så et menneske kunne krybe ind i den. Den var bygget så den stak ud fra muren ved arnen som en rund mave. Der blev fyret i den fra arnen. Hele ovnrummet blev fyldt med brændsel, antændt, og når lerkappen var glødende, blev gløderne fejtet ud. I strålevarmen fra lerkappen blev der så bagt. – Eftervarmen kunne bruges til tørring af frugt, opvarmning af trædele, der skulle bøjes i form til redskaber, tørring af hør, m.m.

(Side 20, 130ff., 137, 202-203 og 208) (fig. 3)

Ballestol

også kaldet karstol. Skammel dannet af en V-formet gren på tre ben. Brugtes til at sætte kar og baljer på.

(Side 22, 130 og 135) (fig. 26)

Bilæggerovn

Kasseformet jernovn, hvis bageste del er muret ind i et hul i væggen mellem stuen og køkkenet. Der blev fyret i ovnen ude fra køkkenet.

(Side 25) (fig. 5)

Bismer

Vægt, der består af en ophængt vægtstang med en krog i den ene ende og et flytteligt lod. Bismere kunne være af træ eller jern.

(Fig. 18)

Brikker

Runde eller firkantede plader af træ. De blev brugt som tallerkener, og opbevaret i fadricket.

(Side 18-19 og 62) (fig. 14)

Bryggerkar

Stort bødkret kar med hul i bunden. Med en lodret tapstav kunne hullet lukkes og åbnes. Karret brugtes ved brygning og slagtning.

(Side 135 og 138) (fig. 26)

Brøndværk

består af indhegning om en brønd og et hejseværk. Ved en vippebrønd hejses vandspanden op og ned ved hjælp af en vippestang med en kontravægt.

(Side 23) (fig. 2)

Bænke

Ved langbordet i stuen var der siddepladser på bænken langs den side af bordet, der vendte ind mod væggen, og på en bænk ved bordenden havde husbond sin plads. Et

kombineret opbevarings- og siddemøbel var bænkeki-
sten; det var en fladlåget kiste beregnet til at sidde på.
Farmoderen havde en sådan, den kaldes kippe.
(Side 25) (fig. 4)

Dejnetrug

Dejtrug. Stort trug af træ på fire ben. I det blev dejen til
rug- og sigtebrød lagt. Det kunne tage op til 200 pund
mel. Truget blev hentet ned fra loftet dagen før
bagningen. Efter bagningen blev det rensset og atter stillet
på loftet, og i truget opbevarede brødene.
(Side 23, 130 og 132) (fig. 20)

Dragter

Omtales følgende steder:

Mandsdragt side 71-74

Kvindedragt side 74-75

Sørgedragt side 148

De sydfalsterske bønders dragt side 168

Lars Rasmussens konfirmationstøj side 173

Brudedragt side 181

(fig. 36)

Driftetrug eller drøftetrug

Trug lavet af en udhulet pilestamme. Navnet skyldes, at
det blev brugt til at drøfte dvs. rense gryn i. Men det blev
også anvendt til rensning af kløver- og hørfrø, og det blev
brugt i køkkenet bl. a. til æltning af hvedekage.
(Side 130 og 205) (fig. 19)

Fadrik

Tallerkenrække.

(Side 18-19) (fig. 14)

Flaskeolden

se suleolden

Hakkebræt

Kraftigt bræt med høje kanter på de tre sider. På det blev
madvarer som grønkål og kød til pølsefars hakket med
kniv.

(Side 18) (fig. 21)

Haspe

Garnvinde.

(Side 142) (fig. 11)

Hindelygte

Lille lygte formet som et skab med bund, låg og sprosler af
træ og sider af gennemskinnelige hinder eller af glas. I
lygten anbragtes et lys.

(Side 24 og 47)

Hovedvandsæg

Lille beholder til vellugtende vand. I hovedvandsægget lå
en svamp, der blev vædet med hovedvand, oftest et
destillat af vellugtende urter. De fleste af de hovedvands-
æg, der er bevaret, er af sølv. Men hovedvandsæg af
uædle metaller og af træ har været mere udbredt end man
skulle tro ud fra det bevarede materiale.

(Side 47 og 71)

Hæk

Tremmebeholder hvoraf får eller kalve kunne æde hø.

(Side 35) (fig. 28)

Håndkværn

To møllesten anbragt i et bord på fire ben. Ved hjælp af en stang kunne den øverste sten drejes rundt. Den blev trukket med håndkraft. I Klokkergaarden blev kværnen brugt, når der skulle males malt. I Lars Rasmussens barndom blev der også malet byggryn på den. Kornet blev derimod sendt til møllen.

(Side 21-22, 135 og 205) (fig. 17)

Hårsold

Stor sigte med ramme af spån og bund af flettet hestehår. Den blev brugt til sigtning af mel.

(Side 23 og 205) (fig. 32)

Jydepotter

Potter af uglaseret sort eller gråligt ler. De blev udført som bierhverv især på Varde-egnen, Skive- og Randersegnen. De blev brugt dels som gryder, dels som potter til opbevaring. Klokkergaarden købte jydepotter på markedet i Nykøbing.

(Side 18 og 139)

Karstol

se ballestol

Kedel

Åbent kogekar af messingplade med greb af jern. De fandtes i flere størrelser og brugtes især til kogning af vand og til ostefremstilling. Nogle steder havde man en indmuret bryggerkedel, men det var ikke tilfældet i Klokkergaarden.

(Side 20-21 og 135) (fig. 13)

Kedelkrog

Jernkrog, der kan reguleres op og ned ved hjælp af takker. Den øverste krog blev fastgjort i en tværstang over ildstedet, i den underste krog hængte man kogekarret.

(Side 19-20) (fig. 12, 13)

Kistebord

Også kaldet skabsbord. Det består af et skab som underdel og derover en bordplade.

(Side 27-28) (fig. 7)

Kornharpe

Apparat til rensning af korn. Øverst en større, skråtstillet kasse, hvori kornet blev hældt. Herfra gled det gennem et sold, der siede vipperne fra, ned i harpesoldet, der siede støvet fra. Kornet blev ikke rensat så fint som i kornsoldet.

(Side 36 og 205) (fig. 33)

Kornsold

Stor sigte med bund flettet af fine hasselkviste. I soldet blev de sidste avner og urenheder sigtet fra kornet.

(Side 48 og 204-205) (fig. 31)

Kridthus

Lille cylindrisk beholder oftest af messingblik. Den er delt i to rum og har låg i begge ender. I det ene rum gemtes penge, i det andet et stykke kridt til regnskabsudregning o.l.

(Side 47)

Kristentøj

Dåbsdragt.

(Side 43) (fig. 36)

Kærne

Til smørkærning brugtes en høj, bødkret beholder med en stav, der forinden havde en plade med huller i. Foroven gik stangen op igennem et låg. Når staven blev stødt op og ned piskedes fløden og efterhånden blev den omdannet til smør.

(Side 133-134) (fig. 23)

Lejl

Flad tønde til det øl, man havde med i marken. I lejlen var der to huller foroven, af det ene drak man, det andet gav luften adgang.

(Side 64 og 220) (fig. 30)

Madske

Stor træske. Med den rørte man i gryderne, og den brugtes også, når der skulle øses op. På skaftet var der skåret et hak, det forhindrede skeen i at falde ned i gryden.

(Side 19) (fig. 12)

Malkekande

Bøtte af træ, hvori der blev malket. Bøttens sider skrånede lidt ind foroven, og låget kunne gøres fast med en drejeanordning.

(Side 132-133) (fig. 22)

Mangletøj

Bestod af et manglebræt med et håndtag ofte udskåret som en hest, og en trind stok. Det tøj, der skulle rulles (mangles) blev rullet op om stokken, som derefter ved hjælp af brættet blev rullet på et bord.

(Side 145)

Mejetøj

Lc, der brugtes ved kornhøsten. Parallelt med lebladet gik 2-3 skinner, de sørgede for en regelmæssig aflægning. Mejetøjet blev sammen med de øvrige leer opbevaret på loftet nedstukket i kornbunkerne. Det skulle forebygges rust og forhindre, at nogen kom til skade med dem.

(Side 23, 183 og 197) (fig. 27)

Mostperse

Ret højt trætrüg med riller i bunden og tappehul i den ene ende. En stor træklods blev lagt over de knuste æbler eller pærer i truget og tynget ned med en svær vægtstang, hvorved saften blev presset ud.

(Side 137)

Mælkefade

Flade runde fade anbragt på hylder under loftsbjælkerne i stuen. Her anbragtes mælken for at sætte fløde. I ældre tid var fadene af træ (bødkrede), senere gik man over til lerfade.

(Side 29 og 133)

Naver

Stort bor. Træskonaver blev brugt til udhuling af træsko.

(Side 33) (fig. 34)

Ostekar

Træbøtte eller kasse med huller i siderne. I den lagde man først et klæde, dernæst ostemassen og oven på den et trælæg. Der blev lagt pres på låget, og den sidste valle blev presset ud samtidig med at ostemassen fik form.

(Side 134)

Pølsehorn

Udsavede ringe af kohorn. Med dem blev tarmene spilet ud mens pøsefarsen blev fyldt i.

(Side 139)

Senge

Der var tre slags senge: De indbyggede, kaldet allover, himmelsenge og de såkaldte omhængssenge, der havde lukkede gavle. De indbyggede var de almindeligste. De kunne lukkes ved hjælp af omhæng, der blev trukket for. Sengene var brede og beregnet til flere personer. De var korte, fordi man sov med højt opredt hovedleje. Foruden de faste senge havde man senge, der kunne slås sammen, f.eks. slagbænke (sml. skiftet fra 1835's opslagne sengesteder).

(Side 28-30) (fig. 6)

Sengetøj

Underst i sengen var der rughalm. Derover en eller to underdyner, dvs. linnedyner af hør eller hamp fyldt med fjer og dun. Over underdynerne og en tværpude, som var lige så bred som sengen, lagdes et lagen. Derpå fulgte det såkaldte overlagen, hvis ene ende blev slået op over overdynen. Denne var ulden med vår vævet med linned trend og uldent islæt (olmerdug). Hovedpuderne var næsten kvadratiske.

(Side 28-30).

Skabe

Klædeskabe kendtes ikke; tøjet blev opbevaret i kister. I hjørnet ved husbonds plads i stuen var der et *hængeskab*, hvor bl.a. gårdens papirer, snapseflasken og andre værdier blev opbevaret. I stuen var der tillige et stort

madskab, hvor man bl.a. opbevarede de madvarer, som skulle holdes frostfri.

(Side 26-27) (fig. 5)

Skærebænk

Lang, smal bænk med en fodbetjent spændeanordning til at fastholde træemner, der skulle pudses og færdigbehandles med båndkniv og snittekniv. Man sad overskrævs på bænken under arbejdet.

(Side 31-33) (fig. 35)

Skærekiste

Langt trug på fire ben med kniv fastmonteret i den ene ende efter samme system som på en brødmaskine. Brugtes til skæring af hakkelse.

(Side 36, 83 og 86) (fig. 29)

Skættetræ eller skættefod

Stativ, der fastholdes med foden. På stativet lægges hørren, efter brydningen, og for at få fjernet de træagtige dele af hørstænglerne slår man på hørren med en flad skættehånd af træ.

(Side 209)

Stegerist

Smedejernsrist på tre ben. Den blev brugt bl.a. til ristning af saltsild. I Klokkergaarden havde man ingen stegerist.

(Side 58) (fig. 12)

Stettinergods

Af Lars Rasmussen kaldet »statin«. Navn på en gruppe jævne fajancevarer, der i 1700- og 1800-tallet udførtes over havnebyen Stettin.

(Side 27 og 28) (fig. 10)

Stole

De almindeligste stoletyper var de halvrunde kringstole med tre eller fire ben, simestole med sæde flettet af halmsimer og stole med polstret sæde. Sidstnævnte omtales af Lars Rasmussen som »den lange stol«. I Klokkergaarden var der to løse stole i stuen og fire i opstuen.

(Side 25 og 29-30) (fig. 8, 9)

Strippe

Bødkret kar, der brugtes som øse. En af stavene var forlænget og fungerede som håndtag. De fandtes i flere størrelser.

(Side 19) (fig. 16)

Stubmølle

Den ældste form for vindmølle. Den har navn efter stubben, den kraftige stolpe på krydsfod, hvorom hele møllen blev drejet op mod vinden. Den senere mølletype, den hollandske mølle, har vingerne anbragt på den øverste del – hatten – og det var kun den, der blev drejet.

(Side 160-164) (foto side 270)

Suleolden

Også kaldet flæskeolden. Et kæmpekar af træ, enten tømret af planker eller udhulet af en træstamme. Ved slagtingen blev flæskesiderne lagt i saltlage i dette kar.

(Side 30 og 139) (fig. 25)

Tavlet

Tresidet hængehylde til nips. Kaldtes også pyramide eller amagerhylde. I Klokkergaarden var der ingen tavlet, men Lars' mor ønskede sig en.

(Side 27) (fig. 5)

Tranlampe

Lampe af jernblik. Den bestod oftest af en trekantet skål, hvori tran blev anbragt. Under den var der en lidt større underskål, der dels kunne opfange dryp dels kunne rumme gløder, så trannen kunne holdes varm og dermed flydende. Lampen havde en krog til ophængning.

(Side 25)

Trendefletning

Trådene i det sidste stykke af trenden på lærredsvævet tøj blev undertiden flettet i kunstfærdige mønstre. De blev brugt på f.eks. duge og pyntehåndklæder.

(Side 29 og 57)

Uro

Dekoration, der hang ned fra loftet. Den var oftest fremstillet af halm med lidt broget papir eller tøj. Lars Rasmussen beretter, at uroer fandtes enkelte steder, men ikke i Klokkergaarden.

(Side 30)

Valkebræt eller valkefjæl

Rillet bræt, hvorpå det færdigstrikkede uldtøj blev valket, dvs. gnedet efter dypning i varmt sæbevand. Det gjorde uldtøjet tættere, mere filtet og stærkere.

(Side 102 og 143)

Vandspand

Bødkret spand med hank. I den blev der hentet vand i brønden. Vandspanden havde sin faste plads på en skammel i køkkenet.

(Side 19) (fig. 15)

Vindepind

Kort træpind, der spidser let til mod den ene ende, mens den anden fungerer som håndtag, ofte udsmykket med udskæringer eller drejede profileringer. Om den glatte ende blev garnet vundet op til et nøgle, hvorefter pinden blev trukket ud.

(Side 143)

Vognhaver, vognskrin

Haverne er de to sidestykker, der sammen med for- og bagsmækken samt bunden danner vognkassen. Da vognen skulle kunne bruges til mange forskellige formål, var der flere slags haver. Vognskrin er en kort lukket bænk; den kunne sættes ind og fungere som sæde, når vognen anvendtes til kørebrug. – Når vognene ikke var i brug stod de i portrummet.

(Side 34, 91-93, 165, 188 og 195-196) (fig. 1)

Vævespæld

Også kaldet båndvæv, idet den anvendtes til vævning af smalle bånd. Bestod af en tynd træplade med udskårne sprosser og huller. Hveranden tråd af rendegarnet blev trukket gennem sprossernes huller, hveranden gennem slidserne, og garnet blev spændt vandret. Idet spjældet blev hævet eller sænket førtes en lille flad skytte frem og tilbage med islætten.

(Side 18, 27, 69, 72 og 144)

Ægostforme

Forme af jernblik med gennemhullet mønster. Ægost kan laves på følgende måde: 2 l mælk og 8 æg røres sammen med sukker, rosenvand og lidt salt. Sættes over gløder, der røres forsigtigt i det. Når det begynder at skille, tages det af ilden og hældes i et dørslag, så vollen kan løbe fra. Korender strøes i en ægosteform og osten kommer i. Serveres kold med sødet dypepeøl. Blev brugt til gilder.

(Side 27, 63 og 189) (fig. 24)

Hvor der i det følgende billedafsnit er opgivet mål for de afbildede ting er disse altid i cm.

Fig. 1. Falstergårdens portrum.

Fig. 2. Gårdspladsen i Falstergården med vippebrønden.

Fig. 3. Falstergårdens stuehus set fra nordvest. Under halvtaget stikker bageovnen ud.

Fig. 4. Falstergårdens dagligstue.

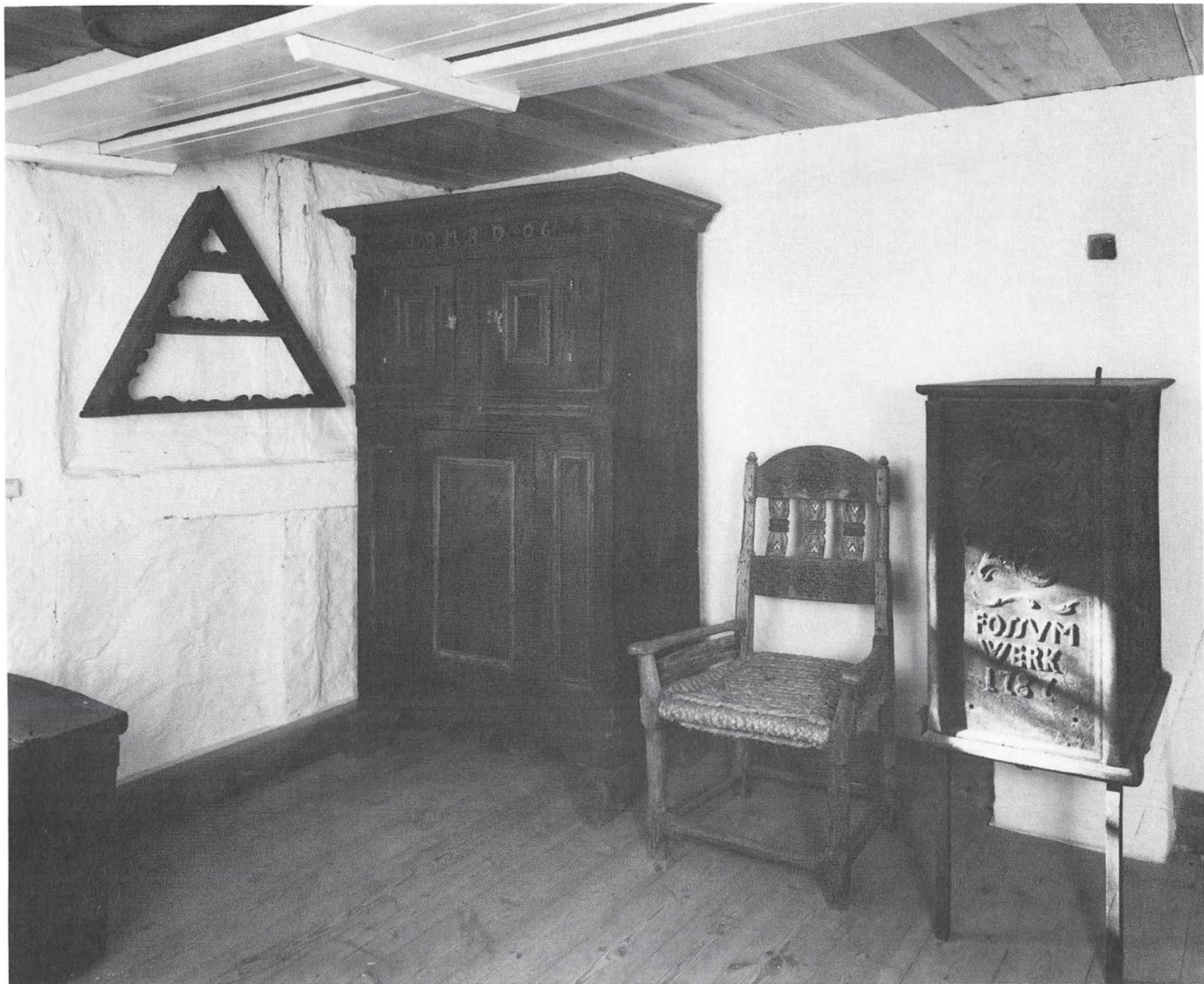

Fig. 5. Falstergårdens dagligstue, hjørnet ud mod køkkenet. Til højre bilæggerovnen, i midten en simestol, i hjørnet et madskab og på væggen en tavlet.

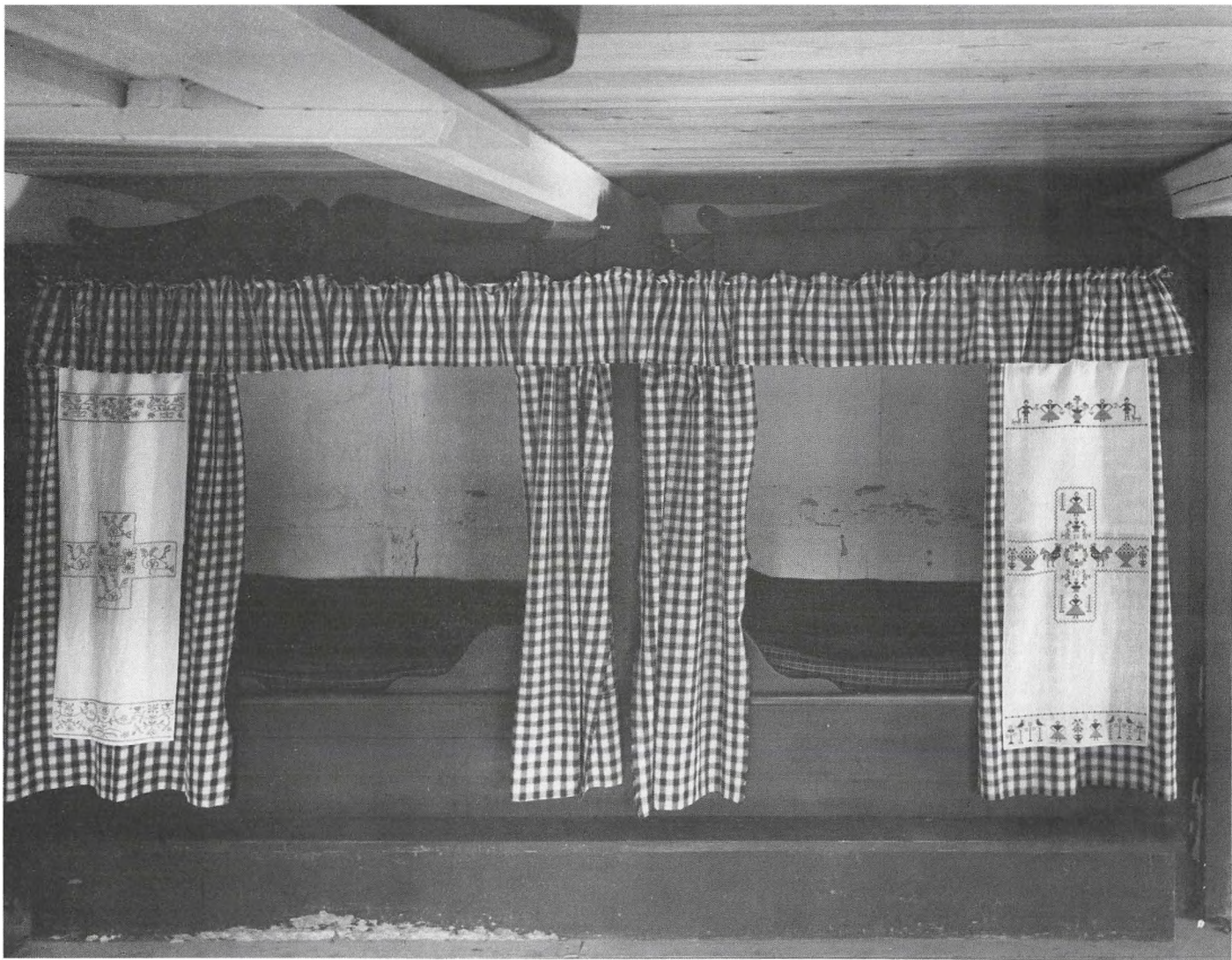

Fig. 6. Sengestedet i Falstergårdens dagligstue. På omhængene er hæftet pyntehåndklæder.

Fig. 7. Kistebord. L. 125, br. 62,5, h. 83.

Fig. 8. Firbenet kringstol. Ryg h. 97, sæde h. 42, br. 54, dyb.
46,5.

Fig. 9. Trebenet kringstol. Ryg h. 64, sæde h. 40, br. 63, dyb.
32.

Fig. 10. Tallerken af Stettinergods. Tværmål 22,5.

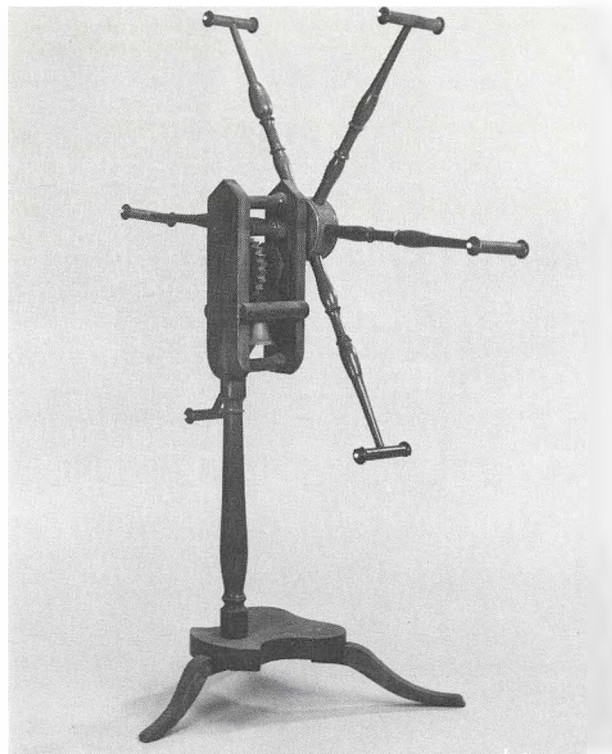

Fig. 11. Haspe. Fuld h. 109.

Fig. 12. Arnen i Falstergården. På billedet ses en pande på tre ben, jerngryder ophængt i kedelkroge, i den ene en madske. På væggen en stegerist.

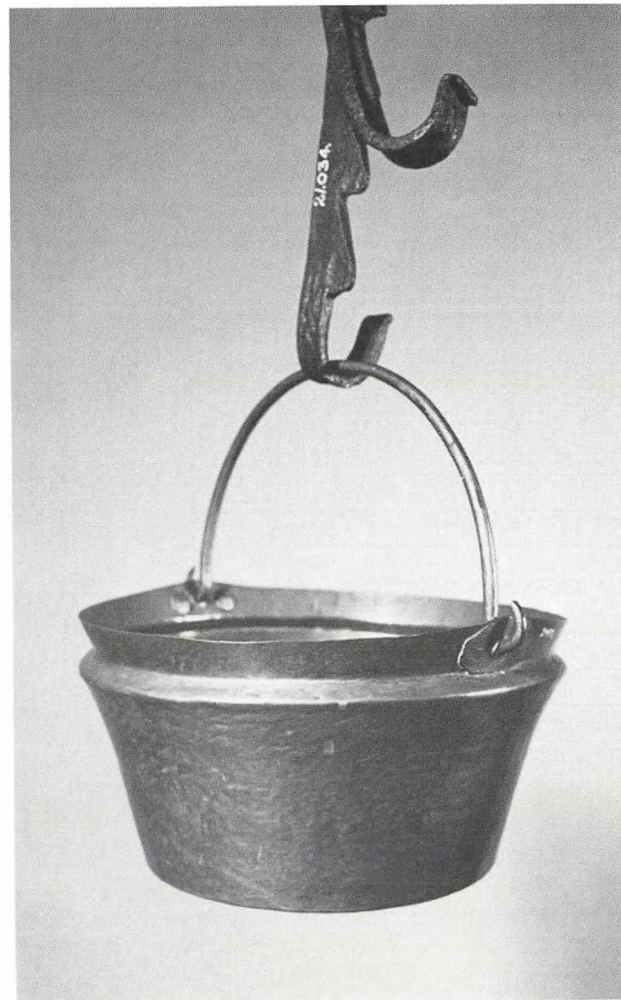

Fig. 13. Kedel. H. uden hank 16,3, største tværmål 27,2.

Fig. 14. Fadrik i Falstergårdens køkken.

Fig. 15. Vandspand. Fuld h. 42,5, største tværmål 31.

Fig. 16. Stripper. Fuld h. 26 og 34, største tværmål 17 og 24,2.

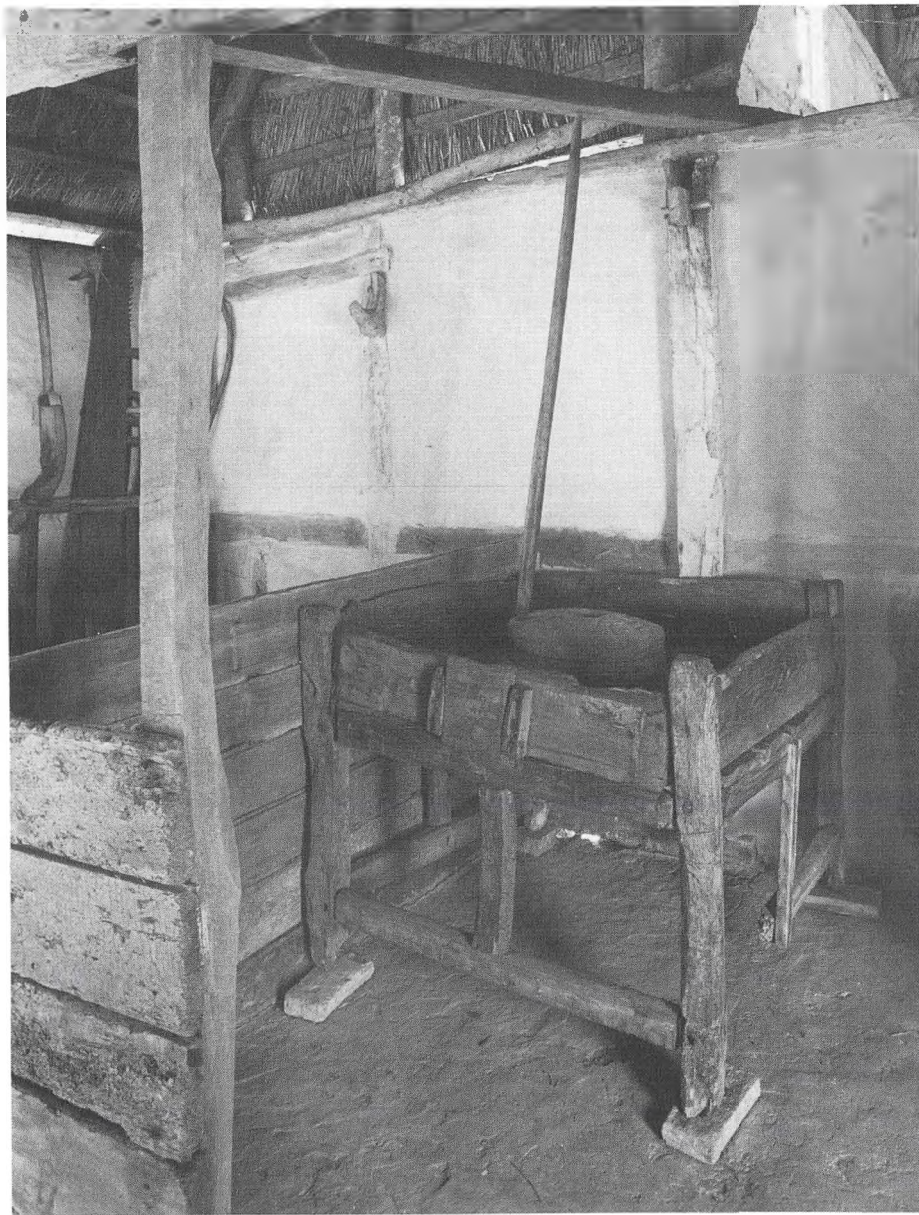

Fig. 17. Håndkværnen i Falstergården.
Fuld h. 210, br. 109, dyb. 109.

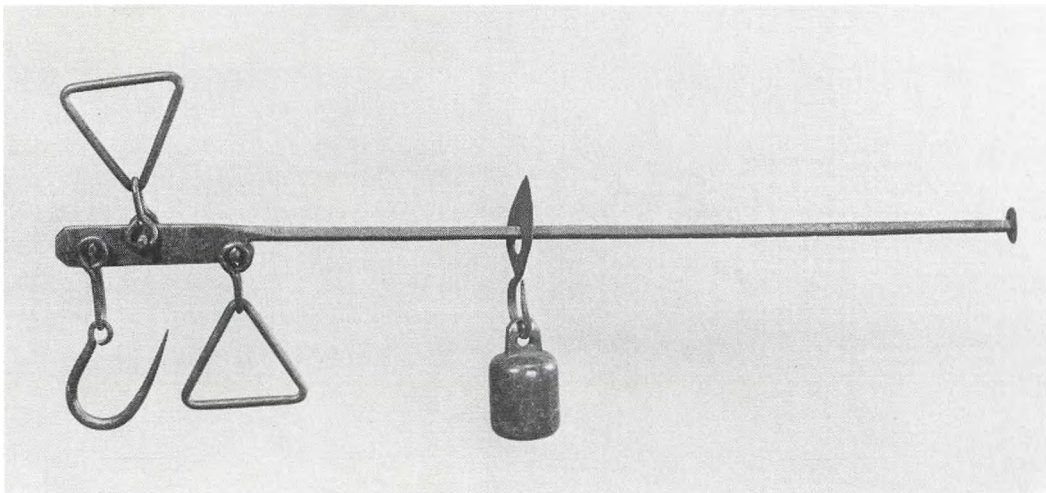

Fig. 18. Bismer. L. 76.
br. 26,5, h. 6,5.

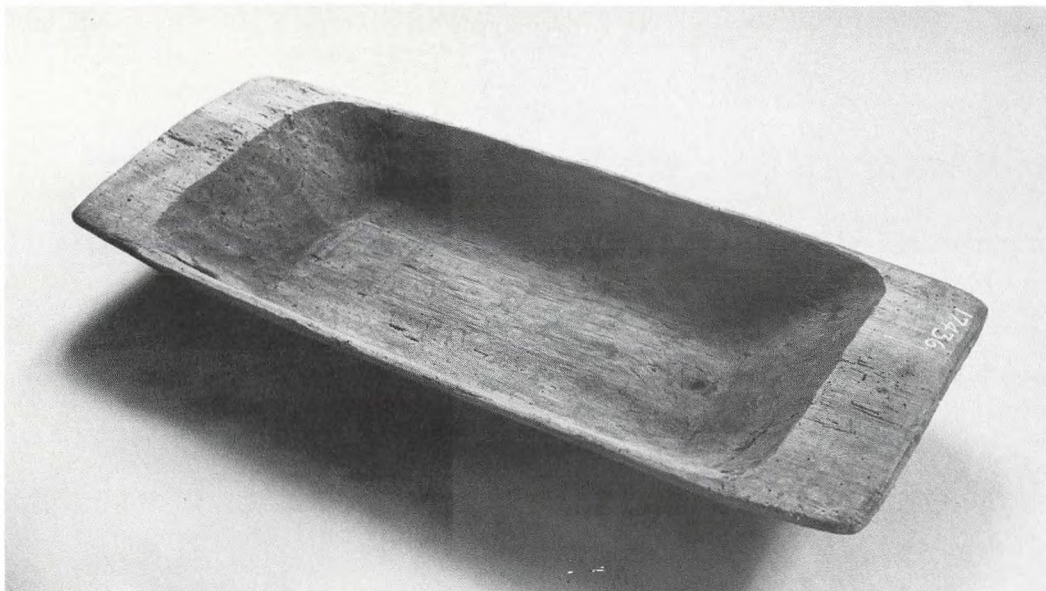

Fig. 19. Drøftetrug. L. 64,

Fig. 20. Dejnetrug. L. 141, br. 65, h.
uden buk 30.

Fig. 21. Hakkebræt. L. 73, br. 36, h. 20.

Fig. 22. Malkekande. Fuld h. 36, største tværmål 38,5.

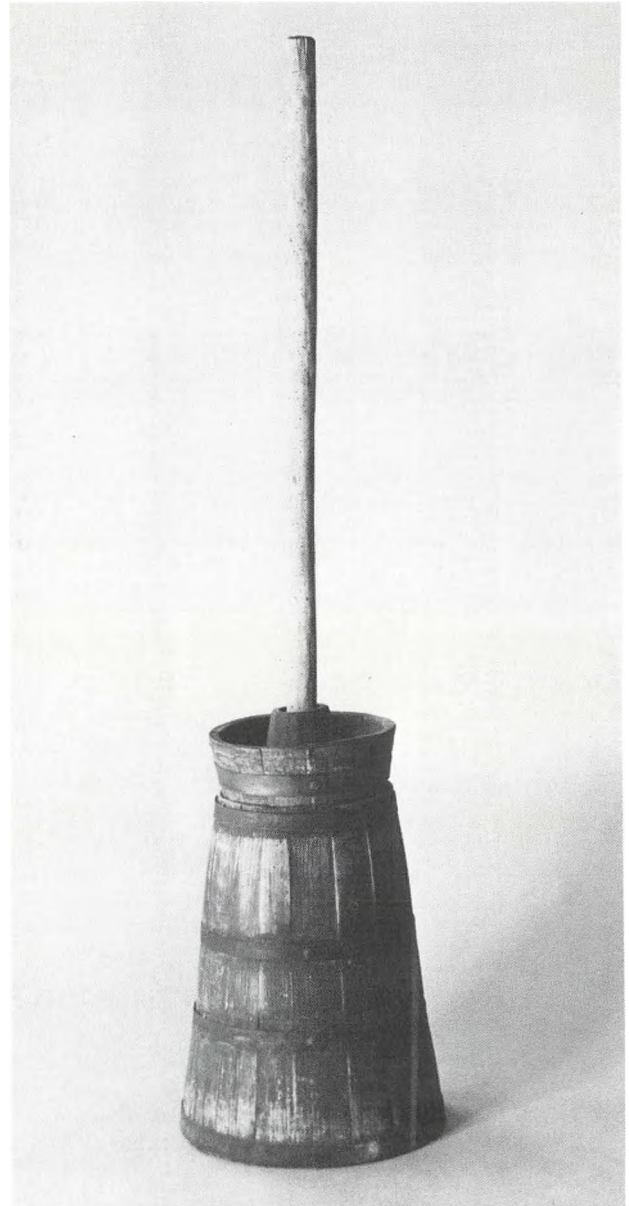

Fig. 23. Kærne. Fuld h. 126, største tværmål 30,5.

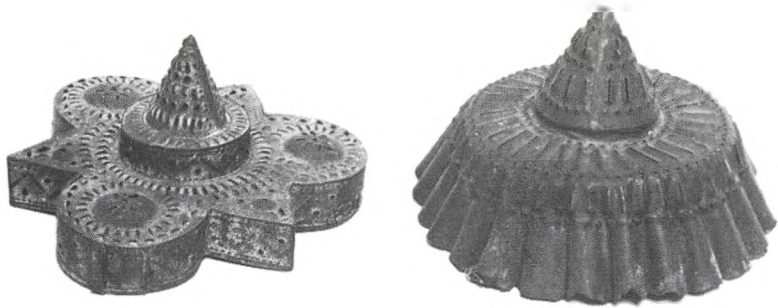

Fig. 24. Ægostforme. H. 9,5 og 11,5, største tværmål 19 og 19,5.

Fig. 25. Suleolden. L. 171, br. 54,5, h. med låg 49.

Fig. 26. Bryggerkar (h. 54, største tværmål 90) på karstol (h. 50), i forgrunden ørebølge (h. 35, største tværmål 55).

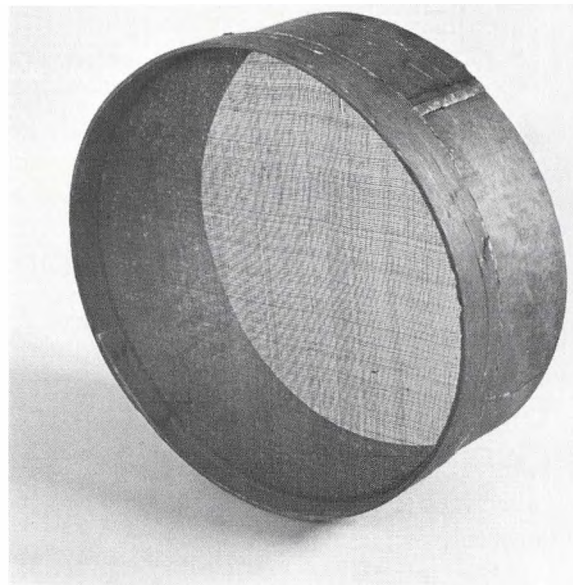
Fig. 27. Mejetøj. Skaft l. 127, blad l. 103.

Fig. 28. Falstergården, hæk i færestien.

Fig. 29. Skærekiste. L. 156, br. ved ben 80, fuld h. 93.

▲ Fig. 32. Hårsigte. Tværmål 38,3, h. 14,5.

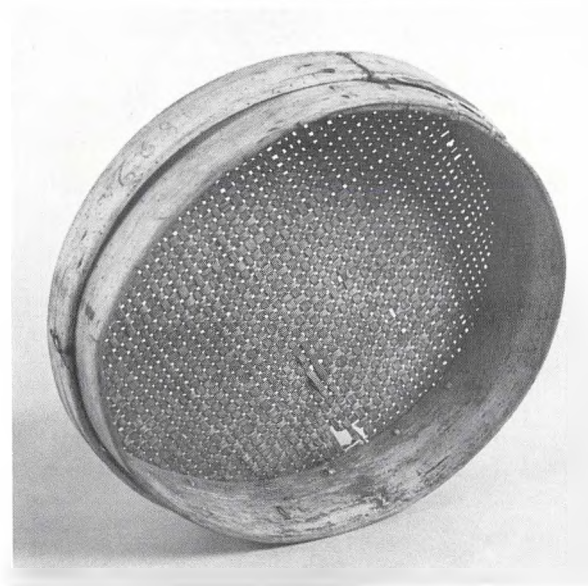

Fig. 30. Lejl. Tværmål 22, br. 14.

◀ Fig. 31. Kornsold. Tværmål 46,5, h. 10,5.

Fig. 33. Kornharpe. Fuld h. 134, l. 144.

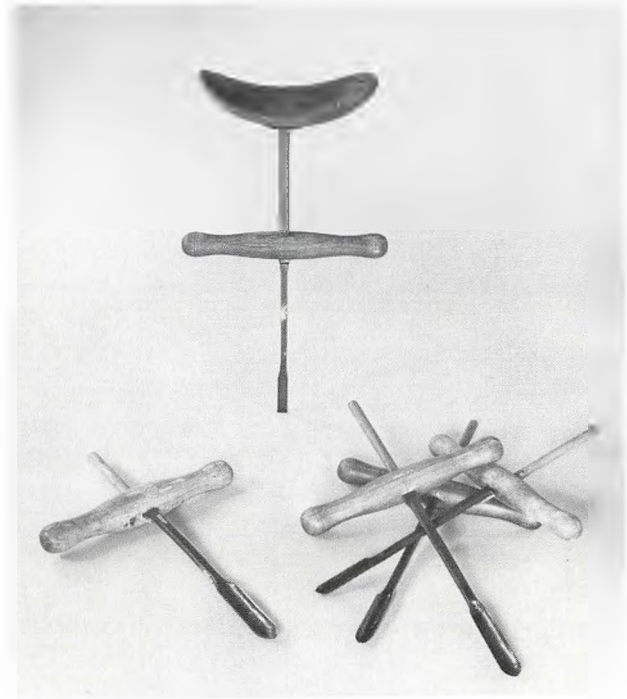

Fig. 34. Navere. Til venstre l. 60,5, i midten l. 61.

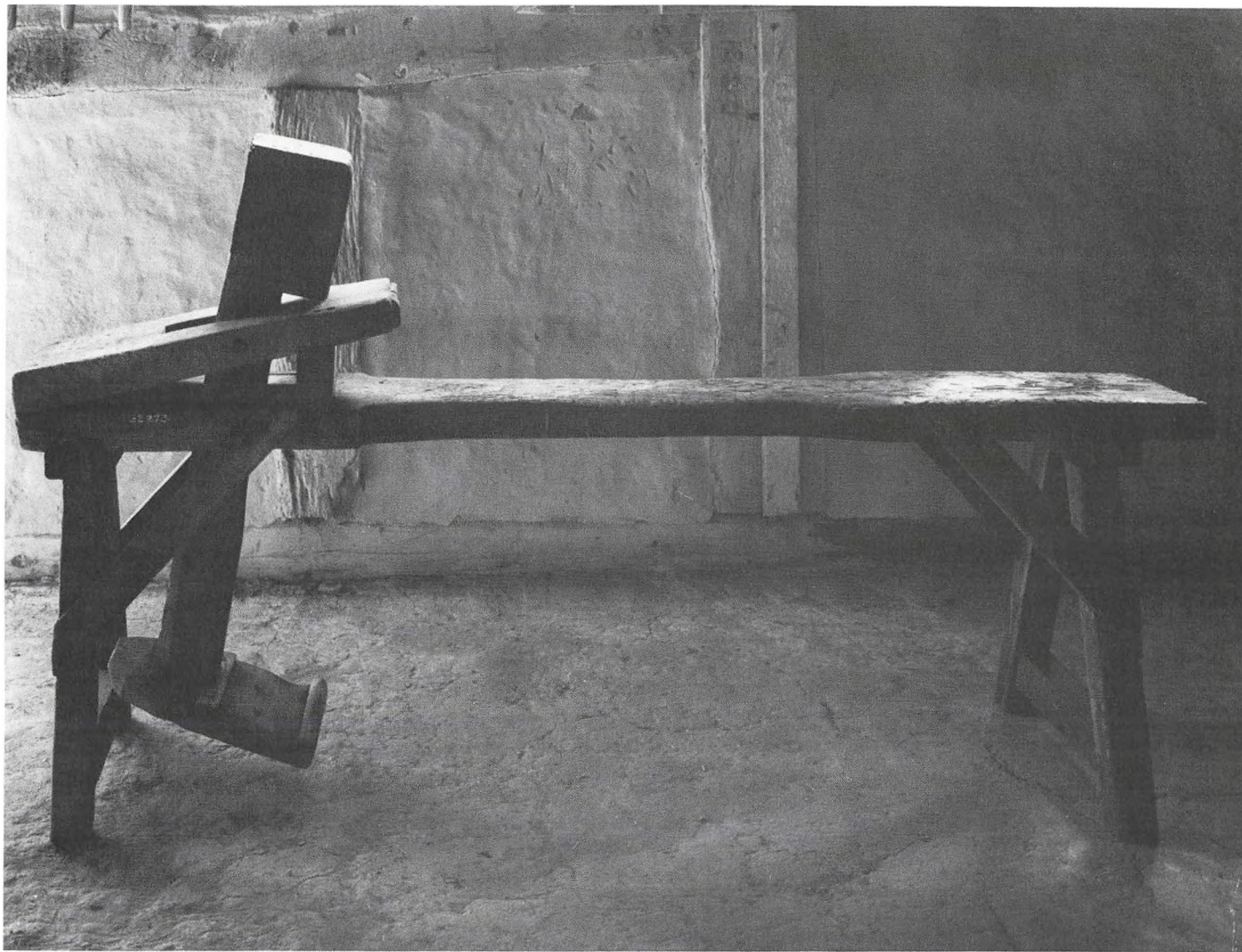

Fig. 35. Skærebænk. L. 158, fuld h. 90.

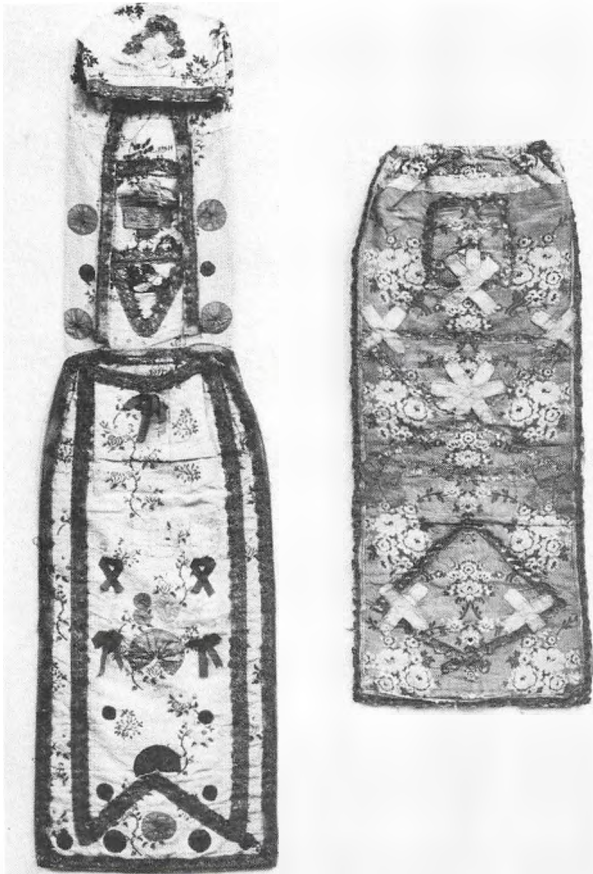

Fig. 36. Dåbsdragter også kaldet kristentøj. Begge syet af brokade med besætning af silkebånd og sølvkniplinger. Dragterne er dateret 1802. Den til venstre er fra Lolland (l. 148). Her brugtes en lang dragt med hætteformet overdel, hvori dåbsbarnet blev anbragt. Dragten til højre er fra Falster (N. Ørsløv – l. 93). Her brugte man en type, hvor dragten kun nåede barnet til armhulerne.

Fig. 37. Disse to figurer (h. 32,5 og 30) blev udført o. 1850 af Rasmus Mysse i Horreby på Falster; han ville med dem vise, hvordan bønder i hans barndom o. 1800 var klædt, når de var i deres bedste tøj. Lolland-Falsters Stiftsmuseums første kustos, J. Olsen, så disse figurer hos en gårdmand på Falster i slutningen af forrige århundrede, og da han ikke kunne erhverve dem, lod han dem i 1894 kopiere. – Figurerne støtter Lars Rasmussens skildring især af mandsdragten, der hos Lars er beskrevet mere detaljeret end kvindedragten. Rasmus Mysse's bonde er gammeldags klædt i knæbukser og lang »Sidtrøje« af hvidt vadmel.

Kilder og litteratur

Utrykt kildemateriale

Rigsarkivet

Systofte sogn. Folketællingen 1845.

Landsarkivet for Sjælland m.m.

Orupgaard godsarkiv, skifteprotokol 1767-1835 s. 740-43.

Falster Vester Herred,

Skifteprotokol 1865ff. fol. 70

Skifteprotokol 1877-90 fol. 250, 263-264

Skiftedokumenter 1879-82, 1 læg vedr. skiftet efter Rasmus

Larsen Klokker 1880.

Taksationsprotokol 1840-49 s. 458-461

Taksationsprotokol 1849-57 s. 17

Skøde- og Panteprotokol 1887-90 s. 206-08.

Skøde- og Panteprotokol 1908-10 s. 517-18

Skøde- og Panteprotokol 1910-12 s. 55-56

Skøde- og Panteprotokol 1921-24 s. 63 og 233

Litteratur

Stedet

Trap Danmark. Maribo amt. 2.-5. udgave.

Danmarks Kirker. Udgivet af Nationalmuseet. Maribo amt. 1951.

Maribo Amts Stednavne. Udgivet af Stednavneudvalget 1954.

Landbrug

G. Begtrup: *Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Fyen, Langeland, Ærø, Lolland og Falster*. II. 1806, genudgivet 1978.

Joh. Phil. Hage: *Nye Mariboe Amt, beskrevet efter Opfordring af Det kgl. Landhusholdningsselskab*. 1844.

J. B. Krarup og S. C. A. Tuxen: *Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark*. VI. Udgivet ved Det kgl. Landhusholdningsselskab 1912.

Svend Aage Hansen: *Økonomisk vækst i Danmark*, I. 1972.

Richard G. Wilkinson: *Poverty and Progress. An ecological Model on economic Development*. 1973.

Else-Marie Boyhus: *Landboreformernes Bondegård*. Maribo 1974.

Else-Marie Boyhus: *Industribonden. Arv og Ejde* 1976.

Husbygning

Bjarne Stoklund: *Bondegård og byggeskik*. 1969.

Alan Hjorth Rasmussen: *Stråtage. En gennemgang af danske tækkemetoder*. Kbh. 1966.

Else-Marie Boyhus: *Vejledning til Frilandsmuseet i Maribo*. 1971.

Bygninger på Frilandsmuseet. Opmålingstegninger ved Børge Ehrhardt og Frode Kirk. Nationalmuseet 1980.

Falstergården

på Frilandsmuseet i Maribo. Om denne gård har Lolland-Falsters Stiftsmuseum udgivet følgende:

Kommenteret udgave af skifte med bofortegnelse 1807 findes i Else-Marie Boyhus: *Landboreformernes Bondegård. Gård nr. 11 i Nr. Ørslev 1807*. Maribo 1974.

Serien landbruget o. 1800:

nr. 1 Mandens Hverdag

nr. 2 Kvindens Hverdag

nr. 3 Barnets Hverdag

Falstergården, diasserie med teksthæfte.

Indbo

- Ole Højrup: *Landbokvinden*. 1964 samt senere udgaver.
Axel Steensberg: *Danske Bondemøbler*. 3. udg. 1973.
Kai Uldall: *Vejleder til Frilandsmuseet*. 1970.
Helene Strange: *I Mødrenes Spor*. Udg. af J. S. Møller 1945.
Karen Toxværd's optegnelser fra Sydfalster. Udg. af Aug. F. Schmidt i *Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog* 1964.
Arne Nygård-Nielsen: *Norsk Jernskulptur* (om ovne), I-II. 1944.
Anker Nørregaard: Stettinergods. *Lolland-Falsters Stiftsmuseum Årsskrift* 1978.
Else-Marie Boyhus: Hovedvandsæg. *Lolland-Falsters Stiftsmuseum Årsskrift* 1970

Dragter

- Ellen Andersen: *Danske Bønders Klædedragt*. Kbh. 1960.
Erna Lorenzen og Ulla Thyrring: *Folketøj på landet 1830-1880*. Kbh. 1977.
Else-Marie Boyhus: Kristentøj fra Lolland-Falster. *Arv og Eje* 1965.

Sproget

Ved Chr. Lisse

I det foran (side 229) citerede utrykte forord fra maj 1895 skildrer Fr. Lange Grundtvig det besvær han havde haft med gengivelsen af Lars Rasmussens falsterske dialekt: »Dette sidste har jo kostet mig tusinde Gange mere Arbejde end jeg drømte om. Efterhaanden som jeg kom ind i Sprogets Love, viste sig jo atter og atter Ting, hvorom der paany maatte spørges. De samme Ord, de samme Vendinger har jeg Snese Gange maattet prøve i mine Samtaler med Lars Rasmussen.«

Det var også en stor og vanskelig opgave han havde påtaget sig. Han havde ikke – som H.F. Feilberg, da han skrev »Dansk Bondeliv« 1889 – den fordel fra barndommen og ungdommen at være fortrolig med dialekten, han var uden filologisk skoling, og i de få hjælpemidler han havde til sin rådighed i udlændigheden fandt han ikke megen støtte. Hverken Molbechs gamle »Dansk Dialect-Lexikon« fra 1843, der indeholder mange falsterske særgloser, eller Dyrlunds »Udsigt over de danske Sprogarter« 1857 kunne hjælpe ham. Første bind af Feilbergs jyske ordbog var udkommet 1886-93 og P.K. Thorsens »Sprogarten på Sejerø« 1894, men for sent til at han af dem kunne lære »den for mig umulige Lydskrift«, som han siger i forordet til »Svenske Minder fra Tjust« 1882. Større nytte har han haft af de falsterske »Prøver af danske landskabsmål« i Ewald Tang Kristensens tidsskrift

»Skattegraveren«, i 1884 II s. 167f (fra Halskov. Horbelev s.), 1886 I s. 90f og 1889 I s. 138 (fra Væggerløse). Om hans forsøg på at få overblik over dialektgeografiske forskelle på Falster vidner en utrykt notits i hans omfattende forarbejder til »Livet i Klokkergaarden«¹: »Sproget, der taltes i Klokkergaarden, var vistnok i flere Retninger paavirket af den nærliggende Kjøbstad. Flere af Ejendommelighederne ved det falsterske Sprog var i Færd med at udviskes. Man sagde endnu Kyr (for Tyr), Kære (for Tjære), Kænnere (for Tjener); men derimod sagde man Tyv og ikke Kyv, Jærtyv og ikke Jærkyv, Tørn og ikke Kørn som andensteds, ihe:l (ihjel) var blevet til ijæl. I »Skattegraveren« meddeles adskillige Sprogprøver fra Veggerløse og en enkelt fra Halskov. I Sprogprøverne fra Veggerløse slaar det en mest, at det bløde d findes, som mangler i Bjørup og Halskov. Pude hedder i Bjørup Pu'e, i Veggerløse Puðde, Kostald i Bjørup Vål, i Veggerløse Vådel, Gulvet i Bjørup Golle, i Veggerløse Golleð. W findes i Veggerløse i adskillige Ord, hvor det mangler i Bjørup. Loftet hedder i Vg. Lowdeð, i Bj. Lorde, Plov i Vg. Plow, i Bj. Plo:, Vogn i Vg. Vown (andensteds skrives dog Vån), i Bj. Von, over i Vg. ower, i Bj. o'er, klog i Vg.

¹ I DFS 1906/72 II B.

klow, i Bj. klå. Hvor der findes ø eller ö i Veggerløse, findes somme Tider æ i Bjørup. Eftermiddag hedder i Vg. Ödmedav, i Bj. Ædmedav, efter hedder i Vg. ödder, i Bj. (og Halskov) ædder. (...) Med Sproget i Halskov synes Sproget i Bjørup at være mere overensstemmende (...). Ud hedder i Halskov øw, i Bjørup u(v). Hund i Halskov Høw(η), i Bjørup Huj(η). (...) Dog er Prøvernes Skrivemaade en saadan, at Sammenligningerne næppe kan give noget Udbytte«.

Opgaven blev ikke lettere for Grundtvig af, at han kun havde én meddeler, ingen mulighed for at efterhøre udtalen hos andre falstringer. Selv om Lars Rasmussen uden tvivl har haft en eminent hukommelse og sans for sprogets nuancer, har han næppe været i stand til at hjælpe Grundtvig med at få rigtig klarhed over dialektens lydssystem. Grundtvig fortsætter i det citerede forord: »Med megen Iver, med stor Taalmodighed har han ydet mig den Hjælp, han kunde; men ikke des mindre er det sandsynligt nok, at der er meget at rette. Hvor god end Lars Rasmussens Hukommelse er, vakler den dog paa adskillige Punkter af ikke ringe Betydning, og jeg tør ingenlunde rose det Øre, jeg selv har for Sprogets Lyde«. I »Ordbogen« (se nedenfor) er der tit angivet flere udtaleformer af samme ord, og som regel er der tale om en ældre og en yngre udtale. Lars Rasmussen har naturligvis som alle dialekttalende kendt og lejlighedsvis selv brugt forskellig udtale af samme ord. Man kan i bogen (og i »Ordbogen«) skelne tre kronologiske lag. Det yngste er hans eget og hans jævnaldrendes sprog, som han muligvis først rigtig lærte i skoletiden i Hullebæk – man ser aldrig legekammerater i selve Bjørup omtalt. Det næste lag er forældrenes og deres generations sprog, og det ældste er farmoderens og hendes jævnaldrendes. Dette sidste

kommer kun frem i enkelte gamle og kuriøse udtaleformer, som Lars Rasmussen erindrer, men aldrig selv har brugt. Farmoderen har åbenbart beholdt mange østfalsterske former (se især side 147) fra sin barndom og ungdom i Skjoltrup, og det er muligvis hendes østfalsterske udtale af ordet spejl (i en dør), der er skyld i Rasmussens (eller Grundtvigs) forveksling med ordet spjæld (side 16). Det er i høj grad sandsynligt, at Lars Rasmussen bevidst eller ubevidst har brugt forældrenes udtale, når han beskrev de gamle arbejdsformer inde og ude, og lige så sandsynligt, at Grundtvig har gengivet denne ældre udtale, ikke Lars Rasmussens egen, når han kendte dem begge.

Lars Rasmussens sprog er den midtfalsterske »blandingsdialekt« i en egn, hvor tre ikke ganske skarpt afgrænsede dialekter mødes: den vestfalsterske, den østfalsterske og den sydfalsterske. Hvor disse afviger fra hinanden, følger Systofte-dialekten snart den ene, snart den anden »randdialekt«. Fælles med vest- og sydfalstersk er således udtalen af skriftsprogets ord med *-ond*, *-und*: uj(η) 'ond', Boj(η)e 'bonde', Buj(η) 'bund', Huj(η) 'hund' (østfalstersk: uw(η), Buw(η)e, Buw(η), Høw(η)), hvorimod udtalen af skriftsprogets *-ung* er fælles med vest- og østfalstersk: å(η) 'ung', Tå(η)e 'tunge' (sydfalstersk åw(η), Tåw(η)e eller Taw(η)e), ligesom udtalen af skriftsprogets *-ov* og *-og*: Sko 'skov', Krå 'krog', og udtalen uden det »bløde« d (ð), som findes i sydfalstersk.

På ét vigtigt punkt synes Lars Rasmussens udtale virkelig at »vakle«. Til rigsmålets lange u (i ord som hus, mur, klud, sul) svarer i sydfalstersk en udtale med ren u-lyd, men i vest- og østfalstersk udtalen øw. I »Klokkergaarden« skriver Grundtvig altid u, men i »Ordbogen« finder man enten »rent« u: Hus, eller der antydes en

glidelyd: Huvs, M^ur, Kl^u, S^ul, ofte med et senere tilføjet v eller ø. Det må vist betyde, at Rasmussen udtalte ordene med rent u hveranden gang, eller med så svagt glidende lyd, at Grundtvig var i tvivl om, hvordan han skulle skrive det.

Om købstadens nærhed kan have haft nogen indflydelse på Bjørup-dialekten, som Grundtvig antyder, er temmelig usikkert. Det er dog tænkeligt, at udtalen ætter 'efter' kan skyldes en tilnærmelse til købstadmålet, da ordet ellers overalt på Falster lige til nutiden udtales ötter, og også i andre ord kan man finde sådanne »moderniserede« udtaleformer. I »Ordbogen« ses det bl.a., at Lars Rasmussen har udtalt ord som Gane, Kane, Kant med lang å-lyd: Gå·ne, Kå·ne, Kå·nt, overensstemmende med den endnu almindelige falsterske udtale, hvor ordene rimer på Måne, Måned, lånt; men Bane, Hane (på brændevinsanker), Hane(-bjælke, -bånd, -fjed) har han udtalt med a-lyd (jf. side 13)².

Da man efter Grundtvigs død og udgivelsen af »Livet i Klokkergaarden« 1909 satte filologen Anker Jensen i gang med at indføre den da hjemvendte Lars Rasmussens udtale med den nye »Dania«-lydskrift på Grundtvigs ordbogssedler, kom Anker Jensen kun et lille stykke ind i alfabetet (til begyndelsen af bogstavet B), før han opgav, sandsynligvis fordi den 73årige Lars Rasmussen nu var alt for usikker; man valgte i stedet at indføre Karen Toxværds sydfalsterske udtale på sedlerne.

To gennemgående ordformer i »Livet i Klokkergaarden« er påfaldende og kræver en kommentar. Grundtvig skriver konsekvent *do* (= du) og som regel *dæ* (= det),

² Lars Rasmussen skriver selv i nogle optegnelser i DFS 1904/28 Hánebelge, Hánebåj (hanebjælke, -bånd).

hvilket ikke stemmer med hvad man ellers ved om disse ords udtale i forrige århundrede og nu³. Stedordet du kan ganske vist udtales med o-lyd, når det er ubetonet eller sammentrasket med nægtelsen »enne«, men siges altid med (kort) *u*, når det er betonet. Det er muligt, at Lars Rasmussen har haft en individuel, o-agtig udtale af ordet, men mere sandsynligt er det, at Grundtvig har valgt skrivemåden *do* for at markere forskellen fra den sjællandske udtale med langt u (eller glidelyd) og stød: (*du*, *duw*), som han uden tvivl var fortrolig med. Den anden påfaldende form, *dæ* (= det), kan han have haft i øret (og pennen) fra »Svenske Minder fra Tjust« (1882) eller skånsk, som han havde et betydeligt kendskab til (jf. »forordet« s. 230).

Om Lars Rasmussen som vel de fleste indvandrere i Amerika havde optaget engelske gloser og vendinger i sit danske talesprog, kan man ikke vide med sikkerhed, men det må jo være ham der har bildt Grundtvig ind, at man på falstersk kan sige »alle af dem« (= dem alle, jf. engelsk all of them); i »Ordbogen« (under *af*) finder man eksemplerne: »Di kåmme(r) någ a·le à· dom (allesammen)«, »Ho æ dæ mæ Ewle? Dæ æ O·rm i a·le à· dom«.

Det er virkelig noget af en bedrift, at Grundtvig under de givne omstændigheder har opnået så stor sikkerhed i gengivelsen af den falsterske udtale, at man yderst sjældent finder egentlige fejl, som ikke kan bero på usikkerhed hos Lars Rasmussen. Når Grundtvig f.eks. side 143 skriver Gjørne, Lænkejørne (gørn = tvundet

³ I den østfalsterske dialektprøve fra omkring 1860, trykt i Danske Folkemaal, 21, 1976, s. 62f, skriver optegneren Folmer Dyrland Du og de' (= det).

uldgarn), kunne man tro, at det skulle være bestemt form i intetkøn, men i »Ordbogen« står der: Jörne, M (d.v.s. hankøn), så det må være Rasmussen der husker fejl. Ordet gørn er et enstavelsesord overalt hvor det findes, og oftest intetkøn. Grundtvig var ellers meget opmærksom på navneordenes grammatiske køn, hvad man kan se af lange lister i de ovennævnte forarbejder over navneord med angivelse af deres køn i falstersk og andre trekønsdialekter, men han kan dog komme til at træde fejl, f.eks. side 1: »Ale di Pænge, jæ har i min Hån (min Haand) åm Åre, dæ æ en Skelleng vær Gang, di to Gange jæ går tæ Alts« (det er sandsynligvis en tidlig optegnelse, siden han skriver Pænge og Gang, ikke Pænge og Gan). Sådan kan Lars Rasmussen ikke have sagt; hånd er et hunkønsord (altså: mæn Hå:jn) og skilling et hankønsord (altså: in Skelleng).

Grundtvig valgte »for Læsningens Skyld« at nøjes med at antyde den falsterske udtale i bogens fortællende del, hvorimod han i »Ordbogen« havde »prøvet paa en tilnærmelsesvis Gjengivelse af Ordenes Lyde«, og det var nok en heldig disposition, hvis det var lykkedes for ham at få afsluttet og gennemarbejdet den planlagte ordbogsdel af det store værk. Antydningen af udtalen i »Livet i Klokkegaarden« er nok tilstrækkelig til, at falstringerne selv kan identificere og udtale ordene rigtigt, men andre læsere er i nogen grad ladet i stikken. Grundtvig brugte kun et enkelt »lydtegn«, nemlig η⁴, uden noget sted at give en forklaring på, hvad det betyder. Det er nu også let

⁴ I udgaven 1909 brugtes det græske bogstav eta; denne brug blev senere overtaget af den falsterske forfatterinde Helene Strange i hendes vestfalsterske hjemstavnsromaner.

at gætte, at det betegner den nasalitet (næselyd), med eller uden j-lyd, som svarer til de »opløste« bogstavkombinationer nd og ng i skriftsproget (i nogle få ord: man, han, kan, den og denne, også enkelt eller dobbelt n). Den ulempe, at tegnet η bruges for at betegne nasalitet både med og uden j, er afhjulpet i »Ordbogen« ved at Grundtvig her bruger den såkaldte nasalkrølle i stedet, kombineret med j, når der også er j-lyd. I »Klokkegaarden« betegner f.eks. »manj« både 'mand (med j) og 'man' (uden j), »ånj« både 'and' (med j) og 'ung' (uden j).

Andre mangler ved den grove, antydende notation i »Klokkegaarden« kan nævnes: *Vokalkvantitet* angives som regel ikke; kort vokal markeres ganske vist ofte ved dobbeltskrivning af efterfølgende konsonant, f.eks. Sål (sål), Hyllfel (hjulfølg), Velljæss (vildgæs), Kållbrått (koldbrod), Kåss (kors), men så inkonsekvent, at man ikke tør slutte modsætningsvis, og metoden bruges normalt ikke, når der følger flere konsonanter efter; man kan derfor ikke se, at der er lang vokal i banke, dans, malt, kaste, (fejje-)kost, høst, bøste (= skinke) o.l. Denne mangel er særlig generende, når vokalen står i udlyd: man kan ikke se, at vokalen er lang i Plo (plov), Sko (skov), Krå (krog), klå (klog), eller kort i Bro (brud), Sko (skud), eller diftongeret i Bro (bro), Sko (sko), eller at a er kort i Fa (fad og fag), men langt i Sa (sag) og diftongeret i a (af), fra og ha (have).

Som det fremgår af ovenstående eksempler er *vokalkvaliteten* heller ikke altid tilfredsstillende gengivet. Det er uheldigt, at bogstavet o kan stå for *o*, *o'*, *oe* og *åw*, bogstavet å for *å*, *å'* og diftongerne *oe* og *åe*, og bogstavet u for kort *u* (f.eks. i Lu = låg), langt *u'* (i Lue = låge, luge) og diftongen eller glidelyden *åw*. Det er ovenfor omtalt, at der kan være tvivl om, hvordan Lars Rasmussen har

udtalt u'et i Hus, Sule o.s.v., men i ord som drybe (= dryppe) og søbe, som Grundtvig skriver med u (drue, Tadru = tagdryb, sue, Suema = søbemad), må det have været udtalt *øw*. Man må også advare mod at stole for meget på Grundtvigs brug af de to bogstavtegn ø og ö. I sin private retskrivning brugte han dem nærmest i flæng, i »Svenske Minder fra Tjust« brugte han ö for det lange, lukkede ø (i höra, örat o.l.) og ø for det lange og korte ö (i dør, før, først, øm o.s.v.), og en reminiscens af denne brug ser man på grundplanen side 12 (fig. 2). Men ellers bruger han dem som regel med modsat betydning i »Klokkergaarden« og »Ordbogen«, dog med mange foregørelser.

Disse svagheder i den »antydende« udtaleangivelse gør imidlertid intet skår i Grundtvigs største sproglige indsats – den at han så omhyggeligt gør rede for de falsterske ords og udtryks betydningsindhold. Hvis de ikke er tilstrækkeligt forklaret af sammenhængen i teksten, giver han altid »oversættelse« eller forklaring, eventuelt i en fodnote, og mange steder forklarer han udførligt ordenes betydningsafgrænsning i forhold til rigsmålets ord eller synonyme udtryk, uden tvivl efter indgående drøftelser med Lars Rasmussen. Det er ikke uden grund, at »Livet i Klokkergaarden« er så hyppigt citeret i »Ordbog over det danske Sprog«.

Om »Ordbogens« tilblivelse skriver Grundtvig i det utrykte forord: »Længe vred og vendte jeg mig for at undgaa en Ordbog; men det var mig dog for utilfredsstillende at nøjes med, hvad der kunde gives i den fortællende Del. Ordbogen har kostet mig et Arbejde, som kun den, der har prøvet noget lignende, kan gjøre sig en Forestilling om. Mange Gange har jeg for Alvor følt

Samvittighedsnag over de Hundreder af Nætter, jeg dertil har brugt, da der er andre Ting, der har langt stærkere Krav paa min Tid og mit Arbejde.«

De bevarede kladder og forarbejder⁵ viser hans arbejdsmetode. Han har først excerperet de falsterske ord i manuskriptet til »Livet i Klokkergaarden«, som han havde tænkt sig at optage i ordbogen, og samlet parallelmateriale fra andre danske dialekter og ældre sprogkilder, fra Molbechs »Dansk Dialect-Lexikon«, Svend Grundtvigs »Gamle danske Minder«, sprogprøverne i »Skattegraveren«, Thorsens »Sprogarten på Sejerø« og fra mange navnlig skånske og sydsvenske dialektkilder. På grundlag af disse excerperter har han dernæst udarbejdet et manuskript⁶ på små sedler, ca. 8 × 10 cm, der blev ordnet alfabetisk efter den falsterske udtale (f.eks. Ewle = æble under E) og omfatter godt 7000 sedler, hvoraf mange er beskrevne på begge sider. Da en del af ordbogens artikler omfatter flere sedler, kan antallet af artikler anslås til ca. 6000. Grundtvig har imidlertid i langt de fleste tilfælde kun angivet udtalen og ordenes bøjning, ved navneord tillige ordets grammatiske køn, og i nogle tilfælde en knap betydningsangivelse. I de fyldigere udarbejdede artikler er det især parallelstof fra andre kilder, synonymer, etymologi o.l. der har optaget ham. Det er derfor sandsynligt, at han havde tænkt sig at indføre sidehenvisninger til »Livet i Klokkergaarden«, når den blev trykt.

Det har været overvejet at medtage »Ordbogen« (i bearbejdet og forkortet form) i nærværende udgave, men

⁵ I DFS 1906/72 II B og 1906/75.

⁶ I DFS 1906/74, nu opbevaret i Institut for dansk Dialektforskning. Samlingen er nu omordnet efter rigsdansk opslagsord.

det er blevet opgivet, dels på grund af omfanget, dels fordi den er ukomplet – der mangler temmelig mange af ordene i »Klokkergaarden« – og endelig fordi Grundtvig stadig har eksperimenteret med at forbedre sin lydskrift, »en tilnærmelsesvis Gjengivelse af Sprogets Lyde«, men ikke gennemrettet sit manuskript med sådanne forbedringer. I stedet har man valgt at bringe en kortere ordliste på et par tusind opslagsord, hvori oplysninger fra »Ordbogen« er optaget. Hvor Grundtvig i fodnoter i

»Klokkergaarden« udtrykkelig henviser til »Ordbogen«, er hans oplysninger eller supplerende materiale indarbejdet i ordlisten eller refereret i noteafsnittet.

Grundtvigs store arbejde med ordbogen er dog ikke spildt. Det er forlængst kopieret til Ømålsordbogens samlinger i Institut for dansk Dialektforskning og benyttet ved de omfattende optegnelses- og suppleringsarbejder i 1930'erne og senere.

Ordliste

Ordlisten omfatter dialektgloser og dialektale betydninger og anvendelser af fællesdanske ord, og desuden en del mere eller mindre specielle faglige benævnelser og udtryk, hvorved den supplerer foranstående sagregister.

Opslagsord, der er sjældne eller ukendte i rigssproget, sættes i anførselstegn, ligesom uigennemskuelige falsterske udtaleformer og misvisende eller fejltolkede ordformer, fra hvilke der henvises til den officielle eller etymologisk korrekte opslagsform. Efter opslagsordet angives ordklassen med følgende forkortelser: adj = adjektiv (tillægsord), adv = adverbium (biord) og v = verbum (udsagnsord). Substantiver (navneord) sættes med stort begyndelsesbogstav og efterfølges af angivelse af ordets grammatiske køn, når dette fremgår af teksten eller »Ordbogen«, med forkortelserne: m = maskulinum

(hankøn), f = feminium (hunkøn) og n = neutrum (intetkøn).

Hvor det skønnes påkrævet, anføres udtalen, enten som i bogens tekst eller i »Ordbogen«, idet vokallængde dog betegnes med en efterstillet prik i stedet for »Ordbogens« streg under vokalen, og nasalitet (»næselyd«) betegnes med bogens sædvanlige tegn η i stedet for det i »Ordbogen« anvendte tegn.

Efter de kun antydende, ikke udtømmende, ordforklaringer følger sidehenvisninger, ved enkelte særlig hyppigt forekommende ord dog ikke til alle forekomster, hvilket angives ved »og fl. st.« efter et sidetal. Andre hyppige forkortelser er: d.s.s. = det samme som; i forb. = i forbindelsen; jf. = jævnfør, se også; o.l. eller o.lign. = og lignende; s.d. = se dette eller disse.

»affar« adj – om vej: mindre befærdet (mods. alfar) 9
 »afmålsk« adj – som har aflagt dialekten 70
 afredt adj – afkræftet, afmagret 68, 82
 Afrækker m – høstmand, der aflæser høj- eller kornlæs 200
 »Aftenryd« n – skumring, tusmørke 63, 64
 Aftensæde n – især i forb. »sidde aftensæde« gøre aftenarbejde
 (ved kunstigt lys) 80, 95, 104
 Agermus f – spidsmus (sorex vulgaris) 123
 Agerum n – portrum 34
 »ajælle« adj – (udt. åejalle, åejælle) fremfarende, (alt for) ivrig,
 utålmodig 159, 183
 akavet adj – hastig, pludselig, hovedkuls 159
 »Allmosse« f – almisse, gave 224
 »Allmossedø« n – almishedoved, -lem 29
 »Almusedød« m – almisedød, nådig død 148
 »amle« v – vrøvle, våse 178
 »Anddrage« m – andrik 78
 »ande« v – forsyne en slædemede med andning (s.d.)
 (sjællandsk: andre, ændre) 93
 Andendagsmorgen m – den påfølgende dags morgen 116
 »Andetid« f – (vist fejl for Andentid) anden fodring,
 formiddagsfoder 87
 »Andning« f – skoning, slidlag (af bøg) under slædemede 93,
 214
 Ankelkode f – ankelknode, -kno 66
 »arge« v – tirre, ærgre 49, 129
 »Arne« – agern, egens frugt 128
 »Arnekaffe« f – kaffe af agern 128
 Askelagen n – lagen der benyttes ved fremstilling af askelud
 145
 Askelud f – lud (til vask) af bøgeaske 145
 »Ave« – abe; tosse, nar, i ordsproget »Når abe kommer til
 markeds, får kræmmeren penge« 223
 »Aversgilde« n – avredsgilde, mindre gilde for høstfolkene med
 familie efter indhøstningen 179, 200
 »Aversgrød« m – sødgrød der serveredes ved avredsgildet 200
 »Aversgås« f – gås, der græsser i »avren«, i stubmarken 79
 »Averslæs« n – sidst indkørte kornlæs 200
 Avind – kun i forb. »være tæ Åns«, (i »Ordbogen«: tæ Ånes)
 være til besvær, være i vejen for nogen 225
 avindsyg adj – (udt.: ånesy) egentlig: skinsyg, misundelig; if.
 »Ordbogen«: 1) gnaven, 2) siges om Heste, der vil »glamme«

efter Folk, 3) om Kreaturer, som intet kan taale, er
 vanskelige 82
 »Avn« m – om træ: fibreens eller årernes retning i veddet 213
 »Avre« m – (avred, ævred) stubmark 79
 Bagbøste n – baglår, skinke, bageste del af flæskeside 138, 140
 Bagduppe f – træstykke tværs gennem bagakslen på
 arbejdsvogn 91, 92
 Bageovnsarne m – bageovns bund (hvorpå der fyres) 130
 Bageovnsfjæl f – trælem, der sættes for bageovnsgabets under
 bagningen 131
 Baghug n – højre side af en »mo« (mejskår) 197
 Bagreb n – reb bag på høstvogn til fastbinding af »læssemøden«
 196
 Bagrede f – undervogns bageste del 92
 »baldre« v – snakke højrøstet, plapre 51
 Ballestol m – lavt, trebenet underlag for balje o.l. 22, 130
 »bandes« v – bande, bruge eder 172
 »bask« adj – tør, om jord 191, i mund og svælg 182
 Bed n – hvile- eller spisepause 191
 »bedage sig« v – stilne af (f.eks. om regn) 95
 »Bedende« n – arbejdsperiode mellem to »bed« (hvile- eller
 spisepauser) 191
 »behytt« adj – beskyttet 201
 »Benbrud« n – betændelsessår på ben 66
 Benende m – fodende i en seng 28
 »Bertelmejsdag« – Bartholomæus dag, 24/8 105
 bilde v – fordybe furerne og afrette strålerne i en kværnsten
 (med et mejsellignende bildejern) 161
 »Billedsaks« – skæv vingestilling på mølle, som tegn på at
 kværnen billedes 162
 »Bindeærme« n – løst overtræksærme til høstfolk, som binder
 korn (jf. mameluk) 198
 Bindeøkse f – stor, langskaftet økse (til træfældning) 31, 212
 »Bindhat« m – høsthat der brugtes ved kornbindingen, når man
 bar negene på hovedet 198
 »Bladebyg« n – nyopkommet byg (som kan tromles) 187
 »Bladeris« n – ris med påsiddende løv, brugt til stænkekost ved
 lerklining 13
 »Blakke« f – brandmus (mus agrarius) 81, 123

- »Blandskorn« n – blandsæd, afgrøde af to eller flere sammensåede kornsorter, især byg og havre 187
- »blase op« v – danne skorpe på brød 131
- Bleg – tøj til blegning; blegeplads 121, 144
- »Bliktøj« n – blikkenslagervarer 224
- »blirke« v – plire, blinke med øjnene 43
- Blis f – lille, hvid plet eller stribe i panden på en hest 81
- blisset adj – om hest: som har en blis i panden 81
- Blist f – lille betændt knop eller byld, filipens 66
- »Blodigling« m – blodigle 127
- blusse v – fyre (i bageovn) med risbrænde 130
- Blæde f – flad trækile f.eks. i øverste ende af hammer- eller økseskaft 32
- blæde v – forsyne et skaft med en blæde 32
- »Bløding« m – stærk regn 104, 193
- blødmælket adj – om malkeko: som er let at malke 88
- »Blågarn« n – blågarn 143
- »Blåggenhætte« f – (blårgarnhætte?) navn på en fugl, måske hættemåge 126
- Blår (flertal) – de ved finskætning og hegling frasorterede (kortere) hørtaver, som kan spindes til blågarn 209
- Blårrulle f – rulle blå (til spinning) 209
- »Blårugle« f – blårbrikke, rund træplade med opstående pinde, anbragt på rokkens opstandertøj 142
- Blåsmed m – en guldsmedeart: vandnymfe 127
- Blåsten – (opløsning af) kobbervitriolkrystaller til bejdning af såhvede 187, til farvning af uld 69
- Blåurt f – kornblomst 127
- Bod f – lap (på klæder, husgeråd m.m.) 70
- Bog f – navn på bladmaven hos drøvtyggere 138
- »Bogkende« n – bogmærke 153
- Boldske f – boldtræ 155
- Bolsterjern n – jernbeslag på træaksel 92
- »Boppe« f – bobbe, lille betændt knop 66
- »Bor« n – rivebul (med »rivepindene«) 195
- Bordblad n – bordplade 28
- Brage f – redskab til bragning af hør (og hamp); to typer: den ældre håndbrage og den yngre klodsbrage (se disse) 208
- brage v – bryde de tørre stængler af hør og hamp itu med en brage for at frigøre taverne 207
- Bragegilde n – hørbragning med indbudt mandskab og påfølgende lille gilde 208
- Bragemøg n – affald ved hørbragningen 209
- »Brakke« f – svingel (på hammelstøj) 92, 94
- Brand m – en af svampeangreb fremkaldt plantesygdom, hvorved aks og kerner ligesom forkuller 187
- »Brangolelle« f – plantenavn: brandgul lilje, brandlilje 40
- »Bredfese« f – fed kone 67
- »bredfældet« adj – bred i ansigtet (måske: bredfælget) 67, 113
- Brikke f – lille, aflang træplade til at skære og smøre mad på 58
- Bringekobbel n – på seletøj: kæde fra bringestykket til vognstangen (ved tospand) 94
- Bro f – vandretliggende bevægelig tømmerstok under en kværn 21, 160, 161
- »brodde« v – plejtærsk byg første gang (i toppen) 203
- Brofjæl f – træstykke (på arbejdsvognens foraksel), hvorpå kæpstokken hviler og drejer; vrideskammel, bro 91
- »Broge« f – (udt.: bro'e) bråde, brude, håndfuld hør (så meget som skættes ad gangen) 209
- Brohavn m – stenrække der tjener som anlægsbro for eger (ved Hasselø) 168
- »Brud« n – betændelsessår, bullenskab 66
- Brunspån f – farvemiddel (raspet blåtræ) 69
- bryde v – sætte betændelse, afgive materie 66
- Brydegreb f – svær trægreb med tre jernskoede horn til møgbrydning 33, 188
- »Brystbrud« n – betændelsessår på kvindebryst 66
- Brystdug m – lang vadmelsvest med skøder 71
- »bræde« v – smelte (smør, fedt o.l.) 142, 153
- »bræmsine« v – (måske: primsigne, gøre korsets tegn over én) her: gøre vrøvl over noget 51
- Brændesti f – rum til brænde 34
- brøle v – om koens kalden, når den længes efter at blive malket (jf. bumme) 88
- Brøndværk n – rækværk omkring en åben brønd 23, 108, 159
- »Brått« m – brod 125
- »Buebøsse« f – legetøjsarmbrøst 157
- »Bugsav« m – buesav (med strammesnor) 32
- »Bugsmitte« f – smal skindstrimmel langs bugen på kreatur 138, 202; men på planten skvalderkål 40, 90
- Buksesmække f – smække, klap foran på gammeldags mandbukser 71
- Buketold m – buksetrold (told = prop) 46
- Bul m – harvebul, svær fjæl, hvori harvetænderne er indboret

193, 199; kort ærmeløs vadmelstrøje eller livstykke 74
 Bulvogn m – gammeldags arbejdsvogn med ubeslåede hjul 122
 Buløkse f – stor, langskaftet skovøkse 31, 214
 »bumme« v – om ko: give en dyb brummelyd fra sig 87
 »Bunte« – i forbindelsen »slå bunte« slå fejl 156, 174
 »Bus« n – slag, stød 152
 »busse« v – slå eller ramme fejl, mislykkes 156, 174
 »Bylk« m – i udhus: balk, lav skillevæg 12, 36; ved pløjning: upløjet strimmel 191
 Byrde f – (udt.: by-re) så meget som kan bæres (af et menneske eller dyr) ad gangen 210
 »Byttesbarn« n – forbyttet barn 115
 »Byvandning« f – fælles vandsted (i eller ved en by, her S.Kirkeby) 222
 Bægt f – bagning; »lave tæ bæjt« forberede rugbrødsbagningen 130
 »Bænnevie« – træet benved 37
 »Bærende« n – skede og udvendige kønsorganer hos koen 85
 »Bærtlemæjsuen« – Bartholomæus ugen (Bartholomæus dag er 24/8) 200
 »Bølk« – se »bylk«
 »Børnejanker« m – person som pjanker og pjatter med børn 50
 »bøtte« v – støtte sig til noget 170
 »Båar« f – planten bogarve, bukkar 129
 »båme« – se »bumme«
 »bånde« v – forsyne bøtter, kar o.l. med træbånd 22
 Båndkniv m – huggehusværktøj: lang kniv med håndtag i begge ender 32, 206
 Båndkæp m – hasselkæp eller pilevidje til tøndebånd 22, 211, 213
 Dag m – i forb. »bede om dag« bede om henstand (med afgifter o.l.) 217
 »Dagmegen« – dagmejningen, solens indvirkning på dagtemperaturen sidst på vinteren 102, 158
 »Dallring« m – nedhængende frynse eller kvast 75
 »damme« v – forbedre (en vej) med grus 223
 Danmark – plantenavn: aftenstjerne 40
 danne v – forme, tilpasse 69, 73, 164
 Davre m – morgenmåltid; morgenfoder 87 og fl.st.

»Davredrikke« n – tyndt øl (til øllebrød) 59, 136
 dejne v – lægge og bearbejde brød- og kagedej (før hævnningen) 130
 Dejnetrug n – stort trætrug, hvori brøddej lægges, dejnes og æltes 23, 130; nedsættende om (ældre) kvinde 180
 »Del« m – beholder (til drikkevarer, gryn, mel o.l.), kande, krus, skål (jf. »hånde«) 63
 »dobbe« v – kun i forb. »dob lidt!« vent lidt! bi lidt! (kun Falster og Østlolland) 53, 183
 »dolhård«, »dolhårdet« adj – dolhærdet, forhærdet, forstokket 178
 »Dompejagt« f – dumpejagt, i forb. »gå på d.« gå på pigesjov 180
 »Doseri« n – dusseri, værdiløst stads; spec. om dårligt, ukrudtsfyldt korn 193
 »dove« v – i forb. »dove på (noget)« stole på (noget) 108
 »Drage« m – andrik 78
 Dragedukke f – lille dukke (med overnaturlige evner) af alrunerod 114
 »Drageknude« f – knude, som kan løses ved træk i en ende; sløjfe 143
 »Dragt« f – åg (til transport af malkekander, vandspande o.lign.) 132
 Dragtebånd n – buksesele 71, 152
 Drank m – affald ved brændevinsbrænding 86, 90
 »dranke« v – om fjerkræ (hanfugle): parre sig med, bedække hunnen 77, 78
 »Dratt« m – nedhængende klump 125
 Drejepæl m – pæl, hvortil drejevognen fastgøres, når møllen skal drejes i stilling 162
 Drejevogn m – indretning, der fastgøres til en drejepæl og bruges til (ved hjælp af spil og jernkæde) at dreje møllen i stilling 162
 »Drest« – dristighed, mod 115
 »Drev« n – dræ, rugens blomstring; rugen er »i drev«, blomstrer, drær 187
 Driftetrug n – lille trætrug (især brugt til rensning ved rystning af hørfrø, kløverfrø o.l.) 23, 130, 205
 »Drikke« n – tyndt dagligøl 28, 63, 136
 »Drikkebrød« n – øllebrød (af det tynde »drikke«) 59, 97
 »Drikkepotte« f – stort krus med dagligøl 28
 »drive« v – (om rug) dræ, blomstre 187

»Drob« – (udt.: dråw) drøv, i forbindelsen »tygge d.« 88
 »Drommehul« n – glamhul i kirketårn 169
 Dronningsko – plantenavn: ægte stormhat 40
 »dryg« adj – (udt.: dry) drøj, solid 79, 83, 182
 »dryse« v – drysse, rutte (med penge) 168
 »Drysling« m – lille regnbyge 104, 191, 193
 »Dræt« f – for (i klædningsstykke) 73
 »drætte« v – fore, forsyne klædningsstykke med for 73
 »Drølehas« m – person som »drøler«, smøler, bevæger sig langsomt 48
 dumpe v – dunke (f.eks. en dejklump) 130
 dune v – om høne: plukke dun (af sig selv) 78
 dunkel adj – mørk; om synsevne: svag, svækket 154
 Duppe f – lodret løsholt i bindingsværk 12
 »Durksrikker« m – drukkenbolt, alkoholist 178
 »dykke« v – dygge, fugte, bestænke (blege- og strygetøj) 144
 »Dyre« – ukrudtsplanten dodder (*camelina foetida*) 207
 Dæggelam n – lam, der dægges, fodres ved hjælp af en »lammepatte« 89
 Dødbider m – uskarp kniv o.lign. 32
 »Døge« f – dødike, træprop (uden aftapningshul eller hane) til tønde eller kar 136, 138
 »døkke sig« v – dy sig, nære sig 50, 152
 Dørstabel m – tap eller krog, som et dørhængsel er ophængt og drejer på 16
 »Dørtræ« n – dørtærskel 17, 43
 »dållhåre« adj – se dolhård

 »Efterdrikke« n – fjerde og sidste bryg af maltet 136
 Efteræde n – eftermiddagsfoder (til kvæg) 87
 Ege f – (udt.: i-e) båd af en udhulet egestamme 168
 »Ellekonge« m – i folketroen: mandligt væsen hørende til ellefolket (ikke d.s.s. den østjællandske »elverkonge«) 115
 ene – i forbindelsen »li i de jønne« lige i det samme 107, 119
 »Engsvor« m – grønsvær i en eng 184

 »Fadende« n – vognfading, -kasse 165
 Fadklud m – karklud 20, 58
 »Fadrik« n – (udt.: farekk) væghylde til fade, potter, krukker o.l. 18 og fl.st.

»Faldehat« m – polstret stofkrans om pande og nakke på barn, der nylig er begyndt at gå 46
 fange v – gribe (om noget, f.eks. et træ) med begge arme, favne 159
 »Fanke« f – lille stykke eller skive (af noget spiseligt) 224
 »Fedsmakke« f – tyk, fed kone 67, 81
 »Fedtegrever« (flertal) – (udt.: fættegre'er) restprodukt ved fedtafsmeltning 139
 »Fedtehinde« f – hinde om flommerne hos svin 139
 »Fedtnonne« f – slags æbleskive kogt i fedt 63
 »Fedttarm« m – endetarm af slagtet svin 139
 »Fest« m – (udt.: fæst) tamp, tørklæde med knuder (i en leg) 157
 file v – i forb. »file klæder« strække lagener og andet vasketøj 145
 finde v – føle efter (med hænderne) 66; »finde høns« undersøge om de er med æg 77; »finde sig for« føle sig frem 159
 »Fingerbrud« n – betændelsessår på finger 66
 »Fingervat« m – hylster af lærred eller skind til beskyttelse af dårlig finger 65
 »Fiole« f – violin 177
 »Fiål« – viol 40
 »Fjusksmål« n – rummål lidt over »struget« mål 206
 »Fjælehav« f – vognhav af fjæle 91 og fl.st.
 Fjælekasse m – vogn eller kærre med lukket fading til transport af sand og grus 93
 Fladkage f – udrullet kage af fin dej 132
 fladside adj – om jordsmon: lavtliggende, men jævnt og let at afvande 185
 »flakket« adj – om (større) husdyr: broget, med store pletter af afvigende farve (rødflakket, sortflakket) 47, 76, 85
 »Flas« n – kraftigt (men kernefattigt) korn 193
 »flase« v – om korn: gro for stærkt (så det går ud over kernesætningen) 193
 »Flat« m – skovtæge, stor blødsugende mide 176
 »Flis« m – (lille) hvæssesten 33
 »flise« v – hvæsse (på en »flis«) 33
 flov adj – som man må skamme sig over; ufin; sjofel 52
 »Flæk« – plantenavn: flæg, iris 128
 »Flække« f – dyb fure eller revne (i enden af en »kyleklemme«) 157

»fløde« v – skumme fløden af mælk, »madfædt« af suppe o.l. 60, 133; fjerne affald fra korn der »trindsældes« 205
 »fnuge« v – sne eller regne ganske let, støvregne 94, 98
 »fnuskregne« v – regne let (men stærkere end »fnuge«) 94
 Fold n – lille indhegning til husdyr, indhegnet indkørsel (f.eks. til en præstegård) 169
 »forbluffet« adj – forbløffet, bestyrtet 107
 »Forbred« f – forbredde, indsat lærredsstykke foran i skørt 74
 »Forbrænde« n – brænde (eller lille bål), der antændes ved den ene side af bageovnsgabets for at holde på varmen i ovnen 131
 Forbøste n – forlår af slagtedyr, forreste del af flæskeside 138, 140
 Forduppe f – træstykke tværs gennem foraksel og brofjæl på arbejdsvognen 91, 92
 »Forgift« n – gift 123
 »forgiftig« adj – giftig 58, 125, 126
 »forhibet« adj – forhivet, forbandet, forstokket 150
 Forhilde f – rem (af åleskind eller »bugsmitte«), der forbinder plejlens slagel med plejlshilden 202
 Forhug n – venstre side af mejeskåren 197
 Forhånd f – i forbindelsen »være i forhånde« være forud (f.eks. med sit arbejde) 189
 Forkorn n – det letteste og dårligste korn (efter kastningen eller rensningen) 90, 204
 Forlov – i udtrykket »få forlov« dø 148, 225
 »forornet« adj – om ved: hensuldet, rådnet, trøsket (se Noter) 212
 »forplove« v – pløje en »forvende« (forpløjning) 191
 forpurret adj – om busk: forkrøblet 107
 Forreb n – reb foran på høstvogn til fastbinding af »læsemøden« 196
 Forrede f – forreste del af arbejdsvogns undervogn 92
 »Fortog« n – plovtræk til den forreste hammel (på hjulplov) 190
 »Forvende« f – forpløjning, strimmel ved agerenderne hvor der vendes med plov og andre redskaber 191
 forvildret adj – forvildet, forstyrret 116
 »forvordnet« adj – se »forornet«
 framands adj – (udt.: fråmme) om hest (i et tospand), side af køretøj: fjermer, højre (jf. tilmands) 92 og fl.st.
 »framigs« adj – se framands

»Franbord« n – (udt.: frånbo:r) køkkenbord 18
 »fravillig« adj – vrangvillig, uvillig 159
 »frem sagt« adj – som siger sin mening lige ud 178
 »Frobøs« m – en slags formand ved møgbrydningen (også i Tingsted o. 1850, Sv. Grundtvig: Gamle danske Minder II s. 107) 188
 »Frossenpes« m – frossenpind 158
 »Frykorn« n – æggestok hos sogris, vist: frøkorn 90
 Frø f – kun om løvfrøen 128
 »fråe« v – frage, spørge (melding i kortspillet sole) 176
 »fråmme« adj – se framands
 Fuglevikke – plantenavn: musevikke 127
 fure op v – pløje den første fure i ageren 191
 Fyrtrønde f – beholder til fyrstøj (fyrstål, flintesten, tønder) 19
 »færde af« v – færdiggøre 186
 »føl« adj – blød, bøjelig, slap, slatten 36, 145, 203
 Følham m – føllets fosterhinde 117
 »Føllehovblad« – blad af planten følhov, følfod 127
 Føløg n – hoppe med føl 82
 før adj – om karl og pige: udlært 41, 42; tyk, svær 138, 202
 »Føsbult« m – svampen støvbold 65, 128
 »Får« f – plovfure; tilråb til plovheste: »Får i!« (ned i furen!), »Får tæ!« (til venstre!) 191
 Fårebøjle m – halsbøjle (af sejpil) i et fåretøjr 89, 211
 Fårehilde f – hilde til sammenkobling af to får (se Noter) 89
 Fårelus f – en slags mider hos får 89
 »Fårelægende« n – del af fåretøjr til to sammenkoblede får, med tre »lægender« (s.d.) 89
 »Fåreore« n – vraget foder fra får 84, 89
 »Fåreperler« (flertal) – fåreckskrementer 89
 Gade f – vej(e) og fællesarealer inde i en landsby; »tude på gade« med byhornet sammenkalde bymændene 222
 Gadebrønd m – fællesbrønd på landsbyens gade 222
 Gadeplads m – samlingsplads (med »majbænken«) på byens gade 222
 »Gadestøbel« m – (udt.: gæ:estøjl) gade-, bustjøvl, fælles vandsted (og branddam) i en landsby (alm. på Falster; lollandsk: bysjøvl) 222
 »Galder« m – hampens hanplante 209

»galdre« v – oprykke hampens hanplanter (som modnes før hunplanterne) 209
 gale v – om kragens lyd: sige kra-kra 123
 »Galepind« m – drøbel 68
 »Galrøje« f – forfløjen, ustadig pige 42
 »galstyrig« adj – balstyrig, ureglerlig 48
 gammel adj – »den gamle«: fanden 115
 »gangsbar« adj – gangbar, gængs 53, 147, 175
 »gangså« v – så ujævnt, således at sågangene scs, når kornet kommer op 192
 »Gantepose« m – narresut (lærredspose med sukker) 43
 »Gavlkorn« n – de tungeste og bedste kerner (ved kastningen, kornrensningen) 204
 Gemmeøl n – øl til lagring fra den store brygning i marts, »gammelt øl« 135
 »Gere« m – nederste del, fligen eller kanten af et klædningsstykke 71
 »gildesyg« adj – træt, udmattet (efter et gilde) 178
 Gimmer f – ungfår som endnu ikke har fået lam 89, 90
 Gimmerlam n – hunlam 88
 »gistne« v – give opslåede sigtebrød en sidste hævning og en god skorpe ved en kort opvarmning i ovnen før den egentlige bagning 131
 »Gistnebræt« n – træredskab til brug ved gistning af sigtebrød 131
 »Gjørne« – se gørn
 Glam n – indhug, bid 72
 Glarøjne (flertal) – briller, lorgnetter 148
 »Glemte« f – glente 124
 »glumme« v – (udt.: glømme) skule, se uvenlig eller mistænksom ud 159
 »gnalre« v – gnave (om mus) 77
 »Gnatting« m – gnalling, levning 57; om lille barn 46
 »gnibbe sig« v – gnubbe sig 88
 »gnibbes« v – om heste: stå og nappe hinanden i manken 84
 Gnid f – luseæg 178
 gnide v – »gnide malt«, findele klump af spiret maltbyg 135
 gnæge v – om hest: vrinske 82
 »Goden« – dæknavn for folketroens »vilde jæger« (Odin) 200
 gold adj – om ko: som er ophørt med at give mælk før kælvning 88
 gottes v – trives; om bagværk, gær o.lign.: hæves, svulme 132, 136

»Gravso« – et fabeldyr (på kirkegårde) 118
 Grebe m – hank (på gryde, kurv, spand o.lign.) 18 og fl.st.
 Grebekurv m – lang, lav kurv med meget stor grebe (til transport på hovedet af garnnøgler o.lign.) 144
 »grime« v – smede eller svejse et stykke jern eller stål til slidt redskab (f.eks. et plovjern, en spade) 164
 Grimeskaft n – hampereb i hestegrime 83
 grimet adj – sribet eller plettet i ansigtet (f.eks. under svangerskab) eller i hovedet på husdyr 67, 85
 »Grishas« m – griset, uordentligt menneske 203
 Grisle f – langskafet bageredskab til indsætning og udtagning af brødene i ovnen, brødspade 131
 »Grob« f – (udt.: grå·w) rensegang, grebning (i stald) 12, 35
 »Groffenbrad« m – en kødret (med pærer) 95
 »Grobbmel« n – mel af grubbet (afskallet) byg 63, 163
 »Grysm« f – grusme, lille, grynet klump (af smør) 134
 »grysm« v – om fløde i smørkærne: gryne, (begynde at) danne smørklumper 134
 græsse ud v – sprede nyslået græs (til hø) 195
 Græstørv f – tørv af øverste lag i tørvemosen (til brændsel) 215
 Grøde m – fællesbetegnelse for andemad og andre vandplanter 41
 »Grønkjol« m – lang barnekjole (til både piger og drenge) 46, 140
 Grønvej m – (delvis græsbevokset) markvej 128
 »Gråmaner« (flertal) – agramaner 75
 Guldbrud f – brud, lille væsel 123
 »gulke« v – om krage: gale, skrige 123
 »gulpe« v – d.s.s. »gulke« 49, 123
 »Gumpe« f – spøgende benævnelse på en lille pige 47
 »Gunge« f – rebgyng; »veje på g.« gyng 104
 »Gænge« f – rislag i et vindegærde 186
 Gærdebrænde n – tørre pileris fra optaget risgærde 130, 185
 Gærdelænge f – stykke flettet risgærde (ved en mark) 185
 Gærdestavre m – i jorden (grøfttevolden) nedbanket stavre i et risgærde 185, 211
 Gærdestikke f – tørt ris fra optaget risgærde 185
 »Gættelse« f – gåde 210
 Gøgespyt n – cikadeskum (som omgiver cikadens larve) 126
 »Gøglefas« m – spøgefugl, lystig person 49, 177
 »Gøgsgrød« – plantenavn: gøgeurt (orchis) og måske gøgelilje (platanthera) 128

gøre v – lægge æg 77, 78, 102; »gøre ind« forkorte, »gøre ud« forlænge (en skagle på selen) 94, »gøre ved« behandle, bearbejde (f.eks. hør) 208
 gøres v – om øl: gære 136
 »gøretræng« adj – om høne: æggesyg, som skal lægge æg 77
 »Gørn« – tvundet uldgarn (ordet er især optegnet på Lolland-Falster, Fyn og nordl. Jylland, overalt som enstavelsesord) og hyppigst intetkøn; Fr. L. Grundtvig skriver: jørne, hankøn) 143
 »Gørntråd« m – større eller mindre stykke »gørn« 224
 Gård m – ring om månen 95
 Gåsefedturt – planten vibefedt 68
 »Gåsekraser« (flertal) – en ret: kråser (indvolde, hoved og vinger) af gås 95
 »Gåseskraldre« f – gåsens luftrør 80, 95, 143

»hage op« v – forsyne slidt hestesko med nye »hager« (ombukkede bagender) 164
 hakke v – med en rive vende afmejet, halvtørret græs eller korn om 195, 198, 220
 »Hakkelsehutte« f – afstængt rum til hakkelse 35, 96
 »Hakkelseskuffe« f – skuffe (træskovl) til at øse hakkelse med 35
 »Halehoved« – kun i forbindelsen »stinke halehoved« slå en kolbøtte 154
 »Halmbue« f – redskab til transport af løs halm 203
 »Halmklippe« f – halmknippe 93
 »Halmsule« f – kløftet gren, tvege, til flytning og rystning af halm 33, 83, 202, 213
 Hals m – tværtræ (med sule til stangen), der forbinder forenderne af slædemeder 93
 Halskobbel n – (udt.: halsgol) på seletøj: forbindelse mellem halsstykke og vognstang til tospand (udtalen er ikke bekræftet af andre optegnelser) 94
 Hammelstøj n – hammel (med svingler) 92
 Hamp – kulturplanten h. (cannabis); spec. om hunplanten (jf. galder) 209
 hamper adj. – streng, barsk, bister 159
 »Handel« m – håndvol, skaft på en plejl 202
 »Hanebjælke« m – vandret støttebjælke mellem sparrerne i et spærfag, omtrent midtpå (jf. »hanebånd«) 13
 »Heldefag« – se »hældefag«

»Hanebånd« n – kort, vandret støttebjælke højt oppe i et spærfag 13
 Hankepotte f – lerpotte eller -krukke med fast hank 224
 »Harkelasking« m – opharket slimklat 67
 Harpe f – (nyere) rensemaskine til kornrensning (med skråtstillet sold) 36, 205
 Harpesold n – det finmaskede rensesold i en »harpe« 205
 »Harvesule« f – svært, kløftet træktøj til harve 193
 »Hasefis« m – stinktæge 129
 »hasse« v – få has på, overkomme (især m.h.t. mad) 57, 182
 Hat m – møllehat, øverste del af (stub-)mølle 160, 162
 »Hav« f – sidestykke i fadingen på en vogn (jf. vognhav) eller en slæde, alm. af fjæle (jf. fjælehav), i høsthav (s.d.) af tremmer (jf. stikkehav) 85, 91, 93, 200
 »Hav« – hank, øjenssygdom (fremfald af blinkhinden) hos husdyr 85
 have v – være (eller blive) gift med; »hende jeg har« 11, 167, 181
 Havrefugl m – vipstjært 124
 Havresåd m – havresåning 177, 192
 »Hedenælde« f – brændenælde 41
 Hegle f – løs fjæl med tætsiddende jerntænder til kæmning af skættet hør; »dobbelt hegle« redskab med to finhedsgrader af tænder 209
 hegle v – finkæmme skættet hør på en hegle, således at blårene fraskilles 209
 »Heldefag« – se »hældefag«
 Helsot f – dødelig sygdom (vist kun i talemåder) 159
 »hersk« adj – fin, fornem 74
 Hest m – foruden i alm. betydning specielt om hingst eller vallak (jf. øg) 81
 Hestebøjle m – fodbøjle (af sejpil) i hestetøj 84, 211
 Hesteføl n – hingstføl 81
 Hestehæk m – hæk over hestekrybben (til uskåret havre m.m.) 35
 »Hesteigling« m – hesteigle 127
 »Hestemokke« f – dyng af hesteekskremitter 83, 125
 »Hiearbejde« n – hiearbejde, hastværksarbejde 159
 hilde v – hæmme et dyrs bevægelsesfrihed ved hjælp af åg, hildetræ, hornnik (se disse) 89
 Hildetræ n – smal fjæl med halsbøjler til to sammenkoblede får 89

»himme sig« v – trykke sig (ved noget), være uoplagt eller uvillig (til noget). (Der synes at mangle et »efter«; i »Ordbogen« lyder replikken: Va stoer do å himmer dæg ædder, skrob åe!) 159

»Himpehampe« f – himstergims, ubestemmelig genstand; også om uduelig eller sært udseende person, himpegimpe 103, 159

»hinde med« v – holde trit, følge med 189

Hindelygte f – firkantet lygte (til tællelys) med gennemsigtige svinehinder i stedet for glas 23, 47

»Hinderhold« n – forhindring (ordet betyder ellers: støtte, hjælp i nøden, tilflugt o.lign.) 217

»hisse« v – hejse 162

»Hivenbær« n – hyben, frugt (og underbæger) af vild rose 128

»Hivenklått« m – hybenklod, gren af vild rose 129

»Hivenrosen« f – hybenrose, blomst af vild rose 128

»Hiventræ« n – hybenbusk, vild rose 128

»hjemklar« adj. – parat til at tage hjem 168, 183

»Hjertefærd« f – ondt for hjertet 68

Hjortemyre f – stor myre, hestemyre 129

Hjortetakketræ n – buskplanten *Rhus typhina* (næppe taks, som formodet af F. L. G.) 39

»Hjilmøder« m – stav (af form som en hockeystav) til spillet »trille hjul« 175

Hjulskinne f – en af de jernskinner, der fastsømmet på fælgen gjorde det ud for en hjulring 92

»Hjærning« m – hjerne 108

»hofne« v – om regn og blæst: stilne af 95

»Hokkensprætter« – drillende benævnelse på pige, der »strør« gødningen på marken 188

holde v – beholde 42

»holde Hug« – meje (korn) og slå (græs) i takt med »forhuggeren« 195

Holk m – bladsvøb om rugaks 187

Holm m – gruppe (af planter, buske o.lign.) der som en lille ø hæver sig over den omgivende bevoksning (jf. tjørneholt) 192

»Hornnik« n – nikkehilde, kort reb mellem horn og et forben på uvant kvæg 88

Horsegnadre f – fuglen horsegøg 51

»Horsepande« f – hestekranium 81, 100, 178

Hov n – i forb. »til hove« på hoveriarbejde 204, 220

Hovedlag n – hovedtøj til ridehest 93, 106

hovedsky adj – om hest: som let bliver sky 82

Hovedstol m – hovedtøj (seletøj til hestens hoved) 93

Hovmod – plantenavn: trævlekrone eller brændende kærlighed 40

»Hovmål« n – topmål, rigeligt mål (af korn eller lign.) 206; omfanget af en hovbendes (eller en landsbys) hovararbejde, hoveri 220

»hovmåle« v – måle (f.eks. kartofler) i »hovmål« (med top på målekarret) 206

hue v – synes om; »hue kniv« bytte kniv 153

»hue« v – huje, råbe 90

hugge v – udføre tømmerarbejde på en bygning af bindingsværk 11; klaske ler på fletværket i lerklinet væg 13; »hugge op« opføre en bageovns lerkappe 20; meje (korn), slå (græs), »hugge for« gå forrest ved mejning eller græsslåning 194; »hugges kniv« hugge to knivsægge mod hinanden (for at prøve hårdheden) 154; »hugges kno« hugge sine fingerknoer mod en modstanders (i leg) 175

Huggehus n – rum til forarbejdning og reparation af trægenstande m.m. 31

»Hultengsle« f – lille økse med buet, tværstillet bid til hulning af trug o.lign. 32

»Humleknoppe« f – (især i flertal) humlens blomsterstand 206

Humlekule f – kule eller bed med 7-8 humleplanter 206

»Humlerebe« f – humlereve, ranke 206

Humlestage m – slank stang (af pil) som støtte for humleranker 201, 206, 211

Humleurt f – afkog af humle, der tilsættes det mæskede malt 135

»humre« v – tumle, skubbe 152

»humse« v – kæle for hinanden (eller: hamse = gribe, gramse) 177

Hund m – lille bunke af utærskede ærter og vikker, »lægge (ærter) i hund« udlægge småbunker på gårdspladsen til tærskning 204

Hundebrød n – groft brød til hunde 65

»Hundeglan« – hundeglam, (ordet er ikke bekræftet ved senere optegnelser) 76

»Hungharve« m – slæberive, hesterive (af træ, uden hjul); andetsteds på Lolland-Falster: hunge- eller hungerharve 199

»hungharve« v – rive stub (efter indhøstningen) med en »hungharve« 199
 Hus n – kernehus i æble og pære 137
 »husom« adj – som husker godt 44
 Hvedekage f – franskrød 130
 »Hvidemær« f – en legestueleg (se Noter) 178
 »Hvidepil« f – en pileart, måske: krybende pil (forleddet er snarest vie, næppe vidje, der udtales: ve'e) 97
 hvætte v – tilspidse, hvæsse, skærpe 15, 32, 77, 185
 Hyben – se »Hiven«
 »Hydager« m – høvdager, ager som på grund af terrænforholdene pløjes på tværs af de omgivende, tværager 191
 Hyldetutte f – stykke af hyldegren, hvoraf marven er presset ud 29, 103, 104
 »Hynd« n – hynde (ordet er undertiden enstavelsesord på Lolland-Falster) 25
 »Hyssing« m – blandingsdrik af gammelt øl, rom og sukker 64
 Hyssingbånd n – snor af hampegarn 165
 »hytte« v – hive eller kaste opad 130, 152, 155, 156, 174; »hytte til skorsten«, et klinkspil 153
 »Hæd« f – i forbindelserne »til en h.« til pynt, »holde i h.« holde i orden 27, 29, 70, 130
 »hæde« v – pynte, klæde; »hæde sig« holde sig ordentlig, pynte sig 70
 Hæk m – tremmekasse eller -kurv, f.eks. til foder i fåresti og hestestald 35, 83, 89, 108; risflettet markled 186, 211
 Hækslå f – tremme i hækværket på møllevinge 162
 Hækværk n – tremmeverk på møllevinge 162
 »Hæl« m – tynd, lodret stok i klinet bindingsværkssvæg og i risflettet markled 12, 13, 186, 211
 »Hældéfag« n – vinklen og åbningen mellem tagets nederste del og loftet (på Sydfalster: varbord (vou-, våbord)) 13
 »Hælding« m – i forbindelsen »på hældingen« (lige ved at være) tømt eller opbrugt, udlevet 136, 147
 »hæle« v – forsyne en lerklinet bindingsværkssvæg med »Hæle« 13
 Hæng n – hældning, svagt skrånende stilling 160
 hænge v – skranke 147; »hænge af« korrigere ophængningen af en kværns »løber« efter drejning af møllen 162
 Hængetræ n – stang fra kakkelovn til loft, med tværpinde til ophængning af tøj o.l. til tørring (jf. »pindtræ«); også

spøgende eller irettesættende om barn, der vil hænge i sin moders skørter 25
 »Hæspe« f – garnvinde 142
 »hæspe« v – vinde garn fra tenen over på en »hæspe« 142
 »hæsse« v – om gås, guldrud o.fl.: hvæse 78, 123
 Hættestørklæde n – kvindelig hovedbeklædning (ved jordefærd) 148
 »Høg« m – hylster til tækkevidjer 15; lille kløftet kæp til adskillelse af »tate« (rebbugter) ved rebslagning 217
 Høkgrog m – jernkrog (med skaft) til udtrækning af hø 86
 Høkurv m – stor vidjekurv (til hø, avner o.lign.) 34, 87, 166
 »Hønsere« – (udt.: hænser) i forbindelsen »give (i) h.« hønse, traktere (ved optagelse i et lav) 174, 221
 Hørgrav f – aflang grav (med en grøft ved siden af) til et bål, hvorover den fugtede og tørrede hør opvarmedes stærkt før bragningen 208
 Hørhus n – primitivt skur (»skyne«) til midlertidig opbevaring af hør 36, 208
 Hørland n – lille jordstykke (i en mark) til hør 207
 Hørmand m – person der (i senere tid) gik omkring og med en maskine skættede folks hør, hørsvinger 209
 »hørre« v – få til at snurre, hvirvle rundt 177
 Hørreb n – tyndt, stærkt reb af hør (til gasetøjr o.lign.) 217
 »Hørrevind« f – hvirvelvind 95
 Hørreve f – svært træstykke (med lange, tætsiddende jerntænder), der indstikkes i et hul i en vægstolpe og bruges ved afrivning af hørrens knevle 207
 Hørskæve f – (udt.: hørskæve, flertal – skæjer) hørskal, oftest i flertal om skaller og andet affald ved hørbragningen 209
 Hørsådm m – hørfro til udsæd; såning af hør 42, 192, 207
 »Høsthav« f – vognehav med stikker (jf. stikkehav) til høstvogn 91, 93, 195
 Høsthøst f – høstmandens løn 41
 »Høstkroner« f – pyntet stang på det sidste høstlæs 200
 Høststikke f – afbarket hassel- eller pilekæp i en høsthav 195
 Håndbrage f – (ældre) redskab til bragning af hør og hamp, lettere end klodsbragen (s.d.) 207, 208
 »Hånde« n – mindre beholder (f.eks. skål, fad, krukke, bøtte) til noget flydende eller løst (jf. »del«) 22, 63, 145
 »Håndmelende« n – håndfuld (især af strå eller planter) 207, 208
 »Håndtæg« n – håndtag 19, stjært (på redskab) 199

hårdmælket adj – om malkeko: som er sen og vanskelig at malke 88

»Hårdvold« m – fast, højtliggende jordbund 215

Hårreb n – reb, fremstillet af spundne og snoede hestehår og svinebørster 84, 216

Hårsold n – finmasket sold med hestehårsbund 23

»hås« adj – (udt.: hoes) ru, med uglat, let kradsende overflade (f.eks. på tøj, garn, tunge, halsens slimhinde); (næppe ordet hvas, der på Møn, Syd Falster og Lolland udtales: vås) 68, 88, 198

»Håv« m – hob, kornhob; »hænge i håv« hænge sammen 178, 198, 199

ifolet adj – om hoppe: som er blevet med føl 81

»Igling« m – igle 127

»iglingebidt« adj – iglebidt 127

ikalvet adj – om ko: som er blevet med kalv 85

»ildhåret« adj – som har stift hårlag (f.eks. hos visse får og køer) 85, 90

»Ildkar« n – kogekar, gryde, pande o.l. 20

ildne op v – blusse op 19

»ildsalt« adj – stærkt saltet, hvinende salt 139

»Ildtøj« n – fyringsredskaber (ildtang og ildskovl) 20

»ilæjen« – (iligen), alligevel 42

»imme« v – emme; om vejr: blive skyet 94

»impe« v – ympe, pode 36

indkomme v – indtræffe 93

Isben n – skamben (os pubis) hos svin 139

»Iskampe« f – lille isflage (brugt som slæde på den faste is); (ordet er velkendt på Sjælland, Møn og Nordfalster) 158

»Iskole« – d.s.s. iskampe (fra Tjæreby, Idestrup sogn) 158

»Islæt« f – islæt, garn der (med skytten) slås gennem kæden (rendingen) i væv 144

»Ispigstav« m – stav med jernpig i enden 158

»janke« v – pjatte, pjanke 177, 180

»Jatt« f – sjat, tår 164

»javnfære« adj – jævnfærdig, sagtom 42

»Javnlie« m – jævnlig, ligemand 106

Jerntyv f – (udt.: järkyw) høtyv, fork 36 og fl.st.

»Jessing« m – isse 47, 67

»Jordeskjorte« f – ligskjorte 148

»Jordesærk« m – ligesærk 148

»Jordlød« m – jordlod 223

jordskudt adj – ifølge folketroen: ramt af »jordskud« (fra de underjordiske) 88

»Jordsluffe« f – slædelignende, hestetrasket transportmiddel til transport af jord og grus til vejfyld 223

Jordsvale f – digesvale (hirundo riparia) 126

jumpe v – vippe, gumpe, gyng (op og ned) 51, 104, 162, 205

»Jyger« n – koyver 86

»jysset« adj – om kreatur: yssed, med uren, skidengrå lød 85

»jæle« v – gilde, kastrer 52, 81

»Jæmmer« – se gimmer

»jævnfærdig« – se »javnfære«

»Jørn« n – dynd 184

»Jørrenlak« – planten gyldenlak 27

»Kadæss« – kardæsk, hestebørste 35

Kagebund m – rund træplade (på stage), hvorpå fladkager udrulles og indsættes i ovnen 132

»kakke« v – kagle 77

Kammers n – kammer, lille rum (f.eks. spise-, sule-, ølkammer) 30, 116

Kandelåg n – trælåg (med hank) til malkekande 132

»kantre« v – rejse æltetørv på kant 215

Kappelundstikke f – lundstikke (s.d.) med bred, krum beskyttelsesplade 91

Karskrubber m – kost eller børste af lyng eller pennenfjer 22

Karstol m – lavt, svært stativ som underlag for kar o.lign. 22

Karte f – redskab til kæmning og rensning af uld, lille bræt (med håndtag) tæt besat med små, fjedrende ståltænder; anvendtes parvis 210

karte v – kæmme (uld) med karter 209, 210

Kartegilde f – aftensammenkomst, hvortil alle byens piger var indbudt og kartede gårdens uld, mens de blev underholdt og opvartet med narrestreger af byens karle 211

Kartoffelorm m – oldenborrelarve 189

»Kartoffelsnød« n – kartoffeltop 189

Kartoffelæble n – (rodknold af) kartoffel 189

»kask« adj – karsk, rask (om hest) 106

kaste v – (udt.: ka'ste) rense aftærsket korn for avner og emter ved kastning med en »kastenskovl« 204; om ko: kaste kalven, abortere 85

»Kastenskovl« f – kortskaflet træskovl til kornrensning 204

»Kasteså« v – så således, at de enkelte såkast kan ses, når kornet kommer op 192

»Kedelskrog« m – todelt, forskydelig jernkrog til ophængning af gryder og kedler over ilden på arnen 20, 25

kedsom adj – kedelig 177

kegle sig v – stejle, rejse sig på bagbenene (også overført) 51, 82

»Kele« f – (egl. ordet kilde), naturligt eller gravet vandhul (men ikke brønd eller kildevæld) 122, 184

Kende n – bogmærke 153

»kendsbar« adj – (kendspag), som har let ved at genkende mennesker og ting 43, 166

»Kim« m – (udt.: ke'm) kimme, især i flertal: underkant (under bunden) af staverne i en tønde, bøtte, et kar o.s.v. 22

»Kindsten« m – stor sten i siden på en »sluse« (stenkiste) 223

»Kippe« f – (kipe), trækarm eller -ramme om skallekværnsens sten 160

»Kippe« f – mindre, fladlåget kiste, der bruges som siddeplads 25, 99, 148

»kirret« adj – om huden: revnet, sprukken 65, 158

Kistebord n – bord med kisteformet fod 28

»Klamreso« f – person der ypper klammeri 152

»Klanke« f – løkke på reb eller snor, f.eks. på en rebskagle; løbeknude 94, 162, 196, 199

Klapgrime f – kogrimme med et »klaptræ« på hver side af hovedet 87

Klaphest m – hingst, hvis ene testikel er holdt tilbage i bughulen eller lyskekanalen 81

klapre v – om stork: knebre 124

klare v – gennemlyse æg (for at se om de er friske) 78

»Klavse« f – garnbundet, så meget som på én gang »hæspes« af tenen 142

»Kleber« m – (udt.: klæwer) klæbber, klokkeknebel 169

»Kleberhilde« f – ophængningsled (af svært læder) til knebelen i en kirkeklokke 169

»Klemmelag« n – neglag (på høstvognen), hvori negene er presset særlig fast sammen 200

»Klimp« m – klump, bolle, f.eks. stor melbolle; jordklump (»slå klimpe«) 60, 193

»Klimpemælk« f – bollemælk (en ret) 61

»klimpet« adj – klumpet 193

klina v – fremstille en lerlinet væg ved med hænderne at »hugge« æltet ler mod et fletværk af »hæle« og »vænder« 13

Klink – »spille klink«, et kastespil med mønter 156

Klinke f – dørlukke (med klinke-bånd, -fald, -gæk, -hak) 16

»Klip« m – fodbøjle i gammeldags hestetøj (jf. slæbeklip) 84, 213

»Klippe« f – halmknippe (jf. langhalm-, småhalmklippe) 203

Klod m – (udt.: klåt) toårigt føl, plag 82

Klodsbrage f – (nyere) redskab til bragning af hør og hamp, i modsætning til den ældre håndbrage (s.d.) med en tung træklods på enden af den bevægelige del 208

»klogtosset« adj – som snakker om ting, han ikke har forstand på 178

»Klokken Ti« – formiddagsmåltid 59, 63

»Klove« m – halsbøjle til fastholdelse af kreatur i stalden 86

kludebøde v – lappe (tøj, støvler m.m.) 70

»Klytting« m – stor klump 60

»klægget« adj – klæg, ikke gennembagt 132

»Klæp« f – træklods; hvæssesten, strygesten (til le) 51, 194

»Klæp« n – interval mellem to strygninger af leen 194

»klæppe« v – skærpe en le med en »klæp« 194

»Klæppetutte«, »Klæptutte« f – vandfyldt beholder eller hylster til en »klæp« 31, 194

»kløftig« adj – opvakt, flink 130

»kløjt« adj, adv – som er let at bearbejde, let at kløve; som adv.: let, glat, uden besvær 154, 214

»Kløvertang« f – blæretang 129

»Klåsshas« m – klodshas, klodsmajor 155

Knabe m – stormand, nedsættende om velstillet mand 56

»Knak« m – knag, knage; håndtag på leskaft og mejebom 30, 34, 106, 194, 197

»Knart« m – knast, knude (i træ) 214

Knevel n – hørrens frøhus 207

Knivsår n – snitsår 65

Knold m – (mindre) terrænhøjning 215 og fl.st.

»Knodteknude« f – fast knyttet knude (som ikke går op af sig selv) 143

Kny n – hosteanfald, tør hoste 67

kny v – hoste 67

»knyde« v – knytte, sammenbinde 72, 141, 143

- Knægt m – d.s.s. »'Agknægt« 13
 »Knækpil« f – pilearten skørpil (*salix fragilis*) 211
 Knæstrå n – strå med »knæ« 152
 »knøkket« adj – mager, knoglet 67
 »Knøsing« m – halv voksen karl 41, 111, 173
 »Koklove« m – klove til ko 86
 Koldbrod m – dorn til udhugning af hul i uopvarmet jern 33, 160
 Koldmejsel m – mejsel til bearbejdning af uopvarmet jern 33
 »Koldskål« – gammel blandingsdrik 64
 komme v – »komme sammen« blive gift 180
 »Komokke« f – klat eller (lille) dyng af komøg, kokasse 87
 Konehue f – hovedtøj for gifte koner 183
 »Korktruppel« m – korkprop 155, 175
 Kornlærke f – bomlærke (*emberiza miliaria*) 122
 »Kornskæppe« f – navn på en svamp i kornmarker 201
 Kornsold n – stor, rund sigte (af træ, med flettet bund af smalle hasselspånere) til rensning af korn for småpartikler (ukrudtsfrø, sand o.lign.) 23, 204
 Korsbrød n – brød med et med fingrene tegnet kors 132
 Korsklæde n – hovedtørklæde, kvindelig hovedbeklædning 75
 »Kostedans« m – behændighedsøvelse (til musik) med en kost, som den udøvende springer over, idet han flytter den fra hånd til hånd 177
 Kragelæg f – planten aurikel 40
 »Kragetjørn« – planten krageklo (*ononis*) 128
 Krans m – malkekrans, polstret stofkrans til at lægge på hovedet ved transport af malkekande, grebekurv o.l. 132, 144
 »krede sig« – se kræve sig
 Kringleplade f – bageplade, lavet af en slidt plade fra møllens skallekværn 132
 »Krogmilende« n – bidseltype (til vanskelig hest) 94
 Krogstage m – kæp med en »sule« forneden, til rensning af plovens muldfjæl 104, 190
 Krop – halssygdom hos heste 85
 »Krum« m – krumning (på vej) 149
 Krusekål m – grønkålsplante 39
 Krybbebider m – hest der bider i sin krybbe; overført om urimeligt, påståeligt menneske 83, 178
 »Krybekrage« f – svær stok med indborede trin og jernkrog foroven (til opstigning i træer) 157
 »Krydsme gang« m – rille eller fure (krøs) indvendig, foroven og forneden, i tøndestaver til bund og låg (på kar, bøtte o.l. kun forneden) 22
 »Krydsmejern« n – krøsjern, værktøj (en slags høvl) til »rivning« af en krøs (i kar, tønde o.l.) 22
 Krykke f – håndtag med tværpind, på spade 37, på mejebom 197, på tømmer sav 212; drejelig træknap på buesav 32
 krænge v – flå; klavre (ved at bruge både arme og ben) 76, 125, 157
 kræve sig v – (udt.: kre'e sæ) om spædbarn: sige til, når det skal have afføring 46
 »Krølletarm«, »Krøltarm« m – tyktarm (af svin) 139
 »Kuffe« f – bikube 125
 kukke v – gale (om hane) 77
 »Kukkehane« m – hane (som kukker, galer) 77
 »Kuld« m – forkølelse 67, 68, 74
 »kulde« v – fælde (et træ) 212, 214; vælte om på jorden (f.eks. en plag, der skal kastreres) 81
 kuldkaste v – kulegrave 37
 Kule f – nedsættende betegnelse for dårlig, gammel hest 81
 »Kule« f – regnbyge 191
 »kulle« v – se »kulde«
 Kurre f – krølle på en spunden eller snoet tråd, en »tat« (rebdugt) o.lign. (»slå kurre«) 142, 217
 »Kurrenegl« m – kartnegl, fortykket negl 54
 kvidre v – om spædbarn: pibe, klynke 43
 Kvist m – vinkel mellem to sammenstødende tagflader, skotrende (ordet er i denne betydning kendt fra Møn, Falster og Østlolland) 15
 Kviststol m – kort tækkelad (med svære kroge) til brug ved tækning af kviste 15
 »kvæjne« v – (kvægne) vederkvæge, styrke; kvæges, få liv og kraft 167, 193
 Kværk f – ondartet halssygdom hos heste 85
 »Kværnmandel« m – i håndkværn: stang fra loftet til et hul i kanten af den øverste sten, hvormed denne drejes rundt, når der males 21
 »Kyleklemme« f – kastekæp (med »flække« i enden til stenen) 157
 Kyndelmisse f – (udt.: køjermøsse) lysmesse, katolsk kirkelig fest (på k.-dag, 2/2) 103, 123
 »kyst« adj – bange, forskrækket 43, 82, 114, 115, 169
 »Kæje« f – kæge, kæbe; kind 66, 67, 143

kække v – om gåsens lyd, sige »tjat-tjat« 17
 »Kællingeknude« f – knude som let går op af sig selv 143
 Kæp m – vognkæp (og tilsvarende på knubslæde) 93
 »Kæpryggedans« m – i forbindelsen »danse k.« prygle løs på hinanden med en kæp (i leg) 152
 Kæpstok m – svært, vandret træstykke over akslen på arbejdsvogn 91
 Kærnekringle f – kegleformet træmuffe omkring staven på stavkærne 133
 Kærnestav m – den bevægelige træstav (af røn, med en rund brikke forned) i stavkærnen 133, 213
 »kærve« v – med høstriven samle det afmejede og tørrede korn til kærvestykker 198
 »Kærver« m – person (oftest en pige) som kærver 198
 »Kærvestykke« n – portion sammenkærvet korn (halvdelen af et neg) 198
 »kæve« v – finskætte, skætte (hør) anden omgang 209
 »Kævling« m – kævle, stort stammestykke af fældet træ 212
 Købmand m – spec. i betydningen: køber (til en falbudt vare) 224
 »Kølne« f – maltkølle (til malttørring) 20, 135
 »Kølnesti« f – fjælebund med trækhuiler i maltkølle 135
 »Kølping« m – lille grå snegl (uden hus), agersnegl (limax agrestis); (også: gølpning, Lolland-Falster) 126
 »Kørevogn« m – stiv arbejdsvogn (med for- og bagsmække), der brugtes til bykørsel 91 og fl.st.
 kørne v – løсне »spyddene« (stakken) fra tærsket byg med plejlen eller ved at lade heste gennemtrampe kornbunken 203
 »Kørning« f – portion byg (kerner) der skal kørnes 204
 Kørvelspippe f – fløjte af kørvelstængel 104
 »Kåffensissplaster« n – lægende plaster 65

lade v – årelade 66
 lade efter v – give efter, vride eller bøje sig (f.eks. om vognstang) 92
 Ladejern n – apparat til åreladning 66
 »lakke« v – labe, drikke (om kat) 76
 »Lammegrime« f – stegt, flækket lamme- eller fårehoved 63, 138

Lammepatte m – patteflaske (et kohorn med påsat lædersut) til lam 89
 Lampeskagle m – fra loftet nedhængende stang, der bærer tranlampen 25
 Langbukser (flertal) – underbukser af fåreskind 71
 »langendelig« adj – meget lang (varig), kun i forb. »en l. tid« 210
 »Langfredagspiske« – pigernes »oprisning« af karlene langfredags morgen 179
 »Langhalmsklippe« f – knippe af langhalm 28, 203
 Langjern n – i kværn: lodret jernstang, der støtter på broen og bærer løberen 21, 161; på plov: knivlignende jern, der ridser furen op foran plovskæret 190
 »Langrumpe« f – »rende l.« danse langdans (ved bryllup) gennem alle stuer og rum 183
 »Langstykke« n – på plov: jernplade der vender mod »landsiden« (vist fejl for: Landstykke) 190
 »langtærsk« v – plejltærsk langstrået korn (ikke byg), der lægges i to negrader på logulvet 202, 203
 »Langvægende« n – svært fjæl (af ask) der forbinder for- og bagvogn, langvogn 91, 92, 213
 »lasket« adj – laset 70
 »Lasking« m – las, klud; klat eller klump af slim, størknet blod o.lign. 18, 20, 66, 70
 »ledende og løs« adj – løs og ledig, ugift 180, 204
 Ledharve m – harve der er delt i to eller flere afdelinger 193
 »ledmyget« adj – (udt.: lymy'e) smidig, behændig 175
 Leg m – legestueleg uden musik, »tage leg ind« arrangere en leg, »(gå, være) til legs« deltage i en legestue 178; hold, parti (i udendørs lege), »have leg« have retten til at slå (til bolden eller vippinden), »tage leg« gribe (en bold eller vippind) 155, 156
 »Legilde« n – gilde ved afslutningen af leslætten 196
 »Lejestykke« n – gravsted 170, 225, 226
 Lejle m – (udt.: læjel) lille, tøndeformet ølbeholder 19, 64, 214, 220
 »Lejre« n – halm (til svineleje i stien) 91
 Leknag m – håndtag på leskaft 194
 Lemandsurtekost m – blomsterbuket til lemændene efter høslætten 196
 Lering m – jernring, der fastholder lebladet til skaftet 194
 Leskaft n – let krummet træskaft med to knage til græsle 194

Leslæt f – slåning af græs til hø 194
 »lestur« – (en) liden stund, lidt 11
 »Lette« f – (del af) letteværk til hævnning og sænkning af kværnens »løber« 160
 Lettestrippe f – træøse (til brug ved brygning) 135
 Lidkøb n – i forb. »drikke l.« bekræfte og fejre en mundtligt indgået handel med et traktament 224
 »lidsom« adj – morsom, underholdende 177
 lig adj – »da æ'nne litt noe...« det ligner ikke noget 178
 »Ligbør« f – ligbåre 148, 170
 Ligfald n – apoplektisk anfald, krampeanfald 67
 Ligger m – den nederste (hvilende) kværnsten 21, 161
 ligget adj – om æg: som hønen har ligget (ruget) på 78
 Liggrav f – grav på kirkegård 208
 Lillesøle f – leje for jertappen i enden af en mølleaksel 162
 »lime« v – behandle såkorn (især hvede) med kalkopløsning eller »blåsten« 187
 »lindt« adv – lydløst 147
 Linhue f – kvindehue med kniplingspydet lin over panden 75, 148, 183
 »lirkeløs« adj – om redskabsdel o.l.: som kan rokke, ikke sidder rigtig fast 92
 »Livlyst« f – hovedinteresse 81
 Lo m – tærskelo 12 og fl.st.; også om de (smalle) afsnit af gårdspladsen, hvorpå man plejltærskede ærter og vikker 204
 »Lod« f – lød, forårsuld på får 90
 »Lokat« m – kun i en udbredt spøg med mindre børn: skal jeg vise dig (eller: vil du se) lokatten? 102
 Loklappe f – redskab til udglatning af lergulv 34, 35
 »losse« adj – løbsk; »løve losse« løbe løbsk 82
 »loven« adj – løbet, bedækket (om ko) 85
 »ludhør« adj – som har en skarp høreelse 96
 »Luk« n – lug, det lødne, den lødne side af pelsværk 72, 73
 »Lukhue« f – skindhue, pelshue 72
 »lukken, lukket« adj – luggen, ladden 71; overført: lumsk 73
 »Lukorm« m – håret, »luggen« larve 127, 206
 »lum« adj – lummer 105
 »Lummer« n – pløre, mudder, søle, »smat« 166, 215
 »lumpe« v – halte 82
 »lumpen« adj – halt (f.eks. om hest) 82
 »lundsens« adj – lysten (efter noget) 164

Lundstikke f – jernpind gennem akselenderne på en vogn (lundstikkevogn) til at holde hjulene på plads 91, 92
 Lundstikkevogn m – vogn med lundstikker for hjulene 91, 165
 »lunse« v – drive, dovne, nøle; også »lunse sig« 159
 Lusbær n – frugt af benved (benævnelserne også kendt på Sydfalster) 37
 Luseallé f – skilning (slangord) 72, 74
 Luseknækker m – nedsættende personbetegnelse, skældsord 152
 »luske« v – brænde stærkt, flamme, lue (alm. i sydøstegnene) 19, 209
 »lydt« adj, adv – stille (så fjerne lyde høres), om rum: som har en god akustik 9, 177
 »Lyng« f – tørvemose, sumpet areal 128 og fl.st.
 Lyngpart m – andel af en »lyng«, d.s.s. tørvpart 215
 Lysegås f – gås, som visse håndværkere fik til mikkelsmesse, når arbejdet ved lys begyndte 80
 Lysespid n – tynd træpind til brug ved lysestøbning 121, 140, 209
 lysketrind adj – om hest: som er godt fyldt ud i lysken, i god foderstand 82
 lysketynd adj – om hest: mager, indfalden i lysken 82
 »Læd« f – lejd, vandret tømmer over stolperne i bindingsværksvæg 12, 13, 80
 Læddike f – lille kasse med låg, indvendig i klædekiste o.lign. 30
 »Lædertase« f – stor skrubtudse 126
 Læg n – lag af kornneg på logulvet til plejeltærskning 202
 »Lægende« n – legende, drejeligt led i et tøjr 83, 89, 91
 lægge v – lægge hø og kornneg til rette på høstlæsset 199
 Lægger m – person der »lægger« hø eller kornneg på læsset 196, 200
 Lækat m – hermelin 123
 lænke v – strikke (på gammeldags manér, hvorved garnet slås over spidsen af højre pind) 42, 71, 99, 143
 »Lænkeøjerne« m – strikkegarn (se gørn) 143
 Lænkehose f – strikkestrømpe 143
 Lænkekrog m – metalkrog (i forklædelinng) til strikkenøglet 132, 143
 Lænkenøgle n – strikkegarnsnøgle 132, 143
 Lænkestikke f – strikkepind 143
 Lænketrøje f – strikket trøje 74, 181

Lænketøj n – strikkesøj 132, 143
 »Læsning« f – konfirmationsforberedelse 172
 »Læssemed« f – læssetræ, svær stang på langs over hø- eller kornlæs til fastbinding af læsset 195, 196, 199, 200
 Løbe f – osteløbe, ostet masse i spædkalvemave (løbebælgen) 134
 løbe v – om husdyr: være brunstig 89, 90; »løbe over« om ko: ikke blive med kalv 85
 Løbebælg m – mave (med indhold af ostet mælk) fra nyslagte spædkalv 134
 Løber m – den øverste (roterende) kværnsten 21, 161
 Løbetøjle m – del af bagreb, der løber gennem en trisse 196
 løde v – om ko: vise tegn til nær forestående kælvning 85
 løftes v – om dej: hæves 130
 »løge« v – se løde
 »Løgrebe« f – (reve), bundt, ranke af løg 168
 »Løgsnød« n – løgtop 59
 Lår n – på le: vinkelbøjet forlængelse af bladets ryg til fastgøring til skaftet 194
 Lårkage f – kage af indtørret gødning (især på kolår) 87
 Lås m – en slags knude på halmbånd, der bindes om neg og »stuger« 198
 Låsring m – jernring der kan åbnes 92

Madfedt n – fedt der skummes af ved kogning af flæsk 139
 »Madgulv« n – mellemgulv (hos dyr og mennesker) 68, 138, 139
 Madske f – stor træske, grydeske 19
 Madæske f – oval spånæske med låg og grebe (til medbragt måd) 214, 220
 »Maj« f – nyudsprunget bøgeløv 128
 »Majbænk« m – stenomsat forhøjning på byens »gadeplads« 222
 Majrøn f – trænavn: almindelig røn 117, 128, 133
 »Maksel« m – form, skikkelse, indretning 20
 Malkekande f – stor kande eller spand af træ til mælketransport 132
 Maltkage f – kage eller klump af spiret maltbyg 135
 »Maltspir« f – spire på byg der tilberedes til malt 135
 Mameluk f – løst halvørme (til brug ved høstarbejde) 74, 198
 Mand m – spec. om fæsteren eller ejeren af en gård 221

»Mandel« m – d.s.s. kværnmandel 21
 mangle v – glatte, rulle (vasket tøj) 145
 Manglefjæl f – bræt (med udskåret håndtag) til mangling 145
 Mangleholt n – svær, rund stok (til mangling af tøj, udrulning af fladkager o.lign.) 132, 145
 Mangletøj n – mangleredskab, bestående af manglefjæl og -holt 145
 »Mannale« – (i) morgen tidlig 147
 »Marikken« – i en leg: »hvor bor M.«; ordet betyder vist: Lille Marie 157
 »Marne« f – metalbøjle (krampe, øsken, malle) til fastholdelse af krog, hægte, jernstang o.lign. 25, 153, 162, 165
 »Marne« f – mare (i folketroen) 117, 118
 marvkaste v – gennemskære eller slække en kævle efter marven 213
 Mask m – frugtmasse (til mostfremstilling), maltmasse (efter ølbrygning), køkkenaffald til kreaturfoder 23, 90, 137
 Masketønde f – tønde til opbevaring af mask; affaldstønde 20, 23, 90, 136
 Mejebo m – skaft (med knag og krykke) på mejetøj 197
 Mejihilde f – hilde (af sejlgarn eller ståltråd), som holder mejeredens kroge i stilling 197
 Mejejern n – (le)blad på mejetøj 197
 Mejered f – på mejetøj: tre på bommen fastgjorte vinkelbøjede trækroge, som holdes i stilling af mejehilderne og tjener til at holde sammen på det i hvert hug afmejede korn 197
 Melkalk m – brændt kalksten, der ved optagning af luftens fugtighed er læsket og smuldret 187
 Melpap n – melgrød eller -vælling 61
 Midaften m – tidspunkt og (især) måltid sidst på eftermiddagen 62, 63, 95, 168
 »Middelfår« f – midterfure (midt i en ager) 191
 »Mildskab« n – gavmildhed 106, 225
 »Milende« n – mile, bidsel 94
 »min« – (mild ed:) såmænd, sågu 164
 »minde« adj – mindre 190
 Miste f – (udt.: møste) i forbindelsen »lægge møste« med et markredskab efterlade en ubearbejdet strimmel 192
 mistret adj – om ansigtsfarve: bleg, gullig, sygelig 67
 »Mitteke« f – midje 74
 »Mo« f – rad af afmejet afgrøde (korn, græs); skårbredde ved mejning 195, 197

»modt« adj – moden 38, 207
 »Morløse« f – spiserør hos dyr 138, 139
 »Moskar« m – de i en »mo« tilbagestående kornstubbe efter mejningen 197
 »Moss« f – kun i udtrykket »en sæt (d.v.s. fastsat) moss«, en fast regel (Sydfalster og Østlolland: en viss muss) 58, 182, 223
 »mossens« adv – helt, ganske (af: moders, jf. mutters) 116
 Mostperse f – udhulet træbul, brugt til mostfremstilling 23, 137
 Moststøder m – træklods med stage til moststødning 137
 Muk n – hudbetændelse i bagkoderne hos hest 85
 »Mul« n – mug, grønt skimmel 56
 Muldfjæl f – på plov: den krummede (jern)plade, der vender den løsnede fure 190
 Mulejern n – beskyttelsesbøjle på hakkelsekiste 36
 mullen adj – grønskimlet (om brød) 56
 Mund n – »komme til munds (med en)« komme i diskussion (med en) 178
 »mundvere sig« v – antagelig: movere sig, bevæge sig, røre på sig 17
 »murret« adj – grumset, uklar; om ansigtsfarve: mørk, uren 67, 94
 museblakket adj – om hestes lød: blakket (som brandmusen) 81
 »Museskær« n – kornaffald (fremkommet ved at mus har gnavet i det utærskede korn) 204
 »Musevår« f – musvåge 80
 »Mærremie« n – mærremige, hoppepis 136
 mæske v – omrøre malt, der er overhældt med kogende vand 135
 Mæskestav m – maltror, åreformet stok til omrøring (mæskning) af malt 135
 Møddingebro f – brolagt gang mellem staldlænge og mødding 35
 Møddingepøl m – helt eller delvis brolagt fordybning i jorden ud for staldlængen til opsamling af kreaturgødning 35
 »Møddingeskrabe« f – fiktivt redskab, som en naiv person sendes ud for at hente 159
 Møg n – gødning; også: affald (f.eks. ved korn- og frørensning) 204, 205
 »Møgbryder« m – person der »bryder« og læsser gødning fra møddingen på møgvognen 188
 møge v – gøde, køre gødning ud på marken 189

»Møgekorn« n – korn, som en jordløs husmand høster på jord, der er gødet med hans kreaturgødning 183
 »Møggilde« n – gilde for medhjælperne ved den fælles gødningudkørsel 188
 Møghakke f – hakke til aflæsning af gødningen på marken 188
 »Møghakker« m – person der hakker gødning af møgvognen (i talemåde, hvor ordet veksler med møghokke) 27
 »Møghokke« f – lille dyng gødning, der er hakket af læsset ude på marken 188; nedsættende om person 27, 48
 »Møgpind« m – dreng der kører møglæs fra møddingen ud i marken 97, 188
 »Møgstrøer« m – person (pige) der »strøer« gødning på marken 188
 »møjse« v – knejse med hovedet 82
 »Møkkemøse« – mikkelsmesse, mikkelsdag 29/9 105
 »Møllefedt« n – gammel smørelse fra møllens lejer (søler) 162, 163
 Mølleskru m – stor trætragt, gennem hvilken kornet hældes ned i kværnen 161
 Mølletrang f – vanskelighed ved at få malet (på grund af vindstille) 163
 »møllevind« adj – let vredet, vind (som en møllevinge) 213
 »Møtteke« f – møtrik (som også kaldes »skrue«) 33
 »Møttring« m – møtrik; formen møttring, mutring er alm. i omålene, den ældre form møtteke er især kendt fra Sydfalster, Tåsinge, Syd- og Østfyn 33
 »Månedsrosen« f – bengalrose (navnet skyldes den vedholdende blomstring) 27

Nakketøj n – hovedtøj til brud og brudepiger 181, 183
 »Namtræ« n – gavntræ, gavntømmer, ved som anvendes til andet end brændsel 33, 212
 narre v – drille (f.eks. en hund) 76
 Natravn m – i folketroen: et væsen (i en ravns skikkelse) der viser sig, hvor en genganger er nedmanet 119
 »Nattergalshoreunge« m – bastardnattergal, gulbug 127
 Nattrøje f – langærmet ulden trøje (mandsdragt), som også brugtes om dagen 71
 »Navlevitning« m – navlegæsling, ikke fuldt udviklet gæsling 102

»Nedentømmer« n – tømmerværk i bindingsværksvæg (op til »Læden«) 13
 »Nedlægger« m – mand som nedlægger sin bedrift (når jorden fratages ham eller bortsælges) 217
 »Negsmutte« f – (især i flertal:) de ved negbindingen levnedede løse kornotter 198
 neje v – hilse ved at bøje hovedet 115
 »nejle« v – synke i knæ, knæle 82, 97, 108
 »Niks« m – keglekonge 174, 201
 Nitnagle m – (udt.: nætnawl) nagle, hvis ende nittes over en nitskive 37
 Nitskive f – lille rund jernskive til nitnagle 37
 »Nitte« f – bille, løbebille 126
 nitte v – (udt.: nætte) udbanke enden på en nitnagle 37
 »noderlig« adj – gnaven 211
 »Nonne« f – (udt.: nunje) æbleskive (uden æbler) 20, 63
 »Nonnepande« f – æbleskivepande 20, 63
 »nule« v – ruske én i håret 150, 157
 »Nup« m – hestens pandedusk 85
 »Nutt« n – lille stød, ryk, puf 183
 »nybæret« adj – (om ko:) nybær, som lige har kælvet; (om mælk:) som stammer fra en nybær ko 86, 152
 nydelig adj – om mad: velsmagende 55
 Næb m – spids på plovskær 190
 »næbbes« v – kysse hinanden 180
 Næst n – øjenkrog (ind mod næsen) 85
 Nødde f – (udt.: nøre) stor kølle til inddrivning af kiler 32
 »Nøddedag« m – fredag for tjenestefolk, som regel første lørdag efter endt høst 201
 Nøddehas m – frugthylster om hasselnød 128
 »Nøddekrog« m – lang kæp med en grenkrog, hvormed man ved nøddeplukning haler grenene ned 201
 Nøddeorm m – nøddesnudebillens larve 128
 »nødsle« v – aftage haser på hasselnødder 128
 »nørke« v – pusle med noget, nusse omkring 159
 »Nålstråd« m – så megen tråd som man har i en nål ad gangen, ende garn 85, 143, 151
 »oer« v (nutid) – vorder, bliver 105, 147
 »Oldemand« m – formand (for et år ad gangen) for bylavet 222
 »Oning« – ord, rygte, ry 173, 217

»ophæde« v – opelske 37
 »Oplød« m – oplod, øverste del af undertøj 74
 opnære sig v – nære sig; befinde sig godt, være fri for ubehag (f.eks. smerter, utøj, myg) 55
 »Oprev« n – hvad der rives sammen på marken efter at kornet er bundet, rivelse, slod 195, 198
 Opslåermel n – strømel, der bruges, når brød slås op 130
 Opstandertøj n – stativ på rokkens skammel, der bærer tottehovedet 141
 »Opsæt« n – opadbøjet redskabsdel 84
 optaget adj – om hest: mager, indfalden i lysken 82
 »Opvokst« f – opvækst 10, 169
 »Ore« n – vraget foder (i krybben), foderlevninger 83
 »ore« v – om kreatur: levne, vrage en del af foderet 83
 ornegal(en) adj – om so: brunstig 90
 »Ortræ« n – vartræ, et af de parvis sammenføjede rygningstræer på et stråtag 14, 15, 201, 213
 Ostebur n – tremmebur til tørring i fri luft af nylavede oste 134
 Ostehæk m – tremmehylde til indendørs tørring og opbevaring af oste 134
 »Ovenning« f – øverste del (hele tagkonstruktionen) på et hus; øverste del af et læs 12, 15, 201
 »Oventømmer« n – alt tømmer (læd, sparrer, lægter m.m.) i tagkonstruktion (jf. »Nedentømmer«) 13
 overlangs adv – i forb. »bære overlangs med« bære over med 217
 »overloven« adj – om ko: overløbet, som ikke er blevet med kalv efter bedækning 85
 »padre« v – »padre for en« kæle for, kræse op for en (sjællandsk-mønsk: pade om eller på én) 11
 »Paltekræmmer« m – kludekræmmer 70, 224
 »Pas« n – mål eller mængde (af mad og drikke) 63
 Perlegræs n – græsarten flitteraks 187
 Perse f – bremseapparat på vindmølle 161
 »Persejern« n – pressejern 69 og fl.st.
 »Pes« m – lille person; vantrivning (især som sidste led i sammensætninger) 67
 pibet adj – om skørt: foldet, plisseret 74
 pikke v – slå med lette slag, banke (på døren); om lille ur: tikke 26, 106, 126

»Pilleke« f – dårlig (mager, afredt) hest, krikke 81
 »Pilått« f – lussing (oftere: pilos, Lolland-Falster) 49
 »Pimsing« m – tyk vælling af mel og mælk 61
 Pind m – som udråb i fangeleg 157
 »Pindnak« – køkkenurten pastinak 39
 »Pindtræ« n – lodret stang fra kakkellovn til loft, med tværpinde til ophængning af tøj og frugt til tørring 25, 137
 Pippe f – fløjte 95, 104
 »Pire« f eller flertal – halvbrændte halmstumper fra en ildebrand 15
 Piskeskrald n – tot af oprævlet garn i enden af en piskesnært, smæld 165
 »Pisseklud« m – barneble 43
 »Pjottehoved« n – pjok, klodrian 159
 »Plejlshandel« m – skaft på en plejl 202, 214
 Plejlshilde f – forbindelsesrem (af hestehud) mellem plejlens to dele 202
 Plejlshoved n – jernbolt (med hoved) i øverste ende af plejlshandelen 202
 Plejlstræ n – slagel (slagvol) på en plejl (af avnbøg eller ask) 202, 213
 »Plettingetal« – i forbindelsen »i p.« pletvis 192
 »Plokusse« f – (plovkusse), trækklams på åsen med hul til plovøksen 190
 »Plovbos« n – træklovs på hjulplovens aksel, hvorpå åsen hviler 189
 plove v – pløje (med plov) 32, 191
 Plovjern n – skråtstillet, aftageligt skær på en plov 190
 »Plovløber« m – aksel på hjulplov 189
 »Plovskar« m – plovås 190
 »Plovslæbe« f – fjæl (med bøjler og støttepinde) til transport af en plov 191
 »Plovstylte« f – (næsten) lodret støtte fra åsen til muldfjælen og stjærtens nedre ende 190
 Plovtræk n – forbindelsesled mellem ploven og hammelstøjet 190
 »plustre« v – om hest: pruste, fnyse 82, 119
 »Plut« n – lyd der fremkommer, når en smule luft, damp, jordgas el.lign. slipper ud; bøsseknald 88, 102, 106
 »plutte« v – sprutte (om lyden af kogende grød) 61
 pløje v – kun i forb. »pløje fjæle« udskære pløjning i bræddekant (jf. plove) 32

»Pompære« f – pæresorten pundpære 38
 »Poppelpil« f – træarten poppel (populus) 211
 »Por« m – støvsky, røg 178
 Potte f – i keglespil: pulje, indsats (og det enkelte spil om denne) 174
 »Pottetøj« n – pottemagervarer 224
 »Prestepekk« m – navn på planten dunhammer (typha) 128
 »prise« v – snuse, bruge snustobak 174
 »Prit« – kaldeord og kælenavn til and 78
 »professisslavet« adj – ramt af et apoplektisk anfald 117
 »Profit« f – lyseholder til udnyttelse af lysestumper 140
 »prosse« v – bruge store ord, prale, skryde 178
 »Præstedag« m – en dags arbejdsydelse for præsten (i stedet for en pengeafgift) 223
 »Pudeløg« n – purløg 39, 59
 »Pukkehoste« f – tør hoste 67
 Pund n – vægtenhed; »tærse til punds« plejltærse på akkord (med hver 24. tønde som betaling) 202
 Pundtærsker m – mand som tærsker »til punds« 202
 »Pur-i-Hob« – (om mad) rørsammen, miskmask 55
 »pyse« v – »pyse op« udvide sig, svulme op 29, »pyse sig op« om kalkun: puste sig op, få fjerene til at rejse sig 78
 »pysle« v – pusle 147
 »Pøjte« n – pøjt, meget tynd, dårlig drik, udrikkeligt stads 136
 »Pøjtehjørne« n – verdenshjørne, hvorfra der tit kommer regn 94
 Pølsehorn n – stykke af kohorn, der bruges som tragt ved pølsestopning, fremstilling af halmsimer o.lign. 139, 191, 205
 Pølsemad m – grødblanding (af blod, gryn, krydderier m.m.) i blodpølse 139
 Pøs m – øldunk 19
 »påhængen« adj – som er slem til at hænge i sin mors skorter 47, 49
 »Radebyg« n – gammel bygsort 187
 »Radgræs« n – rajgræs 187
 »ragle« v – (ravle), rave, gå usikkert, dingle 168, 178
 »ralre« v – skramle, rasle, støje 166, 193
 Rand f – stribe, kant (f.eks. på ydersiden af bukseben) 72
 »rande« v – se rygne

»Randing« – se rygning.
 »Randstang« f – ranestang, vandret bjælke i den åbne skorsten; nederste og øverste randstang 19, 20
 »Rase« f – lang, løs rulle af kartet uld 142, 210
 »Rasling« m – lang, opløben dreng 172
 ratte sig v – hvile sig, komme sig, sunde sig 55
 »rattes« v – tørres (om korn på skår, rusket hør, skæretørv o.lign.) 198, 207, 215
 »Ravn« m – fiskerogn 58
 »Rebe« f – (udt.: re:e) reve, ranke (af klatrende eller krybende planter, f. eks. humle og ærter) 204, 206. Jf. »løgrebe«.
 »Rebvogn« m – redskab (en krum træblok med et par små træskiver til hjul og en kraftig snokrog) til sammensnoring af »tate« (rebduget) til hårreb 216
 »rede sig« v – klare sine (økonomiske) forpligtelser 223; bjærge sig, skjule sig 184
 »Redehumle« f – agersnerle (*convolvulus*) 127
 »redig« adj – klar, tydelig (om talen) 47, 180
 »Redpind« m – på mejered: pind, som er fastgjort til den yderste krog og hindrer de afmejede strå i at falde ud over mejejernet 197
 »redstædig« adj – om hest: stædig, når man vil ride på dem, ridestædig 82
 Ren f – (udt.: ræn) agerren, fure mellem to agre 190
 rende v – føre garn (fra rendekisten) over på en væv eller et vævespæld 144
 »Rendning« f – rending, rendegarn (på væv) 144
 renfærdig adj – renlig 55
 »Ridser« m – redskab (stage der er tilspidset og skærpet som en kniv) til ridsning af udlagt tørvemasse 215
 »Ridshals« m – smalt flæskestykke på undersiden af svinets hals og bryst 138
 Rind f – brødskorpe (ordet ikke brugt i Bjørup, men kendt fra Lolland) 168
 rinde v – om kar, bøtte o.l.: lække stærkt 22
 ringe v – sætte ring (i grisetryne) 90
 »rippe Rad« – i keglespil: slå således, at tre kegler i rad vælter 175
 riste v – efterårsploje (især grønjord) 187
 rive v – »rive hør« afrive hørrens knevle på hørripen 207
 »Rivebor« n – rivebul, -hoved 195, 203

Rivebund m – jordbund der skal rives (med håndrive), kun med angivelse af egnethed: god, dårlig, ujævn o.s.v. 195
 Rivefjer f – (kollektivt eller flertal) sving- og halefjer af slagtet fjerkræ, som kunne »rives«, afribbes, således at fanerne kunne bruges sammen med de mindre fjer 29
 Rivepind m – rivetand (i håndrive) 195
 »River« m – person (oftest en pige), som river op efter en »kærver« 198
 Rivestage m – skaft på rive 195, 200, 207
 »Rodkævling« m – nederste kævle af fældet træ 212, 213
 »rodte« v – rudde, rydde (krat, skov), tage (et træ) op med rod 122, 214
 roe v – more, underholde; »roe sig« more sig 177, 211
 »Roge« f – roe, sårskorpe 65
 »Rokkefedt« n – gammel smørelse fra en spinderok 142
 Rokkrog m – lille trækrog på hver af de to »vinger« på tenens »vingefang« 141; ståltrådkrog til opfangning af en ved spindingen knækket tråd 142
 Rokskagle m – forbindelsesstang mellem »trådlad« og hjul på spinderok 141
 Rokskammel m – skrå, bærende plade på spinderok 141
 Rokskrue f – træskrue der ved forskydning af rokkens »bryst« kan stramme eller slappe rokksnoen 141
 Roksnor f – drivsnor omkring rokkehjul og ten 141
 »Rolte« f – rulte, lille portion, lille læs (f. eks. af korn eller hør) 200
 »Rosen« f – rose 27
 rosom adj – morsom, interessant 177
 Roste m – mæsket malt (efter brygningen), maltaffald 23, 86, 136
 Rostehalm m – rughalmviske omkring tappestaven (ved ølbrygning) 135
 Rostetønde f – tønde til opbevaring af roste 23, 136
 rubbe v – skrubbe, børste, gnide 22, 42, 90, 142
 Rubbekost m – kost eller børste til at rubbe med 22, 90
 ruffe v – om ornegal so: grynte (på en særlig måde) 91
 Rump f – i forb. »trække med r.« hjælpe med ved træfældning ved at trække i reb, der er bundet til skørsavens håndtag 212
 »rumpedroj« adj – (overført) kæphøj, storsnudet 51
 »Rusbane« f – ismølle, vandret drejelig stang med påbundne slæder 158

ruske v – høste hør og hamp (ved oprykning af planterne) 207, 209

»Ruskingsmusk« – en blanding af mel, smør, ærter og kartofler (til stegesul) 63

»russe« v – glatte eller blødgøre (ved gnidning) 142, 143

»Russelap« m – pelslap (til udglatning af spundet garn eller reb) 142, 143

»Ruste« – se Roste

Ryg m – agerryg, opstået ved sammenpløjning af midterfuren 191, 192

Rygblod n – kvægsygdom (blodsamling i ryggen, lændeblood) 88

rygne v – (udt.: rånne) lægge rygningslag (af tang eller halm) på stråtag 15

Rygning f – (udt.: rånning) lag af tang eller halm øverst på stråtag; halmafdækning på kornhæs 15, 124, 129, 201

»Rygstyr« n – rygstød på stol, agestol o.l. 25, 165

»Rædtutte« f – fugleskræmsel 192

Række f – skagle på seletøj 92, 94

række v – med en »jerntyv« stikke hø eller kornneg op på læsset; »række af« aflæse et hø- eller kornlæs 199, 200

»Rækker« m – person der »rækker« hø eller kornneg op på læsset 196, 200

»Røde« – materie, pus 65

»røde« v – om sår: afgive materie 65

»Røj« f – røv 165 og fl.st. (ofte i fodnoter)

»Røjhol« n – røvhul 101

»rønne« v – rømme sig; også »rønne sig« 68

»Røsme« f – rusme, havrens top 187

»Rådæg« f – råæg, ruæg (på nyslebet skærende redskab) 32

Saks f – i forbindelsen »i saks«, om møllevingers stilling (som et x), når der ikke males (jf. biledsaks) 162

»Sakskæje« m – saksklinge, -kæbe 143

Salmebog f – om bladmaven (»bogen«) hos drøvtyggere 138

»samholden« adj – sparsommelig 42

Samlag n – i forbindelsen »holde samlag (med nogen)« have selskabelig omgang med 181

»Sankebrænde« n – opsamlingsbrænde (fra skoven) 225

Savblok m – mindre savbuk (til brændesavning) 33

Savbuk m – støtte (to krydsvis sammenføjede planker) under træstammer, der skal oversaves 33

Savlad n – underlag for trækævlere, der opskæres til fjæle 212

»Savskør« n – savsnit, -skår 32

»Seelse« f – hvad der bruges til at se ved, lys, belysning 25, 97

»Segl«, »Segling« m – (udt.: sil, silen) sejle, jernklo der er indpasset i øjet på »løberen« i en kværn 21, 161

»seglefælde« v – forsænke sejlen i en kværns »løber« 161

»Sejerskind« n – fosterhinde, der helt omslutter et nyfødt barn eller kalv 43, 65, 85

»Sejerskjorte« f – d.s.s. sejerskind 43

»Sejppil« f – pilearten hvidpil (salix alba), »dansk pil« 211 og fl.st.

»Sekke« – se »Sidke«

»Senesprænge« f – senesprængning, -forstrækning 66

»Sengebånd« n – et med et lille håndtag forsynet bånd eller reb, der hænger ned over sengen 29

»Sengesti« f – sengebund af pilestænger 28

»Sengskammel« m – lav skammel foran og af samme længde som sengen 28

»Seveblase« f – sæbebløbe 102

Sevenbom – buskvæksten juniperus sabina 39

Sibør f – ramme, hvorpå sikarret anbringes 133

sid adj – om jordsmon: lavtliggende (og ofte vandlidende) 9, 185; om klædningsstykke: som hænger langt (og løst) ned 151; om fugles flugt: lav, nær jorden 126

Sidebund m – lav sidefjæl (hav) på møgvogn 188, 213

Sidebånd n – vandret løsholt mellem stolperne i bindingsværk 12

»Sidkast« n – i forbindelsen »på sidkastet« mod slutningen 206

»Sidke« f – (mindre) lavning i marken 11, 183, 193

Sidtrøje f – langskødet mandstrøje 73, 172

»Sigelse« f – i forb. »efter sin egen s.« af egen drift, efter egen tilskyndelse 189

»Sik« – kaldeord til hund 76

Sikar n – mælkesi, et trækar med siklud i stedet for bund 133

Siklud m – lærredsklud, gennem hvilken nymalket mælk sies 133

»Sildelynd« n – (også: -lyn, -lysning) sildeglimt, svagt lynglimt i horisonten 58

»Sinkehas« m – sendrægtig person 159

Sisenbrand – plantenavn: agermynte eller grøn mynte 40, 128

skadelig adj – giftig (om guldbrud) 123
 »skadsk« adj – om vind: skarp, bidende 158
 skalden adj – skaldet, hårløs 123, 151
 »skaldgnavet« adj – luvslidt, barslidt 73
 »skaldhovedet« adj – skaldet, hårløs på issen 123
 skalle v – skrælle (f.eks. kogte kartofler) 62
 »Skar« m – d.s.s. »moskar«, stubbene i et mejeskår 197
 »Skar« m – plovås 190
 Skarn n – urenhed der fremkalder forgiftning 84; efterbyrd (fosterhinde m.m.) hos husdyr 86 og fl.st.
 »skarpe« v – skærpe (f.eks. hestesko) 83
 skarve v – sammenføje tømmerstykker eller tøjstykker 32, 143
 Skarvøkse f – økse med tværstillet blad 32
 skave v – afbarke (f.eks. pilevidjer) 87, 195, 206
 Skel n – skilning i håret 72, 74
 »Skemaer« m – skemager, fremstiller af træskeer; som tilnavn 204
 »Skeløv« n – skeblad 58
 Skidt n – spec. om ukrudt 127, 187, 193
 skidt adj – skiden, beskidt 57, 110, 145
 »skidtfærdig« adj – skiden, urenlige 55
 »skindlad« adj – luddoven 158
 »Skindpippe« f – gammel, skindmager hest 81
 »Skindvat« m – skindlap til beskyttelse af dårlig finger 66
 »skippe sig« v – flytte sig, humme sig (især som kommando til køer) 87
 »Skitteri« n – skidt, stads, småkryb 125
 »Skjortegere« m – nederste del af skjorte, skjorteflig 71
 »Skjuleskole« f – i forbindelsen »lege s.« skulke fra skole 150
 Sko m – på kværn: trærende, der leder kornet fra skruen til øjet i »løberen« 161; skoning, kantning forneden på et skørt 74
 sko op v – forsyne (et skørt) med ny kant forneden 74
 Skoldekage f – flad rugmelskage, der bagtes i ovnen før brødbagningen 131
 Skolekurv m – kurv til skolebøger og -mad 30, 149
 »skolpe« v – skvulpe 133
 Skorstenshammer m – svær bjælke over åbningen til ildstedet 19
 »Skostrug« m – klud til at smøre (stryge) skotøj med 18
 Skotrok m – spinderok, hvorpå hjulet løber mellem to lodretstående støtter og tenen oven over hjulet, opstanderok 141

Skovabild v – vildæbletræ 128
 skove v – køre brænde hjem fra skoven 214
 Skovkræglæg – plantenavn: hulkravet kodriver 40, 115, 124
 Skovmand m – mand, som har arbejde i skoven 214
 Skrabe f – lille skrabejern til rensning af dejnetrug 132
 »Skraldre« f – skralde, støjinstrument 192
 »Skralke« f – skrallike, skrald, slag, lussing 152
 »Skrekke« – se »Skridke«
 »Skridke« f – glidebane; »slå på s.« glide (på is eller glidebane) 116, 158
 Skridt n – svær, x-formet buk eller støtte under møllens »svøbe« 160, 162
 skrike v – om kat: mjave; om rotte: pibe 77
 »skrikke« v – om skade: skrække, skræppe, skrige; om frø: kvække 81, 123, 126
 »Skrimpe« f – gammelt, magert kreatur; krop 85, 152, 197
 »Skrolre« f – lufttrør (hos dyr) 138
 »Skrotte« f – skrut, krop, spec. mave, »få noe i skråtten« 56, 224
 Skrub n – spec. om lyngkviste 22
 »Skrubtase« f – lille skrubtudse (jf. »lædertase«) 126
 Skruvogn m – vogn med skruer (møtrikker) for hjulene i stedet for lundstikker 165
 »Skrutfil« m – lumsk person 107
 »skrutte af« v – skrubbe af, skynde sig bort 159
 »skrætte« v – skrælle (rå kartofler, æbler o.lign.) 62
 »Skrætting« m – skræl på æble, kartoffel o.lign. 38, 62, 137
 »skrævsom« adv – overskrævs 157, 196
 Skrå n – grovmalet korn (til foderbrug) 22, 86, 87, 90, 163
 skrå ned v – grovmale, grutte (korn m.m.) 163
 »Skudkar« n – hjulbør med kasse, kassebør 33, 36, 215
 Skuffe f – træskovl med trugformet »sløv« (til øsning af korn, hakkelse, sne, tørvemasse o.l.) 23 og fl.st.
 Skurv n – navn på snylteplanten hørsilke 207
 »Skvattehas« m – person som plaprer ud med noget 51
 »Skvatteri« n – vrøvl, sludder 178
 »skyde Krage« – leg: en på jorden liggende person skyder med fødderne en anden opad og fremad 175
 »Skydsten« m – udragende murstenskant forneden på skorstenspipe 14
 »Skyne« f – primitivt, åbent skur med halmstænge som loft og tag 36
 »Skysav« – se skørsav

»Skæle« n – skælde, avneblandet affaldskorn (efter kornrensningen) 91, 122, 204
 »Skælåtter« (flertal) – skalotteløg 39
 skære v – spec.: kastrere 81
 »skære Sav« – save 32
 Skærebænk m – snitskammel (i huggehus), med klemme til fastholdelse af emnet 32, 33
 Skærekiste f – hakkelsekiste, trug med tung kniv til skæring af hakkelse og en jerntunge til fremføring af halmen 36
 Skærekniv m – hakkelsekniv 36
 Skæretørv f – tørv, der er skåret op af mosen med et tørvejern 215
 »Skærkyer« – plantenavn: skarntyde, vild kørvel 40, 41
 »Skærkyerspippe« f – skarntydefløjte 104
 »Skærrtæve« f – groft skældsord til kvinder 76
 »Skærsmine« – jasminer 39
 skætte v – med en »skættel« afslå skæverne af braget hør (og hamp), skage 209
 Skættefald n – (anvendelige dele af) affald ved skætningen af hør, skætteblår 209
 Skættegilde n – hørskætning (med indbudte »skættekoner« som medhjælp) og det derpå følgende lille gilde 209
 »Skættel« m – sværdlignende træredskab til skætning af hør og hamp; skættehånd, skættekniv 209
 Skættetræ n – skættefod, opretstående fjæl med fodstøtte og et indhak foroven, hvori totter af braget hør (og hamp) holdes, mens de skættes med »skættelen« 209
 »Skætåll« n – chatol 30
 Skæve f – (udt.: skæe, flertal skæjer) d.s.s. hørskæve 209
 »Skæver« (flertal) – en mangelsygdom, engelsk syge 67
 Skøn – i forb. »på skøns« efter skøn, omtrentlig, på øjemål 213
 »Skør« n – (udt.: skör) savsnit, -skår (spec. med henblik på dettes bredde) 32
 Skørsav m – skovsav til fældning og afkortning af tykke stammer 32, 212
 »Skørtegere« n – nederste kant af skørt 74
 »skå sig« v – opføre sig, te sig (på nærmere angivet måde) 53
 »skåde« v – se (på noget), betragte 116; »skåde sig« betragte sig selv (i et spejl) 27, 110
 »slabre« v – slubre 91
 »Slade« f – større, sammenhængende, nogenlunde fladt stykke jord (ager, eng) 195

slagne v – om betændelse eller hævelse: falde, svinde 66
 »Slakke« f – kobbel (af heste) 224
 »Slaretute« f – sladdertaske 152
 »Slaskehas« m – person (barn) som slasker, pjasker med vand 48
 »Slasking« m – noget der slasker, hænger slapt 115
 »Slatte« f – sjusket, griset kvinde 55
 »slenne« v – slæne, begynde at tø 103
 slet adj – glat (f.eks. om dør uden »spejl«) 16; enkel (modsat dobbelt, flerleddet, f.eks. om tømme og bidsel) 93, 94
 sletnakket adj – om due: glatnakket, uden top 80
 Slibetrug n – vandbeholder under slibesten; også nedsættende om ældre kvinde 33, 180
 »Slid din Tid« – navn på musvitten 124
 slide v – plejltærse byg anden gang 203
 Slidstykke n – på plov: smal skinne fornedet på »langstykket«; landslid 190
 »Slikke« f – primitivt træredskab til rensning af spade, skovl, plov o.lign. 33, 155
 slinge v – tilhugge bygningstømmer, så det får plane sideflader 31, 213
 »Slippe« f – smal passage mellem to huse 163
 slippe v – i betydningen: dø 105, 117, 148, 225
 »Slud« n – (udt.: sløu) slod, »oprev« efter binding og indkørsel af kornet 198, 199
 »Sluntegæst« m – (uindbudt) besøgende, som ikke har noget ærinde og »slunter« (spilder) tiden bort 225
 Sluse f – stenkiste, stensætning ved vejoverføring over en å eller bæk 223
 Sluske f – sjusket kvinde 70
 »Sluskeborre« f – d.s.s. sluske 70
 »Sluskehas« m – sjusket mandsperson 70
 »slæbe til« v – tildække nysået sæd (med harve eller slæbe) 192
 »Slæbeklip« m – træklods fastgjort med en »klip« (bøjle) om forbenet på hest 84
 Slædevej m – slædeføre 93
 »Slædeågende« n – svær fjæl (med kæppe), der forbinder mederne på en knubslæde og svarer til kæpstokken på en vogn 93
 slænge v – bortkaste, smide væk, kyle 107, 165, 169
 »slør« adj – om redskabsdel: løstsiddende, som kan rokke eller bevæge sig for meget (i sammenføjning, led, leje o.l.) 92

»sløre« v – hænge løst (om klæder) 69
 »Sløv« n – slev, stor træske, grydeske; skebladlignende redskabsdel (på skovl, skuffe, øse o.l.) 23, 58
 »sløv« adj – kløgtig, snild, snu 77, 113
 slå op v – ved baging: forme og bearbejde en portion dej til rug- eller sigtebrød 130
 »Slåbør« f – hjulbør (uden kasse eller med tremmekasse) 33, 215
 Slåentræ n – slåenbusk 128, 187
 »Slåskeri« n – slaskeri, simpelt arbejde 130
 »Smat« n – (udt.: smået eller smat) mudder, sepc. våd tørvemasse, »tørvesmat« 215
 »Smattetørv« f – æltetørv, fremstillet af æltet »tørvesmat« (våd tørvemasse) 215
 »Smedehyre« f – den årlige godtgørelse (i naturalier) til smeden for almindelige reparationer og skoning af heste 164
 »Smedeskæl« (flertal) – sod og jernstøv i smedjeskorsten 164; brugt til sværtning af tømmeret i bindingsværksvæg 16
 »smide« v – smøre fedt eller smør på brød 59; bestryge hvedekage med æggeblomme før bagningen 132
 smide om v – om oppløjet jord: vælte om efter ploven som en sammenhængende pølse uden at smuldre 191
 »Smidelse« f – fedt eller smør på smørrebrød 59
 »Smitlærred« n – sort blankt stof (f.eks. til vesteryg), som kan smitte af 71, 224
 »smulde« v – smuldre, findele 79, 111
 »Smøg« n – lille slag, tjat 91, 159
 »Smøre« f – hård behandling, hård medfart 66
 Smørebuk m – indretning til løftning af vognaksel, når vognen skal smøres 93
 Smørurt f – smørblomst, engkabbeleje 128
 »Småbrød« n – ældre benævnelse på sigtebrød 131
 »Småhalm« m – blød og kortstrået halm (modsat langhalm), byg- og havrehalm og fraseret rug- og hvedehalm 203
 »Småhalmklippe« f – knippe af »småhalm« 28, 83, 203
 »Småkorn« n – lette, svagt udviklede kerner, »forkorn« 90, 204
 Småredsel – naturalieydelse (til degnen) 223
 »snatte« v – rode, rage (f.eks. i sin mad) 56
 »Snatter« n – roderi, rodebunke 48
 »snavlet« adj – vist: snottet, snoldet, ubetydelig 153
 »Snedranke« f – skræstolpe ved husende i bindingsværk 12, 15
 Snefoged m – person (i Bjørup bylav oldermænden) der

indkalder mandskab til og organiserer snerydning på vejene 222
 »Snegling« m – (udt.: snileg) snegl 126
 »snerpestoppe« v – rimpe (f.eks. et hul i en strømpe) 70
 »Snippe« f – trekantet felt øverst i bindingsværksgavl 15
 »Snitte« f – kastreret sogris 90
 Snive f – snue 67
 »Snokrog« m – redskab til sning af hestehår og svineborster til hårreb 216, 217
 »snoppet« adj – snotnæset, med næsen fyldt med »snop« 48, 90
 »Snup« f – lang, lys plet eller stribe på hestens forhoved 81
 »snuppet« adj – om hest: som har en »snup« i panden og forhovedet 81
 Snut m – forlængelse af køkkenbord 18
 »Snutte« f – levning, stump (f.eks. lysestump) 148; rest (f.eks. korn, som efter mejningen ikke er kommet med ved opbindingen, jf. neg-, travesnutte); spøgende om lille barn 198
 snyde v – afkorte forkullet lysetande 140
 »snyk« adj – se snøg
 »Snære« f – snare; planten snerre (galium) 123, 127
 »Snød« n – top på roer, løg, kartofler o.l. (ordet kun kendt på Falster og Østlolland) 39, 189
 »snøde i sig« v – proppe i sig, spise glubsk, æde 56
 »snøde op« v – afhugge kviste og grenender på et stående træ (men ikke »styve« det) 212
 »snøde ud« v – adskille og afkviste afstynede pilegrene 211
 snøg adj – (udt.: snøk) pæn, net, ordentlig 70
 »Sognestemme« n – sognestævne, kirkestævne, sognefolkernes forsamling ved kirken; »lyse på s.« bekendtgøre for sognets folk 222
 »sokke« v – sjokke, traske 68
 »Sold«, »Soldsten«, »Soldtræ« – se sål, sålsten, såltræ
 Soldbund m – bund (flettet af smalle hasselspånere) i et kornsold 204
 »Solring« m – primitivt ur, lille messingring med en lyssprække og timemarkeringer 151
 »Solskive« f – solur 170
 »Sommergæk« f – planten vintergæk 39, 123, 154
 Sortenbærtræ n – brombærbusk 39
 »Soveskind« n – mælkeskind, hinde på kogt mælk 61
 »Spadesløv« n – bladet på (jern)spade 37, 145

»Spalt« f – splint 54
 »Sparre« f – tagspær 12 og fl.st.
 spege v – tilberede en (saltet) sild 58
 »Spesing« m – specie (gammel mønt) 221
 Spid n – tilspidset træstok, især brugt ved ophængning af forskelligt (jf. sulspid, lysespid) 138, 140
 »spidse« v – splejse, sammenføje rebender 162
 »Spilbom« m – skillebom mellem kobåse 35
 Spile f – pind eller stok til udspilning af et eller andet 20, 51, 138
 »Spilling« m – langagtig, gul og rødpletet blomme (på »spillingetræ«) 38
 »Spiltog« n – spiltov, skillevæg af stolper og planker mellem hestebåse 35
 Spind n – spinding; noget spundet 142
 »Spindelsvæv« n – edderkoppespind 125
 »Spindkone« f – (lille) edderkop 125
 »Spjæld« – fejl for: spejl (i dør) 16
 »Spjæld« n – d.s.s. vævespjæld, båndvæv 18, 27, 69, 72, 144
 Splitte f – slids forneden på klædningsstykke 73; jernkile eller stift, der holder en bolt el. lign. på plads 92, 193
 »spore« v – give (en vogn) den rette sporvidde 166
 »Sporning« f – d.s.s. »spørgning« 112
 Springrem f – skindrem, der fastholder plejlens forhilde til slaglen 202
 »Spritte« f – splitte, slids foroven på klædningsstykke 74
 »sprokagtig« adj – (om historie, gåde o. lign) uanstændig 210
 »Sprokkeri« n – grov, uanstændig snak 51, 177
 »Spryd« n – kildevæld, sted hvor vandet pibler op af jorden, således at omgivelserne altid er våde og dyndede 184
 »Sprydkilde« f – vandhul med et eller flere »spryd« i bunden 62, 184
 »Spræt« n – kraftigt spjæt 87
 sprætte v – spjætte; »sprætte i noget« splitte, sprede (f.eks. nyslået græs til hø) 195
 »sprønsk« adj – indbildsk, stor på det 173
 språ v – hugge hul på æggeskal; »språ for gæslingerne« hjælpe dem med at få tilstrækkelig stort hul på skallen 78
 »Språdøl«, »Språøl« n – halvgæret øl 18, 136
 Spuns n – stor, firkantet træprop til spunshullet i øltønde 136
 Spyd n – spec. om »bygspyd«, akseskæg på bygkerner 187, 203
 »spæg« adj – spag, forsagt, forkuet 120
 »Spænd« n – et sammenføjede par tagspær, et sparrekobbel; et

»spænd rum« eller »spændrum« loftsrummet mellem to »spænd« 15
 »Spænse« f – spencer, kort trøje eller jakke (overtøj) til kvinder 75
 »spænte« v – (spente), økonomisere, i talemåden »vi ska spænte å spare, få de ka længe vare« 74
 »Spærkel« – lang bånd- og flagprydet processionsstang (i sommer-i-by-optog i Væggerløse) 179
 Spøl n – affald ved brændevinsbrænding 86
 »Spørgning« f – i forb. »få spørgning på noget« få underretning om noget 41, 112
 Spån f – i forb. »stå over spån« om f.eks. et træskaft: være tildannet (savet, snittet) således at det ikke følger fibrene i træet 213
 »Stab« m – lille stub (f.eks. skægstub, kornstub), fastsiddende grenstump, lille træstub 72, 88, 212
 Stabel m – tap eller krog (på stolpe, vindueskarm), som et hængsel er ophængt og drejer sig på 16, 17
 »Stadshofmand« m – kaptajn (Hauptmann) for borgervæbningen (»Borgerskabet«) 167
 stage v – sætte stager eller pinde til klatrende planter (f.eks. humle og ærter) 187
 Stald m – (udt.: stå'l) hestestald 12, 35
 »Standerale« – boldspillet »stanto« (hvori spillerne skal standse op på råbet »stander alle!«) 155
 »stange« v – om havrestrå: danne støtte for ærteplanter (jf. stage v) 187
 »Starepral« n – stoderpral 178
 »Statin« n – fajance, lertøj (egl.: stettinergods, -tøj, indført fra byen Stettin, i ældre sprog også Stättin) 27, 28
 Stavrekølle f – krumhovedet kølle til nedramming af gærdestavrer 184, 185
 Stavreøkse f – mindre, kortskaftet økse 31, 185
 stede v – standse, falde til ro 54, 130
 »Stegling« m – hornstejle, bentap i horn (hos ko og ged) 86
 »Stenbør« f – lad eller sliske til opvæltning af sten på et stengærde 185
 Stenkalk m – brændt, ulæsket kalksten 187
 Stennaver m – mejsel til udhugning af rundt hul i sten 33
 Stenpikker m – fuglen grå digesmutte (saxicola oenanthe) 126
 »Stenslæbe« f – hestetrukket slæde (en naturgroet sule) til transport af store sten 185

»Stevl« n – stubbene på marken efter mejningen (også stivl, mønsk: støvl) 74, 187, 197
 »Stevålder« (flertal) – styrvolter, kort uden værdi i spillet 175
 stige v – om hest: stejle 82
 »Stiggang« m – ved tækning: tre fag bredt afsnit af taget (svarende til tækkeladets længde) 15, 122
 stikfri adj – i leg: som har lov til at slå til bolden (uden derfor at være »stukket«) 155, 156
 stikke v – kaste hårdt (med en sten, bold, snebold o.lign.) mod et mål 80, 154, 155, 156
 »Stikkehav« f – vognehav (med lodrette, tynde stikker mellem to vandrette stænger) 91, 195
 Stikkebyrde f – byrde af tynde grene 225
 »Stikkekaner« f – kaner med stikkehaver 16, 93
 »Stille« n – stilling 84
 »Stimper« m – stymper 56
 »stinke« v – fare, styrte, i forbindelsen »stinke halehoved« slå en kolbøtte 154
 »Stivl« – se »stevl«
 »Stjerne« f – stjern, lille hvid plet i panden på hest (eller ko) 81
 Stjerne f – om forstenet søpindsvin 47
 stjernet adj – om hest: som har en stjern i panden 81
 Stjært m – styrestang (med håndtag) på plov 190; håndtag på potte, kasserolle o.l. 20
 »stokke« v – stemme, udhugge hul i tømmer 21, 32, 161
 »Stokkejern« n – stemmejern 32
 »Stolestyr« n – rygstød på en stol 29
 Storesøle f – det største leje (af sten) for mølleakselen, nærmest ved akselhovedet 162
 storhjertet adj – hovmodig, overmodig 178
 »Storkedæse« f – periode med vintervejrs efter storkens ankomst 124
 Stormbræt n – aftageligt bræt på møllevinge, vindbræt 162, 212
 »Stormbukser« – korte, vide lærredsbukser (sydfalstersk mandsdragt) 168
 Streng f – lang, sammenhængende bunke (f.eks. af sammenrevet hør); »køre streng« med en hestetrukket træstang (f.eks. en læssemød) samle høstrengene til stakning 195
 »strik« adj – streng, hård (f.eks. om at arbejde); vanskelig at bearbejde 130, 191, 202
 »Strippe« f – vandøse af træ (bødkerarbejde) 19

»strippe« v – malke (en ko) på en særlig måde, når der kun er lidt mælk tilbage i yveret 88
 »Strippetud« m – ølskænker ved ungdomsgilder 176
 »stroppe sig« v – stoppe sig, proppe i sig 57
 »struende« adv – ugerne, nødig, modstræbende (af strude, stritte imod) 159
 »Struge« f – strygespån (til skærpning af le) 159, 194
 »struget« eller »strugende« mål – strøget mål (af korn o.lign., idet det der ligger højere end målekarrets rand er strøget af med et »strygeholt«) 206
 »Strunk« m – plantestængel, stilk 41, 102, 104
 »strunke sig op« v – stadse sig op, pynte sig 70
 stryge v – spec. skærpe leblad med en »struge« 194 og fl.st.; »stryge tørv« glatte tørvemassen ud i et tørvekar 215
 »Strygeholt« n – kort stang, hvormed et rummål (skæppemål, tøndemål) »stryges« (jf. strugende, struget) 206
 »Strygetørv« f – æltetørv der er »strøget« i et tørvekar 215
 strække v – i forb. »strække bænke« ligge og dovne (på en bænk) 26
 Strøgreb f – let greb med jernhorn til spredning af gødning på marken 188
 »Strøpige« f – pige der »strør« gødning på marken 188
 Stråle f – radiært forløbende ryg mellem furerne på en billedet kværnsten 161; kileformet parti på undersiden af hestens hov 164
 »Strålsbræt« n – strålsbred (egl. et stråls bredde), overført om ubetydelig længde eller afstand (sidste led en enstavelsesform af ordet bredde, jf. håndsbred) 212
 Stub m – møllestub, den svære lodrette stolpe, som bærer stubmøllen, og om hvilken møllen kan drejes 160; rodende af kornneg 199, 200, 202, 203; nederste del af fældet træ 212
 »Stubbegås« f – gås, der går i stubmarken 79
 »Stube«, »stube op« – se »Stuge«, »stuge op«
 »Stubnasser« (flertal) – piggede frøhoveder af en snerreart 127
 »Stuge« f – (udt.: stue) lille kornneg 198, 199
 »stuge op« v – samle og binde det mejede korn i små neg 199
 »Stumende« n – (udt.: ståmerje) stømmende, ramme omkring et kornsold 204
 »Stumpgrød« m – stiv grød, kogt med urter 63
 Stumptrøje f – kort drengetrøje 73, 149, 173
 stunde v – længes stærkt (efter noget) 168
 »Styd« n – »styv«, afstynede grene (af pil) 211

»styre« – se »styre«
 »Stykhest« m – artillerihest (i kanonforspand) 84
 »Styl« n – ståhej, postyr 49
 »style« v – stritte, strutte; »style børster« 49, 75, 78, 91, 172
 »Stylgærde« n – risgærde med strittende kviste 186
 Stylte f – d.s.s. plovstylte 190
 Styr n – afstivning (f.eks. under en soldbund); på stol: rygstød 29, 204
 styre v – støtte, afstive (en genstand) med et »styr« 25, 159
 »Styrtegang« m – frugtsommelig kvindes altergang 173
 »styre« v – (udt.: sty) styne, stævne (træer, især pile) 32, 185, 211; stække (vinger) 79; spøgende om at sætte for lange »stabbe« ved mejning: »sty i baghugget« 197
 »stække af« v – forme øverste del af et kornhæs (ved at gøre det slankere og højest i midten) 201
 »stæmple« adj – stemplet, bestemt (af karakter) 11
 »Stænd« – i forbindelsen »på stænd« (eller snarere »på stæng«) i aften, sent om aftenen 147
 Stængelag n – underste neglag på et stænge 200
 »Stængstang« f – om hver af de lange stænger der udgør et stængeloft eller en sengebund 200, 211
 »Stærre« – star, stargræs 198
 »Stær(r)ebånd« n – negbånd, der er snoet af »stærre« 34, 198, 217
 »Stætte« f – stente 186
 Støb – i forb. »sætte i støb«, opbløde, lægge i vand (f.eks. maltbyg, spind, vasketøj) 135, 142, 145
 Stød m – træstub (efter fældningen af træet) 212, 214
 støde v – om ridehest: løbe stift, ikke tilstrækkelig fjedrende 83
 »stødes« v – stanges, stange hinanden 86
 »Stødagle« m – stoppenagle på vognstang til hals- eller bringekoblet 92, 94
 »Større« m – styr(re), en slags sylte af spædkalvekød 63
 »Sugehanning« f – voksblandet honning (der suges eller slikkes af tavlerne) 125
 »Suk« – hidseråb til hund 76, 220
 »Sule« f – grenkløft, tvege; især om (del af et) redskab, der består af en naturgroet tvege (jf. halm-, harve-, vognsule) 22 og fl.st.; overført om skridtet, skrævet på et menneske 48
 »sule« v – gøre god fyldest (som føde), drøje (på maden) 57
 »Suleolden« f – langt trug til nedsaltet sul, sulekar 21, 30, 139
 »sulet« adj – kløftet, tveget 124

»Suling« m – noget »sulet«; måske navn på glenten, kun i forbindelsen »skyde sulinger« gå på pigesjov 180
 »Sulsod« n – skum, sky o.l. på kødsuppe 60
 »Sulspid« n – træspid til ophængning af flæskesider til røgning 20, 25, 139
 »Sulting« – plantenavn: lancet-vejbred 40
 »Surblad« n – blad af planten sure 90
 »Sure« f – plantenavn: syre (rumex) 90, 127
 »surne« v – blive sur (f.eks. om øl) 64
 »Svads« n – rask bevægelse til siden, vrik 71
 »svadse« v – slingre, vrikke, svanse 71
 »Svale« f – (udt.: svålle) tagfremspring med luger 16
 »svang« adj – om korn(aks): med uudviklede kerner, goldt 185, 187
 »Svede« m – blodgrød, -budding (af lammeblod) 61, 138
 »Svede« n – grydeskover, let svedne grødrester 61
 »Sveje« f – isbane (på tynd, gyngende is), »rende på sveje« 158
 »svenske« v – harve med en »svensk harve« 193
 Svik n – lille trætap i en tøndetap 136
 svikke v – mindske sejlladen på en mølles vinger 162
 »Svindemel« n – den mængde (i vægt), som brødkorn svinder ved formalingen til mel 163
 »Svindkorn« n – benævnelse på det overmål (en fjerding for hver tønde, d.v.s. $\frac{1}{24}$) af korn man måtte give ved betaling af fæsteafgifter m.m. 206
 Svinegård m – indhegnet løbegård ud for svinestien 35
 Svinehinde f – mellemgulvhinde hos svin 65, 103, 139
 Svinemel n – støvblandet affaldsmel (fra møllen) 90, 163
 »svirke« v – svide, bide (om stærk varme eller kulde) 158
 »Svirkevarme« m – stærk varme (som »svirker« i huden) 131
 »Svum« m – lervælling til udglatning af lerklinet væg 14; blanding af mel, mælk og vand til smøring af brød før bagningen 132
 »svumme« v – smøre brød med »svum« før bagningen 132
 »Svupsak« m – flækket æbleskive med snaps i 63
 Sværd n – langt, fladt træredskab til bearbejdning af nylagt lergulv 35
 »sværde« v – bearbejde lergulv med et »sværd« 35
 »Sværlægte« f – afstivningslægte mellem tagspær, sværtelægte 13
 Svøbe f – pisk med kort skaft og lang snært 165
 »Svøbe« f – stjært på stubmølle 160

»svøfte« v – (udt.: svøjte) vifte, rense korn (kernerne) ved viftning med en halmkost 203
 »Svøfter« m – halmkost af utærsket korn (efter at kernerne er gnedet ud) til kornrensning 203
 »Svåm«, »svåmme« – se svum, svumme
 »Syngehuset« – kirkens skib, kirkerummet 170
 Syring m – ringformet fingerbøl 101, 143
 sysle v – udføre de daglige sysler i køkken og stald 47, 55, 62, 130
 »sælde« v – rense, sigte (korn, gryn, mel) gennem et sold 204, 205
 »Sældebund« m – lav, flad, halmflettet kurv (til gryn o.lign.) 23, 205, 206
 »Sæmpelfi« – planten sempervivum eller aloë 27, 65
 »sæmpert« adv – simpelt, elendigt 147
 sænke v – »sænke hør« lægge den ruskede hør i vand (i en tørvegrav eller lign.) 207; drukne (f.eks. kattekillinger) 76
 »Særkegere« m – nederste del eller kanten på en særk 74
 »Sætte« f – tøjrbed, tøjrslag 88
 sætte v – »sætte klokken« stille uret 26; »sætte en får« pløje en fure 191; standse (f.eks. en mølle) 162; »sætte en ko« gradvis ophøre med at renmalke en ko (for at gøre den »gold«) 88; om levende væsen eller vækst: tabe sig, standse i væksten 191, 193
 »Sættebund« m – øverste løse sidefjæl på møgvogn 188, 213
 Sættepil f – lang, afstynet pilegren til udplantning 211
 Sættevogn m – skiftevogn (ved indkørsel af korn og hø) 200
 Sødkage f – sigtebrød af særlig fin dej 131
 »Sødt« n – sødestof, sukker 167
 »Søkk« m – handyr (hingst, orne) med kun én nedsunken og synlig testikel; klaphest; halvgildet orne (ordet er også optegnet med langt ø på Falster) 81, 90
 Søle f – leje for mølleaksel (jf. lille- og storesøle) 162
 Søleflække f – sølflikke, jernbeslag på mølleaksel, hvor den hviler og løber i storesølen 162
 »Sølitter« (flertal) – sydfalstersk navn på havlitter (ikke bekræftet ved senere optegnelser) 177
 »Sørpe« f – indvendig betændelse eller blodansamling 66
 »Så« m – ørebalje (s.d.) 23
 »Så« m – såd, såning 192
 »Såben« f – sopken, dram, snaps 164
 »Såd« f – (næsten kun i flertal: så'er) skaller (klid) af byg 205

Sågang m – såbed, den halve agerbredde som tilsås ved såmandens gang fra den ene ende til den anden 190, 192
 Sål f – syld, fodtømmer i bindingsværk 11, 118, 151
 »Sålmaer« m – soldmager (som fremstiller og reparerer kornsold); som tilnavn 204
 »Sålsten« m – kampesten under »sålen« i bindingsværk 11
 »Såltræ« n – fodtømmer i bindingsværk 11
 »såndre sæ« v – sunde sig, slappe af 182
 »Tagdryb« n – (udt.: tadrow) regnvandets dryppen fra tagskægget 13
 tage v – i forbindelsen »tage (lidt, noget, meget) ud af noget« hente (økonomisk) udbytte af noget 206; »tagc til vejr« se vejr
 Tagfjæl f – tækkeredskab, et bræt med hullet eller rillet underside og skråtstillet håndtag, til afglatning og afredning af nyt stråtag 15
 Tagkniv m – kniv til beskæring af stråtag 15
 »Tagknægt« m – let udadsvajende forlængelse forneden på en sparre 13
 Tagskæg n – (udt.: taske'g) nederste kant af stråtag 13
 »Tagvrag« n – gammel, nedtagen tækkehalm 15, 84
 »Takkesyge« f – hæmorrhoider 68
 Talggrever (flertal) – fedtegrever (ved afkogning af tælle) 61, 138
 »talke« v – skære, snitte, klippe (med skæve, urene snit), hakke 139
 »talket« adj – laset, trævlet 70
 »Tandel« m – tande (i tællelys) 140
 »Tandhjerning« m – tandgærde, tandkød, gumme 66
 Tappestav m – tilspidset stok til lukning og åbning af aftapningshullet i bunden af et bryggekar under brygningen 135
 »Tase« f – tudse 126
 »Tasehat« m – paddehat 41
 »Taselynd« n – (række, samling af) frøæg eller tudseæg 126
 »Tasespyt« n – andemad (og andre vandplanter) 41
 »Tat« m – (udt.: tået) rebstreng, dugt (i et reb) 216
 »Tav« m – (udt.: taw) hørtave, hørfiber (enstavelsesformen er kendt i de fleste ømål) 207

»Tavelætt« n – trekantet væghylde (tablet, pyramide) 27
 te sig til v – tegne til, tyde på 193
 »tetre« v – se »tære«
 Terne f – terning: »spille tærner« 156; firkantet felt i et mønster, firkantet hul eller maske i en soldbund 204, 205
 »tese« v – rense (ved at frapille, frasortere urenheder o.lign.), skille (noget sammenfiltret) 60, 205, 210
 tidig adj – oplagt til noget (især: til at spise) 55, 202
 tilmands adj – (udt.: tæmmes) om hest (i tospand), side af køretøj: nærmer, venstre (jf. framands) 92 og fl.st.
 »tilmigs« adj – se tilmands
 »tilmunde« v – i folkemunde tildele en ungkarl en kæreste 180
 »tilsokke« v – trampe (et jordstykke) sammen 191
 »Tilty« n – tilholdssted 42, 123
 »Timodiåm« – græsarten timothé 187
 »Tinder« n – (udt.: tejer) tønder, trøsket træ (især pil), der bruges som fyrsvamp i et fyrtøj 19, 212
 »tjatte« v – om gås: kække, sige »tjat, tjat« 17, 79
 Tjørneholm m – tjørnebevokset plet i en mark eller eng 184
 »Tjørneklot« m – klod, klump af tjørneris 184
 Tjørnekniv m – redskab til rydning af tjørn 33
 Tjørnestub m – enligstående tjørnebusk 184
 Tjørnetræ n – tjørnebusk, tornebusk 184
 to v – vaske; »to op« vaske op; »to klæder« vaske tøj 22, 145
 »Tobe« m – (tove), træøse, øskar 23
 Told m – træprop 104, 157
 »tone sig til« v – tegne til 193
 Top m – om hør: et antal (vistnok: 40) dukker skættet hør 209
 »tophale« v – top hugge, delvis topstyre et stående træ (således at det ikke kommer til at ødelægge et tag eller hus) 212
 »torbaget« adj – om gås: sortnakked (på Sejerø: mørkegrå) 80
 »Tordenpil« m – vættelys (forstening) 47, 68
 »Tordenskade« m – fuglen tornskade 127
 »Tordenskræppe« f – plantenavn: glat burre (arctium lappa) eller rød hestehov (petasites hybridus) 40, 41
 »torpe« v – i forbindelsen »t. om, omkring«, tosse om, gå eller løbe formålsløst omkring 159
 Torskesuppe f – kun i talemåden »det river ud til en t.« d.v.s. ender galt, f.eks. om hedt venskab 62
 Toskamlerok m – stor spinderok med to »skamler« 141
 »Tossing« m – tosse, nar, tåbe 211

Tottehoved n – rund, tilspidset træklods øverst på rokken, som bærer spindematerialet 141, 142
 Tovand n – opvaskevand 22
 »Tranesdag« – vist ²⁵/₃ (fruedag i fasten, Mariæ bebudelsesdag); benævnelsen ellers ukendt 104
 »Trangbod« f – (udt.: trambåw) hjælp, trøst, medhold 49
 »Tranter« m – stor trætragt til påfyldning (gennem spunshullet) af øltønde 136
 »trase« v – trodse 159
 Trave m – neghob bestående af 20 neg, der blev lagt i en pyramide 198
 »Travesnutte« f – (især i flertal:) de løse strå (totter), hvor en trave har ligget 198
 Treben m – trebenet malteskammel 133
 Trefod m – trebenet jernstativ til at stille gryder og pander på på den åbne arne 20
 »Tresnippe« f – trekant, trekantet jordstykke eller brugsgenstand 135, 149, 170
 »trindsælde« v – sigte korn i et kornsold (med drejende eller svingende bevægelser) 204
 »trodne, trone« v – se trudne
 »trolde«, »trolle« v – (leg eller ritual ved møgagning) drille »frobøsen« og »møgpindene« ved at ruske dem i håret (se Noter) 188
 »Troidurt« f – planten mælkebøtte 40
 Trommesyge f – sygelig tilstand (med opspilet bug) hos kvæg 88
 »truden« adj – (udt.: tro'en) opsvulmet, hoven 66
 »trudne« v – (udt.: tro'ne) hovne, bulne 66, 123
 »Trunter« – se »tranter«
 »tryk« adj – se »trøg«
 »Trykkepære« f – pæresort (som giver trykken i maven og snerper munden sammen) 38, 137; »tre om en t.«, et boldspil 156
 »Trykkekørklæde« n – tørklæde med farvetrykte blomster o.l. 69, 74
 »Tryneben« n – næseben 152
 »Trynemel« n – (slangord) snustobak 174
 »Træde« f – (især i flertal: træder) ender af kædegarnet i vævet stof, flettet til en frynse eller bort 29, 57
 træde v – føre en tråd gennem et nåleøje; trække halm (til

halmsimer) gennem et pølsehorn 191, 205 og fl.st.; trække perler, knapper, frugter på en snor; påsætte en ring, rulle, et rebøje, fodtøj 25, 94, 110, 137, 141, 142, 153, 220
 »trædet« adj – trevlet (om kød, rodfrugter m.m.) 61
 »Trækmilende« n – bidseltype (til vanskelig hest) 94
 »Træsnød« f – hasselnød 128
 Træskonaver m – naverbor til hulning af træsko 33
 »trøg« adj – (udt.: trøk) træg, langsom, besværlig, tung 159, 191
 »trøgen« adj – (udt.: trø'en) om pløjjord: tung, trættende at gå på 192
 »trøkk« adj – se »trøg«
 »trøle« adj – om vej eller terræn: trødelig, besværlig at gå på eller arbejde i (på grund af vand, sand, sne o.lign.) 191
 tråde v – træde, trine 177
 »Trådlad« n – trædebræt på spinderok 141
 »Trådse« f – stor fjælekasse, hvori tørvemassen æltes med fødderne (af mennesker eller heste) 215
 »Trådtørv« f – trædetørv (fremstillet ved æltning med fødderne); kaldes også smatte-, æltetørv 215
 Tumling m – tamdueart, der flyver på en karakteristisk måde 80
 Tungestøvle m – gammeldags støvle med påsyet skaft 73
 »tungnemmet« adj – tungnem 151
 »tvende« v – i keglespil: slå således, at én kegle vælter en anden 174; indbanke en kile eller vægge ved siden af en anden 213
 tvinde v – spinde to eller flere tråde sammen 143
 »Tvinge« f – tinding 66, 74
 Tvist m – bomuldsgarn (til tvistlærred) 144
 tvære v – jævne (med mel, æg el. lign.) 59, 97; forårsploje (men ikke om pløjningen umiddelbart før såningen) 187
 Tværfure f – afvandingsfure på tværs af ageren 191
 »Tværhale« f – tvehale, ørentvist 126
 »Tværlægte« f – d.s.s. »Sværlægte« 13
 »tværmødt« adj – om afgrøde: tvemoden, uens modnet 193
 »tværstyde« v – afhugge toppen af en ung pil i passende højde (således at pilen danner »hoved«) 211
 Tværsæk m – sæk, der er lukket i begge ender, men har åbningen midt på en side 197; pengepung af lignende form 166
 »tværtygge« v – tygge (sin mad) for hurtigt 56
 Tvættebord n – bord med svær plade til grovere arbejde, vask o.lign. 22, 145

»Tvættærskel« f – bankereds-kab (træplade med kort skaft) til tøjvask 135
 »ty« v – døje, tåle 98
 »Tyddel« m – tøddel, prik eller streg (over eller ved skriftegen) 154
 »tykhør« adj – tunghør 96
 »Tyltebær« n – tyttebær 128
 »Tyremes« m – tyrs avlelem 149
 Tækkelad n – stigelignende arbejdsstillads på taget ved tækning (kun Falster og Østlolland) 14
 Tækkvånd f – (flertal: -vænder) tækkækæp, pilekæp til fastholdelse af tækkematerialet 15, 211
 Tælgeøkse f – bredbladet økse med kort, mod venstre drejet skaft 31, 32
 »tæmmes« adj – se tilmands
 »tære« v – om kar, bøtte o.l.: lække svagt, dryppe 22
 »Tærne« – se terne
 »Tærskuld« f – (udt.: tæsgøul) tærskel, dørtærskel 16
 »tøje sig« v – om mennesker og dyr: strække sig (efter at have hvilet) 55, 87; om vognstang: give sig, bøje til siden 92
 »tøln« v – tulle, hælde færdigbrygget øl på tønde eller anker 136
 Tømmersav m – svær sav (med fast »krykke« i den ene ende og aftageligt håndtag i den anden) til tømmeropskæring 212
 Tøndetap m – aftapningstap (med svik) til øltønde 136
 »Tørvegnatting« m – tørvestump 19
 Tørvejern n – spadelignende, på tre sider skarpslebent redskab til udstikning af skæretørv 23, 121, 215
 Tørvekar n – ramme med et antal forme (uden bund) til fremstilling af æltetørv 215
 Tørvepart m – andel af en tørvemose, d.s.s. lyngpart 215
 »Tørvesmat« n – våd tørvemasse 215
 »Tørvesmåt« n – tørvesmuld 215
 Tørvesti f – rum til tørv 12, 34
 »Tørvetøj« n – alle de redskaber der anvendes ved tørvfremstilling 215
 »tårbe« v – se »torpe«
 tårne v – opstille tørv i åbne småstakke (»tårne«) til tørring 215

Udgangssøg n – kun brugt om udygtig pige, der blev sat til simpelt og snavset arbejde 81, 130
 udgjort adj – om høne: som er holdt op med æglægningen og vil til at ruge 78
 »Udskør« n – udskær, ikke fuldkantet fjæl eller planke 195, 212
 Udstikning f – gravet rende gennem en forpløjning til afledning af vand fra en vandfure 191
 »Udsæt« n – fremspring (på bygning, bohav, redskab m.m.) 16, 27, 28, 173
 »Udød« m – brat, voldsom død 54
 Uføre n – ufarbart sted på en vej 209
 »Ugle« f – d.s.s. »Blårugle« 142
 ulde op v – trevle (noget strikket) op 143, 206
 uldet adj – uldhåret (om ko) 85
 Uldhæk m – tremmekurv til »raser« (ruller af kartet uld) 30, 142, 210
 Uldkurv m – kurv til »raser« 142, 210
 »Uldrase« f – d.s.s. »rase« 210
 Uleg f – i forbindelsen »have uleg« (i boldspil o. lign.) være ude (i marken) 155, 156
 »ulke« v – kaste op 67
 »Underbund« m – vognbund i arbejdsvogn 91, i høstvogn (»høstunderbund«) 195, 212
 »Underrede« f – undervogn (på arbejdsvogn) 92
 »Undertægt« f – aftægt, alderdomsforsørgelse 10
 Urosfjer f – lang vingefjer 29
 Urt f – den ved mæskning af malt fremstillede blanding (og aftrækket heraf) (jf. humleurt) 135
 »usnøe« adj – ubeskeden, umådeholden, især m.h.t. mad og drikke (Falster og Østlolland: usnødig, usnøttig; Sjælland, Fyn: usnutlig, usnyttlig) 57
 »Utede« n – betegnelsen for skadedyr, især rotter og mus (som ikke måtte omtales ved deres rette navn i juletiden) 77, 177
 »Uting« f – betændelse 66

valke v – gøre (noget stift eller hårdt) blødt og smidigt ved udblødning og gnidning 73, 102, 143
 Valkefjæl f – bræt med tværriller og -kamme, til valkning af uldtøj 143
 »Valm« n – vadmel 71
 »valt« v (datid) – væltede 120, 158

Vandblære f – væskefyldt vable 169
 Vandfure f – afvandringsfure i mark og eng 187, 191
 Vandkalv m – bille eller larve (i vand); luftblære under is 127, 158
 »Vandning« f – (udt.: va'ning) vanding, vandsted 222
 »Vandpost« m – skypumpe 94
 »Vandskræppe« f – frø, padde 126
 »Vargærde« – i forb. »have noget i v.« have i beredskab, i reserve 56, 206
 »vege« v – (vegne), ombukke og indbanke spidsen af et gennembanket søm 37
 »vejbred« adj – om vogn: bredsporet 166
 veje v – »veje på gunge« gynges i en rebgynges 104
 Vejr n – i forb. »ta tæ væjrs« tage på vej, hidse sig op 91, 178
 »Vejrdrage« m – papirstrage 104
 »Vejrkave« f – vindstød, vindpust 163, 169, 192
 »Vejrrippe« f – lufrør 138
 »Vejrsky« f – stormsky, uvejrsky 95
 »Vejrstub« m – stykke af en regnbue 95
 Velmagt f – helbredstilstand 167, 225
 »Verne« f – knude (med oksebremselarve) under huden hos kvæg 88
 »veset« adj – (udt.: væ'se) vanskelig at stille tilfreds, kritisk (Sydfalster: væslig) 166
 »vildfort« adj – vildfaren, som er faret vild 115, 178
 »vilddryg« adj – (udt.: veldry) om arbejde, ærinde: som man gerne vil udføre 159
 »villest« adj – finest, flottest 181
 »Vinde« n – vidne 223
 vinde v – indflette pileris i et vindegærde 186, i fletværket til en lerklinet væg 13
 »vinde sig« v – om bræt: vride sig, slå sig 213
 Vindegærde n – flettet risgærde 122, 126, 184, 186
 »Vindelæg« n – vindæg, æg uden skal 78
 »Vindesked« f – vindsked, bræt langs lægteenderne ved husgavl til beskyttelse af stråtaget mod vind og nedbør 15
 »Vindetrøde« f – tykt, afkvistet pileris øverst i et vindegærde 186
 »Vindkærne« f – smørkærne med en eller anden mekanisk anordning, snarest et håndsving (»vøj«), en svingkærne (se Noter) 134
 Vinduestabel m – tap hvorom et vindues hængsel drejer 17

Vinge f – bagudvendende del af plovskær 190
 Vingefang n – en møllevinges længde 162; på rok: indretning (med to krumme vinger) på tenrullen 141, 142
 »Vip« – et udendørs spil med en kort »vippepind« og en længere »vippekæp«, der bruges til at slå eller vippe pinden med 156
 Vippe f – aks, specielt rugaks 187, 204 og fl.st.
 vippe v – specielt: bevæge et driftetrug således, at urenheder skilles fra hør- eller kløverfrø i truget 205
 »vippe« v – pippe (om fugl) 78, 122
 »Vippesold« n – øverste sold i en »harpe«, til frasortering af vipper og stråstumper 205
 »virke ud« v – med et »virkejern« beskære og rense undersiden af hestens hov 164
 Viser m – bidronning (vejviser for sværmende bier) 125, 223
 Visk f – lille tot hø eller halm; specielt om lille bunke afmejet bælgssæd 200
 »viske op« v – med leen samle afmejede ærter eller vikker i »viske« 200; lukke øverste del af en husgavl med indstukne halm- eller tangviske 16
 »Vissenpes« m – mager, vissen person 67
 »Vitting« m – vantrivning 67, 89
 »Vognfadende« n – vognfading 165
 »Vognhav« f – sidefjæl på vognfading 91, 165, 188, 213
 Vognkæp m – skråstillet, i kæpstokken nedstukket stok, der støtter vognhaverne 91 og fl.st.
 »Vognskav« n – beglignende masse (gammel vognsmørelse), brugt til tætning af småhuller, revner o.l. 22, 72, 93, 102, 157
 »Vognsule« f – kløft (i forenden af vognens forduppe), hvori vognstangen er fastgjort 91, 92
 vogte sig – se »åvte sig«
 »Vokst« – vækst; »for vokst« til at vokse i 69
 »Volpe« f – redskab til snoning af flere »tate« (dugter) samtidig til hårreb 216
 vorde v – se »oer« (nutid)
 »Vorherres Hund« – ladden (håret) larve 127
 Vorte f – (udt.: åvrte) hududvækst; på le: lille dup på »låret«, som passer til »vortehullet« i skaftet 194
 »vrakke« v – beklage sig, være vranten; om spædbarn: klynke, klage sig 43
 »vrakket« adj – vranten, utidig 49
 »vratte« v – vralte 78, 79

»Vrattehøne« f – høne der »vratter«; overført om pige, kone 130
 »Vredel« m – (udt.: vræ-l) vrille, dørlukke bestående af en lille, drejelig træklampe 16
 Vrideskammel m – d.s.s. brofjæl (på arbejdsvogn) 91; overført om lændeparti 197
 vrinsk adj – om hingst: som ikke er kastreret 81
 Vrinsker m – hingst (som ikke er kastreret, jf. hest) 81
 vrisse v – vride, vrikke med krop eller hoved af arrigskab eller misfornøjelse 49
 »Vrøjlheo« n – vrøvlhoved 177
 Væd – i forb. »slå til væds« indgå væddemål 115
 »Vægel«, »Vægle« m – væge (i tællelys) 140
 »Vægge« f – stor jernkile (til trækløvning) 32, 213
 Væggevånd f – tynd, indflettet pilegren i lerklinet væg 211
 »Vække« – se »vægge«
 »vække« v – hugge våge i isen 31
 »Vænder« – flertal af vånd, s.d. 13
 »Værkmester« m – (udt.: værmæster) håndværker, reparatør 65, 204
 »vævestoppe« v – stoppe (hul i en strømpe) særlig omhyggeligt 70
 »vøfte« v – (udt.: vøjte) vifte 88
 »vøje« – se vøve
 »vøve« v – (udt.: vøje) omvikle, sno, vinde 65, 72, 85, 138, 143, 196
 »Vådel« m – (udt.: vå-l) kostald (mønsk: ådel, jysk: øddel) 12, 35, 113
 Vånd f – (udt.: vå-η, flertal: væ-ηer) tyndt ris, f.eks. i lerklinet væg (væggevånd) eller på stråtag (tækkevånd) 13
 »vånnstærk« adj – vanstærk, skør (om is) 158
 »våse« v – sløse, sjuske, ødsle 42, 56

ysset – se »jysset«
 Yver – se »jyger«

Æblemask m – knuste æbler (til mostfremstilling) og affald heraf 23, 86, 137
 Æggeost m – budding af æg og sødmælk 27, 63, 189

Ælte f – æltet tørvemasse 215
»Ælteknippe« n – bundt af »ælder« 83, 203
»Ælter« (flertal) – emter, halmstumper (efter plejltærskningen og halmrensningen), brugt til hakkelse 203
»Æltetørv« f – d.s.s. »smattetørv«, »trådtørv« 215
»æmne« v – (emne) trække sammen (til en udladning) (jf. »imne«) 152
»æres« v – trives 37
»Ærmedræt« f – ærmefor 73
»Ærtekælling« f – den der i høsten kørte sidste (ærte-)læs ind 200
»Ærøl« n – gravøl, begravelsesgilde (egentlig ærve-, arveøl) 149
»Æsketrug« n – svaletrug i smedje (muligvis fejl for: essetrug) 164

Øg n – hoppe 81
Øgeføl n – hoppeføl 81

Øjenæst n – øjenkrog (ind mod næsen) 65
»Ølkone« f – salamander 127
Ørebalje f – mindre træbalje, med to forlængede stave, der tjener til håndtag; d.s.s. »så« 23
»Ørken« f – stor, fladlåget kiste med jernbeslag 23, 30, 140
øse v – kaste, skovle (sne) 91, 223

Åg n – tildannet træstykke om hals og skuldre (til f.eks. mælketransport); stor træhilde om halsen på uvant kvæg 88
»Ågende« n – d.s.s. »slædeågende« 93
»åndesyg« – se avindsyg
»åppsett« adj – opsiddet, opstået (efter søvn); »være åppsett tæ...« være oplagt til 178
»Årreværk« n – orreværk, orgel 171
»åvte sig« v – vogte sig, passe på, opføre sig korrekt 53, 158

Noter til teksten

En del af udgiveren Jørgen Olriks talrige fodnoter i udgaven 1909, hvoraf mange skyldes oplysninger fra viceskoleinspektør P. Petersen, Nykøbing F., er enten indarbejdet i eller overflødiggjort af foranstående kommentarafsnit og ordlisten. Enkelte vigtigere oplysninger, der ikke er udnyttet på denne måde, gengives eller refereres nedenfor tillige med nogle korrigerende eller supplerende kommentarer til teksten. Der henvises til side og spalte (a = venstre spalte, b = højre spalte).

10a. »Ætterstigårin« (Efterstigården), der tidligst nævnes på et udskiftningskort over Bjørup 1805: Rasmus Skovs Iorder i Efterstie Gaarden, har navn efter Bjørup bys vestre vang, der i Markbogen 1682 kaldes både Wester March og Ette Stis March. Denne vang blev 1766 lagt under Nørre Ladegård (senere Vestensborg) og delt i to store marker, på et kort over Vestensborg 1791 kaldt Yderste og Inderste Efterstie Mark (henholdsvis 93 og 75 tdr. land). – Navnet refererer muligvis til en sti eller genvej fra Bjørup til Nykøbing.

23b. »Brøndvippen«. Ifølge Lars Rasmussens mundtlige oplysninger til Jørgen Olrik var der ganske vist i hans farmoders tid en rigtig brøndvippe, men i hans egen barndom kun en »brøndkrog«, en lang stang, hvis nederste ende var stukket gennem et tværbræt, hvorpå spanden stod, og som i yderenderne var forsynet med et par pinde, for at spanden ikke skulle glide af.

27b, 28a. Tallerkener og kande af »Statin«, d.v.s. stettinergods, en ret grov og billig fajance eller keramik, der udførtes fra Stettin til nordtyske og syddanske havne i 1700- og 1800tallet; se Anker Nørregaard i Lolland-Falsters Stiftsmuseums årsskrift

1978 s. 5-39. – Bynavnet Stettin (og afledninger heraf) blev i ældre dansk undertiden skrevet Stattin, stattinsk.

43a. »et vanskeligt Barnfødsel«. Ordet fødsel er ellers hankøn i falstersk og hun- eller fælleskøn i andre dialekter, hvorfor »et« (udtalt: e) må antages at bero på fejlhøring af hankønsartiklen.

47a. Lars Rasmussens to »barneord«: »Hyttet« og »Hokken«, er vist, trods F.L.G.s formodning om det modsatte, lavet af ham selv; det er ikke lykkedes ved senere optegnelser på Falster at få dem bekræftet.

89b. Fig. 17 forestiller et fåretøjr, ikke den i teksten beskrevne hilde med et »hildetræ« mellem to sammenkoblede får.

99a. »Bol Føjtijs« – Bodil Føjtendes (og Kristen eller Kirsten eller Sidse Kulds) forekommer i talemåder på Lolland-Falster og Møn om strengt vintervejr i marts, se f.eks. Skattegraveren 1889 I s. 140. På Sjælland er det Skt. Gertrud (Gertruds dag 17/3), der kaldes Gertrud Føjts eller Føjtens eller Fygende, se Aug. F. Schmidt: Mærkedage og Vejrregler, 1963, s. 71f.

115a. »Dejnetrugsmosen« (på Skræddergårdens avling i Bjørup). Navnet forekommer ikke i ældre marknavnekilder fra sognet, derimod flere andre steder på Falster: Dejnetruget, Dejnetrugsgre, Torkilstrup (by og s.) 1682 og 1799, Egense (Vålse s.) 1785 og på Heslegårds mark (Åstrup s.) 1682 og ca. 1795.

117b. »Norskemutter«. Ifølge viceskoleinspektør P. Petersens oplysning til Jørgen Olrik var der flere kvinder på Falster, der bar dette navn, en art fællesnavn for kvinder, der kunne spå, læse over syge m.m. – Jf. Feilbergs ordbog u. nordmand og norsker.

124b. »Storkedæse«. Ifølge P. Petersens oplysninger til Jørgen Olrik taltes der på Nordfalster om tre »dæser«: stærens, vibens og storkens, i den her nævnte rækkefølge. – Fra Lolland-Falster kendes desuden »lammedæse« og »horsedæse« (C. Molbech: Dansk Dialect-Lexikon, 1843, u. Dæse).

134a (og Fig. 24). Ordet »Vind- (eller Ving-)kærne« og udtrykket »kærne med Vind« er ikke pålideligt bekræftet ved senere optegnelser. Den mest udbredte mekaniserede kærne i forrige årh. var uden tvivl svingkærnen eller »vøjkærnen«, som den kaldtes på Lolland-Falster, med håndsving (og eventuelt udveksling) til et roterende »kærneris«. Den afbildede kærnetype, en stavkærne med vippeanordning, undertiden kaldt »vippekærne«, kendes dog også, bl.a. fra Sydsjælland (oplyst af lektor Jørgen Larsen, Institut for dansk Dialektforskning). Det er ikke sandsynligt, at denne type kunne kaldes en vind(e)- eller ving(e)kærne.

165a. Verset om smeddrengen hører hjemme i en gammel »skæmteviser«, som Evald Tang Kristensen kalder »Hyrdedrengen« i bogen »Et Hundrede gamle danske Skæmteviser« (1901) s. 245f. Visen og specielt verset om smeden er især optegnet på Sjælland og Lolland-Falster, se f.eks. Skattegraveren 1886 I s. 87f, Efterslæt til Skattegraveren, 1890, s. 173 og E. Tang Kristensen: Danske Børnerim, Remser og Lege (1896) s. 375 (nr. 2547).

178b, note 28. »Viemær« (Hvidemær). F.L.G. antager i »Ordbogen«, at første led i ordet er ordet *hviu* hovedklæde, nonneslør (Kalkar.II.319), som kendes i jyske og svenske dialekter (Feilb. I.710a, Rietz. 272a), således at »Viemær« skulle betyde »tilsløret hest«. Forklaringen er usandsynlig, første led er snarest adjektivet hvid.

181a. »Jagilde«. Efter Lars Rasmussens mundtlige meddelelse til Jørgen Olrik indledtes giftermål mellem gårdmandsfolk i

reglen ved frieri, ♂: den egentlige bejlers fader eller en anden, hans tillidsmand, indledte underhandlinger med pigens forældre eller værger. Pigens fader kunne også fri for sin datter. Når alt var i orden, blev der drukket »jajille« (jagilde), hvor familierne fra begge sider eller bekendte fra nabolaget var indbudt. Ved jagildet aftaltes det, når første lysning i kirken skulle finde sted. Jfr. også Karen Toxværd's stykke »Gammeldags frieri« i Skattegraveren 1886 I s. 169f.

183a. »Pigelaget«. Efter Lars Rasmussens mundtlige meddelelse til Jørgen Olrik dansede brudens fader – eller i mangel deraf hendes broder eller nærmeste slægtning – første dans med hende og overgav hende efter dansen til brudgommen med f.eks. følgende ord: »Vær så god, her overlader jeg dig nu min datter, og at du sørger for hende«. Ordene kunne dog variere. Der holdtes bryllup i to dage. Ungdommen dansede på en lo, hvor der var lagt fjælegulv, de gamle i storstuen.

184a. Markerne. Efter Lars Rasmussens mundtlige meddelelse til Jørgen Olrik skulle »Smeddehulen« eller »Klokkehulen« være et fælles navn for alle tre marker mod vest. Rasmus Klokke kaldte det altid for Smeddehulen, men andre kaldte det Klokkehulen og fortalte, at her skulle Systofte kirkeklokker være støbt; det stykke jord skal nok have heddet sådan, før gården byggedes. I så fald var det jo det stykke jord, der havde givet gården (og dens beboere) navn. – De fleste af navnene på gårdens marker er antagelig først kommet til efter byens udskiftning; kun enkelte af dem synes at have været brugt før. På udskiftningskortet 1805 kaldes Bjørup bys nordre vang Møllemarken og to agerskifter heri Brede og Smalle Mølle Agre, to andre (ved »Skindlæppemosen«) kaldes Brede og Smalle Skindlæpper. Kun et af disse navne, Mølle Ager Schifft, forekommer også i Markbogen 1682, men »Rævehøjsmarken« svarer sikkert til de tilgrænsende agre i Systofte, der i 1682 kaldes Reffuehøys Aggerre, idet Rævehøjen må være det gamle navn på banken, hvor Systofte kirke blev bygget.

188b. »trolle«. Den omtalte skik ved møgbrydningen kendes fra Sydfalster også i forbindelse med høslætten på Bøtø, beskrevet af Karen Toxværd i Skattegraveren 1886 I s. 213ff og 1886 II s. 157, optrykt i ÅrbLollF. 1964 s. 25 og 30. Her lyder »krigsråbet»: »Trål i hå-år!«, og Lars Rasmussens version må være en forvanskning heraf.

212a. »forvordnet«. F.L.G. antager (fejlagtigt) i »Ordbogen«, at der i udtalen »fåorne« er bortfaldet et v (som f.eks. i vorde og Vorte). Ordet er imidlertid dannet til det ældre danske verbum *orne* mugne, blive oret, visne.

220b. Remsen om folk fra byerne i N.Ørslev, Horreby og Karleby sogne er trykt i Aug. F. Schmidt: Danmarks Byremser (= Danmarks Folkeminder nr. 67), 1957, s. 57. – Også de følgende »øgenavne« og drillerier om folk fra Hillestrup (Idestrup s.), Hullebæk (Systofte s.) og Tåderup (Tingsted s.) er sandsynligvis brudstykker af sådanne »bymandsremser«.

221b. »Hønsere«. Dette bestod ifølge Lars Rasmussens oplysning til Jørgen Olrik i »pons« (punch) og et godt måltid mad. Lars Rasmussen gav gåsesteg. Det var kun for mændene. Så var han i »jilleslav« med dem og blev indbudt til deres gilder (barsel, bryllup o.l.).

